BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
B
15
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

2

ANNÆI SENECAE TVM RHETORIS TVM PHILOSOPHI,

OPERA OMNIA,

AB ANDREA SCHOTTO ad veterum exemplarium fidem caſtigata, Græcis etiam hiatibus expletis.

Tonus Primus.

Quid in eo contineatur ſequens pagina indicabit.

Cum indicibus rerum memorabilium:

Coll. S. Xaver. Soc. Jesu

GENEVÆ,
Apud Iohannem Vignon.

M. DC. XX.

Index librorum qui hôc primo Tomo continentur.

Suaſoriarum liber I

Controuerſiarum libri v.

Epitome ſeu Excerpta ex libris Controu.lib.x.

Suaſoriarum & Controu.Index.

Græca expleta.

Declamatorum omnium, Hiſtoricorum & Poetarum, quorum in his SENECAE libris Controuerſiar. Suaſoriarum & Epitomæ lib. x. fit mentio, Nomenclator.

Cur bonis viris mala accidant.lib.I.

De Ira libri III.

De Clementia libri II.

De Vita beata liber I.

De Tranquillitate animi liber I.

In Sapientem non cadere iniuriam lib.I.

De Breuitate vitæ lib.I.

De Conſolatione ad Polybium lib.I.

Ad Marciam lib.I.

Ad Heluiam matrem lib.I.

Naturalium quæſtionum libri VII.

Apocolocyntoſis Claudij Cæſaris.

CLA-

CLARISS. DOCTISSIMOQ. VIRO

IVSTO LIPSIO I. C. ET HISTORICO REGIO, AN. SCHOTTVS ANTVERPIANVS

S. D.

QVAESITVM vt olim, doctiſſime LIPSI, de cauſſis, degenerantis Eloquentiæ, ſiue à Cornel. Tacito, quem legi & intelligi docuiſti, ſeu potius à M. Fabio, ſic & anquirere pace mihi liceat tua, quis enim Te citius nodum expedierit? quidnam cauſſæ ſit, cur, cum Eloquentia, eiuſque ſocia atque adminiſtra DECLAMANDI ratio à Græcis primùm culta, & à Romanis excepta fuerit, quæ duæ gentes extra ſe omnes vt Barbaras faſtidirent: inde tamen ad Hiſpanos, mox ad Gallos hic potiſſimum Declamandi vſus, atque etiam Poetica veluti in coloniam commigrarit? An quia vt rerum & in-

geniorum periodi quædam tempeſtiuitatem habent ſuam, ſic & loci mutatione viciſſitudinem experiuntur? Quemadmodum enim gentium ex aliis in alias ſedes migrationes legimus, ſic & diſciplinæ, artéſque bonæ huc illuc veluti turbine delatæ viguerunt. An quia luxurians Romæ Eloquentia longius ſe diffudit? quoniam arbor altas agens radices, ramis opaca, longas mittit vmbras, aut torrens alueo egreſſus proxima quę que, vti Ægyptum Nilus, irrigat. An denique quia ad ſummum perducta dicendi vi, flagrantéque iam Mariano ac Pompeiano bellis inteſtinis Italia, iuſtitium fuit, tacuit Eloquentia, quæ vt pacis alumna in proximas terras demigrauit? Gorgias Leontinus, apud Gręcos ponere iubebat, de quo quis audire vellet, &, contrarias in partes diſſerendo, quo libitum eſſet animos audientium rapiebat. Hunc ſecuta longo poſt interuallo magna Sophiſtarum copia, quos Philoſtratus, Eunapius, & Heſychius Illuſtris celebrant, exſtántque hodie Lucianus, Libanius, Dion, Chryſoſtomus, Maximus Tyrius, Ariſtides, Himerius, alij: præceptiones verò Declamitandi tradidere progymnaſmatis, ſeu primis apud Rhetorem exercitationibus Aphthonius, Theon, & ex Hermogene Priſcianus. Romani verò deuictis Græcis, vt armis ſuperiores belli gloriam, ſic & diſciplinarum laudem Oratoriæ potiſſimum, & Poeticæ, quamuis ſeruis ereptum ierunt, acceptáque ab illis fecere meliora. Vnus omnium inſtar M. Tullius & iuuenis exercebatur aſſidue ad Eloquentiam, & grandis natu vſum

tu vſum reuocauit. Cúmque ſit, teſte Fabio, Declamatio, quæ Græcis μελέτη eſt, forenſium actionum meditatio, & iudiciorum conſiliorúmque imago, hoc eſt, Controuerſiarum, ac Suaſoriarum tractatio, quibus tanquam pugnæ ſimulacris quibuſdam ad verum diſcrimen, aciémque iuſtam aſſueſcimus, oppreſſa iam ciuilibus armis Rep. hanc Cicero animi auerſionem adhibendo, in literáſque, ac Bibliothecam abdendo, & Philoſophiam Latinè loquentem fecit, & ſilentib. ac mutis in foro cauſſis publicis declamitauit identidem coram Caſſio, & Dolabella, vt ad P. Volumnium Eutrapelum ſcribit: Latinè quidem etiam ſenior, Hircio & Panſa Coss. quos diſcipulos, & grandes prætentatos vocabat. Immo ad Præturam vſque Græcè declamitauit, vt auctor eſt Tranquillus, & ipſe adeo ad M. Titinium: *Continebar* inquit, *doctiſſimorum hominum auctoritate, qui exiſtimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia poſſe.* Et in Bruto, qui de claris eſt Oratoribus: *Commentabar*, ait, *declamitans ſæpe cum M. Piſone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie, idque faciebam multum etiam Latinè, ſed Græcè ſæpius, vel quod Græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter Latinè dicendi adferebat: vel, quod à Græcis ſummis doctoribus niſi Græcè dicerem, neque corrigi poſſem, neque doceri.* Cn. quoque Pompeium hiſtorici tradiderũt ſub ipſum ciuile bellum, quo facilius C. Curioni promptiſſimo iuueni cauſſam Cæſaris defendenti contradiceret, repetiſſe Declamandi conſuetudinem. In ipſum autem Ciceronem

ſedecim amplius dies M. Antonius III. Vir. R. P.C. quod vii. Philippica tradit, in Tubertino Scipionis aſſiduè declamitauit. Auguſtus item Cæſar, eorum æqualis ne Mutinenſi quidem bello Declamandi vſum omiſit, vt idem refert Tranquillus. Ciceronem autem vt tempore, ſic & facundia, lõgo ſed proximus interuallo excipit M. Annevs Seneca Rhetor, quem ad te, Lipſi, illuſtratum adfero. Se.n. Ciceronẽ in illo atriolo, in quo duos grandes prętextatos ait ſecũ declamare ſolitos, declamitantem audire potuiſſe teſtatur niſi illum natale ſolum Corduba Patricia Colonia ciuilium Italię bellorum cauſſa continuiſſet. Viguit itaque etiam inter Iberos bene dicendi vis, qua & Annæa potiſſimum familia in Bætica inclaruit, parẽs, inquam, hic M. Annæus cum liberis ex Elbia cõiuge, L. Annæo Seneca philoſopho Stoico, eodemque Tragico Poeta (vt Delrio noſtro placet) Annæo Nouato qui & Iunius Gallio putatur, & Annæo Mela: Nepos quoque ex hoc Mela Annæus Lucanus Poeta grandiloquus fuit. Adhæc L. Annæus, ſeu Florus, ſeu Seneca, hiſtoriæ Romanę libris quatuor declamator corpori humano Rempublic. Roman. comparauit. Declamator item Hiſpanus M. Porcius Latro, aliique plurimi, quorum Elogia & hic Suetonij exemplo collegimus, & vno quaſi faſce colligauimus. Petrum quoque domo Cæſarauguſta, in Celtiberia, citerioris Hiſpanię prouincia, circa annum Chriſti cccLx. vt Rhetorem celebratum video à B. Hieronymo in Euſebiani Chronici additamẽ-

tis

tis. Quid quæris? parentum memoriâ Valentini duo gentis Edetanorum, Ludouicus Viues, & Laurentius Palmyrenus, Declamationes reliquerunt: hic quidem Senecæ Suaſoriis reſpondentes, ille verò Sullanas, quibus L. Cornelium Sullam, vt ſe Dictatura abdicare, ac priuatus degere ſine tyrannidis inuidia velit, hortatur. Tertius denique in Carpetanis Ioan. Petreius Toletanus, Poëta, & Rhetor Complutenſis: qui has ipſas Senecæ Declamationes poſt Ferd. Pintianum interpolauit. Nam & Poëticam aureo illo ſæculo tractaſſe Hiſpanos in vulgus notum, cũ Cordubenſes Poëtæ, licet pingue quiddam & craſſum ſonantes, grande tamen carmen pangebãt. In Gallia deinde Auſonium Burdigala extulit: extulit multos ab illo, & B. Hieronymo laudatos bene dicendi Profeſſores, vt & reliqua Gallia complures, qui poſt C. Plinium Panegyricis floruerunt. Adeo in exteris regionibus aureo, ac poſt etiam ſequiore ſæculo Eloquentia, licèt corrupta nonnihil ætatis vitio, viguit. Sed ad SENECAM noſtrum reuertor: ad quem cùm fieret concurſus, ad Theſin propoſitam de clamando tum Græci, tum Latini verſarent, omnium, vt erat excellenti memoria, Sophiſtarum: qui in eius ętatem inciderant, dicta velut in theſauro condidit, ad poſteroſque literarum monumentis tranſmiſit. Et verò nullum antiquæ eloquẽtiæ opus magis referebat integrum inuiolatumque reſtare, atque hos Declamationum Senecæ libros. Verum quæ ob ăcumina accuratiſſimè edi oportebat, ſeu maiorum incu-

ria, ſiue temporum iniuria vſque eo deprauatą in manus noſtras peruenerunt, vt pauci admodum hos libros attingere, in manus ſumere, nedum legendo conterere ſint auſi: deterriti, credo, infinitis prope cum mendarum monſtris, tum lacunis, quibus libri illi cetera deſerti & acuti deformes hiabant. Diſertos dixi, quod cũ à Cicerone diſceſſeris, nihil illis eruditi', aut elegantius: acutos verò, quod Græcorum natio hic declamitans ſubtiliter inuentis ceteros, atque excogitatis argutiis ſuperet. Olim certè Deſiderius, & Pintianus, Græcè peritiſſimi, è veteribus codicibus, quibus Senecam edolare aggreſſi ſunt, Græcorum dictorum nec volam nec veſtigium eruere ſe potuiſſe ingenuè fatentur. Noſtri quoque quatuor Codices longè antiquiſſimi calamo in membranis exarati, adeo Græcè ineptè à librariis ſcripti erant, vt iurare liqueat ne legere quidem, nedũ intelligere ſæculi fortaſſe vitio, ſcribas illos nouiſſe. Ductus tantum litterarum vtcunque ſecuti, Longobardicos potius characteres exhibent. Quid ergo? Hariolus itaque fui interdum, & Delium natatorem ad hiatus explendos, vel Oedipũ potius qui ænigmata diſſolueret, adhibui. Sortem denique SENECÆ miſeratus, conquiſiui, fruſtra tamen, vetera exemplaria, quod filij Philoſophi Stoici ſcriptis libris plenæ ſint omnes omnium Bibliothecæ, contra verò nullus Rhetoris codex antiquus inueſtiganti offerretur, tandem Toleti Carpetanorum, cùm in eum ſermonem incidiſſemus, Ant. Couarruuias, Didaci frater,

excellenti vir & Antiquitatis,& Iuris ciuilis do-
ctrina, vetuſtum mihi codicem vtendum tradi-
dit longè optimum: ex quo eruta Græca non-
nulla cum P. Ciaconio homine doctiſſimo cō-
municarat, quæ & in Nic. Fabri I. C. clariſſimi
manus, Roma ab amico miſſa, peruenerūnt.
Mox Tarraconem ad omnis doctrinæ princi-
pem Ant. Auguſtinum Archiepiſcopum literis
euocatus me contuli, eiuſque in contubernio
ſic hæſi, vt ioca, ſeria, Bibliothecam, atque adeo
menſam communem eſſe vellet, vt nunquam
niſi doctiorem à ſe dimiſerit, eúmque merito
parentis loco, dum vixit, vt & funeri laudatio-
ne teſtatum reliqui, duxerim. Hic alterum, ſed
Epitomes, ſeu Excerptorum vetus exemplar na
ctus & maius, Notas paullo vberiores conſcri-
pſi, quod M. Ant. Muretum elegātiſſimi virum
ingenij hos libros minimè attigiſſe, immatura
nimirum morte præreptum, animaduertiſſem:
neque enim vltimis in terris verſanti mihi in
mentem venire potuit, ac ne per tranſennam
quidem cognoſcere licuit alios in Gallia, Ger-
maniáque, Annotationes moliri: quia tantum
abeſt vt luminibus noſtris obſtruxerint, ab edē-
dóque deterruerint, quod profiteri apud te li-
ceat, vt crebris etiam litteris, quo mea foras da-
rem, ac pæne conuicio quodam efflagitarint.
Quo in nūmero & doctiſſimus Faber: qui ſcri-
ptis manu exemplaribus deſtitutus, primis dun-
taxat editionibus inſtructus, εὐστοχίᾳ tamen
ſumma plurima vulnera ſanauit. Comparaui ita
que SENECAM denuo, non vno Couarruuiano

contentus exemplari, quod Græca ſufficere non poſſet omnia, cum tribus vetuſtiſſimis codicibus. Romæ quidem degens, cum Vaticano Põtificiæ Bibliothecæ vno de multis optimo, & venerandæ antiquitatis, & cum Auguſtodunenſi, quem codicem antiquum quidem illum, ſed notæ non optimæ, Iac. Dalechampius Medicus miſerat: denique Brugenſis hominis eruditiſſimi beneficio quartum nactus, accuratè inuicem commiſi, & Græcis Rhetorum dictis lacunas omnes, hiatúſque, quo ad eius fieri à me potuit, expleui, conſultis etiam interdum doctiſſimis amicis. Dehinc laborem noſtrum in Galliam miſeram Lugdunum Seguſianorum, ex ottóque iam florentiſſino in regno fœderato bello Rothomagum partus abripitur, indéque in patriam tandem maritimo itinere delatus, vt belli flammam, ſic naufragiũ vix euaſit. Poſt in Germania lumbifragium metuens, propius factum eſt nihil, quam vt domuitionem parans in plagiarij manus incideret apud Noricos, aut funditus periret. Tandem aliquando, te hortante maximè, Lipsi, exire patiar nominis tui auſpicio, quæ ſedecim annis, & quod excurrit, perpetuò preſſeram, diutius ſanè quam vel Panegyricum Iſocrates, aut Cinna Smyrnam domo aſſeruarunt. Quodque mihi, & interiorum harum litterarum & auctor verbo, atq. epiſtolis, δαδοῦχος verò exemplo exiteris, & coniecturas quaſdam noſtris addendas perhumaniter ſuppeditaris, cum eos libros attingere te nolle affirmares, profectò iuſta cauſſa viſa eſt in tuo nomine hæc euulgan-

Digitized by Google

euulgandi : cum & Martinus Delrius Collega meus, multæ homo lectionis ſuas in Senecam Tragicum δευτέρας φροντίδας tibi inſcribendas exiſtimauit : Tu denique L. Annæum Senecam, Stoicum Philoſophum egregiè ornandum ſuſceperis: vſque à capite Stoicæ familiæ dogmata cum Phyſica, tum Ethica arceſſens: hæc quidem ex Epicteto, eiuſque interpretibus Arriano, ac Simplicio, Plutarcho item aduerſus Coloten, Muſonio apud Stobæum, Ciceronis Paradoxis: illa verò ex Cleomedis Meteorologicis, vtraq; autem ex Seneca ipſo, & Epitomæ vice è Diogenis Laertij Zenone reuocans. Quo fiet, vt Gallia noſtra, prò dolor,

Belgica, ciuili nimium quaſſata tumultu

Senecas duos illuſtrare, tubas inter & tympana, conata eſſe videatur: Tu, Belgij ocellus, filium, Stoicum Philoſophum, Martinus Delrius eundem Tragicum, nos denique parentem Rhetorem, fatali quadam συμπαθείᾳ, & cum pari, tum diſpari vtriuſque caſu. Illi ſenectus oculorum aciem retuderat, aurium ſenſum hebetarat, memoriámque fidam nimium quantum antea, afflixerat, ipſe quoque nuper ab oculis æger laborare cœpi, ſiue ætatis malæ id vitium eſt, ſiue lectio aſſidua luminis aciem hebetauit: ſic contra audio bene, memoriáque in primis viget. Teſtabuntur id fortaſſe *Vitæ comparatæ Ariſtotelis ac Demoſthenis* nuper auſpiciis M. Velſeri V.CL. communis amici euulgatæ. Quã obrem te etiam, atque etiam rogo obteſtórque, LIPSI, vt has noſtras vigilias æqui boni

pro vetere noſtra neceſſitudine facias, quia amicorum me veterrimum appellare iucundè ſoles, ſináſque hanc

Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.

Equidem meas lucubrationes, quales eæ cumque ſunt, libentius docto viro conſecro dedicóque, quam τηλαυγεῖ προσώπῳ, vt Pindari Dithyrambico verbo vtar, quod hic laudet quidem, præterea nihil, ille verò vt intelligere, ſic & de ingeniis exiſtimare, calumniaſque refellere & velit, & poſſit. Vale. Antuerpiæ cIↃ IↃcIII.

I. LI-

I. LIPSIVS ANDREÆ SCHOTTO V. REV. S. D.

TRistis *legi de oculorum inualitudine: etſi nolim, hercules, te ea re triſtem. Quàm ab honeſta cauſſa cõtraxiſti. Studia, & perpetuo diſcendi docendique cupiditas vitium & tabem hanc attulerũt: vt nec meminiſſe eius poſſis, niſi optimi vnà in remp. litterariam animi operæque. Lacæna illa ad filium ex vulnere claudicantem:* Macte, gradum non pones ſine memoria virtutis? *idem in te. Oculi cum negabunt, merita ſuccurrent delinquentiæ eius cauſſa. Illud te ſerio hortor, imo & rogo, vti, dum Sol nondum plenè occidit, ea, quæ ſcriniis tuis affecta habes, perficias, & emittas in publicam lucem & bonum. Scio pluſcula*

tibi eſſe. certè de SENECA *patre cur omittas aut tardes? Vtile illud ad eloquentiam ſcriptum eſt, & quod in vno velut corpore præfert tot membra veterũ Oratorum : tuus autem in eo labor vetus, & mihi notus viſuſque olim & laudatus. Quin multa etiam addideris, nec ambigo. quando enim tu ceſſas? Itaque noſtrâ & iuuentutis cauſſâ hæc ede:tum & tuâ, quia gloria te manet, audacter me ſpondente. Etſi vitæ & votorum tuorum modeſtia non eò adſpirat : ſed tamen ſi hanc negligis, nos vide. Vide & Belgicam, in qua cum vno iam aut altero hoc agis, & abit à nobis, mi Pater, in temporum malitiâ aut ferociâ, melior illa omnis mitiorque muſa. Clauſula eſt, ne claude hæc tua:*

Parcentes ego dexteras
Odi, ſparge roſas.

quæ ſuauiter nos, & poſteros recreent ac delectent. Vale, Louanij VII. Kal. Mart.

LE-

LECTORI S.

ETSI non me fugit CONTROVERSIAS prius edidiſſe M. Annæum, quàm SVASORIAS. has enim controuerſia XII. promittit, tamen feci libenter, vt has illis ordine anteponerem: cum tradendarum artium Methodo, quæ per faciliora notáque, ad ea, quæ difficilia magis, obſcura atq; ignota ſunt, viam ſternit, tum priorum editionū exemplo, Frobenij, quæ anno Salutis CIƆ.IƆ.XXII. prima vt opinor, in Germania typis cuſa prodijt, Heruagij quoque prima, quam Deſiderius interpolauit. Nam in altera Cœlius Curio ordinem turbauit, denique Gryphij Lugdunenſis, &, quod rei caput eſt, auctoritate vett. quatuor antiquiſſimorum codicum, Auguſtodunenſis, Brugenſis, Couarruuiani, & Vaticani, qui in membranis ſcripti, ad hos libros quà êmendandos, quà explanandos opitulati ſunt, ne, vt ad hanc vſque diem à pleriſque (forte quod nimis & deprauati eſſent, ac mutili, & lacunis pleni hiarent, Græcis omnibus ſententijs deſideratis) neglecti iacerent, neque in tenebris amplius deliteſcerent. Et verò SVASORIAE CONTROVERSIIS in Rhetorū ſpatijs præmittebantur, vt illæ artis huius propriæ: hæ Iuriſconſultorum, iudiciorúmque: Scholarum illæ, hæ fori fuiſſe videantur. Rariores tamen deliberationes, publicè quidem à Declamatoribus inſtitutæ: CONTROVERSIAE verò diſceptationéſque fre-

quentius quibus tanquam in arena exercitata iuuentus in Solem tandem aſpectúmque prodiret, cauſſáſque aduocatione defendendas ſuſciperet. Sed hæc M. Fabius Rhetorum princeps copioſè, vt omnia, cap. x. *lib.* III. *pertractauit, idémque Progymnaſmata ſeu primas apud Rhetorem exercitationes lib.* II. *cap.* IV. *præmitti ſolere tradit, vt* Chrias, Apologos, Sententias, Theſes, *ceteráque quæ Theon, Aphthonius & Priſcianus pertractarunt, ducebantque ad Ariſtotelis, aut Hermogenis potius ſubtiliorem viam, aut M. Tullij fontes. Ad eundem modum*, Suaſionibus *ad* Controuerſias *præcludere Græci ſolent: Quamquam ea tota ratio à Grammaticis Romæ occupata, eſt, ac relegata. Plerique enim artium finibus motis, terminos tranſilire ſatagunt. Sed nunc ad rem ipſam aggrediamur.*

SVA-

SVASORIA I.

DELIBERAT *Alexander, an Oceanum nauiget.*

FINITAM cuique rei magnitudinem natura dederat, dedit & modum. nihil infinitum eſt, niſi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, vltraque Oceanum rurſus alia littora, alium naſci orbem, nec vſquam naturam rerum deſinere, ſed ſemper inde, vbi deſiiſſe videatur, nouam exſurgere: facile iſta finguntur: quia Oceanus nauigari non poteſt. Satis ſit hactenus viciſſe Alexandro, qua mundo lucere ſatis eſt. Intra has terras cœlum Hercules meruit. Stat immotum mare, & quaſi deficientis in ſuo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta quæ profunda iſta vaſtitas nutrit, confuſa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipſum vero graue & defixum mare, & aut nulla aut ignota ſidera. Ita eſt, Alexander, rerum natura: poſt omnia Oceanus: poſt Oceanum nihil. ARGENTARII. Reſiſte, orbis te tuus reuocat: vicimus qua lucet, nihil tantum eſt, quod ego Alexandri periculo petam. POMPEII SILONIS. Venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operæ eſt adeſſe, iidem ſunt termini & regni tui, & mundi. OSCI. Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. Quod noueram, vici: nunc concupiſco quod neſcio. Quæ tam feræ gentes fuerant, quæ non Alexandrum poſito genu adorarint? Qui tam horridi mõtes, quorum non iuga vi-

ctor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophæa conſtitimus. Non quærimus orbem, ſed amittimus. Immenſum,& humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarúmque cuſtodia, inagitata remis vaſtitas, litora modo ſæuiente fluctu inquieta, modo fugiente deſerta tetra caligo remittet fluctus. Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis,extrema nox obruit. MVSAE. Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundū teſtantur, Alexander, nihil vltra eſſe,quod vincas:reuertere. ALBVTII SILI. Terræ quoque ſuum finem habent, & ipſius mundi aliquis occaſus eſt.nihil infinitum eſt,modum magnitudini facere debes, cū fortuna nō facit.Magni pectoris eſt inter ſecunda moderatio.Eundem fortuna victoriæ tuæ,quem natura finem facit.Imperium tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturā ſupergreſſa eſt. Alexander orbi magnus eſt.Alexandro orbis anguſtus eſt.Aliquis etiam magnitudini modus eſt Non procedit vltra ſpatia ſua cœlum. Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummū venit,incremento nō reliquit locum. Non magis quicquā vltra Alexandrū nouimus, quàm vltra Oceanū. MARILLII. Maria ſequimur, terras cui tradimus? orbem quem non noui,quæro:quem vici, relinquo. FABIANI. Quæ iſta toto pelago infuſa caligo? Nauigantē tibi videtur admittere quæ proſpicientem quoque excludit.Non hæc India eſt, nec terribilis ferarum ille conuentus.immanes propone belluas. aſpice quib procellis fluctibúſq; ſæuiat,quas ad litora vndas agat. tantus ventorum, tanta cōuulſi funditus maris inſania eſt:nulla præſens nauigātibus ſtatio eſt,nihil ſalutare,nihil notū.rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidē petierunt,qui fugiebant Alexandrū. Sacrū quidem terris natura circūfudit Oceanū.Illi qui iam ſiderū collegerunt metas,& annuas hiemis atque æſtatis vices ad certam legem redegerūt,quibus ignota nulla pars mundi eſt:de Oceano tamen dubitant, vtrúmne terras velut vinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbem, & in hos,per quos nauigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet:ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit,habeat,an ſpiritū. Quid agitis commilitones? regem domi-

domitorémque generis humani, magnum Alexandrum
eo demittitis, quod adhuc quid ſit diſputatur? Memento
Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis, quàm pa-
cato relinquis.

DIVISIO. Aiebat CESTIVS, hoc genus ſuaſoriarum a-
liter declamandum eſſe, quàm ſuadendum. Non eodem
modo in libera ciuitate dicendam eſſe ſententiam, quo
apud reges: quibus etiam quæ proſunt, ita tamen vt de-
lectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcri-
men, quoſdam magis aut minus rerum vſum habere. Ve-
ritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſi-
mos, & ſupra mortalis animi modum elatos cernimus.
Denique vt alia dimittantur argumenta, ipſa ſuaſoria in-
ſolentiam eius coarguit, orbis illum ſuus non capit: ita-
que nihil dicẽdum aiebat, niſi cum ſumma veneratione
regis, ne accideret idem quod præceptori eius Calliſthe-
ni accidit, quem occidit propter intempeſtiuè liberos ſa-
les. Nã cum ſe Deum vellet videri, & vulneratus eſſet, vi-
ſo ſanguine eius philoſophus mirari ſe dixerat, quod non
eſſet, * Ἰχὼρ οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Qualis erat ſan-
guis manans de corpore diuûm. Hom. Il. ε. verſu. 340. Ille
ſe ab hac vrbanitate lancea vindicauit. Eleganter in C.
Caſſij epiſtola quadam ad M. Ciceronem miſſa poſitum,
multum iocatur de ſtultitia Cn. Pompeij adoleſcentis,
qui in Hiſpania contraxit exercitum, & ad Mundam acie
victus eſt. Deinde ait: *Nos quidem illum deridemus, ſed ti-
meo ne ille non gladio ἀντιμυκτηρίσῃ*, viciſſim irrideat. In
omnibus regibus hæc vrbanitas extimeſcenda eſt. Aiebat
itaque, apud Alexandrum, ita dicendam eſſe ſenten-
tiam, vt multa adulatione animus eius permulceretur.
Seruandum tamen aliquem modum, ne nobis acci-
deret tale aliquid, quale accidit Athenienſibus,
cum publicæ eorum blandiciæ non tantum depre-
henſæ, ſed & caſtigatæ ſunt. Nam cum Antonius vel-
let ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſub-
ſcribi iuberet, habitu quoque & comitatu Liberum
imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum
coniugibus & liberis, & Διόνυσον, Bacchum, ſalutaue-
rũt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. di-
xerũt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuã,

& rogauerunt vt duceret. Ac Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tũ ex Græculis quidam ait: κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σοῦ Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. Domine, Iuppiter matrem tuam indotatã habuit. Huic quidẽ impune fuit, ſed Athenienſium ſpõſalia mille talentis æſtimata ſunt. quæ cum exigerentur, complures contumelioſi libelli proponebantur: quidam etiam ipſi Antonio tradebãtur: ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ eius fuit, cum & eodẽ tempore Octauiam vxorem haberet, & Cleopatrã: ΟΚΤΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑ ΑΝΤΩΝΙΩ: Octauia & Minerua Antonio. RES TVAS TIBI HABE. Belliſſimã tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Coruinus *deſultorem bellorum ciuilium* vocat, quia ab Dolabella ad Caſſium tranſiturus, ſalutem ſibi pactus eſt, ſi Dolabellam occidiſſet: & à Caſſio deinde trãſiuit ad Antonium: nouiſſime ab Antonio transfugit ad Cæſarem. Hic eſt Deillius, cuius epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatram feruntur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniã conferendam, nec exorarent, Deillius ait: Et tamen ſcito illos tibi annuam, bimam, trimam diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propoſitum reuertar. Aiebat Ceſtius, magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriam eſſe dicendam: quam ſic diuiſit, vt primum diceret etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe: ſatis gloriæ quæſitum: regenda eſſe & diſponenda, quæ in tranſitu viciſſet: cõſulendum militi, tot victoriis laſſo; de matre illi cogitandum: & alias cauſas complures ſubiecit. Deinde illam quęſtionem [ſubiecit;] ne nauigari quidem Oceanum poſſe. FABIANVS philoſophus primam fecit quæſtionem eandem, Etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandũ non eſſe. At rationẽ aliã primam fecit, modum imponendum eſſe rebus ſecundis. hic dixit ſentẽtiam: Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſtitit. Dixit deinde locum de varietate fortunę, & cum deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere: deinde exempla rerum è faſtigio ſuo deuolutarum adiecit: Sine potius rerũ naturã, quàm fortunã tuã deficere. Secundam quoq; quęſtionẽ aliter tractauit. Diuiſit enim illam ſic, vt pri-

primũ negaret vllas in Oceano, aut trãs Oceanũ eſſe terras habitabiles: deinde ſi eſſet, perueniri tamẽ ad illas nõ poſſe. Hic difficultatem ignoti maris, naturã nõ patientẽ nauigationis. Nouiſſimè vt poſſit perueniri, tãti tamẽ nõ eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri; deſcituras gẽtes, ſi Alexãdrũ rerũ naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrẽ memorauit, de qua dixit. quomodo illa trepidabit, etiã quod Granicũ trãſiturus eſſet GLYCONIS celebris ſn̄tẽtia eſt: τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις οὐδὲ Γράνικος· τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν ἔσχατον ἔκειτο: Hic Oceanus Simois nõ eſt, neq; Granicus. & niſi periculoſum quid eſſet, nõ in vltimis terrarũ finibus eſſet collocatus. Hoc omnes imitari voluerunt. *Plution* dixit. Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετὰ δὲ αὐτὸ οὐδέν. *Artemon* dixit. Βούλεσθ᾽ ὦ νεολαία πλείους ἡλίους; δύο Ἑλλησποντίαις ἠόσιν ἐφεστῶτες· οἱ δὲ ἐπὶ τῷ Παμφιλίῳ πελάγει τὴν ἱμεροῖ δεσμὸν παραδοκῶμεν ἄμπωσιν. Οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ᾽ ἐστίν, οὐδὲ Ἰνδός, ἀλλ᾽ ἐστὶ μυστήριον, εἴτε φύσεως ὅρος εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν ἱερώτερον ἐστὶν ἢ καὶ ἁπλῶς ὕδωρ. *Apaturius* dixit: ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς εἰς ἀνατολὰς ἔνθα δὴ εἰς τὰς ἀοράτους δύσεις. *Plutiõ* dixit: Et propterea maximus eſt, quia ipſe quidẽ poſt omnia poſt ipſum vero nihil. *Artemon* dixit: Vultis ne ô Iuuenes, plures ſoles? Duo præfecti Helleſpontiacis litoribus: nos verò in mari Pamphilio terminũ datum exſpectamus: Neque Euphrates hic eſt, neque Indus, ſed arcanum quid. ſeu naturæ limes, ſiue antiquiſſimum Elementum, ſeu Origo Deorum primorum, ſeu etiam ſimpliciter aqua. *Apaturius* dixit: hinc nauis vno curſu in Orientẽ, (ſupple εἴρηται fertur) inde ad inaſpectabiles occaſus *Legi* etiã poſſet: Βουλοῦμαι ἐν δ᾽ εἵλω μεγάλουσιν ἡλίους δύο, & mox: οὐκ ἐπὶ τῶν φθόνοις πελάγει τὴν ἱμεροῖ τεσμὸν παραδοκῶμεν ναυλοῦσιν. Ceſtius deſcripſit: Fremit Oceanus, quaſi indignetur, quòd terras relinquas. Corruptiſſimam rem omnium, quæ vnquam dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperũt. putabant Dorionis eſſe in metaphraſi dicta Homeri: Tũ excœcatus Cyclops ſaxum in mare[re]iecit. Hæc quomodo ex corruptis eo perueniãt, vt & magna, nec tamen ſana ſint. aiebat MOECENAS, apud Virgiliũ intelligi poſſe Tumidũ eſt. ὄρους ὄρει ἀποσπῶντι: Mõtis verticem auferte. Virgilius quidẽ ait: [Æneid. xi. 128.]

Rapit haud partem exiguam montis, —

magnitudini ſe dat Sed non vt impudenter diſcedat à fide:eſt inflatum Καὶ ταχεῖα βάλλεται μόνος:Caput lethaliter icitur medius. Virgilius ait de nauibus,

—Credas innare reuulſas Cycladas.

non dicit hoc fieri, ſed videri. propitiis auribus auditur: quamuis incredibile eſt. quod excuſatur,antequã dicitur. Multo corruptiorem ſententiam MENESTRATI cuiuſdã declamatoris non abiecti ſuis temporibus, nactus ſum in hac ipſa Suaſoria,cum deſcriberet belluarum in Oceano naſcentium magnitudinẽ.** Efficit hæc ſentẽtia, vt ignoſcamus ei,qui dixit,ipſis Charybdi & Scylla maius portẽtum, *Charybdin ipſius maris naufragium videri.* & ne, in mare ſemel inſaniret:quid ibi poteſt eſſe ſalui, vbi ipſum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquẽtem, cum deſcriberet aſſiduè prioribus periculis noua ſuperueniſſe. BARBARVS dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum, hunc ſenſum: * FVSCVS ARELLIVS dixit:Teſtor ante orbem tibi tuũ deeſſe, quã militem. LATRO ſedens hanc dixit:Non excuſauit militẽ, ſed dixit; Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terram,quis diem,quis mare?Da vbi caſtra ponam, vbi ſigna ponã. Reliqui parẽtes,reliqui liberos,cõmeatũ peto: nunquid immature ab Oceano? Latini declamatores in Oceani deſcriptione non nimis viguerunt. nã aut timide deſcripſerunt, aut curioſe. Nemo illorũ potuit tanto ſpiritu dicere,quando Pedo,qui nauigãte Germanico dixit:

Iam pridem poſt terga diem ſolẽmque relictum,
Iam pridem notis extorres finibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras,
Heſperij metas extremáque littora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub vndis:
Qui ferat Oceanum,qui ſæuas vndique Priſtis,
Æquoreoſque canes ratibus conſurgere prenſis,
Accumulat fragor ipſe metus iam ſidere limo
Nauigia,& rapido deſertam flamine claßem,
Seque feris credunt per inertia fata marinis,
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atque aliquis prora ſpectat ſublimis ab alta
Aëra pugnaci luctatus rumpere niſu.
Vt nil erepto valuit dignoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectora voces;

Quo ferimur? ruit ipſe dies, orbémque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
An ne alio poſitas vltra ſub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumque vetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos: aliena quid æquora remis
Et ſacras violamus aquas, diuûmque quietas
Turbamus ſedes.—

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, quàm Glyconi. Sed non minus multa magnifice dixit, quàm corrupte. Vtriuſque vobis faciā poteſtatē. ** Et volebam vos experiri, non adiiciendo iudicium meum, nec ſeparando à corruptis ſana. potuiſſet etenim fieri, vt vos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt: & nihilominus poteſt fieri, * quamuis diſtinxerim. Illa belle dixit: * ſed fecit quod ſolebat, vt ſententiam adiectione ſuperuacua atque tumida perderet. Adiecit enim illud: Vale terra, vale Nais mea, iubeo enim: num ferent oculi? ὑ χαίρε γῆ, ὑ χαῖρε Ναῒ ἐμὴ· κέλευσμ γὰρ ἄρ' οἴσε τὰ ὦτα; Quoſdā iudices dubios ſui habet, ego non dubito contra ſententiam ferre.

SVASORIA II.

TRECENTI *Lacones contra Xerxē miſſi, cum trecenti ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant: an & ipſi fugiāt.*

ARELLII FVSCI PATRIS. At, puto, rudis lecta ætas, & animus qui frāgeretur metu inſueto, armáque nō paſſuræ manus, hebetatáq; ſenio, an vulnerib. corpora. quid dicā potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios? An Eleos? an repetā tot acies patrū, tot excidia vrbiū, tot victarū gētium ſpolia? Et nunc, prò dolor, concidunt, ſi remeabimus tēpla. Pudet conſilij noſtri, pudet, etiā ſi nō fugimus, deliberaſſe talia. At cum tot millib. Xerxes venit, ô Lacedæmonij, nō aduerſus Barbaros, reueremini opera veſtra, nō auos, nō patres, quorū nos exēplū moueat? Ab infantia ſurgit ingeniū: pudet Lacedęmonios ſic adhortari: tuti ſumꝰ. Licet totū claſſe Orientē trahat, licet metuentibus explicet inutilē numerū: hoc mare, quod tātum ex vaſto patet, vrgetur in minimum, inſidioſis excipitur anguſtiis, qua vix minimo aditus nauigio eſt, huius quoque remigiū arcet inquietatione, quod circumfluit mare, fallàcia curſus, vada altioribus internata, aſpera ſcopulis, & cetera,

quę nauigantium vota decipiunt. Pudeat, inquam, & Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint. Non referam Perſarum ſpolia? certe ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios non habere trecentos, qui ſic nõ fugiant, & ſic cadent. Hunc ſumite animum. Neſcio an vincere poſſimus, vinci non poſſumus. Hæc non vtique perituris refero: ſed etſi cadendum eſt, erratis, ſi metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternũ ſpiritum dedit, ſtatutáque naſcentibus in finem vitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia Deus orſus eſt, quippe min mis ſuccidũt corpora, indenũtiata ſorte rapimur: ſub eodem pueritia fato eſt, eadem iuuẽtus cauſa cadit: optamus quoque plerique mortẽ: adeo in ſecurã quietẽ receſſus eſt. At glorię nullus finis eſt, proximíq; De Sic ages ea ſatagunt. feminis quoque frequẽs hinc in mortem pro gloria iter eſt. Quid Lycurgum? quid interritos omni periculo, quos memoriæ ſacrauit, viros referam? vt vnum Otryadem citem, annumerare trecẽtis exempla poſſum. TRIARII. Non putet Laconas, nec pugna quidem hoſtium, ſed fabula vinci? Magnum & alumnum virtutis naſci Laconem. ad certam victoriam omnes remãſiſſent, ad certam mortem tantum Lacones. Non eſt Sparta lapidibus circundata. illa muros habet, vbi muros non habet. Melius reuocabimus fugientes Trœzenos, quàm ſequemur. Sed montes perforat: maria contegit. Nunquam in ſolido ſtetit ſuperba felicitas, & ingentium imperiorum magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt. Scias licet ad finem perueniſſe, quæ ad inuidiam perducta ſunt Maria, terraſque rerum natura ſtatione mutauit ſua. moriamur trecẽti: vt hic primum inuenerit, quod mutare non poſſit. Si tandem amens placiturum conſiliũ erat, cur non potius in turba fugimus? PORCII LATRONIS. In hoc ſcilicet morati ſumus, vt agmẽ fugientiũ cogeremus? furori terga vertitis. Sciamus ſaltem quis ſit iſte quem fugimus Vicit. At victoria dedecus elui poteſt, Vt omnia fortiter fiant, feliciter cadant: multum tamen nomini noſtro detractũ eſt iam, Lacones, quòd an fugeremus, deliberauimus. Vt enim non moriamur, quãtũ ad me quidẽ pertinet, poſt hãc deliberationẽ nihil aliud timeo, quàm ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutiũt?

nunc

nunc nunc pugnemus. Latuiſſet virtus inter Trœzenos? Ceteri quidem fugerunt ſi me quidem nterrogatis quid ſentiam : ego in noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar:electi ſumus,non relicti. GAVII SABINI. Turpe eſt cuilibet viro fugiſſe.Laconi etiã deliberaſſe. MARILLII. In hoc reſtitimus , ne in turba fugientium lateremus. Habent quemadmodum ſe excuſent Trœzeni Græciæ. Munitas Thermopylas ſatis putauimus , cum relinqueremus illic Laconas. CESTII PII. Quàm turpe fugere iudicaſtis Lacones,tamdiu non fugiẽdo! Omnibus ſua decora ſunt.Athenæ eloquentia inclytę ſunt,Thebæ ſacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit,qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam? ideo Taygeti montis difficilia niſi Laconibus iuga? ideo Hercule gloriamur operibus cœlum merito? ideo muri noſtri arma ſunt? O graue maiorum virtutis dedecus: Lacones ſe numerant,non æſtimant. Videamus quanta turba ſit: vt habeat certe Sparta etiamſi non fortes milites , aut nũtios veros:ita ne bello quidẽ,ſed nuntio vincimur.Merito Hercules omnia contempſit, quem Lacones audire non ſuſtinent.Si vincere Xerxen non licet,videre liceat, Volo ſcire quem fugiam. Adhuc non ſum ex vlla parte Athenienſium ſimilis,non muris, nec educatione. nihil prius illorum imitabor,quàm fugam? POMPEII SILONIS.Xerxes multos ſecum adducit.Thermopylæ paucos recipiũt, erimus inter hoſtes fugaciſſimi , inter fugaces tardiſſimi. Nihil refert , quantas gentes in noſtrum orbem Oriens effuderit , quantumque nationum ſecum Xerxes trahat, tot ad nos pertinent,quot locus ceperit. CORNELII HISPANI. Pro Sparta venimus, pro Græcia ſtemus:vincamus hoſtes,ſocios iam vicimus: ſciat iſtę inſolens Barbarus,nihil eſſe difficilius quàm Laconis armati latus fodere.Ego vero quod Trœzeni diſceſſerunt, gaudeo liberas nobis relinquere Thermopylas.Nil erit quod virtuti noſtræ ſe opponat, quod interat:non latebit in turba Laco: quocunque Xerxes aſpexerit,Spartanum videbit. BLANDI Referam præcepta matrũ *Aut in his,aut cum his?* Minus turpe eſt,à bello inermem reuerti , quàm armatũ fugere, Referã captiuorũ verba? *captus Laco? Occide,inquit, non ſeruio:potui non capi,ſi fugere voluiſſem.* Deſcribite ter-

tores Perſicos: omnia iſta cum mitterentur, audiuimus, videat trecentos Xerxes, & ſciat, quanti bellum æſtimatum ſit, quanto aptus numero locus. Reuertamur ne nuntij quidem niſi nouiſſimi. Quis fugerit, neſcio, hos mihi Sparta commilitones dedit.

Descriptio Thermopylarvm. Nunc me delectat quòd fugerunt Trœzenij, anguſtas mihi Thermopylas fecerant.

Contra. Cornelii Spatini. At ego maximum dedecus futurum Reipub. noſtræ arbitror, ſi Xerxes nihil prius in Græcia vicerit quã Laconas. Ne teſtẽ quidẽ virtutis noſtræ habere poſſumus. Id de nobis traderur, quod hoſtes narrauerint. Habetis cõſilium meum. idem autem meum, quod totius Græciæ ſi quis aliud ſuadet, non fortes vos eſſe, ſed perditos gaudet. Clavdii Marcelli. Non vincent nos, ſed obruent. Satis fecimus nomini: multum rei geſſimus: ante nos rerum natura victa eſt.

Divisio. Huius ſuaſoriæ feci mentionem, non quia in ea ſubtilitatis erat aliquid, quod vos excitare poſſet, ſed vt ſciretis quàm nitide Fvscvs dixiſſet, vel quàm licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbitrij erit, vtrum explicationes eius luxurioſas putetis, an (vt poëta Pollio Aſinius aiebat) hoc non eſſe ſuadere, ſed inuidere, ne volo nihil fuiſſe & iuuenis te amo, tanquam has explicationes Fuſci, quas nemo noſtrum non alius alia inclinatione vocis, vel vt ſua quiſque modulatione cantabat. At quia ſemel in mentionem incidi Fuſci, ex omnibus ſuaſoriis celebres deſcriptiunculas ſubtexam, etiam ſi nihil occurrerit, quod quiſquam alius niſi ſuaſor dixerit. Diuiſione autem hac ſuaſoria Fuſcus eſt illa vulgari, vt diceret non eſſe honeſtum fugere, etiam ſi tutum eſſet. deinde æque periculoſum eſſe fugere, & pugnare. nouiſſime, periculoſum eſſe fugere, pugnantibus hoſtes timendos: fugientibus, & hoſtes & ſuos. Cestivs primam partem ſic tranſegit, quaſi nemo dubitaret, an turpe eſſet fugere, deinde illo tranſiit an nõ eſſet neceſſe. Hæc ſunt, inquit, quæ vos confundunt, hoſtes, ſociorũ paucitas, Non quidem hæ ſuaſoriæ. Sed in hac materia diſertiſſima illa fertur ſententia Dorionis, cum poſuiſſet hoc dixiſſe recentis Leonidã, quod puto etiam apud Herodotũ eſſe

οὕτως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες. Sic prandete, tanquã apud inferos cœnaturi. SABINVS ASIDIVS venuſtiſſimus inter rhetores ſcurra, cum hãc ſententiã Leonidæ retuliſſet, ait: Ego illi ad prandium promiſiſſem, ad cœnam renuntiaſſem. ATTALVS STOICVS, qui ſolum vertit à Seiano circũſcriptus magnæ vir eloquentię, ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit longe & ſubtiliſſimus & facundiſſimus, cum tam magna & nobili ſentẽtia certauit, vt mihi dixiſſe videatur animoſius quã prior. Occurrit mihi ſenſus in eiuſmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis, neſcio an parum fortiter. Edicta in poſterum diem pugna, epulanteis milites inducit, & ait:

—ſtratique per herbam, Hic meus eſt, dixere, dies.

Elegantiſſime quidẽ affectũ animorũ incerta ſorte pẽdẽtium expreſſit, ſed parum Romani animi ſeruata eſt magnitudo. cœnãt enim tãquã craſtinũ deſperẽt. Quãtũ illis Laconibus animus erat, qui nõ poterãt dicere: *Hic dies eſt meus.* Illud PORCELLVS grammaticus arguebat in hoc verſu quaſi ſolœciſmũ, quod cũ plures induxiſſet, diceret, *Hic meus eſt dies*: nõ *Dies hic eſt noſter*: & in ſẽtẽtia optima accuſabat id quod erat optimum. muta enim, *vt noſter* ſit, peribit omnis verſus elegãtia: in quo hoc eſt decẽtiſſimũ, quod ex cõmuni ſermone trahitur. Nam quaſi prouerbij loco eſt, *Hic dies meus eſt* & cũ ad ſẽſũ retuleris, ne Grãmaticorũ quidẽ calũnia, ab omnib. magnis ingeniis ſubmouẽda, habebit locũ Dixerũt enim nõ omnes ſimul, tãquã in chorũ manu ducente Grammatico, ſed ſinguli ex his: *Hic meus eſt dies*. Sed vt reuertar ad Leonidã & trecẽtos, pulcherrima illa fertur GLYCONIS ſentẽtia.* In hac ipſa ſuaſoria nõ ſane refero memoria vllã ſentẽtiã Græci cuiuſquã, niſi DAMAE. *ποῖ σὺ φεύγεις εἰς λεπτὰ τείχη*: quid tu fugis in tenues muros? De poſitione loci eleganter dixit HATERIVS, cùm anguſtias loci facũdiſſime deſcripſiſſet, Natus trecentis locus. CESTIVS cũ deſcripſiſſet honores, quos habituri eſſent, ſi pro patria cecidiſſent, adiecit, Per ſepulchra noſtra iurabitur. NICETAS longe diſertius hanc phantaſiam mouit. & adiecit. Niſi antiquior fuiſſet Xerxes quàm Demoſthenes Ciptoy, cui dicere hanc ſuam dixit ſententiam, aut certe non deprehenſam, cùm deſcripſiſſet opportunitatẽ loci, & tuta vndique pergantium latera, & anguſtias à tergo poſitas, ſed aduer-

hoſtibus. POTAMON magnus declamator fuit Mitylenis, qui eodem tempore viguit, quo LESBOCLES magni nominis & nomini reſpondentis ingenij: in quibus quanta fuerit animorum diuerſitas in ſimili fortuna, puto vobis indicandum: multo magis, quia ad vitam pertinet, quàm ſi ad eloquẽtiam pertineret. Vtrique filius iiſdem diebus deceſſit. LESBOCLES ſcholam ſoluit, nemo vnquam ampliore animo ſe geſſit. POTAMON à funere filij contulit ſe in ſcholam, & declamauit. Vtriuſque tamen affectum temperandum puto: hic durius tulit fortunam quàm patrem decebat, ille mollius. Verum POTAMON cum ſuaſoriam de trecẽtis diceret, tractabat, quàm turpiter feciſſent Lacones hoc ipſum quòd deliberaſſent de fuga: & ſic nouiſſime clauſit. inſanierunt in hac ſuaſoria multi circa Otryaden. MVRRHEDIVS qui dixit, fugerunt Athenienſes: non enim Otryadæ noſtri litteras didicerãt. SARCONIVS dixit: Otryades qui periit vt falleret, reuixit vt vinceret. LICINIVS NEPOS. Cum exemplo vobis etiam mortuis vincendum fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures ſentẽtias videtur palmã meruiſſe, dixit. n. Otryades pæne à ſepulchro victor digitis vulnera geſſit, vt trophea Laconum inſcriberet. dignum Spartano ſacramẽto virũ, cuius ne litteræ quidem fuere ſine ſanguine. CATIVS CRISPVS Municipalis Gatozeos dixit poſt relatum exẽplum, Otryade dicebat, municipalis. Aliud ceteros, aliud Laconas decet. Nos ſine deliciis educamur, ſine muris viuimus, ſine vita vincimus. SENECIO fuit, cuius nomen ad vos potuit perueniſſe, ingenij confuſi ac turbulenti, qui cupiebat grãdia dicere, adeo vt nouiſſime huius rei morbo & teneretur & rideretur. Nam & ſeruos nolebat habere, niſi grandes & argentea vaſa, non niſi grandia. Credatis mihi velim non iocanti, eo peruenit inſania eius, vt calceos quoque maiores ſumeret, ficus non eſſet niſi mariſcas. C. ncubinam ingẽtis ſtaturæ habebat, omnia grãdia probabat: ei impoſitũ eſt cognomẽ, vel, vt Meſſala, ait, cognomẽtum; & vocari cœpit Senecio Grãdio. Is in hac ſuaſoria cum poſuiſſet contradictionem, ait: Omnes qui miſſi erant à Græcia fugerunt, ſublatis manibus inſiſtens ſummis digitis (ſic enim ſolebat quo grandior fieret) exclamat; *Gaudeo, gaudeo.* Mirantibus nobis quid tãtũ boni

illi

illi contigiſſet, adiecit: Totus Xerxes meus erit. Idem dixit: Ille qui claſſibus ſuis maria ſurripuit, qui terras circumſcripſit, dilatauit profundum, nouam rerum naturæ faciem imperaret: ponat ſanè contra cœlum aſtra, cõmilitones habeo deos. SENIANVS multo potentius dixit: Terras armis obſidet, cœlum ſagittis, maria vinculis: Lacones, niſi ſuccurritis, mundus captus eſt. Decentiſſimi generis ſtultam ſententiam referam VICTORIS STATORII, municipis mei, cuius tabulis memoria digniſſimis aliquis ſuaſoria occaſione contradictioné ſumpſit. At, inquit, trecenti ſumus: & ita reſpondet: Trecenti, ſed viri, ſed armati, ſed Lacones, ſed ad Thermopylas. Nunquam vidi plures trecentis. LATRO in hac ſuaſoria, cum tractaſſet omnia quæ materia capiebat, poſſe ipſos & vincere, poſſe certe inuictos reuerti, & beneficio loci, tum illam ſententiam: Si nihil aliud: erimus, &c. erimus certe belli mora. Poſtea memini auditorem Latronis ABRONVM SILONEM, patrem huius Silonis, qui pantomimis fabulas ſcripſit, & ingenium grande non tantum deſeruit, ſed poſuit, recitare carmen, in quo agnouimus ſenſum Latronis in his verſibus:

Ite agite ô Danai, magnum Pæana canentes:
Ite triumphantes, belli mora, concidit Hector.

Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, vt vnius verba ſurripi nõ poſſent. At nunc cuilibet orationes inuertere tuto licet pro ſuis. Sed vt ſciatis, ſenſum bene dictum, dici tamen poſſe melius, notare prę ceteris quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat celebre.

Æneid. XI. v. 288.

——belli mora, concidit Hector. Item.

Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm Hæſit,

MESSALA aiebat, hic Virgilium debuiſſe deſinere: quod ſequitur,

Et in decimum veſtigia rettulit annum.

explementum eſſe, MOECENAS hoc etiam priori comparabat. Sed vt ad Thermopylas reuertar, DIOCLES CARYSTIVS dixit.* APATRIVS dixit.* Coruo teſtimonium ſtuporis reddendum eſt, qui dixit: Quid ſi iam

Xerxes ad nos ſuo mari nauigat,fugiamus antequam nobis terra ſurripiatur. Hic eſt CORVS, qui cum tentaret ſcholã Romę Sũmo illi qui Iudęos ſubegerat,declamauit cõtrouerſiam,de ea,quæ apud matronas differebat. liberos non eſſe tollendos,& ob hoc accuſatur Reip.lęſæ.In hac controuerſia ſententia eius hæc ridebatur. Inter pyxides & redolentis animæ medicamina conſtitit mytrata concio. Sed ſi vultis,hiſtoricum quoque nobis fatuum dabo. THVSCVS ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorũ familia extincta eſt,maieſtatis reũ fecerat, homo quam improbi animi,tã infelicis ingenij, cũ hãc ſuaſoriam declamaret, dixit: Expectemus, ſi nihil aliud,hoc effecturi, ne inſolens barbarus dicat: VENI, VIDI, VICI. cum hoc poſt multos annos Diuus Iulius victo Pharnace dixerit. DVRIO dixit.* ANDREAS aiebat NICOCRATIS Lacedæmonis inſignem hanc ſententiam fuiſſe futuram, ſi media intercciderentur. Sed ne vos diutius infatuem, qui prædixeram me FVSCI ARELLII explicationes ſubiecturum,finem ſuaſoriæ faciam, quarum nimius cultus & fracta compoſitio poterit vos offendere, cum ad meam ætatem veneritis.Interim non dubito, quin nunc vos ipſa,quæ offenſura ſunt, vitia delectent.

SVASORIA III.

DELIBERAT *Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Calchante aliter nauigari poſſe.*

ARELLII FVSCI. Non in aliam condicionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex voto iret dies. nec ea ſors mari tantum eſt, ceterum ipſa non ſub ea eadem condicione ſidera ſunt.Alia negatis imbribus exurũt ſolum,& miſeri cremata agricolæ legunt ſemina. & hæc internum anno lex eſt:aliis ſerena clauduntur,& omne cœlũ nubilo graue,ſubſidit ſolum, & creditum ſibi terra nõ retinet:alius incertis ſideribus curſus eſt, & variantur tẽpora,neque ſoles nimis vrgent, neque vltra debitum imbres cadunt:quicquid aſperatum ęſtu eſt,quicquid nimio defluxit imbre, inuicem tẽperatur altero : ſiue ita natura diſpoſuit,ſiue(vt ferunt) luna curſu gerit quæ ſiue plena

lucis

ſucis ſuæ eſt, ſplendenſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet; ſiue occupata nubilo ſordidiorē oſtendit orbē ſuum, non ante finit quàm in lucē redit: ſiue ne lunæ quidem ipſa potentia eſt, ſed flatus qui occupauere annum, tenent, quidquid bonū eſt. Extra iuſſū Dei tutum fuit adultero mare An non potero vindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid virginitati huius timerē, perſequebar adulterum. Victa Troia virginibus hoſtium parcā: nihil adhuc virgo Priami timet. CESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potius*. Ne Priani quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nūc tempeſtatem. Omnia iſta patimur, nec parricidiū fecimus. Quod hoc ſacrum eſt, virginis deæ templo virginem occidere? libentius hāc ſacerdotem habebit quàm victimam. CORNELII HISPANI. Infeſtæ, inquit, ſunt tempeſtates, & ſęuiūt maria: neque adhuc parricidiū feci. Iſta maria ſi numine ſuo Deus regeret, adulteris clauderentur. MARILLII. Si nō datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. ARGENTARII. Iterum in malum familiæ noſtræ fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt: ita mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat.

DIVISIO. Hanc ſuaſoriam ſic diuiſit FVSCVS, vt diceret etiam ſi aliter nauigare non poſſent, non eſſe faciendum, & ſic tractauit, vt negaret faciendum, quia homicidiū eſſet, quia parricidium: quia plus impēderetur, quàm peteretur, peti adulterā, impendi Iphigeniam, vindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiamſi non immolaſſet, nauigaturum: Illam enim morā naturę maris & ventorum eſſe, deorum voluntatē ab hominib. non intelligi. Hoc CESTIVS diligēter diuiſit, dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuum. ſi interponant, voluntatem eorum ab homine non intelligi. vt intelligatur, non poſſe fata reuocari ſi non ſint fata ſacra profutura: ſi ſint, non poſſe mutari. SILO POMPEIVS etiamſi quod eſſet diuinādi genus certū, auguriis negauit credendum: quare ergo ſi neſcit Calchas, affirmat primū, & ſcire ſe putat? Hic communem locū dixit in omnes qui affectarent ſcientiā: deinde iraſcitur ſibi, inuitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gētes ſi-

dem. In ea deſcriptione primũ in hac ſuaſoria FVSCVS ARELLIVS Virgilij verſus voluit imitari. Valde autem longe petit. & pæne repugnat materiæ, certe non deſideranti inſeruit. Ait enim de luna, quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendénſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet: ſiue occupata nubilo ſordidiorem oſtẽdit orbẽ ſuum, non ante finit quàm vicem reddit. At Virgilius hęc quanto ſimplicius & beatius dixit:

Georg. 424.

Luna reuertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.

Et rurſus:

Ibid. 432.

Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Plena, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit.

Solebat autẽ ex Virgilio FVSCVS multa trahere, vt Mœcenati imputaret. Totiens enim pro beneficio narrabat, in aliqua ſe Virgiliana deſcriptione placuiſſe ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit: Cur iſte inter eius miniſteriũ placuit? cur hoc os Deus elegit? cur hoc potiſſimum ſortitur poeſis? quod tantum non impie aiebat ſe imitatum Virgilium, PLENA DEO? Solet autem Gallio noſter hoc aptiſſime ponere. Memini vna nos ab auditione NICETIS ad Meſſalã veniſſe. Nicetes ſuo impetu valde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Meſſala, quid illi viſus eſſet Nicetes? GALLIO ait, PLENA DEO: quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici caldos vocant: ſtatim dicebat, PLENA DEO. Ipſe Meſſala nunquã aliter eum ab hominis auditione venientem interrogabat, quàm vt diceret: NVNQVID PLENA DEO? Itaque hoc ipſi tam familiare erat, vt inuito quoque excideret. Apud Cæſarem cum mentio eſſet de ingenio Haterij, conſuetudine prolapſus, dixit: ET ILLE ERIT PLENA DEO. Quærenti deinde quid hoc eſſe vellet, verſum Virgilij retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſalam excidiſſet, & nũquam poſtea potuiſſet excidere. Tiberius ipſe Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus eſt fabula Gallionis hoc autẽ dicebat Gallio, Naſoni ſuo valde placuiſſe: itaque feciſſe quod in multis

aliis

aliis verſib. Virgilius fecerat, non ſurripiendi cauſa, ſed palam imitandi, hoc animo vt vellet agnoſci, eſſe autem in tragœdia eius: FEROR HVC ILLVC, VT PLENA DEO. Iam vultis ad FVSCVM reuertar, & deſcriptionibus eius vos ſatiabo. Hæc potiſſimum ex his quas in ſimilitudinis tractatione poſuit, cum diceret omnino non conceſſum futurorum ſcientiam.

SVASORIA IV.

DELIBERAT *Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denunciatum eſſet illi reſponſo auguris periculum.*

ARELLII FVSCI. Quis eſt qui futurorum ſcientiam ſibi vindicet? nouæ oportet ſortis ſit, qui iubente Deo canat, non eodem cõtentus ſit vtero, quo imprudentes naſcimur, quandam imaginem Dei præferat, qui iuſſa exhibeat Dei. ſic eſt. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis eſſe in metu cogit: magnus iſte & ſupra humanæ ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrum: Ponat iſte ſuos inter ſidera patres, & originem cœlo trahat: agnoſcat ſuum vatem Deus, non eodem cludatur vitæ fine, ætate magna extra omnem futurorum neceſſitatem caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera ſunt iſta, quid ita non huic ſtudio ſeruit omnis ætas? Cur non ab infantia rerum naturam deoſque qua licet, viſimus? cum pateant nobis ſidera, & intereſſe numinibus liceat, quid ita inutili deſidemus facundia; aut periculoſis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri ſcientia, ingenia ſurrexerint? Qui vero in media ſe, vt prædicant, fatorum miſere pignora, natales inquirunt, & prima mediorum annorum habent initia, quo ierint motu ſidera, in quas diſcurrerint parteis: contrane Deus ſteterit: an placidus affulſerit ſol: an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint: an abdiderit in noctem obſcurum caput luna: Saturnus naſcentem, an ad bella Mars militem, an negotioſum in quæſtus Mercurius exceperit: an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iupiter tulerit. Exiſtimant tot circa vnum caput tumultuanteis Deos? Futura nuntiant. Ple-

roſque dixere victuros:& nihil metuentes oppreſſit dies, aliis dedere finem propinquum: at illi ſuperfuere. Egentes, inutilis animæ felices naſcentibus annos ſpoponderũt: at fortuna in omnem properauit iniuriam. incertæ enim ſortis viuimus: vnicuique iſta pro ingenio finguntur, non ex ſcientiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur, cui patuit Oceanus.

Divisio. In hac ſuaſoria nihil aliud tractaſſe Fvscvm ſcio, quàm eaſdem, quas ſupra retuli, quęſtiones, ad ſcientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit, pręterire non poſſum. Declamitabat Fvscvs Arellivs controuerſiam de illa quæ poſteaquam ter mortuos pepererat, ſomniaſſe ſe dixit, vt in luco pareret. Valde in vos cõtumelioſus fuero, ſi totam controuerſiam, quam ego intelligo me dicere. Fvscvs declamaret, & aperte, aut nõ agnoſcentis puerum, tractaret locum contra ſomnia, & deorum prouidentiam, & male de magnitudine deorum dixiſſet mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret. ſummis clamoribus dixit illum Virgilij verſum.

Æneid. 4. v. 379.

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Auditor Fvsci quidam, cuius pudori parco, cum hanc ſuaſoriam de Alexandro ante Fuſcum diceret, putauit æque belle poni verſum eundem dixit.

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Fvscvs illi ait: Si hoc dixiſſes audiente Alexandro, ſcires apud Virgilium & illum verſum eſſe:

Æneid. 2. v. 553. & lib. 10. v. 536.

Capulo tenus abdidit enſem.

Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de Fvsco, quid, fuerit quare nemo videretur dixiſſe cultius, ingeram vobis Fuſcinas explicationes. Dicebat autem ſuaſorias libentiſſime, & frequentius Græcas quàm Latinas. Hybreas in hac ſuaſoria dixit: οἷον ἔχει Βαβυλὼν μάντιν ὀχύρωμα, *Qualem Babylon vatem habuit pro monumento.*

Sva-

SVASORIA V.

DELIBERANT *Athenienſes, an trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur.*

ARELLII FVSCI. Pudet me victoriæ veſtræ: ſic fugatum creditis Xerxen, vt reuerti poſſit? tot cæſa millia, nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod vix ſequi fugientium poſſit. totiens merſa claſſis. Quid Marathona? quid Salamina referam? Pudet dicere. dubitamus adhuc, an vicerimus. Xerxes veniet? At neſcio quomodo languet circa memoriam iacturę animus, & diſturbata arma non repetit. Prior enim metus, futuri pignus eſſet. amiſſa, ne audeat, amiſſurum monēt. vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem, ex præſenti metitur, ita aduerſis frangetur. Omnis eſt ſic animū dies, vbi ignominia ſpē premit, vbi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerit, errat circa dāna ſua, & quæ mala expertus eſt, vota deponit. Si venturus eſſet, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta non ſoluitur non denuntiaret, ſi venturus eſſet: neque armaret nos nuntio. nec intligeret victricem Græciam, nec ſollicitaret arma felicia: magis ſuperueniret improuidis nā & arma indenuntiata moueret. quantumcunque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effuſum eſt: hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat, extincta tot ante Xerxen millia, tot ſub ipſo iacent? nulli, niſi qui fugerunt, ſuperſunt. Quid dicā Salamina? Quid Cynęgyrō referam? & te Polyteles? & hoc agitur, an viceris? Hæc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græciæ conſpectu ſtatui, ne quis timeret Xerxen minantem Me miſerum, pugnante Xerxe trophæa poſui, fugiente tollam? Nunc Athenæ vincimur. non tātum credetur rediiſſe, ſed vidiſſe Xerxes. Non poteſt Xerxes, niſi per nos trophæa tollere. Credite mihi, difficile eſt attritas opes recolligere, & ſpes fractas nouare, & pœnitenda acie in melioris euentus fiduciam ſurgere. CESTII PII, Inferam, inquit, bellum. alia mihi trophæa promittit. poteſt maior venire quàm victus eſt? ARGENTARII. Non pudet vos, pluris trophęa veſtra Xerxes æſtimat, quàm vos.

DIVISIO. FVSCVS ſic diuiſit. Etiam ſi venturus eſt Xerxes, niſi tollimus, nō ſunt trophæa tollenda. Cōfeſſio ſeruitutis eſt iuſſa facere: ſi venerit, vincemus. hoc non

eſt diu colligendum. de eo dico, vincemus, quem vicimus. Sed nec veniet quidem. ſi venturus eſſet, nec denuntiaret. Fractus eſt & viribus & animo CESTIVS & aliud dicit, quod in prima parte tractauit, nō licere Athenienſibus trophæa tollere: commune in illis ius totius Græciæ eſſe, communem victoriam, commune bellum fuiſſe. deinde nefas quidem eſſe: nunquam factum, vt quiſquam conſecratis virtutis ſuæ operibus manus adferret Iſta trophæa non ſunt Athenienſium: deorum ſunt. illorum bellum fuit: Illos Xerxes vinculis, illos ſagittis perſequebatur. hæc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiam pertinent. Ecquid: ergo bellum habebimus? Habebimus etſi Xerxen remouebis. inuenietur alius hoſtis. Nunquam magna imperia otioſa Omnium bellorum proſperè ab Athenienſibus geſtorum. Deinde non erit bellum. Xerxes enim non veniet. multos timidiores eſſe qui ſuperbiſſimi fuerint? Nouiſſimè vt veniat, cum quibus veniet? reliquias victoriæ noſtræ colliget: Illos adducet, quos priore bello quaſi inutiles reliquias nouit. ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem, niſi aut faſtiditū, aut victū. ARGENTARIVS his duobus cōtentus fuit aut non venturum Xerxen, aut non eſſe metuendum, ſi venerit. His ſolis inſtitit: & illud dixit quod excerptum eſt: Tollite, inquit, trophæa. Si viciſti, quid erubeſcis? ſi victus es, quid imperas? Locum mouit non vtiliter: iudicare quidem ſe, neque Xerxen, neque iam quenquam Perſarum auſurum in Græciam effundere: ſed eò magis ipſis trophæa tuenda. Si quis vnquam illinc venturus hoſtis eſſet, vt conſpectu trophæorum animi militum accenderentur, hoſtium frangerentur. BLANDVS dixit: Repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat. Apparere voluit poſteris quemadmodum venerit: appareat etiā quemadmodū redierit. TRIARIVS omni dimiſſa diuiſione, tantum exultauit quod audierit Xerxen venire ad ſe, ipſis nouam victoriam, noua trophæa. SILO POMPEIVS venuſto genere ſententiæ vſus eſt. Niſi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam: hoc ait Xerxes: Niſi hæc trophæa tollitis, alia ponetis. Aliam partem ſolus GALLIO declamauit, & hortatus eſt ad tollenda trophæa. dixit, gloriæ nihil detrahi: menſura enim memoriam victoriæ

victoriæ, quę perpetua eſſet: ipſa tropheа & tempeſtatibus & ætate conſumi: bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro coniugibus, pro liberis: pro re ſuperuacua, & nihil nocitura, ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum. Hic dixit, vtique venturum Xerxen, & deſcripſit aduerſus ipſos deos tumentem: deinde habere illum magnas vires: neque omnes illũ copias in Græciam produxiſſe, nec omnes in Græcia perdidiſſe: timendam eſſe fortunæ varietatem: exhauſtas eſſe Græciæ vires, nec poſſe iam pati alterum bellum. illi eſſe immenſam multitudinem hominum. Hoc loco diſertiſſimã ſententiam dixit, quæ vel in oratione vel in hiſtoria ponitur: Diutius illi perire poſſunt, quàm nec vincere.

Svasoria VI.

Deliberat *Cicero, an Antonium deprecetur.*

Q. Haterivs. Sciãt poſteri, potuiſſe Antonio ſeruire Rempublicam, non potuiſſe Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius: in hac cauſa etiam Ciceronem verba deficient. Crede mihi, cum diligenter te cuſtodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non poſſit. Si intelligis Cicero, non dicit, Roga vt viuas: ſed, Roga vt ſeruias. quemadmodum autem hunc ſenatum intrare poteris exhauſtum crudeliter, repletum turpiter? Intrare autem tu ſenatum voles, in quo non Cn. Pompeium viſurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortenſium, non Lentulum atque Marcellum: non tuos, inquam, Coſſ. Hircium & Panſam? Cicero, quid in alieno ſæculo tibi? Iam noſtra peracta ſunt. M. Cato ſolus maximum viuendi moriendique exemplum, mori maluit quàm rogare: nec erat Antonium rogaturus, & illas vſque ad vltimum diem puras à ciuili ſanguine manus, in ſe infeſtas, acerrimè armauit. Scipio cum gladium poni iuſſus foret dicitur abdidiſſe ſe. quærentibus qui in nauem tranſierant militibus Imperatorem: ***Imperator**, inquit, **bene ſe habet.*** Victus vocem victoris emiſit. Vetat, inquit, Milo rogari, Iudices, vir clariſſimus nũc & Antoniũ Roga. Porcii Latronis, Ergo loquitur Imperator Cicero, vt non timeat Anto-

nius:loquatur vnquam Antonius, vt Cicero timeat? Ciuilis ſanguinis Sillana ſitis in ciuitatẽ redit. & ad triũuiralem haſtam pro vectigalibus, ciuium Romanorum mortes locantur. Iniuſta bella albo Pharſalica, ac Mundenſis Mutinenſiſque ruina vincitur, conſularia capita auro rependuntur. Tuis verbis Cicero vtendum eſt: *O tempora, ô mores.* videbis ardentes crudelitate ſimul ac ſuperbia oculos: videbis illum non hominis, ſed belli ciuilis vultum: videbis illas fauces per quas Cn. Pompeij bona tranſierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem, videbis illum pro tribunali loco, quem magiſter equitum, cui ructare turpe erat, vomitu fœdauerat. Supplex accidẽs genibus deprecaberis, & ore cui ſe debet ſalus publica, humilia in adulationẽ verba ſubmittes? Pudeat Verrem quoque, quia proſcriptus fortius perit. CYRI MARILLII ESERNICII. Occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, vt vitam Antonio debeas? CESTII PII. Si ad deſiderium populi reſpicis Cicero, quandoque perieris: parum vixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis vixiſti: ſi ad iniurias fortunæ & præſentem Reipublicæ ſtatum, nimium diu vixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper victurus es. POMPEII SILONIS. Scias licet, tibi non expedire, viuere, ſi Antonius permittit vt viuas. Tacebis ergo proſcribente Antonio & Rempublicam laniante, & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuũ Ciceronem quam viuum deſideret. TRIARII. Quæ Charybdis eſt tam vorax? Charybdin dixi? quæ ſi fuit, animal vnum fuit. Vix medius fidius Oceanus tot reſtámque diuerſas vno tẽpore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſęuienti putas Ciceronẽ poſſe ſubduci? ARELLII FVSCI. Ab armis ad arma diſcurritur: foris victores domi trucidamur. dũ in ſanguine inteſtinus hoſtis incubat, quis nõ hoc populi Romani ſtatu, Ciceronem vt viuat, cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtra. Non te ignobilis tumulus abſcondet: idem virtutis tuæ qui finis eſt immortalium humanorũ operũ cuſtos memoria, quæ manſuri vitæ perpetua eſt, in omnia te ſæcula ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet, quàm corpus fragilitatis caducę, morbis obnoxium, caſibus expoſitum, proſcriptionibus obiectum.

Animus vero diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus vlla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurret. Et tamē ſi ad ætatem, annorúmque, nunquam obſeruatū viris fortibus numerum reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es: nec potes videri non nimis vixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & poſt Italicas Pharſalicaſque acies Romanum ſanguinem hauſit Ægyptus: quid indignamur in Ciceronem Antonio licere? Sic in Pompeium Alexandrino licuit. An non occiduntur, qui ad indignos confugiunt? CORNELII HISPANI. Proſcriptus eſt ille, qui tuam ſententiam ſecutus eſt: tota tabula tuæ morti prælu ditur, alter fratrem proſcribi, alter auūculum patitur: quid habes ſpei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete age, tot patrocinia, tot cliētelas, & maximum beneficiorum tuorum teipſum: iam intelliges Ciceronem in mortem cogi poſſe, in preces non poſſe. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, & popina tributo gentium inſtruitur: ipſe vino & ſomno marcidus deficienteis oculos ad capita proſcriptorum leuat. Iam ad iſta non ſatis eſt dicere, O hominem nequam!

DIVISIO. Latro ſic hanc diuiſit omnem ſuaſoriam: Etiam ſi impetrares vitam ab Antonio, non eſt tanti rogare: deinde impetrare non potes. In priore illa parte poſuit: Turpe eſſet cuilibet Romano, nedū Ciceroni, vitam rogare. Hoc loco omnium, qui vltro mortem apprehendiſſent, exempla poſuit: deinde inutilis illi ſua vita futura proponitur, morte grauior, detracta libertate. Hic omnē acerbitatē ſeruitutis futuræ deſcripſit, deinde non futurū fidei impetratæ beneficium. Hic cum dixiſſet, Aliquid erit quod Antonium offendat, aut factum tuum, aut dictum aut ſilentium, aut vultus: adiecit ſententiam: Haud enim placiturus es. ALBVTIVS aliter diuiſit. primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni, etiam ſi nemo proſcriberet. hęc inſectatio temporum fuit. deinde moriēdum eſt: ille enim ſe ſua ſponte cōficeret, quia moriendū eſſet, etiam ſi mori noluiſſet: graues odiorum cauſas eſſe: maximam cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronem. Et ſolus ex declamatoribus tentauit dicere, nō vnum illi

eſſe Antonium infeſtum.Hoc loco dixit illam ſentētiam; Si cui ex triumuiris non es inuiſus, grauis es. Et illa ſententia valde excepta eſt: Roga Cicero, exora vnum, vt tribus ſeruias. Cestivs ſic diuiſit: Mori tibi vtile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt, vt liber & illibatæ dignitatis conſumes vitam. Hic illam ſententiam dixit audacem: Vt numereris cum Catone, qui ſeruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. Marcellvs hunc ſenſum de Catone melius. Vſque eóne omnia cum fortuna populi Romani conuerſa ſunt, vt aliquis deliberet, vtrum ſatius ſit viuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuiſionem Cestii reuertamur. Dixit vtile eſſe, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonij manus incidiſſet. & in hac parte cum deſcripſiſſet contumelias inſultātium Ciceroni. & verbera & tormenta, dixit illam multum laudaram ſententiam: Tu mehercules, Cicero, cum veneris ad Antonium mortem rogabis. Varivs Geminvs ſic diuiſit: Hortarer te, ſi alterutrū vtique faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, vt morereris potius, quam rogares. & omnia complexus eſt, quæ à ceteris dicta erāt, ſed addidit & tertium: adhortatus eſt illum ad fugam, illic eſſe M. Brutum, illic C. Caſſium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam ſentētiā, quā Caſſius Seuerus vnice mirabatur: Quid deficiemus? & Reſpub. ſuos triūuiros habet. Deinde etiam quas petere poſſet regiones, percurrit: Siciliam dixit vindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à Proconſule egregie adminiſtratam, familiares ſtudij eius & Achaiam & Aſiam: Deiotari regnum obligatū beneficiis; Ægyptum & habere beneficij memoriam & agere perfidiæ pœnitētiam. ſed maxime illum in Aſiam & Macedoniam hortatus eſt in Caſſij & in Bruti caſtra. Iā Cassivs Severvs aiebat, alios declamaſſe, Varium Geminum viuum conſilium dediſſe.

Alteram partem pauci declamauerunt nemo auſus eſt Ciceronem ad deprecādum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerūt. Geminvs Varivs declamauit alteram quoque partem, & ait: Spero me Ciceroni meo perſuaſurum, vt velit viuere, quòd grandia loquitur, & dicit: Mors nec immatura conſulari, nec miſera

fera ſapienti. nō mouet me. idiotam petit.Ego belle mores hominis noui:faciet,rogabit. Nā quod ad ſeruitutem pertinet,non recuſabit:iam collum tritum habet,& Pompeius illum, & Cæſar ſubiecerunt. Veteranū mancipium videtis: & complura alia dixit ſcurrilia, vt illi mos erat. Diuiſit ſic, vt diceret non turpiter rogaturum, non fruſtra rogaturum. In priori parte illud poſuit,non eſſe turpe, ciuem victorem rogari à victo: hic quàm multi rogaſſent C.Cæſarem,hic & Ligarium.Deinde ne iniquum eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere, qui prior illum proſcripſiſſet, qui & iudicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionēac dato rogari. Deinde nō pro vita illū,ſed pro Republica rogaturum: ſatis illum ſibi vixiſſe, Reip parum. In ſequenti parte dixit, exorari ſolere inimicos, ipſum exoratum à Vatinio.C.quoque Verri affuiſſe. facilius exorari Antonium poſſe, qui cum tertius eſſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clementiæ occaſionem præteriret. Fortaſſe iraſci Antonium, qui ne tanti quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quam periculoſa eſſet,adiecit: Quocumque perueniſſet, ſeruiendum illi eſſe: ferendam aut Caſſij violentiam, aut Bruti ſuperbiam, aut Pompeij ſtultitiam. Quando in hanc ſuaſoriam incidimus, non alienum puto,indicare quomodo quiſque ſe ex hiſtoricis aduerſus memoriam Ciceronis geſſerit. Namque Cicero nec tam timidus fuerit, vt rogaret Antonium, nec tam ſtultus vt exorari poſſe ſperaret, nemo dubitat, excepto Aſinio Pollione, qui infeſtiſſimus famæ Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere, *An promittente ſalutem Antonio,orationes ſuas comburat.*

HISTORICORVM DE CICERONE Elogia: alijs ſuaſoria VII.

Hæc ineptè ficta cuilibet videri poteſt. Pollio vult illam veram videri:ita enim dixit illa oratione, quam pro Lamia dedit, ASINII POLLIONIS. Itaque nunquam perficeret, nec mora fuit, quin iuraret, ſuas eſſe, quas cupidiſſime effuderat orationes in Antonium, multiplicesque numero, & accuratius ſcriptas illis contrarias edere,ac vel ipſe palam pro concione recitare

pollicebatur: ceteraque his alia ſordidiora multo:vt tibi facile liqueret:hoc totū adeo falſum eſſe, vt ne ipſe quidem POLLIO in hiſtoricis ſuis ponere auſus ſit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt,negāt eum hæc dixiſſe(nec enim mentiri ſub triumuirorū conſcientia ſubſtinebat)ſed poſtea compoſuiſſe. Nolo autem vos iuuenes mei contriſtari,quodà declamatoribus ad hiſtoricos tranſeo:ſatisfaciam vobis,& fortaſſe efficiam, vt his ſententiis lectis ſolidis, & verum habentibus, recedatis æquiores. Hoc ſi tamen recta via conſequi potero, decipere vos cogar, veluti ſalutarem pueris daturus potionem abſinthiati poculi. Liuius adeo detrectationis conſilium habuiſſe Ciceronem non dicit, vt neget tēpus habuiſſe.Ita enim ait. LIVII.M.Cicero ſub aduentum triumuirorum ceſſerat vrbe pro certo habens id quod erat, nō magis Antonio eripi ſe,quàm Cæſari Caſſium & Brutum poſſe: primo in Tuſculanum fugit: inde tranſuerſis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conſcenſurus, proficiſcitur. Vnde aliquotiens in altum prouectum cum modo venti aduerſi retuliſſent, modo ipſe iactationem nauis cœco voluente fluctu pati non poſſet, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit, regreſſuſque ad ſuperiorem villam, quæ paulo plus mille paſſibus à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpe ſeruata. Satis conſtat, ſeruos fortiter fideliterque paratos fuiſſe ad dimicandum,ipſum deponi lecticam, & quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, iuſſiſſe. Prominenti ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput præciſum eſt. Nec ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque ſcripſiſſe in Antoniū aliquid exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, iuſſuque eius inter duas manus in roſtris poſitum, vbi ille conſul, vbi ſæpe conſularis, vbi eo ipſo anno aduerſus Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, cum admiratione eloquentię auditus fuerat:vix attollētes lacrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. BASSVS AVFIDIVS, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter ſe morti nō præbuerit tantū, ſed obtulerit. AVFIDII BASSI. Cicero paulum remoto velo,poſtquam armatos vidit:Ego vero cōſiſto, ait:accede veterane,

ne,& ſi hoc ſaltem potes recte facere,incide ceruicẽ. Trementi deinde,dubitantique:Quid ſi ad me,inquit,primũ veniſſetis? CREMVTIVS CORDVS & ipſe ait, Ciceronem cum cogitaſſet, vtrumne Brutum, an Caſſium, an Sextum Pompeium peteret, omnia illi diſplicuiſſe, præter mortem. CREMVTII CORDI. Quibus viſis lætus Antonius, cum peractam proſcriptionem ſuam dixiſſet eſſe, quippe non ſatiatus modo cædendis ciuibus,ſed defectus quoque iuſſit pro roſtris exponi. Itaque quo ſæpius ille ingenij circumfuſus turba proceſſerat,quę paulo ante coluerat piis concionibus, quibus multorum capita ſeruauerat,tum per artus ſuos lætus aliter ac ſolitus erat à ciuibus ſuis conſpectus eſt, prætendenti capiti, orique eius impenſa ſanie, breui ante princeps ſenatus Romaníque nominis titulus,tum pretium imperfectionis ſui. Pręcipue tamen ſoluit pectora omnium in lacrymas gemitúſque, viſa ad caput eius deligata manus dextera, diuinæ eloquentiæ miniſtra: ceterorúmque cædes priuatos luctus excitauerunt, illa vna communem. BRVTIDII NIGRI. Elapſus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur, ſed, vt vidit appropinquare notum ſibi militem, Popilium nomine, memor defenſum à ſe, lætiore vultu aſpexit. At ille, victoribus id ipſum imputaturus,occupat facinus, capútq; deciſum nihil in vltimo ſine vitæ facientis,quod alterutram in partẽ poſſet morari, Antonio portat, oblitus ſe paulo ante defenſum ab illo: Et hic voluit poſiti in roſtris capitis miſerabilem faciem deſcribere, ſed magnitudine rei obrutus eſt. Item BRVTIDII NIGRI. Vt vero iuſſu Antonij inter duas manus poſitum in roſtris caput conſpectũ eſt, quo totiens auditum erat loco, dato gemitu & flexu maximi viri inferiæ, nec vt ſolet, ita depoſiti in roſtris corporis cõcio audiuit, ſed ipſa narrauit. Nulla nõ pars fori aliquo actionis meritæ ſignata veſtigio erat. Nemo non aliquod eius in ſe meritum fatebatur: hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miſerrimi temporis ſeruitutem ac aleam delatam in Antonium. Quotiens magni alicuius mors ab hiſtoricis narrata eſt, totiens fere totius conſummatio vitæ, & quaſi funebris laudatio redditur. Hoc ſemel atque iterum à Thucydide factum, idem in paucíſ-

ſimis perſonis vſurpatum à Salluſtio, Liuius benignius omnibus magnis viris præſtitit. Sequentes hiſtorici multo id effuſius fecerunt. Ciceroni hoc, vt Græco verbo vtar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. T. Livii vixit tres & ſexaginta annos, vt ſi vis adfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit: ingeniū & operibus & præmiis operum felix: ipſe fortunæ diu proſperè & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atque acerbo, omnium aduerſorum, nihil vt viro dignum erat, tulit, præter mortem, quæ verè æſtimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico nil crudelius paſſurus erat, quam quod eiuſdem fortunæ compos ipſe feciſſet. Si quis tamen virtutibus vitia penſarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit. & in cuius laudes ſequēdas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt natura candidiſſimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator, T. Liuius, pleniſſimum teſtimonium Ciceroni reddidit. Cordi Cremvtii nō eſt operæ, deferre etiā redditam Ciceroni laudationem. Nihil enim in ipſa Ciceroni dignū eſt: ac ne hoc quidem, quod pæne maximū eſt, tolerabile eſt. Cremvtii Cordi. Priuatas enim ſimultates deponendas interdū putabat, publicas nunquam. Vides credēdam eius non ſolum magnitudinem virtutum, ſed multitudinē quoque cōſpiciendam. Avfidii Bassi. Sic M. Cicero deceſſit, vir natus ad Reipub. ſalutem: quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum è manibus eius elabitur, non ipſius vitio læſa, quod nihil in ſalute eius aliud illi, quā ſi caruiſſet Antonio. placuit Vixit ſexaginta & tres annos, ita vt ſemper aut peteret alterum aut inuicem peteretur: nullamque rem rarius, quàm diem illum quo nullius intereſſet ipſum mori, vidit. Pollio quoque Asinivs, qui Verrem Ciceronis reum fortiſſime morientem tradidit, Ciceronis mortem ſolus ex omnibus maligne narrat, teſtimonium tamen, quamuis inuitus, plenū ei reddit. Asinii Pollionis. Huius ergo viri tot tantiſque operibus manſuris in omne æuum prædicare de ingenio atque induſtria ſuperuacuum eſt. Natura autē pariter atque fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſenectutem, proſperáque permanſit

valetu-

valetudo: tum pax diutina, cuius inſtructus erat artibus, contigit. namque à priſca ſeueritate iudicis exacti, maximorum noxiorum multitudo prouenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſque habeat. iam feliciſſima conſulatus ei ſors petendi & gerendi magna munera, deûm conſilio induſtriáque vtinam moderatius ſecundas res, & fortius aduerſas ferre potuiſſet, namque vtræque cum venerant ei, mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt inuidiæ tempeſtates coortæ graues in eum, certiórque inimicis aggrediēdi fiducia: maiore enim ſimultates appetebat animo, quàm gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, quam maior pars vitæ atque ingenij ſtetit, ea iudicandum de homine eſt. Atque ego ne miſerādi quidem exitus eum fuiſſe iudicarem, niſi ipſe tam miſeram mortem putaſſet. Affirmare vobis poſſum, nihil eſſe in hiſtoriis eius, quem retuli, loco diſertius: vt nihil tunc non laudaſſe Ciceronem, ſed certaſſe cum Cicerone videatur Nec hoc deterrendi cauſa dico, ne hiſtorias eius legere cōcupiſcatis: concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſſimis viris melius Ciceronis mortem deplorauit, quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oráque magnanimûm ſpirantia pæne virorum
In roſtris iacuere ſuis: ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia Conſulis acta,
Iuratæque manus, deprenſaque fœdera noxæ,
Patriciúmque nefas: eſt tunc & pœna Cethegi,
Deiectuſque redit votis Catilina nefandis,
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt? ſacris exacta quid artibus ætas?
Abſtulit vna dies ciuis decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſolicitis quondam tutela ſalúſque,
Egregium ſemper patriæ caput. ille ſenatus
Vindex, ille fori, legum, ritúſque togæque.
Publica vox ciuis æternum obmutuit armis.
Informes vultus, ſparſamque cruore nefando

Caniciem, ſacraſque manus, operumque miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans: nec lubrica fata, deoſque
Reſpexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Aemathio mitis victoria Perſe,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Affuerant, noſtræque cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen ſtygias tulit inuiolata ſub vmbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono verſu, ex quo hic multo melior CORNELII SEVERI proceſſit:

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

SEXTILIVS ENA fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis poeta, & pœne quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poetas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſallæ Coruini, Pollionem Aſinium aduocauerat: & in principio hunc verſum non ſine aſſenſu recitauit:

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ.

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſalla, tu quid tibi liberum ſit in domo tua, videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus videor. atque ita conſurrexit, ne intereſſet recitationi eorum: Quod Cornelium ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc verſum, quàm Pollioni, apparet quod meliorem quidem, ſed non diſſimilem illi, & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, ſcio futurum, vt vos deſinatis eo loco legere, quo ego à Scholaſticis receſſi. Ergo vt librum velitis vſque ad vmbiculum reuoluere, adiiciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

SVASORIA VII.

DELIBERAT *Cicero, an ſcripta ſua comburat, promittente Antonio incolumitatem, ſi feciſſet.*

Q. HATERIVS. Non feres Antonium: intolerabilis in malo ingenio felicitas eſt: nihilque cupientes magis accendit, quàm proſperæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet,

multum

multum à Cicerone abſum:tamen non tædet tantum me vitæ meæ,ſed pudet:ne propter hoc quidē pertinet multum à Cicerone.Ingeniū tuū amas,quòd illud Antonius plus odit,quam te.Remittere ait ſe tibi vt viuas? commētus,quemadmodum eripiat etiam quo vixeras.Crudelior eſt pactio Antonij, quàm proſcriptio. Ingenium erat, in quod nihil iuris haberent triumphata arma. Commentus eſt Antonius,quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortaret te ,Cicero,vt vitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in ciuitate haberet locum, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi non ciuium ceruicibus luderetur. nunc vt ſcias nihil melius eſſe quàm mori, vitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariæ proſcriptionis tabula: tot prætorij,tot conſulares,tot equeſtris ordinis viri periere:nemo relinquitur,niſi qui ſeruire poſſit.Neſcio an hoc tempore viuere velis, Cicero:nemo eſt cum quo velis.Merito hercules illo tempore vixiſti, quo Cæſar vltrò te rogauit,vt viueres ſine vlla pactione: quo tempore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinum ceciderat. CESTII PII. Nunquid opinio me fefellit?intellexit Antonius,ſaluis eloquentiæ monumētis,non poſſe Ciceronem mori.ad pactionem vocaris: qua pactione melior in te pars tui petitur. Accōmoda mihi pauliſper eloquentiam:Ciceronem periturum rogo.Si te audiſſent Cęſar & Pompeius, neque iniſſent turpem ſocietatē, neque diremiſſent:ſi vti vnquam cōſilio tuo voluiſſent neque Pompeius Cæſarem,neque Cæſar Pompeiū deſeruiſſet. Quid conſulatum ſalutarē vrbi, quod exilium conſulatu honeſtius, quid prouocatum inter initia adoleſcentiæ libertatem tyrociniis tuis Syllanam potentiam quid Antonium auulſum , Catilinam reipublicæ redditum ?Ignoſce Cicero,ſi diu iſta narrauero,forſitam hac die nouiſſimo audientur.Si occidetur Cicero,iacebit inter Pompeium patrem filiumque: & Afranium Petreiumque,Q.Catulum, M.Antonium illum indignum hoc ſucceſſore generis.Si ſeruatur,viuet inter Vētidios & Canicios & Saxas.Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis iacere,an cum his viuere? Pro vno homine iactura publica paciſceris. Scio omne pretiū iniquum eſſe,quod ille conſtituit:nemo tanti emit

Ciceronis vitam, quanti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, Viues, ſed eruentur oculi tibi: viues, ſed debilitabuntur pedes: etiam ſi in alia damna corporis præſtares patientiam, excepiſſes tamen linguam. Vbi eſt ſacra illa vox tua: Mori enim naturæ finis eſt, non pœna? hoc tibi vni non liquet? At videris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati, & vnum crimen inimico adiice. Fac Antonium moriendo nocétiorem. P. Asprenatis. Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe eloquentiam ſuam animaduertet? Quid autem tibi ſub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reipublicæ Senatus, digniſſimus apud quem Cicero loqueretur? Multos victuros animi ſui contemptus oppreſſit: multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit: & cauſa illis viuendi fuit, fortiter mori. Permitte te populo Romano cōtra Antonium. Si ſcripta combuſſeris, Antonius paucos annos tibi promittit: at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes. Pompeii Silonis. Quale eſt vt perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem ſequamur Antonij, miſericordiam tu iſta vocas, ſupplicium ſummum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio, Cicero, ſi bene illi pecunias crediderunt fœneratores, ſi pœne pacem Brutus & Caſſius. hominem & vitio naturæ, & licentia temporum inſanientem, inter ſcœnicos amores ciuili ſanguine luxuriantē: hominem, qui creditoribus ſuis oppignorauit Rempublicam, cuius gulæ, duorum principum bona, Cæſaris & Pompeij, non potuerunt ſatisfacere. Tuis vtar Cicero verbis, Cara eſt cuiquam ſalus, quam aut dare, aut eripere poteſt Antonius? Non eſt tanti ſeruare Ciceronem, vt ſeruatum Antonio debeam. Triarii. Compulſus aliquando populus Romanus in eam neceſſitatem eſt, vt nihil haberet præter Iouem obſeſſum & Camillum exulem: nullum tamē fuit Camilli opus maius, quàm quod indignum putauit viro ſalutem pactioni debere. O grauem vitam etiamſi ſine pretio daretur. Antonius hoſtis à Republica iudicatus, nunc hoſtem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collega placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſſio, vtriuſque collegæ mancipiū, noſter dominus. Argentarii. Nihil Antonio creden-

credendū eſt.mentior:quid enim iſte non poteſt,qui occidere Ciceronem poteſt:qui ſeruare, niſi crudelius.quàm occidebat,non poteſt? Ignoſcentem tibi illum putas,qui ingenio tuo iraſcitur: ab hoc tu ſperas vitam cui nondum verba tua exciderunt?Vt corpus,quod fragile & caducum eſt,ſeruetur,pereat ingenium, quod æternum eſt?ego mirabar,ſi non ſupplicio crudedior eſſet Antonij venia. P. Scipionem à maioribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, vt id pereat, quod ſolum in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Aufertur Ciceroni ingeniū ſine vita: promittuntur obliuione nominis tui pauci ſeruitutis anni.Non ille te viuere vult,ſed facere ingenij tui ſuperſtitem. Viue, vt Cicero audiat Lepidum,Cicero audiat Antonium,nemo Ciceronem. Pati poteris,vt quod in te optimum habes, ante te efferas: ſine durare poſt te ingenium tuum,perpetuam Antonij proſcriptionem. AVRELII FVSCI Quoad humanum genus incolume manſerit, quandiu vſus litteris, honor ſummæ eloquentiæ pretium erit: quamdiu Reip. noſtræ aut fortuna ſteterit,aut memoria durauerit, admirabile poſteris vigebit ingenium, & vno proſcriptus ſæculo proſcribes Antonium omnibus. Crede mihi,viliſſima pars tui eſt,quæ tibi vel eripi, vel donari poteſt. Ille verus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat,niſi à Cicerone poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionē, ſed tolli deſiderat ſuā.Si fidem deceperit Antonius, morieris:ſi præſtiterit, ſeruies. Quod ad me attinet,fallere malo.Per te,M.Tulli,per quatuor & ſexaginta annos pulchrè actos, per ſalutem Reipub. conſulatum, per æternam,ſi pateris,ingenij tui memoriam,per Rempubl. quæ ne quid te putes carum relinquere, ante te periit,oro, & obteſtor, ne moriaris confeſſus quòd nolueris mori.

HVIVS ſuaſoriæ alteram partem neminem ſcio declamaſſe: omnes pro libris Ciceronis ſolliciti fuerunt,nemo pro ipſo,cum adeo illa pars non ſit mala,vt Cicero, ſi hęc cōdicio ei lata fuiſſet, deliberaturus nō fuerit. Itaque hāc ſuaſoriam nemo declamauit efficacius quàm Silo Pompeius.non enim ad illa ſpecioſa ſe contulit, ad quæ CESTIVS: qui dixit,hoc grauius eſſe ſupplicium quàm mortem, & ideo hoc Antonium eligere, breuem eſſe vitam

homini, multo magis ſenilita memoriæ conſulendū, quæ magnis viris æternitatem promitteret. non qualibet mercede vitam redimendam: & has condiciones intolerabiles eſſe. omnia potius ſubeunda, quàm monumenta ingenij ſui ipſum exurere. Iniuriam illum facturum populo Romano, cuius linguam in tantum extuliſſet, vt inſolentis Græciæ ſtudia tanto antecederet eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano, pœnitentiam illum acturum tam care ſpiritus empti, cum in ſeruitute ſeneſcendum fuiſſet. in hoc vnum eloquentia vtendum, vt laudaret Antonium. Male cum illi ait, dare vitam, eripi ingenium. SILO POMPEIVS ſic egit, vt diceret, Antonium non paciſci ſed illudere: non eſſe illam conditionē, ſed contumeliam, combuſtis enim libris, nihilominus occiſurum. non eſſe tam ſtultum Antonium, vt putaret ad rem pertinere, libros à Cicerone comburi, cuius ſcripta per totum orbem celebrarentur. & hoc petere eum quod poſſet ipſe facere: niſi forte non eſſet in ſcripta Ciceronis is, qui eſſet in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere, quam vt ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus, ad turpes condiciones perductus occideretur. Antonium illi non vitā cum condicione promittere, ſed mortem ſub infamia quærere. Itaque quod turpiter poſtea paſſurus eſſet, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc ſuaſoria inſignita eſt. Dixit enim ſententiam cacozeliæ genere humillimo & ſordidiſſimo, quod de tractu, aut adiectione ſyllabæ facit ſenſum. Pro facinus indignum. peribit ergo quod Cicero ſcripſit, manebit quod Antonius proſcripſit? Apud Ceſtium Prætorem declamabat hanc ſuaſoriam SVRDINVS, ingenioſus adoleſcens, à quo Grecæ fabulæ eleganter in Latinum ſermonem cōuertæ ſunt. Solebat dulces ſententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac ſuaſoria cum iuſiurādum bellis ſenſibus prioribus complexus eſſet, adiecit: Ita te legam. CESTIVS, homo naſutiſſimus, diſſimulauit exaudiſſe ſe, vt adoleſcentem ornatum quaſi imprudens obiurgaret: quid dixiſti? quid? ita te fruar. Erat autem CESTIVS nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infeſtus, quod illi non impune ceſſit. nam cū M. Tull. filius Ciceronis Aſiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter

ter vrbanitatem, cœnabat apud eum CESTIVS. M. Tullio & natura memoriam dempſerat: & ebrietas, ſi quid ex ea ſupererat, ſubducebat: ſubinde interrogabat: Quis ille vocaretur qui in imo recumberet: & cum ſæpe ſubiectũ nomen CESTII excidiſſet, nouiſſime ſeruus, vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille eſſet qui in imo recumberet: ait: Hic eſt Ceſtius qui patrem tuum negabat litteras ſciſſe. afferri protinus flagra iuſſit, & Ciceroni, vt oportuit, de corio CESTII ſatisfecit. Erat autem etiam ibi Pietas, Niger, & Cotula. Hybreæ diſertiſſimi viri filio male apud ſe cauſam agenti. *ἀτίμων πατέρων: Infamium parentum. Alij ἀγνωμόνων πατέρων: Dementium ſeu indoctorum parentum:* & cum in quadam poſtulatione Hybreas de paritate ſtultorum locum ad literã omnibus agnoſcentibus diceret: Age, inquit, non putas me ſcripta didiciſſe patris mei: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra?* GARGONIVS amabiliſſimus in hac ſua ſoria dixit duas res, quibus ſtultiores ne ipſe quidem vnquam dixerat. vnam in principio. nam cum cœpiſſet ſcholaſticorum frequentiſſimo iam more à iureiurãdo, & dixiſſet multa: Ita quamprimum tantum timeat, quantum poteſt: ita aut totus viuat Cicero, aut totus moriatur, vt ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero, nulla pactione delebo. Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius mutuis vulneribus concurrerunt, & mortes fenerauerunt.

* * *

FINIS LIBRI SVASORIARVM.

C 2

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS CONTROVERSIARVM LIBER I.

SENECA NOVATO, SENECAE, MELAE FILIIS SALVTEM.

EXIGITIS rem magis iucundam mihi, quàm facilem. Iubetis enim, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderũt, indicare, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta colligere: vt quamuis notitiæ veſtræ ſubducti ſunt, tamen non credatis tantum de illis: ſed etiam iudicetis. Eſt, fateor, iucundum mihi redire in antiqua ſtudia, melioreſque ad annos reſpicere. & vobis quærentibus quod tantæ opinionis viros audire non potueritis; detrahere ipſam temporum iniuriam. Sed cum multa iam mihi ex me deſideranda ſenectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit: inter ea quæ retuli, memoria eſt, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis: in quam primam ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, vt non tantum ad vſum ſufficeret, ſed in miraculum vſque procederet, non nego. Nam & duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebam: & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum conuenerant, ſingulos verſus à ſingulis datos, cum plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ vellem, velox erat mihi memoria: ſed

ſed etiam ad continenda,quæ acceperat. Nunc autem, & ætate quaſſata,& longa deſidia,quæ iuuenilem quoque animum diſſoluit,eo perducta eſt, vt etiam ſi poſſit aliquid præſtare, tamen promittere non poſſit: & diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei eſſe. Nunc quia iubetis, quid poſſit experiar, & illam cum cura ſcrutabor.Ex parte enim ſpero bene. Nam quæcunque apud illam aut puer,aut iuuenis depoſui, quaſi recentia, & modo audita ſine cunctatione profert. At ſi qua illi intra proximos annos commiſi, ſic perdidit & amiſit,vt etiam ſi ſępius ingerantur, totiens tanquã noua audiam. Itaq; ex memoria, quantum vobis ſatis ſit, ſupereſt. Neque enim de his interrogatis, quos ipſi audiſtis: ſed de his,qui ad vos vſque nõ peruenerunt, Fiat quod vultis: mittatur ſenex in ſcholas.Illud neceſſe eſt impetrem, ne me quaſi certum aliquẽ ordinem velitis ſequi, in contrahendis quæ mihi occurrent.Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem,& paſſim quicquid obuenerit,apprehendam. Controuerſiarum ſententias forte ponam pluribus locis in vna declamatione dictas. Non enim dum quæro aliquid, inuenio: ſed ſæpe quod quærenti non comparuit, aliud agenti præſto eſt. Quædam vero quæ obuerſantia mihi, & iam ex aliqua parte ſe oſtendentia non poſſum occupare, eadem ſecuro & compoſito animo ſubito emergunt. Aliquando etiam ſeriam rem agenti & occupato, ſententia diu fruſtra quæſita intempeſtiue moleſta eſt.Neceſſe eſt ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precario paret. Facitis autem iuuenes mei, rem neceſſariam & vtilem, quod non contenti exemplis ſæculi veſtri, prioris quoque vultis cognoſcere. Primum, quia quo plura exempla inſpecta ſunt, plus eloquentia proficitur. Non eſt vnus, quamuis præcipuus ſit, imitandus: quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura eſt rei. Semper citra veritatem eſt ſimilitudo. Deinde vt poſſitis æſtimare, quantum quotidie ingenia decreſcant:& neſcio qua iniquitate naturæ, eloquentia ſe retro tulerit: quicquid Romana facũdia habet,quod inſolenti Græciæ aut opponat,aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem noſtris ſtudiis attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius deinde quoti-

die data res eſt: ſiue luxu temporum, nihil eſt enim tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria: ſiue cum præmium pulcherrimæ rei cecidiſſet, tranſlatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtuque vigentia: ſiue fato quodam; cuius maligna perpetuaque in omnibus rebus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velocius quidem quàm aſcenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis, nec in vllius honeſtæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac ſomno & languore turpior, malarum rerum induſtria, inuaſit animos. Cantandi, ſaltandique nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt: Quis æqualium veſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immo quis ſatis vir eſt? Emolliti, eneruesque, quod nati ſunt, inuiti manent: expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ. In hos nec Dij tantum mali permittãt, vt cadat eloquentia: quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret. Erratis, optimi iuuenes, niſi illam vocem non M Catonis, ſed oraculi creditis Quid enim eſt oraculum? Nempe voluntas diuina, hominis ore enunciata. Et quem tandem antiſtitem ſanctiorem inuenire ſibi diuinitas potuit, quàm Catonem, per quem humano generi non præciperet, ſed conuicium faceret? Ille ergo vir quid ait? Orator eſt, Marce fili, vir bonus, dicendi peritus. Ite nunc, & in iſtis vulſis atque expolitis, & nuſquam niſi in libidine, viris, quærite oratorem. Merito talia habent exempla, qualia ingenia. Quis eſt, qui nunc memoriæ ſtudeat? Quis qui non dico magnis viribus, ſed ſuis placeat? Sententias à diſertiſſimis viris factas, facile in tanta hominum deſidia pro ſuis dicunt: & ſacerrimam eloquentiam, quia præſtare non poſſunt, violare non deſinunt Eo libentius, quod exigitis, faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ viris dicta teneo, ne ad quemquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipſis quoque multum præſtaturus videor, quibus obliuio imminet, niſi aliquid tradatur poſteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarij maximorũ declamatorum extant, quod peius eſt, falſi. Ita-

ſi. Itaque ne aut ignoti ſint, aut aliter quàm debeant noti, ſumma cum fide ſuum cuique reddã. Omnes autẽ magni in eloquentia nominis videor audiſſe. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, ſed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, intra coloniam meã me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos ait ſecum declamare ſolitos, potui illud ingenium, quod ſolum populus Romanus par imperio ſuo habuit, cognoſcere: & quod vulgo de alio dici ſolet, ſed de illo propriè debet, potui viuam vocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc Controuerſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theſes vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo nouum eſt, vt nomen quoque eius nouum ſit. Controuerſias nos dicimus: Cicero cauſas vocabat. Hoc vero alterum nomen Græcum quidem eſt, ſed in Latinũ ita tranſlatum, vt pro Latino ſit. Scholaſtica cõtrouerſia multo recẽtius eſt, ſi[illegible] ipſa declamatio. apud nullum auctorẽ antiquum ante [illegible]m Ciceronem & Caluum inueniri poteſt: qui declamationem diſtinguit. Ait enim, Declamare eſt, iam non mediocriter dicere. Bene alterum putat domeſticæ exercitationis eſſe, alterum veræ actionis. Modo nomen hoc prodiit. Nam & ſtudiũ ipſum nuper celebrari cœpit. Ideo facile eſt mihi ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In alijs autem an beneficium vobis daturus ſim, neſcio: in vno accipio. Latronis enim Porcij, cariſſimi mihi ſodalis, memoriam ſępius cogar retractare, & à prima pueritia vſque ad vltimum eius diem perductam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam. Nihil illo viro grauius, nihil ſuauius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperauit. Nemo plus indulſit. In vtraque parte vehementi viro modus deerat: nec intermittere ſtudia ſciebat. nec repetere. Cùm ſe ad ſcribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies: & ſine interuallo grauius ſibi inſtabat: nec deſinebat, niſi defecerat. Rurſus cùm ſe dimiſerat, in omnes luſus, & in omnes iocos ſe reſoluebat. Cùm verò ſe ſyluis montibuſque tradiderat, omnes illos agreſtes in ſiluis ac montibus natos, laboris patientia ac venandi ſollertia prouocabat & in tantam

ſic viuendi peruenerat cupiditatem, vt vix poſſet ad priorem conſuetudinem retrahi. At cum ſibi manum iniecerat,& ſe blandiendo vnde abduxerat, reuocarat,tantis viribus incumbebat in ſtudium, vt non tantum nihil perdidiſſe, ſed multum acquiſiuiſſe deſidia videretur. Omnibus quidem prodeſt ſubinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor: & omnis triſtitia, quæ continuatione pertinacis ſtudij abducitur, feriarum hilaritate diſcutitur. Nulli tamen intermiſſio manifeſtius proderat. Quotiens ex interuallo dixerat, multo acrius violentiuſque dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore: & tantum à ſe exprimebat, quantum concupierat. Neſciebat diſpenſare vires ſuas, ſed immoderati aduerſum ſe imperij fuit. Ideoque ſtudium eius prohiberi debebat,quia regi non poterat. Itaque ſolebat & ipſe, cum ſe aſſidua & nunquam intermiſſa contentione fregerat, ſentire ingenij laſſitudinem: quæ non minor eſt quàm corporis, ſed occultior. Corpus illi erat & natura ſolidum & mul[illegible]ercitatione duratum. Ideoque nunquã eum ardentis impetus animi deſeruit, vox robuſta,ſed ſordida lucubrationibus & negligentia,non natura,infuſcata beneficio tamen laterum extollebatur:& quãuis inter initia parum attuliſſe virium videretur, ipſa actione accreſcebat. Nulla vnquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agreſtem, & Hiſpaniæ conſuetudinis morem non poterat dediſcere: vtcunque res tulerat,ira viuere:nil vocis cauſa facere: non illã per gradus paullatim ab imo vſque ad ſummũ perducere, non rurſus à ſumma contentione paribus interuallis deſcendere,non ſudorem vnctione diſcutere, non latus ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipſo cibo ſtatim ad declamandum perueniebat. Iam vero cum rem inimiciſſimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Poſt cœnam ſerò lucubrabat, nec patiebatur alimenta per ſomnum quietemque æqualiter digeri, ſed perturbata & diſſipata in caput agebat. Itaque oculorum aciem contuderat,& colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix,ſed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediſcendi cauſa relegebat. Edidicerat illa,cũ ſcripſerat, cum id in illo magis mirabile vide-

videri poſſit, quod nec lente & anxie, ſed eodem pæne, quo dicebat, impetu ſcribebat. At illi qui ſcripta ſua torquent, qui de ſingulis verbis in conſilium veniunt, neceſſe eſt, quæ totiens animo ſuo admouerint, nouiſſime affigant. At quorumcunque ſtylus eſt velox, tardior memoria eſt. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, ſed ars ſumma, & ad apprehendēda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda, adeo vt omnes declamationes ſuas quaſcunque dixerat, teneret. Iam itaque ſuperuacuos ſibi fecerat codices. Aiebat ſe ſcribere in animo. Dicebat ita vt in nullo vnquam verbo eum memoria deceperit. Hiſtoriarum omnium ſumma notitia: iubebat aliquē nominari ducem, & ſtatim eius acta curſu reddebat. Adeo quæcunque in animum eius ſemel deſcenderant in promptu erant. Video vos, iuuenes mei, plus iuſto ad hanc eius virtutē obſtupeſcere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operoſa poteſt tradi arte. Intra exiguum pauciſſimorum dierum tēpus poterit quilibet facere id quod Cyneas fecit: qui miſſus à Pyrrho legatus ad Romanos, poſtero die nouus homo & ſenatū, & omnē vrbanam circumfuſam ſenatui plebem, nominibus ſuis perſalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitarum à poeta carmen nouum, ſuum eſſe dixit, & protinus memoria recitauit: cum hoc ille cuius carmen erat, facere non poſſet. Aut quod fecit Hortenſius, qui à Siſenna prouocatus, in auctione perſedit diem totū, & omnes res, & pretia & emptores ordine ſuo argentariis recognoſcentibus, ita vt in nullo falleretur, recenſuit. Cupitis ſtatim diſcere. Suſpēdam cupiditatem veſtrā, & faciā alteri beneficio locū. Interim hoc vobis, in quo iam obligatus ſum, perſoluā. Plura fortaſſe videor de Latrone meo vobis, quàm audire deſideratis, expoſuiſſe. Ipſe quoque hoc præuiderā futurum, vtā memoria eius, quoties occaſio fuiſſet, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus erō, ſed quotiens me inuitauerit memoria, libentiſſime faciam, vt illum totum & vos cognoſcatis, & ego recognoſcā. Illum vnum non differam falſam opinionem de illo in animis hominū cōualuiſſe. Putant enim fortiter quidem, ſed parum ſubtiliter eum dixiſſe: cū in illo ſi qua alia virtus fuit, etiam ſubtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto, ſemper

fecit. Antequam dicere inciperet, ſedens, quæſtiones eius, quam dicturus erat, controuerſiæ proponebat, quod ſummæ fiduciæ eſt. Ipſa enim actio multas latebras habet: nec facile poteſt, ſi quo loco ſubtilitas defuerit, apparere, cum orationis curſus iudicium audientis impediat, dicentis abſcondat. At vbi nuda proponuntur membra, ſi quid aut numero aut ordine excidit, manifeſtum eſt. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil eſt iniquius his qui nuſquam putant eſſe ſubtilitatem, niſi vbi nihil eſt præter ſubtilitatem: & in illo cum omnes oratoriæ virtutes eſſent, hoc fundamentum tot & tantis ſuperſtructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, ſed non eminebat. Et neſcio an maximum vitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtendere. Magis nocent inſidiæ, quæ latent. Vtiliſſima eſt diſſimulata ſubtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæſtiones controuerſiarum, ſicut ab illo propoſitæ ſunt. Nec his argumenta ſubtexam, ne & modum excedam, & propoſitum tam meum quàm veſtrum, cum vos ſententias audire velitis, & quicquid ab illis abduxerit, moleſtum futurum ſit. Hoc quoque Latro meus faciebat, vt amaret ſententias. Cum diſcipuli eſſemus apud Marillium rhetorem, hominem ſatis aridum, pauciſſima belle, ſed non vulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationis ſuæ imputaret controuerſiæ, & diceret, Neceſſe eſt me per ſpinoſum locum ambulantem ſuſpenſos pedes habere: aiebat Latro, Non mehercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſententias, quæ interponi argumentis cum maxime declamantis Marillij poſſent. Solebat autem & hoc genere exercitationis vti, vt aliquo die nihil præter epicheremata ſcriberet, aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has tranſlatitias, quas propriè ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia implicitum, ſed ſatis apte & alio transferuntur; tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de ſæculo, de deliciis dicuntur. Hoc genus ſententiarum ſupellectilem vocabat. Solebat ſchemata quoque per ſe quæcunque cõtrouerſia reciperet, ſcribere. Et putant illum homines hac virtute caruiſſe: cum ingenium quidem eius hac dote abundauerit, iudicium autem fuerit ſtrictius. Non placebat illi

illi orationem inflectere, nec vnquam recta via diſcedere: niſi cum hoc aut neceſſitas coegiſſet, aut magna ſuaſiſſet vtilitas Schemata negabat decoris cauſa inuenta, ſed ſubſidij:vt quod palam aures offenſurum eſſet,ſi palam diceretur,id oblique & furtim ſurreperet.Summam quidē eſſe demētiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed iam non ſuſtineo vos morari. Scio quàm ſit odioſa Circenſibus pompa. Ab ea autem controuerſia incipiam, quam primam declamaſſe Latronem meum memini,admodum iuuenem, in Marillij ſchola, cum iam cœpiſſet diem ducere.

Patruus abdicans. CONTROVERSIA I.

Lex eſt: LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. Thema. *Duo fratres inter ſe diſsidebant, alteri filius erat: patruus in egeſtatem incidit: patre vetante, adoleſcens illum aluit: ob hoc abdicatus tacuit: adoptatus à patruo eſt. patruus accepta hereditate, locuples factus eſt. egere cœpit pater. vetante patruo, aluit illum. abdicatur.*

PRO ADOLESCENTE. PORCII LATRONIS. Quid mihi obiicis?Puto luxuriam. Quicquid vnquam immodeſta largitione effudimus, id omne conſumebatur in alimentum duorum ſenum. Cum vetaret me pater,alebat? Ipſe mihi cum egerem,alimenta non dabat. Eò iam perductus erat, vt omnem ſpem vltimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicū. Ecce oppreſſit increſcentem. Quid acturus es?plutis tibi frater efferendus quàm alendus eſt. Quis rogatus eſt? fratrem tam locuples frater alere nō poteſt? Miſerrimus ſenex diuitias ſuas, & iam extremum blandimentum in ſtipem perdidit. Ipſe,inquit,me non aluit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas?Nec eo quidem æſtimas,quanta iſta crudelitas ſit: quòd ſi quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus eſt? Quid adoptionem iactas? Tunc ad te veni, cum haberem diuitem patrem. Parcius quæſo fratres. Iudices habemus deos. Scis tuto te facere, etiam ſi abdicaueris alam. Fatendum eſt crimen meum, tardius miſertus ſum. Iterum do pœnas: egeo. Parentibus meis, cum in cetera odium ſit, tantum in meam notam conuenit. O felix ſpectaculum, ſi vos in gratiam

poſſum reducere, faciam hoc, quod vultus quoque veſtri hortantur. Surgite patres, adeſte iudices, alter mihi ex parentibus ſeruatus, alter ſeruandus eſt. porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi mediū pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidar. Ergo fame morientem videbo, per cuius cineres iuraturus ſum? Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſupra crepidinem Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto? tanquam modo non ſit, qui illum vidit. Quid nō timendum felicibus putas? quid deſperādum infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indicabo, cur me abdices: tu indica cur adoptaueris. Quædā accedunt noua. Et quidē noua. Illud non miror, quod miſericordia obiicitur. Illud miror, quod hic obiicit. Sic enim me geſſi, vt hoc crimine duos patres obligarē. vterque me amat, vterque ali miſer deſiderat, vterque prohibet. Nec ſecum, nec mecum fortuna bene conuenit. Componite aliquando bonos quidem, ſed contumaces viros. Vter diſcordiæ cauſā præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus eſt, vterque pater eſt. Trāſit ad iſtum fratris ſui & fortuna & animus. Miſericors ſum. Non mutaſſem patrem, ſi naturam mutare potuiſſem. P. ASPRENATIS. Fortunæ eſt lex, præſtare quæ exegeris. Miſerere. Mutabilis eſt caſus; dederunt victis terga victores; & quos prouexerat fortuna, deſtituit. Quid referam Marium, ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſeptimo imperantem? Nec circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. OTHONIS IVNII. Pater timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quàm filium perdidit. ARELLII FVSCI. Pater ecquid aperis mi penates tuos? Non ſum hoſpes grauis, vnum ſenem adduco. hoc tibi vitio pater placui. Venit ignotus ſenex, volo tranſire iacentem, per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium ſuum optat ſuperſtitem? Quid hoc eſſe dicam, quod me tam periculoſe abdicant? quod toties iſti fortunam mutant, quoties ego patrem? Redite in gratiam. Inter funeſtas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Aut ſi tam pertinacia placent odia, parcite. Iactatus inter duos patres, vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus: poſitus

poſitus inter duo pericula, quid faciam?qui alũt,abdicãt: mendicant, qui non alunt.Illud tamen pater deos teſtor, diutem te relinquo. Cestii pii. Tali me operi præparaueram.volebã fratres in gratiã reducere, at niſi impetrauero vt boni fratres ſint, impetrabo ne mali patres ſint. Vterque me amauit, vterque pro me vota fecit,quantum eſt, dixero, vterque me aluit? Quæ cauſa fuerit diſcordię, neſcio Timeo, ne iſte prior egere cœperit. Quid obiicis pater? Hoc tu obiicis, ſcio quendam in hac ciuitate propter iſtud crimẽ adoptatũ.Frater me,inquit, alere noluit. Inueniſti quo poſſim me defendere. Poſſum liberos tollere.vt præ meis oculis narrem auum illorum fame periſſe? Non fefelli,qualis eſſem, ſciuiſti, & cum adoptares.Bis abdicatus ſum. volo vtrũque cauſam meam agere.neutrũ pro me volo. adſit mihi alius.ſemper cauſa mea habebit aduocatum patruum, aut patrem. Alter alterum amet:vterque me amabit. Vis illũ veras pœnas dare? ſentiat,quã bono fratri iniuriam fecerit. Pompeii silonis De patre bene quod eũ per ætatẽ noſſe nõ poſſum:ſed habet & ille beneficium meũ.duos eius filios alui.Surge infelix ſenex. quid putatis illum flere quòd eget?imo quod abdicauit, quod aluit. Argentarii. Vides enim,liberalis in domo tua eſſe cœpi, ille propter me duxit vxorẽ, cũ fortaſſe iuuenem adoptare poſſet: Hæc abdicãtis fuere verba: I ad illum,quẽ magis amas, quàm patrem. Non omnibus imperiis parendum eſt: nihil interim noui facio: ſcis me & priori patri non paruiſſe. Venit demiſſa barba, capilloque deformi, non ſenectute, ſed fama membris trementibus, ſemeſa & tenui atque eliſa ieiunio voce, vt vix exaudiri poſſet,introrſum conditos oculos vix alleuans: Alui. quo modo, quæriris? quomodo iſtum. Cornelii Hispani. Putate me hodie non abdicari, ſed adoptari.Volo quædã futura prædicere patri. Hic quẽ vis adoptare, inimicũ patris ſui inuito patre aluit: reliquit æquo animo beatã domum vt cum mendico viueret. Noueris oportet hoc eius vitium, ad præſtanda calamitoſis miſericordiã contumax eſt.Habeo quod de hoc vitio queri poſſim: hoc enim patrem, hoc patruum perdidi. Quàm multi patres optant ſimilem filium! Bis abdicor. Homo eſt:non vis ali hominem? ciuis eſt:non vis ali ciuem? amicus eſt:non vis ali

amicũ? propinquus eſt: non vis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrē: homo eſt, ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt. Ergo non erit vitiũ porrexiſſe ſtipem, niſi dixero, pater eſt? VIBII CALVI Circuibo tecũ pater, aliena limina: oſtendã omnibus, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. ROMANI HISPONIS. Scio pater, melius eſſe quod tu dicis: iſtud ego ſi poſſem, nunquã abdicatus eſſem. Fateor vitium meum: hoc quoque prior in me emendare voluit pater, nec potuit. Impuliſti me in fraudem. qui me abdicabat, aiebat, Non oportet fieri. tu dicebas, Oportet: tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta. defuerunt tibi? Quiſquis alimenta à mendico rogatus eſt, nihil amplius quã iter ei monſtrat. Vade ad fratrem, i. ad filiũ. iam quidã nobis eandē fortunam precãtur. Crede mihi ſacra populi digna eſt. ALBVTII SILI. Tollite veſtras diuitias quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet: redite in gratiam: innocens ſum.

PARS altera. VALLI SYRIACI. Creſcere ex mea propoſuit inuidia; ſequemur ſenes quo vocat ambitio iuuenilis, & concionem illi præbebimus. melius ſe poteſt iactare quã defendere. Ecquid iuſtus metus meus eſt? ne heredē ingratum ſcribam, inimicũ relinquam. Inter cetera, quæ mihi cum inimico patior eſſe communia, & hoc eſt: infeliciſſimã & triſtiſſimã ambo egimus vitam, excepto vno, quòd alter alterũ egentē vidimus, immo fecimus. Adiici iſtis verborũ cõtumeliis, Ad cœlũ manus ſuſtulit, faſſus ſe huius ſpectaculi debitorē: & tunc primum fratri vitã precatus eſt. Lætitiam patrimonij parti, vt ex tantarum calamitatum ſtupore nullam percepi niſi quòd iſti daturus erã omnia, illi negaturus. Liquet nobis Deos eſſe. Qui non aluit, eget: qui in domũ ſuam fratrem nõ cepit, in publico manet. Æquauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna: niſi quòd hæc prior facere nõ poſsũ. Adoptaui te, cũ abdicatus es. cũ abdicas, abdico. VIBII FVRII. Cũ egerē, aiebã: Satis ſe vindicauit, quod à diſpenſatore locupletis inimici, conſors modo omnis fortunæ diurnum petã. MARILII. Ille autē audebit rogare, qui mori mallet, quã verba ſua ſibi dici? Multis debeo miſericordiã: à multis tuli. quiſquis eſt qui me vlla calamitate ſimilem effinget perinde habebo, ac ſi gradu cognationis attingat. Scio

quam

quàm acerbum ſit,ſupplicare exteris: ſcio quàm graue ſit, repelli à domeſticis: ſcio quàm graue ſit, quotidie & mortem optare,& vitam rogare. Etiam ſi tu non odiſti eum qui mihi fecit iniuriam: ego odi eum,qui fecit tibi.

DIVISIO. Diuiſio controuerſiarum antiqua ſimplex fuit:recens vtrum ſubtilior,an tantùm operoſior, ipſi æſtimabitis:ego exponam quæ aut veteres inuenerunt, aut ſequentes aſtruxerunt. LATRO alias quæſtiones fecit:diuiſit in ius & æquitatem, an abdicari poſſit, an debeat.ſic quærit,an neceſſe fuerit illi patrem alere, & ob id abdicari non poſſit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæſtiones diuiſit: An abdicatus non deſinat eſſe filius: an is deſinat qui non tantum abdicatus, ſed etiam ab auo adoptatus eſt, etiam ſi filius erat:an quiſquis patrem non alit,puniatur, tanquam æger, vinctus, captus: an aliquam filij lex excuſationē accipiat: an hoc accipere potuerit:an abdicari debeat. Per hoc quæſiuit, an etiam ſi ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen rectè fecerit qui aluit, deinde, an indignus fuerit qui aleretur. Noui declamatores Græcis auctoribus adiecerunt primam illam quæſtionem, An adoptatus abdicari poſſit. hac Ceſtius vſus eſt. adiecit quæſtionem Gallio alteram, An abdicari poſſit iam adoptatus, ob id vitium,quod antequā adoptaretur,notum fuit adoptanti, hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis eſt quàm quæſtio. GALLIO quæſtionem primam Latronis duplicauit ſic: Licuit mihi alere,etiam te vetante: deinde non licuit non alere. In priori parte hoc vindicauit, non poſſe filium ob id abdicari, quòd eſſet ſuæ poteſtatis: nulli autem interdici miſericordiam. Quid ſi flere me vetes, cum vidi hominem calamitosū? quid ſi vetes propter aliquod honeſtum factū periclitanti fauere? affectus noſtri in noſtra poteſtate non ſunt:quædā enim iura nō ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ſunt. Quamuis filius familiæ ſim, licet mihi & ſtipem porrigere medico, & humū cadaueri. Iniquū eſt, collapſis manum non porrigere: commune hoc ius generis humani eſt. nemo inuidioſum ius poſtulat; quod alteri profuturum eſt. LATRO illud vehementer preſſit. Non feci ratione, affectu victus ſum, cum vidiſſem patrem egentem,mens non conſtitit mihi: quid vetueris, neſcio. Hoc

aiebant non eſſe tractandum tanquam quæſtionem: eſſe tamen potentius quàm vllã quæſtionẽ. FVSCVS ARELLIVS: Pater hoc mouit in vltimo, tanquam quæſtionem: Putaui te, quamuis vetares, nihilominus velle ali fratrem. Vultu vetabas, aut mihi ita videbaris. CESTIVS audacius: Non fuit contentus dicere, Putaui velle te, adiecit. Voluiſti. & hodie quoque vis: & ſua figura dixit omnia, propter quę velle deberet. Quare ergo abdicas? puto, indignaris præreptum tibi officium.

COLOR. LATRO colore ſimplici pro adoleſcente, habere, non quod excuſet ſed, quo glorietur. Non potui, inquit, ſuſtinere illud dudum ſpectaculum. Offenſam mihi putas tantum excidiſſe: mens excidit. non animus mihi conſtitit: non in miniſterium ſuſtinendi corporis ſuffecerunt pedes: oculi ſubita caligine obtorpuerunt. Alioquin ego ſi tunc meæ mentis fuiſſem, expectaſſem dum rogaret? FVSCVS illum colorem introduxit, quo frequenter vti ſolebat, religionis. Mouet, inquit, me natura, mouet pietas, mouet & humanorum cauſa, & tam manifeſto approbata exẽplo veritas. Stare ante oculos fortuna videbatur, & dicere talia: Hi ſunt, qui ſuos non alũt. ALBVTIVS hoc colore. Acceſſit, inquit, ad me pater, nec ſummiſſis verbis locutus eſt: non rogauit, ſed, quomodo agendum erat cum filio, alere me iuſſit. Recitauit legem, quam ego ſemper ſcriptam etiam patruo putaui. Deinde dixit, Præſtiti non quantum patri præſtare debui, ſed quãtũ vetanti ſurripere potui. BLANDVS colore diuerſo. Venit ſubito deformis ſqualore, lacrymis. O graues fortuna vires tuæ. Ille diues modo ſuperbius rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum. Interrogas quàm diu rogauerit? ne dij iſtud nefas patiantur, vt diu rogauerit: diutius tamen quàm tu. Quæritis, quid fecerit? quod ſolebat. SILO POMPEIVS hoc colore. Mouet, inquit, me, quòd nihil ſuo iure nihil pro poteſtate, quod tãquam patruus acceſſit: ego vero non expectaui verba, non preces: complexus ſum, & oſculatus patrem, dedi alimenta hoc vnum crudeliter feci, quod dixi fratrẽ dediſſe. Nõ alere, ſed exprobrare viſus ſum. TRIARIVS hoc colore. Timui, inquit: ſi non aluiſſem, ne abdicarer à patre: ſciebam quomodo illi placuiſſem. ARGENTARIVS hoc

hoc colore. Acceſſit, inquit, ad me pater obrutus ſordibus, tremens deficientibus membris: rogauit alimenta. Interrogo vos iudices. quid facere oporteat? nam iſtum non interrogo. Scit quid facturus ſim. Nam patrem vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cum vetuiſſet me alimenta præſtare ſi qua eſt fides, non putauit illum ex animo vetare. lenocinatur, inquam gloriæ meæ, vt videat etiam prohibitus aluiſſe. MARILLIVS nouo colore egit. Cecidit in pedes meos ſenex, ſqualidus barba capilloque mouit, inquã neſcio quis iſte miſericordiã meã. alleuaui. cum ignorarem quis eſſet: vultis repellam, quod pater eſt? CESTIVS hoc colore, Hæc mecum cogitaui. Patrem meum egentem video: frater nec miſeretur, nec præſtat alimenta, hoc eſt, inquam, noui vitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum, has iam meas eſſe parteis. Hoc peccaui, quòd non vltro ad patrem acceſſi. ſed aiebam, Nolo quicquam amplius præſtare, quàm illi præſtiti. Expectaui, donec patruus ad me veniret: & nũc expectabo. Venit ad me pater, quid debui facere? perducerem illum ad patruum? non feci, meritò iraſcitur. Potuit enim, ſi aluiſſet, leuare quidem fortunam fratris, ſed cauſam aggrauare. BVTEONIS colorẽ non approbat. Latro: præſtitiſſe ſe dixit exiguum, tantum quo ſpiritum poſſet producere. & dum deſcripſiſſet pallorem eius & maciem adiecit, Apparet illum ab inimicis ali. Hunc colorem cum improbaret Latro, hac ſententia vſus eſt: Non eſt, inquit, abdicato quidquam ex gloria ſui criminis detrahendum. HISPANVS hunc colorem venuſtius, nam & miſerationi eius qui benigniſſime alit, adiecit aliquid: & pietati ſuæ nihil detraxit. Quomodo, inquit, illum alo? Exiguos furtiue cibos mitto: & ſi quid de menſa mea detrahere potui, famelico ſeni porrigo. Non credis: quia ſcis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ durior eſt, vltro aiebat hunc ſequendum, vt grauiſſimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more aiebat, patrẽ non iraſci tantum debere, ſed furere. Ipſe in declamatione vſus eſt ſummis clamoribus, illo verſu tragico: Cur fugis? fratrem ſcit ipſe. Hunc colorem ſecutus SYRIACVS Vallius durum ſenſum videbatur nõ dure potuiſſe in nar-

ratione ſic. Infeliciſſimam ambo & triſtiſſimam egimus vitam, excepto quod alter alterum egentem vidimus. Æque efficaciter videbatur odium expreſſiſſe fraternum, hac ſententia: Vos iudices audite, quam valde eguerim: fratrem rogaui. Hanc partem memini apud Ceſtium declamari ab Alfio Flauo, ad quem audiendum me fama perduxerat: qui cum prætextatus eſſet, tantæ opinionis fuit, vt P. Romano puer eloquentia notus eſſet. Semper de illius ingenio Ceſtius & prædicauit, & timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non eſſe vitale: ſed tanto concurſu hominum audiebatur, vt raro poſt illum auderet Ceſtius dicere. Ipſe omnia mala faciebat ingenio ſuo: naturalis tamen illa vis eminebat: quæ poſt multos annos tametſi deſidia obruta, & carminibus eneruata, vigorem tamen ſuum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenij, ætas: in iuuene, deſidia. Hic cum declamaret partem abdicantis, hanc ſummis dixit clamoribus ſententiam. ALFII. Qui es tu, qui de facto fratrum ſententiam feras? Ille tunc peccauit: tu nunc peccas. ad te arbitrum odia noſtra non mittimus: iudices habemus deos. Et illam ſententiam: Audiuimus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia, niſi nos fuiſſemus: impias epulas, deteſtabili parricidio furuum diem. Hoc vno modo iſte frater à fratre ali meruit. Quam innocenter me contra parricidium vindico? filium illi ſuum reddo. CESTIVS hunc colorem tam ſtrictum non probauit, ſed dixit temperandum eſſe: & ipſe hoc colore vſus eſt, quem ſtatim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo grauiſſimam acceperimus iniuriam, ego & filius, ego ſolus iraſcor? non eſt quod quiſquam miretur. iam filio ſatisfactum eſt. Debuiſti me rogare, vt ipſe præſtarem: debuiſti illum ad me perducere: debuiſti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia. Fortaſſe, ego cum egerem, fratrem rogaſſem, ſi tu non fuiſſes, fortaſſe ille me rogaſſet, ſi tu non fuiſſes. poterat nobis conuenire ſi non fuerit in medio. quem potius miſeri contumaces rogent. HERMAGORAS in hac controuerſia tranſit à proœmio in narrationem eleganter, rariſſimo quidem

quidem genere, vt in eadem re tranſitus eſſet; ſententia eſſet, ſchema eſſet: ſed vt Latroni placebat, ſchema quod vulneret, non quod titubet. Ex altera parte tranſit à prooemio in narrationem GALLIO, & ipſe per ſententiam ſic: Quidni filium mihi nolim cum iſto communem eſſe, cum quo vtinam communem nec patrem habuiſſem? DIOCLES CARYSTIVS illum ſenſum à Latinis iactatum dixit breuiſſime, rariſſimo genere, quod ſententia verbis conſũmatur. nec enim paucioribus poteſt. EVCTEMON leuis declamator, ſed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque ab omnibus vexatum ſenſum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

CONTROVERSIA II.

Sacerdos proſtituta.

LEX. SACERDOS CASTA E CASTIS, PVRA E PVRIS SIT. Thema. *Quædam virgo à piratis capta venit: empta à lenone & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. militem qui ad ſe venerat, cum exorare non poſſet, colluctantem & vim inferentem occidit. accuſata, & abſoluta, remiſſa ad ſuos eſt: petit ſacerdotium: Contradicitur.*

CONTRA PVELLAM. PORCII LATRONIS. Sacerdos noſtra adhuc in lupanari viueret, niſi hominem occidiſſet. Inter barbaros quid paſſa ſit, neſcio: quid pati potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Abſint ex hoc foro lenones, abſint meretrices: ne quid parum ſanctum occurrat, dum ſacerdos legitur. ſi nihil aliud, certe oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrociniũ: milité occidi. At hercules lenonem non occidiſti. Deducta es in lupanar, accepiſti locũ, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt: hactenus in te inquiri poteſt. Ceterũ neſcio quid cellula & obſcœnũ lectulũ voces. De pudicitia ſacerdotis hic quæritur. Nemo inquit, mihi virginitatem eripuit, ſed omnes quaſi erepturi venerũt, ſed omnes quaſi eripuiſſent, receſſerunt. Quo mihi ſacerdotem, cuius precaria eſt caſtitas? cum ex illo lupanari cruenta fugeres, ſi qua tibi occurriſſet,

Si mater tua proſtitiſſet, tibi noceret: propter te liberis tuis ſacerdotium non daretur. FVLVII SPARSI. Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus. CORNELII HISPANI, Occidiſti hominem, quid reſpōdes? vim afferebat mihi. Puto, ſacerdoti pro libertate vota facienda ſunt: captiuæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda ſunt: proſtitutæ mandabitis? Pro militibus vota facienda ſunt: iſti mandabitis? Id enim deerat, vt templa eas reciperent: quas aut carcer, aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe, blanda eſt: vt ſciamus apud piratas, cruenta eſt. Nemo, inquit, me attigit, domi lenonis rationes captura conueniet. Age, ſi quis venit pertinax? age, ſi quis hoc ipſum concupiuit quod virgo erat? age ſi quis, ne negare poſſes, ferrum appulit? P. VINITII. Eam ſacerdotem facite, quæ aut honeſte maneat, quod ſemper fuit, aut pœnam ſentiat, ſi eſſe deſierit. Cuius audaciæ es puella? etiam ſi nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini ſubiecta vniuſcuiuſque conſcientia eſt, aliter noſtræ æſtimationi. Nos tantum quæ feceras palā, vidimus, illi etiā quæ ſecreta ſunt. Indignam ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Procedente hac lictor ſubmouere iubebitur? huic prætor via cedet? ſummum imperium conſules cedent tibi? Quæcunque meretrix proſtata fuit, fugiet? Fas ſacerdoti non eſſet, ancillam tibi ſimilem habere: fieri te ſacerdotem fas erit? Nam quod ad ſortem pertinet, ne reliquæ virgines contaminarentur, hæc ſegregata eſt. caſtam te putas, quia inuiſa meretrix es. Nuda in litore ſtetit ad faſtidium emptoris: omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt. Vultis actionis exitum audire? vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Eo deducta es, vbi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti, quam mori. Quæ ſtipem rogaſti, ſacerdotium rogas? Fortuna, inquit, hoc me coegit pati: miſereri debent omnes mei. Et ego miſereor tui, puella, ſed non facimus miſerandas ſacerdotes: non eſt apud nos maximus honor vltimorum malorum ſolatium. MENTONIS. Honorem habitum artibus maieſtatique velim veſtræ quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar, lenonē, meretricios queſtus, homicidium. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quæritur.

At me-

At mehercules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis veſtræ ſumma notitia eſt, quod proſtitit: ſumma virtus, quod occidit: ſumma felicitas, quod abſoluta eſt. Non poteſt in ea ſperari ſacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt. Aliis occulis virginem leno æſtimat, aliis pontifex. BLANDI. Virgo ſum, inquit, interroga, ſi dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello dum ſcias clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, vt enotuit, ſeruiſſe piratis? non videbatur iſte virginis vultus iſta conſtantia, & ne armatum quidem timens audacia. ARELLII FVSCI PATRIS. Ne metuas puella, pudica es. ſed ſic te viro lauda, non templo meretrix vocata es. in communi loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, venientes recepiſti. Cetera, etiam ſi in communi loco eſſem, tamen potius tacerem. POMPEII SILONIS. Excipitur meretricum oſculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis confringuntur. Aduertite aures perituræ ſacerdotium, dum reliqua narro. nihil ad vos deferam dubium, nihil audieris, niſi quod vicina ciuitas vidit. Tu ſacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi tantum proſtituta? quid ſi tantum homicida? quid ſi tantum rea fuiſſes? ROMANI HISPONIS. Nũquid hoc negas, colluctatã te tamen cum viro? quem in illa volutatione neceſſe eſt prius ſuper te fuiſſe. Addiiciebat ZENO. merito occiſum militem. Plus auſum, quàm in proſtitutam licebat. Exoraſti populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? ARGENTARII. Armatum, inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius, quem neſcio an ſero occiderit? CESTII PII NARRATIO. Ita domi cuſtodita eſt, vt rapi poſſet, ita curæ fuit ſuis, vt rapta non redimeretur. ita raptæ pepercere piratæ, vt lenoni venderentur: ſic emit leno, vt proſtitueritſ: ſic venientes deprecata eſt: vt ferro opus eſſet. Coniectum in vrnam nomen eius non exiit, ſed eiectum eſt. tempus erat nos ſortiri, vrna purgata eſt. Stetiſti puella in lupanari? vt nemo te violauerit: locus ipſe violauit. Stetiſti cum meretricibus, ſtetiſti ſic ornata vt populo placere poſſes, ea veſte quam leno dedeſit. Nomen tuum pependit in fronte: pretia ſtupri acce-

piſti, & manus, quæ diis dura erat ſacra, capturas tulit. cum deprecareris intrantis amplexus vt omnia alia impetraris. oſculo rogaſti. Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non emuntur: coram ſacerdote obſcœnis homines abſtinent. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor apparet, occurrenti tibi meretricem ſubmouiſſet. Non eſt credibile, temperaſſe à libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefáſque luſus eſt, ſimul terras & maria latrocinanteis, quibus in aliena impetus per arma eſt: iam ipſa fronte crudeles, & humano ſanguine aſſuetos, præferentes ante ſe vincula, & catenas grauia captis onera. A ſtupris remouere potuiſti, quibus inter tot tanto maiora ſcelera, virginem ſtuprare, innocentia eſt? Sed lupanar excipit omnes: ſordida iniurioſaque turba huc influit, nec quiſquam eo vt iudicet, venit. At omnes fauere fabulis tuis, at omnibus perſuaſum eſt. Nemo in tanta euntium redeuntiúmque turba inuentus eſt, qui fortunæ tuæ vellet illudere? Ergo tu cum tam innocens quàm dicis, iſta paſſa es, credis deos eſſe? nihil, inquit, paſſa ſum. hoc ſatis eſt nupturæ ſacerdoti parum. Vbi adhuc fuit? diſcede, ignota es: diſcede, nimium nota es. P. ASPRENATIS. Contradico, non inimicitiis cuiuſquam impulſus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cuiuſquam eſſe poſſunt, quam nemo ciuium ſuorum notat antequam proſtitit? Mouet me reſpectus omnium virginum, de quibus hodie grauis fertur ſententia, ſi in ciuitate nulla inueniri poteſt, neque meretrice caſtior, neque homicida purior. Piratæ te inuiolatam ſeruauerunt? à ſacerdote ſe non abſtinuiſſet pirata, leno, mango. De ſacerdotis pudicitia his ſponſoribus credendum eſt? Iacuiſti in piratæ myoparone: contrectata es alicuius oſculo, alicuius amplexu. An melius pirata ſeruauit, quàm pater? Conuerſata es diutius inter humano ſanguine delibutos; inde eſt profecto quòd poteſt hominem occidere. Proclama ingenuam eſſe te. quid expectas? cum in lupanar veneris, iam tibi omnia templa præcluſa ſunt. Confeſ;iatum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuarum iocos iactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitum compoſita. iſtinc ne patri quidem redimenda es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Non legem

tem

rem te ſacerdotem, etiam ſi ſacerdoti ſeruires. Virginem eſſe ſacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hæc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat ſacerdos, ſi te è lupanari redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba, & concurrit ad meretricem nouam. Illud certè fateberis, pudicitia tua precaria eſt. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij, & omnes ante militem inermes. Ego illam dico proſtitiſſe: ille ſe dicit etiam mendicaſſe. Pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium notæ non ſanctitatis tantum, ſed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in vitam. Vide tu, quemadmodum tam moroſæ legi ſatisfacias. Capta es à piratis inter ſeruos, inter homicidas, in illis myoparonis anguſtiis ſpatiata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hoſtium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, Iudices, cum hanc feritatem barbarorum audiatis, faueris illi, vt quàm primum mutet ſeruitutem. Sic iſtam ſeruauerunt piratæ, quamadmodum qui lenoni eſſent vendituri. Stare in illo ordine, ex eadem veſci mēſa, eo loco viuere, in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum, videas. Aliquis fortaſſe inuentus eſt, quem hoc ipſum irritaret, quod rogabas. Ipſe autem leno pepercit? Ignoramus iſtos: quibus vel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipue placet, quod illibatam virginitatem decerpunt. Seruauit te leno quam proſtituturus erat in libidinem populi? ita eſt. Sic leno tanquam nos caſtam è caſtis. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat, an meretrix eſſet, audiat quàm blanda ſit. Hæſiſti in complexu: oſculo pacta es, vt feliciſſima fueris pro pudicitia impudice rogaſti. Quid faciam mulieri in crimina ſua deſilienti? Dum dico, Vim paſſa es: Occidi, inquit. cum dico, Hominen occidiſti: Inferebat, inquit, vim. Sacerdos noſtra ſtuprum homicidio, homicidium ſtupro defendit.

DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit: An per legem ſacerdos fieri non poſſit: & ſi lex illi non obſtat, tamen ſacerdotio indigna ſit. An lege prohibeatur, in hæc duo diuiſit: An caſta ſit, an pura ſit. An caſta ſit, in hæc diuiſit: Vtrum caſtitas tantum ad virginitatem refera-

tur, an ad omnium turpium obſcœnarumque rerum æſtimationem. Puta enim virginem quidem eſſe te,ſed contrectatam oculis omnium, etiam ſi citra ſtuprum, cum viris voluntatem. Es caſta talis,qualis videri poteſt,cui lex nocere vult matrem quoque inceſtam. Si ad virginitatem tantum refertur caſtitas: An hæc virgo ſit. Aiebat APOLLODORVS quidem placere, ſi fixa eſſet,hæreat & tuta:ſed hic non repugnare controuerſiam huic ſuſpicioni. Non enim potitur adhuc virgine: & multa ſunt propter quod credibile ſit non eſſe. Illud adiiciebat:Denique etiã ſi non effecero, vt credam iudices non eſſe virginem: conſequar tamen, vt non putent dignam ſacerdotio, de qua dubitari poteſt, an virgo ſit. An pura ſit, in hæc diuiſit. An etiam ſi merito occidit hominem, pura tamen non ſith omicidio coinquinata: deinde, An merito occiderit hominem innocentem, vti corpore proſtituto volentem. Abſoluta eſt. oſtendit non puram ſe eſſe, ſed tutam. An idonea ſit, in tractationes quas quiſque vult diuiſit: An idonea ſit tam infelix vt caperetur, vt veniret lenoni potiſſimum, vt proſtitueretur, occidere hominem cogeretur, vt cauſam diceret. CESTIVS etiam altius petit, & obiicit, quòd tam vtilis ſuis fuiſſet, vt non redimeretur. SILO POMPEIVS dum præceptum ſequitur, quo iubemur, vt quotiens poſſumus de omnibus legis verbis controuerſiam faciamus, illam quæſtionem nouit, CASTA E CASTIS: Lex inquit, E CASTIS cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, ſed ad omnes quibus cum verſata eſt virgo. Non enim adiicit, E CASTIS PARENTIBVS: ſed, E CASTIS, vult illos à quibus virgo venit, caſtos eſſe. Intelligo, inquit, ſub hoc verbo multa Caſtis cum dicit penatibus, tu ex inceſtis venis: intelligo caſtis diſciplinis, tu ex obſcœniſſimis venis, quid enim didiciſti? & quæcumque hoc loco dici poterant. Idem & in illa parte fecit, PVRA E PVRIS. HISPO ROMANVS accuſatoris vſus pugnacitate, negauit puram eſſe,non ad eam hoc referens ſed ad corpus:tractauit impuram eſſe,quæ oſculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris ceperit. ALBVTIVS figuram diuiſit in controuerſiam, Dixit enim:Putemus tres ſacerdotium petere,vnam, quæ capta eſt: alteram,

ram, quæ proſtituta, tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego: & ſic cauſam contra ſingulas egit. Fvscvs Arellivs ſic diuiſit. Probabo indignam ſacerdotio: primum, etiam ſi pudica ſit: deinde quia neſcimus an pudica ſit: nouiſſimè, quòd non ſit pudica.

Color. Fvscvs pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dij immortales in hac puella vires ſuas oſtendere, vt appareret, quam nulla vis humana diuinis reſiſteret: magis putauerunt miraculo eſſe in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in accuſata innocētiā. Latro dixit: aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. Marillivs cum deſcripſiſſet dignationem puellæ magnam fuiſſe, altius quidam ſuperbiúſque vultu ipſo præferentem, hāc adiecit ſententiam, quam ſolebat mirari Latro, immo (vt ipſe aiebat) exoſculari; Narrate ſane omnes tāquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à ſacerdote diſceſſerint. Albvtivs dixit: Neſcio quis fero & violento animo venit, ipſis credo diis illum impellentibus vt futuræ ſacerdotis non violaret caſtitatem, ſed videret: prædixit illi abſtineret à ſacro corpore manum. Non eſt quod audeas lædere pudicitiam, quam homines ſeruant, dij expectant. Cruente & in perniciem cruente tuam, hoc, inquit arma, quæ neſcis tenere pro pudicitia: & raptum gladium in pectus paratæ ſui torſit Hoc factum eius ne lateret eiſdem diis immortalibus fuit curæ. Accuſator eius inuētus eſt, qui iudici eius in foro teſtimoniū redderet. Nemo credebat occiſū virū à femina, iuuenē à puella, armatū ab inermi: maiora videbātur, quā vt poſſēt credi ſine deorū immortaliū auxilio geſta. Cestivs timuit ſe in narrationē demittere, ſed illā tranſcurrit: hoc dixit, in ſacerdodote futura maxime debere ęſtimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem. quàm pudica ſit miles oſtendit: quàm innocens, iudex: quam felix, reditus. Etiam habemus quandam prærogatiuam ſacerdoti ab ipſo numine datam, licet iſti obiiciatur illi fuiſſe captiuam, lenoni poſtea ſeruiſſe, cauſam nouiſſimè dixiſſe, inter tot pericula non ſeruaſſent illam dij, niſi ſibi. Argentarivs illud in narratione dixit. Accuſator in hoc maxime premebat ream, & aiebat occiſum eſſe intra verba, antequam vim afferret Silo Pompeivs hac figura narrauit: Eam vobis ſacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſit fortuna. Po-

ceſt aliquid ſeruitus cogere: ſeruiuit & barbaris & piratis: inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in vitia ſæculi praua conſuetudo: etiam matronarum notum in libidine magiſterium. licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probroſe leno illam proſtituit: populus adorauit: nemo non plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum poteſt ad rectum quoque pudici animi propoſitum: hoſtis gladio non ſuccumbet: immo, ſi opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere, iam præſtitit. Adoleſcentem miſericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accuſaret cædis, abſoluta eſt. ne qua vobis poſſet eſſe dubitatio, quæ ventura erat ad ſacerdotium an pura eſſet, an integra: iam iudicatum eſt. TRIARIVS dixit: Negat ſe puella feciſſe. Negat illum ſuis manibus cecidiſſe. Altior, inquit, humana viſa eſt circa me ſpecies eminere, & puellares lacerto ſupra virile robur attollere. quicunque eſtis dij immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluiſtis emergere, non ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. ALTERIVS partis color nihil habet difficultatis. apparet quas propoſui. dicendum eſt in puellam vehementer, non ſordide, nec obſcœne. Sordide BASILIVS, qui dixit: Extra portam iſtam virginem. &, Oſtende iſtam æruginoſam manum. VIBIVS RVFVS, qui dixit: Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obſcœne, quemadmodum MVRRHEDIVS rhetor, qui dixit: Vnde ſcimus, an conuenientibus pro virginitate, alio libidinis genere deciderit? Hoc genus ſenſus memini quendam pretorium dicere, cum declamaret controuerſiam de illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quod virgo eſſet, & damnauit: poſtea petiit ſacerdotium. Nouimus, inquit iſtam maritorum abſtinentiam, qui etiam ſi primam virginibus timidis remiſere noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus non tantum diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus, qui nullius vnquam impunitam ſtultitiam tranſire paſſus eſt, ſtatim Ouidianum illud,

Dum

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

& ille excidit, nec vltra dixit. Hoc autem vitium aiebat Scaurus è Græcis declamatoribus tractum, qui nihil non & permiſerint ſibi, & penetrauerint. HYBREAS inquit, cum diceret cõtrouerſiam de illo qui tribada deprehẽderat & occiderat, deſcribere cœpit mariti affectum in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio. ἐγὼ δὲ ΕΣΗΚΟΠΗΚΑΤΙΩΤΕΡΟΝ τὸν ἄνδρα ἐγέννησα, ἢ συνουσίασα. *Locus hic inexplicabilis.* GRANDAVS Aſianus æque declamator cum diceret in eadem cõtrouerſia: Num ideo occidi adulteros non paterentur, dixit. εἰ δὲ φιλάρρενα μοιχὸν ἔλαβον. *nouit. Virorum amantem adulterum accepi.* In hac controuerſia de ſacerdote, non minus obſcœne dixit Murrhedius. Fortaſſe dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obſcœnitate & verborum & ſenſuum, quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere, quàm verecundiæ dicere. VIBIVS RVFVS videbatur quotidianis verbis vſus non malè dixiſſe. Iſta ſacerdos quantum mihi abſtulit.

Incesta de ſaxo.

CONTROVERSIA III.

LEX. INCESTA DE SAXO DEIICIATVR. Thema. *Inceſti damnata, antequam deiiceretur de ſaxo, inuocauit Veſtam. vixit deiecta, repetitur ad pœnam.*

CONTRA INCESTAM LATRONIS. Hoc expectatis, vt capite demiſſo verecundia, ſe ipſa antequam impelleretur, deieceri t? id enim deerat vt modeſtior eſſet in ſaxo, quàm in ſacro fuerat. conſtitit, circumlatis in frequentiam oculis, ſanctiſſimum numen quaſi parum violaſſet inter altaria cœpit in ipſo quo vindicabitur violare ſupplicio. Hoc alterum damnatæ inceſtum fuit. Damnata eſt, quia inceſta erat. deiecta eſt, quia damnata erat: repetenda eſt, quia & inceſta & damnata & deiecta eſt. dubitari poteſt, quin vſque eo deiicienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt? Patrociniũ ſuum vocat

pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier im-
precer niſi vt nec bis quidẽ deiecta pereas? Veniet ad co-
lendum Romani imperij pignus, etiamſi non ſtupro, at
certe carnificis manu inceſta. Inuocaui inquit, deos ſtatu-
ta in illo ſaxo deos nominaſti & miratis, ſi iterũ te deiici
volunt? ſi nihil aliud in loco inceſtarum ſtetiſti. CESTII
PII NARRATIO. Quid agam? exponam quando ſtuprum
commiſerit? cum quo? quibus conſciis? Iſta quia probaui,
damnata eſt. quid poſtea acceſſit, quod illã virginem fa-
ceret? quòd iacuit in carcere? quòd ducta eſt ad ſaxũ? quòd
inde proiecta? ait ſe innocentem, quia perire non potuit.
Ita lex de ſacerdotum iure in iudicio quæri voluit, de iu-
dicibus in ſupplicio? ampliatur à iudicibus in pœnam, po-
ſtulat, vt cum contra pœnam cauſa tuta non fuerit, con-
tra cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem cauiſſe vt pe-
rires: quæ cauit, quemadmodum perires? Exoremus te mu-
lier vt iterum abſoluaris. Aut tu ſacerdotium violaſti, aut
dij ſacerdotem. Male de diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ
tam ſero ſuccurrunt. lata eſt ſententia: pronunciatum eſt;
damnata es. Interrogo te hoc loco mulier: reſponde mihi.
Sunt dij? ARELLII FVSCI PATRIS. Iterum experiamur:
quid times propitios deos? Erat, inquit, præruptus lo-
cus, & immenſæ altitudinis. dicebam tibi, Inceſtam lex
mori voluit. ſtat moles abſciſſa in profundum, frequenti-
bus exaſperata ſaxis, quæ aut elidant corpus, aut de inte-
gro grauius impellant: inhorrent ſcopulis enaſcentibus
latera & immenſæ altitudinis triſtis aſpectus, electus po-
tiſſimum locus, ne damnati ſæpius deiiciantur. FVLVII
SPARSI. A ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius
pœnam ſaxum extruendum eſt. IVNII BASSI. Nihil pu-
tabam amplius adiici poſſe audaciæ iſtius, quam quod in
illa cruce Veſtã nominauerat. ab ipſo enim ſupplicio in
templum vſque reuoluta, quidquid ſecundum deos ſan-
ctiſſimum eſt, contactu ſuo polluit: quam à ſaxo nuſquam
reuerti fas eſt, niſi ad ſaxum. Quanto minus quam in tem-
plum reſiluit? huc potius venit, vbi damnatur, quàm illò
vbi abſoluitur. ALBVTII SILI. Si quis adhuc dubitabat
de deiecta, veniat, & ſibiipſi credat. Hæc impudentia
virginis eſt: in vrbe tam beata cum tot ſuperent virgines,
cum tot principum filiæ ſint, poſtulat, vt præteritis his
pro-

propemodum ab inferis eruatis ſacerdotem. Quare ergo ſi inceſta ſum.viuo? neſcio:hoc vnum ſcio, nec fieri quod non poteſt,nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, nefas eſt vt id ſaxum abſoluat, quod tantum damnatos accipit. Argentarii Narratio. Pene Iudices narrare cœpi,qualis eſſet rea,ſed quid efficiam, cum illam inceſtam probauero?nempe vt de ſaxo deiicienda videatur.iam viſa eſt.Non imitabor iſtius impudentiam,vt repetendo iudicium,quod factum eſt improbaſſe videar. quod exigebatur,probaui:quod iudicaſtis, exequar. Cornelii Hispani. Deos deáſque inuoco, quos priore iudicio non fruſtra inuocaui, inceſta quàm tardiſſimè pereat. inuocaui,inquit,numina. Quid inuocas mulier? Si innocens es, dij non ſunt. Videte quantum ſacerdos peccauerit, quæ nec abſolui potuit, nec mori. Aut tu Sacerdotium violaſti: aut nos ſacerdotem. Erras ſi ſatis ad ſacerdotium putas, perire non poſſe. Romani Hisponis. Ab Tarpeia ad Veſtam,cuius vitam carnifex rupit,à templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum. hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & vota diſcurſus eſt. inter ſuperos inferoſque iactata, in nouam pœnā reuixiſti. Pompeii Silonis Narratio. Quod ad rerum expoſitionem pertinet, Iudices non cōmittam vt deorum immortalium vltionem morer.inceſta ſaxo deiiciatur, lege damnata eſt:habetis iudicium. deiecta eſt: habetis exemplum. Vibii Galli narratio breuis expoſitio rerum eſt. Aduerſarium inceſti poſtulaui,accuſaui,damnaui,carnifici tradidi:permittis: iā habeā? Accuſator recede, eamus ad abſolutionem tuam. ita dij damnatam abſoluere maluere, quam ſacerdotem?Sero innocentiam damnata concupiſti,vitam deiecta.

Altera pars. Silli Sparsi. Damnata deiecta eſt: abſoluta deſcendit. Arelii Fusci Patris. Putares puellam demitti,nō cadere. Cestii Pii. Nullam habebat gratiam:in templo dixerat? itaque tantum deos inuocabat.Lex ſacerdotem non vſque ad ſaxum differret, niſi expectaret deorum ſententiam. Cornelius Hispanus deſcripſit altitudinem montis,etiam ſecure deſpicientibus horrendam, & adiecit: Carnifex quoque recedens impellit,nihil fecit tanquam rea, cōtumax eſt innocentia, turpe putabat ſacerdos rogare,niſi deos. Marii-

III. Mirandum eſt, ſi oppreſſa eſt virgo ſine gratia? Cuius enim genibus ſubmiſit manus? quem deprecata eſt, quæ tarde rogauit etiam deos?

DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit, vtrum lex de inceſta tantum ſit, quæ deiiciatur nec pereat: An etiam damnata, ſi innocens poſt damnationem apparuit, deiici non debeat: An hæc innocens ſit: An hæc deorũ adiutorio ſeruata ſit. CESTIVS & illa ſubiunxit huic vltimæ quæſtioni. An dij immortales, humanarum rerum curam agant. Et ſi agunt, an ſingulorum agant. Si ſingulorum agant, An huius egerint. Improbabat Albutius, quòd hæc non tanquam particulas incurrentes in quæſtionem tractaſſet, ſed tanquam problemata φιλοσοφούμενα. FVSCVS ARELLIVS pater ſic diuiſit: Vtrum inceſtæ pœna ſit deiici, an perire: vtrum prouidentia deorum, an caſu ſeruata ſit. Si volũtate deorũ ſeruata ſit, an in hoc vt crudelius periret.

COLOR. Hic color fere ſententiis, quas propoſui, permixus eſt. Quid tamen Ceſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt, videri deos infeſtos illi, in hoc eam ſeruaſſe, vt diutius torqueretur, aiebat Ceſtius, malle ſe caſu videri factum, quàm deorum voluntate. nam ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur, manifeſtius erit in pœna ſeruatam eſſe ſacerdotem, quàm in pœnam actam: quæ non probabat ille. TRIARII. Remiſſam tibi pœnam putas? ampliata eſt, & ipſa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri ſolet: & verbum in ſententia poſitum, non eſt damnantis, ſed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipſam controuerſiam Varus Quintilius tnnc Germanici gener, vt prætextatus, cum deſcripſiſſet circumſtantem turbam dolentem, quod tam cito oculis pœna ſubduceretur, dixit: exaudierunt dij immortales populi vota. Inceſtam, ne cito præceps ſupplicium tranſcurreret, reuocauerunt. Ceſtius multa contumelioſe dixit in ipſam ſententiam. Sic, inquit, quomodo quadrigas, reuocauerunt: nam & ante poſuiſti ſimilitudinem; quia & hæc de carcere exierat. Cum multa dixiſſet, nouiſſime adiecit rem quam omnes improbauimus. Iſta negligentia pater tuus exercitum perdidit, filium obiurgabat, patri maledixit. PASTO AIETIVS hanc controuerſiam apud Ceſtium iam Senator dixit, & hunc colorem

lorem optimum putauit: Sic veneficiis corpus indutuit, vt ſaxa reuerberaret. Multum Ceſtius hanc corripuit, & dixit, Hoc eſt, quare ergo auditores meos inuitem ad alios audiendos ire:hoc male mihi facit ille, qui aut athleta aut pictes eſt.Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuerſia, durius ſaxo:& in Baſſum Iulium multa, qui dixerat Virgo de ſub ſaxo. Othonem Iunium patrem memini colorem inſulſum inducere, quod minus ferendum eſt, quòd libros colorum edidit. Fortaſſe inquit.pœnę ſe præparauit.& ex quo peccare cœpit,cadere condidicit. SILO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præſtatur,inquit, quædam damnatis ſacerdotibus verecundia. erubuimus quicquam ex damnatæ veſte detrahere. HISPANVS dixit: Ita putaueras vna te pœna poſſe defungi, cum in ſaxo deos nominaſſes? TRIARIVS indignantium voces deſcripſit, & dicentium:Quia non potes,non vis mori. MARILLIVS dixit:Conſtituta in ſaxo inuocauit deos. publica indignatio exorta eſt.audet iſta nominare deos,audet hoc loco?Quid autem habet iam quod illos roget, niſi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit: *πάλαιμα καὶ τὸ θνήσκειν.* (ait.) PVTON ait:*ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσεις ἐφ᾽ ᾧ βέβλησαι. Miſera etiam ſecundo. Puton ait (forte Buto vel Plution) Semper hoſtem putaueris per quem deiecta fuiſti.*

CONTR. IV. *Vir fortis ſine manibus.*

LEX. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. Altera. LICEAT ADVLTERIVM IN MATREET FILIA VINDICARE. Thema. *Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum vxore, ex qua filium adoleſcentem habebat: imperauit filio vt occideret: adulter effugit. abdicat filium.*

CONTRA FILIVM. PORCII LATRONIS, Adulteros meos tantum excitaui.me miſerũ,quãdiu iacuerunt, poſtquã deprehenderam? Ego te non abdicem, quem poſſem

occidere? O acerbam mihi virtutis meæ recordationem! O triſtem victoriæ memoriam! Ille onuſtus modo hoſtilibus ſpoliis vir militaris, adulteris meis tantum maledixi: ſolus ego ex omnibus maritis, nec dimiſi adulteros, nec occidi. Quid ridetis? inquam, quod non habeo manus? voco filium. Tu viri fortis filius, qui ſtringere ferrum non potes? ne truncus quidem capi potui, niſi domi, vtcunque tamen potui, obluctatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri, tantum meo ſanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica contingat vxor, aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica inuoco, quæ manus meas poſſides: quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? CESTII PII. Conceptus eſt iſte: ex quo ſciemus, cum adulteros deprehendero, Nunquam putaui futurum ſalua republica, vt vir fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. MARILLII. Adulteros meos vſque ad limen proſecutus ſum. cucurri miſer ad ferrum, quaſi manus haberem. TRIARII. Deciderunt arma cum manibus: tunc primum ſenſi me manus perdidiſſe. Dij boni, & has manus aliquis deriſit? ASPRENATIS. Arceſſitus vt occideret adulteros, venit vt dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdidi. ſteti deprehenſus ab adulteris meis. Patris deſertor, matris leno, quem puto iam creditis non eſſe filium viri fortis, tertius in cubiculo deriſor ſtetit. FVLVII SPARSI. In bello meas, in domo etiam filij manus perdidi. proceſſit in bellum hic vnus omnium adoleſcentis filij vicarius, in acie vicit, domi captus eſt. portat inter ſpolia viri fortis voluntates adulteros. Adoleſcens, venit tempus militiæ tuæ: indignare ſi deceptus es. Tam fruſtra ad filium, quam ad gladium cucurrit. ridebam adulteri truncas viri fortis manus, circa ſua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ quàm patri negauit manus. Libenter cauſam eius ſuſcepi, quis enim illum non vindicet? quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riſerunt, cum deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros ſpectat. IVLII BASSI. Non eſt quod putetis puniri illum: ad ſuos dimittitur. inquam, ad matrem ſuam: neſcio an & ad patrem? Meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium putauit. Nulli vnquam plus debuiſtis viro forti, vſque eo pro vobis pu-

bis pu-

bis pugnauit,vt pro ſe non poſſet Adoleſcens,quos dimiſiſti,ſequere.

PARS ALTERA. VIBII GALLI. Matrem,inquit,non occidiſti. quem minus hoc crimine perdere debui quàm patrem? Pater occidere iuſſit:lex vetat. non comparaſſem patri legem, niſi cùm illa lex fuiſſet. alterum putaui parricidium,matrem coram patre occidere. ARELLII FVSCI PATRIS O miſera pietas.Inter quæ parentum vota conſtitiſti? Non ſemper ſcelera noſtri iuris ſunt:attroces quoque animos & miſericors natura debilitat.

DIVISIO. LATRO hac vſus eſt diuiſione: An licuerit filio:An vindicare oportuerit: An ſi licuit,& oportuit,ignoſcendum ſit illi,ſi non potuit,indulgentia repugnante. An licuerit,in illa diuiſit: An tunc liceat adulterium filio vindicare, cum maritus non eſt: An tunc liceat, vbi maritus in eo loco eſt,quaſi omnino non eſſet. An oportuerit,tractationis quidem eſt, quam vt quiſque vult variat. Latro tamen ſic ordinauit:Oportuit,etiam ſi pater non iuberet, occidere adulteram,viri fortis vxorem Oportuit, cum & iuberet,& ipſe non poſſet. Noui declamatores illam quæſtionem tentauerunt ex verbo legis natam, ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT,DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT An nemo poſſit occidere,niſi qui deprehenderit. Tentauerũt & illam,An non poſſit abdicari filius,ob id,quod illi facere ſalua lege non licuit.

COLOR. Color pro adoleſcente vnus ab omnibus qui declamauerunt introductus eſt:Non potui occidere ex illa Ciceronis ſententia tractus , quam in ſimili controuerſia dixit,cum abdicaretur is qui adulteram matrem occidendam acceperat,& dimiſerat terrore. LATRO deſcripſit ſtuporem totius corporis, in tanto inopinati flagitij ſpectaculo:& dixit, Pater, tibi manus defuerunt,mihi omnia. ſed cum oculorum caliginem , animi defectionem,membrorum omnium torſionem deſcripſiſſet, adiecit : Antequam ad me redeo , exierunt. GORGIAS inepto colore, ſed dulci. ** PAMMENES ex bonis declamatoribus dixit. ** GORGIAS egregie dixit. ** PAMMENES , dixit. ** FVSCVS ARELLIVS dixit: Maius erat ſcelus quod imperabas,

quàm quòd deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, ſed hoc colore egit ab initio vſque ad finem. Ego me defendere debeo: ſi quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excuſabo. Si quid exegeris maius viribus meis, dicam: Ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater nauigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit non ſequenti caſtra: ſi non poteſt, quamuis pater ipſe militaris ſit. Non poſſum occidere. Agedum ipſam legem recita: Liceat & marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, niſi quòd putat aliquos eſſe qui non poſſint? Et in deſcriptione dixit: Cum me vocauit pater, hoc, inquam, putauit ſupplicium futurum morte grauius, ſi adulteram filio oſtenderet. Et illud dixit. Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem. SILO POMPEIVS hoc colore narrauit. Non putaui mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrinque filij nomen audio, pater rem petit iniuſtiorem, mater faciliorem. Et illud poſt deſcriptionem adiecit: Fatebor vobis, parricidium coram patre facere nō potui. CESTIVS hoc colore egit. Proſiluit, inquit, protinus mater, & amplexu ſuo manus meas alligauit. Ago confuſioni meæ gratias, quòd nihil in illo cubiculo vidi, niſi patrem & matrem. Pater rogabat, vt occiderem: mater, vt viueret. Pater, ne nocens impunita eſſet: mater, vt ego innocens eſſem. Pater recitabat legem de adulteris: mater de parricidis. Et vltimam ſententiam dixit: Occidere matrem ſi turpe eſt noluiſſe, non potui. ARGENTARIVS dixit: Non eſt quod me ex hoc habitu æſtimetis. quòd manus habeo, tunc non habui. Et illud dixit: Dat pœnas tibi: perdidit virum, perdidit filium, ægrotanti non aſſidebo, egentem non alam, omnia mihi libera ſunt, iam vitam illi non debeo.

EX ALTERA parte multa ſunt pulcherrimè dicta: ſed neſcio an Græcis noſtri ceſſuri ſint. In hac controuerſia dixit AMAS: Habet aliquid corrupti hęc ſententia. LATRO dixit: Quantum ego tunc queſtus ſum cum fortuna mea, quod non & oculos perdidiſſem. SILO POMPEIVS dixit: Fili, aut oculos erue, aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo deprehenſi ſunt adulteri dimiſſi. LATRO dixit: adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIVS dixit innuiſſe nuntia,

tiæ. frigidius dixit contrariam illi ſententiam adulteros interuentu meo ne excitaui quidem. VIBIVS RVFVS dixit: Adulteri marito non aſſurrexerunt. POMPEIVS dixit: Adoleſcens, denique adulteros excitat, poſtquam tu veniſti, ſecurius iacent. LATRO dixit: Erratis, qui me putatis manus nõ habere, filium vocaui: vt intrauit, ab adultero ſalutatus eſt. FVSCVS dixit; Fili, tuam fidem oſtende, te integro, manus me non perdidiſſe. controuerſiam mihi de te facit adulter, veni, vtrius filius ſis, indica. PVNITIVS & pulchre dixit, & noue ſumpſit ab omnibus bene dicta. Irrupi in cubiculum adulterorum: quid mentiar miſer? aperto cubiculo expectabant adulteri. CESTIVS dixit: Vocaui filium. riſit adulter, tanquam qui diceret: Meus eſt. VIBIVS RVFVS dixit: Adulter matris exit, & commodo ſuo. HYBREAS hunc ſenſum optimè dixit. DIONYSIVS, filius eius Dionyſij, qui Ciceronis filium docuit; elegans magis Declamator, quàm vehemens, hunc ſenſum & vehementer dixit, & eleganter. VIBIVS RVFVS dixit: Quàm otioſi, quàm ſecuri adulteri tranſierunt præter oculos meos, præter filij manus? LATRO cum exeuntes adulteros deſcripſiſſet, adiecit: Adoleſcens, parentes tuos ſequere. NICETES illam ſententiam pulcherrimam, qua neſcio àn noſtros anteceſſerit, ſed illum Albutium, qui Græcis præeminet, cum pugnantem in acie ſe deſcripſiſſet, dixit: Me miſerum, quas manus adulter effugit: & illud Albutij. Non potui, inquit, matrem occidere, quo excuſatior ſis, adiice, & patrem. ALBVTIVS ſic narrauit, vt tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium, ſuſpectum patri, quaſi conſcium matri ſuæ fecerit. P. ASPRENAS dixit: Exiit nouiſſimè maritus, & dedit adulteris locum. Idem dixit, Matrem occidere non potes, adulterum certè occide. An & iſte pater eſt? dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dum hanc ſententiam imitari vult, ſtultiſſimam dixit: Reliqui in acie pugnaces manus,

Raptor duarum.

CONTROVERSIA V.

LEX. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM, AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Thema. *vna nocte quidam duas rapuit: altera mortem optat, altera nuptias.*

CONTRA RAPTOREM. PORCII LATRONIS. Iam ſe parabat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus, ſtupro defenditur. Cum altera litigat rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti, fortior diſciplinæ publicæ ſeueritas ſurgat, iam binæ rapiuntur. MENTONIS. Poſtera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis: cum interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus, coit populus, velut publico metu exterritus, & vix credens duos tantum raptores fuiſſe, cum interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem vna nocte vnius virginis iniuria non fatigauerat. CESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio quantum ſuſpicor, ne rapta quidem es, quæris argumentum? non iraſceris. quomodo iſtud fit? duabus iniuriam fecit; vna queritur. Miſericors ſum, inquit. Gaude, habes qui te vindicet. Vide qualem habitura ſis virum: non eſt vnâ contentus. ARGENTARIVS eundem ſenſum dixit, hoc adiecto: Non eſt vna contentus, ne vna quidem nocte. POMPEII SILONIS. At quam bene mimum egit, quomodo raptam ſe queſta eſt, qua vociferatione, quàm perbene illi optionem ceſſimus. TRIARII. Perieras raptor, ni bis perire meruiſſes. IVNII GALLIONIS. Sumatur de illo ſupplicium, conſtituatur in conſpectu publicè: cædatur diu: toto die pereat, qui tota nocte peccauit. Subito faſtidioſus raptor occurrit, & ait: Iam nec nuptias volo. Stulta deciperis. dicam ſuus: quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic dum te peto, in illam incidi. ARELLII FVSCI PATRIS. Retro amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem reuocet: confugiat ſacrilegus ad aras: raptorem rapta vindicat.

EX ALTERA PARTE POMPEII SILONIS. Poſtero die cum illi narratus eſſet nocturnus error, dum

putat ſe in vnam incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus, hanc prius deprecatus eſt: exorauit. propter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorem mori vult, altera ſeruari reum: alter iudex damnat, alter abſoluit: inter diſpares ſententias mitior vincat. Dicam quod ſentio: magis iraſceretur, ſi vnam tantum rapuiſſet. diceret, Ergo ego ſola digna viſa ſum, cui iniuriam faceret? ARGENTARII. Referat nunc Virginiam, referat Lucretiam: plures tamen Sabinæ ſunt. Ex tribunis potentior eſt qui intercedit. non eſt inuidioſa poteſtas, quæ miſericordia vincit. Quid ceſſas puella? pro marito roga. Hæc ſententia deridebatur à Ceſtio, quaſi improba.

DIVISIO. In hac controuerſia de prima quæſtione nulli cum altero conuenit. LATRO primam fecit quæſtionem: Non poſſe raptorem, qui ab rapta mori iuſſus eſſet, ſeruari. Si legatus, inquit, exire debet, peribit: ſi militare debet, peribit: ſi legem dicere debet, peribit ſi raptam ducere debet, æquè peribit. Si is ante te rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito deinde tempore, antequam nuberet, hanc vitiaſſet: negares illum deberi mori, rapta iubente? Atqui nihil intereſt: niſi quod dignior eſt raptor morte, cuius inter duos raptus ne vna quidem nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertium diem rapuiſſet aliam, negares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quòd honeſtius tunc maritum defenderes, quàm nunc raptorem defendis. Alteram fecit: An rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, quàm ne ſua lege pereat: contra alienam legem nullum ius habeat. Optaſti nuptias, non occidetur tanquam raptor tuus. at idem ſi eadem nocte qua te rapuit, ſtationem deſeruit, fuſte ferietur, ſi ſacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, vt illum ipſa non occidas, non potes præſtare, ne quis occidat. Quomodo ſacrilegus, quamuis à te ſenatus, periret, ſic alterius puellæ raptor à te ſeruatus peribit. Si rapuiſſet te, deinde deprehenſus in adulterio adſeruaretur in tormentum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optaſſes (datur enim optio & in abſentem) vetares illum occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quòd modò

ſtius alienam legem interpellares quàm tuam? Tertiam fecit: cum quod vtraque optat, fieri non poſſit, an ea eligenda ſit optio, qua vltio ad vtramque perueniat. Atqui mortem optat meâ optio, & te vindicat: tua me non vindicat. nec hoc tibi mea optio præſtat, quod mihi, occiſo raptore inuidiam. Illa reſpondet: Optio tua me non vindicat? Vindictam tu meam putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiam mihi contumelioſum erit, te dignam videri in cuius honorem occidatur: me indignam in cuius honorem ſeruetur. Iſto modo & mea te vindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit vitiatori: alteram paſſurus eſt: non eris inulta. iam raptor non erit impunitus: habebit pœnam, indotatam vxorem. Reſpondet eodem modo. Morietur: ſed non mihi. Seruabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem: Si non poteſt vtriuſque rata eſſe optio, vtra dignior ſit. Vltimam non quæſtionem, ſed tractationem. Nullum non raptorem impunitum futurum: ſi hæc vitia impunitatis monſtrentur, vt qui plures rapuiſſet, tutior eſſet. Neminem non inuenturum aliquam humilem, quæ ſe in optionem commodaret. Fvscvs Arellivs primam quæſtionem hanc fecit: Qui duas rapuit, perire vtrique debet. Lex, inquit, quæ dicit, Rapta raptoris avt mortem optet, avt nvptias: de eis loquitur qui ſingulas rapuerunt, non putauit quemquam futurum, qui vna nocte duas raperet. Non quæro, quid optetis. quod ſeueriſſ. me optare poteſtis, occupo, neceſſe eſt raptorem mori. Quare? vtrique raptæ debet vltio contingere. Vtramque enim non potes ducere, vtrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors eſt. Putate enim vtramque nuptias optaſſe: quid futurum eſt? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuiſſe quàm duas: quid fiet? vna nubet? Nuptiæ ad vnam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, vtrique debet mori. quare? dicam. Quod vult, eligat. Aut nuptias optabunt; aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod vtraque voluerit. Vno modo poterit fieri quod vtraque volet, ſi vtraque mortem optauerit. Ergo fiat id, quod vno duæ vindicari poſſunt. Hic tractauit: Ne exemplo quidem vtile eſt, non v-

non vtique perire eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosiſſimum introduci ciuitati, vt aliquis propter hoc non pereat, quia perire ſæpius meruit. Reliquam partem controuerſiæ Fuſcus in hæc diuiſit: Vtra optio honeſtior ſit, vtra iuſtior, vtra vtilior. Cestius hanc partem controuerſiæ ſic diuiſit: Vtra puella dignior ſit, quæ valeat: vtra optione raptor dignior ſit. Ceſtius & coniecturalem quæſtionem tentauit, An hæc cum raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, vt huic opponeretur. Latro aiebat, non quicquid ſpargi poſſit ſuſpicioſe, de eo etiam dicendum. Colorem hunc eſſe, non quæſtionem: eam quæſtionem eſſe, quæ impleri argumentis poſſit. Cestius aiebat, & eam impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à Latinis iactatum Nicetes dixit: *ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἐχάνεν. Ad tertiam nox inhiauit. Aliter, ὅτι τῇ τρίτῃ νὺξ κέχηνεν.* Glycon dixit. Diocles Caristius dixit hunc ſenſum. Vibius Rufus ſubtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum ſponſo tuo facere, habet amicam. In hac controuerſia dixit Albutius, Ambulat in maſculos adeo nullum ſine amatore vitium eſt, vt hoc quidam diſertum putauerint. ego tamen magis miror, hoc Albutium potuiſſe dicere, quàm aliquos potuiſſe laudare. Ex Latinis dixit Triarius: Gratulor vobis virgines, quod citius illuxit. Argentarius dixit, Quæritis quid iſti finem rapiendi fecerit? dies.

Archipiratæ filia.

Controversia VI.

Thema. *Captus à piratis ſcripſit patri de redemptione, non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coegit, vt duceret ſe vxorem, ſi dimiſſus eſſet. iurauit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Redit ad patrem, duxit illam. orba incidit. pater imperat, vt archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat: nolentem abdicat.*

Contra Filium. Porcii Latronis. Prò dij boni, & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt. Prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ ſpei vxor, bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captiuum, odiſſe vel patrem. Ca-

ptus, inquit, in tenebris iacebam. Narra obſecro, ſoceri tui beneficia. Poſſum, Iudices, eſſe ſecurus? filius meus ait ſe vxori parricidium debere. Cestii Pii. Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellæ pater?

Ex Altera Parte. Silii Bassi. Hodie captiuus eſſem, niſi hæc archipiratæ filia fuiſſet. Vt dixi, Patrem habet: inter bonos captiuos ſepoſitus ſum. Archipiratæ filia vocatur, puto ex aliqua nata captiua: certe animum eius natura à patre abduxerat: miſericors erat, deprecabatur flebat, mouebatur periculis omnium: nihil in illa deprehēdi poterat piraticum. Promiſi nuptias & quaſi aliquam ſacram teſtationem, tuum nomen inſerui. Eo loco me non deſeruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit, quàm vt orba poſſit diuellere. Vidiſſes tectum pannis corpus, omnia membra vinculis preſſa, maciem, retractos introrſus oculos, obtritas catenis & inutiles manus. talem quis amare niſi miſericors poſſet? Decepi te puella, alia pollicitus ſum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam: hic catenatus, egens, ſqualidus quid poſſum? pater meus, ſocer tuus (hoc enim iampridem te vocabat) ſocer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternaſque flagitiis obruerūt imagines. quidam ignobiles nati fecere poſteris genus, in illis non ſeruaſſe quod acceperant, maximum dedecus in his quod nemo dederat feciſſe, laudabile. Si poſſent homines ſibi ſortem facere naſcendi, nemo eſſet humilis nemo egens, vnuſquiſque felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non ſumus, natura nos regit, & in quemcunque vult caſum nos mittit. Hinc ſumus æſtimandi, cum ſumus noſtri. Quis fuit Marius, ſi illum in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis. In tot conſulatibus nihil habet clarius quàm ſe auctorē. Pompeiū ſi hereditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnū dixiſſet. Seruium regem tulit Roma: in cuius virtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate ſua beatā fecere rempublicam: Quemcunq; volueris reuolue nobilē: ad humilitatem peruenies Quid recenſeo ſingulos, cum hanc vrbem poſſim tibi oſtendere? Nudi ſtetere colles. Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil eſt humili-

caſa

faſa nobilius faſtigiatis ſupta tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. Potes obiurgare Romanos, quod cum humilitatem ſuam obſcurare poſſint, oſtendunt. Sed hæc non putant magna, niſi apparuerit ex paruis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet, quia orba eſt. iſta tamen habet propinquos, habet animos paternos, habet te imbecillitatis ſuæ tutorem fortiſſimum. Omnes vxores diuites ſeruitutē exigunt. Crede mihi, volet in ſuis regnare diuitiis: & tamen æquum eſt eam poſſidere domum, quam meam agnouerit. Si cœperimus eſſe magis liberi, ſi paulo ſpecioſior animo eius effulſerit domus, ſi parum blande fecerimus, relinquit: & tunc eſt tormentum, carere diuitiis, cum illas iam ſenſeris. Vides quid inter duas vxores interſit. iſta ſi nos reliquerit repetet ſuos: hæc quod dedit, demiſſa non auferet. Multi duxere ſine dotibus vxores: quidam dictas non accepere dotes: quidam emptis contenti fuere mancipiis: & cum poſſent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent maluerunt, quàm ſuam vendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur? ſi volet ire, quæret ſenex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an ſatis magno ſe poſſit addicere. Aliquis captare orbos ſenes vult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere? excutiat teſtamenta, ſcrutetur cenſus. Vbi vero quæret vxorem; videat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an miſericors ſit, an fortis ſit, an poſſit, ſi quid viro inciderit mali, vna tolerare. Si his bonis fuerit inſtructa, dotata eſt. Non poſſumus vna felices eſſe: quod ſolemus, vna infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat: nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, ſola. Tu ibis? quo, infelix? Quas petitura regiones? Eſt enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras. Cestii Pii Solent qui coguntur à patribus vt vxores ducant, illa dicere: Non ſumus etiam nunc apti nuptiis. Ego contra, refugio vxorem quia vxorius ſum. Arellii Fusci Patris. Inſolens malum eſt, beata vxor. Cum immenſum pondus auri orba attulerit, cùm pecunia arcas noſtra onerauerit, quid aliud quàm beata ſeruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium: pater, vtra magis diues eſt? Locuples eſt pater, quam mihi concilias. O ſi ſcires, quàm diues

hæc fuiſſet Orba, inquit, eſt. & hæc orba eſt. Inter duas orbas ea mihi curanda eſt magis, quam orbam ego feci.

Divisio. In hac controuerſia nihil litium fuiſſe fere omnes conſentiunt. Latro primam quæſtionem fecit: An pater propter matrimonium, filium abdicare poſſit, cum liberum cuique huius rei arbitrium ſit. Gallio ſubiecit huic: Etiam ſi poteſt imperare filio, vt vxorem ducat, an ei qui iã habet? Latro ſecundam fecit: Si ius eſt patri, etiam propter matrimonium abdicandi. An liberum huic fuerit, non parere cum iuraſſet. Hoc in hæc diuiſit: An nemo iureiurando teneatur, quo per neceſſitatem adactus eſt: An expleuerit iuſiurandum, ducendo illã vxorẽ: An etiã ſi nõ expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra iuſiurandum fecit: hunc autẽ cogi à patre ſuper iuſiurãdum facit: An poſſit parere patri: An debeat. Hic de maritis puellæ & moribus.

Color. Colore hoc vſus eſt. Latro pro patre: Puellam non miſericordia motam, ſed libidine, & ideo non eſſe beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit: Etiam ſi beneficium dediſſet non eſſe ſic referendã gratiã. deinde beneficium eſſe quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. Hispo Romanvs alio colore dixit: Illam non amore adoleſcentis. ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. Bvteo longe accerſito colore vſus eſt: voluit eam nubere non inuito patre, ſed ſecreto ſuadente, palam diſſimulante totum hoc geſtum. ratione illa honeſtam conditionem nuptiarum inueniam, cum alio nullo modo poſſet. neq; enim aliter illos effugere potuiſſe, niſi patiente patre. Sed aiebat Latro, non eſſe tanti, detraheretur inuidia relicti patris. Fvscvs Arellivs egregie declamauit: Non enim propter nuptias orbæ dimitti illam, ſed quamuis orba non eſſet, eiici iuſſit, non aliam ſibi magis placere, ſed illam diſplicere dixit: & hoc quod Latro tranſcurrerat, preſſit. Timere ſe puellam temerariã, inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrem. Gallio illud quod omnes ſcholaſtici tranſierunt, dixit: Timere ſe, ne hæc ſpeculatrix eſſet, & piratis

omnes

omnes occaſiones indicaret: aut certè ne videretur, nolle ſe ſuſpectum eſſe reipub. illi iuraſſe? timuit, ne à puella videretur improbe iuſiurandum exegiſſe. Ne quid liberi ſibi eſſet, adiecit, iuraſſe per patrem. TRIARIVS dum ſententiam puerilem captat, inepte dixit, Iuraſſe & ſe per orbam. Aiebat enim CESTIVS, valde hanc fieri orbam, etiam ſi iuraſſet. LATRO aiebat quoque iuſiurandum ineptum eſſe: nihil enim minùs conuenire, quàm aliquem per patrem iurare, patrem relicturæ. Omnes honeſtam matrem puellæ dederunt: omnes dixerunt eam miſericordia motam, non amore. Solus POLLIO iudicio feciſſe vult eam: etiam à miſericordia diſceſſiſſe. dixit enim illam non potuiſſe cum piratis viuere. Vt primùm honeſtam occaſionem inuenerit diſcedendi, diſceſſiſſe. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimam imaginem mouit. Cœpit enim ſubito quo ſolebat curſu orationis feruere, quaſi exaudiret aliquem tumultum, vaſtari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agreſtium: & cum omnia impleſſet terrore, adiecit: Quid exhorruiſti adoleſcens? ſocer tuus venit. GLYCONIS valde leuis & Græca ſententia eſt. Tolerabilem dixit illam rem, cum iuriſiurandi vim deſcriberet: hoc eſſe quod fœdera ſanciret, quo aſtringeretur exercitus. ὅρκος ἐςὶ πεῖσμα,.. καὶ παρὰ πειραταῖς τιμωρτὸς μόνον. *Iuſiurandū eſt firmamentum, apud piratas etiam verum manens.* ARTEMON circa eundem ſenſum verſatus eſt à patre adoleſcentis, cum dixiſſet relictum patrem adiecit: λοιδόρει νῦν τὸν ἀρχιπειρατὴν, τὸν μιαιφόνον τὸν ΠΡΟΚΕΛΟΝ *quod (alij* ὀργίλον*)* ἀσπόνδους, τὸν ἄπιστον, τὸν ἐπίορκον. *Conuiciare nunc archipiratæ ſanguinario.... adde ſi libet etiam periuria.*

Tyrannicida à piratis dimiſſus.

CONTROVERSIA VII.

LEX. LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit ſi præcidiſſent manus, duplam pecuniam ſe daturum. piratæ illum dimiſerunt, patrem egentem non alit.*

PRO TYRANNICIDA. PORCII LATRONIS. Da mihi epiſtolam eſurientis iſtius. Manus, inquit, præcidantur. in quam partem corporis durius ſæuitia incurrat? cetera membra mea ſunt, manus publicæ ſunt. Talem me dimittite, qualem à piratis recepiſtis. Non habeo quod de fortuna queri poſſim, eum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus: Si iraſceris: ſcribe potius, Si occideritis Tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo ne manus quas pyratæ ſoluerunt, iudices alligent. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra marique priuatim mala publiceque congeſſit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus ſum durius quàm patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. iniuria matrimonij nihil abſtulit corpori. piratæ quaſi beneficio meo viuerent, gratis miſerti ſunt. Vnum hoſtem inexorabilem habui. quod felici re, quod ſubito inimico, non ante tyrannidem nauigaui. Genui, inquit, educaui. nempe iſtud beneficium & tyranno præſtitiſti, & adultero. Has manus ſi per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus ſepultus, tyrannus cum manibus proiectus eſt. Magnis ſceleribus iura naturæ intereunt. non magis tu pater quàm illi fratres. Audite nouam capturi vicē: Tutus ſum, ſi pater meus nihil habet. Quicquid habes, pro redemptione filij mitte: non eſt quod timeas: non deerunt tibi alimenta, cùm dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas? quærite nunc quomodo tyranni fiant. CESTII PII: Cedo mihi epiſtolas patris. quæris vnde habeam, cum mihi nullas miſeris? Duplam dabo pecuniā: apparet, pro vnico filio rogat. Duplam pecuniam dabo: vnam ſummam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis, hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Non habui pecuniam; ſed rogare illos potes, & audacter roga; in miſericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum, age: parum eſt, ſi dixero, non redemiſti. Alere non poſſum: perdidi manus non credis? epiſtolam lege. Duplam pecuniam dabas, auaris dabas, piratis dabas. ſic excuſabant piratę, ipſas mihi cum prædicerent manus: Pater iuſſit, aiebant. magnum facinus eſt, ſed magno licet, Egens ſum, inquit. mentiris. Cedo mihi patris mei cenſum. Quid ergo

alis

alis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam; cum rogauerit, nihil paciſcor. Etiamnum manus meas petis? nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum. dic, Ego rogare pro adultero ſoleo. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogarit pater, neſcio: publica vindicta cruentum gladium priuato tyranno impreſſi. Captum me piratæ nihil aliud quàm alligauerunt. Q. PIVS. Duplam pecuniam dabo. Polliceris, inquam, petitur vnde tantas patrimonij vires habeas. etiamnum, tanquam de tyranni arca loqueris. Corrupit frater vxorem meam, quam nec tyrannus violauerat. Vt pretium piratæ conſtituerunt: Gauiſus ſum, inquam, locuples pater poterat dare, etiam ſi duplam popoſciſſent. Remiſerunt me reip. cum manibus, patri cum epiſtolis. POMPEII SILONIS, Pactus ſum de redemptione, ſcripſi patri, quicunque pro tyrannicida veſtro pependiſtis, certum habeo, ſolliciti optatis, vt hæ literæ ad patrem perueniant. Ego, inquit, ſic ſubito? Quod ex toto emi non debet, duplo emit. ARELLII FVSCI PATRIS. Cauſam meam tenui apud eos, qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iſte, cum manus meas vidit. Quid mirum, ſi non putauerunt turpe piratæ accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas: ſi ſanctè vixi & innocenter, effice vt iſte manus meas, qui odit, deſideret. Tardè mihi epiſtola ſolui videbatur. Hoc prorſus ad fabulas, repleto ſceleribus noſtro ſæculo, deerat, vt narraretur aliquis ſolutus à piratis, & alligatus à patre. BLANDVS. Hic qui vnde viuat non habet, quàm care tyrannicidæ veſtro ſe mancipat! quid agis pirata filij, piratarum magiſter, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor eſt? ROMANI HISPONIS. Pater piratis ſalutem. Hanc eripis filio. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt: potui ſ[illegible] ſolui. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ: & cum dimitterent, dixerunt: I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere. MENTONIS. Adhuc, Iudices, tanquam pro manibus meis egi. verum eſt confitendum, vobis remiſſæ ſunt. Exhibeo reſpublica piratarum depoſitum tibi, manus hæ tuæ ſaluæ ad te perlatæ ſunt. Fac quod voles. illud vnum rogo, ſi peccauerunt, cuilibet tu vinciendas trade. ſi iſti tradis, ſic

alligabit quomodo voluit. præcidet. Allegii Flavi i. Adhuc qualem optem, patrem neſcio. diuitem? debilitat. egentem? alligat. neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, vt manus præcidatis. Filium minus crudelem habuiſti. Marilli. Vt allata eſt epiſtola, cœperuntque eam piratæ ſoluere, vt recitata dupla in epiſtola pecunia eſt: Hic eſt, inquam, pater, quem vobis laudaueram. Triar. Vbi eſt patrimonium tuum illud, quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis? vbi eſt? certè in me nil impendiſti.

Pars altera. Silii Bassi. Infelix futura eſt etiam victoria mea. ſi non tenuero cauſam, fame moriar: ſi tenuero, hoc tantum conſequar, ne fame moriar. Duxi vxorem nimium fœcundam? peperit mihi tria neſcio quæ prodigia, variis generibus inter ſe & me furentia. vnũ qui poſſet patriam opprimere, alium qui fratrẽ violare, alium qui patrem. Teſtor, Iudices, omnes ciues meos, vna ſeruiuimus, nemo tyrannidẽ me vno ſenſit magis. Argumentum habeo maximum, quòd viuo. Non pepercifſetis mihi, ſi putaſſetis me patrem tyrãni. Dum inter ſe pugnant, vicit reſpub. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter ſe tyrannidem exercuerunt. Habebat iſte neſcio quam vxorem, quam in arce cognouerat. Si alligare te poſſem, proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa ad ſuſtinendum patrem. tu mecum alimenta partire, nolo me tam bene alas, quàm ego te alui: nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrẽ. poſce flagella, ſcinde rugas, vltores ſubiice ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantum in contumeliã ſuam ſpirat quia extingui non poteſt, exure. ſi parum eſt, fac quod ais ne piratas quidem feciſſe, manus præcide. exhibeo tibi. hæ ſunt illæ, quæ quidlibet ſcribunt Vbi eſt gladius tuus? ſtringe. tyrãno licuit vulnere mori: adulter vno ictu breuiter confectus eſt: pater te pro beneficio ſimilẽ ſortẽ rogo. ne tu quidẽ apud piratas famẽ timuiſti. neminẽ tyrannus ſic torſit. Porcii Latronis. Fili, nihil amplius quã famẽ deprecor: ſi tamẽ inexorabilis es, illud pro beneficio peto, vt aut tanquã adulter moriar, aut tanquã tyrãnus. Par erat vtriuſque fortuna illo tẽpore, tu alligatus eras, ego ſenectute immobilis, & vincto ſimillimus, tu in ſollicitudine, ego in omnium

meorum

meorum ſollicitudine: tu lucem non videbas, ego etiam modicam. hoc vnum inter nos intereſt, quod tu etiam à piratis cibum accepiſti. BLANDI. Deprecabar, non pro adultero, ſed pro domo; ne fratrem occideret; tyrannicidium inquinaret; patrem reſpergeret. roganti mihi, & has interponenti manus pæne præcidit. Hæc ſententia deridebatur à Latrone, tãquam puerilis. Hoc & pro iſto eſt, vt aliquem ex ſuis reliquiſſe videatur, quem non occiderit. VIBII RVFI. Hæ nempe ſcripſerunt epiſtolam manus. præbeo. præcide, & ale. POMPEII SILONIS. LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. ad te legem meam transfero, licet alliges, & alas.

DIVISIO. Fere hac vſi ſunt diuiſione: An lex cauſam nec patris nec filij æſtimet, ſed hominis: Pater an filio alendus ſit. Dixit legem hanc pro malis patribus ſcriptam eſſe, bonos etiam ſine lege ali. An omnes alendi ſint. An hic alendus ſit. Hanc quæſtionem LATRO in hæc diuiſit. An alendus ſit, quod filium à piratis nõ redemit. hoc loco quærit, An potuiſſet redimere, An voluiſſet. deinde. An alendus ſit, ſi etiam præcidi filij manus voluerit, nouiſſime, An præcidi voluerit. HISPO ROMANVS ſeparatim quaſi iuris quæſtionem fecit: An qui non redemit filium, non poſſit ab eo alimenta petere. Sed hoc vtraque quæſtio continet, vt aiebat Gallio, & prior in qua quæritur: An omnis pater alendus ſit: dicitur enim: Quid ſi quis filium excæcauerit? quid ſi quis non redemerit? Et cum ad alteram quæſtionem ventum eſt, in qua quæritur, An hic pater alendus ſit: nihil aliud dici poteſt, quare non alatur, quàm quòd non redemit; quàm quòd duplam promiſit, vt manus præciderentur. Græcorum improbam quæſtionem ſatis erit in eiuſmodi controuerſiis ſemel aut iterum annotaſſe, An in tyrannicidam vti pater hac lege poſſit. quaſi enim ſacras & publicas manus eſſe: in quas ne piratæ quidem licere quicquam putant. Noſtri hoc genus quæſtionis ſummouerunt. SILO POMPEIVS non eis tantum vſus eſt quibus ceteri, cum dicerent hunc patrem non debere ali, quod non redemiſſet filium, & quod præcidi manus filio voluiſſet; ſed à priuatis cauſis tranſit ad publicam cauſam. dixit enim, non debere ali hominem pernicioſum Reipubl. qui tyrannum

filium habuiſſet, qui deſideraſſet amiſſum quòd non vindicaſſet. Sed negauit vllam aliam cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem publicam & deſcripſit mores hominis impij, cruenti: qui quia per liberos non poſſet, per pyratas tyrannidem exerceret: vt liberius diceret, latrocinium filio dedit. & illud in hac parte laudatum eſt à Silone declamante. Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus fauentibus illum fame necandum: & cum diu preſſiſſet, illum tyranni patrem eſſe adiecit: Aude poſtulare vt illud tibi proſit, quòd tyrannicidæ pater es. BLANDVS hunc ſenſum, cum poſtero die declamaret, in ironiam vertit: & cum obieciſſet, quòd tyranni pater eſſet: Nolite illum auerſari. habet quod opponat. & adulteri pater eſt.

COLOR. Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum ſe illi confeſſus eſt fuiſſe; quòd fratrem in conſpectu patris occidiſſet: & huic loco vehementer inſtitit, cum nemo hoc tyrannus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quod hoc ſcelere, etiam tyrannicidium inquinaueras. apparet te morbo quodam aduerſus tuos furere: & ſeruauit hunc actionis tenorem. Iratus fui, hodie paciſcor, nec queror. nec ſe demiſit in preces aut rogauit, ſed iure patrio vſus eſt. Illud ad excuſandam epiſtolæ crudelitatem adiiciebat: Scripſi piratis, non eo animo vt manus tibi præciderentur, ſed vt exprobrarem tibi cruentas in conſpectu patris fraterno ſanguine manus: tutò autem ſcribebam. ſciebam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent, quam non mittebam: Quamobrem neque præciderunt. & ſi ſperaſſent, vtique præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcentis eſſe, non promittentis. In vltimo deſcripſit, quàm miſer futurus eſſet, alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante ſpectauerit fratrem occidentes: & adiecit, quod aiebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptum, illud Homeri Priamo aptum: καὶ κύσε χεῖρας Δεινὰς ἀνδροφόνες, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

—atque oſcula fixit
Sanguineis manibus natorum cæde cruentis,

Hom.

Homerus Iliad.ω.verſ.479.

SILO POMPEIVS & ipſe iram faſſus eſt. aiebat enim non habiturũ fidem, ſi ſe negaſſet iratũ fuiſſe:ſed iræ cauſam non dixit. Q. FVSCVS tranſeundas aiebat eas offenſas, quibus ille gloriaretur, hanc cauſam poſuit, quod relictus eſſet ab vnico filio, quòd inuito ſe nauigaſſet: cum videret ſenem orbum iam pæne egentem, iam tum illum fugiſſe, ne aleret: & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium. Et SPARSVM hoc colore declamaſſe memini, hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. CESTIVS alio colore vſus eſt. dixit enim, non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem: Non habebam, inquit, vnde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam auara ciuitate, in qua ne filij quidem patres alunt? vſus ſum conſilio. ſciebam piratas non crudeles eſſe, ſed auaros. volui efficere vt deſperarent illum redimi, & propter hoc ſuperuacuum, & cum impenſa futurum, dimitterent. An prudenter cogitauerim, neſcio. feliciter certe cogitaui. poſt epiſtolas illas quas accuſat, dimiſſus eſt. LATRO ſe totum ab iſtis remouit coloribus, & aduocauit vires ſuas tãto totius actionis impetu, vt attonitos homines tenuerit. hoc enim colore vſus eſt: Neſcio quid ſcripſerim: olim iã mihi excuſſa mens eſt, ex quo vidi filium vnum in arce, alterum in adulterio, tertium in parricidio: ex quo reſperſus ſum ſanguine morientis filij, ex quo relictus ſum ſolus, ſenex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius viribus approbãdus eſt. Quando enim opus eſt, vt aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat? ALBVTIVS omnes colores miſcuit: & vt hoc liberum eſſet, patronum patri dedit, nec voluit narrare. Ad propoſitionem cœpit. Alimenta pater à filio petit. deinde cum ad defendendum venit, quòd ſcripſit duplam ſe daturum, ſi manus præcidiſſent, primum Latroniano colore vſus eſt. Hoc, inquit, reſpondeo, neſcit quid fecerit, in inſaniam malis actus eſt: hic philoſophicum locum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerterentur, deinde anthypophoram ſumpſit. Mentiris. Ille vero iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuiſſe. Executus eſt omnia. hoc illi inter cetera obiecit, quòd occupans fratrem ſuum ignoraſſet aut

diſſimulaſſet:aut tyrannicidio quoque eius commendationem facere. deinde ad illum colorem redit Ceſtianus: Sed illum puro conſilio feciſſe quæ fecit. quid ergo? quid iſte tandem dicit quare ſcripſiſſet?nihil dixit.flet:mori vult, ſed non fame. In hac declamatione hanc ALBVTIVS ſententiam dixit dubiam inter admitantes & deridentes: Panem quem cani das,patri non das. GLYCON egregie dixit: Ελεήσατε αὐτὸν ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψας. *Miſereat vos eius qui ob alimentum patri datum periclitatur* GORGONIVS fuit Buteonis auditor, poſtea ſcholæ quoque ſucceſſor, vocis obtuſæ, ſed pugnaciſſimæ, cui Baro ſcurra rem venuſtiſſimam dixit:Centum raucorum vocem habes. Hic putauit varium colorem ſe excogitaſſe pro patre:Ego inquit,dictaui. *Duplam dabo,ſi manus non præcideritis.* librario vna ſyllaba excidit,NON:& ſcripſit, *ſi præcideritis.* Digna res, quæ voce illa diceretur. ARTEMON dixit: φιλότεκνε πάτερ καὶ σοί τι .... ADEOS dixit: ἄξενον σκάφος καὶ τίς τῶν αἰτίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι. NICETES dixit: διπλᾶ δώσω, ἐὰν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας. Ἐζήτουν οἱ πειραταὶ μή τις τυραννήσας, μή τις μοιχεύσας; Artemon dixit. *Pater filij amans & tibi aliquid....* Adeos dixit: *In hoſpitalis ſcapha aduerſariorum pater eſt.* Nicetes dixit: *Duplam dabo,ſi manus ſecabitis. Quærebant piratæ num quis tyrannus, num quis mœchus?*

CONTROVERSIA VIII.

Ter fortis.

LEX,QVI TER FORTITER FECERIT,MILITIA VACET. Thema: *Ter pater fortem in acie,quarto volentem exire retinet:nolentem abdicat.*

CONTRA TER FORTEM. PORCII LATRONIS. Miſerrimus pater iam non viderem filium niſi abdicarem. fortis plus quàm aut legi aut patri ſat eſt. Tertio mihi non redditus, ſed relatus eſt. quod patriæ ſupereſt, patri vindico,fugit me filius. & quidem ad hoſtem. Quo vſque pauidus præliorum nuntios expectabo? fili, mihi vacationem peto. CESTIIPII. Abdico filium, vt habeã.non minus vacatio mea Reip. profuit, quàm militia. duxi vxorem. Sic deſcendit in narrationẽ. Tertio audiui velut denuntiantis deos. Faciat adoleſcens iam felicitatis ſuæ finem. Ego à diis vacationem in vnam pugnam

gnam petij. Accidat, inquam, quicquid timeo. ſi illum amplius in aciem dimiſero. Cum diis pactus ſum. Non timeo inquit. Hoc eſt cur timeam. Obiicitur mihi, quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS O me filio pugnante iam laſſum. Magna omnia ſunt. Nihil hoc putas, quod viri fortis pater timet? Miſerũ me. iã hoſti nimis notus ſum, iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt patri nimis eſt? Nunquid luxuriam, inquit, obiicis? ego vero te etiam morari poſco inter voluptates. Quouſque in duro caſtrorum iacebis cubiculo? quouſque ſomnũ claſſico rumpes? quouſque cruentus viues? ſimus hilares: trium victoriarũ vota ſoluenda sũt. Tot acies ſuſtinuiſti, tot vulnera poſſum cũ Repub. queri. ſero dimitteris. Subinde audio te dicentem, Malo gloriam quàm vitam. Hoc ergo me exanimat, quòd mori tibi tam facile eſt. Denique vno quieſce bello. POMPEII SILONIS. Cauſa abdicandi eſt, ne ſine filio viuam: quem tandiu nõ viderem, niſi abdicarem. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatæ felicitati moleſtus es? quid expectas, donec caſtris eiciaris? MENTONIS. Erubeſcit Reſp. iam cicatricoſo milite vti. Non oportet tantam virtutem ſine ſucceſſore concedere: ducenda vxor eſt. ſed iam nunc te admoneo, ne vnam tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœpi, quàm dimiſit Reſpub. Nullum iã tibi vulnus, niſi per cicatricem imprimi poteſt. adhuc diutius fuiſti cum hoſte quàm apud patrem. Domi tantum ſanatus es. IVLII OTHONIS PATRIS. Optimus virtutis finis eſt, antequam deficias, deſinere.

EX ALTERA parte.*** Ter fortiter pugnantem abdicas, certe abdicatis pugnare licet. ALBVTII SILI. Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nunquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboraui. pudet me, ter victi militant. P. ASPRENATIS. Quouſque, inquit pericli taberis? Bene habet, Iudices: pater me putat dignum eſſe qui ſaluus ſim. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Prætorio licet prætexta toga vti feſtis, aut ſollemnibus diebus: nunquid neceſſe eſt? Quicquid aut præmij aut honoris nomine datur, in vtramque partem ſum-

liceat: alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas iungitur. Pareo tibi pater; qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera oſculabaris. Ad hæc noua & diuerſa imperia ſubito me circumagi putas poſſe? non ita eſt. Ille in nos dominatur affectus qui animum primus intrauit. Luxuria, auaritia, deſidia, iniuſtitia, timor, non dediſcuntur, & quotidie hæc omnia aut caſtigantur, aut puniuntur: in tantum etiam vitiorum tenaces ſumus. Crede mihi pater; non ſum mei iuris, cum ille prœlij clamor exortus eſt: inuadere hoſtes libet, obſtantis cuneos gladiis diducere: hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hoſtium ſpoliis adornauit: huic ſupplicationes illas debeo. propter hoc me etiam cum abdicas, diligis, non animus, non lingua conſtat: in alieno opere deprehenſus ſum: toga ipſa humeris non cedit. Ad obſidendum hoſtem, ad occupādū caſtris locum, ad intercipiendos hoſtium commeatus ire iuſſeris. otium imperas animo, non otioſo. Quotieſcunque tumultus aliquis exortus eſt, in me ciuium diriguntur oculi, meas ſpectant manus: & adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi. nunquam pugnaui, niſi coactus. Crediſne quicquid refero tibi? ſcimus quem vitæ curſū agamus, eadem pericula nos vbique circumſtant, & totidem viæ ad mortem ſunt. Interdum continuatus labor firmiores facit: ſæpe quos labor roborauerat, deſidia cōſumpſit. Marilli. Sine me aliquod meritum in patriam cōferre: adhuc militia mea legis munus eſt. Pugnabo & abdicatus: nec verebor: ne vilis ſit opera mea patriæ. Athenienſes abdicato vicerunt duce. Quantum inter illum & me intereſt? ille abdicationem virtute deleuit. ego merui.

Divisio. Prima quæſtio illa ab omnib. facta eſt vulgaris: An filius ob id, quod ſui iuris ſit; abdicari poſſit, deinde, An debeat. Hæc tota tractationis eſt. Græci illam quæſtionem primam ſolent tentare quam Romanæ aures nō ferunt. An vir fortis abdicari poſſit. Non video autem quid allaturi ſint, quare non poſſit. nam quod & vir fortis eſt, & totiens fortiter egit, non plus iuris illi adfert, ſed plus commendationis.

Color. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerunt: voluerunt enim videri inuiſum filio patrem: itaque

que malle illum cum hoſtibus viuere, quàm cum patre: pæne omnes, eſſe adoleſcentem inſatiabilem gloriæ: ſed propter ipſum patri & moderandum & continendũ. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt. & non diſputauerũt hoc modo quo Silo Pompeius diſputauit qui ſic diuiſit, vt diceret? etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas. quia patrem habes, deſinere debes, quia pater vetat. Facit illo modo quo Gallio, qui ſic diuiſit hanc partem: Hoc impero Reip. cauſa, tua cauſa, mea cauſa. ſequentia duo videtis quemadmodum potuerit implere. illud Reip. cauſa imperare, ſic tractauit. Primum vt pluribus iuuenibus pateat ad virtutem aditus: non debere omnium occaſionẽ fortiter faciendi ab vno occupari: deinde expedire Reip. nõ videri tantũ ex vno pendere, futurũ vt animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frãgerentur, ſi caſu vir fortis occidiſſet. Ad vltimum, vtile eſſe Reip. ter fortem ſeruari, vt ſit qui oſtendatur iuuentuti iã illum magis poſſe ornamentum eſſe quàm præſidium. Illũ ſenſum veterem, Iã pro viro forti neſcio quid etiã lex timet, hoc loco GALLVS poſuit. hoc quoque inquit: Ter viro forti aut diffidit, aut conſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationem, qua vſus eſt BLANDVS, qui dixit: Militia tibi ſuperuacua eſt, inuidioſa eſt, periculoſa eſt. Superuacua eſt: quia non cogeris, immo verecundè vetaris. Gloriæ cauſa aliquis militat, conſecutus es gloriã: vacationis cauſa, cõſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt, Et ſic tranſiit, vt diceret, inuidioſum eſſe, vnum hominem totiens optare omnes honores intercipere. Quam periculoſa res eſſet inuidia, quam magnos viros oppreſſiſſet. Hic exempla. Periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit. Illud vnum adiecit de lege. Non poſſe illũ iam fortiter facere, quia omnes illũ hoſtes peterent: & adiecit: Ideo lex ter fortem dimiſit. ſcit illũ iam obſeruari ab hoſte. His ergo omiſſis, illi qui amãtem patrem induxerant, hoc genere egerunt: Non poſſum pati. non poſſum deſideriũ tui ſuſtinere. Hoc loco ÆSCHINES ex bonis declamatoribus cum diceret, Non me gloria cupidiorẽ tui fecit, nõ omnibus admirãda virtus. Cõfitebor, inquit affectus, patris quos vt quiſque volet, interpretetur. ἄτοι δὲ καὶ ἀτιμοι ἐφίλευν: *adeo infamiam adamarunt.* Videbatur hic, dũ indulgẽtiam

exprimit, non ſeruaſſe dignitatem patris. Placebat autem Latroni, potius ratione retineri patrem quam affectu: cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem ſecutus eſt longe alium: dixit enim ſe non negare Reip. viri fortis operas, ſed ad neceſſarios vſus reſeruare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & veteranos vocari ad arma. Et illa ſententia eius hoc loco valde laudata eſt. Nunc illi militent quibus neceſſe eſt: tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic veniſſe populum Rom. ad Scipionem Aemilianum, cum maius bellum Numantinum apparuiſſet: quàm quod alij duces ſuſtinere poſſent. Magnum interuallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium, cum piratæ maria clauſiſſent. Magna præſidia non eſſe conſumenda. Hoc loco ASPRENAS, de lege dixit & ipſe ſententiam. Videlicet ad hos caſus lex tet fortem ſe poſuit. A patre filij colorem induxerunt quidam, vt illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. NICETES quidem vſus hoc verbo: παραστήσωμεν αὐτὸν τοῖς δικασταῖς ἀρειμανοῦντα. *Siſtamus illum iudicibus belli ardore inſanum*, & ſic egit vt quereretur quod ceſſarent manus ſuæ, quod inermes eſſent. LATRONI non placebat hic color, malebat adoleſcentem iudicio quâ morbo militare. Hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat detrahere illum operibus ſuis glomerariũ ſanguinariũ, quẽ nec pater poſſit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cum patre tanquam MENTO: qui dixit ſemel tantũ ſe militare velle, vt aliquid videretur Reip. ſupra legem præſtitiſſe. Quidam perpetuam denuntiaueru t militiam, quamdiu vires fuiſſent, non defuturum Reip virum fortem. Non probabat hunc colorem L TRO. Negabat patri abſcindendam ſpem filij in perpetuum. VIBIUS RUFUS hoc colore egit quo Mento: ſed illud adi cit peruenire ad ſe voces inuidorũ illas: Nũquid amplius pugnauit, quam quod neceſſe illi fuit. Quidam hoc compoſitum, & ſimulatum inter nos putauerunt vt ego militare vellem, tu vetares. LATRO vehementer egit à parte patris, & adiecit: Abdicato non permittam exire, iniiciam manus tenebo, nouiſſime ante limen exeuntis cadauer hoc ſternam; vt ad hoſtem perueniaS patrem calca. Putabat Plancus, ſummus declamator Latronis hunc ſenſum, à Latrone fortius dictum, à Leſ-

bocle

bocle Græco tenerius, qui dixit ſic: *κείσομαι ὡς τεῖχος πάφραγμ' ὑπερβῆναι καὶ πατρίζει. Iacebo vt murus, foſſam & patrem tranſi.* Fvscvs Arellivs religioſe patrem induxit omnibus territum: aiebat præceptorem ſuum in hac controuerſia deſcribentem pericula futura prœlij, Homeri verſus ob hoc edidiſſe:

Δαιμόνιε φθίσει σε τὸ σὸν μένος

Te generoſe tuus perdet furor. Hom. Il. ζ. verſ. 47.

Glycon dixit: *ἐκεῖνο ἐν ᾧ θανάτου κατηγορεῖ ὁ πάτρος, παραλείπω.* Diocles Caryſtius dixit: *αἱ ἐπὶ τύχης μίαν φορηθήσῃς ἀριστείαν. αἱ δ' ἀπὸ τύχης, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις.* Glycon dixit *οὐκ ἔστιν ἱκανὸν εἰς τὸν ὑποκείμενον ΤΟΝ παρεσπασμένον. Si nactus eris, vnā appones fortitudinē, ſin minus tres amittes.* Glycon dixit. *Non bene ſufficit in rem ſubiectam... prætermiſſam.* Æſchines non ille orator, tunc enim non declamandi ſtudium erat, ſed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denuntiaret filio periculum, & præſagiis tangi ſe diceret: *ἔστι πατήρ ἐστὶ οὐκ τύχη μαντικώτατον.* Æſchines dixit: *eſt pater, non eſt fortuna quæ maxime futura præſagit.* Diocles Caryſtius dixit ſententiam, quæ non in declamatione tātum poſſet placere, ſed etiam in ſolidiore aliquo ſcripti genere, cum de fortunæ varietate locum diceret: *Μία γὰρ ἐστὶ πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ πολλάκις αὐτὴν πειρᾶσθαι. Vna eſt enim ad fortunam ſecuritas, non toties eam experiri.* alias *πολλάκις.* Dorion dixit, rem paulo quidem elatiorem, quàm preſſa & ciuilis oratio recipit, ſed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret: *τί σοι ποιῶμαι, τέκνον ἵν' ἄσμενα ποιῶ; ἀλλ' εἰ μὴ φθαίην, φοβοῦμαι μή τι οὐ παρατάξεις, μή τι ὁ πόλεμος. μὴ τοῦτο ἀρκεῖ: φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης. τί, τέκνον ἐρυθριᾷς; Quid tibi faciam vt faciam quod tibi placitum ſit? Sed ſi quidem præuertam timeo ne quid non acies, ne quid non bellum. Ne hoc quidem ſufficit? Metuo orbi terrarum. Quid fili erubeſcis?*

M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM

LIBER II.

Seneca Nouato, Seneca, Melæ filiis, Salutem.

CVM repeterem quos vnquam bene declamantes audiſſem, occurrit mihi inter alios Fabianus philoſophus: qui adoleſcens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ poſtea in diſputando fuit: Exercebatur apud Arellium Fuſcum: cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, vt ſimilitudinem eius effugeret, quàm impenderat, vt exprimeret. Erat explicatio Fuſci Arellij ſplendida quidem, ſed operoſa & implicita: cultus nimis exquiſitus: compoſitio verborum mollior, quàm vt illam tam ſanctis fortibuſque præceptis præparans ſe animus pati poſſet. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia vaga & effuſa, principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In deſcriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permiſſa libertas. Nihil acre, nihil ſolidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis laſciua quàm læta. Ab hac cito ſe Fabianus ſeparauit: & luxuriam quidem cum voluit, abiecit: obſcuritatem non potuit euadere. Hæc illum vſque in philoſophiam proſecuta eſt. Sæpe minus quàm audienti ſatis eſt, eloquitur: & in ſumma eius ac ſimpliciſſima facultate dicendi, antiquorum tamen vitiorum remanent veſtigia. Quædam tam ſubito deſinunt, vt non breuia ſint, ſed abrupta. Dicebant autem Fabianus fere dulces ſententias: & quotiens incidebat aliqua materia

ria, quæ conuicium ſæculi reciperet, inſpirabat magno magis quam acri animo. Deerat illi oratorium robur, & ille pugnatorius mucro: ſplendor vero velut voluntarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remiſſus: vocis nulla contentio, nulla corporis aſſeueratio, cum verba velut inIuſſa fluerent. Iam videlicet compoſitus & pacatus animus; cũ veros compreſſiſſet affectus, & iram doloremque procul expuliſſet, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. Suaſoriis aptior erat: locorum habitus fluminumque decurſus, & vrbium ſitus, moréſque populorum, nemo deſcripſit abundantius. Nunquam inopia verbi ſubſtitit, ſed velociſſimo curſu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius Mela, fili cariſſime, refero, quia video animum tuum à ciuilibus officiis abhorrentem, & ab omni ambitu auerſum, hoc vnum concupiſcentem nihil concupiſcere, vt eloquentiæ tantum ſtudeas. facilis ab hac in omnes artes decurſus eſt. Inſtruit etiam quos non ſibi exercet. Nec eſt quòd inſidias putes tibi fieri, quaſi id agam, vt te bene cedentis ſtudij labor teneat. Ego verò nõ ſum bonæ mentis impedimentum: perge quò inclinat animus: & paterno contentus ordine, ſubduc fortunæ magnã tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium quam fratribus tuis, omnium bonarum artium capaciſſimum: eſt & hoc ipſum melioris ingenij pignus, non corrumpi bonitate eius, vt illo male vtaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitioſæ curæ ſunt, foroque ſe & honoribus parant, in quibus ipſa quæ ſperantur timenda ſunt: ego quoque aliquando eius proceſſus auidus, & hortator, laudatorque vel periculoſæ, dum honeſtæ modo, induſtriæ, duobus filiis nauigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi in illa quæ tota mente agitas, declamandi exercitatio, ſicut Fabiano profuit: qui vt aliquando, cũ Sextium audiret, nihilominus declamitabat, & tam diligenter, vt putares illum illi ſtudio parari non per illud alteri præparari. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum intra libertinos præceptores pulcherrimæ diſciplinæ continebantur: & minime probabili more, turpe erat docere, quod honeſtum erat diſcere. Nam primus omnium Latinus rhetor Romæ

fuit,puero Cicerone. Plotius. Apud Blandū diutius quàm apud Fuſcum Arellium ſtuduit: ſed cum iam transfugiſſet eo tempore quo eloquentiæ ſtudebat,non eloquentiæ cauſa.Scio futurum, vt auditis eius ſentētiis, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat: & ego tanto minorem natu quàm ipſe erat, audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram. In hunc ergo libellum,quæcunque ab illo dicta teneo,conferam.

CONTROVERSIA IX.

Adoptandus poſt tres abdicatos.

THEMA. *Diues tres filios abdicauit. petit à paupere vnicum filium in adoptionem. pauper dare vult,nolentem ire, abdicat.Contradicitur.*

PRO ADOPTANDO. PORCII LATRONIS. Hanccine meam eſſe fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Iſta videlicet domus adoleſcentem me non capit, quæ te ſenem fecit. quietiora tēpora pauperes habuimus: bella ciuilia aurato Capitolio geſſimus.Diuitias putas aurum & argentum,ludibria fortunæ, quæ inter iocum ipſis dominis veniunt?Denuntio tibi diues,etiam ſi venero,dabo operam,quod in tua domo facillimum eſt, vt abdicer. Etiam ſi multa contra expectationē accidunt, nunquā tamen futurum putaui, vt aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſceret. Non deſidero patrimonium.Fragilis & caduca felicitas eſt, & omnis fortunæ blandientis ſpecioſus cum periculo nitor: & ſine cauſa ſæpe fluit,& ſine ratione deſtituit Vidi ego magni exercitus ducem ſine comite fugientem. vidi ambitioſa turba clientum limina deſerta ſub domino rectore venalia. Nā quid ex ſummis opibus ad egeſtatem deuolutos loquar?Multa tibi ſuccurrent exempla, etiam ſi in vna domo quæras RVFI VIBII. Habendos eſſe liberos is quoque iudicat, qui non libentiſſime habet. Ego illos in ſiluola inuitaui noſtra. qui illis meam promiſi domum, ſuam eripiā? Quid faciam? Si paruero,abdicabor. ſi non paruero,abdicabor Patrem amo. hæc eſt contumacia mea. Diues filiū non habet:me dabis? ſi diues reduxerit ſuos:me recipies? ita nō adoptari,ſed cōmodari

modari recuſo. Cestii Pii. Accipe vitæ meæ teſtem. quid magni æſtimas diuitem, cui placere difficile eſt? Vultis ſcire, quare patrem non relinquam, qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptabit, ſperare poſſum? Narratio Cestii Pii. Diues ſuſtulit vnum filium, nõ fuit contentus. quid n. erat diuiti vnus? tres ſuſtulit, poterat vnum in adoptionem dare. abdicauit vnum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti ſupereſſe putatis? quartum abdicat. Arellii Fusci Patris. Quiſquis es auarus pecuniæ cuſtos immenſæ, cum multa quæſieris, poteriſne omnibus frui? Filium quæris, ecce turba iuuenum ſine patre. Impera quiduis, nõ negabo: militabo, dummodo vbicunque fuero, tuus ſim. Ita nos pauperes ſumus, qui habemus quod diuites roget: vnde talem patrem? non iraſceris, niſi vt ames. quid porro iſta matrimonia, in quæ male ſani ruitis? gaudia dominorũ an onera ſunt? Mille cum ventum inter vices ſuas exempla referebas, & inter illa ponebas & diuitis domũ. Merito abdicaſti, an immerito? Si immerito abdicaſti, odi patrem tot eiicientem innocẽtes: ſi merito, odi domum tot facientẽ nocentes. Aliquid in domo locupletis nõ agendũ agã. quæ apud nos frugalitas eſt, apud illos humilitas eſt. Petis iterũ potius filios quàm recipis. Colit etiamnum in Capitolio caſam victor omniũ gentiũ populus, cuius tãtã felicitatẽ nemo miratur. Merito potens eſt: nemo ab eius origine eſt quem non reliquerit. Pater egredientẽ te, certe domũ redeuntem comitabor. nec niſi in limine deſerã: ero in publico filius. Amo æquè; paupertatẽ ac patrẽ. vtrique adſueui. Non poſſum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi ſeruum venderes, quæreres quis emptor eſſet. Non mehercule habeo, quo tibi irato ſatisfaciam. Interim pluris omni matrimonio puto hoc ſomnium. quod ſic me amittere curas, ſatis amare non poſſum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis eius bene de abdicatione? Ego in domum veſtram intrabo, tanquam ego vos eiecerim? ego ornamenta veſtra occupabo? Tum illic ſi quid commiſero, me nec meus recipiet pater. Quid eſt quod aut negandum mihi, aut excuſandum ſit? Non inſaniſſimũ diſpendiorum malum, non erubeſcendos amores, neque lu-

xuriantem habitum, neque potatus obiicis filio. hæc non ſi potes; aliqua ſaltem ex commentariis amici tui deſcribe. madentem vnguentis heſternis, conuulneratum libidinibus, incedentem, vt fœminis placeat, fœmina mollius, & cetera quæ morbi, non iudicij ſunt. Abdicatio loquax eſt. Quàm te paupertas amo, ſi beneficio tuo innocens ſum! Accuſatorem non habeo: me miſerum, etiam laudatorem habeo, & eum cui non omnes placent, hoc enim malo dicere, quàm omnes non placent. Non tibi per multos liberos fulta domus eſt, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres eſt: quanquam nec ſic quidem debuiſti dare, cùm deos eum votis patris vidiſſes certantes, & tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt, & habemus exemplum, poſſe aliquem tres filios perdere. Ille Crœſus inter reges opulentiſſimus, ad tormenta poſt tergum vinctis manibus ductus eſt. Tu Craſſe, poſt eueſtigata illa fugitiuorum arma vrbis Romanæ ditiſſimus, qui nunc apud Parthos eges ſepulchro quoque. Dicta præterea illa corrumpentium non fero. quoties enim inter diuitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdentem diuitiis ſuis liberos? hoc ſcio noſtros fuiſſe maiores: hoc illum Aelium Tuberonem, cuius paupertas virtus fuit: hoc Fabricium, Samnitium non accipientem munera. hoc ceteros patres noſtros, quos apud aratra ipſa, mirantes decora ſua, circumſtetere lictores. Surgite, ſurgite iuuenes: & meum rogando patrem, veſtrum rogare diſcite. Blandi. Tres genuit: quattuor abdicat. Abdico, inquit. apparet vnde venias. Galli Vibii. Si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum. quare? ne auferam patri filium, filiis patrem: nec tam vicino exemplo emendaris. Qui abdicauit ſuos, quærit alienos. nulla certa felicitas eſt. Paulo ante ego diuitiis filiis inuidebam: modo illi mihi. laudat me pater, cum abdicet: laudo ego patrem, cum abdicer. hæc vna inter nos diſputatio eſt: iſte me dignum putat beato patre, ego meo. Fabiani Papirii. Ecce inſtructi exercitus ſæpe ciuium cognatorumque conſerturi manus, conſtiterunt, & colles equis vtrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadauerum, vel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis,

quæ

quæ cauſa hominem aduerſus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec ſi forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque diuino genus. Quæ tanta vos fert ita, cum vna ſtirps, idemque ſanguis ſitis: vel quæ furiæ in mutuum ſanguinem egere? Quod tantum malum humano generi vel ſorte vel fato inuectum? an vt conuiuia poculis extruātur & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimuero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quàm lucem innocentes intueri maluerint. An, nequid ventri negetur libidinique, orbis ſeruitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtæ diuitiæ expetūtur, ſi ne in hoc quidem vt liberis relinquantur? quid tandem eſt quod in vitio corruperint? Primum ſi inde incipere velis, ædes ipſæ, quas in tantum extruxere, vt domus ad vſum, & munimentum paratæ, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæque viarum anguſtiæ, vt neque aduerſus ignem præſidium, neque ex ruinis vllum vllam in partem effugium ſit. Ad delicias dementis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntúrque gentium ſiluæ: æris ferrique vſus, iam auri quoque in extruendis & decorādis domibus, nempe vt anxij interdiu, & nocte ruinam ignémque metuant, qui tectis iniectus eſt fortuitus. Hinc & vicina vrbium excidia ſunt: quippe non defendis vni, ſed in communi periculo apprehendam: hoſteſque aliena & in ſua damna validiora ceduntur alia, ipſáque cum maxime flagrāt, ſpolium ex alienis ruinis ferunt. In hos ergo exitus varius ille ſecatur lapis, vt tenui fronte parietem tegat, quam vinctis ſeuere in hoc pauimentum leuatum & infuſum tectis aurum. O paupertas quàm ignotum bonum es! Quin etiam montes ſiluæque in domibus marcidis & vmbra fumoque viridibus: *Quid faciam? Si paruero, abdicabor: patrem amo, hæc eſt contumacia mea*, vt maria amnéſque mutentur, vix poſsū credere quemquam vidiſſe ſiluas patentéſque campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, vel cū in plana infuſus eſt, placidus interfluit: non maria vnquam ex colle vidiſſe lata aut hiberna, cum ventis penitus agitata ſunt. Quis enim tam paruis oblectare animum in vita poſſit, ſi vera cognouerit? Videlicet quæ inſtantibus tangi comprehendique ma-

nibus aut ſinu poſſunt. An magna non capit?exiguum eſt & hoc, litoribus quoque moles inuehuntur, congeſtíſque in altum terris exaggerant ſinus: alii foſſis inducunt mare:adeo nullis gaudere veris ſciunt. ſed aduerſus naturam alieno loco, aut terrâ aut mari mutata ægris oblectamenta ſunt,vt imbres faſtidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidem,niſi alieni placent. HISPANI CORNELII. Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit VIBII RVFI. Diues filium non habet:me dabis? diues reduxerit ſuos: me recipies? ita non adoptari, ſed commodari recuſo. Quid mihi obiicitur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat: Diuitem, inquit,te eſſe volo. O me abdicandum,ſi talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda:aiebat multos diuites accuſatos: ego certe memini abdicatos. Abdico, nō eſt patris mei verbum.TRIARII. Quare abdicas? nunquid dies noctéſque impendo turpibus conuiuiis? plurimum viuo in lupanari? ſi neſcis quæ crimina obiiciantur,ab animo diſce. Si omnes mali ſunt, quid iſto patre mitius:ſi boni, quid cruentius? ROMANI HISPONIS. In hanc ego domum ibo,in qua totiens aut inſanitur à patre, aut totiens peccatur in patrem?cum prodiero repente diues, dicent omnes:Quis eſt iſte,quem magna fortuna non decet? hæc eſt diuitis quarta abdicatio. SILONIS POMPEII. Quantumcumque eſt, mihi ſatis eſt vnicus ſum,fortiter fortunam meam feram. Hoc nunc mihi primum accidit: dictus ſum diuitis filius, & iam abdicor. Quid videri me velis,neſcio: innocētem?ſed abdicor:nocentem?ſed adoptor. Vtcunq;tamen abdicatio tolerabilior eſt: vnum abdicat,adoptio tres. Non poteſt mihi dici quod ceteris abdicatis: In tua poteſtate fuit, ſi paruiſſes patri non perdidiſſes patrem: etiamſi non abdicares,perditurus fui.

PARS ALTERA. PORCII LATRONIS. Si neſcirem quid mali eſſet paupertas. nunc intelligerem, cum abdicationem filius meus non timet. Fabric orum imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum, & Scipionum familias adoptio miſcuit: etiam abolita ſeculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent. Sic illa patriciorum nobilitas ab fundamentis vrbis, vſque in hæc tempora conſtitit. Adoptio

doptio fortunæ remedium eſt. Non ignoro ego, quorum inopia per otium in angulis diuitiarum conuictos ſtrepit, accuſatióque conſequitur, neque quieſcere ſinit. Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius oſtendit cenſu. Senatorium gradum cenſus aſcendit: cenſus equitem Romanum à plebe diſcernit: cenſus in caſtris ordinem promouet. cenſu iudex in foro legitur. Non perſuadeo tibi. I ergo ad illos quos mauis ſequi quàm reducere. FVSCI ARELLII PATRIS. Facilius poſſum paupertatem laudare, quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Ariſtidem? Tunc paupertas erat ſæculi. Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios? Pompæ iſta exempla. Fictilibus fuerunt dij faciles. tibi non noueris diuitias eſſe paupertatem. Quid vos liberis veſtris optatis: ego meo imperium.

DIVISIO Non puto vos quærere, quomodo hæc controuerſia diuiſa ſit, cum habeat negotij nihil. FVSCVS tamen ſic diuiſit: Dico mihi licuiſſe adoptare: dico mihi licuiſſe recuſare adoptionem: dico etiam vt licuerit, recte tamen recuſaſſe: & quod iure fit, verum eſt, & quod ſine iure quoque rationem habeat, recte fit. Cum de iure diceret, dixit: Sub arbitrio, inquit, patris ſum: & hoc ſubiicior patri, quia pius ſum, in hoc ſine dubio, vt pius ſim & ad manum argumentum eſt. nempe abdicanti reſpondeo. quid ita? quia reſpondeo ſcilicet id ago ne deſinam illius eſſe. quid ago. cum reſpondeo emancipanti: quid enim ad amittendum patrem intereſt, vtrum eiiciar, an transferat? Si non licet recuſare, cur potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuiſit. Dico non fuiſſe dandum ſine magna cauſa filium in adoptionem: dico multo magis à te: dico minime illi. SILO POMPEIVS ſic diuiſit: cœpit euertere, & exploſa queſtione: In omnia patri pareo, dum ſit: etiam ſi in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater ſit. Deinde quærit, an inuitus filius dari in adoptionem poſſit: ſi non poteſt à nobis abdicari, quod arbitrij ſui eſt: an poſſit, non cum contra voluntatem patris eſt, ſed cum male arbitrio ſuo vtitur, hic ſubiecit, an hic bene vſus ſit. De officij parte tractauit, & ita diuiſit: Turpem eſſe adoptionem, inutilem eſſe, periculoſam eſſe. Cum diceret turpem, dixit

aliena bona inuadere,& trium filiorum ſub ſe ſortem eſſe,& liberis ſpem reconciliationis paternæ eripere, quàm inhumanum eſſet. Cum inutilem diceret, dixit patri inutilem eſſe, adoptanti inutilem eſſe. Cum patri inutilem diceret tractauit quàm graue eſſet, vnico carere filio, quē alius concupiſceret. & cum diceret diuitem eſſe, quodque qui tot haberet ſolatia, filium quæreret: dixit: Tibi non erit facile adoptare. Inutilem eſſe diuiti cum diceret, ſic tractauit: Futurum vt ad ſuos rediret, ſi non adoptaſſet. Hoc loco belle videbatur dixiſſe. Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat ſe ſolitudinem pati poſſe. Cum inutilem ſibi eſſe diceret paupertatem laudauit, in diuitias inuectus eſt: dixit ſe poſſe diuitiis corrumpi, quibus corrumpi poſſit exercitus. Cum in diuitias inueheretur, dixit: Aiunt multa vitia diuites habere iſtos,& hoc grauiſſimū, quod ſuos non amāt. Nec eſſe quod quiſquā ſe ſatis putet firmū ad repellēda vitia, contactu ipſo nocētia trāſeūti bono. Nec peccare diſcā? Ecce tu quàm cito abdicare didiciſti. Dixit futurū, vt diuiti diſpliceret propius inſpectus, ipſum amorē paupertatis ab illis faſtidiri: dixit futurum, vt abdicaretur, ſi adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adiecit periculoſam ſibi futuram adoptionem in domo, ſuos dominos deſiderante, & tota familia expellere inſitiuum heredem cupiente. LATRO vltimam quæſtionem poſuit, quam fere ſolebat: Etiam ſi non recte fecit, quod adoptari à diuite noluit: an tamē bono id aduerſus patrem animo fecerit, an ignoſcendum ſit. deinde an bono aduerſus patrem animo fecerit. In hac quæſtione bona pars adoleſcentis eſt, patrem amantis, & opibus præferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduerſus ſe animo factum, ſed conſenſum filiorum aduerſus patres dicturum tacitum, neſcio quem. BROCCO quidam non male re vſus, qui dixerat adoleſcentem videri ſibi habere capitalia quædam vitia, male de ſe exiſtimare eum qui ire ad iudicem diſtrictum innocens nollet. ARGENTARIVS omnes priores tranſiēs partes ſtatim ad hoc venit, Debueritne patri parere, an non debuerit: & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere, vt in adoptionem diuitis daretur. Quàm bonam, inquit,

quit, cauſam pater habebit? Dicit hic, deinde tranſit. Sic cum declamaſſet eam controuerſiam, quæ vſitata non erat: Si ille filius malam cauſam haberet, ego bonam habeo: contulit ſuam cauſam cum illo.

Color. De colore magis quæſitum eſt, an adoleſcens debeat aliquid in diuitem dicere, quid enim faciet? diceret in eum qui tantum æs habet, & in amicum paternum? non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui ſibi abſtinentiam conuiciorum imperauerant, non bene præſtiterunt. aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit. Aridi declamatores fidelius quos propoſuerant colores, tuentur. nihil enim eos ſollicitat, nullum ſchema, nulla dulcedo ſententiæ ſubrepit. ſic quæ malam faciem habet, ſæpius pudicæ ſunt: non animus illis deeſt, ſed corruptor. Fabianvs Philosophvs hoc colore vſus eſt, vt diceret: Etiam ſi ſubſtinerem, ac tradi diuiti nollem. & in diuitias dixit, non in diuitem. Illas eſſe quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnaſſent, quæ malos patres, malos filios facerent. Gallvs Vibivs fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quàm poſtea inſaniæ. Huic accidiſſe vni ſcio, vt in inſaniā non caſu incideret, ſed iudicio perueniret. nam dum inſanos imitatur, dum lenociniū ingenij furorem putat, quod ſimulabat, ad verum redegit. Hic controuerſiam poſtero die quàm erat à Fabiano dicta, declamauit. Solebat autē ſic ad iocos peruenire, vt amorem deſcriberet pæne cantantis modo, vt diceret, Amorem deſcribere volo, tanquam bacchari volo. Deinde deſcribebat, & totiens cœpturus repetebat: Amorem deſcribere volo. In hac controuerſia planè quod voluit, conſecutus eſt, vt diuitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingeſſit: Diuitias deſcribere volo, & multa minus facunde & corruptius quàm Fabianus, ſed dulcius. hoc vnum occurrit, in quo puſillum ineſt inſaniæ. Non me delectant ignoti domino ſeruorum greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula. patrem gratis amo. Fvscvs Arellivs & hūc colorem dixit, Omnibus offendor, cum primum de adoptione iſta cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati, & audio in iſta domo tres fuiſſe filios. Neceſſe eſt timeam infelicem liberis domū. & alias cauſas dicit licet. n. plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, ſed nūc refero, cui rei quiſq; maxime

inſtiterit. LATRO illo colore vſus eſt, ſodalem ſe tribus diuitis filijs fuiſſe, ſemper, inquit, illos colui, immo adhuc colo. cum abdicati eſſent, ego illis ſuaſi vt tacerent, & patrem cedendo mitigarent. Dixi, Cum primum tempeſtiuum putabitis, patrem veſtrum rogabit meus. Ecce admonent me potiſſimum eſſe tempus. Verum eſt. nõ poteſt pater inuenire reconciliationis aptius tempus. diues filios quærit. CESTIVS illo colore, Quos abdicatione non potuit terrere, putat ſe caſtigaturum adoptione. non ille tuum filium concupiſcit, ſuos corrigit, dum illos correctos putauerit, me ſtatim abdicabit. Non faciet? Atqui neminem adhuc habuit, in quo hoc aut facilius aut iuſtius faceret. FABIANVS hoc colore, vt dixi, egit: Nolo diues eſſe. RVFVS VIBIVS hoc: neſcio diues eſſe. Hæc in hoc loco cum diceret, excepta ſunt. Non eſt quòd putes omnibus diuitias conuenire. nihil eſt inſolentius nouitio diuite. Sed & illud dixit: Alius animoſè loquitur, vt ex contemptu diuitiarum gloriam petat. ego non dico, Diues eſſe nolo: ſed, neſcio. ALBVTIVS & ipſe diuitias inſecutus eſt, & dixit pulchram de Fabricio ſententiam. Munera, inquit, regia reſpuit, cum auro dominum timet accipere. & illum locum egregie tractauit. Omnes cibos habebo ſuſpectos, omnes potiones, trium pædagogia: ex illis occidere me volet, quiſquis frugaliſſimus fuerit. Non venenum pauperes timent, non hæredem: adhuc nec abdicationem timebamus. SILO POMPEIVS illo colore egit: Nemo illi placere poteſt. Ne in hoc quidem aliquem retinuit, vt non omnes abdicaret. Ecce nunc inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu ſperare poſſent. Et cum multa dixiſſet in diuitem, dixit: Non eſt quòd mireris ſi te oderunt, quos abdicaſti. Colorem aperte paratius aliquid cur hic deſiderat? quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidioſum eſt, in hoc vſum: quidam ita, Diuitias filio dare vult, vt filiis eripiat. Itaque Latro optimo colore vſus eſt. In hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, vt facilius per te abdicati reconcilientur. CESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer. vellem timeres. ALBVTIVS hoc colore vſus eſt: Summam ſibi amicitiam cum diuite fuiſſe: dixiſſe illum ſibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit in meum patrimonium:

nium:ego iſtum fratrem liberorum iudicabo.Itaque cum & tertium abdicaret, dixit: Niſi mihi illudis, vnicum etiamnum filium habeo.venit ad me, & ait: Redde quem educaſti mihi:ſi emendati fuerint liberi mei,habebo hunc cum illis,ſi perſeuerauerint,habebo pro illis. Tentaſti ſtatim illum reducere in gratiam cum filiis. intempeſtiuum erat. Tentaui,quotiens ſubtrahendum eum reſpondit.nõ tanquam poſſit diuiti deeſſe filius. SILO dixit: Amicos, inquit,abdicat. vſus ſum.quid ergo? mauis inimicum adoptet? ſi intraueris domum videbis, an aliqui animum patris à filiis auertant.Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentiſſime recipiam. Sic de me diues meruit, vt illi darem filium paratiſſime commodato. BLANDVS hoc colore egit,vt diceret, Diuitem inexorabilem eſſe liberis: omnia ſe feciſſe vt illum placaret, videre ſe magnas cauſas & graues. Itaque certam futuram adoptionem OTHO IVNIVS pater ſolebat difficiles controuerſias belle dicere, in quibus inter ſilentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noſter Antiphontis libros vocabat: tantum in illis ſomniorum eſt. & hoc vitium ab antiquis,qui artem dicendi tradebant,duxerat. Illi enim colores*probant qui non poſſunt coargui, non vt omnia aſſeuerēt. vt nõ eſſe aliquo homine offenſus Sed ridiculum eſt affectanti,quod falſum probari non poſſit Non multū intereſt in cauſa ſua, falſum aliquis teſtem deprehenderit an ſeruum: alteri enim credi non debet, alteri non ſolet. OTHO tamen IVNIVS bene dicebat has controuerſias, quæ ſuſpicioſe dicendæ erant. Item memini,optime dicere illū pro iuuene adulterij reo,in quē SYRIACVS VALLIVS homo diſertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale. Specioſum iuuenem dominus ſuus deprehendiſſe cū vxore in cubiculo ſuo teſtatus eſt & ob id vxorem ſuam dimiſit.hoc nomine, ſeruum pro adultero poſtulatum,dominus non defendebat? mulierem,quam petebat, præiudicium tuebatur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo viſa eſſet cum ſeruo à marito. OTHO IVNIVS nullam rem certam poſuit,ſed tantum circumuentā à viro mulierē egregie tractauit: cuius actio quàm vtilis fuiſſet,

ſtatim apparuit. NIGRO BRVTIDIO dicente, qui hoc colore vſus eſt, Accerſitum à domino ſeruum, qui inter ſe medius & dominam, cum dominam rem haberet, illam non eſſe paſſam, maritum indignatum, proſiluiſſe quaſi in corruptorem. Vſus eſt colore. dixit, in arceſſitum vt dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum ſecunda actione hunc colorem vrgeret, diſerte multa dixit; inter quæ & hoc: Adulterum accuſator in cubiculum vſque perduxit, patronus in lectum, & pæne cauſam abſtulit. & illud cum Syriaco vafre & facit, & belle reſpondet, cum prima actione diceret, non poſuit cauſam, ſed argumentatus eſt: dixit probaturum ſe deprehenſam in cubiculo cũ ſeruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod cauſam non poſuiſſet, & inſtitit aſſidue, quare non appareret, quomodo ſeruus ſolicitatus eſſet, quomodo perductus in cubiculum. cum reſponderet Syriacus: ait: Primum non apud eundem præceptorem ſtuduimus. TU Apollodorum habuiſti, cui ſemper narrare placet: ego Theodorum, cui nõ ſemper. deinde ſi quæris Niger, quare ego non narrauerim: vt tu iſta narrares. Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cum omnes eius fuiſſet, dixit, Per annos duodecim in officio fui: Dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc conſuetudo veſtra. Iniuriam vocatis finem ſeruitutis. Tamdiu vobis cordi ſumus, quam diu vſui. Hæc à Syriaco dicta, magnis exceptis clamoribus, cum occurrerent mihi, præterire non potui. Ad Othonem redeo, à quo longius aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui ſilentium & ſignificationem deſiderant. Bene itaque & hanc controuerſiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus, & reconciliationis cauſa faceret. Hoc non detegebat, ſed omnibus ſententiis vtebatur ad hoc tendentibus: tanquam, Non poſſum, inquit, pati ſine patre me: an ſine te putas pati poſſe quemquam, aut patrem putas pati ſine liberis poſſe? & illud: Credite mihi, impium nihil de liberis duo patres cogitant. & illud: Recipiat, inquit, ſuos, non poſſum ſine te pati, hoc fortaſſe illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti voles. & illud: Non amas abdicatos? domum illorum occupa: ama, ſerua: dixit & illud: Libenter inquit, pauper ſum & ego. Dicit aliquis

liquis, Quare ergo in adoptione diuitis filiũ recipi volo? Et excuſationem ſi dixero, filij mei cauſa facio honeſtius autem nunc facio, quam ſi filium ei facerem. & illud, Hoc aut meum conſilium eſt, aut illius, aut commune, conſentiatis licet duo ſenes. Iungit & illud, Temerariam adoleſcentiam, & incautam cõtumaciam: fortaſſe iam ſuperuacua eſſet adoptio; ſi non repugnaſſet. Et illud: Non recipio, omnia licet facias: non ero pater orbo diuite. & illud in vltimo: Scis me non inuitum eſſe pauperem, ego tegenui, ego diuitias docui contemnere. ſequere auctoritatem meam. nihil turpiter ſuadeo, nihil ſordide concupiſco, crede fidei meæ. hoc fieri expedit, quod, inquit, me tibi diuiti: nihil amplius dico. Totam bene dixit controuerſiam ſed hoc genere, vt putares illo dicente dicendum ſic eſſe: deinde mirarere, quid illi ſuſpicioſa actione opus fuiſſet cum aperire liceret? Bene de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex altera parte ſatis dulcem dixit ſententiam: Ὅτι ἀπόνοια πενίην ὁμολογῶν οἱ ἐφίσανται. ARTEMON dixit: οὐ σύ γε πατὴρ τῶν βεβαίων κτημάτων. Πλουτοῦσιν οἱ πλεῖστοι περὶ πατρὸς ἀνδρῶν. HERMAGORAS dixit: περιελευσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀπόρρητον. Glycon ſententiam: *Quia conſenſi agit maligne, confitens qualia aggrediantur.* Artemon dixit: *Non tu pater es ſtabilium poſſeßionum, diuites ſunt quibus diuites parentes obuenimt.* HERMAGORAS dixit: *Circumluſtrabimus quatuor vnius ſecretum.*

CONTROVERSIA X.

Iuſiurandum mariti & vxoris.

THEMA. *Vir & vxor iurauerunt, vt ſi quid alteri obtigiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus, miſit nuncium ad vxorem, qui diceret deceßiſſe ſe. Vxor ſe præcipitauit. recreata iubetur à patre relinquere virum. non vult. abdicatur.*

PORCII LATRONIS. Dij immortales, qua debetis prouidentia humanum genus regitis: effeciſtis vt illud non periculum eſſet amantis, ſed experimentum. CESTII PII. Antequam iuraremus, diu inter nos hæc tacita lex erat. Si abdicata fuerim, non viuam. Huic pater non credit, nec eſt nouum: nec vir illi credidit. Quæris quod

iuſiurandum fuerit? Ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam vxor non nauigabo, non peregrinabor, fides tua me timidum fecit. Mentitus, inquit, hic eſt. ſolemne eſt amantibus. ideo non niſi iurantibus credimus. Hos diuidere vult ſocer. quos ne mors quidem diuidet. Moriar, inquit, habeo & cauſam, & exemplum. Quædam ardentibus ſe maritorum rogis miſcuerunt, quædam vicaria maritorum ſalutem anima redemerunt: quàm magna gloria breui ſollicitudine penſata eſt! O re felicem, vxor; inter has viua numeraris. MARILLII. Aſſiduæ contentiones erant, ego magis amo, immo ego ſine te viuere non poſſum, immo ego ſine te qui ſolet eſſe exitus certantium. iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, vt viui non diduceremur, cum illud quoque caueremus, ne morte diuideremur. reſpexiſtis nos dij. nunquam vos violauimus. HISPONIS ROMANI. Difficile eſt, Iudices, eorum ſecretorum cauſas reddere, quæ amantibus etiam ſine ratione iucunda ſunt, nec eſt quod putetis de abdicatione hodie tantum illius agi: de ſpiritu agitur. Scitis quemadmodum ſuos amet, non magis ſine patre viuere poteſt, quam ſine viro. IVNII GALLIONIS. Socer (ſic enim te appellabo quamdiu vixero) quid ſibi volunt altiores huius gemitus, & fortiora inter lacrymas ſuſpiria? neſcio quid videris fortius puella promittere. non ſum tāti, vt bis pro me pericliteris. ARGENTARII. Nocet illi indulgentia ſuorum in duo pericula mulier incidit: quorum neutrum eſſet experta, ſi aut minus amaret virum, aut minus amaret patrem. ALVII FLAVI. Nec eſt quod putetis, illi facilius iſtius eſſe deſiderium; & patrem amat tanquam iurauerit.

PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nempe ſi quid acciderit viro, peritura eſt; & , ſi bene filiam meam noui, peritura eſt, ſi quid genero meo acciderit. Filia mea moritura eſt, adiiciam quod ſit indignum, ſi quid filiæ meæ acciderit, vir eius victurus eſt. Vide qua te lege conſtrinxeris: ſi parueris, viues. BLANDI. O conditionem æquā, alteri vitam debet, alteri deuouit. PAPIRII FABIANI. Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quidquam nō poteſt quæ mori poteſt? pæne dum falſe mortis nuntium miſit, vere recipit. Vir dum nimis amat vxorē pæne cauſa periculi

culi fuit: vxor dum nimis amat virum, pæne cauſa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum, amore mutuo laborantem. Moriar, inquit: hoc patri minaris, viro promittis. Potes ſine viro pati: peregrinationem eius tuliſti. facilius potes carere eo qui ſpiritum debet, quàm eo qui impendit?

DIVISIO. Et hæc controuerſia non erat in diuinatione. nam præter illam quæſtionem, An pater abdicare poſſet propter matrimonium, reliqua, cum ad æquitatem pertineant, tractationis ſunt. Primam tamen coniecturalem quæſtionem LATRO fecit: propoſuit illam, An etiam ſi non malo aduerſus vxorem animo maritus fuit, fecit tamen, vt tam temerarius & inconſultus relinquendus ſit. deinde, An etiam malo aduerſus vxorem animo fecerit. FVSCVS ARELLIVS iuris quæſtiones ſubiecit, Non poſſe illam diſcedere à viro: nam & hoc iureiurando illam obligauit. hunc enim animum fuiſſe ſine dubio iurantium, vt viui non diducerentur, cum illud quoque cauerint, ne morte diuiderentur. LATRONI contrarium videbatur, onerari iuriſiurandi inuidiam, cum extenuari deberet: & illud iuſiurandum contra fortunam videtur, hoc etiam contra patrem. CESTIVS contra fecit, & toto dixit iureiurando illam libertatem: illo caſu ſolutos ipſos vinculo religionis: & ideo non futurum periculum vxoris, ſi quid accidiſſet viro. SILO POMPEIVS contra dixit, illam teneri iureiurando & adiecit, Et ſi repudio diducta fuerit, non tamen ſolui fœderis pactionem: & ideo inquit, Honeſtum mortis titulum vindico: ne ſi quid acciderit, aut ego pro aliena vxore moriar, aut illa pro alieno viro.

COLOR. HISPO ROMANVS hoc colore vſus eſt, Iuſiurandum iocoſum fuiſſe, ſicut multa quotidie iurarent amantes; & ipſum iuraſſe: idque oblitum ſe an iuraſſet, miſiſſe nuntium, vt experiretur affectus vxoris, non vt perimeret. vxorem intellexiſſe falſum nuntium eſſe, & ex eo ſe loco præcipitaſſe, ex quo præcipitata perire non poſſet: Vt quomodo ego illam, inquit, falſo nuntio terrueram, ſic illa me falſo periculo terreret. MARELLIVS præceptor noſter licenter verbo vſus eſt, ſatis ſenſum exprimente, cùm diceret vxorem intellexiſſe mariti mendacium: &

ipſa aduerſum temerarios mariti iocos reluſit. Hanc controuerſiam memini me videre NASONEM declamare apud rhetorem Arellium Fuſcum, cuius auditor fuit. Nam Latronis admirator erat cum diuerſum ſequeretur dicendi genus, habebat. n. ille conſtans & decens & amabile ingenium. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat videri, quàm ſolutum carmen. Adeo autem ſtudioſe Latronem audiuit, vt multas eius ſententias in verſus ſuos tranſtulerit. In armorum iudicio dixerat Latro: Mittamus arma in hoſtes, & petamus, NASO dixit:

Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes,
Inde iubete peti.

& alium ex ſuaſoria ſenſum, quem à Latrone mutuatus eſt, memini Latronem in præfatione quadã dicere, quod ſcholaſtici quaſi carmen didicerant, Non vides, vti immota fax torpeat, & exagitata reddat ignes? mollit viros ocium, ferrum ſitu capitur & rubiginem ducit; deſidia dedocet, NASO dixit:

Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas:
Et rurſus, nullo concutiente mori.

Tunc autem cum ſtuderet, habebatur bonus declamator. Hanc certe controuerſiam ante Arellium Fuſcum declamauit, vt mihi videbatur longe ingenioſius: excepto eo, quòd ſine certo ordine per locos diſcurreret. Hæc illo dicente excepta memini: Quicquid laboris eſt, in hoc eſt, vt vxori virum, & viro vxorem diligere concedas. Neceſſe eſt deinde, iurare permittas, ſi amare permiſeris. Quod habuiſſe nos iuſiurandum putas? Tu nobis religioſum nomẽ fuiſti. Si menciremur, illa ſibi iratum patrem inuocauit, ego ſocerum. Parce pater, parce ſocer: non peierauimus. Ecce obiurgator noſter, quàm effrænato amore fertur. quamquam eſſe * filiam preceris; charum quidem, quod illum ab indulgentia ſua auocet. Dij boni, quomodo hic amauit vxorem? amat filiam, & abdicat: dolet periclitatam eſſe, & ab eo abducit, ſine quo negat ſe poſſe viuere; queritur periculum eius, qua pæne caruit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem impetres quàm modum. tum hos pobis terminos, vt nihil faciant niſi conſiderate; nihil promittant, niſi vt ius facturi: omnia verba ratione & fide ponderent.

Sene-

ſenes ſic amãt. Pauca noſti, pater crimina: & litigauimus aliquando, & cecidimus: & fortaſſe, quod non putas, peierauimus. Quid ad patres pertinet, quod amantes iurent? Si vis credere, nec ad deos pertinet. Non eſt quòd tibi placeas vxor tanquã prima peccaueris. periit aliqua cũ viro, periit aliqua pro viro: illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Fer, ſocer, felicitatem tuam. magnum tibi quàm paruo conſtat exemplum! in reliquum diligentiores facti ſumus: errorem noſtrum cõfitetur. exciderat iurãtibus, eſſe tertium qui magis amaret: ſic, dij, ſit ſemper. Perſeuera, ſocer, recipe filiã: ego qui peccaui, pœna dignus ſũ, quare vxore necata, ſocero cauſa ſim orbitatis? Diſcedam è ciuitate, fugiam, exulabo: vtcunque potero, deſiderium miſera & crudeli patiẽtia perferam. Morerer, ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat autẽ Naſo raro controuerſias, ſed nonniſi ethicas: libentius dicebat ſuaſorias. moleſta illi erat omnis argumentatio: verbis minime licenter vſus eſt niſi in carminibus; in quibus non ignorauit vitia ſua, ſed amauit. Manifeſtum poteſt eſſe, quòd rogatus aliquando ab amicis ſuis, vt tolleret tres verſus, inuicem petiit, vt ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret. æqua lex viſa eſt. ſcripſerunt illi quos tolli vellent ſecreto, hic quos tutos eſſe vellet. in vtriſque codicillis iidem verſus erant: ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit,

Semibouemque virum, ſemiuirumque bouem.

Secundum:

Et gelidum Borean egelidumque Notum.

Ex quo apparet ſummi ingenij viro iudicium non defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat interim, decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis næuus eſſet.

CONTROVERSIA XI.

Raptor patrem ſuum non exorans.

LEX. RAPTOR NISI SVVM ET RAPTAE PATREM INTRA TRIGESIMVM DIEM EXORAVERIT, PEREAT. Thema. *Raptor raptæ patrem exorauit: ſuum non exorat. accuſat dementiæ.*

CONTRA RAPTOREM. PORCII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie : ego virum non fleo. Quid contremiſcis ſenectus ? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis ? nondum eſt trigeſimus dies. Vitam rogas? dedi, & perdidiſti. Mori inquit, filium vis. ego te mori volo : immo furor tuus, illa cœna & temeraria cupiditas:& inter hæc pater illius, qui nimis citò exoratus eſt. Quare tã cito ſenex ille remiſit iniuriã ? Ne triſtiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiã tulit timeo ne verum ſit quod audio, ne nouo inauditóque more de nuptiis puellæ exoratus ſit. CESTII PII. Quo melius de re iudicare poſſitis, narrabo me iuuenem, habui patrem ſanæ mentis : nec tam ſeuerum ſcilicet, vt crudelis eſſet, nec tam indulgentem, vt incautus. Duxi vxorem, quam pater iuſſerat: & tamen nuptiarum mearum me pœnitet: Fili, nonne ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod negaueram dedi ? Ipſe diſpenſaſti triginta dies: vt haberet primos ſocer, medios reus, nouiſſimos pater. Ne omnia vitia eius à prima adoleſcentia repetam, virginem rapuit, patrem accuſat. Hæc intra triginta dies. Putas me accuſatori promiſſurum, quod filio negaui? impetraui, inquit, ab illo: alij aiunt illum à te. mediis me diebus accuſas. Rapuiſti virginem, cum tam libenter viueres? ARELLII FVSCI PATRIS Moriar, inquit, etiamdum minaris: nondum rogas. Quid, inquit, rogabo? iam laſſus es, nec vllum adhuc rogaſti. Non poſſum, inquit, exorare tam diu. Nouo more obiici dementiæ conſtantiam. Quid ? ergo tu poteris videre morientem filium? fortaſſe non potero : & ideo iraſcor, dum licet. POMPEII SILONIS. Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ eſt : nimium indulgenter nutritus eſt: omnia ſibi putat licere nec ille vnquã me rogauit. Ignouit, inquit. Ita alius ante me rogatus eſt ? Non noſti condicionem legis tuę: in hac qui pares ſententias habent, pereunt. ipſe ad alienam ſe miſit, lex illum miſit ad meam RAPTOR NISI ET SVVM ET RAPTAE PATREM EXORAVERIT, PEREAT; Vis ſcire, lex vtrum maluerit ? non exoratus iraſcitur. ex duorũ patribus eum raptor accuſat, qui legem ſequitur. ARELLII FVSCI. Miraris me dubitare? ipſa lex inter mortem & nuptias dubia eſt. Quid me intempeſti-

tempeſtiuæ proditis lacrymæ? Nondum erat tempus flendi. Non eſt, quòd quicquam tibi promiſiſſe lacrymas putes. ſi ſto, quòd neceſſe mihi eſt ſpectare filium morientem. Quid facturus ſim, adhuc neſcio. vtique tu ante triceſimum diem neſcies. Exorabis, inquis, patrem. Quid ergo mihi moleſtus es, ſi hoc tibi ſatis eſt? O Dij, effregit fores? & identidem leges inuocantem coëgit pati ſtuprũ, niſi tam facilè puellam exorauit, quàm patrem. Mortem vita meruit, accuſatione deprecatur. Conſumuntur interim dies. Vter noſtrum conſumit? Rogo, inquit. Non eſt tuum me rogare. Nunc ego rogare debueram, qui periclitor. Papirii Fabiani. Demens ſum, vides turpiter viuo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero, ad iudicem vocatus non adſum. Ergo moriar, inquit. hoc ſi reo dicis, non curo: ſi iudici, videbo: ſi dementi, non intelligo. Demens, inquit, es. & huic aliquis ignoſcere poteſt, qui ſic rogat? Vos mei iudices eſtis. iſte habet ſuum iudicem. nec poteſt inexorabilem queri, quem nondum expertus eſt. Ivnii Gallionis. Rogo, inquit. Num ſic? ſic volebas rogare, admouiſſes propinquos, amicos, maiorum imagines, lacrymas, repetitos alte gemitus. Teſtor Deos, ſic rogaturus fui puellæ patrem. Cum inquit, multum in ſuppliciis habitum ſubmiſeris, cum dixeris: Pœnitet quod rapui, quòd te priorem non rogaui: cum dixeris te dementem fuiſſe, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miſerum, quàm pæne promiſi? anime dura. heri fortior eras: & multum habeo quod deliberem. diuerſi me affectus diſtringunt. inter reum & patrem diſtrahor. Hinc iniuria eſt, hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus eſt. Ergo, inquit, miſereberis? nihil promitto ante triceſimum diem. Miſerum me, quod tãtum triginta diebus iraſci poſſum. longiore tempore opus erat. Audi à demente exempla huic criminj. Denis viceniſque annis inter bella iuuentus conſenuit: nos triginta dies ferre non poſſumus. Deliberabo, lex nihil vult temere fieri. Magna res eſt, inquit: delibera; cogita, tempus accipe, effregiſti domum ciuis, vt dicis, etiam miſericordis. Morere. non eſt hoc nocenti graue. Ego nihil peccaui: propter te mori cupio. ratio à me

exigitur alienæ culpæ, non meæ poteſtatis: Quid ergo facturus es? non pronũciabo ante ſupremum. Quid ſic miraris, ſi illum citius exoraſti? facilius eſt iniuriam donare, quàm crimen. Agedum in medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum: non putaſti mecum deliberandum? Vnde autem ſcis, quem filium habeam? ego certè adhuc neſcio, qualem filiam habeas. Nullum tempus vni verbo anguſtum eſt. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt: & tibi vacat accuſare? VIBII RVFI. Quis vnquam præter me ignoſcere iuſſus eſt? iam, inquit, tempus anguſtum eſt. ita non putas me ſubducere quantum ſuperſit? Iam, inquit, tempus anguſtum eſt. Anguſtum erat, ſi duos rogare deberes. Anguſtum tempus eſt, exclamat: neſcio quid rogem: Roga ergo. Me priorem rogare debuiſti: non dico quia dignior ſum, qui prius roget: quia pater tuus: id quod minimum eſt, propius habito. Huc videlicet illa pars legis pertinebat, vt ſuum patrem exoret. Patrem natus ſic aliquis exorat, ſic deprecatur? Apparet nũc te primum rogare. Demens ſum: immo ſi vis argumentum, dabo tibi. filius meus moriturus eſt. nondum teſtamentum mutaui. CORNELII HISPANI. Multi me affectus diducunt: neceſſe eſt de aliis queratur, de aliis erubeſcam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouiſſet, ſi ſic rogatus eſſet.

PARS ALTERA. ARELLII FVSCI PATRIS. Me miſerum, pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, & tempori multum. infelicior ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Mortem timeo, poſtquàm mihi homines gratulati ſunt. Quid tibi, optime ſocer, pro iſta miſericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, niſi ſuperſtitem filiam? PAPIRII FABIANI. Non poſſum diſſimulare, pater, quod illum exoraui, tuum beneficium eſt. certe cum exoratus eſt hoc dixit. Aliud quidẽ ſuadebat dolor meus; ſed quid faciam? patris tui miſereor. Miſerere pater, ſcis quàm breuis ſit aduocatio mea. Miſereor, inquit: vis verum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miſer ab hoc patre veniens timerem patrem? CESTII PII. Timeo mortem, nec iam habeo cui peream. MARILLII. Si tibi tam pertinax aduerſum me odium eſt, audacter

quid

quid ſis facturus, pronuntia, dic exorari te non poſſe, quid me in certa mortis expectatione ſuſpendis? ſolicitus inter ſomnos quoque velut admotam ceruicibus meis ſecurim expaueſco. ſi non impetro vt viuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non eſt quod putetis legem in numero dierum anguſtam fuiſſe. lex illius, diu moriar. Reſponde, pater, ſi ſeruaturus es filium, iam tempus fuit, ſi occiſurus, iam tempus eſt: non poſſum ſuſtinere vltra hæc tormenta, diebus paucis & in me mihi aliud licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod ſolus periclitante filio non rogas?

DIVISIO. LATRO ſic diuiſit, An intra triceſimum diem raptor agere poſſit: ſicut non poteſt qui in cuſtodia eſt, qui in carcere eſt. Si cum alio poteſt, An cum patre poſſit, cui vitæ mortiſque arbitrium datum eſt. cum illi accuſare cum liberum eſt, quem mortiferum eſt non exoraſſe, etiam ſi cũ patre poteſt agere, An ob id poſſit, cuius faciendi poteſtatem lex patri dedit. Iſta enim ratione nihil licet, ſi aut exorari, aut accuſare ei neceſſe eſt. deinde ſi poſſit agere, An debeat. Iraſcẽdi cauſam tractauit, quòd alium prius rogauit, quòd me non rogauit, quòd etiam accuſat. Si non exorauit filius, dementia eſt. tantam dementiam ferre non poſſum, cum adhuc an exoretur incertum ſit. Hoc paterno affectu tractauit ſpem faciendi. nõ probabat Fuſcum, qui paulo apertius agebat: eſt controuerſiam promittere. poteſt nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus. FABIANVS eam quęſtionem fecit, & in ea multum moratus eſt: dementiæ non poſſe agi, niſi cum eo qui morbo fureret: in hoc enim latam eſſe legem, vt pater à filio ſanari deberet, vt non regi. LATRO eleganter dicebat quaſdam eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res iudicatas referri: tanquam, An quicquid optauerit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat: quaſi iam pronunciatum ſit non debere. Nemo quęſtionem hanc iam tractat, ſicut ne illam quidem, An quicquid pater imperat, faciendum ſit. Inter has putabat & hanc eſſe, An pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantum accuſari à filio debeat. Aiebat enim manifeſtius eſſe de lege & officio patris quæri, & fingi quaſdã controuerſias, in quibus pater furioſus probari non poſſit, nec abſolui tamen

propter nimiam impietatem, libidinem fœdam. Quid ergo aiebat, nunquam vtar hac quæſtione? vtar, ſed cum aliis deficiar. POLIIO ASINIVS dicebat, hoc Latronem videri nunquam forenſem facere, vt ineptas quæſtiones circuncideret, in nulla magis illū re ſcholaſticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæſtionem quæ ſemper pro patribus valentiſſima eſt. Ego ſemper ſcio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater ſit, aut impius: ſed quia furioſus: hoc autem in foro eſſe curatorem petere, quod in ſchola dementiæ agere. GALLIO & ſuperiore vſus eſt quæſtione, & illam adiecit: An agi cum patre dementiæ poſſit, ob id quod facturus eſſet, non ob id quod fecerit neminem iniuriarum accuſari, quod iniuriam facturus ſit: non adulterij, quod adulterium commiſſurus ſit: ne dementiæ quidem, quod demens facturus ſit aliquid. Tu verò, inquit, mecum agis, non quòd non exoraſti, ſed quòd exorarus non es: puta enim me hodie exorari. ergo demens videor, qui vno me verbo ſanare poſſum? Lex triginta dies dedit: qui iudicauit aliquem duriorem fururum. Etiamſi demens eſt, qui non exoratur à filio, num qui etiam vigeſimo? ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus nō ſim: etiānum enim exorari poſſum. Itaque ſi quis veſtrum agere mecum hoc crimen non poteſt, vt ſi, quem ad triginta dies exorare poſſum, poſt rriginta queri non poreſt, aut crimen non habeo, aut accuſatorem. SILO POMPEIVS fecit quæſtionem, qua Gallio vſus eſt, nihil acturum adoleſcentem. etiam ſi dānauerit patrem. nihilominus enim periturum, quia lex nullā aliam ſalutis viam dedit raptori, quàm ſi exorauerit patrem. LATRO hæc omnia quaſi membra in aliquam quæſtionem incurrentia rractabar, non vt quæſtionem: quanquam hoc ipſum in aliam aiebat quæſtionem incurrere. in qua quæritur, An raptor poſſit accuſare patrem intra triceſimum diem. Nam cùm dico, non potes accuſare eum in cuius arbitrio poſitum eſt, moriaris, an viuas; non magis quàm magiſtratum in ius vocare, quàm de iudicibus tuis ferre ſententiam, non magis quam miles in imperatorem ſuum animaduertere, adiicio, Non potes accuſare. nihil enim tibi proderit. etiam ſi damnaueris, morieris. Lex enim, ſi non

ſi non exorauetis, perire te vult, non exoras autem, etiam ſi damnas. Quare hoc nõ quæſtionis loco ponebat, quòd imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, vt exoret patrem, qui non habet quem exoret, puta enim patrem alicuius eſſe tam palam furioſum, vt nihil intelligat: hunc exorari à filio non vult. Atqui eodem loco eſt manifeſtus. CLEMENS IVSTVS parum hoc putabat valens eſſe, tanquam quæſtionem: ſatis valens, tanquam argumentum: & illam alteram ſatis valentem quæſtionem non poſſe cum patre agi in nomine, quòd non peccaueris, ſed tractaturus iſte iniquitatem tractationis ponebat. cum diceret, Agere mecum dementiæ, etſi iam poteſt, nunquid enim peccaui? non ſum exoratus. nondum tempus tranſiit, etiamnum exorari poſſum. quàm iniquum eſt nondum eſſe me nocentem, eſſe iam reum!

COLOR. Omnes infamauerunt raptæ patrem, quaſi cum raptore colludentem GALLIO dixit, Ingenuus virginem rapuit, ſi tamen rapuit. SILO POMPEIVS eandem ſuſpicionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptæ patrem. Ita tu, cum tam exorabilem patrem haberet, rapuiſti? HISPANVS dixit: omnia cito facta ſunt, iſte cito rapuit, ille cito ignouit, niſi demens ſum, eſt aliud ſuſpicandum. ARGENTARIVS dixit, Rapta eſt, & ſtatim exorata: immo neſcio an exorata, deinde rapta. ſpero in te innocentiorem fuiſſe quàm vis videri. Tu exoraſſe te dicis. Ego te exoratum puto, dic quid tibi cum ſocero conuenit? RVFVS VIBIVS dixit: Dic mihi quid tibi conuenerit, quando tibi nuptias promiſerit. nec victum te hercules fateberis, cum dies venerit. ASPRENAS dixit: Iam, inquit, non multum reliquum eſt ex triginta diebus, ſi ex illo dies numerarem, cum primum exoraſti. aiunt iam triginta dies præteriſſe. LATRO dixit id quod inter ſententias ſcriptum eſt. adoriar: dic ergo verum. CESTIVS hac figura declamauit, vt rogaret patrem, tanquam exoratus eſſet raptæ pater, deinde ad hanc ſententiam tranſit: Nunquid peiorem cauſam habeo, ſi apud alterum iudicer? LVCIVS eadem figura declamauit, & HISPO ROMAMVS: ſed tranſit mollius. Scio quid reſpõderi mihi poſſit: Facile eſt domeſtico iudici ſa-

tisfacere. Videro te, cum ad raptæ patrem veneris. In hac
controuerſia TRIARIVS dixerat: Non ſcies an exores, niſi
vltimus dies venerit: & tunc, quoad lucebit, perſeuerabo.
Deinde cum ſcholaſticorum ſummo fragore: Et tu quiſ-
quis es carnifex, cum ſtrictam ſuſtuleris ſecurim, ante-
quam ferias, patrem reſpice. Belle deridebat hoc A S I-
N I V S POLLIO. Filius, inquit, ceruicem porrigat, carni-
fex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat:
AGON? quod fieri ſolet victimis. Sed ioco quoque remo-
to, aiebat rem veriſſimam, non poſſe carnificem venire,
niſi eo tempore quo iam pater exorari non poſſet. C E-
S T I V S ex altera parte hoc colore vſus eſt: quia priorem
rogaſſet raptæ patrem. Suſpenſum eſſe volui, ſtatim illum
ſecurum eſſe nolui. De me queritur, quod illum potius
cogitare de patrimonio filij, quam de periculo volui. L A-
T R O hoc colore vſus eſt. Scitis periclitantes alieno ar-
bitrio agere: illi qui circa erant ſodales, qui occurrerant
amici paterni, aiebant: Eamus ſtatim ad raptæ patrem. in
huiuſmodi caſu illi rogantur, nam raptores patres rogant.
SILO Pompeius diuerſum colorem huic ſecutus eſt. Non
erat, inquit, duritia patris mei, item amici ſuaſerunt. ad
raptæ patrem iremus, ne nocerent apud illum quod tar-
de ſuum exoret patrem. HISPO ROMANVS bello docis-
mo vſus eſt, Vultis, inquit, amici eamus ad raptæ patrem?
occurremus. ille domi eſt. FVSCVS ARELLIVS dixit: Ille
prior rogatus eſt, qui magis timebatur. TRIARIVS à par-
te adoleſcente dixit: time ne mutetur etiam exoratus.
Hunc ſenſum non imprudenter SILO POMPEIVS impro-
babat: aiebat enim non poſſe mutari ſemel latam ſenten-
tiam. Quidam voluerunt videri, cito exoratum raptæ
patrem: quidam tarde. FVSCVS ARELLIVS dixit: Magnam
partem legis conſumpſi: nec de more queror: raptæ pa-
ter rogabatur. CESTIVS non probabat, & hac ſententia
vſus eſt, cum hunc colorem arguendum putaret: Vult
videri rogatum diu raptæ patrem; effecit vt videatur
eum diu non rogaſſe; malo autem videri hoc patrem tar-
de exorari, quàm tarde rogari. HERMAGORAS ſolebat in-
terdum diu ſchemata proſequi; interdum breuiter &
fortius attingere: ſicut in hac ſententia fecit, cum ſuſpi-
cionem facere vellet, inter raptæ patrem & raptorem col-

lusionis

luſionis [illegible] Artemon dixit: [illegible] Glycon dixit: [illegible] *Perſuaſus eſt ... corruptæ pater, quam ciuo, tantum non ante corruptionem.* Artemon dixit: *Dic te aliquis... ad corruptæ patrem Antiphonta ... te aſpicit, & ſemper taces;* Glycon dixit: *V alae anxium penates, in medium adhuc aſſecutus ſum..., vtrum repulli anxiam curam, cuius antea repuli commiſerationem.* Hunc ſenſum commodius dixit LEPIDVS, Neronis præceptor: M. ſereris, niſi etiã vltimo die egomet iam tui miſereor. DIOCLES CARYSTIVS à patre patris ethicos dixit: [illegible] *inc amabam ... amabo ... piſcatoris, quiſnam te rapuit? ad quid adfuiſti? ad quid aufuit? præſertim p ſi... in inſidiis, ſiue adhibens quiddam ſimile.*

CONTROVERSIA XII.

Nepos ex meretrice ſuſceptus.

THEMA. *Abdicauit quidam filium. abdicatus ſe contulit ad meretricem: ex ea ſuſtulit filium. æger ad patrem miſit. cum veniſſet, commendauit ei filium ſuum, & deceſſit. adoptauit puerum, ab altero filio accuſatur dementiæ.*

PRO PATRE. PORCII LATRONIS. * Qualem vidi! ipſi fungebatur officiis, ſedula circa lectum ægrotantis in omnia diſcurrebat miniſteria, non impulſis tantum ſed laniatis capillis. Vbi eſt inquam meretrix? Venit ad me ſedulo, qui diceret: Filius antequam moritur, rogat venias. Non expectaui, dum ille permitteret. amens cucurri. Cetera quemadmodum narrem neſcio: ſteterim, an ſederim, quid loquutus ſim, quid audierim, neſcio: hoc vnum ſcio, iacuiſſe me inter duos filios: accede huc puer, depoſitum crimen meum: non habeo mi er, cui te moriturus commendem. CESTII PII. Recepi in ſinum nepotem. Vultis, & hunc abdicem? duos filios tuli. huic numero iam aſſueui. Patrem accuſat, fratrem infamat, infantem perſequitur. Rogo vos, non

ſatius eſt meretricem amare, quàm neminem? Noui generis dementia arguitur, ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Tradidit infantem, & expirauit: non habui cui redderem Offerebam me propinquis, expectabam, vt aliquis pro abdicato rogaret, nemo audebat propinquorum fratre ceſſante. illa videlicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepiſti: nempe eius quæ meum receperat. Fateor me aliquando inſanum fuiſſe. Neſcio quis eſſet abdicatus: meliorem extuli. PAPIRII FABIANI. Quam nihil in domo illa meretricia fœdi vidi! aſſidebat mulier triſti vultu affecta, ægro ſimillima ipſa, demiſſis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus eſt? in ſinu meo & filium & animam depoſuit. domum pertuli. dementiam vocat, quod infantem non abdicaui. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum me rogaret pro filio? Ignoſco tibi, quòd tam durus es. ægrum fratrem non vidiſti. Ille magni ſucceſſor modo patrimonij natus in lectulo precario moriebatur. Non ſeruorum turba circunſtabat, non amicorum: inter infantem & mulierculam, deficientis adoleſcentis ſpiritus in aduentum meum ſuſtinebatur. Vt intraui, cadentes iam oculos ad nomen meum erexit, fugientémque animam retinuit. Pater, inquit, quòd adhuc nihil deprecatus ſum, non contumacia feci, fratri mandaueram. Indico tibi crimina mea: expirantem coheredem tuum ad vitam volui reuocari. Vt ſaluus eſſet, rogaui deos: & licet dementiã voces, ſi vixiſſet, recepiſſem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia præſtare fratrem, cum ſubito nuntiatum eſt, in vltimis eſſe filium: nec hoc à fratre. ô me miſerum, quod ſolum nepotem recepi. ALBVTII SILI. Vt vidit vxorem, vidit & fratrem, circumſpiciebat & patrem. IVLII BASSI Tibi debeo mulier, quòd habuit filius meus in qua domo ægrotaret. Pudet dicere: vt nepotem agnoſcerem, rogatus ſum. Non poteſt vno crimine dementia intelligi. Nemo ſine vitio eſt. in Catone moderatio, in Cicerone conſtantia deſideratur. ad ſummam, tres fuimus: omnes peccauimus. ego, quod abdicaui: frater, quod tacuit: tu quod pro fratre non rogaſti. Non ſum vno herede contentus:

duos

duos habere volui: & quo magis concupiſcam, habui. Miſit ad me affectus æger, non ibo? mihi crede, aliter, à diis de cohærede. Cogitate & quis roget, & quem roges: videbitis negare non poſſe, niſi qui accuſare poſſit & patrem.

ALTERA PARS. PORCII LATRONIS. Quem honeſtius ſubiecit meretrix quàm peperit. Pater iſtius incertus eſt, bene cum ipſo ageretur, & ſi mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat, ſi quis ſit qui me putet pecunia moueri: primum aſſueui coheredem habere, deinde olim iam cum puero iſto paterna diuiſi, quia mulieri ille frater donauit plus quàm pro ſua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam. Veræ inimicæ. Noſcis quibus ante in cubiculum riualis venit, quàm maritus. ARGENTARII. Cum abdicaret, aiebat: Hoc ſcilicet expectabo, donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier, neſcio an aduerſus patrem iniuriosior ſis, quòd abſtuliſti illi heredem, an quòd dediſti. ALBVTII SILI. Sine veniant illuc amici, ſine propinqui: nunc erubeſcunt in domum meretricis accedere. Mulier quæ ſine præfatione honeſtè nominari non potes, cedo iſtum puerum nulli agnoſcendum: ſed mater afferat. Seueriſſimus pater abdicauit etiam, quem ſciebat ſuum. Erat in domo puer, qui omnes vocabat patres. Adoptauit eius filium, propter quem etiam ſuum eiecerat. CESTII PII. Nullum genus iudicum recuſo: ſi ſeueri erunt, nocebit iſti, quod receperit meretricis filium: ſi clementes, quòd abdicauit ſuum. Clamauit pater, In domum ergo meam meretrix veniet, aut (quod turpius eſt) filius ad illam ibit? Miſit in domum noſtram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit, niſi aut abdicatus, aut abdicandus?

DIVISIO. LATRO ſic diuiſit, An pater ob illã adoptionẽ accuſari poſſit, an ob hoc debeat? omnes infamauerũt adoleſcẽtẽ, quaſi illius criminationibus factum ſit, vt frater abdicaretur. Et ideo ſentẽtia laudatur FABIANI: Nihil tecũ locutus ſum. Cum hoc vnũ puero noceat, quod ex meretrice natus eſt, omnes operam dederunt, vt quantum in cõtrouerſia licebat, huic vitio mederentur, efficerentque, ne quid in illa videretur meretricis fuiſſe, niſi nomen,

MARILLIVS decenter hoc dixit, ſimul obiiciens fratrĩ impietatem. Nihil inquit in illa domo meretricium fuit: ſcires, ſi mecum fuiſſes. LBVTIV ethicos vt multi putant, dixit certe laudatus eſt, cum diceret, Exeuntem proſecutus eſt. non probabat hanc MESSALLA ſententiã: Nõ habebit, inquit, fiduciam, ſi mauult videri recepiſſe puerũ quam abduxiſſe; & ea ratione cum adoptaſſe, non quia debuerit, ſed quia ſecutus eſt. Fuit autem Meſſalla exactiſſimi ingenij in omnis quidem ſtudiorum partis, Latini vtique ſermonis obſeruator diligentiſſimus. Idem itaque cum audiſſet Latronem declamantem, dixit: Sua lingua diſertus eſt: ingenium illi conceſſit, ſermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliã Latro, & pro Pythodoro Meſſallæ orationem diſertiſſimã recitauit, * quam ſuaſoriã Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit, ſuo loco reddam, cum ad ſuaſorias venero.

COLOR. A parte adoleſcentis non vnus omnibus color placuit. Quinam perſonam eius qualem acceperat, introduxerunt duram & aſperam. Ex quibus fuit & HISPO ROMANVS. IVNIVS vnum aiebat efficiendum, vt non durus videretur, ſed ſeuerus. In hac parte dixit nobilem illam ſententiam, quam Fabius Maximus circumferebat: Venit aſſidue in domum meretrix; non recedit, paulum abeſt, quin nouerca ſit. CESTIVS bella figura egit: Dementia, inquit, res eſt ſanitati contraria. Non quæram extra exempla ſani hominis, & quod pater me rogat, ipſum ſibi comparabo. Fuit aliquando ſanus: tunc quid faciebat? Oderat luxuriam: vt caſtigaret; nunc iam ſeuerus, ſenem putabitis ſanum, ſi vobis in lupanari oſtendero? Sic declamauit, vt fratri patrem daret accuſatorem, & illum argueret ſibi ipſi comparandum. LATRO fratri pepercit, puerũ preſſit, & dixit, fratris filium non eſſe, & ne fratrem quidem hoc fieri voluiſſe. illa verba ab ægro impetrata. FABIANVS ex omnibus illis colorem ſecutus eſt optimum, qui aiebat, dicere Meſſallam non tantum bonam partem adoleſcentis fieri, ſed etiam honeſtã. obiecit patri, quod fratrem abdicaſſet, non ſchemate ſed certo. Nihil, inquit, peccauerat. amat meretricem, ſolet fieri. adoleſcens eſt. expecta. emendabitur, ducet vxorem, quare tunc non egiſti dementiæ? Expectabat

pœni-

pœnitentiam tuam, aiebat, iam reſipiet. Hoc per tranſitum obiicere cœpit, quod non recepiſſet, quod vidiſſet in lupanari habitantem. Abdicaſti, inquit, vt emendares, non vt vitia augeres in dies, nullum illius vitium ætatis eſt, amor eſt, recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad vltimum obiecit illi, quod ægrum non ſuſtuliſſet. Poteſt, inquit, conualeſcere, ſi viderit penates ſuos, mitius certe morietur in paterno ſolo ſuo. Quare, inquit, tu apud fratrem non fuiſti? & ego queror. Ille cum ad te mitteret, putauit ſe ad duos mittere. Vtinam tecum fuiſſem, pater: rediſſes illinc cum filio, ſed tuo. De adoptione nouiſſime queſtus eſt & hac figura: Abſtuliſti mihi fratrem, cum quo natus ſum, cum quo educatus ſum, vt dares iſtum. Indignor hanc fratri meo contumeliam, vt huius vocetur pater. Sed vt aliquid iocer, FABIANVS MAXIMVS nobiliſſimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc vomicum morbum, quo nunc laborat, intulit. de quo Seuerus Caſſius, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: Quaſi diſertus es, quaſi formoſus es quaſi diues es, vnum tantum es: non quaſi, alapam. * Hanc controuerſiam cum declamaret Maximus, dixit: Quaſi tricolum tale, qualia ſunt quæ baſilicam infeſtant. Dicebat autem à patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur pater, in vltimis annis, nepos in primis abdicatur: nullus autem * Hæc ſub fide refero, quod æque vitandarum rerum exempla ponenda ſunt, quam ſequendarum. In hac controuerſia LATRO contrariam rem controuerſiæ dixit, ſed ſibi. Declamabat illam, Cæſare Auguſto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes ſuos, Cæſar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis videbatur. Erat Agrippa inter eos qui non nati ſunt nobiles, ſed facti. Dum diceret patrem adoleſcentis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit: Nam iſti adoptione nobilitati fuerunt. hæc & alia in hanc ſententiam. Mœcenas innuit patri feſtina recuſare finire iam quidam declamationem putabant. hanc malignam rem (*Mœcenas) eſſe: effeciſſe enim nobilem, non vt audiret quæ dicta erant à Cæſare, ſed vt notaret. Tanta autem ſub diuo Auguſto libertas fuit, vt præpotenti tunc M. Agrippæ non de-

fuerint: qui ignobilitatem exprobrarent. Vipſanius Agripa fuerat. Vipſanij nomen quaſi argumentum paternæ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur. cum defenderet reum, fuit accuſator qui diceret M. Agrippam, & quod medium eſt. volebat Vipſanium intelligi. Fuit qui diceret: Concurrite, Agrippa malum habebis, reſponde diis. Ea in parte vtique mihi videtur admiratione dignus diuus Auguſtus, ſub quo tantum licuit. Sed horum non poſſum miſereri, qui tanti putant caput potius quàm dictum perdere. Latro dignus fuit miſeratione, qui ne excuſare quidem errorem ſuum potuit. Nihil eſt autem crudelius quàm ſic offendere, vt magis ſis offenſurus ſi ſatisfeceris.

CONTROVERSIA XIII.

Torta à tyranno pro marito.

THEMA. *Torta à tyranno vxor, nunquid de tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. poſtea maritus eius tyrannũ occidit, illam ſterilitatis nomine dimiſit, intra quinquenniũ non parientem. Agit illa ingrati.*

PRO VXORE. PORCII LATRONIS. Si cum * liberis torta eſt, & incaſte, Eſcende, inquit, occide tyrannum. niſi occideris, indicabo. Subiniecta manu ſatelles: Quid moraris inquit, iam expoſita tormenta ſunt. Bene eſt, inquit mulier, ad ſtuprum vocor. Inſtabat quotidie viro vxor, exigebat tyrãnicidiũ. Tempus eſt: Eſcende. Si nihil aliud, vt liberos habeas niſi tyrannicidæ paritura non ſum. Miraris, ſi eo tempore matrona dicere potuit, Eſcende, occidere tyrannum? comes ſequerer, niſi me inutilem dimiſiſſet tyrannus: Eſcende ego iam feci tyrannicidiũ meum. Eas nuptias tyrannicidium diducit, quas non diduxit tyrannus. CESTII PII. Subito infelices nuptias oppreſſit tyrannus. Trahebantur matronæ, rapiebantur virgines: nihil tutum erat: nulli feliciores tunc videbantur, quàm qui liberos non habebant. Quædam itaque elicere conceptos: quædam fœcunditatem ſuam moratæ ſunt. Quod ad hanc pertinet, agit fortunæ gratias

gratias, quòd illo tempore nihil peperit. Tyrannus ſuſpicatus eſt, iſtum neſcio quid de tyrannicidio cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna conſilia nõ bene vultus tegit. Vtique de vxoris garrulitate queri non potes, cum ſcias, quemadmodum taceat. Miſit itaque ſatellites: Attrectate inquit, vxorem, & adiecit, ſi quos filios habet. Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. iactatur miſera inter ſatellitum manus,& toto itinere non ducitur, ſed detrahitur. Iſti de tyrannicidio:audacter iam conſilium indicemus. Iã enim puto licet. Nupſit iſti propter liberos: ſed infelices nuptias cito tyrannus oppreſſit. hoc publicum diuortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter ſatellitum manus vexatur atque detrahitur. Hanc aliquis etiam ſi non torqueatur, non parere miretur: impoſita in eculeum, ſæpius abſentem virum reſpexit, quàm præſentem tyrannum. Quàm multas matres audiui illo tempore: Quidnam volui, quæ peperi? Arellii Fvsci Patris. Explicatur totus tyrannicidæ crudelitatis aduerſus infelicem fœminam apparatus, & illa inſtrumenta virorum quoque animos ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebri pectori conſtantiam proponuntur:inſtat tã denuntiationibus, quàm tormentis tyrannus, & minando torquet.Tacet. Videt intentum tyranni vultum,videt oculos minaces, & tacet.plus tibi præſtare non potuit, ſi de te liberos ſuſtuliſſet. Cæduntur flagellis artus, verberibus corpus abrumpitur, exprimiturque ipſis vitalibus. Tacet. An ſit tibi iſta datura liberos neſcio. tyrãnicidium dedit. Ita eſt, mulier non vis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times. Fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus, & conſilio ſuo, & vxoris adiutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime vacat? vbi cuſtodiæ ceſſant? vbi natura loci minore munimento virtutem ſubmouet? Sic vir & vxor mentem exercebant. miraris ſi tranſit quinquennium inter vxorem tortam, & virum occupatum? ſæuiebat etiamnum tyrannus: torquebantur in conſpectu virorum vxores. pœnitebat matres fœcunditatis ſuæ. Hispo Romanvs inquit: Deſiderabas liberos, vt ſint quibus relinquas patrimonium. Ingrate, ita tu hac ſalua heredem non habes?

nullum tormenti genus omiſit, omnia membra laniata, omnes partes conuulſæ ſunt, ſciſſum corpus flagellis, exuſtum, conuulſum tormentis. ignoſcetis puto mulierculæ, ſi dixero: Felix eſt. HISPONIS CORNELII. Contabatur ille: nec vllis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli. prorſus cum vxorem vidiſſes, poſſes timenti ignoſcere. Aſſidue tormenta variantur: accenduntur extincti ignes: tortor vocatur: ſub quo mariti vxorem prodiderant. paciſci me tecum puto. Vt taceam, donas quinquennium? Quid tyrannicidio gloriaris? tanquam non facilius ſit occidere tyrannum, quàm ſuſtinere? Duplici beneficio vxori ſuæ obligatus: & quòd non eſt occiſus: & quòd occidit. Faſtidit ſterilem, qui fecit. IVNII GALLIONIS. Inſtabat tyrannus. Torque. Illa pars etiam poteſt ſubijci in ignes, in illa parte iam exaruit cruor: ſeca, verbera; oculos lancina, faciem ne viro placeat. PAPIRII FABIANI Deſcribam nunc ego cruciatus, & miſeram corporis patientiam inter tyrannica tormenta ſæuientia: extincti ſanguine refouebantur ignes: hæc deſinebat torqueri aliquando, vt ſæpius poſſet. Exquiſita verbera, lamina, equiuleus, quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat, quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta puerperiis ſumus. acuit hanc: fecit tyrannicidium ſilentio, certe tyrannicidam. Conuulſis laceratiſque membris, nec adhuc ſufficientibus, non diu iſta eſt ex arce, ſed projecta. Quid eſt quod vxorem dimiſeris? nunquid premit cenſum onera ſumptibus, & vt ſæculi mos eſt, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo vſque ad publica damna priuatim inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno litore petitos lapillos, & aurum veſtemque nihil in matrona tecturam concupiuit? Si talis eſſet, facile illam corrupiſſet tyrannus. Expecta, poteſt parere: Non reſpondet ad propoſitum, nec ad certum diem fœcunditas. ſui iuris rerum natura eſt, nec ad leges humanas componitur: modo properat, modo vota præcurrit, modo lenta eſt & demoratur. Expecta modo: pariet. Quid dicis? non poteſt fieri. quare? quia torta eſt. imputat tibi quod publicata eſt. imputat tibi quod torta eſt.

eſt. Imputat tibi quòd ſterilis eſt. IVLII BASSI. Aiebat tyrannus: Vre, cæde ventrem. ARGENTARII. Cæde ventrem, ne tyrannicidas pariat. TRIARII. Non ex formula natura reſpondet, neque ad præſcriptum caſus obſequitur. ſemper expectari fortuna mauult, quàm regi. Alibi offenditur improuiſa ſegetum maturitas, alibi ſeram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recepit. Quid faciam? Non agā gratias quod non indicauit vxori meæ, ne votis in gratiam. Aiebat tyrannus: Iudica, nulla tua culpa eſt. Cæditur, tacet. vtrum putas mirandum eſſe, tuum tyrannicidium, an huius ſilentium? Expectaſſe aliqua per longum tempus maritum dicimus, quanta laus eſt ſeruaſſe, cum expectaſſe tanta ſit? Alia deſiderio viri attonita, in ardentem rogum ſe miſiſſe. hæc non cum viro arſiſſet quæ pro viro arſit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decidit. Cedo hanc, nec in tormentis oppreſſam. morte amplius pro viro præſtitiſſet, ſed quid amplius elegiſſet tyrannus. MARCELLI. Si tamen peccaſſet in partu, ignoſcerei poſſet. Nupſerat enim iſti occupato. Credulior es etiam illo, quem occidiſti tyranno ille torſit & dimiſit ad virum. ALBVTII SILI. Vicerat ſæuitiam patientia: decerat iam ſanguis, ſupererat fides. aliquando proiecta eſt. differebatur diſtortis manibus, emotis articulis, nondum in ſua membra artus redierant. Talem vxorem tortor dimiſit ad partum. Ingratus vocabatur, quòd in præmio nullam vxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe. iniicere debui manum, & ipſum inter res ſuas trahere. nihil amplius patri debes, quàm vxori. mihi crede: maius fuit tyrannicidium pati quàm facere.

PARS ALTERA. ARGENTARII. Ego torta ſum. Meritò obiiceres, niſi te vindicaſſem. Fuluij SPARSI; Vobiſcum, Iudices, loquor. **.

DIVISIO. Controuerſia hæc reum facere primum, ſi materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi: aut accepi quidem, ſed non potui reddere, aut iſta nouiſſima non facere. Non quiſquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur. animus æſtimandus eſt non reddentis. POLLIO ASINIVS aiebat nunquam tentandas eſſe quæſtiones: primam manifeſtò obtinere poſſe, qua negamus nos beneficium accepiſſe. peru tota cauſa. Niſi in hoc vicit. Apparet

enim ingratum eſſe, qui ne fatetur quidem ſe accepiſſe beneficium. GALLIO noſter putat quotiens poſſit, hoc auferendum aduerſario: quotiens non poſſit, concupiſcendum, quotiens ne hoc quidem poſſit, tranſeundum, quaſi donemus, & poſſimus quidem facere controuerſiam, ſed nolimus. Idem Attico Vipſanio Apollodori diſcipulo placuit. Hoc ille amplius. Quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus, controuerſiam facere, hoc modo faciamus, non eſſe tam magnum, quàm ille dicat: ſicut in criminibus facimus, quotiens negare non poſſumus, eſſe quidem crimen illud fatemur, ſed leuiore pœna dignum, quàm accuſator arguat. LATRO in hac controuerſia non dubitabat facere primam quæſtionem, an beneficium dederit. hoc in hæc diuiſit: Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium ſcelus non facere: deinde ne ſciſti quidem. Non enim tibi indicaui, nec tam magnum conſilium, virilibus quoque animis graue, commiſi muliebri garrulitati, quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Etiam ſi dedit beneficium, an receperit. Occidit tyrannum, libertatem mihi, tibi vltionem reddidi pleniſſimam: perſecutus ſum nefarium hoſtem, illic occidi vbi torſerat. Dices me Reip. cauſa feciſſe. & tu Reip. cauſa tacuiſti. Tutus ſit, quod lege fecerit. Deinde vltima æquitatis tractatio. An quod fecit, facere debuerit. Hoc diuiſit in hæc duo: An iam certam ſterilitatem vxoris bonæ ferre debeat: an ne ſterilis quidem pro certo ſit. Noui declamatores Poſmos ** cum Apollodoro, qui reus veneficij fuit, & à Pollione Aſinio defenſus, dãnatus Maſſiliæ docuit, & hanc quæſtionem fecerunt in hanc controuerſiam, An inter viros & vxores data beneficia ingrati lege teneantur. Non eſt beneficium, ſed officium, facere quod debeas: vt ſi filius patri ſe dicat beneficium dare Hanc quæſtionem fecit & Gallio noſter BLANDVS in vltima parte controuerſiæ, quæ de Republica diſputatur, quæſtionem fecit, An quinquẽnium numerari debeat excepta tyrannide. illud tempus non debere imputari quaſi ſterili, quo matres etiam editos partus abominatæ ſunt illud tempus imputatur fœminis in Rep. quando pariunt non plus tyranno. Huic ſubiecit, An etiam ſi & aliis impu-

imputari tempus tyrannidis ſolet, huic non debeat. LATRO ex ſuo* more has non quæſtiones putabat, ſed membra illius vltimæ partis, ex æquitatis quæſtione pendentia. An ſterilis quidem, altius repeti: an non quæcunque quinquennio non peperit, ſterilis eſt. Quod enim ſi vir alicuius abfuerit toto pæne quinquennio in peregrinatione? viro imputabitur. Quid ſi vir ægrotauerit? quid ſi maritus euiratus inutilis in concubitu vxoris ſuæ iacuiſſet, imputaturus fuit? quinquennio quæritis, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo non cum parentibus ſuis quærebatur, quod natus eſſet. Hæc, quod torta eſt; hic quòd maritus occupatus tyrannicidio nõ vacauit in vxoris voluptates BVTEO aridus quidem declamator, ſed prudens diuiſor controuerſiarum, cõtra Latronem ſentiebat. BLANDO accedebat. Aliud enim eſſe aiebat, quæ intra quinquenniũ nõ potuit, non vtique ſterilis eſt: aliud, quæ intra quinquennium non peperit, nõ ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris, illic de ſpe fœcunditatis. Sed Blãdũ quoque arguebat. aiebat enim ſic fuiſſe quærendũ. An tyrannidis tẽpus excipi deberet: deinde, etiam ſi non in aliis, an inter has gradus eſt, ſed ipſe ſic hanc in partes quæſtionẽ diuidebat: An quęcũque quinquennio nõ peperit, tanquã ſterilis dimitti poſſit Poſſet enim accidere, quod Athenienſibus in bello accidit, vt liberi & cõiuges in aliquo tutiore loco deponãtur. Imputabitur hoc tẽpus fœminis, quo viros deſtituũt, nõ quo non habẽt. Sic tyrãnus nõ vetuiſſet iſtã parere quin intereniiſſet. Et cũ hoc vehementer impleuiſſet, & probaſſet, non omnes poſſe dimitti, ſi quinquẽnio nõ peperiſſent, tũc illo trãſit. An hæc poſſet & hic etiãnũ. nõ hoc quęrebat, an deberet dimitti, ſed an poſſet. Et hoc cõtra Latronẽ dicebat: Quomodo iſtã quęſtionẽ putas in æquitatis tractationem cadere, cũ quid liceat quæratur, non quid oporteat? hæc enim an hæc poſſit, per illũ non poſſet: quia tyrãnidẽ non ceperat. Aliquod tẽpus impune à legibus miſeriæ faciunt. Non dico quia torta eſt, ſed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem reſeruo. Sed non peperit, quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitaſti. PASSIENVS vir eloquentiſſimus & temporis ſui primus orator, hanc ſubtilitatem actionis nõ probabat in Latro,

ne,ſed aſſentiri dicebat,ideo quæſtiones tractandas per ſe eſſe? ſi hæc mulier iuſti repudij ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, ſed an ingratè dimiſſa ſit, itaque in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ iuris ſunt Nam cum quæratur, An potuerit hæc dimitti, etiam ſi licuit: apparet, quod vtique non oportuit, ſi ne licuit quidem ARELLIVS decentiſſime fecit: ſolebat enim ſere in aliquas figuras declamationem deſcribere, & prius e,it iniuſti repudij deinde ingratum quibus putat eſſe,an vllum beneficium viro contulerit, à quo tanquam inique dimiſſa. Hic omnes quæſtiones ad ſterilitatem & æſtimationem quinquennij pertinentes libere tractauit, deinde tranſit in ingrati accuſationem.

COLOR. CESTIVS pro viro introduxit colorem. Quo tempore vxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam; poſtea cogitaui, & hæc ipſa cogitandi cauſa fuit, vxoris vitio. Vtrumque ſecutum eſt, vt illa marito inſolentiam imputare non poſſet, maritus illi tyrannicidium poſſet. LATRO dixit: ſi iam tum de tyrannicidio cogitaſſem, vxori non indicaſſem. FABIANVS philoſophus colorem magis bono viro conuenientem introduxit, quàm oratori callido. Dixit enim & cogitaſſe tyrannicidium, & vxori indicaſſe: & illam tum quidem feciſſe, quod probam fœminam facere oportuit: nũc peccare quòd putet beneficium eſſe recte facere Hic color illi & illa parte profuiſſet: Si beneficium putas te dediſſe quod tyrannicidium non prodidiſti:Ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi. repudium ex tuo quo vis libertorum cupiditatem, quo ſemper vti tanquam vir cius debuiſſet poſtea magis tanquam tyrannicida. L VINICIVS, Vinicij frater, Fabiani colorem valde probabat, & aiebat, onerari vxorem vno modo poſſe, ſi nihil vnquã ſecretum ab illa maritus habuiſſet Si dixerit, inquit, poſt tormenta ſe de tyrãnicidio cogitaſſe, tum tyrannicidium vxori melius deberi meruit, ſi torta tyrannicidam fecit, quàm ſi tacuiſſet. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus vſque eo ſuſpicatus eſt, vt torqueret; Dixerit, cogitaſſe quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed vxori non indicaſſe: augebit vxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod

quod illi commiſſum non erat. Potuit enim vxor, etiam non indicante marito, tam magni conſilij molitioné deprehendere. At ſi hunc colorem Fabiani ſequor, mutam efficiá. Si olim de tyránicidio cogitaui, honeſtior ſũ vetus tyránicida: & non priuatis, ſed publicis malis ad vltionem impulſus. Si cum cogitaré, non celaui vxorem: facilius perſuadebo, me malum hodie maritum non eſſe, cui ſemper tam deditus fui. Ad vltimum hoc conſecuar. ſi quod audierat, tacuit, non beneficium eſt, ſed fides. Hic eſt L. Vinicivs, quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præſtitura erat, prima inuentio animi dabat: ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat huic cómmẽdationé, vt ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus: Vnus Vinicius ingenium in numerato habet. Hispo Romanvs maligne & accuſatorie: Nihil, inquit, ego iſti narrauerant; iſta, vt erat neceſſe aliquid ex vultu, aliquid ex nocturnis vigiliis ſuſpicata eſt. Vnde emanauerit ſermo ſcietis. Videtis quo veniat tyrannus, nõ ad amicum meum, non ad ſeruum ſed ad iſtam, quæ nihil negotij habuiſſet ſi tacuiſſet. Tua enim cauſa tacuiſti: ſciebas te perituram ſi confeſſa eſſes tyrannicidiũ. Hybreas dixit. *

Controversia XIV.

Pater & filius luxurioſi.

THema. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. accuſatur à filio demẽtiæ. Contra dicitur.*

Pro Patre. Porcii Latronis. Vtriuſque tamen comparetur luxuria. Tu conſumis patrimonium patris tui: ego accuſatoris mei. nauiga, milita, peregrinare, quære adoleſcens, vtere ſenex. Accuſator meus inter ſe contrarios affectus habet: cupit reum damnari, crimen abſolui. Cestii Pii. Poteſt nobis conuenire ſimiles ſumus, puta te patrem: dic quid me velis facere. Si tã bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor, an tu

me? Rogo vos. ego prior cœpi: tu poſterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicit: Luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. Arellii Fvsci Patris. Sed tu, inquit, ſenex es. vnde ſcis te non futurum luxurioſum ſenem? Omnia à te vitia: quòd vnguēto como madet, tuum eſt: quod laxior vſque in pedes tunica demittitur, tuum eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes diſcant? quid porrò? domus noſtra luxurioſos duos non capit? indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet ſeniles annos meliore vita reficere? hoc nouiſſimum meum meritum eſt: ſed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxurioſus factus ſum. Fabianvs. Noli pecuniam concupiſcere. quid tibi dicam? Hæc eſt quæ auget diſcordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura. in fraudes & ſcelera mutua inſtigat: hæc eſt quæ ſenes corrumpit. Quidam ſummum bonum dixerunt voluptatem, & omnia ad corpus retulerunt. nihil eſt mihi opus præcipientibus. exemplum habeo. propoſui quicquid tu feceris, facere. nauigabo, ſi nauigaris: militabo, ſi militaris. dic hodie quid putes melius. Sed illi excipio, ne obiicias, quod elegeris. Blandi. Obiicit luxuriam propriam, & hoc dicit adoleſcens: Frugaliter vixi quamdiu frugi patrem habui, ante me deſiſte, ante me cœperas. Blandi. Senex luxuriaris. reſpondeo tibi, Adoleſcens negaui. Ego iam, inquit, deſij, tu nondum. Non miror, ſi deſiſti prior: prior cœperas. Mentonis. Quod gaudium accepiſti, verè luxurior. Pompeii Silonis. Si modo emendatus eſt filius meus (ſolet enim etiam luxuria ſimulari) ſuo quiſque ordine reus ſit. Vis me ducere vxorem. ſi nouercam haberes: iam abdicatus eſſes Vibii Gallii. Conuiuæ certe tui dicunt: Bibamus, moriendum eſt. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Alligā me, dum te cuſtodias. P. Asprenatis. Quia nihil proficiebam obiurgando, volui illi vitam ſuam oſtendere. Ivnii Othonis. Malam cauſam haberem, ſi alium accuſatorem haberem. Malam cauſam haberem, ſi te filium non haberem.

Altera Pars. Ivnii Gallionis. A laudibus patris

patris incipiam, hic adoleſcens temperatiſſimus,& lubricum tempus ſine infamia tranſiit: duxit vxorem, filium ſuſtulit,ad ætatem perduxit. iam ſenex factus eſt:niſi quod ſibi bonum videt, luxuria vſque eo ſe proiecit, vt accuſetur.Senex amens,ſenex ebrius, circundatus ſertis, delibutus vnguentis,& in præteritos annos ſe retro agens, & validus in voluptatibus quaſi iuuenis exultās, nonne portentum eſt? Luxurioſus adoleſcens peccat: ſenex luxurioſus inſanit.ætates exhauriunt,vitia laſciuiunt. Papirii Fabiani. Nauem in portu mergis. alter ſolio tempore labitur,alter inſolito: alter alieno, alter ſuo: alter annos ſequitur,alter ſenectuti repugnat. Non eſt luxuria tua, patrem videre velimus.Non ſimulas iſta, ſed facis:nec amantem imaginaris, ſed amas: nec potantem adumbras, ſed bibis:nec te doces diſſipare bona, ſed diſſipas.Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipſe de prœlio fugit, vt bene pugnaret exercitus? quis vt ambitum comprimeret, ipſe honores mercatus eſt? quis vt ſeditionem leniret; turbauit rempublicam? Non coërcet vitia, qui prouocat.

Divisio. Latro ſic diuiſit: An ob hoc accuſari pater poſſit. Hic illam vocalem quæſtionem poſuit, quam ſolebat faſtidire Seleucius, minime ſolere patri obiici luxuriam, non magis quàm auaritiam, quàm iracundiam. Non vitia patris accuſari ſolere, ſed morbum & ſi poſſit aliquid præter dementiam obiici patri, luxuria non poſſit: Alioquin filiis, inquit, abdicare permittis. hic de ſuo conſumit, An ſi ob hoc pater accuſari poteſt à filio, hæc vitiorum exprobratio. Si ebrietatem obiicere patri ſolet ebrius: ſi petulantiam, iniuriæ damnatus. etiam ſi ob hoc accuſari poteſt, etiam ſi à tali filio, An ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio vſus eſt, damnandus ſit. Ait enin adoleſcens: Quolibet alio genere debuiſti me obiurgare. quid ſi adulterium vindicare vellet committendo? Turpe eſt ſic caſtigate vitia, vt imiteris. Deinde an conſilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius: aut, inquit, Quare,ſi cœpiſti ſic emendare filium, cum emendaueris,non deſinis? Cestius Pater,patris aiebat ſimulationem luxuriæ ſignificandam magis quàm profitendam. Ita,inquit,adparebit illum ſimulaſſe,ſi etiamnum ſimulat.

ſi deſinit ſimulare, oſtendit iam ſibi nihil prodeſſe ea conſilia, quaſi filius emendatus ſit. emendatum autem eſſe nō cōceſſit, & aſſidue dixit, nihil magis ſoqui interuallū hoc luxuria, etiam vere intermiſſa vitia vehementius ſurgere. LATRO aperte putabat ſimulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honeſtum ſenem, ſed prudentem defendere: ſi quod vitium videri poterat, efficio conſiliū. quare potius ſignificet, quam dicat frugi eſſe. BLANDVS hac figura declamat filium. & pro abdicato reſpondit. CESTIVS aiebat, adoleſcentis partem diligentius colorandam: facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipſi remiſſum ſit. Itaque ſic narrauit, vt ſuam quoque luxuriam imputaret patri. non ſeueram fuiſſe diſciplinam, non bene inſtitutæ domus legem, quæ poſſet adoleſcentis mores formare, & à vitiis ætatis abducere: Quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Vnguento cani madent, & comeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus videtur. Merito in adoleſcentibus nō omnem luxuriam vindicate cito deſinunt. Cum haberem luxuriæ illius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. Illa quæ faciebam, imputabat, me non diſcere.*Hunc ſenſum ipſe CESTIVS ſano genere dixit Flauium Alfium auditorem ſuum, qui eandem rem laſciuius dixerat, obiurgauit. FLAVIVS hoc modo dixit, cum deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe & odio ſibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare deſinerem. Sentiebam, inquit, me ſenem fieri. CESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, ſed corrupit & vnam ſententiam. Incredibile eſt, inquit, cum iuuenis ſit, ſenſiſſe ſe ſenem fieri: & noluiſſe videri tam diu luxuriatum, donec ſentiret ſe ſenem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit: Non accuſaturus patrem, ſed me defenſurus ſum, ne aliena luxuria mea laudatio. Cōſilio luxuriantem filium iſtum emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit: ſubito furore collapſam patri mētem, meretricem defendentem collo ſenis, & paraſitorum circumfuſam regi turbam. ſic cum riualibus rixari, & ebrietati nocturnæ adeò item diem. Putaui initio & ego conſilium eſſe, non morbum. deſinet luxuriare, deſinet, inquam, ſi propter me cœpit. Permanet in iuuenilibus vi-

bus vitiis:hoc turpius luxurioſus, quo diutius. Quid faciam?ſi ſuo more emendare patrem volo:luxuriãdum eſt. Silo Pompeius patronum adoleſcenti dedit: quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum, vt aliquis per patronum accuſaret patrem. Rufus Vibius. Feſtiuum ſenem, qui in honorem filij ſui adoleſcentis ebrius fit. In narratione hoc vſus eſt colore, ſolutum patrem iam mentem eius labantem laudare cœpiſſe luxuriam. dicerem eſſe felicius: ſi his qui ſibi amare permitterent, neceſſarium tantum habere, quantum acceperant: obiurgarent interim quaſi non commemorent. Ruſticum, inquit iuuenem: præmatura ſeueritas non eſt frugalitas, ſed triſtitia. Quid tu ſenex facies? non creditis hæc illum dixiſſe, qui dum vitia etiam obiurgare vult, luxuriatur? Argentarius hoc colore declamauit: Duo luxuriantur vna in domo: alter iuuenis, alter ſenex: alter filius, alter pater: vterque licenti cultu per publicum incedit. Alter vobis ait: Hoc conceſſum ætati. Vtor, & iuuenili lege fungor, id facio, quod pater meus fecit, cum iuuenis eſſet negabit? bona ergo ætate cœpit ſimul primum hoc tirocinium adoleſcentiæ, quaſi debitum ac ſolemne perſoluere. Reuertar ad bonos mores qui qualem cauſam habeant, videritis. Faciant etiam ſi non quod oportet fieri at quod ſolet. Alter ait: Scio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxurioſum ſenem: ſed hoc caſtigandi genus commouere viſum. Vt emendaret filium, ipſe peccare cœpit at ſi auus viueret, nemo in domo luxurioſus non eſſet, tres luxurioſi fuiſſetis.

A parte patris. Glycon Stricon dixit: Εἰ [illegible] [illegible] σὺ [illegible] πάτηρ; *Si p incipa um dei quo [illegible] à re amata quieſcis.* Agrotas Massiliensis longe liuidiorẽ ſententiam dixit, quam ceteri Græci declamatores qui in hac controuerſia tanquam riuales rogati ſunt. Dicebat autem Agrotas inculta: vt ſcires illum inter Græcos non fuiſſe ſententiis fortibus, vt ſcires illum inter Romanos fuiſſe. Sententia quæ laudatur hæc fuit: Ἐπὶ [illegible] ἀσωτίας τοῦ [illegible] σὺ [illegible] [illegible] *In [illegible] ita ſic diſcrepamus, tu voluptate diſſipas, ego [illegible]* Damos Scomprus [illegible] *Recte quidem ...* Diocles Caristius: [illegible]

ἐκβάλλονται. Quæ vero foras fluũt carnes, in nihilũ rediguntur. Hermagoras raras ſententias dicebat, ſed argutas, & quę auditorem diligentem penitus afficerent, ſecurum & negligentem tranſcurrerent. In hac controuerſia dixit: *ὦ τύχη δεινὴ ... ἀλλήλοις ἐπιτάσσοντες. O grauẽ fortunã! hæc nobis mutuo imperantes agebamus.* Barbarvs dixit vulgarem ſenſum ſatis vulgariter, *γνώσῃ τέκνον, ὅτι νοῦς, ἐν πάθεσι, ἀναφύει. Noſcas fili, mentem perturbationib. renaſci.* Elegantius hoc compoſuit. Hispo Romanvs. Placet vobis frugalitas mea, quòd patrimonium ſeruo, quòd acquiſiui, vxorem mature duxi, ſemper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota vita frugalius feci. Rem ab omnnibus dictam celeberrime Syriacvs Vallivs dixit: Fili, quando vis, deſinamus.

Controv. XV. *Peregrinus negotiator.*

Thema. *Quidam cum haberet formoſam vxorem peregre profectus eſt. in viciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit. ter illam appellauit de ſtupro, adiecit preces, negauit illa: deceßit mercator, teſtamento omnibus bonis hæredem eam reliquit, & adiecit eclogion,* Qvia pvdicam comperi. *adit hereditatem. redit maritus. accuſat adulterij ex ſuſpicione.*

Contra vxorem. Porcii Latronis. Quanquam eo prolapſi mores iam ſunt, vt nemo ad ſuſpicãda adulteria nimium credulus videri poſſit, tamen ego adeo longe ab eo vitio ſemper fui, vt etiam timeã, ne quis in me aut nimiam patientiã, aut nimium ſtuporem arguat, quòd tã ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram, niſi diu tẽ factam: ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meũ eſt. cum ego tandiu peregrinatus ſim, nullũ periculum terra marique fugerim, plus iſta intra vnã viciniam, quàm ego toto mari, quæſiuit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſsũ, confitendũ habeo, hac me cauſa abfuiſſe, vt in acceſſione patrimonij peregrinando cũ vxore certarẽ. Illud, Iudices, mihi tormentum eſt, quod notata iudicio veſtro vt multiplicatã dotem perdat, plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum eſt. Tãtum in iſtam diues amator effudit, vt poſt pœnam quoque expediat fuiſſe adulteram. Quæ præceperim vxori proficiſcens, ſcio: cetera, quemadmodum adoleſcens

ſcens formoſus, diues, ignotus, in viciniā formoſæ, & in abſentiā viri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quemadmodum aſſidua ſocietate quotidianę per diē noctéque libidinis exhauſtis viribus perierit, interrogate rumorem. Vos interrogo, Iudices, quid officij mei fuerit. Poteram ego ſaluo pudore meo nihil de hereditate ſuſpicari in qua etiamnum auctor ab vxore dictus ſum? Veni nihil aliud quàm vt fortunā meā querar. nā causā melius vos noſtis. Tēpus eſt, Iudices, de vxore & marito credi, mulierem tam formoſam amari potuiſſe. Pudica forte ſic amari, ne ſollicitaretur, potuit. Neq; eſt quòd dicat: Nō in meo iſtud arbitrio poſitum. Erratis vos Iudices, ſi non maritum ad ſollicitandam matronam putatis irritatum; ſpem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilē ſexū. Si tātū in formoſa ſperari poteſt, quantū placere poteſt, omnes formoſę in ſe vniuerſos populos cōuerterent. Matrona quæ ſe aduerſus ſollicitātes autā volet, prodeat in tantum ornata, ne immunda ſit: habeat comites eius ætatis, qui impudicos, ſi nihil aliud verecūdia annorū remoueat: ferat iacentes in terram oculos: aduerſus officioſum ſalutatorem inhumana potius quam inuerecunda ſit, etiā in neceſſariam reſalutandi vicem multo rubore confuſa lōge ante impudicitiā neget ore, quàm verbo. in hac ſeruādæ integritatis cuſtodia, nulla libido irrūpet. Prodite mihi fronte in omne lenociniū compoſita, paulo obſcœnius quàm poſita veſte nudæ, exquiſito in omnes facetias ſermone, tantū non vltro blandientes, vt quiſquis viderit, non metuat accedere. Deinde miramini, ſi cum tot argūmentis pudicitiā proſcripſerit, cultu, inceſſu, facie, aliquis repertus eſt qui incurreret, & reti adulteræ ſe non ſubduceret. Internuntium, puto ſollicitantis ſe, arripi & denudari iuſſit, flagella & verbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterrimi mancipij vix imbecillitatem muliebris manus continuit. Nemo ſic negantem iterum rogat. Quotiens quòd non vna peregrinareris queſta es? apud quem indignata es? Abundè in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum negaueris, quòd plerunque etiam impudiciſſima ſpe vberioris præmij de induſtria ſimulat. Quando de iniuria tua viro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis iniuriæ ſolitudo tua pateret, maturio-

rem reditum rogaſti? & quanto decentius contumeliam penetralium meorum vxoris epiſtola; quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem! Miſerrimus omnis ſæculi maritus, ſic contempta abſentia mea, etiam hûc iniuriam meã neſcirem: ſi qui fecerat, tacere voluiſſet. Totiens ſollicitantem in iſtam faciem qua placere poteras conuertiſti. Non omne ornamentum, veluti cauſam talis iniuriæ execrata es? Quod proximum eſt à promittẽte, rogata ſtuprum, tacet. Inſpicite adulteri cenſum ex eo impune, ſi quod adulteris edidit. ſi eſt aliquid quod non erit. Quid ſingillatim omnia percenſeo? quicquid ego non emi in mundo tibi miſer, vt maritus, cum omni cenſu meo inter munera adulteri lateo. SOLA MIHI HERES ESTO. Quid ita? habes, inquit, ſcripſit cauſas. quia cum ſemel appellaſſem, cũ iterum, cum tertio, non corrupi. O vos nimium felices, & aureo, quod aiunt, ſæculo natos, ſi etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ ſola heres eſto: quia corrumpi nõ potuit, quia tot ſolicitationibus expugnari nõ potuit, quia tam fideliter pudicitiam cuſtodiuit. Tace pauliſper nomen auctoris: nunquid non teſtamẽtum viri crederetur? nullam eſſe in vxore ſuſpicatur infamiam inter mutuum eius amorem: aut certe ita creditum iam moriturus tabellas occupare, ſi vultis cũ muneribus meis imponere, elogium ex teſtamento adulteri petendum eſt. SOLA HERES ESTO: quamuis aliena quamuis ignota, tantum quia pudica, quia incorrupta eſt. Quid? iſti tam cenſorio adultero non mater eſt? non ſoror? non propinqua? aut nulla earum pudica eſt? Idcirco ſcilicet cũ tãtis diuitiis peregrinas vrbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat. Illic vbi natus eſt, nulla pudica erat: at illic vbi negotiatus, quia nulla non proſtituta erat, vacuo teſtamento pudica heres per errorem quæſita eſt. Ego adulterã arguo, quam in matrimonium recepi, qui communes ex illa liberos precatus ſum, quã pudicam libentiſſime crederem. Adeone iam ad omnem patientiam ſæculi mos abiit, vt aduerſus querimoniam viri vxor alieno teſte defendatur? At hercules aduerſus externorum quidem opiniones ſpecioſiſſimũ patrocinium erat: *Ego viro placeo*. At ego, ſi hunc morem inſcribẽdi recipitis, in conſpectu veſtro ita ſcribam: ***Vxor mea heres***

eſto,

eſſe, quod peregrinante me adamata eſt, quòd hæres ab adoleſcente alieno ac libidinoſo relicta eſt, quòd tam infamem hereditatem adijt. A duobus vos teſtamentis in conſilium mittor. vtrum ſecururi eſtis? quòd ab adultero abſoluitur, an quòd damnatur à viro? Magnus pudicitiæ fructus eſt, pudicam credi; & aduerſus omnes illecebras atque omnia delinimēta muliebris ingenij eſt veluti ſolum ac firmamentum in nullā incidiſſe fabulam: nouos fortaſſe, non in omnium æſtimationem occurrere: & horrēda multa, deinde ac varia daturus experimenta. fœmina quæ damnum pudicitię quiuis eſt, atque curandus eſſe ac videri pudicam.

Cetera deſunt. Quæ ſequuntur ſumpta ſunt ex Epitome.

Muliebrium vitiorum fundamentum auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulteri, poteſt nō timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruentetur. Infœlices ancillarum greges laborant, vt adultera tenui veſte perſpicua ſit, & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinuſque agnouerit. Fruſtra æſtimabo eſſe indicia, ſit tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquūtur, pudicam tantum vnus, & peregrinus. Cui plus laudator quam accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audiui pudicam, niſi in adulteri eclogio. Deiice in terram oculos, & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quiſq; pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicā. Puto, plus credidis ciui, quā peregrino: marito, quàm adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit, QVIA PVDICAM, inquit, COMPERI; quod nulli præter me contigit.

PARS ALTERA. Formoſa eſt: hoc natura peccauit. Sine viro fuit: hoc maritus peccauit. Appellata eſt: hoc alius peccauit. Negauit: hoc pudice. Heres relicta eſt: hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc conſulto fecit.

M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM LIBER TERTIVS. [aliis SEPTIMVS.]

INSTATIS mihi quotidie de Albutio: non vltra vos differam, quamuis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies ſexieſve populo diceret, ad ſecretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat. Alius erat cum turbæ ſe committebat, alius, cũ paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exſurgere audebat. Illa tempeſtiua in declamationibus eius philoſophia ſine modo tũc, & ſine fine euagabatur: raro totam controuerſiam implebat. Non poſſes dicere diuiſionem eſſe, non poſſes declamationem: tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuiſioni multum ſupererat. Cum populo diceret, omnes vires ſuas aduocabat, & ideo non deſinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni controuerſia dicere, nec quicquid debet dici, ſed quicquid poteſt. Argumenta cum argumentis colligebat & quaſi nihil eſſet ſatis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. Erat & illud in argumentatione vitium, quod quæſtionem non tanquam partem controuerſiæ, ſed tanquam controuerſiam implebat. Omnis quæſtio ſuam probationem habebat, ſuam excuſationem, ſuos exceſſus, ſuas indignationes, epilogum quoque ſuum. Ita vnam controuerſiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur? omnis quæſtio per numero»

meros ſuos implenda non eſt? Eſt quidem, ſed tanquam acceſſio, non tanquam ſumma. Nullum habile membrum eſt, ſi corpori par eſt. Splendor orationis, quantus neſcio an in vllo alio fuerit. Non lexis magna, ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu, ſed præparato. Extemporalis illi facultas, vt affirmabant qui propius norant, non deerat, ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sententiæ, quas optime Pollio Aſinius albas vocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultum, nihil inſperatum afferentes, ſed vocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt autem tam mimicum, quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe neſcio quid mali. Ideoque moderatio eſt adhibenda, vt illa ſit præparatio, non confeſſio. Locum beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis Latini queri, cum illum audires: tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum voluerat, explicandi vis. Itaque ipſe dicere ſolebat, cum vellet oſtendere, non hæſitare ſe in electione verborum: Cum rem animus occupauit, verba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat. Splendidiſſimus erat. idem res dicebat omnium ſordidiſſimas, *acetum*, & *puletũ*, & *laternas*, *philerotem*, *ſpongias*, nihil putabat eſſe, quod dici in declamatione non poſſet. Erat autem illa cauſa: timebat, ne ſcholaſticus videretur. Dum alterum vitium deuitabat, incidebat in alterum: nec videbat, nimium orationis ſplendorem his admixtis ſordibus, non defendi, ſed inquinari: & hoc æque omnium eſt, vt vitia ſua excuſare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quomodo non videretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu. Hæc ſordida verba ad patrocinium aliorum afferebat. Hoc illi accidit inconſtantia iudicij. Quem proxime dicentem commode audierat, imitari volebat. Memini omnibus illum rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto iuniorem quàm ipſe erat, cum codicibus ſedere. Memini admiratione Hermagoræ ſtupentem, ad imitationem eius ardeſcere. nullà fiducia ingenij ſui, & ideo aſſidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transfert, & modo exilis eſſe vult, nudiſque rebus hærere, modo horridus,

& volens potius quàm cultus modo breuis & concinnus, modo nimis ſe attollit, modo nimis deprimit, ingenio ſuo illuſit, & longe deterius ſenex dixit. Nihil enim ad profectum ætas ei proderat, cum ſemper ſtudium eius eſſet nouum Idiotiſmus eſt inter oratorias virtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam. Hac vir ute varie vſus eſt. Sæpe illi bene ceſſit, ſæpe decidit. nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo præſtitit vnquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcentulus cum declamaret aptè & conuenienter, & decenter, hoc genere vtebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod ſordidum, ſed & quod ſordido ſimile eſt. Raro Albutio reſpondebat fortuna: ſemper opinio: quamuis pœnituiſſet, adire libebat Triſtis, ſollicitus declamator, & qui de dictione ſua timeret etiam cum dixiſſet. Vſque eo nullum tempus ſecurum erat. hæc illum ſollicitudo fugauit e foro, & tantum vnius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iuriſiurandi condicio aliquãdo facta ab aduerſario, induxit eiuſmodi figuram, qua illa omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi rem iureiurãdo tranſigi? iura, ſed ego iuſiurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi ſunt Iura per patris memoriam, & executus eſt locum, quo perfecto ſurrexit. L. Aruntius ex diuerſo ait: Accipimus condicionem: iurabit: Clamabat Albutius: Non detuli condicionem, ſchema dixi. Aruntius inſtabat, Centumuiri rebus iam vltimis ſe parabant. Albutius clamabat: Iſta ratione ſchemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat: Tollantur. poterimus ſine illis viuere. Summa rei hæc fuit. Centumuiri dixerunt, dare ipſos ſecundum aduerſarium Albutij, ſi iuraret ille. Iurauit. Albutius non tulit hanc contumeliam, ſed iratus calumniam ſibi impoſuit: nunquam enim amplius in foro dixit, homo ſummæ probitatis, qui nec facere iniuriam, nec pati ſciret. Et ſolebat dicere: Quid habeo quare in foro dicam, quum plures me domi audiant, quàm quenquam in foro? Cum volo, dico quandiu volo, aſſum vtri volo. & quamuis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod ſchemata

maxima ſine periculo dicebantur: nec tamen in ſcholis effugere contumelias poterat Ceſtij, mordaciſſimi hominis. Cum in quadam controuerſia dixiſſet Albutius: Quare calix ſi ceciderit frangitur: ſpongia ſi ceciderit non frangitur? aiebat Ceſtius: ite ad illum cras: declamabit vobis, quare turdi volent, cucurbitæ non volent. Cum dixiſſet Albutius in illa, qui fratrem parricidij damnatum exarmata naue dimiſit: Impoſuit fratrem in culeum ligneum: Ceſtius eandem dicturus, ſic expoſuit controuerſiam: Quidam fratrem domi à patre damnatum, nouerca accuſante, cum accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culeum ligneum, vt perueniret neſcio quo terrarum, ingens riſus omnium ſecutus eſt. Sed nec ipſi bene ceſſit declamatio: paucas enim res bene dixit. ſed cum à ſcholaſticis non laudaretur: Nemo inquit, imponit hos in culeum ligneum, vt perueniant neſcio quo terrarum, vbi calices franguntur, ſi ceciderint: ſpongiæ non franguntur. Video quid velitis; ſententias potius audite, quàm iocos. fiat. Audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

CONTROVERSIA XVI.

Ab archipirata filio dimiſſus.

THEMA. *Mortua quidam uxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adoleſcentib. domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum: ille exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt. Poſtea pater peregre profectus, captus eſt ab eo: & remiſſus in patriam, abdicat illum.*

CONTRA PATREM. ALBVTII SILII. De fratre nec iudicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago & gratulor, quòd patrem ſeruare potuit mori iuſſus. Tanta tempeſtate confuſus, neque æſtimare quicquam, neque deſpicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente, quàm quæ videris ipſe noſſe indicabo. ſolutum mihi fratrem tradideris, an alligatum neſcio. quantum ad meum ſtuporem attinet, etiam fugere potuit, nec ſatis me-

minerам, tale miniſterium mihi pater an nouerca mandaſſet, miniſterium an pœnam eſſe voluiſſet, vindictam parricidij, an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes? non poſſum pater. Non ignoſcis, an non credis? ego contendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrannus: Veni, tuis manibus filium inſue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus vti? potes audire incluſi filij gemitum? Si potes: timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes: quid frater in fratrem non poſſit, patrem teſtem dedi. Quid accuſas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto conſilium meum victum eſt? à me frater vt viueret, non impetrauit: vt fugeret, non impetrauit. Nihil aliud impetrauit, quàm vt aliter, quàm in culeo moreretur. Cauſam malam habeo, vt inter fratres Vbi ſpes? in gubernaculo nulla eſt in remigio? ne hoc quidem, in comite? nemo repertus eſt naufragij comes. in velo? in arte? omnia pæne inſtrumenta incircunciſa ſunt. Adminiculũ in ſpe nullum eſt, patri ſum excuſandus, an fratri? de filio tuo hoc reſpondeo, quandiu in patrio ſolo morari licet, cuius eſt proiectus in mare, quicquid poſt exilium & naufragium vel facit vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abſtractus, pœnarum eius pars non eſt, nequitiæ opus eſt. ſed aliis quærentibus, te ipſum teſtem dabo non eſſe piratam. Ego illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abſtuli. Fortuna ipſa, quæ miſerta eius eſt: nihil tamen illi præter mare reliquit. Moriendum eſt mihi pater iuſſit. neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iuſſus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte: volo mori, ſed pura manu tua: hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, [licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori.] Asinii Pollionis. Æquas mihi præbete aures, dabo vobis etiam damnatum abſoluendum. Viuit, inquit, frater. non credo ſeruauit, inquit, me. feciſti vt crederem. Hæc eſt ſumma rerum geſtarum, In ea domo, in qua tam facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel mori volo. Q. Haterii. Emicabant denſis vndique

dique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempeſtates abſconderant diem, imbres vndique, & omnia procellis ſæuientia. Expectat, inquit, parricidam mare; intumuerat ſubitis tempeſtatibus mare. iuſtis quoque nauigiis horrendum, Fateor, fateor dixi: fratrem tibi, ſi innocens eſt, fortuna commenda; fragmentum infelix & iam nauigaturis omen: quòd ſi quis gubernator vidiſſet, iter ſuum detuliſſet. Naufragus è littore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes, inquam, frater, ſi innocens es, nauigium, ſi nocens, culeum. non potui facere parricidium, & quàm facile erramus homines, factum putaui. deliberabam, an parêrem patri. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies inuenire, etiam locum à naufragiis nauigium. ARGENTARII. Quod iuſſeras, fratrum eſt: periit frater. Viuit, inquit; & me dimiſit. bono argumento probatur viuere. Vtráſque ad cœlum manus ſuſtulit. Si nihil vnquam impie cogitaui, ſi patrem meum etiam damnatus diligo, Dij immortales rerum iudices adeſte. ſi aliter ſentiret, infelicia ſibi imprecatus eſt maria. ſic nauem ſuam rexit. BLANDI. Iacebat in littore nauigium quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi ferrum non ſentienti cum animo pariter excidit: torpent manus, & neſcia qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. intellexi quam difficile eſſet, parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis, fortuna ſuccurras, ita mihi contingat aut honeſte viuere, aut mori: ita ex domo noſtra ego ſim vltimus reus, vt iſte iurabat, meliorem ſe nouercam habuiſſe, quàm fratrē. CORNELII HISPANI. Fateor. volui occidere, ſed tunc intellexi, quàm difficile eſſet parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui: ne nunc quidem poſſum. Pater noſter nauigauit ſereno die, tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? nauigauit dānatus felicius, quàm qui damnauerat. Vade, inquit patrem te habere mihi non licuit: habebo patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio carus pater, etiam poſt ſupplicium. Vtrum vobis videtur innocentiam apud piratas didiciſſe, an

ne apud piratas quidem perdidiſſe? Arellii Fusci Patris. Potuit patrem occidere: & quem teſtem timebat abdicatus à patre? Quo me conferam? in mare? non poſſum: iratos habeo piratas. Cum traditus eſt mihi frater, imperatúmque vt ſumerem ſupplicium, ſi qua eſt fides, tentari me putaui, an poſſem parricidium facere. Porcii Latronis. Perfer s. * pater, niſi in parricidam incidiſſes. Triarii. In naufragio nauigabat: parum eſt, quod nō occidit patrem, immo etiam integra naui dimiſit patrem * reſolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Inſue me culeo: certè ſentiam maria, non ea videbo. Sciſſa quoque vela fecerant ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis: ſcires nauigare qui ſeruaturus eſſet patrem. Et iam pirata dicitur: iterum falſo crimine male audit. Cestii Pii. Erat nauigium, immo fuerat: ſed adhuc crudelis & pertinax nouerca poſt omnia deuicta nihilominus ſæuit. maria iam quieſcunt. prædones iam miſerentur, irati iam parcunt. Ibamus præter ſepulchrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus expecta, vide an fortuna nobis obiiciat ſcelus. Iacebat nauigium peruetus, & attritum ſalo, vix vnius capax animæ. Veni ad vos, victoriam pulchram petiturus, vt probem me parricidam. Non occidiſti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucūdiſſimam vocem: Fateor me parricidam, occidi fratrem: tutus ſum, pater, ſi hoc probetur? impoſui in exarmatam nauem: non eſt occidere? Nouercæ quidem nunquam ſatis priuignus occiditur? Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt: & hæc eſt conditio miſerrima humani generis, quod naſcimur vno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, venenum, naufragium, mille aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere vocatur ſed diutius. Si quis nunc ſtat in turba, & hoc dicit: Huic quiſquam parcat, qui fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, vt alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater: qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa nauigia: parua materia ſeiungit fato. Quid ſi vero non rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? Exarmata nauis,

ta nauis, & vtroque patens latere. imponitur miſer in naufragium: nauigio per ſe peſſum ituro, pondus inſuitur. Ecce nauem diuinitas armat, ſubito viſa ſunt vela, ſubito nauis cœpit & regere ſe, & attollere. Magnum eſt præſidium in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur; procellæ ſpumante impetu latera nauigij vrgent, pulſatur vndique nauis periculis: innocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudiciis. O mitiores procellæ patre, quam eiecistis animam! Nec hoc tantum diuinitus geſtum eſt; quod peruenit tutus in portum: excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi. capitur iudex, vt illum pœniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidii potuit: parricidam facere nec damnando quidem potuit Cognoſce innocentiam meam in mari, quam domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt: ſic patrem parricida dimiſit. IVNII GALLIONIS. Multa non agnoſco: frater domi damnatus eſt, ego in publico: illi obiectum eſt quod parricidium fecerit, mihi quod non fecerim, ille negabat: mihi nouo patrocinio vtendum eſt. Fratrem occidi: in ea domo in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video vos inuitos audire hoc genus defenſionis, malo itaque me vobis innocentem probari quam patri. Fratrem non occidi; non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus; eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris natura pectoris ſum; mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium; animus meus durior eſt; illius clementior: apud piratas quoque inuenitur, qui non poſſit occidere: putas me dicturum, ne alius occideret? Si mater noſtra viueret, puto illi tradidiſſet. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum vobis videtur per manus patris punire filium voluiſſe, an ablegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo, ne, cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis: Certe negabis te poſſe hominem occidere. MVSAE. Traditus eſt frater puniendus mihi potiſſimum, quo iſtud propoſito pater feceris; apud pleroſque diſputationem habet. Ego, ſi quid mitius illo tempore voluit fieri, non intellexi. Impoſui multum recuſantem, & inſui culeo poſtulantem.

Obiicis mihi molliorem animum, alius mitior eſt pluſquam debet, alius ſeuerior eſt, quàm neceſſe eſt: mediis alius affectibus inter vtrumque poſitus, totus in ſua poteſtate eſt. Quidam & accuſare & damnare poſſunt, & occidere: quidam tam mites ſunt, vt non poſſint in caput ne teſtimonium quidem dicere. Non poſſum hominem occidere: hoc vitium & apud piratas inuenitur. Alij viuere ſine reipublicæ adminiſtratione non poſſunt: aliis in priuato latere, & extra omnem inuidiam ſeceſſiſſe præcipua tranquillitas eſt: aliis non poteſt perſuaderi, vt matrimonio obligentur: aliis, vt careant; ſunt qui caſtra timeant: ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeant. In tanta morum varietate: videte quantulum ſit quod excuſem. non ambitioni, non inertiæ veniam peto: miſericors ſum, non poſſum occidere hominem. Gratulare pater naturæ meæ. nunquam eiuſmodi filius parricidium faciet. Hoc vitium à te traxiſſe videor. Non putatis miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere: dextera ſimul ac mente languit: prô bone Iupiter, Mithridatem quam non dubium parricidam. POMPEII SILONIS. Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit: dimiſi in portum naufragum. Vis pater ſcire, accuſator nocentior ſit, an reus? Coniice in alteram nauem nouercam: illa faciat votum, precetur, ſi neminem innocentem accuſauit, ſi priuignum immerentem non oppreſſit: in eos piratas incidat, qui neſciant captos dimittere.

PARS ALTERA. MVSAE. Patricida meus in mari regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. GAVII SABINI. Facinus indignum, parricida damnatus poſt pœnam potuit dicere patri ſuo: Morere.

DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit: An licuerit illi quod iubebat pater, facere. Non licet, inquit, patrem necare. Ille damnatus erat. non enim iudicio publico ceciderat; ignoſce, ſi diligentior ſum, cum videam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij poſtulet. facile eſt ſi dicenda ſit domi cauſa, etiam nocens abſolutionem ſperare potero. in foro quid reſpondebo?

debo? Occidi fratrem. Parricidam me quoque vocat, quòd non affui reo. Si licuit, an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt. naturæ iura ſacra ſunt etiam apud piratas. Quid de me iudicaturus es, ſi fecero? puto difficulter poſtea in me parricidium credes. Etiam ſi debuit parêre patri, an ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit. Fatebôr, inquit, quod forte offenſurum eſt aures, patri parêre volui, fratrem occidere non potui. Obortæ ſunt ſubitò tenebræ, diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu corpus. non poſſum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam. non poterit. Quidam occidere hominem tantum non poſſunt. Quorundam aduerſus hoſtes deficit manus. Fratris quoque beneficium non eſt tam magnũ, pater, quàm putas. Non ille te noluit occidere: ſed non potuit. Nouiſſimas illas partes fecit. Quamuis non occiderit, ſi tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicit enim pater, Si non poteras, negaſſes, & miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem valde laudatam. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? putaſti me poſſe occidere? Quid ergo ſi e loquebaris tanquam vnum parricidij condemnaſſes? Deinde an puniuerit fratrem. Hæc deſcriptio ſupplicij, quod dixit grauius etiam culeo fuiſſe: & adiecit, hoc die illum pœnas dare inter barbaros incluſum; per quos neceſſe eſt illi patre populari capere. Sed ne per illos quidem neceſſe eſt parricidium facere. Hac diuiſione vſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defendere: inter quos & Geminvs Varivs fuit; qui aiebat adoleſcentem optimam cauſam habere, ſi non occidit fratrem etiam nocentem: meliorem tamen, ſi non occidit innocentem. Partitam autem materiam fecit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit: An abdicari non debeat, etiam ſi nocentem fratrem non occidit. hic dixit, Non licuit, non debui, non potui. An innocentem non occideris. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, Tam ſero defendis? Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Nouiſſime, an etiam nocentem ſatis punierit.

Color. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, vtrumne aliquid deberet dici

in nouercam an nihil. P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſierunt vt in nouercam inueherentur. Fuerunt & illi qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpiciones & figuras: quam rem non probabat PASSIE-NVS & aiebat, minus verecundum eſſe, aut tolerabile, infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem, in malum colorem incidere, quàm tranſire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem vſus eſt: Non potui occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu tit.bantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non poteſt facere. CESTIVS colore alio vſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulcrum, inuocare cœpit manes eius. motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit. Quid facerem? inquit occidere pater iubebat, mater vetabat & eum colorem dixit: Hæc mecum cogitaui, Non eſt imperatum vt manu occiderem, non vt laqueo, non vt mari: eligere ſupplicij genus liberum eſt. FVSCVS ARELLIVS hoc colore vſus eſt: Tentari me à patre putaui: Vno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult. ALBVTIVS in argumentis plura poſuit, & omnes fere colores contrectauit. In narratione hoc colore vſus eſt, & dixit: Hoc vnum mihi præſta beneficium ſine me tanquam parricidam mori. ARGENTARIVS. Non tanquam frater eſſem: ſed huius conſilij inuentor, dixit: Cogitaui quid facerem. Tandem inueni, quomodo parricidium vindicarem ſine parricidio: PASSIENVS hoc colore vſus eſt: Non putaui patrem vtique velle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quod domi, quod nouercæ, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit, age ſi parcere voluiſſet, cui tradidiſſet? POLLIO ASINIVS dixit in nouercam. itaque illo colore vſus eſt: Cogitaui mecum quid liceret, quid oporteret. ſi tantum, inquam, nefas commiſſum eſt, nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Triumuiris opus eſt, comitio, carnifice. Tanti ſceleris, non magis priuatum po-

teſt eſſe

teſt eſſe ſupplicium, quàm iudicium. MARCELLVS dixit ita: *Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam?* & illam quam ſupra ſententiam retuli: Habes, inquam, frater, VARIVS GEMINVS & ipſe dixit: Nolui occidere. Egregie inquam, nouerca inter priuignos diuiſit odium, aliter alium aggreſſa eſt. alteri parricidium obiicit, alteri mandat. & hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem, Apud quem prætorem cauſam dixiſti? apud nullum, inquit. Quis accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? immo qui teſtes? Vni enim etiam de minore ſcelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronuntiauit? nemo. Quid porro inquit? Ego ſi reus fuiſſem, ad te non miſiſſem? SEPVLLIVS BASSVS hoc colore vſus eſt: Non habui parricidæ inſtrumenta, non culeum, non ſerpentes: parricidam tamen in maria proieci. HISPANVS duro colore vſus eſt: Hoc, inquit, ſupplicium tanquam grauius elegi. Quid iſte, inquam, inſuetur, & ſtatim omnem ſenſum ſupplicij effugiet? immo ſollicitus pendeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur, ipſe pœnam ſuam ſpectet: nihil ſperet, timeat omnia, peius debet quàm ceteri parricidæ mori. à patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationem vſus eſt, vt diceret, hoc ſe tanquam grauius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudentibus. Quam enim ſpem habeat abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit? HATERIVS hoc colore vſus eſt: Diu mecum diſputaui. parricida eſt, quem non teſtis probauit, non iudex coarguit? quid ergo? innocens, quem condemnat pater? Inueni æquè pœnam ſimillimam reo, merſam, non tamen ex toto perditam ratem, quæ vel punire fratrem poſſet, vel abſoluere. TRIARIVS & ipſe quaſi ſententiam de fratre ferre voluiſſet, egit, & dixit. Tandem ad cœlum manibus leuatis: Quicquid eſt inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas, inuoco. damnatus alto committitur. Dij iudicate poſt patrem. Hæc ſententia dicebatur ex Græco tranſlata, ſed Græca corruptior eſt: Ποσειδῶν ἀμέτρητον δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀέριον κεκτημένος βασιλείαν: ἀπάγεται πατροκτόνος μετὰ πατέρα δικάσοντ. *Neptune immenſi domine profundi, adepte regnum ætherium, adducitur parricida, poſt*

patrem iudica. A parte Patris. quòd ab archipirata dimiſſus eſt ſic. CESTIVS. Pœnam, inquit, putauit mihi hanc eſſe morte grauiorem. & ſic poſuit in narratione: Rogabam vt occideret, non impetraui. VARIVS GEMINVS ait: In hoc me dimiſit, nō quia volebat ſaluum eſſe, ſed ad patrocinium ſuum: vt quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluiſſe. LATRO dixit: Quis porro vno me miſerior eſt, qui vitam parricidæ debeo? DIOCLES CARYSTIVS elegantem ſenſum in prooemio poſuit pro adoleſcente, cum diceret cauſas ſe abdicationis non inuenire, luxuriæ ſe occaſionem non habuiſſe, parricidium ſibi non obiici, & contra reos ſe minime laborare: Fortaſſe, inquit, queritur, quod captum non redemerit. adiecit οὐκ ἔχω καιρὸν παίζειν; *Non habet iocandi occaſionem.* Et cum tractaret in vltima parte, debere patrem noſſe vitia liberorum, & ferre vtique in vnico, adiecit: Πεπείρακας, πάτερ, ὅτι κανὼν πρὸς τεχνῶν υἱὸς ἄσων εὔχρηστος: *Expertus eſt pater, quod norma ad res ingenioſas filius eſt vtilis ac frugi.* ARTEMON in deſcriptione tempeſtatis laudatus eſt, & bellè acceſſit ad eam. Νῆες εὐπλοούντων ἀναγωγὴ ἄκουσον, *Naualis claßis bene nauigantis eductio, attende.* Et cum de ipſo nauigio diceret, pulchre cœpit: Σκάφος ἔρημον αὐτὸ σου τύχη: *Nauis deſerta non reducis eſt fortunæ.* Et vltimam deſcriptionis ſuæ ſententiam propoſuit: ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀνῆγον. *Naufragus è portu ſoluebam.* Et ad partem narrationis elegāter tranſit: αἴτησον νῦν πάτερ, πῶς ἀνέδυσαν, ὅπως ἀπὸ δύο εἷς. *Exige nunc, pater, vt emerſerit, quomodo è duobus vnus.* GLYCON dixit.

SOLEO dicere vobis, Ceſtium Latinorum verborum inopia hominem Græcum laboraſſe, ſenſibus abundaſſe. Itaque quotiens lætius aliquid deſcribere auſus eſt, totiens ſubſtitit: vtique cum ſe ad imitationem magni alicuius ingenij direxerat, ſicut in hac controuerſia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum ſibi deſcriberet, placuit ſibi in hac explicatione vna & infelici. Nox erat concubia, & omnia, Iudices, canentia ſideribus muta erant. MONTANVS IVLIVS, qui comis fuit, quique egregius poëta, aiebat illum imitari voluiſſe Virgilij deſcriptionem:

Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes,
Alituum, pecudumque genus ſopor altus habebat.

At Virgilij imitationem bene ceſſiſſe, qui illos optimos verſus Varronis expreſſiſſet in melius:

Deſierant latrare canes, urbeſque ſilebant.

Omnia noctis erant placida compoſta quiete.

Solebat Ouidius de his verſibus dicere, potuiſſe fieri longè meliores, ſi ſecundi verſus vltima pars abſcinderetur & ſic deſineret:

Omnia noctis erant.

Varro quem voluit ſenſum optimè explicuit. Ouidius in illius verſu ſuum ſenſum inuenit: aliud enim intercïſus verſus ſignificaturus eſt, aliud totus ſignificat.

CONTROVERSIA XVII.

Popilius Ciceronis interfector.

LEX. DE MORIBVS SIT ACTIO. Thema. *Popilium parricidii reum Cicero defendit: abſolutus eſt. proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit. accuſatur de moribus.*

CONTRA POPILIVM. BASSI SEPVLII. Si accuſaſſet Cicero Popilium, viueret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto iam creditis occiſum ab iſto patrem, vt vno ictu periret: tantum dabo. pro Cicerone ſic liceat paciſci. GABII SABINI. Quod vnum potuimus, effecimus, vt veniret tempus, quo Popilius Ciceronem deſideraret. Popili, potes, inquit, Ciceronem occidere? Pro te vel patrem. PORCII LATRONIS. Proſus occiſurus Ciceronem, debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum, effecit vt minimum in illo eſſet crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum. feliciſſime licet cedat actio, id ſolū efficiemus, vt qui occidit Ciceronem, tantum erubeſcat. Pro dij boni, occiſum Ciceronem, malos mores voco. ALBVTII SILI. Cęde ceruices tanti viri, & humero tenus reciſum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam. Hoc vnū tamen feliciter feciſti, quòd ante occidis patrem quā Ciceronem. Facilius Cicero pro parricidio iudices mouit, quàm pro ſe clientem. Ad vos hoc patroni exemplum

pertinet. nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicunque eſtis, Iudices, qui in iſtum reum ſederatis, ecquid pœnitet abſoluiſſe? ARGENTARII. Impius eſt, ingratus eſt: audeo dicere, parricida. Senſit qui defenderat. Reſpice forum: hic ſub Cicerone ſediſti. reſpice roſtra: hic ſupra Ciceronem ſtetiſti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus eſt. abſcidit ceruices loquentis: hæc eſt abſoluti clientis poſt longum tempus ſalutatio. Parce iam quæſo, Popili. Nihil tibi niſi occidendum Ciceronem mandauit Antonius. Duo fecit parricidia: quorum alterum audiſtis, alterum vidiſtis. CESTII PII. Si dixero, Adoleſcentia turpis eſt, infamis pueritia eſt: reſpondebit, Iam iſta Cicero defendit. Non pudet Popili? accuſator tuus viuit. quid tam commune, quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? Parricida ſic etiam tu periiſſes. FVLVII SPARSI. Non crediidiſſet facturum Popilium Antonius, niſi in mentem illi veniſſet: illum & parricidium feciſſe. Facinus indignum: à me defenditur Cicero, cum Popilium Cicero defenderit. MENTONIS. Non magis quiſquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium quàm nemo Popilium præter Ciceronem defendere. parricida quem viuus negarit Cicero, occiſus oſtendit. Fortunam Ciceronis. Antonius illum proſcripſit, qui accuſatus eſt: Popilius occidit, qui defenſus eſt. Si damnatus eſſes, carnifex te culeo totum inſuiſſet. Video quid reſpondeat. Non credet Antonius occiſum Ciceronem à Popilio, niſi ei ſignum attulerit. TRIARII. Præſta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præſtiterunt. Proſcriptum tranſi. Ne à mortuo quidem manus abſtinet, lacerat occiſum. Popili hoc parricidium tertium tuum eſt. POMPEII SILONIS. Nunquid magis exonerare te poſſum? præſta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI. Dic Antonio: Ego iſtud ſcelus facere poſſum, & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis, poſtquàm ad illum Popilius miſſus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuiſti Ciceronem occidere? at quàm bene perſuaſerat nobis Cicero, parricidium te facere non poſſe. Occidiſti tu Ciceronem loquentem? Nunquid, inquit, & aliquis ex tuis venerat index, an nemo Ciceroni

Ciceroni timendus eſt, qui cum Popilio venit? Q. Haterii. Qui modo Italiæ humeris relatus eſt, nunc ſic à Popilio refertur? propoſito in roſtris capite Ciceronis, cum vnius metu omnia tenerentur, gemitus tamen populi liber fuit. Ivlii Bassi. Proſcriptus, inquit, erat Cicero. pater certe tuus proſcriptus non fuit. Blandi. Dij manes, Popilij ſenis, occiſi & inultæ patris vmbræ Cicero te perſequuntur, vt quem negaſti, parricidam ſentias. Capitonis. Deduxi ad vos reum omnium, quos terra ſuſtinet, nocentiſſimum, ingratum, impium, percuſſorem, bis parricidam: nec tamen timeo. Patroni viderint, nemo à Popilio quidem, niſi poſt beneficium occiditur. Nec dãnationem tamen ipſius deſpero, nõ enim à Cicerone nũc defenditur. Timeo ne cauſæ non ſatisfaciam. maior cauſa eſt, occiſum à Popilio Ciceronem quæri, quam fuit aliquando probare non occiſum patrem. Ciceronem quiſquam potuit occidere, qui audiuit? Minturnenſis palus exulem Marium nõ hauſit. Cimber etiam in carcere vidit imperantem, prætor iter à conſpectu exulis flexit. Qui in ſtepidine viderat Marium, in ſella figurauit: Non poſſumus de Popilio queri: eodem loco patronum habuit, quo patrem. Pompeius terrarum mariſque domitor, Hortenſij ſe clientem libenter confeſſus eſt: Hortenſius bona Põpeij non Pompeium defenderat. Romulus horum mœnium conditor, & ſacratus cœlo parens, non tantum vrbem fecit, quantam Cicero ſeruauit. Marcellus in Veſtæ æde extinxit incendium: Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perſe Paulus, Spartaco Craſſus, Sertorio & Mithridate Pompeius, nemo hoſtis Catilina propius acceſſit. Fert appenſum conto caput, & defluente ſanguine, hunc ipſum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. Buteonis. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occiſum patrem à quo occidi poterat etiam Cicero. Marini. Si inimicus eſſem patronis, optarem vt reus abſolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi potuit etiam Popilius.

Divisio. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: ſed hi quoque non parricidij reum à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio.

Declamatoribus placuit, parricidam reum fuiſſe. Si autem eum accuſant, tanquam defendi non poſſet: cum adeo poſſit abſolui, vt ne accuſari quidem potuerit. LATRONI non placebat illum ſic accuſari, quomodo quidam accuſauerunt: Obiicio tibi quod occidiſti hominem, quod ciuem, quod ſenatorem, quod conſularem, quod Ciceronem, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem, ſed fatigari. ſtatim illo veniendum eſt, ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam cauſam habet Popilius, vt detracto eo quod patronum occidit, nihil negotij habiturus ſit. Patrocinium eius eſt ciuilis belli neceſſitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos poteſt tutius euadere. Licuit enim in bello & ciuem & ſenatorem & conſularem occidere: nec in hoc crimen eſt, quod Ciceronem, ſed quod patronum. LATRO accuſauit illum de moribus: primum quod ſic vixiſſet, vt cauſam parricidij diceret. deinde quod patronum ſuum occidiſſet. Et fecit has quæſtiones, An poſſet eo nomine accuſari quo abſolutus eſt. Si quis, inquit, hodie volet me parricidij poſtulare, non poterit. Quomodo crimen quod obiici non poteſt, puniri poteſt? An in bello ciuili acta obiici nō poſſint. Honeſte dixit, cum hunc locum tractaret VARIVS GEMINVS. Si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis nō de hominis, ſed de Reip. moribus. Si poteſt, quod ciuili bello actum eſt obiici, an hæc obiici debeant. Hanc quæſtionem in illa diuiſit, An etiam ſi neceſſe ei fuit facere, non ſit tamen ignoſcendum. ad quendam enim nulla debet neceſſitas compellere. Hoc loco LATRO dixit ſummis clamoribus: Ita tu Popili, ſi Antonius iuſſiſſet, patrem tuum occideres? Deinde, an non fuerit ei neceſſe: Potuiſti excuſare te potuiſti præmittere aliquem ad Ciceronem vt ſciret & fugeret. Neceſſe certe non fuit, manum caputque præcidere mortuo.

COLOR. Colorem pro Popilio LATRO ſimplicem habuit, neceſſitate coactum feciſſe, & hoc loco illam ſententiam dixit: Miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit, in pœnam Ciceronis electum amantiſſimum Ciceronis, quaſi exprobraturus per hoc, illi ſuam fortunam eſſet. Moleſtius, inquit,

inquit, feret, ſe à Popilio occidi, quàm occidi. MARCELLVS ESARNINVS eundem colorem aliter induxit. Cogitabat, inquit, Antonius ſecum: quod Ciceroni excogitabat ſupplicium? Occidi iuſſero? olim iam aduerſus hunc metum emuniuit animum. Scit mortem nec immaturam eſſe conſulari, nec miſeram ſapienti: fiat aliquid noui quod non expectat, quod non timet: non indignabitur ceruicem hoſti porrigere, indignabitur clienti: Popilium aliquis vocet, vt ſciat quantum illi defenſi rei profuerint. SILO POMPEIVS hoc colore vſus eſt. Offendebatur, inquit, proſcriptione, & quædam liberius loquebatur, non miror. Ciceronis cliens eſt: tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non ſuæ infirmitatis ſententiam: Vterque, inquit, ſed diuerſo genere punitus eſt. Ciceronis proſcriptio fuit, occidi: mea, occidere. MAGILLIVS præceptor noſter ſic narrauit: Iuſſit, inquit, imperator, iuſſit victor, iuſſit qui proſcripſerat: ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica? BLANDVS. Hoc, inquit, loco, volui me excuſare, dixi, Cicero me defendit. reſpondit. Scio. me accuſauit, I ergo vt ſcias plus ſibi Antonij accuſationem nocuiſſe, quàm Popilij defenſionem profuiſſe. BVTEO hoc colore: Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens amicus. Excogitaui quomodo Cicero ſua periret manu. CESTIVS hoc colore: Duriſſima, inquit, mihi militia in Antonij caſtris fuit ob hoc ipſum. quòd Ciceronis eram cliens. difficilimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoque vocatus ſum quaſi ad pœnam I, inquit. occide Ciceronē: Nec credam, inquit, niſi attuleris caput. magiſque admiratus eſt potentiam ſuam, quòd Ciceronem Popilio non licebat occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore vſus eſt: Antonij ſe partes ſecutum, vt ſi quid poſſet, Ciceroni prodeſſet: facta proſcriptione ad genua ſe Antonij procidiſſe. deprecatum pro Cicerone: offenſum Antonium, eo magis dixiſſe: Occide, quem mori non vis. Hic color diſplicebat Paſſieno, quia ad teſtem ducit. nam ſi hoc fecit Popilius, non tantum quod defendat habet, ſed habet quod glorietur. HISPO ROMANVS vehementi colore vſus eſt, & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit, aliter ſe cauſam acturum Popilij, aliter Antonij:

pro Popilio dicturum. Occidere nolui, coactus ſum: pro Antonio dicturum. Occidi Ciceronem oportuit, & dixit locum aliter non potuiſſe pacari Rem, quam ſi ille turbator otij è Rep. ſublatus eſſet. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus eſt: Quid ille inquit cum Antonium hoſtem iudicaret, & omnes Antonij milites, nō intelligebat ſe & Pompeium proſcripſiſſe? Hic color prima facie aſperior eſt, ſed ab illo egregie tractatus eſt. VARIVS quidem minus dixit: Cùm imperaſſet mihi Antonius, paſſus ſum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui contumeliis afficeret, antequàm occideret, & viuum laniaret. ARGENTARIVS dixit: Vocatus veni poſt proſcriptionem Antonius terribilior erat factus etiam ſuis. Iuſſus ſum Ciceronem occidere: quid facerem? Non parêre vno modo poteram, ſi me occidiſſem: hoc nec Cicero poterat. A parte accuſatoris illo loco, quo Popilius venit nemo non aliquid noui voluit dicere. LATRO ait: Præcluſerat fores, nemo ad proſcriptum recipiebatur. Popilius vt venit, admiſſus eſt. CESTIVS dixit: Vt renuntiatum eſt Ciceroni, ait: Popilio ſemper vaco. HISPANVS CORNELIVS fecit etiam querentem Ciceronem: Popili, tam ſerò? ALBVTIVS dixit: Quid eſt, Popili? ecquid tuto lateo? nunquid mutandus eſt locus? Inepte AVIDIENVS PAVLVS, qui induxit Ciceronem, tum maxime orationem pro Popilio legentem: ET MVRRHEDIVS non eſt paſſus hanc controuerſiam tranſire, ſine aliqua ſtuporis ſui nota. Deſcripſit enim ſetentem manum & caput Ciceronis Popilium, dixit Popilio: Quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

CONTROVERSIA XVIII.

Ter abdicatus venenum terens.

THEMA. *Ter abdicatus, ter abſolutus deprehenſus eſt à patre in ſecreta domus parte medicamentum terens interrogat, quid eſſet, dixit venenum: & velle ſe mori. & effudit. accuſatur parricidij.*

PRO FILIO, CESTII PII. Dic quid commiſerim

rim. certè nec ſecreta te fallunt. dimittam te: intelligetis cui parauerim, dic quid ante commiſerim: niſi forte contentus es reo obiicere parricidium, parricidæ nihil. Argentarii. Volo mori, quia reus fui. quid ergo, reus viuet, quia ſordidatus aſſidebit pater? Reuertar ad venenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi ſemel paſſa eſt. Albutii Sili. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, ſi quem alium iuuet. Vt interuenit pater, in has cogitationes abii: Ergo quiſquam tam infelix fuit? ergo quiſquam me magis odit, quàm ego? miſereri mei cœpit. Varii Gemini. Ter, inquit abdicatus es. Videris mihi pater obiicere, quòd tandiu viuam, quòd venio, quod pro me loquor. Nolite mirari: tam iucundum eſt innocentibus mori, quàm miſeris defendi. Cornelii Hispani. Scio quoſdam periclitanteis illa iactare, Nunc primùm cauſam dico. hoc ego dicere non poſſum. Iterum reus fui: nec dubito, quin vobis in odium venerim, cum ipſe me oderim. Porcii Latronis. Ter cauſam dixi, acceſſit ad hæc ſupplicia mea venenum: hoc ſi tibi ſatis non eſt, viuam.

Altera pars. Albutii Silii. Teſtor deos immortales, hoc me tribus iam cauiſſe abdicationibus, ne in domo mea venenum deprehenderem. Parricidij reus viuit, qui abdicatus mori voluit. In quam anguſto domus meæ fortuna poſita eſt, aut patri pereundum eſt, aut filio. Quid habes, quare me mori velis? Viuunt orbi, viuunt naufragi, viuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cum ſe mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, quod apparet, etiam in ſuam mortem paratiſſimū. Cornelii Hispani. Nolite mirari, ſi debitas vires dolori meo non exhibuero: tribus iudiciis experti eſtis: patres accuſare non poſſe. Vibii Rufi. Cum tantum eſt quod fateris, quantum eſt quod negas? Tu venenum quæſiſti, tu venenum emiſti, tu venenum intuliſti in eam domum in qua habebas inimicum patrem. rectè vitam odiſſes, ſi iam tibi parricidium obieciſſem. Vis ſcire quid peccaueris? indica quis tibi vendiderit. dicetur illi: Tu venenum vendebas cuiquam? tu ter abdicato vendebas. ſine dubio ſciebas cui daturus eſſet. ita hoc ego iudicio filij mortem moror. Si me cum iſto includitis, moriar, vt

tim.

vobis hanc faciam inuidiam, quæ iſti mihi facere voluit. VARII GEMINI. Quæritis, filius meus venenum cui parauerit: non bibit. POMPEII SILONIS. Mihi, inquit, paraui. & hoc eſt patri parare. Abſolutus mori vult: reus viuit. MVSAE. Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debeat habere, quàm parricida? habuit, inquit, Demoſthenes venenum, & vixit. Id eſt, ego tibi pater, quod Demoſtheni Philippus. PORCII LATRONIS. Cum abdicarem, ſi quid obieceram, aiebat, Nunquid deprehendiſti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis: quod negat, parricidium eſt; quod confitetur, venenum. Mori, inquit, volo viuo patre: & hoc parricidium eſt. Miſer æquè timui ne biberet venenum, quàm ne daret. ARELLII FVSCI PATRIS. Mihi, inquit, paraui venenum, ne quis dubitet an alium poſſit occidere. IVNII OTHONIS PATRIS. Reus eſt parricidij, qui maluit mori, quàm patrem videre. quomodo vultis, magis probem vobis illum voluiſſe? non vult mori. Mori, inquit, volui. quare? quia ter viciſti. Si mihi creditis, parricidium facere voluit: ſi iſti, à me parricidium fieri voluit. Qualis eſt reus, cuius hoc vnum patrocinium eſt, indignum ſe vita fuiſſe? Dico tam inuiſum tibi patrem fuiſſe, vt occidere volueris: tam inuiſum ipſe confiteris, vt mori volueris.

DIVISIO. Non puto vos exigere diuiſionem, cum coniecturalis ſit controuerſia. habet tamen difficilem ceteris coniecturam, & duplicem: non quomodo ſolet aut inter duos reos, cum alterum coarguimus: aut inter duo crimina, cum alterum probamus, vt id alterius fiat probatio: tanquam cum dicimus adulteram fuiſſe, vt credatur etiam propter hoc venefica. In vno homine coniectura duplex eſt. quærimus enim, vtrum venenum in ſuam mortem an in patris parauerit.

COLOR. Si hic color diſplicet pro adoleſcente, quo dixit Latro, vt nihil mutaret, ſed diceret; Mori volui tædio abdicationis, & infelicitatis aſſiduæ, cum in hoc tantum ſordes ponerem, vt cum maiore tormento poſitas reſumerem, & abſolutio mihi vni, non finis eſſet periculi ſed initium: incipit præter coniecturam, & illa prima vulgaris in eiuſmodi controuerſiis & pertrita quæſtio incurrere,

rere, aut venenum habere in mortem ſuam liceat. ALBVTIVS illo colore pro adoleſcente dixit, non fuiſſe venenum. Cu putarem, inquit, odio eſſe patri meo volui experiri affectum eius, quomodo mentioné mortis meę ferret. itaque palam, & ita vt interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodem colore vſus eſt. ſed aliter: Non dixit, Experiri patrem volui, ſed, Vt miſerabilem me patri facerem. MVRRHEDIVS pro cetero ſtupore ſuo dixit, medicamentum ſe paraſſe ad ſomnum: quia aſſiduæ ſollicitudines, vigiliarum ſibi facerent conſuetudinem. Vſus colore eſt, & Publianam ſententiam dixit: Abdicationes inquit, ſuas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos, cùm loqueretur de hoc genere ſententiarum, quo iam infecta erant adoleſcentulorum omnium ingenia, queri de Publio, quaſi iam ille hanc inſaniam introduxiſſet. CASSIVS SEVERVS, ſummus Publij amator, aiebat, non illius hoc vitium eſſe, ſed illorum, qui illum ex parte, qua tranſire deberent, imitarentur, quæ apud eum melius eſſent dicta: quam apud quenquam comicum, tragicum, aut Romanum, aut Græcum: vt illum verſum, quo aiebat vnum verſum inueniri non poſſe meliorem:

Tam deeſt auaro quod habet, quàm quod non habet.

& illud de eadem re dictum:

Deſunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia.

& illos verſus, qui huic quoque ter abdicato poſſent conuenire:

O vita, miſero longa, felici breuis!

Et plurimos deinceps verſus referebat Publij diſertiſſimos. Deinde auctorem huius vitij, quod ex captione vnius verbi plura ſignificantis naſcitur, aiebat Pomponiũ Attellanarum ſcriptorem fuiſſe, à quo primum ad Laberiũ tranſiſſe hoc ſtudium imitandi, deinde ad Ciceroné, qui illud ad virtutum ſtudia tranſtuliſſet. Nam vt tranſeã innumerabilia quæ Cicero in orationibus, aut in ſermone dixit, & nota vt nõ referam à Laberio dicta, cum Mimi eius, quicquid modo tolerabile habet, tale habeant: id quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis ſuis Mimum produxit, deinde equeſtri illum ordini redditum iuſſit ire ſeſſum in equeſtria: omnes ita ſe coarctauerunt, vt venienté non reci-

perent, multóſque tunc in ſenatum legerat Cæſar, & vt repleret exhauſtum bello ciuili ordinem, & vt his qui bene de partibus meruerant gratiam referret. Cicero in vtramque rem iocatus, miſit ad Laberium tranſeuntem: Recepiſſem te, niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit: Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quia Cicero male audiebat tãquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæſari, ſed vtriuſque adulator. Vterque elegantiſſime, ſed neuter in hoc genere ſeruat modum. Ab his huius ſtudij diffuſa eſt in plures imitatio. Sed vt ad cõtrouerſiã rede㠖. Cassivs Severvs aiebat, placere ſibi illum colorem: Mori volui. Et quaſdam dixit inter diſputandum ſententias: Tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam: Nihil tanti eſt: infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud rurſus dicebat: Mihi ſerua iſtum animũ, facies quod voles abſolutus. Quare ergo nunc non moreris? dicet aliquis: Primum, non ſemper idem miſeris libet: nonnunquam iuuat cum fortuna ſua concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis: quare non moriar interim? quia puto te velle. Othonivs inceptam ſententiam videbatur dixiſſe: Non multum intereſt mea, aut enim me, aut filium meum voluit occidere.

Controversia XIX.

Mater cæca filium retinens.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Quidam cum haberet vxorem & ex ea filium, peregre profectus, & à piratis captus, ſcripſit de redemptione epiſtolas vxori & filio. Vxor flendo oculos perdidit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit. Non remanentem, alligari vult.*

Pro matre. Cestii Pii. Non eſt quòd mulieris effectum lege æſtimetis quia minatur, omnia fecit, ne filius alligetur. Nauigaturus reliquit vxori filium: nec adhuc cæca erat. Albvtii Sili. Deducite filium itaque tene, complectere: audeo dicere, hoc patri ne piratæ quidem diuiderent: ſi vellet filium alligare, pateretur ire

quò,

quò properat. Ergo tu adoleſcens, matri tuæ nec decem menſium quidem alimenta reddes? ſi paſcere non vis matrem, expecta ſaltem vt efferas. TRIARII. Legem attulit, qua catenas minetur, cauſam qua timet. MARCELLI AESERNINI. Si perſeueras, me quoque ad piratas trahe. impetrabo ab illis alimenta, & virum meum. FVLVII SPARSI. Mater ſi non paſcitur, moritura eſt. Pater etiam ſi non redimitur, paſcitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimenta.

ALTERA PARS. CESTII PII. Matrem meam imitari volo, amare me docuit. Vnis vinculis duos alligat. Si matri exemplo pius eſſe voluero; etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Deſertorem tuum apud patrem inuenies. VARII GEMINI Qualis fortuna eſt, cui victo mater catenas denuntiat, victori eundum eſt ad piratas? Omnia licet patri præſtem, meliorem tamen habuit vxorem. Quam multi me putant, quia nolim ad patrem redimendum ire, cum matre colludere. FVLVII SPARSI. Matri nihil timeo, ſi eam apud vos relinquo: patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? BVTEONIS. Oculos certè eruam mihi, ne plus marito præſtiterit vxor.

DIVISIO. LATRO hanc controuerſiam, quaſi eſſet tota officij, declamauit. nullas quæſtiones iuris inſeruit, ſed comparauit inter ſe incommoda patris & matris: & tanquam quæreret, dixit: Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendam cæcam matrem ſuſtinere, Et ſic eam diuiſit, vt diceret: Hoc quod pater deſiderat vtile eſt patri. Nouiſſime tractauit, ne patri quidem vtile. vtique ſi ſciat matrem in hac eſſe fortuna, non paſſurum. In epilogis vehemens fuit. APOLLONIVS GRAECVS ET BVTEO fatuam quæſtionem mouerunt primã. An lex quæ de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantum nomen pertineat. Illi ſunt omnia priuilegia data: & ipſam pœnam non alentium, eſſe ſignum non muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior quàm vt coarguenda ſit itaque tranſeo. Illud vnum quod dicebat POLLIO ASINIVS, referam: Nunquam tentari debere in cauſa verecunda improbam quæſtionem. HISPO ROMANVS illam mouit quæſtionem, An lex de alendis parentibus

non pertineret ad matres. Vt viuis parentibus, filius inquit, familiæ nulli poterit ſeruire niſi patri, omni alia ſeruitute liber eſt. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat: primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. ALBVTIVS non iuris fecit illam quæſtionem, ſed æquitatis: ita tamen, vt iuri adiungeret, & matris prius eſſe, quàm patris officium. SILO POMPEIVS illam fecit quæſtionem: An quotiens duobus communis eſſet poteſtas, eius tota fieret, qui præſens eſſet. Puta, inquit, te ſeruum eſſe communem, huic domino ſeruies, qui præſens eſt. puta fundum eſſe communem; is fructus percipiet, qui præſens eſt. Illam quæſtionem huic duram ſubiecit: An nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo inquit, ciuis iura habeat, qui liberi hominis non habet? pater habet nullam in te poteſtatem: mater in totius legis poſſeſſione eſt. Eſt iam non commune illi ius in te, ſed proprium. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit: An non ſemper filius cogi poſſit, vt matrem alat. Deinde, An nunc cogendus non ſit. Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægrotos & inutiles. Aliquis ad propellendum hoſtem proficiſcitur, in cuius vnius militia poſita eſt ſalus publica, hunc retinebit mater? puta legatum, de ſumma Rep. puta fœderis, huic mater vincula iniiciet? Per partes comparando vtrunque officium: Ille inquit, peregre eſt, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter ciues: ille alligatus, tu ſoluta es. at tu cæca es. ille hoc infelicior quòd videt. Quid enim videt? catenas ſuas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt. Quàm multi nihil pro patribus periculoſum putauerunt, niſi domi manere & flere? LATRO dixit, pro matre ſubmiſſe & leniter agendum, non enim vindictam, inquit, ſed miſericordiam quærit: & cum adoleſcente conſiſtit, in quo ita exigit pietatem, vt impediat. Aiebat itaque verbis horridioribus abſtinendum, quotiens talis materia incidiſſet. ipſam orationem ad habitum eius, quem mouere volumus ad affectus, molliendam. in epilogis nos quoque vocem de induſtria infringere, & vultum deiicere, & dare operã, ne diſſimilis ſit orationi orator: compoſitionẽ quoque illis minorẽ co-

uenire. Calvvs, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentiæ habuit, vſque eo violentus actor & concitatus fuit, vt in media actione eius ſurgeret Vatinius reus, & declamaret: Rogo vos Iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideo me damnari oportet? Idem poſtea cũ videret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Aſinium circumueniri in foro, imponi ſe ſupra cippum iuſſit: (Erat enim paruulus ſtatura, propter quod etiam Catullus in hendecaſyllabis vocat illum Salaputium diſertum) & iurauit ſi quã iniuriã Cato Pollioni Aſinio accuſatori ſuo feciſſet, ſe in eum iuraturum Kalumniam: nec vnquam poſtea Pollio à Catone aduocatiſq. eius aut re, aut verbo violatus eſt. Solebat præterea excedere ſubſellia ſua, & impetu elatus vſque in aduerſariorum partes tranſcurrere. Et carmina quoque eius, quamuis ioca ſint, plena ſunt ingentis animi. Dicit de Pompeio:

Faſciolâ qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle virum?

Compoſitio quoque eius in actionibus ad exemplum Demoſthenis riget; nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia excitata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Meſſio tũc tertio cauſã dicẽte habuit, nõ tantũ leniter cõponit, ſed cũ dicit, Credite mihi, non eſt turpe miſereri: & omnia in illo epilogo fere nõ tantũ emollitæ cõpoſitionis ſũt, ſed infractæ. In hac cõtrouerſia Publianã ſẽtentiã dedit. Vetivs quidã rhetor, ſtaturæ puſillæ, in quem Euctemõ homo venuſtiſſimi ingenij Græce dixit: Antequã te viderẽ, neſcio rhetor an ſoratos eſſes. Fuit autẽ Cestii ſententia: Captus eſt, inquit, pater, ſi te capti mouent, & hæc capta eſt, & quaſi non intellexiſſemus, ait: Neſcitis dici captos luminibus? & illud dixit: Mittes tamen epiſtolam infructuoſam, odiſſe illã debes. hæc eſt quæ matrem tuam excœcauit. & illam falſiſſimam, in quam multi incidunt: Propter hoc ipſum, inquit, magis flebilis eſt, quòd non poteſt flere. Et iterum inquit: Lacrymæ matri deſunt, cauſæ ſuperſunt; tanquam cœci flere non ſoleant. Memini Crispvm quendam antiquum rhetorem, in illa controuerſia viri fortis, qui tertium filiũ retinet, cũ alter filius in tyrannicidio perdidiſſet ocu-

los,alter in acie manus: Exſurgite nunc viua cadauera,rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo?alter quos roget,non videt:alter quos roget,non habet. Multis compoſitio belle ſonantis ſententiæ impoſuit. Itaque memini LATRONEM PORCIVM, vt exprobraret hanc audiendi ſcholaſticis negligentiã, maxime quia Triarius cõpoſitione verborum belle cadentium multos ſcholaſticos delectabat, omnes decipiebat,in quadam controuerſia, cum magna quaſi fluerent & concitata,ſic locum concluſiſſe:Inter ſepulchra monumenta ſunt. Et cum ſcholaſtici magno clamore laudarent, inuectus eſt in eos vt debuit: & hoc effecit,vt in reliquum etiam quæ bene dicta erant, tardius laudarent,cũ inſidias vererentur. GLYCON dixit, Παράθει μῆτερ ἴδε,λαβὲ τέκνα. Ταλαίπωρε ὁρᾷς;βαίνει σοι. ἐνεργέτησε σ'.εἰ μὴ φονεῖς,οὐ τρέφεις,ἀλλ' ἄναβιον, ἵνα θύῃς. *Accurre mater:vade, recipe filium:miſer vides? accedit ad te,vicit te. Si me non alis inquit, expecta vt ſacrifices.* HYBREAS in hac controuerſia dixit:Τέκνον,κἂν με φύγῃς,καταπτύξομαί σ' ἐπιφτοδοσα. *Fili dolebo, quamuis me fugias,te repetens.* Nec quibuſdam corruptum videbatur:ROMANVS tamen.*

CONTROVERSIA XX.

Quinquennis teſtis in procuratorem.

THEMA. *Mortua quidam vxore ex qua filium habebat,duxit aliam:ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo ſpecioſum. Cum frequenter eſſent iurgia nouercæ & priuigni,iuſſit eum ſemigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familiæ. Quodam tempore pater familiæ in cubiculo occiſus inuentus eſt,vxor vulnerata, communis paries perfoſſus:puer iubetur percuſſorem cognoſcere,ille procuratorem digito denotauit,accuſat filius procuratorem cædis,ille filium parricidij.*

ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem, ſi qua eſt fides, deprehenſos à patre adulteros putaui. Quis ferret te voluntarium teſtem in forum venientem, etiam ſi venires dictura pro filio? miſerrime puer, quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo. nimium fraternis inſi-

ſtis veſtigiis: itaque iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater vixit, pater me fuit procuratore contentus. Non facile fit parricidium. Vis ſcire quantum natura poſſit? etiam infans pro patre loquitur. TRLARII. Viuo patre adultera, moriente conſcia, mortuo teſtis. Aliquis vno teſte contentus eſt? dabo puerum. aliquis vno teſte non contentus eſt? dabo populum. Obiicit priuigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator qua ſolebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit. dic audaciter, eundem nominas, quem populus. Nox placet ſceleri: prorſus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, vt cùm vxorem habere vellet, tamen me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumen? tantum admiſſuro nefas optanda nox eſt. Quid, inquit, ante peccaui? diſſimile eſt. memento enim de homicida queri. poteſt tirocinium eſſe homicidium, parricidium non poteſt. Lumen attuliſti vt diſcerneres. erat illic quam leuiter vulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium. ſic ego nouercam vulneraſſem. Frater, quæro an videris procuratorem proxima nocte, nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio, quod perſequitur etiam populus, ego taceam de parricidio, quod perſequitur etiam puer? Teſtor vos Iudices, Saluum patrem reliqui. O magnam in contrarium ſæculi noſtri peruerſitatem: inuentus eſt qui patrem poſſet occidere, & nouercam non poſſet. etiam ſi quis occidere patrem non poteſt, nouercam poteſt. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio parietem, aliquis ſentiet. Cuius vis leuiſſimum ſomnum: pueri, an ſenis, an mediæ ætatis? Pueri? frater ſentiet. ſenis? pater. mediæ ætatis? nouerca. Quærerem quàm ſordida domo natus eſſet, ſi vllam habuiſſet: nunc inquiſitionem noſtram humilitate effugit. Non miror ſi neſcis, quàm difficile ſit patrem occidere, cùm incertum habeas patrem. ALBVTII SILI. Quæro à te mulier, an filio tuò credendum putes. Liceat mihi nutrire puerum: ne cum matre illi, ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo ſunt patrem occidis; puerum contemnis; adulteram non times. Singuli ſe ſerui libertíque offerebant: puer ſtabat ante omnes: percuſſor latebat poſt adulteram. Quid ante peccaui? cuius vxorem corrupi: quòd ſi feciſſem, hominem occidere poſſem:

patrem non poſſem. Bonos habeo teſtes. timet hunc in a-
liena poteſtate. Aſpice corpus patris, quàm grauis plaga,
quàm altè adactus eſt gladius, ſic ego nouercam percuſſiſ-
ſem. CESTII PII. Adulterum te eſſe, non vnum teſtem da-
bo. non corruptum. dabo multos, dabo etiam pueros. Pa-
trem tam grauiter percuſſi, quàm debui nouercam: nouer-
cam ne ſic quidem, quemadmodum patrem. IVLII BAS-
SI. Tibi fuit neceſſarium lumen, ne eam occideres, prop-
ter quam occidebas: mihi ſuperuacuum erat, ne inſtru-
mento parricidij detegerem parricidium. Si Rerum natu-
ra pateretur, obliuiſcendum mihi erat patris, dum occide-
rem. Maiore licentia, quæ non videmus agimus: & quam-
uis non minor ſit atrocitas facinoris, formido minor eſt.
Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus eſt, cui par-
cam non habeo: Non poſſum gloriari vltione patris: fra-
ter illam meus occupauit. BLANDI. Quàm difficile eſt fi-
lio, patrem vulnerare: quàm facile priuigno, nouercam oc-
cidere. VARII GEMINI. Patrem, inquit, occidiſti. Teſtor
vos & Iudices, nihil leuiter hæ manus faciunt: vtrum non
habui poteſtatem? atqui vulnerata es. hui? nolui te occi-
dere? atqui vulnerata es: leuiter vulnerata es, quàm dili-
genter ſeruata es. Tu teſtimonium dic, & oſtende non vul-
nus, ſed argumentum. percuſſor ille quàm timuit, ne occi-
deret! PORCII LATRONIS. Quare lumen affero? fortius
parricidium faciam ſi non videro patrem. Occidere ali-
quis patrem, antequàm nouercam, poteſt: nouercam, ne
poſt patrem quidem poteſt? TRIARII. Aliquis parricidio
puras manus ſeruat, & inde incipit quò peruenire diffici-
le eſt?

DIVISIO. Has controuerſias, quæ & accuſationem ha-
bent, non eodem ordine omnes declamauerunt. quidam
fuerunt, qui ante defenderent quàm accuſarent: ex qui-
bus LATRO fuit. FVSCVS ARELLIVS: Debet, inquit,
reus in epilogo deſinere. optimè autem epilogum conte-
xit defenſioni: & homines magis defendenti quàm accu-
ſanti fauent. Vltima ſit pars, quæ iudicem fauentem poſſit
admittere. Quidam permiſcuerunt accuſationem ac de-
fenſionem, vt per comparationem duorum reorum irent,
& crimen ſimul repuliſſent, ſtatim transferrent: ex qui-
bus fuit CESTIVS. Hoc non ſemper expedit, vtique qui

imbe-

imbecilliorem partem habent: non eſt vtile, cominus congredi: facilius latent, quæ non comparantur. In hac controuerſia duo vel tres rei. nouerca enim procuratori coniungitur. Itaque à filij parte vtique aiebat prius accuſandum: quia vnum debebat crimen defendere, duo obijcere, & adulterij & cædis. ſi qua ſunt ex vtraque parte difficilia, non colorem, ſed argumentationem deſiderant. Itaque ne modum excedam, præteribo. Circa vulnus nouercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas: immo multi ineptas. Prius illa quæ bellè dicta ſunt referam. FVSCVS. Vt diſtricta leui vulnere eſt cutis, non credas factum manu priuigni, credas amatoris. PASSIENVS ait: tam leuiter te vulnerauit dextera illa, cui nec paries obſtitit, nec pater. VARIVS GEMINVS dixit: Da ferrum teſti meo; fortius feriet. CESTIVS dixit, cum deſcripſiſſet quàm leue vulnus eſſet: Nocueras, inquit, mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. NIGER BRVTTIDIVS quotidiano verbo ſatis ſignificanter vſus eſt: Riualem, inquit, occidit; amicam ſauciauit. HISPO ROMANVS eiuſdem generis rem dixit: Oſtende, nouerca, oſtende id quod amator tuus vellicauit. BASSVS SERVILIVS dixit: Maritum occidit, adulteram ſtrinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes MVSA veſter: cum vulnus nouercæ deſcripſiſſet, adiecit: At hercules pater meus tanquam paries perfoſſus eſt. MVRREDIVS patrocinium putat eſſe, quod cauſæ ſuæ ſanguinem miſit. NEPOS LICINIVS ait. Non eſt illud vulnus, ſed ludentis adulteri morſus. SENIANVS ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Non vulnerauit, inquit, nouercam, ſed viri ſui ſanguine aſperſit: cum illic vulnerata ponatur. VINICIVS exactiſſimi vir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, ſolebat hanc ſententiam Seniani deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Montani. Voſieni SENIANVS in hac eadem controuerſia dixerat: Nihil puero eſt teſte certius, vtique quinquenni. Nam & ad hos peruenit annos, vt intelligat: & nondum ad eos quibus fingat. Et hæc definitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero teſte certius, vtique quinquenni puer, nec ſi quadrimus puer, teſtis eſt; nec ſi ſex annorum. Illud venuſtiſſimè aſpiciebat: Puer, inquit, aliquid egi, omnia in

hac ſententia circumſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem inamabilius, quam diligens ſtultitia. MONTANI VOTIENI ſententiam huic aiebat eſſe ſimilem, & deridebat. Acre omnino & experrectum eſt animal, canis vtique cathenarius paratus. Erat autem non æquus ipſi Montano. accuſauerat illum apud Cæſarem à colonia Narbonenſi rogatus. At Montanus adeo toto animo ſcholaſticus erat, vt eodem die quo accuſatus à Vinitio decertauerit, in Vinitij actionem ſententias ſuas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS, Rogo, nunquid putas illum alteram partem declamaſſe? Grauis ſcholaſticos morbus inuaſit. exempla cum dixerunt, volent & illa ad aliquod controuerſiæ thema redigere. Hoc vt aliquando faciendum eſt, cum res patitur, ita ineptiſſimum eſt luctari cum materia, & longè arceſſere, ſic quomodo fecit in hac controuerſia Muſa, qui cum diceret pro filio, locum de indulgentia liberorum in parentes, venit ad filium Crœſi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia vocis impedimenta rupit. qui plus quàm quinquennio tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putauit vbicunque nominatum eſſet quinquennium, ſententiam fieri. quia Latroni bene ceſſerat, qui cum diluiſſet vulnus exiguum, dixit: Aſpicite iſtam vix ad parentem cicatricem. rogo vos, non putetis puerulum feciſſe, & ne puerulum quidem quinquennem? GALLVS VIBIVS improbam dixit ſententiam, cum cædem deſcriberet. Occidit, inquit, maritum, nouercam læſit, puero pepercit. etiam hunc putabat ſuum. Valde enim puero Ceſtius aiebat parcendum. Itaque dixit, cum laudaret eius teſtimonium, Procurator * natus es. HERMAGORAS hunc ſenſum decentius poſuit, *Μάταιον ἀδιαφόρημα. Inanis neglectus.* BLANDI ſententia laudabatur, cum deſcripſiſſet à puero demonſtratum procuratorem. O digitum multa ſignificantem. EVCTEMON dixit, *Μητρυιᾷ χρῆσον ἐμπνέουσαν μάρτυρα, ὦ παιδίον εὐσεβὲς, ὦ παιδίον ἄξιον τῆς σῆς μητρὸς ὅλον καὶ πατρός. Nouercæ viuentem das ſpirantem teſtem, ô pie puer, tali omnino matre & patre digne.* MVRRHEDIVS mimico genere fatuam ſententiam dixit, cùm dixiſſet nouercam diſputare contra filij ſui teſtimonium. Facit, inquit, quod ſolet. pro amatore ſanguini ſuo non parcit. NICOCRATES LACON aridus & exſuc-

ſuccus declamator dixit: τοῦ μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ' ἐμοῦ κατεφρόνησεν, *Suo quidem teſti pepercit, meum vero contempſit.* HERMAGORAS cum miſerabilem dixiſſet pueri conditionem eſſe, qui infeſtus nouercæ & procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare: Οὐκ ἔστιν ἡμέτερος. *Non eſt noſter.*

CONTROV. XXI.

Dementiæ accuſatur, qui ſeruo filiam iunxit.

THEMA. *Tyrannus permiſit ſeruis, dominas ſuas rapere. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat, profectus eſt peregre. cum omnes ſerui dominas ſuas vitiaſſent, ſeruus eius virginem ſeruauit. occiſo tyranno reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerunt. Ille manumiſſo filiam iunxit, accuſatur dementiæ.*

CONTRA PATREM. ARGENTARII. Haberemus ſolatium, ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater. habe nunc illi honorem: fac dotalem: ſine dominam cuſtodiat. Sanum putatis eſſe qui mauult tyrannum imitari quàm ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus. qui enim aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantum ingenuus fuiſſet? CESTII PII. Soror, opto tibi perpetuam ſterilitatem. Cum dicerem, Manumittamus ſeruum: aiebat: Expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror, vt honeſtos habeas liberos adulterandum eſt? Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus ſeruo dominus permiſit, quàm tyrannus. Qui fecit has nuptias, inſanus eſt, aut tyrannus. Quis hoc poteſt credere, optandum filiæ fuiſſe, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauiſſimum in tyrannide fuerit ſcelus: ſi ſanus eſt, reſpondebit, Quòd dominæ ſeruis collocatæ ſunt. FVLVII SPARSI. Eligitur maritus, quem ſanus pater dotalem dediſſet. gener tuus ipſis nuptiis crucem meruit. Egregium generum cui nihil eſt glorioſius, quàm quòd inter cruciarios non eſt. Grauiſſima quoque ipſi ſeruo facta eſt iniuria. dominam ſuam non licuit

illi ſeruare virginem. BLANDI. Fecit etiam ſeruo iniuriam cum detraxit abſtinentiæ gloriam : nuptiis ſuis manumiſſus eſt. O matrimonium omni adulterio turpius. IVLII BASSI. Liberata Rep. quòd me triſtem vidiſtis, nolite mirari. nobis etiamnum viuit tyrannus. Virginitatem quam ſub tyranno ſeruauerat, perdidit ſub patre. Dic furcifer, cui ſororem meam virginem ſeruaſti? dic, ſi placet, mihi. Non vitiauit, inquit, cùm liceret illi. Itane dignus eſt nuptiis, quia indignus eſt cruce? ex cella migrabit in cubiculum ſuæ dominæ, vel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. CORNELII HISPANI. Melioris conditionis ſunt vitiatæ quàm virgo : illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta eſt. qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum eſt, ne tyrãnum accuſare poſſet. Quòd ille, inquit, filiam meam virginem alteri ſeruauit. Nunc maritus eſt qui ſub tyranno quoque nihil aliud potuit quam raptor eſſe. Is qui dotalis deſtinatus erat, cuſtos relictus eſt. propoſitum eſt edictum, quod ne ferremus, fugimus. nihil per totum publicæ ſeruitutis ſpatium indignius viſum eſt, nihil diis hominibuſque minus ferendum. itaque tyrannus poſt hoc occiſus eſt. Deſponſa eſt puella : omnia ex edicto tyranni facta ſunt. ALBVTII SILI. Egregius gener, cuius hæc vna gloria eſt, quòd comparatus cruciariis frugalior eſt. Melius ſeruus cuſtodiuit dominam, quàm pater filiam. Propitius pater ita filiam ſuam collocauit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cùm ſanus pater fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiæ, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, ſeruos in crucem? quomodo qui ſic fugis, ſic collocas? Honeſtius exul es, quàm ſocer, ſi voles inuenire generi tui propinquos; ad crucem eundum eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Ex ſeruo gener, & ex domina vxor, ex domino ſocer eſt factus. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuſo, tyrannum patris. Quid de tyranno loquor? patri ſimilis eſt. Quid de patre non querar? tyranno ſimilis eſt. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſideras. In filia tua coegiſti, quod tyran-

tyrannus tantum permiſerat. Nunc nobis pater; ſi ſanus
es, exulandum eſt. Quid enim miſerius accidere poteſt,
quàm is ſtatus in libertate, quem ceteri vix ferunt in ſerui-
tute? fugimus, ne ſeruiremus. Felicitatem noſtram in ca-
lamitatem conuertit. Aliquando enim fuit ſatius, cum
ceteris contumeliam ferre quàm liberatis omnibus. ſo-
los in tyrannidem reiici. Seruo libertatem dedit, filiæ
ſeruitutem. Seruo filiam dedit, innocentiam abſtulit.
Neſcio quid ſibi velit, quod ſerui meritum laudat: ty-
rannum enim laudare debebat. Seruus non ſtultus ter-
gum & caput ſuum deliciis præſentibus prætulit. Si di-
cit ſe timuiſſe tantum, laudabo, & hanc illi etiam nunc o-
ptabo mentem. Cæteræ honeſtos inuenerunt ſeruos: hæc
talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror
mea ancillulæ pellex eſt, ſed vt domina nuberet; conſer-
uula de cellula exacta eſt. Nullum in tyranno maius ſce-
lus fuit, quàm quod tibi libuit imitari. O te ſoror miſe-
ram quod iſta non ſub tyranno paſſa es: iam enim pati de-
ſiſſes. Hoc tu putas præmium eſſe. Quia dominam non
violauit, violet quantum volet. Iſte vero, vt dicis, iniu-
riam tibi fecit; qui affinitatem tuam moratus eſt. Si non
ceſſaſſet, iam fortaſſe ex illo nepotes haberemus. Habea-
mus generum, ſi poſſumus, parem: ſin minus, non eru-
beſcendum: cui cognatus ſit aliquis, cui ſacra aliqua &
penetralia, in quæ deducatur vxor: quem adiungamus ad
domum, non quem ex cenſu deleamus. PORCII LA-
TRONIS. Qui omnia tuleramus, hoc fugimus. Vocat
ſeruum: & quia crucem non meruerat, mereri iubet. Itane
furcifer tu potuiſti dominam complecti? putaſti autem te
per tyrannum victurum, aut ſemper futurum patrem? Fe-
liciſſimi videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus.
Ita ſine dubio beneficium dedit, qui cuſtodiuit dominam
à ſtupro, ſe à cruce. Cum infelici face ad dotalem ſuum
noua nupta deduceretur, ſi quia fides eſt, exhorrui, quaſi
repoſitum eſſet edictum. Cogitabam, quem ſorori
virum eligerem, ſimpliciter fatebor, faſtidiebam iam
eas conditiones, quæ ante profectionem fuerant. aiebam,
Illo tempore & aliæ virgines erant. Non vitiauit, in-
quit, ſub tyrannide. O nos felices, ſi ne nunc quidem.
TRIARIVS. Age, hoc non eſt præmium, vnum ſpectare

omnium cruces? Certum habeo, ſi habuiſſet tyrannus filiam, non ſciturum fuiſſet edictum. Indicit feſtum diem, aperiri iubet maiorum imagines, cùm maxime tegendæ ſunt. VARII GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum, hoc fecit quod tyrannus non cogit, niſi cùm iraſcitur: ſeruus ne tunc quidem facit cùm cogitur. Generum habes, qualem? vt illi laudationem ſuam reddam: nempe frugi ſeruum. Seruis tuis paritura frat es. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen triſtiora exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt. non dubitabam quin eſſet tyrannicidæ nuptura. ſi ſub tyranno vitiata eſſet, haberemus. Hoc non tibi vni accidit. Nondum tyrannum occiſum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias video. MARILLII. Nunc ſciam, an merito libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem, hoc quod obiicio, qui in pluribus fecit occiſus eſt. L. VINITII. Nunc in domo noſtra matrimonium eſt cuius me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quamuis miſeros putatis iudices eſſe eos, quibus quidem duo quæ miſerrima fuerunt, optanda ſunt: tyrannus, & raptor. Vna generi tui commendatio eſt, quòd ſe aliquando iſta puella putauit indignum. VALLII SYRIACI. In eadem conditione Iudices ſumus, vt conſolari debeamus ſororem, quòd aut rapta non ſit, aut nupſerit. & tamen quid ille meruit, quandiu per dominum licuit, innocentiſſimus ſeruus. SEPVLLII BASSI. Nuptias clauſa domo fecimus. In contubernium deducta ſerui domina eſt: ita iſte dexteram ſororis meæ, niſi dum manumittitur non contigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptiales feſcenninos in crucem generi noſtri iocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memini, quo ſeruire cœpit resp. Miſerrimum diem egiſſe memini, quo ne exilium fugimus. inter hos dies ſororis nuptias numero. Miſerrima ſoror, fortaſſe vernularum tuorum nouerca es. Pater, volo ducere vxorem: dic quam mihi ex ancillis deſpondeas.

CONTRA. ALBVTII SILI. Seruauit dominam, ſi quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet.

DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit: An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damnari tamen ob hoc non poſſit dementiæ. Licet, inquit, mihi filiam meam cui

cui velim collocare, iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor. Male collocaſti filiam:& multi alij. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias ſuas? auari. Sed mala cauſa eſt:nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare, non ſanum regere Ego iſtud an ſine ratione fecerim,videbimus:ſatis eſt,ſi ſana mente feci. Deinde,An ſic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc diuiſit, An etiam ſi meruit ſeruus, non tamen ſic illi referenda fuerit gratia.Deinde,An bene meruerit. De facto ſerui primum diſputauit:deinde animo. Factum quale? Non dominam conſtuprauit. Auge beneficia: nec dominum occidit,nec domino venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permiſit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſeruum: alioquin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata:tunc tamen ſolatium fuiſſet, cum multis pati. Denique quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc de præſentibus. In aliis ſtuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus. denique illarum ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus: Deinde de amino ſerui.

Color. Latro colorem à parte filij, quare non viciaſſet ſeruus, hunc fecit: timuiſſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum vt liberata Rep. omnes pœnas, qui contaminaſſent dominas ſuas darent: & aduentare iam tempus vltimum tyrannidis videbatur, cùm ad ſummam eſſet perducta rabiem: quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaque cùm videret, inquit, ſuffigi cruci ſeruos, clamabat: Hoc ego futurum ſciebam. In vltima oratione Latro dixit: Serui quoque nomine tecum queri poſſum: quem qui frugi fuerat,nequam feciſti. Albutius hoc colore vſus eſt. Immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat Cestius dixit: Ego planè non ſum detracturus ſeruo ſuam laudem: habuit bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, vt ſi virginem ſeruaſſet, nuptiis dominæ manumitteretur. Varius Geminus ait, Fortaſſis amicam habebat. hac delectatus abſtinuit: nam quidam virginum concubitum refugiunt, fortaſſe ſciuit illam non eſſe paſſuram, & illud quod

nequam quoque ſeruos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. & hanc ſententiam quæ valde circumlata eſt, adiecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, niſi illi pater permiſiſſet. & illud dixit. Ad hoc pater ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus. Bvteo voluit videri reuera mente lapſum patrem, & in narratione hoc dixit: Quàm mœſtus venit domum ab edicto tyranni! quantum in ſinu filiæ fleuit. puto illo tempore mentem eſſe concuſſam. Varius Geminus dixit de abſtinentia: Sic contaminare dominam ſuam, & trahere in cellam non eſt auſus, niſi fortè hoc modo mauis narrem. Iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro quàm colore. Varius Geminus factum ipſum defendit, magnos viros feciſſe, vt libertinas vxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni ſui filiam duxit vxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam; Sed Cato. plus intereſt inter te & Catonem quàm inter libertum & colonum. Quàm multa bona haberet ſubiectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam ſemper domi habeo: quàm eo magis deſidero, quod habeo, diua illa fide. Inde factum liberti laudauit. Albvtivs hæc philoſophatus eſt, dixit, neminem natum libertum eſſe neminem ſeruum: hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Denique, inquit, ſcis & nos nuper ſeruos fuiſſe. Retulit Seruium regem. Silo Pompeivs hoc colore vſus dixit: Exhauſtum tyrannidis iniuriis patrimonium. non habuiſſe ſe dotem quam daret. Argentarivs voluit videri puella volente ſe feciſſe. Viſa eſt, inquit, indulgere illi: certè debuit. Gavivs Sabinvs hoc colore vſus eſt, vt in quantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret, & humilitatem confiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit. Non vitiaui, quia nemo in domum noſtram oculos dirigebat: & fueram, inquit, facere cui collocarem; quærendus mihi erat gener aliquis libertinus: quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui. ſcio cuius affectus in nos ſit. ſi moriar, ſcio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc ſententiam adiecit, quæ valde excepta eſt: Eum non contempſi generum, qui tyrannum contempſerat. A-

ctivs Postvmvs hoc colore vſus eſt. Nihil eſt, inquit, inuidia periculoſius. hanc ſapientes viri veluti peſtiferam vitandam eſſe præcipiunt. hanc ita vincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obiicit fortunam liberorum noſtrorum. oderant filiam meam fœminæ, me patres quaſi publici mali ſegregem exprobratorem; quo vno modo honeſte potui, feci filiam meam cæteris ſimilem. fortunæ meæ publicæ partis detracta omnis inuidia eſt: filiam non habeo honeſtiorem quàm vos, ſeruum frugaliorem habui quàm vos. Hispo Romanvs dixerat: Maritum autem ego iſtum vocem, raptorem ſerotinum. verbum hoc quaſi amputanti, quod non erat vſurpatum, quibuſdam diſplicebat, ejuſdem verbi explicatione, vt extra reprehenſionem eſſet, vſus eſt. Gavivs Sabinvs cum diceret, nondum eſſe conſummatam aduerſus ſeruos publicam vindictam: Etiamnum in domo noſtra reſiduus raptor eſt. Satvrninvs Fvrivs, qui volens vel condemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit: ſolebat tamen tam honeſtè declamare vt ſcires illum huic materiæ non minus idoneum eſſe, ſed minus familiarem. Is in hac controuerſia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit ſententiam ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονε τυράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ. *Pater tyranno, ſeruus ſeipſo deterior factus eſt.* Ex tabellis emptionis multi ſententiam trahere tentauerunt. Albvtivs dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc eſt? generum ſocer mancipio accepit. Triartvs dixit: Fugitiuum, erronem non eſſe? Ita, ſi malum auctorem habemus; gener noſter non fugitiuus eſt. Blandvs dixit: relegamus auctoritatis tabellas; furtis noxáque ſolutus, hæc generi noſtri laudatio eſt? Gallio dixit; Furtis noxáque ſolutus eſt. Sparsvs dixit, Oſtende tabellas quid nobis cum iſto genero? prior dominus promiſit, fugitiuum non eſſe. Gratulor vobis poſteri. patrem fugitiuum non habebitis. Varivs Geminvs dixit: Erronem non eſſe adiicio, fugitiuum non eſſe, adiicio, furtis noxáque ſolutum. numquid de generi tui nobilitate detraxi? Pollio aiebat ridere ſe, quod declamatores decreuiſſent hunc vtique emptitium eſſe. Mirari vos puto, quòd in hac controuerſia omnes declamatores mentis ſuæ fuerint. Nepos Manilivs cùm hortaretur libertum ad repudium

ſororis, dixit. Refer nobis gratiam, & tu ſororem meam manumitte. NEPOS LICINIVS illi non ceſſit, dixit enim: Sub illa ſubſellia tranſite ſerui, tranſite liberti, empta cognatio, & cùm illum ſenſum elegantem, & ab omnibus iactatum, ſubripuiſſet: Soror opto tibi ſterilitatem: adiecit: Nec eſt quòd miteris me timere partum tuum: audio ſic naſci tyrannos.

CONTROVERSIA XXII.

Cauete proditorem.

LEX. PRODITIONIS SIT ACTIO. Thema. *Pater & filius imperium petierunt. Prælatus eſt patri filius. Bellum commiſit cum hoſte: captus eſt; miſſi ſunt decem legati ad redimendum imperatorem, euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit ſero ſe aurum ad redemptionem tuliſſe, filium ſuum crucifixum eſſe. illi peruenerunt ad crucifixum imperatorem. quibus ille dixit:* CAVETE PRODITOREM. *Accuſatur proditionis.*

CONTRA PATREM. ALBVTII SILI. Quid deſideratis vltra? imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem iſtum vidimus, cum filius imperator renuntiatus eſt, quàm cum captus: Redde rationem, quemadmodum redieris tutus ſenex, ſolus, cum auro: cum etiam imperatores capiantur. Imperator adoleſcens renuntiatus eſt omnibus lætis, præter patrem. CESTII PII. Plus accepit auri, quàm quod poſſet abſcondi. nolite mirari, & imperatorem, & filium vendiderat. CAVETE PRODITOREM. Iam comitiis cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt præter competitorem. Iudicium fuit, morientis breue, filij verecundum. BLANDI. Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe voluiſti. Si non decreueramus, conſilium noſtrum exſpectari debuit: ſi decreueramus, officium. ARELLII FVSCI PATRIS. Vnde tam graues paterni ſinus? nunquid oſſa filij reportant? Expectat videlicet iudicia veſtra reus: tanquam neſciat; quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſimus; Imperator non audet nominare

nare te, tanquam patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit adoleſcens optimus, verecundiſſimus: qui patri ſuo ceſſiſſet, ſi ſalua pietate potuiſſet. Iterum vobis inter patrem & filium iudicandum eſt. Candidatus proceſſit contra patrem, ſi ſilentium eius intelligere ſciſſetis, & tunc vobis verecunde indicauerat. Habebas apud hoſtes auctoritatem: apparebat te Reipub. iraſci. Legati noſtri aurum ferebant: pater afferebat. Dixeras illos ſero venturos: nonne peruenerunt? ſerò imperatorem noſtrum conuenerunt. Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus. hoc fuit imperatoris noſtri teſtamentum. Obiice, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina. non poſſum. Verecundum competitorem habuiſti. multum tacebat. quod poſſum tibi maius crimen obiicere? filius tibi tuus credi Rempublicam noluit. Non eſt quod dicas, Quem miſi ad hoſtes: tanquam ipſe ire non poſſes, cur tam cito reuerteris? Diutius nos contra filium rogaſti, quàm pro filio hoſtem. Num immobilis diriguiſti? num illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam cito recedis? etiamnum viuit, etiamnum loquitur. receſſurus interroga, ſi quid velit mandare. Voce proditionem coarguit, ſilentio proditorem. Intelligo quanto periculo iſtum offendam. quemadmodum enim iſte accuſationem vindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui viderint. dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtem, & ne quid de dignitate dubitari poſſit, imperatorem. De hoc vtrum volet, dicat: inimicus eſt, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, vt appareret etiam non quærentibus: tantum ſuſpectus erat, vt quemuis potius quàm vos admoneret. PRODITOREM CAVETE. Optimus adoleſcens, optimus imperator, qui Reip. curam agere ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixit, dignum te non putauit filius, cui diceret. CAVE PRODITOREM. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accuſatore. & occupato & verecundo. rem intelligite. crimina audiſtis, quæritis anteactæ vitæ crimina? non habet: nihil vnquam tibi filius obiicere voluit. Tam cito laſſatæ preces tuæ ſunt? quid faciet miſer? Nec Imperator poteſt tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. PORCII LATRONIS. Quid abitis? itaque iam peruenit vſque ad crucem.

Vereor ne tam ſero caueamus, quàm imperator noſter: qui non ante intellexit proditionem, quàm proditus eſt: nec vnquam præſentius periculum fuit. Reſpublica ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pepercerint? Et imperatoris noſtri pater es, & aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, Expecta dum legati mittuntur: filius tibi publicè remittetur: dices: Paternus affectus non ſuſtinet moram: rapit me deſiderium filij: etiam ſi redimere viuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hoſtis fuit, vt paternis lacrymis non flecteretur. Vt ignoſcam tibi, quod tam cito iſti: obijciam, quod tam cito rediſti. dic quid dixerit tibi. tam nihil cum patre loqui voluit? Cavete Proditorem, hoc dixit: Videte ne quis nocte inſciis cuſtodibus exeat, ne quis Rep. ignorante ad hoſtem perueniat: ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Nihil deeſt indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator vobis dicet: ſi quid de proditore, legati.

Pars altera. Arellii Fusci Patris. Quantum eſt pretium, quo vendo, vt filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce? tanti & imperatorem & parricidium vendidi. Gratulabantur omnes repulſo magis quàm deſignato nimis ambitioſè. Nunc pœnitet, & filium & patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, vt vnus ſenex portare poſſet.

Divisio. In hac controuerſia, etiam ſi coniecturalis eſt, habetque quaſi certum tritumque iter: fuit tamen aliqua inter declamantes diſſenſio. Latro ſemper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere, præteribat. Itaque & quæſtionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat: illos quoque quos occupauerat, non diu dicebat, ſed valenter. Hoc erat itaque præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis cauſa. quod in hac controuerſia fecit: non enim curauit dicere, nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe. Et ſuſpectus, inquit, iudici eſt, qui plus quàm ſe defendit: & nolo cum filij voce pugnare, vt imperatorem & filium mentitum dicam: præſertim cum odium aduerſus filium obijciatur patri. Albvtivs in duas partes declamationem diuiſit. primum nega-

negauit illam eſſe proditionem: deinde vt eſſet, ad ſe non pertineret.

COLOR. Colorem contra patrem SILO POMPEIVS hunc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulſus erat, feciſſe, & odio ipſius filij quem oderat, & quia competiuerit, & quia vicerit. VARIVS GEMINVS dixit ſtatim petiiſſe patrem hoc propoſito imperium, vt proderet: hominem auarum & lucro inhiantem, & quia noti mores eius erant, victum ab eo competitore, à quo vinci fas non erat, niſi hominem turpiſſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, poſt comitia paratus erat pecuniam dare, vt filium proderet. Vt captus eſt duxaiebamus, inquit, Non poteſt hoc ſine proditione fieri, excuſauimus nos imperatori, diximus perſeueraſſe ad redemptionem, quamuis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit, CAVETE PRODITOREM. BLANDVS dixit, ægrè ferentem pudorem repulſæ, voluiſſe occidi filium, vt in eius locum ſubſtitueretur ipſe. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, ſuam hoſti vendidit, tam facile, inquit, ex nocte peruenit ad hoſtes, rediit, vt ſcires illum non tunc primum feciſſe. ARGENTARIVS dixit, Perfer ad ſenatum mandata filij tui, neceſſe eſt tibi multa dixerit, legatis quoque aliqua mandauit, fortaſſe proditoris nomen patri dixit, Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi, Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis quem dixerit? videte, cui nihil dixerit. Pro patre de comitiis hic color LATRONIS fuit. Ne quis filium meum vinceret, timui, itaque profeſſus ſum, vt auctoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipſe filio meo ceſſi. ALBVTIVS hoc colore vſus eſt. Aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet, talem ſenem, qualis Maximus fuit, ſenem nihil temerè facturum, vtriuſque populo copiam fecit. CESTIVS hoc colore vſus eſt. Noueram vitia filij mei, ſciebam eſſe acrem adoleſcentem, fortem, ſed inconſideratum, temerarium. Itaque petij imperium Reip. cauſa filij mei, quem idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit in hoc ſe competiſſe, vt hoſtium animi frangerentur, cùm audiſſent poſſe Rempub. vel in vna domo duos eligere. HISPO ROMANVS ſimpliciter putauit agendum. Inepti, inquit, hi colores ſunt,

componantur cõpetitores.hoc itaque egit colore vt quæreretur de exitu comitiorũ: adoleſcentulos omnes conſpiraſſe,quaſi de ætatis comparatione ageretur: facile itaque victum ſenem nõ ambientem. De me,inquit,queri nõ poteſtis:clamaui,Non eſt vobis vtilis huius ætatis imperator. Manſit itaque illi & poſt comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem,nihil communicabat: itaque captus eſt. & cùm deſcripſiſſet quàm imperitè diposuiſſet aciem, quemadmodum inexploratis locorum inſidiis oppreſſa eius temeritas eſſet, adiecit: Hoc erat quod vobis clamabam, Ducem ſenem eligite. OTHO IVNIVS PATER. Præſagiis quibuſdam & inſomniis hanc fortunam prænunciantibus agnita re,compeſiſſe dixit. erat autem ex ſomniatoribus totus. vbicunque illum defecerat color, ſomnium narrabat.De eo quod inſcio ſenatu egreſſus eſt. LATRO ſic colorauit,decretum non expectaſſe,amentem & attonitum protinus præcurriſſe. ALBVTIVS hoc colore vſus eſt,Semper de duce cito conſtitui. longum erat expectare, ad ſummam feſtinaui,nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit, Maluiſſe ſolum ire. hoſtes enim auctoritate legatorum non moueri.ad lacrymas patrum ſæpe flecti. SILO POMPEIVS ait, Putaui vtilius eſſe, priuata illum pecunia redimi. minoris enim poſſe æſtimari, quàm ſi tanquam imperator redimeretur. ARGENTARIVS ait, Nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti.nunquam enim reddidiſſent, quem ſic deſiderari publicè iudicaſſent. Itaque præcucurri rogaturus, & hoc dicturus, Exercitus contemnit illum, Reſp.relinquit. BLANDVS ait, Cogitanti mihi quid facerem, contentuſne eſſem paternis lachrymis, an comitatu puplico preces meas adiuuarem, tandem venit in mentem, Troianum regem ad redemptionem filij ſine legatis iſſe,& cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait.non expectaſſe ſe curiam,quia putauerit futuros, qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæpius erat. itaque ante ſe voluiſſe redimere,quàm poſſet aliquid de non redimendo conſtitui. CESTIVS dixit,Non quæſiui ſecretos tramites.& occultum iter,proditor ſcilicet eadem via veni,qua legati. De voce filij, colorem ALBVTIVS hunc fecit, Pudebat illum, inquit, quòd captus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuæ patrocinium

cinium: voluit videri non culpa ſua, ſed proditione hoc ſibi accidiſſe: itaque nomen adiicere non potuit. Fvscvs Arellivs dixit, alienatum iam ſuppliciis animum, & errantem has voces effudiſſe ſine argumentis, ſine reo. Varivs Geminvs omnia complexus eſt: Poteſt, inquit, propter hoc, poteſt propter illud: ego vobis idem ſuadeo, Cavete proditorem. hoc ſi cauere vultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controuerſia & in omni vitandum aiebat Cestivs, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam decurramus, ſicut in hac apud Ceſtium quidam auditor hoc modo cœpit: *Vt verbis ducis veſtri ſcilicet, Iudices incipiam*, CAVETE PRODITOREM. ſic finiuit declamationem, vt diceret, *In quibus vitam finit imperator*, CAVETE PRODITOREM. Hoc ſententiæ genus Cestivs ἠχὼ vocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat: ὑπὲρ τίνω ἠχῶ, vt in illa ſuaſoria in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget: cùm exaudita vox eſſet, *Quouſque inuicte?* ab ipſa voce quidam cœpit declamare, & in hanc deſiit. Ait illi Ceſtius deſinenti: ἐν σοὶ μὲν λήξω, σοῦ δ᾽ ἄρξομαι. Et alter, cùm deſcriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, nouiſſimè poneret: *Quouſque inuicte?* exclamauit Ceſtius: *Et tu quouſque?* *Otho* pater hoc colore vſus eſt pro patre. dixit enim ſmoleſtum fuiſſe imperatori, quòd illum ſuffixum legati intuebantur. itaque vt ab hoc illos ſpectaculo arceret, & exoneraret verecundiam ſuam, id dixiſſe, quo audito feſtinarent. Itaque dixiſſe illum, non, CAVEANT PRODITOREM: ſed CAVETE: quaſi ipſis legatis eſſet periculum, ne proderentur.

CONTROVERSIA XXIII.

Mutanda optio raptore conuicto.

LEX. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET.

Thema. *Rapta producta, nuptias optauit. Qui dicebatur rapuiſſe, raptorem ſe negauit. conuictus eſt. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. ALBVTII SILI. Præterquam

quòd in omni diſcrimine periculoſa libertas eſt, meruit puella vt taceremus: miſericors in nos etiam antequam rogaremus, fuit. inhumana libertas eſt, ſi vincimus aduerſus iudices. Non oportet tibi amplius quàm ſemel licere optare. omnis nimia potentia ſaluberrimè breuitate conſtringitur. qui poteſt condemnare, poſſit ſemel: qui poteſt occidere, poſſit ſemel: aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipienda eſt. Proponite vobis iam ſupplicij faciem, carnificem, ſecurim. alicui hoc ſemel licere nimium eſt. exorata ſum, conde gladium: irata ſum, repeto optionem. & non ſemel mori ſatius eſt? occide iam non vitiatorem, ſed virum. Porcii Latronis. Periculoſius eſt negare raptum, quàm commiſiſſe. in hanc perturbationem adoleſcens perductus erat, vt ignoraret, quid feciſſet: non refugiebat tamen puellæ nuptias. fauebat tantum ſibi, vt innocens duceret. itaque nihil aliud petit quàm libertatem, vt honeſtius duceret. Ita apud vos Iudices, tutius eſt peccare quàm erubeſcere? Dignior pœna erat, ſi id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exſurge adoleſcens, & ſine vllo reſpectu pudoris ad pedes te puellæ dimitte: accedite & vos amici propinquique & tu mater & pater: quid tu puella? ecquid te horum lacrymæ mouent? Non eo, inquit, ad illum magiſtratum, non diſſimulo, metuo te puella, ſi nuſquam rogari vis, niſi vbi occidere poteſt. Grauius punior nunc, cùm me peccaſſe pudet, quàm cùm peccaui. Quæ poſt iniuriam ignoſcit, perdit miſericordiam. Cestii Pii. Venit ad vos, veſtro beneficio retenturus puellæ beneficium: optauit nuptias: neque adhuc ſciebat, quàm verecundum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti: virum occides? aiebat iudex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus eſt ergo quod vitiauit, quàm quod negauit? Q. Haterii. non ſum, inquit, optatura mortem, ſed volo mihi licere & mortem optare. quam poteſtas iſta delectat, crudelis eſt. Blandi. Ergo nos iniuriam periculoſius negauimus, quàm fecimus. Ivnii Gallionis. Quadam nocte, quid dicam? Non negare iam non audeo. Nox, vinum, error quid iraſceris puella? iam non negat. Non diligenter cauſa mea acta eſt, dum nihil timetis, facilius me puellæ credidiſtis. Confitendum

eſt

eſt vitium noſtrum. nos nuptiis fecimus moram. Siue adhuc eſſet vitiata, ſiue non eſſet, viſa eſt indigna matrimonio quæ hominem poſſet occidere. Tibi conſulebam, ne dicereris viatori nupta. ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritum habuiſſes. Tu negaſti? O hominem impudentem: ita tu non ante magiſtratus tribunal, in conſpectu populi, in medio foro clamitaſti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obſequentem maritum potes: hic iam nihil negauit. VARII GEMINI. Exponam vobis rerum ordinem, ſic, tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, neſcit. VIBII GALLI. Vbi eſtis qui dicebatis. Nihil intereſt tua, Confitere, cõfitere: quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit, inquit, mihi heres, ſi quis intra decem menſes natus fuerit num quid negat? Surge adoleſcens: dic, Rapui vitiaui: incipe ſcire quod neſcis: miraris ſi tibi non credit? multum eſt de quo timet.

PARS ALTERA P. ASPRENATIS. Neſcio vtro iudicio aduerſarius fuerit improbior: priore id egit, ne quam omnino pœnam ſtupri penderet. hoc id agit, vt ipſe optet, ex duobus à lege conſtitutis ſuppliciis, vtrum velit pendere. Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe, quàm ducere vxorem: vxorem ducere malle, quàm mori. antea legem vitiationis euertere conatus eſt, nunc transferre vult: aduocatos rogat, iudices rogat; omnes potiùs quàm vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod iudicis ſui noluit clementiam. nobis clamabat ſe innocentem: ſi quid peccaſſet, mori non recuſare. Aderat raptori populus: nec quicquam magis ſuſpectam faciebat vitiatæ cauſam, quàm lenitas optionis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet, eſt quædam proxima innocentiæ verecundia, præbere ſe legibus: tu verò meruiſti quidem mortem illa inficiatione. ignoraſti an peccaſſes, innocens eſſe voluiſti; cauſam haberes: reuertere ad partes puellæ, quandoquidem totiens iam rogas, quæ rogari ipſa debueras.

DIVISIO. LATRO tres fecit quæſtiones, an illa optio iuſta fuerit. Non fuit, inquit, iuſta: non enim conſtabat te raptorem eſſe. Nihil refert inquit, an negauerit: erat enim raptor, etiam ſi negabat, & iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit, reuocari poſſit. Optio, inquit, ſemel

puellæ datur: immutabilis eſt,ſemel emiſſa. Iudex quam tulit de reo tabellam, reuocare non poteſt. quæſitor non mutabit pronuntiationem ſuam. Nihil tam ciuile,tam vtile eſt,quam breuem poteſtatem eſſe,quæ magna eſt:ſi volet & alteram ſuam optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam conſtabit quid futurum ſit: cum illa quod optauerit,poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem. An ſi poſſit aliquando reuocari optio,nunc debeat. Hæc defenſio adoleſcentis,qui negauit ſe vitiaſſe. FVSCVS & ordinem mutauit quæſtionum, & numerum auxit:fecit enim primam quæſtionem,An rapta non poſſit amplius optare, quàm ſemel. Poteſt, inquit, lex enim non adiecit, quotiens optet,ſed ex quibus. Aut hoc,inquit,aut illud. Non adiicit, Neque amplius, quàm ſemel. Contra ait: Lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris, facies quod nunquam factum eſt: vtrumque optaueris. Etiam ſi non licet, inquit, amplius quàm ſemel,& mortem optabis & nuptias,Ego nondum optaui: optio eſt enim, quæ legitime fit:illa non eſt facta legitimè, ſi prætor defuiſſet,nunquid optionem vocares? Si rapta defuiſſet? raptor non fuit. Non eſt illa optio: ſermo eſt. An proximo iudicio confirmata ſit optio. Rapta ait: Agebatur apud Iudices, vtrum deberet raptæ eſſe optio: non iudicatum eſt raptam eſſe debere: rapta ſit. Non, inquit puella: quæſitum eſt enim, an ego in raptorem ius haberem: iudicatum eſt habere me: vti debeo. Non poſſum ante legem habere, quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit æquitatis, An raptæ debeat eſſe optio. PASSIENVS hanc vltimam partem ſic diuidebat: An ſi adoleſcens malo aduerſus puellam animo inficiatus eſt raptum, vt nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optionis recuſatæ. deinde an malo animo fecerit.VARIVS GEMINVS:Vltimæ quæſtioni vel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adiiciebat,quæ per ſe quæri putabat: An ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio,tam crudeliter vſuræ ſua poteſtate. deinde,An mortem optatura ſit. Quid eſt,inquit, quare velis optare, niſi quòd nuptias non vis? Hoc non tantum patimur, ſed rogamus.

COLOR.

Color. Color pro adoleſcente introductus eſt à Latrone talis,vt diceret ſe ebrium fuiſſe, & ignorare quid fecerit:hoc die magis credere de facto ſuo,quam ſcire: recuſaſſe autem, non,ne duceret vxorem, ſed vt ſua voluntate duceret:& iudices non audiſſe ſollicitos:faciles fuiſſe quaſi de nuptiis ageretur. Varius Geminus raptam confeſſus eſt,& dixit,nihil tam contrarium eſſe adoleſcenti,quàm etiamnum negare,ne non tantum raptam,ſed etiam iudicem offendat. Cestius nec Latronem ſecutus eſt dicentem,neſciſſe ſe,hodiéque neſcire, nec varium Geminum, confitentem ſe non rapuiſſe, apertius negauit. virum, inquit,inuenire non poterat, Iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt.Si rapuit, indignum eſt puellam inuitam raptã eſſe: ſi non rapuit, nonne indignum eſt fieri illum maritum? Silo Pompeivs dixit, adoleſcentem verecundum natura, & ruſtici pudoris, non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color.Minus,inquit,ignoſcetur illi, ſi ſcit ſe rapuiſſe,& ſciens mentitus eſt: Contra dicebat Silo,poſſe vlli fidem fieri, aliquem neſcire an rapuerit. Hispanvs Cornelivs:Non ſubducere illi,inquit,maritum volui,ſed honeſtiorem dare.Digna eſt,inquit,tam miſericors puella,quæ non videatur nupſiſſe raptori. Hispo Romanvs ait, illos ſodales qui ipſum impulerant, circumſtetiſſe & dixiſſe: Non eſt hæc quam rapuiſti, timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret iniuriam. Argentarivs dixit: Vellem mortem optaſſes, non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit, ſed optio. Dum vnuſquiſque iudex dicit, quid habet quod tantopere recuſet, putat de capite agi:& ipſe ait,ſe non velle ducere vxorem, ſed titulum recuſare.Nempe victus ducet vxorem. Non eſt ſolicitè de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. Silo hoc colore vſus eſt:Confuſum adoleſcentem ſubitò,&tanto tumultu parum ſibi conſtitiſſe: & negaſſe, quia perturbatus erat:perſeueraſſe,quia negauerat.

M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM

LIBER QVARTVS. [vulgo NONVS.]

IAM videbar promiſſum meum impleſſe. Circumſpiciebam tamen, nunquid me præteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intuliſtis: & velim vos ſubinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria: quæ quando ſenilis per ſe marcet, admonita, & aliquando laceſſita, facile ſe colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam oſtentationis declamauit cauſa, vt ne exercitatus quidem declamauerit. Rationem quærenti mihi ait: Vtram vis? honeſtam, an veram? Si honeſtam, ne malè aſſueſcam. Qui declamationem parat, ſcribit non vt vincat, ſed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit: argumentationes quia moleſtæ ſunt, & minimum habent floris, relinquit: ſententiis explicationibúſque audientis delinire contentus eſt. Cupit enim ſe approbare, non cauſam. Sequitur autem hoc vſque in forum declamatores vitium, vt neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectantur. Accedit etiam illud, quòd aduerſarios quamuis fatuos fingunt, reſpondent illis & quæ volunt, & cum volunt. Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget: ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaq; in foro futurus perículoſus ſtupor diſcuti poteſt: qui creuit... um tutus eſt. Quid, quòd laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere? Cum ventū eſt in forum & deſiit illos ad omnē geſtum plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adiice nunc

nunc,quod ab aliis nullius interuentu excutitur Nemo ridet?nemo ex induſtria obloquitur,familiares ſunt omnium vultus. In foro,vt nihil aliud,ipſum illos forum turbat:hoc quod vulgo narratur an verum ſit, tu melius potes ſcire. Declamatoriæ virtutis LATRONEM PORCIVM vnicum exemplum, cùm pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, vſque eo eſſe confuſum, vt à ſolœciſmo inciperet; nec ante potuiſſe confirmari, tectum ac parietes deſiderantem,quàm impetrauit vt iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eò ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, ſilentium,riſum,cœlum denique pati neſciant. Non eſt autem vtilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet:itaque durior ſolet eſſe vero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcunt quàm pugnant: diutius illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet Luctantes binos ſimul ac ternos fatigant, vt facilius ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exiguum ſpatium de velocitate eorum iudicetur, id ſæpe in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine. Multiplicatur ex induſtria labor, quo condiſcimus, vt leuetur quo decernimus. In ſcholaſticis declamationibus contra euenit: omnia molliora & ſolutiora ſunt. in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt:illic iudici blandiuntur,hic inſeruiunt: illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt: hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat: ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant: nec ante in oratorem corroborantur,quàm multis perdomiti contumeliis, puerilem animum ſcholaſticis deliciis languidum vero labore durarunt. LEPIDVS, vir egregius,& qui declamatorio non ſtudio. * *

omnium cruces? Certum habeo, ſi habuiſſet tyrannus filiam, non ſcripſiſſet edictum. Indicit feſtum diem, aperiri iubet maiorum imagines, cùm maxime tegendæ ſunt. VARII GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum, hoc fecit quod tyrannus non cogit, niſi cùm iraſcitur; ſeruus ne tunc quidem facit cùm cogitur. Generum habes, qualem? vt illi laudationem ſuam reddam: nempe frugi ſeruum. Seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen triſtiora exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt. non dubitabam quin eſſet tyrannicidæ nuptura: ſi ſub tyranno vitiata eſſet, haberemus. Hoc non tibi vni accidit. Nondum tyrannum occiſum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias video. MARILLII. Nunc ſciam, an merito libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem. hoc quod obiicio, qui in pluribus fecit occiſus eſt. L. VINITII. Nunc in domo noſtra matrimonium eſt: cuius me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quamuis miſeros putatis iudices eſſe eos, quibus quidem duo quæ miſerrima fuerunt, optanda ſunt: tyrannus, & raptor. Vna generi tui commendatio eſt, quòd ſe aliquando iſta puella putauit indignum. VALLII SYRIACI. In eadem conditione Iudices ſumus, vt conſolari debeamus ſororem, quòd aut rapta non ſit, aut nupſerit. & tamen quid ille meruit, quandiu per dominum licuit, innocentiſſimus ſeruus. SEPVLLII BASSI. Nuptias clauſa domo fecimus. In contubernium deducta ſerui domina eſt: ita iſte dexteram ſororis meæ, niſi dum manumittitur non contigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptiales feſcenninos in crucem generi noſtri iocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memini, quo ſeruire cœpit reſp. Miſerrimum diem egiſſe memini, quo in exilium fugimus. inter hos dies ſororis nuptias numero. Miſerrima ſoror, fortaſſe vernularum tuorum nouerca es. Pater, volo ducere vxorem: dic quam mihi ex ancillis deſpondeas.

CONTRA. AEBVTII SILI. Seruauit dominam, ſi quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet.

DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit: An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damnari tamen ob hoc non poſſit dementiæ. Licet, inquit, mihi filiam meam cui:

cui velim collocare, iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor. Male collocaſti filiam:& multi alij. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias ſuas? auari. Sed mala cauſa eſt:nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare, non ſanum regere Ego iſtud an ſine ratione fecerim, videbimus:ſatis eſt,ſi ſana mente feci. Deinde, An ſic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc diuiſit, An etiam ſi meruit ſeruus, non tamen ſic illi referenda fuerit gratia. Deinde, An bene meruerit. De facto ſerui primum diſputauit:deinde animo. Factum quale? Non dominam conſtuprauit. Auge beneficia: nec dominum occidit, nec domino venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permiſit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſeruum: alioquin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata:tunc tamen ſolatium fuiſſet, cum multis pati. Denique quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate:ceteræ abſentibus ſuis, hæc de præſentibus. In aliis ſtuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus. denique illarum ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus: Deinde de amino ſerui.

Color. Latro colorem à parte filij, quare non vitiaſſet ſeruus, hunc fecit: timuiſſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum vt liberata Rep. omnes pœnas, qui contaminaſſent dominas ſuas darent: & aduentare iam tempus vltimum tyrannidis videbatur, cùm ad ſummam eſſet perducta rabiem: quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaque cùm videret, inquit, ſuffigi cruci ſeruos, clamabat: Hoc ego futurum ſciebam. In vltima oratione Latro dixit: Serui quoque nomine tecum queri poſſum: quem qui frugi fuerat nequam feciſti. Albutius hoc colore vſus eſt. Immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat Cestius dixit: Ego plane non ſum detracturus ſeruo ſuam laudem:habuit bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, vt ſi virginem ſeruaſſet, nuptiis dominæ manumitteretur. Varius Geminus ait, Fortaſſis amicam habebat. hac delectatus abſtinuit. nam quidam virginium concubitum refugiunt, fortaſſe ſciuit illam non eſſe paſſuram, & illud quod

nequam quoque ſeruos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. & hanc ſententiam quæ valde circumlata eſt, adiecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, niſi illi pater permiſiſſet. & illud dixit. Ad hoc pater ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus. BVTEO voluit videri reuera mente lapſum patrem, & in narratione hoc dixit: Quàm mœſtus venit domum ab edicto tyranni! quantum in ſinu filiæ fleuit. puto illo tempore mentem eſſe concuſſam. VARIVS GEMINVS dixit de abſtinentia: Sic contaminare dominam ſuam, & trahere in cellam non eſt auſus, niſi fortè hoc modo mauis narrem, Iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro quàm colore. VARIVS GEMINVS factum ipſum defendit, magnos viros feciſſe, vt libertinas vxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni ſui filiam duxit vxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam: Sed Cato. plus intereſt inter te & Catonem quàm inter libertum & colonum. Quàm multa bona haberet ſubiectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam ſemper domi habeo: quàm eo magis deſidero, quod habeo, dina illa fide. Inde factum liberti laudauit. ALBVTIVS hæc philoſophatus eſt, dixit, neminem natum libertum eſſe, neminem ſeruum: hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Denique, inquit, ſcis & nos nuper ſeruos fuiſſe. Retulit Seruium regem. SILO POMPEIVS hoc colore vſus dixit: Exhauſtum tyrannidis iniuriis patrimonium, non habuiſſe ſe dotem quam daret. ARGENTARIVS voluit videri puella volente ſe feciſſe. Viſa eſt, inquit, indulgere illi: certè debuit. GAVIVS SABINVS hoc colore vſus eſt, vt in quantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret, & humilitatem confiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit. Non vitiaui, quia nemo in domum noſtram oculos dirigebat: & fueram, inquit, facere cui collocarem; quærendus mihi erat gener aliquis libertinus: quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui. ſcio cuius affectus in nos ſit. ſi moriar, ſcio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc ſententiam adiecit, quæ valde excepta eſt: Eum non contempſi generum, qui tyrannum contempſerat. A-

CTAVS

ctivs Postvmvs hoc colore vſus eſt. Nihil eſt, inquit, inuidia periculoſius. hanc ſapientes viri veluti peſtiferam vitandam eſſe præcipiunt. hanc ita vincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obiicit fortunam liberorum noſtrorum. oderant filiam meam fœminæ, me patres quaſi publici mali ſegregem exprobratorem, quo vno modo honeſte potui, feci filiam meam cæteris ſimilem. fortunæ mea publicæ partis detracta omnis inuidia eſt: filiam non habeo honeſtiorem quàm vos, ſeruum frugaliorem habui quàm vos. Hispo Romanvs dixerat: Maritum autem ego iſtum vocem, raptorem ſerotinum. verbum hoc quaſi amputanti, quod non erat vſurpatum, quibuſdam diſplicebat, ejuſdem verbi explicatione, vt extra reprehenſionem eſſet, vſus eſt. Gavivs Sabinvs cùm diceret, nondum eſſe conſummatam aduerſus ſeruos publicam vindictam: Etiamnum in domo noſtra reſiduus raptor eſt. Satvrninvs Fvrivs, qui volens vel condemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit: ſolebat tamen tam honeſtè declamare vt ſcires illum huic materiæ non minus idoneum eſſe, ſed minus familiarem. Is in hac controuerſia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit ſententiam *ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονε τυράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ. Pater tyranno, ſeruus ſeipſo deterior factus eſt.* Ex tabellis emptionis multi ſententiam trahere tentauerunt. Albvtivs dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc eſt? generum ſocer mancipio accepit. Triarivs dixit: Fugitiuum, erronem non eſſe? Ita, ſi malum auctorem habemus, gener noſter non fugitiuus eſt. Blandvs dixit: relegamus auctoritatis tabellas: furtis noxáque ſolutus, hæc generi noſtri laudatio eſt? Gallio dixit, Furtis noxáque ſolutus eſt. Sparsvs dixit, Oſtonde tabellas quid nobis cum iſto genero? prior dominus promiſit, fugitiuum non eſſe. Gratulor vobis poſteri, patrem fugitiuum non habebitis. Varivs Geminvs dixit: Erronem non eſſe addicio, fugitiuum non eſſe, adiicio, furtis noxáque ſolutum. Nunquid de generi tui nobilitate detraxi? Pollio aiebat ridere ſe, quod declamatores decreuiſſent hunc vtique emptitium eſſe: Mirari vos puto, quod in hac controuerſia omnes declamatores mentis ſuæ fuerint. Nepos Mamilivs cùm hortaretur libertum ad repudium

ſororis, dixit. Refer nobis gratiam, & tu ſororem meam manumitte. Nepos Licinivs illi non ceſſit, dixit enim: Sub illa ſubſellia tranſite ſerui, tranſite liberti, empta cognatio, & cùm illum ſenſum elegantem, & ab omnibus iactatum, ſubripuiſſet: Soror opto tibi ſterilitatem: adiecit: Nec eſt quod mireris me timere partum tuum: audio ſic naſci tyrannos.

Controversia XXII.

Cauete proditorem.

Lex. Proditionis sit actio. Thema. *Pater & filius imperium petierunt. Prælatus eſt patri filius. Bellum commiſit cum hoſte: captus eſt: miſſi ſunt decem legati ad redimendum imperatorem, euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit ſtra ſe aurum ad redemptionem tuliſſe, filium ſuum crucifixum eſſe: illi peruenerunt ad crucifixum imperatorem, quibus ille dixit:* Cavete Proditorem. *Accuſatur proditionis.*

Contra Patrem. Albvtii Sili. Quid deſideratis vltra? imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem iſtum vidimus, cum filius imperator renuntiatus eſt, quàm cum captus: Redde rationem, quemadmodum redieris tutus ſenex, ſolus, cum auro? cum etiam imperatores capiantur. Imperator adoleſcens renuntiatus eſt omnibus lætis, præter patrem. Cestii Pii. Plus accepit auri, quàm quod poſſet abſcondi. nolite mirari & imperatorem, & filium vendiderat. Cavete Proditorem. Iam comitiis cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt præter competitorem. Iudicium fuit, morientis breue, filij verecundum. Blandi. Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe voluiſti. Si non decreueramus, conſilium noſtrum exſpectari debuit: ſi decreueramus, officium. Arellii Fvsci patris. Vnde tam graues paterni ſinus? nunquid oſſa filij reportant? Expectat videlicet iudicia veſtra reus: tanquam neſciat, quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſimus; Imperator non audet nominare

nare te, tanquam patrem. Ivnii Gallionis. Fuit adoleſcens optimus, verecundiſſimus: qui patri ſuo ceſſiſſet, ſi ſalua pietate potuiſſet. Iterum vobis inter patrem & filium iudicandum eſt. Candidatus proceſſit contra patrem, ſi ſilentium eius intelligere ſciſſetis, & tunc vobis verecunde indicauerat. Habebas apud hoſtes auctoritatem: apparebat te Reipub. iraſci. Legati noſtri aurum ferebant: pater afferebat. Dixeras illos ſero venturos: nonne peruenerunt? ſerò imperatorem noſtrum conuenerunt. Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus. hoc fuit imperatoris noſtri teſtamentum. Obiice, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina. non poſſum. Verecundum competitorem habuiſti. multum tacebat. quod poſſum tibi maius crimen obiicere? filius tibi tuus credi Rempublicam noluit. Non eſt quod dicas, Quem miſi ad hoſtes: tanquam ipſe ire non poſſes, cur tam cito reuerteris? Diutius nos contra filium rogaſti, quàm pro filio hoſtem. Num immobilis diriguiſti? num illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam cito recedis? etiamnum viuit, etiamnum loquitur. receſſurus, interroga, ſi quid velit mandare. Voce proditionem coarguit, ſilentio proditorem. Intelligo quanto periculo iſtum offendam: quemadmodum enim iſte accuſationem vindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtem, & ne quid de dignitate dubitari poſſit, imperatorem. De hoc vtrum volet, dicat: inimicus eſt, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, vt appareret etiam non quærentibus: tantum ſuſpectus erat, vt quemuis potius quàm vos admoneret. Proditorem caveto. Optimus adoleſcens, optimus imperator, qui Reip. curam agere ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixit, dignum te non putauit filius, cui diceret. CAVE PRODITOREM. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accuſatore. & occupato & verecundo. rem intelligite. crimina audiſtis, quæritis anteactæ vitæ crimina? non habet: nihil vnquam tibi filius obiicere voluit. Tam cito laſſatæ preces tuæ ſunt? quid faciet miſer? Nec Imperator poteſt tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. PORCII LATRONIS. Quid abitis? itaque iam peruenit vſque ad crucem.

Vereor ne tam ſero caueamus, quàm imperator noſter, qui non ante intellexit proditionem, quàm proditus eſt: nec vnquam præſentius periculum fuit. Reſpublica ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pepercerint? Et imperatoris noſtri pater es, & aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, Expecta, dum legati mittuntur: filius tibi publicè remittetur: dices: Paternus affectus non ſuſtinet moram: rapit me deſiderium filij: etiam ſi redimere viuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hoſtis fuit, vt paternis lacrymis non flecteretur. Vt ignoſcam tibi, quod tam cito iſti: obiiciam, quod tam cito rediſti: dic quid dixerit tibi: an nihil cum patre loqui voluit? Cavete proditorem, hoc dixit: Videte ne quis nocte inſciis cuſtodibus exeat, ne quis Rep. ignorante ad hoſtem perueniat: ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Nihil deeſt indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator vobis dicet: ſi quid de proditore, legati.

Pars altera. Arelli Fusci Patris. Quantum eſt pretium, quo vendo, vt filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce? tanti & imperatorem & parricidium vendidi. Gratulabantur omnes repulſo magis quàm deſignato nimis ambitioſè. Nunc pœnitet, & filium & patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, vt vnus ſenex portare poſſet.

Divisio. In hac controuerſia, etiam ſi coniecturalis eſt, habetque quaſi certum tritumque iter: fuit tamen aliqua inter declamantes diſſenſio. Latro ſemper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere, præteribat. Itaque & quæſtionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat: illos quoque quos occupauerat, non diu dicebat, ſed valenter. Hoc erat itaque præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis cauſa. quod in hac controuerſia fecit: non enim curauit dicere, nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe. Et ſuſpectus, inquit, iudici eſt, qui plus quàm ſe defendit: & nolo cum filij voce pugnare, vt imperatorem & filium mentitum dicam: præſertim cum odium aduerſus filium obiiciatur patri. Albutius in duas partes declamationem diuiſit. primum nega-

negauit illam eſſe proditionem: deinde vt eſſet, ad ſe non pertinere.

COLOR. Colorem contra patrem SILO POMPEIVS hunc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulſus erat, feciſſe, & odio ipſius filij quem oderat, & quia competiuerit, & quia vicerit. VARIVS GEMINVS dixit ſtatim petiiſſe patrem hoc propoſito imperium, vt proderet: hominem auarum & lucro inhiantem, & quia noti mores eius erant, victum ab eo competitore, à quo vinci fas non erat, niſi hominem turpiſſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, poſt comitia paratus erat pecuniam dare, vt filium proderet. Vt captus eſt dux, aiebamus, inquit, Non poteſt hoc ſine proditione fieri, excuſauimus nos imperatori. diximus perſeueraſſe ad redemptionem, quamuis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit, CAVETE PRODITOREM. BLANDVS dixit, ægrè ferentem pudorem repulſæ, voluiſſe occidi filium, vt in eius locum ſubſtitueretur ipſe. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, ſuam hoſti vendidit. tam facile, inquit, exiit, nocte peruenit ad hoſtes, rediit, vt ſcires illum non tunc primum feciſſe. ARGENTARIVS dixit, Perfer ad ſenatum mandata filij tui. neceſſe eſt tibi multa dixerit. legatis quoque aliqua mandauit, fortaſſe proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi, Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis quem dixerit? videte, cui nihil dixerit. Pro patre de comitiis hic color LATRONIS fuit. Ne quis filium meum vinceret, timui, itaque profeſſus ſum, vt auctoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipſe filio meo ceſſi. ALBVTIVS hoc colore vſus eſt. Aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet, talem ſenem, qualis Maximus fuit. ſenem nihil temerè facturum, vtriuſque populo copiam fecit. CESTIVS hoc colore vſus eſt. Noueram vitia filij mei, ſciebam eſſe acrem adoleſcentem, fortem, ſed inconſideratum, temerarium. Itaque petij imperium Reip. cauſa filij mei, quem idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit in hoc ſe competiſſe, vt hoſtium animi frangerentur, cùm audiſſent poſſe Rempub. vel in vna domo duos eligere. HISPO ROMANVS ſimpliciter putauit agendum. Inepti, inquit, hi colores ſunt,

componantur cõpetitores.hoc itaque egit colore vt quæreretur de exitu comitiorũ:adoleſcentulos omnes conſpiraſſe,quaſi de ætatis comparatione ageretur: facile itaque victum ſenem nõ ambientem. De me,inquit,queri nõ poteſtis:clamaui,Non eſt vobis vtilis huius ætatis imperator. Manſit itaque illi & poſt comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem,nihil communicabat: itaque captus eſt. & cùm deſcripſiſſet quàm imperitè dipoſuiſſet aciem, quemadmodum inexploratis locorum inſidiis oppreſſa eius temeritas eſſet, adiecit: Hoc erat quod vobis clamabam, Ducem ſenem eligite. OTHO IVNIVS PATER. Præſagiis quibuſdam & inſomniis hanc fortunam prænuntiantibus agnita re,comperiſſe dixit. erat autem ex ſomniatoribus totus. vbicunque illum defecerat color, ſomnium narrabat. De eo quod inſcio ſenatu egreſſus eſt. LATRO ſic colorauit,decretum non expectaſſe,amentem & attonitum protinus præcurriſſe. ALBVTIVS hoc colore vſus eſt.Semper de duce cito conſtitui. longum erat expectare, ad ſummam feſtinaui,nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit, Maluiſſe ſolum ire. hoſtes enim auctoritate legatorum non moueri.ad lacrymas patrum ſæpe flecti. SILO POMPEIVS ait, Putaui vtilius eſſe, priuata illum pecunia redimi. minoris enim poſſe æſtimari, quàm ſi tanquam imperator redimeretur. ARGENTARIVS ait, Nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti.nunquam enim reddidiſſent, quem ſic deſiderari publicè iudicaſſent. Itaque præcucurri rogaturus, & hoc dicturus, Exercitus contemnit illum, Reſp.relinquit. BLANDVS ait, Cogitanti mihi quid facerem, contentuſne eſſem paternis lachrymis, an comitatu puplico preces meas adiuuarem, tandem venit in mentem, Troianum regem ad redemptionem filij ſine legatis iſſe,& cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait.non expectaſſe ſe curiam,quia putauerit futuros, qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæpius erat, itaque ante ſe voluiſſe redimere,quàm poſſet aliquid de non redimendo conſtitui CESTIVS dixit,Non quæſiui ſecretos tramites,& occultum iter,proditor ſcilicet eadem via veni,qua legati. De voce filij, colorem ALBVTIVS hunc fecit, Pudebat illum, inquit, quòd captus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuæ patro-

cinium

cinium: voluit videri non culpa ſua, ſed proditione hoc ſibi accidiſſe: itaque nomen adiicere non potuit. Fvscvs Arellivs dixit, alienatum iam ſuppliciis animum, & errantem has voces effudiſſe ſine argumentis, ſine reo. Varivs Geminvs omnia complexus eſt: Poteſt, inquit, propter hoc, poteſt propter illud: ego vobis idem ſuadeo, Cavete proditorem. hoc ſi cauere vultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controuerſia & in omni vitandum aiebat Cestivs, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam decurramus, ſicut in hac apud Ceſtium quidam auditor hoc modo cœpit: *Vt verbis ducis veſtri ſcilicet, Iudices incipiam*, CAVETE PRODITOREM. ſic finiuit declamationem, vt diceret, *In quibus vitam finit imperator*, CAVETE PRODITOREM. Hoc ſententiæ genus Cestivs ἠχὼ vocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat: ὑπὲρ τὴν ἠχώ, vt in illa ſuaſoria in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget: cùm exaudita vox eſſet, *Quouſque inuicte?* ab ipſa voce quidam cœpit declamare, & in hanc deſiit. Ait illi Ceſtius deſinenti: *εἰ σοὶ μὲν λήξω ἐγὼ δ' ἄρξομαι.* Et alter, cùm deſcriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, nouiſſimè poneret: *Quouſque inuicte?* exclamauit Ceſtius: *Et tu quouſque? Otho* pater hoc colore vſus eſt pro patre. dixit enim ſe moleſtum fuiſſe imperatori, quòd illum ſuffixum legati intuebantur. itaque vt ab hoc illos ſpectaculo arceret, & exoneraret verecundiam ſuam, id dixiſſe, quo audito feſtinarent. Itaque dixiſſe illum, non, CAVEANT PRODITOREM: ſed CAVETE: quaſi ipſis legatis eſſet periculum, ne proderentur.

CONTROVERSIA XXIIII.

Mutanda optio raptore conuicto.

LEX. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Thema. *Rapta producta, nuptias optauit. Qui dicebatur rapuiſſe, raptorem ſe negauit. conuictus eſt. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. ALBVTII SILI. Præterquam

quòd in omni diſcrimine periculoſa libertas eſt, metuit puella vt taceremus: miſericors in nos etiam antequam rogaremus, fuit. inhumana libertas eſt, ſi vincimus aduerſus iudices. Non oportet tibi amplius quàm ſemel licere optare. omnis nimia potentia ſaluberrimè breuitate conſtringitur. qui poteſt condemnare, poſſit ſemel: qui poteſt occidere, poſſit ſemel: aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipienda eſt. Proponite vobis iam ſupplicij faciem, carnificem, ſecurim. alicui hoc ſemel licere nimium eſt. exorata ſum, conde gladium: irata ſum, repeto optionem. & non ſemel mori ſatius eſt? occide iam non vitiatorem, ſed virum. PORCII LATRONIS. Periculoſius eſt negare raptum, quàm commiſiſſe. in hanc perturbationem adoleſcens perductus erat, vt ignoraret, quid feciſſet: non refugiebat tamen puellæ nuptias. fauebat tantum ſibi, vt innocens duceret. itaque nihil aliud petit quàm libertatem, vt honeſtius duceret. Ita apud vos Iudices, tutius eſt peccare quàm erubeſcere? Dignior pœna erat, ſi id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exſurge adoleſcens, & ſine vllo reſpectu pudoris ad pedes te puellæ dimitte: accedite & vos amici propinquique, & tu mater & pater: quid tu puella? ecquid te horum lacrymæ mouent? Non eo, inquit, ad illum magiſtratum, non diſſimulo, metuo te puella, ſi nuſquam rogari vis, niſi vbi occidere poteſt. Grauius punior nunc, cùm me peccaſſe pudet, quàm cùm peccaui. Quæ poſt iniuriam ignoſcit, perdit miſericordiam. CESTII PII. Venit ad vos, veſtro beneficio retenturus puellæ beneficium: optauit nuptias: neque adhuc ſciebat, quàm verecundum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti: virum occides? aiebat iudex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus eſt ergo quod vitiauit, quàm quod negauit? Q. HATERII. non ſum, inquit, optatura mortem, ſed volo mihi licere & mortem optare. quam poteſtas iſta delectat, crudelis eſt. BLANDI. Ergo nos iniuriam periculoſius negauimus, quàm fecimus. IVNII GALLIONIS. Quadam nocte, quid dicam? Non negarè iam non audeo. Nox, vinum, error quid iraſceris puella? iam non negat. Non diligenter cauſa mea acta eſt. dum nihil timetis, facilius me puellæ crediditis. Confitendum
eſt

eſt vitium noſtrum. nos nuptiis fecimus moram. Siue adhuc eſſet vitiata, ſiue non eſſet, viſa eſt indigna matrimonio quæ hominem poſſet occidere. Tibi conſulebam, ne dicereris viatori nupta. ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritum habuiſſes. Tu negaſti? O hominem impudentem: ita tu non ante magiſtratus tribunal, in conſpectu populi, in medio foro clamitaſti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obſequentem maritum potes: hic iam nihil negauit. VARII GEMINI. Exponam vobis rerum ordinem, ſic, tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, neſcit. VIBII GALLI. Vbi eſtis qui dicebatis: Nihil intereſt tua, Confitere, cõfitere: quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit, inquit, mihi heres, ſi quis intra decem menſes natus fuerit nunquid negat? Surge adoleſcens: dic, Rapui vitiaui: incipe ſcire quod neſcis: miraris ſi tibi non credit? multum eſt de quo timet.

PARS ALTERA P. ASPRENATIS. Neſcio vtro iudicio aduerſarius fuerit improbior: priore id egit, ne quam omnino pœnam ſtupri penderet. hoc id agit, vt ipſe optet, ex duobus à lege conſtitutis ſuppliciis, vtrum velit pendere. Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe, quàm ducere vxorem: vxorem ducere malle, quàm mori. antea legem vitiationis euertere conatus eſt, nunc transferre vult: aduocatos rogat, iudices rogat; omnes potiùs quàm vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu. quod iudicis ſui noluit clementiam. nobis clamabat ſe innocentem: ſi quid peccaſſet, mori non recuſare. Aderat raptori populus: nec quicquam magis ſuſpectam faciebat vitiatæ cauſam, quàm lenitas optionis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet, eſt quædam proxima innocentiæ verecundia, præbere ſe legibus: tu verò meruiſti quidem mortem illa inficiatione. ignoraſti an peccaſſes, innocens eſſe voluiſti, cauſam haberes: reuertere ad partes puella, quandoquidem totiens iam rogas, quæ rogari ipſa debueras.

DIVISIO. LATRO tres fecit quæſtiones, an illa optio iuſta fuerit. Non fuit; inquit, iuſta: non enim conſtabat te raptorem eſſe. Nihil refert inquit, an negauerit: erat enim raptor, etiam ſi negabat, & iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit, reuocari poſſit. Optio, inquit, ſemel

puellæ datur: immutabilis eſt,ſemel emiſſa. Iudex quam tulit de reo tabellam, reuocare non poteſt. quæſitor non mutabit pronuntiationem ſuam. Nihil tam ciuile,tam vtile eſt,quam breuem poteſtatem eſſe,quæ magna eſt:ſi volet & alteram ſuam optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam conſtabit quid futurum ſit: cum illa quod optauerit,poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere.Tertiam fecit quæſtionem. An ſi poſſit aliquando reuocari optio,nunc debeat. Hæc defenſio adoleſcentis,qui negauit ſe vitiaſſe. FVSCVS & ordinem mutauit quæſtionum, & numerum auxit:fecit enim primam quæſtionem,An rapta non poſſit amplius optare, quàm ſemel. Poteſt, inquit, lex enim non adiecit, quotiens optet,ſed ex quibus. Aut hoc,inquit,aut illud. Non adiicit, Neque amplius, quàm ſemel. Contra ait: Lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris, facies quod nunquam factum eſt: vtrumque optaueris. Etiam ſi non licet, inquit, amplius quàm ſemel,& mortem optabis & nuptias.Egò nondum optaui: optio eſt enim, quæ legitime fit:illa non eſt facta legitimè, ſi prætor defuiſſet,nunquid optionem vocares? Si rapta defuiſſet? raptor non fuit. Non eſt illa optio: ſermo eſt. An proximo iudicio confirmata ſit optio. Rapta ait: Agebatur apud Iudices, vtrum deberet raptæ eſſe optio: non iudicatum eſt raptam eſſe debere: rapta ſit. Non, inquit puella: quæſitum eſt enim, an ego in raptorem ius haberem: iudicatum eſt habere me: vti debeo. Non poſſum ante legem habere, quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit æquitatis, An raptæ debeat eſſe optio. PASSIENVS hanc vltimam partem ſic diuidebat: An ſi adoleſcens malo aduerſus puellam animo inficiatus eſt raptum, vt nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optionis recuſatæ. deinde an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS: Vltimæ quæſtioni vel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adiiciebat,quæ per ſe quæri putabat: An ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio,tam crudeliter vſuræ ſua poteſtate. deinde,An mortem optatura ſit. Quid eſt,inquit, quare velis optare, niſi quòd nuptias non vis? Hoc non tantum patimur, ſed rogamus.

COLOR.

Color. Color pro adoleſcente introductus eſt à Latrone talis,vt diceret ſe ebrium fuiſſe, & ignorare quid fecerit:hoc die magis credere de facto ſuo,quam ſcire: recuſaſſe autem, non,ne duceret vxorem, ſed vt ſua voluntate duceret:& iudices non audiſſe ſollicitos:faciles fuiſſe quaſi de nuptiis ageretur. Varius Geminus raptam confeſſus eſt,& dixit,nihil tam contrarium eſſe adoleſcenti,quàm etiamnum negare,ne non tantum raptam,ſed etiam iudicem offendat. Cestius nec Latronem ſecutus eſt dicentem,neſciſſe ſe,hodiéque neſcire, nec varium Geminum, confitentem ſe non rapuiſſe, apertius negauit. virum, inquit,inuenire non poterat, Iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt.Si rapuit, indignum eſt puellam inuitam raptã eſſe: ſi non rapuit, nonne indignum eſt fieri illum maritum? Silo Pompeius dixit, adoleſcentem verecundum natura, & ruſtici pudoris, non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color.Minus,inquit,ignoſcetur illi, ſi ſcit ſe rapuiſſe,& ſciens mentitus eſt: Contra dicebat Silo,poſſe vlli fidem fieri, aliquem neſcire an rapuerit. Hispanus Cornelius:Non ſubducere illi,inquit,maritum volui,ſed honeſtiorem dare.Digna eſt,inquit,tam miſericors puella,quæ non videatur nupſiſſe raptori. Hispo Romanus ait, illos ſodales qui ipſum impulerant, circumſtetiſſe & dixiſſe: Non eſt hæc quam rapuiſti, timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret iniuriam. Argentarius dixit: Vellem mortem optaſſes, non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit, ſed optio. Dum vnuſquiſque iudex dicit, quid habet quod tantopere recuſet, putat de capite agi:& ipſe ait,ſe non velle ducere vxorem, ſed titulum recuſare. Nempe victus ducet vxorem. Non eſt ſollicitè de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. Silo hoc colore vſus eſt:Confuſum adoleſcentem ſubitò,& tanto tumultu parum ſibi conſtitiſſe: & negaſſe, quia perturbatus erat:perſeueraſſe,quia negauerat.

nunc,quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet,nemo ex induſtria obloquitur,familiares ſunt omnium vultus. In foro,vt nihil aliud,ipſum illos forum turbat;hoc quod vulgo narratur an verum ſit, tu melius potes ſcire. Declamatoriæ virtutis LATRONEM PORCIVM vnicum exemplum, cùm pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, vſque eo eſſe confuſum, vt à ſolœciſmo inciperet; nec ante potuiſſe confirmari, tectum ac parietes deſiderantem,quàm impetrauit vt iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eò ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, ſilentium riſum,cœlum denique pati neſciant. Non eſt autem vtilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet:itaque durior ſolet eſſe vero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcunt quàm pugnant: diutius illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet. Luctantes binos ſimul ac ternos fatigant, vt facilius ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exiguum ſpatium de velocitate eorum iudicetur, id ſæpe in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine. Multiplicatur ex induſtria labor, quo condiſcimus, vt leuetur quo decernimus. In ſcholaſticis declamationibus contra euenit: omnia molliora & ſolutiora ſunt. in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt:illic iudici blandiuntur,hic inſeruiunt: illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt: hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat: ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant: nec ante in oratorem corroborantur,quàm multis perdomiti contumeliis, puerilem animum ſcholaſticis deliciis languidum vero labore durarunt. LEPIDVS, vir egregius,& qui declamatorio non ſtudio. * *

m 4

CONTROVERSIA XXIV.

Cimon ingratus Calliæ.

LEX. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT, DVM VTRVMQVE INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. INGRATI SIT ACTIO. Thema. *Miltiades peculatus damnatur, in carcere alligatus deceßit. Cimon filius eius vt eum ſepeliret, vicarium ſe pro corpore patris dedit. Callias ſordidè diues natus, redemit eum à Republica & pecuniam ſoluit, eique filiam ſuam collocauit, quam ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre occidit. Ingrati reus eſt.*

PRO CIMONE. ALBVTII SILI. Non me mouet periculum meum ſemper nos in malis noſtris non fortunam, ſed cauſam ſpectauimus. Non dubito quin Callias redempturus Miltiadem, ſi iam habuiſſet filiam nubilem. MVSAE. Aliud alius pati non poteſt, mihi adulterium carcer eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil, inquit, filiæ plus poſſum dare quàm Cimonem virum. quando mihi contingent ex eo nepotes? Ferrum à lege mihi traditum, ad vindictam pudicitiæ, proiiciam? Perdidiſti pecuniam Callias, ſi tales ſoluiſti manus Damnatus peculatus, nihil aliud heredi ſuo relinquit, quàm ſe patrem. CESTII PII. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupiſti. Quid magis in me probaſti quā carcerem? non ſum innocentior quàm pater: ne felicior quidem. Hoc vnum intereſt inter parentis & filij fortunā, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initiū. Exponam vobis, quàm in neminem meorum ingratus ſim. Vnus Miltiadis cenſus inuentus eſt Cimon filius: nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter ſeipſum poſſet. In Cynegyri domo ſperare nuptias poteram, in Callimachi: nec verebar, ne Cynegyrus pluris ſuas æſtimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris felicitas eſt. VOTIENI MONTANI. Faciam dicat, non accepi beneficium: alter reddidit. Certè beneficium reddam, cum tam honeſtum deſideraris quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas haberē manus?

pus? egit me attonitum dolor. Nô mehercule ſic exoraſſet Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo, niſi liber ſum. Eſt vir egregius Callias, eſt miſericors. ſed vtinam tantum aduerſus bonos. Maior iniuria eſt, ſi nunc manus Cimonis alligantur, quàm fuit beneficium quo tunc ſolutæ ſunt. Non iſte iniquiore animo filiam amiſit, quàm ego vxorem: ſed æquiore animo impudicam pati voluit. Vis diuitias tuas abſcondere, cùm in eos inciderint qui mendicitate cenſentur? Nihil habet domus noſtra melius quod oſtendat, quàm paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocēs erit: da Cimoni, qua patrē redimat, pius non erit. VIBII GALLI. Nullo mihi felicior videor, quàm quòd Miltiadis pretium fui. Alligatus iacebat Perſicæ potentiæ vindex, libertatis publicæ aſſertor. alligatus iacebat crimen ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri? adulteram, cui non tam glorior, quod filius ſim Miltiadis, quàm quod vicarius. Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Si adulterum ſolum occidero, exulandum eſt. quid faciam? non occidam, plus quàm præſtitiſti exigis: pro carcere exilium. Neutrum occidam, plus quàm præſtitiſti exigis. vnum beneficium dediſti: duo petis. Magnum vterque beneficium, dum datis, recepiſtis. Cimon, quòd Miltiadem redemit: tu, quòd Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium: Vbi ſunt illæ manus quæ ſoluere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia vxoris: non Callias ſocer: non vllius aut rei, aut beneficij memoria: feci quod ſoleo. nihil aliud aſpexi quàm patrem. MENTONIS. Cogita adulteros eſſe pro quib. rogas, cogita qualium miſereri ſoleas. Turpe eſt, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego ſum, qui referre gratiam ne mortuis quidem deſino. Ita mihi veros habere liberos contingat. quod quantum ſit, Miltiades expertus eſt. PORCII LATRONIS. Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictæ animus. Has manus continere non poſſet Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc ſolutus ſum, redde me carceri. Ille Græciæ ſeruator, & Perſarum vindex, Orientiſque domitor, cui modo tam inſignē triumphum fortuna de hoſte detulerat, damnatus eſt peculatus, ob hoc videlicet ipſum, vt innocentia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipſa damnatione oſtenderetur. dam-

Digitized by Google

natus eſt innocens. Quis in ciuitate miſericors eſt? nunc occaſio miſericordiæ venit. Miltiades redimendus eſt. Redemi corpus tuum Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod me ipſum impenderem. Miſereor accuſatoris mei, non quia perdidit filiam, ſed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales, quales redemit. Quod ſi me in hanc ſtuprorum patientiam redemiſti, matrimonio carcerem præfero. Honeſtius patri alligor, quàm adultero ſoluor. Vt audiui eſſe qui pecuniam numeraret, miratus ſum fuiſſe in ciuitate noſtra quenquam, qui Cimonem redimere quàm Miltiadem maluiſſet. Ego ne patrem quidem meum niſi innocens fuiſſet, redemiſſem. BLANDI. Obiiciat licet vincula: nunquam tamen efficiet, vt non magis carcere glorier quàm matrimonio. Diuerſi ſunt hominum affectus. tu fortaſſe Callia vincula ferre non potes; ego adulteram vxorem. Effugient ergo adulteri, tanquam alligatas Cimonis manus? ARGENTARII. Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptiis. Statim, inquam, Callias experitur an gratus ſim: habet filiam ſine Cimone, pro vna rogat, duos eripit. FVLVII SPARSI. Dic nunc, ego te carcere exemi: dum ego reſpondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam effici poterit, vt melius actum putem quod à Callia redemptus ſum, quàm quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abſtulit tibi generum Cimonem. Ductus eſt pater meus in carcerem, etiamnum captiuis ſuis plenum. IVNII GALLIONIS Beneficium, inquit, tibi dedi, quod filiam tibi collocaui. Nunc vero Miltiade grauiorem fortunam carcere ſuſtines. Callias tecum communicare dignatus eſt. Ego me redemptum putabam, filiæ iſtius emptus ſum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, immiſſiſque ſede ſua Miltiades, maieſtate imperatoria refulſit & iterum meas inuocauit manus. IVNII BASSI. Calliæ filiam vxorem duxi hanc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus eſſe nolo. Placeas tibi licet, & iſtas iactes diuitias: tanti tamen redemi patrem, quanti à te redemptus ſum.

DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit: An quiſquis gratiam non retulit, cũ poſſit ingrati teneatur. Multa inquit interueniunt, propter quæ non debeam facere, etiam ſi poſſum. Si non tenetur, quiſquis non retulit gratiam,

iam, cum poſſet, an hic teneatur. Hoc in hęc diuiſit. An poſſit ob id damnari, quòd lege fecit: deinde, an facere debuerit. Nouiſſimè, an ſi affectu & indignatione ablatus, non fuit in ſua poteſtate, ignoſcendum illi ſit. Hoc non tanquam quæſtionem, ſed, vt illi mos erat, pro tractatione aut loco. MONTANVS VOTIENVS quæſtionem hanc adiecit: An gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli, inquit, filiam tuam vxorem: filia tua Miltiadis nurus facta eſt. non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? GALLIO illam quæſtionem duram mouit, ſed diligenter executus eſt, quæ ſolet eſſe in ingrati controuerſiis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna in carcere eſſe mea voluntate illo perueneram. ita me putas libentius in cubiculo iacuiſſe? Nullus tum erat locus Athenis honeſtior, quàm qui Miltiadem habuerat Deinde & illam ſubiunxit quæſtionem, An teneatur is qui beneficium acceperit, quod non petiuit. Non rogaui, inquit, te, dediſti iſtud iactationi tuæ. putaſti ad gloriam tuam pertinere. ita tu non accepiſſes beneficium, ſi tibi ſoluere Miltiadem contigiſſet? SILO POMPEIVS à parte Calliæ duo beneficia dixit ſe dediſſe, quòd redemiſſet, & quòd egentem filiam collocaſſet. hoc quod ſecundum poſuit, nemo aliud pro beneficio imputauit, in quo adeo non eſt dubium, an beneficium non dederit, vt dubium ſit an acceperit. NIGER BRVTIDIVS illas præterea quæſtiones fecit. An ſua cauſa fecit hoc Callias, vt redimeret Cimonem, an ſui beneficium. Beneficium enim eſt, inquit, quod totum eius cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid, aut præparat, non eſt beneficium, ſed conſilium. & [illegible] iu exſecutus eſt. & argumentis & exemplis Deinde, an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti inquit, opinionem ſordium illuſtri facto effugere periſti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum eſſe, à quo Cimon ſolutus eſſet, quàm pro quo alligatus. Voluiſti habere generum nobilem, pium. HISPO ROMANVS duram quęſtionem fecit: An retulerit gratiam hoc ipſo quòd occidit: Liberaui inquit te dedecore ſummo. inuito tibi beneficium dedi. non eſt quòd miteris. Nam & me tu non rogantem redemiſti. Hoc loco commemorauit illos patres, qui filias vitiatas occiderunt, qui incluſerunt.

Color. Color & Gallioni & Latroni & Montano placuit, vt nihil in Calliam diceretur contumelioſè,& redemptorem & ſocerum,& infelicem. Ceſtius multa in auarum & in fœneratorem, & menſularium, & lenonem dixit, dum vult illud probare reddidiſſe ſe beneficium, quòd talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet Latro dixit: Filiam tuam dimittam. quid adultero faciam? pro vna rogas,duos eripis. Hanc Hybreas aliter dixit ſententiam: *Σοὶ δὲ μοιχὸς τί ποιήσω; μὴ καὶ σοῦ Καλλίας πατήρ ἐστι; Adulter sibi quid faciam? num etiam tuus Callias pater eſt?* Hæc tota diuerſa ſententia eſt à priore, etiam ſi ex eadẽ eſt petita materia. Illa non eſt ſimilis, ſed eadem, quam dixit prior Addevs rhetor, ex Aſianis non proiecti nominis: deinde Arellivs Fvscvs, *Ἀχάριστός σοι δοκῶ, Καλλία, οὐκ οἶδας ποῦ μοι τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη: ingratus tibi, Callia, videor, neſcis vbi mihi iam beneficium præſtiteris.* Hanc ſic tractauit Arellivs Fvscvs: Non dices me Callia ingratum, vnde redemeris. cogita. Memini deinde Fuſcum cum hæc à diſcipulis ſententia ei obiiceretur, non inficiari, transtuliſſe ſe eam in Latinum, & aiebat non commendationis ſe id, aut furti, ſed exercitationis cauſa facere Do, inquit, operam, vt cum optimis ſententiis certem: nec illa corrumpere conor, ſed vincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam: *Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. Magnam vim habent res ſecundæ ad vniuſcuiuſque vitia tegenda & obumbranda. Demoſthenes, Olinth. II. Sed Thucydidis locus eſt in orat. Cleonis lib. II. vnde mutuatus Salluſtius.* deinde Salluſtianam, *Res ſecundæ miræ ſunt vitiis obtentui* cum ſit præcipua in Thucydide virtus breuitatis: hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cæcidit Nam in ſententia Grçca tam breui habes, quę ſaluo ſenſu detrahas, deme vel *συγκρύψαι* vel *συσκιάσαι*. deme *ἑκάστων* conſtabit ſenſus, etiam ſi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Salluſtij ſententia nihil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. T. autem Liuius tam iniquus Salluſtio fuit, vt hanc ipſam ſententiam & tanquam tranſlatam, & tanquam corruptam dum transfertur, obiiceret Salluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, vt illum præferat: laudat, quem non timet: & facilius putat poſſe à ſe

Salluſtium vinci, ſi ante à Thucydide vincatur. Cestivs colorem hunc pro Callia habuit, obiecit vltro Cimoni, quòd paſſus eſſet vxorem ſuam adulteram fieri, quòd non cuſtodiſſet, quod expectaſſet dum ſuperueniret pater, vt ſpectator calamitatis ſuæ fieret. Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris, ingratus es. ego non expectaueram dum rogaret. Hispo Romanvs hunc colorem ſecutus eſt, & dixit adoleſcentem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem, inuiſa habuiſſe beneficia ſua, moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem operam dediſſe, vt mores puellæ in vitia non tantum labi pateretur, ſed ipſe impelleret, vt haberet iuſtam dimittendi cauſam. Naſtum eam occaſionem intermiſiſſe, ſed expectaſſe etiam dum ſuperueniret pater: hoc ſe cogitaſſe. Expectat. mei vult mecum pares rationes facere. feciſſet, ſi non oſtendiſſet patri adulteram filiam. Gorgonivs in hac controuerſia fœdo genere cacozeliæ vſus, dixit: iſtud publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis tropheis concumbere. Domon cum deſcripſiſſet gloriæ ſibi fuiſſe carcerem, nunquam non ſe illam fortunam oſtentaſſe, dixit: Ὅτι εἰσῆλθε Κλινίας τὰς πέδας ἀπελυσάμην. *Ingreſſo Clinia pedicas retexi.* Hybreas dixit: Συγνώμην ἔχω μοι. *Ipſe mihi ignoſco.*

Controversia XXV.

Flaminius inter cœnam reum puniens.

Thema. *Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat ſe nunquam decollari hominem vidiſſe, vnum ex damnatis occidit. Accuſatur maieſtatis.*

Contra Flaminivm. Mentonis. Iam etiam perituri dormiebant. peragitur totus ordo ſupplicij, ne quid ſe meretrix negaret vidiſſe. O miſerum, ſi quis meretricem offendit. O miſeram matrem familiæ ſi cuius formæ meretrix inuidet: nihil petenti prætor negaturus eſt. Mvsae. Hic eſt Flaminius qui exiturus in prouinciam, vxorem à porta dimiſit. Argentarii. Non obiicio luxuriã, non obiicio hiſtrionũ iocos, apud vos refrixerũt. in conuiuio nihil aliud quàm occiditis. Qui in carcere vixerunt,

in conuiuio perierunt. BLANDI. Feriatur in foro. omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris vnco trahebantur. Maieſtatem læſam dixiſſem, ſi exeunti tibi lictorã conſpectu meretricem non ſummouiſſet. VIBII RVFI. Paratus erat accuſator cum commẽtariis. aiebat, Quid ſi meretrix deſiderarit? In hoc te cum vxore non miſimus? Vt ſalua prouincia ſit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quæſtorem, vt tu cum meretrice cœnares? meretrix vxoris loco accubuit, immo prætoris. P. ASPRENATIS. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium. Etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. PORCII LATRONIS Ne à ſobrio quidem lictore percuſſus eſt. Non inquiro in totum annum, vna nocte contentus ſum. Bibe lictor, vt fortius ferias. Ecquid intelligitis, quomodo damnatus ſit, qui ſic occiſus eſt? quid ſcio, an in cuius gratiam occiſus eſt, in eiuſdem etiam damnatus ſit? Quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dediſti. Si negaret, quos teſtes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum ſit credendum? Facilius eſt, vt qui meretrici multa dederit, homicidium neget: quàm vt qui hoc quoque dedit, quicquam denegarit. Nunquam iſtud mulierum oculis oſtendi ſolet, aut iſta iam ſæpe vidiſſet IVLII BASSI. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modo exciſum caput humanum fertur Inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur. Gratulor ſorti tuæ prouincia, quod deſiderante tale ſpectaculum meretrice. plenum carcerem damnatis habuiſti. Seruum ſi verberare voluiſſes. extra conuiuium abduxiſſes. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te, ſi in triclinio tuo iudicium coegiſſes? Scelus eſt, in conuiuio damnari hominem: quid occidere? ad arbitrium meretricis de reo pronunciaſti: niſi forte facilius in honorem eius decollas, quàm iudicas. FVLVII SPARSI. Cont[illegible]ctam ſanguine humano menſam loquor, ſtrictas in triclinio ſecures. Quis cre[illegible]a iſta au[illegible] concupiſſe meretricem: aut feciſſe prætorẽ? Cadauer, ſecures ſanguinem loquor. Quis inter hæc de conuiuio cogi at? Hominem, inquit, occidi, nunquam vidi. alio quàm Flaminio prætore omnia alia vidiſti? SILONIS POMPEII. Virum nobiliſſimum, & tantis honoribus functum

ſunctum turpiter meretrix clementem feciſſet, crudelem fecit. Nunquam vidi. adiice ſi vis. nec alio prætore videre potes. ALBVTII SILI. Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, vt prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit: huic ego me ſatisfacturum polliceor vno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam. Inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, diſtinguuntur argenteis poculis aurea. quid multa? * è carcere in conuiuium prætoris, qui ſtupenti miſero meretrix arridet. Interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus. hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video prætorem amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus: qui cum languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum prætoris beneficium dimitti, gratias iſti agere, & vtriſque manibus menſam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demiſſo capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quò gratior eſſet meretrici. hic iſte inter varios conuiuarum vultus ſubmoueri iubet: miſerum ſtare ad præbendas ceruices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis. nec ſobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto, quo minus ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potius, quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, prætorne ſe mollius moueret, an meretrix? CAPITONIS. Exſurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cetera decora imperij. Veſtri faſces, veſtræ ſecures in quantum prò bone Iupiter, dedecus reciderunt! Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per Deos immortales nullo ſolemni die, populo inſpectante, in foro conuiuium habuiſſes? non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? atqui, quid intereſt conuiuium in forum, an

forum in conuiuium attrahas? Deinde deſcripſit, qualiter in foro decolletur. Aſcendit prætor tribunal, inſpectante prouincia:noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: adhibentur deinde legitima verba:canitur ex altera parte claſſicum. nunquid vobis videor deſcribere conuiuiales iocos? Heu quàm diſſimilis exitus initiis adeſt! Accuſauit te: quis? Iudicarunt te: qui? Te prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iſte cum amica cœnaret iucundius, homo occiſus eſt. Nunquid Iudices, vnquam pro roſtris vidiſtis prætorem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui ſic conuiuatur, quomodo iraſcitur? Damnaturi iurant nihil ſe gratiæ, nihil precibus dare.poſtulo, vt in hanc legem iures. Maieſtas populi Romani per omnes nationes,per omnes diffuſa prouincias,in ſinu meretricio iacet.Ea imperat prætori noſtro,quæ proſtitit: cuius oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui pepercit ſuo. Conuiuas tuos ipſa narra: fuere credo tribuni,fuere præfecti,fuere equites Romani:cum iis ergo prætor. CASSII SEVERI.Ne de ſeruo quidem aut captiuo,omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, ſupplicium ſumi fas eſt, adhibeturque ad ea magiſtratus ob cuſtodiam, non lætitiam. TRIARII. Quo crimine damnatus eſt? cædis. non tamen in conuiuio occiderat. Animaduerte diligenter,meretrix: ne iterum homicidium roges.

DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS has putabat quæſtiones eſſe: An quod quis in magiſtratu peccauit, proles vindicari poſſit maieſtatis læſæ. Reus enim quòd tueri ſe facto non poteſt, ad ius confugit, & dicit ſe hac lege nôn teneri.Num quicquid peccauit in magiſtratu aliquis, maieſtatem lædit? Puta aliquem, dum magiſtratus eſt, patrem ſuum occidere, veneno vxorem ſuam necare. Puto,non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidij & veneficij. Vis ſcire, non à quo fiat,ad rem pertinere, ſed quid fiat? priuatus poteſt accuſari maieſtatis læſæ, ſi quid fecit quo populi Romani maieſtatem læderet. Puta amicam habet Proconſul: ideo maieſtatis damnabitur? quod amplius dico, puta matronam corrupit, dum Proconſul eſt:adulterij cauſam dicit,non maieſtatis. Singula, inquit,

inquit, æſtima quæ obiicis. ſi tantum amicam habuiſſet, nunquid accuſares? quòd animaduertiſſet in aliquem nullo rogante, nunquid accuſari poſſit? Si non omne non rectè factum hac lege vindicari poteſt, an id quod ſub auctoritate publica geritur? Nam cum adulterium committit, tanquam ciuis peccat, item cum veneficium. cum animaduertit, auctoritate publica vtitur. in eo autem quod ſub prætextu publicæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, maieſtatis actione vindicandum eſt. Dic enim mihi, ſi cum animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more ſolemni vſus, interdiu tribunal conſcenderit conuiuali veſte: ſi cum claſſicum canere debeat, ſymphoniam canere iuſſerit, non lædet maieſtatem? atqui quod fecit, fœdius eſt. & cōparauit. Deinde ſi poteſt vindicari maieſtatis lege id quod proconſul, maieſtatis publicæ & iuri apparatus eſt, peccauit, an hoc poſſit. Non poteſt, inquit: nihil. n. detractū eſt populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maieſtatem, qui aliquid publico nomine facit: tāquā ſi legatus falſa mādata affert, ſic audiūtur tāquā populus Romanus illa dederit. Imperator fœdus percuſſit, videtur populus Romanus percuſſiſſe, & cōtinetur inito fœdere, nūc nec viribus quicquā populi Romani detractum eſt, nec opinioni. ei imputatur, ſi quid fecit, non populo Romano. At ex te ceteros æſtimant. Nonne & ante hunc alij fuerunt, ex quibus æſtimari poſſit? & poſt hunc erunt. At ſingulorum vitia nemo vrbibus adſcribit. Attamen factum ipſum turpe eſt. Et multa alia: nec ideo illis populi Romani maieſtas læditur. Nemo pæne ſine vitio eſt: ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt: non tamen ſi quid in aliquo eſt mali, eo ſtatim maieſtas læditur. Deinde ad facti ipſius ęſtimationem venit, & dixit hæc obiici, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit quòd noctu, quòd in conuiuio, quòd rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæſtiones: An ſi quod ei facere licuit fecit, non poſſit maieſtatis lege accuſari. Poteſt, inquit. hæc enim lex, quid oporteat, quærit: aliæ, quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus faſcibus prætor deduceretur in lupanar, maieſtatem lædet: atqui quod licet fecerit. Licet qua quis velit veſte vti. Si prætorius in veſte ſeruili vel muliebri dixerit, violauerit maieſta-

tem. Deinde illam fecit quæſtionem, An ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cauſa occidere. Quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent.

Color. De colore inquit, quæritur, quo vti debeat is, qui pro Flaminio dicit. Quædam controuerſiæ ſunt, in quibus factum defendi non poteſt, excuſari poteſt ex quibus eſt & hæc. Non poſſumus efficere vt propter hoc non ſit reprehendendus: non ſperamus vt Flaminium iudex probet, ſed vt dimittat. ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non ſcelerato tamen. Itaque negabat ſe pro Flaminio narraturum Montanvs, ſed quæ obiiciuntur reſponſurum. Aiebat autem illam ſententiam Rufi Vibij, colorem actionis eſſe bonum. Senecio dixit, bonum ſe habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem eſſet, crudelitas intra carcerem. Ipſe Montanus illum locum pulcherrimè tractauit, quàm multa populus Romanus in ſuis Imperatoribus tulerit: in Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & victorem occidere: in Sylla crudelitatem, in Lucullo auaritiam. In prætore, inquit, cum illi conſtiterit abſtinentia, diligentiam excutiatis quomodo vna nocte cœnauerit. vtrum tamen, inquit, iniqui eſt quod obiiciunt, quod damnatus perierit meretrice poſtulãte, prætorẽ perire damnato. Colorem Fvscvs Arellivs hunc introduxit ebriũ fuiſſe neſciſſe quid fecerit. Silo Pompeivs hoc colore vſus eſt: Non putauit ad rem pertinere, vbi, aut quando periret qui perire deberet. Triarivs ineptum introduxit colorem; Sermo erat, inquit, in conuiuio contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuiſſe prætores, qui quotidie animaduerterent. huius anno nullum eſſe occiſum. Dixit aliquis ex conuiuis: Tu ergo nuquam iratus? dixit & mulier. Ergo iratus, quod clementia ſua contemptui eſſet: Curabo, inquit, ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem videre lucem vltra non oportet. Occiſus eſt. quis? damnatus. vbi? in prætorio. quo tempore? Eſt enim vllum tempus quo nocẽs perire non debeat? Gallvs Vibivs dixit: Meretrix orauit. timebam mehercules, ne exoraſſet: vt aut occideretur indemnatus, aut damnatus

natus viueret. Ex altera parte multa bene dicta ſunt, multa corrupte: in deſcriptione ſupplicij vtique illi qui voluerunt omnia legitima ſupplicij verba in ſententias trahere, in vitia inciderunt: tamquã dixit TRIARIVS, Summoue, audi, lictor? ſummoue à prætore meretricem. hoc loco non male adiecit, Verbera: ſed vide ne virgæ tuę pocula noſtra diſturbet. Deſpolia, meretrix. agnoſcis hoc verbum? certè prouincia agnoſcit. SILO POMPEIVS, homo qui iudicio cenſebatur, & ipſe ad hanc deſcriptionem acceſſit, minimũ tamen mali fecit: ait; Animaduerte meretrix. Age lege. quicquam enim lege hic agitur? HISPANVS dixit: Age lege. tibi dicitur, Flamini: viue ſine meretrice, cœna ſine carnifice. ARGENTARIVS in quę ſolebat ſchemata, attrectationem violentiſſimam fregit. Age lege: ſcis, inquit, quid dicat? interdiu age, in foro age, ſtupet lictor. idem dicit, quód meretrix tua: hoc nunquam ſe vidiſſe. MONTANVS VOTIENVS dixit: Percuſſurus lictor ad prætorem reſpexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit: Lictori, quia bene percuſſerat. propinatum eſt. Illud quod tãquam Latronis circũfertur, nõ eſſe Latronis: pro teſtimonio dico, & Latronem à ſententia ineptè tumultuoſa vindico. ipſe enim audiui Florum quendã audirorem Latronis dicentem, non apud Latronem: neque enim illi mos erat quemcunque audire declamãtem. declamabat ipſe tantum: & aiebat ſe non eſſe magiſtrum, ſed exemplũ. Nec vlli alij cõtigiſſe ſcio, quàm apud Græcos Nicetæ apud Romanos Latroni, vt diſcipuli nõ audiri deſiderarẽt: ſed contenti eſsẽt audire. Initio cõtumeliæ cauſa à deridentibus, diſcipuli Latronis *auditores* vocabantur: deinde in vſu verbũ eſſe cœpit, & promiſcue poni pro diſcipulo auditor. hoc erat nõ patientiam ſuam, ſed eloquentiam vendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio: Refulſit inter priuata pocula publicæ ſecuris acies: inter temulentas ebriorum reliquias humanum euerritur caput. Nunquam Latro ſic compoſuiſſet, vt quia publicam ſecurim dicturus erat, diceret, priuata pocula, neque in tam mollem compoſitionem eius ſententia euanuiſſet, neque tam incredibiles vnquam figuras compingebat, vt in ipſo triclinio inter lectos & iocos & menſas percuſſum deſcriberet. Ille cum in has contro-

uerſia deſcripſiſſet atrocitatẽ ſupplicij, adiecit: Quid exhorruiſtis, Iudices? meretricios luſus loquor. Et ille dixit minus notam ſententiam, ſed non minus bonam: In ſociũ noſtrum prætor populi Romani animaduertit, cum priuata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortaſſe, nec calciatus quidem niſi ſi vt omnia ſpectaret meretrix, diligenter exegit. RVFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret, bellè ceſſit illi ſententia ſordidioris notæ. Prætor ad occidẽdum hominem ſoleas popoſcit. Altera eiuſdem generis, ſed non eiuſdem ſucceſſus ſententiam, cum deploraſſet condicionem violatam maieſtatis, conſuetudinem maiorum deſcripſiſſet, qua ſemper voluiſſent ad ſupplicium aduocari, ſententiam dixit; At nunc à prætore lege actum eſt ad lucernam. POLLIO tamen ASINIVS aiebat hanc ſe ſententiam recipere. T. LIVIVS de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectatur, & orationis obſcuritatem ſeueritatem putant, aiebat Miltiadem rhetorẽ eleganter dixiſſe ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται: *ad propinqua inſaniunt.* tamen in eis etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant: plus habent furoris, ſed plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari. illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere videar, in Flaminio tumidiſſimè dixit MVRRHEDIVS: Prætorem noſtrum in illa ferali cœna ſaginatum meretrici, ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolon: Seruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, vt impleretur circuitus, quem enim ſenſum habet, Seruiebat dies nocti? Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus huius generis ſententiis curamus vt numerus cõſtet, non curamus vt ſenſus. Omnia autem genera corruptarum quoque ſententiarum de induſtria pono: quia facilius quid imitandum, & quid vitandũ ſit, docemur exemplo: & certè illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine verborum quaſi aggrauatur. Iam res petit, vt in hac controuerſia referamus id quod LICINIVS NEPOS dixit: Reus damnatus eſt legi, periit fornici. & illud quod SENIANVS dixit, habet ſui generis inſaniam, cum

dicere

diceret nocte non debere ſumi ſupplicium, poſt lõgam deſcriptionem, cum nũc demũ ne victimæ quidem occiduntur. Et ad hanc cõtrouerſiam Græci oppoſuerunt manum. dixit in hac Nicetes : *Ὡς ἤκουσαν ὅτι συμπόσιόν ἐστι ἤριζον. Vt audiuerunt conuiuium eſſe contenderunt.* E V C T E M O N dixit ;* *Πάντες ἐμόνιζον ὅτι εἱστιῶντο : Omnes ſoli erant dum conuiuatur.* G L A V C I P P V S C A P P A D O X cum cœnã luxurioſam deſcripſiſſet indignam maieſtate prætoris, adiecit: *Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον. Narrabo vobis etiam conuiuium.* Hoc idem eleganrius dixit A D D E V S , cum deſcripſiſſet cœnam nocturnam : *ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος. Quam amatoriæ epulæ.* N I C E T E S dixit : *Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον ὀρφανὸν ὀψέ. Nunquam vidi ſublatum (inſontem neque infortunatum) videris.* A R T E M O N eodem loco aliã dixit ſententiã *Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναρπαζόμενον γύναιον, τῷ μὴ ἔδει. Nunquam vidi ſublatam mulierculam à quo non oporteret.* G L Y C O N dixit: *ὡς ἀπελαύνονται, οἱ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πίνοντες καὶ ἐμφαγόντες ἀγαγέ τις πέλας. Ἐμὲ ἀπάγεις; Ἐγὼ γὰρ ἀδικῶ σε, καὶ ἀπάγων. Ea verò iis occurrerunt, quibus facultatem aliquid in carcere ſibi amica ſedere iuſſis, clamauit miſer quiſpiam : Me adhuc. ego enim afficio iniuria: qui etiam abduxit.*

C O N T R O V E R S I A X X V I.

Expoſitum repetens è duobus.

LEX. PER VIM METVMQVE GESTA, NE SINT RATA. Alia. PACTA CONVENTA LEGIBVS FACTA, RATA SINT. Alia. E X P O S I T V M Q V I A G N O V E R I T, S O L V T I S A L I M E N T I S R E C I P I A T. Thema. *Quidam duos expoſitos ſuſtulit, educauit. quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicaturum vbi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. pactum interpoſitum eſt : reddit illi duos. repetit vnum.*

P R O P A T R E. A R E L L I I F V S C I P A T R I S. Æquum eſt, vt cum alienis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus? ſi alienum non abſtuleris, vtrumque habebis, quid faciam? vtrumque genui, vtrumque deſideraui, pro vtroque pactus ſum. A L B V T I I

SILI. Vna nati ſunt, vna expoſiti, vna educati, redditi potiſſimum diſtrahantur. diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, numquam ab ipſis. Miſeremini Iudices, grauis inuidia eſt. IVNII GALLIONIS. Duos expoſui: quia alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium veni, ſi ne vllo reuertar. Nam quem perdam, eligere non poſſum, cauſa pacti mei fuit, vt haberem filios: conſummatio, vt perderem: pro filiis tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro diſciplinis, imputa quantum vis pro alimentis: licet plus petas, dum ne minus reddas. Maiores noſtri viderunt, quàm effuſa eſſet indulgentia pro ſuis timentium, quàm parata quicquid poſceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educatore pacta eſt. Non potui obligari de eis, qui in mea poteſtate non erant. ſi vis, ex æquo diuidamus: at habeatur vtriuſque ratio: habeam ego tamdiu duos quamdiu tu habuiſti. Nolite timere pueri. non diducã vos, aut vtrumque habebo, aut neutrum. in auctione fratres quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos eſſe quàm fratres. perdit vterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. FVLVII SPARSI. Ignoſcere mihi aduerſarius debet, meos retinenti, cũ ipſe alienos concupiſcat. repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo agnoui. Agnitio diuidet, quos iunxit etiam propoſitio? CORNELII HISPANI. Dic vter obſequentior ſit, vter indulgentior. vterque, inquis. Miraris, ſi iam meos diuidere non poſſum? omnia pro filio paciſcor, præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego verò ne patrocinium quidem habeo. ſi tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere illud eſt liberos, an eripere? Vtroque modo perdendi erant, vel paciſcenti, vel neganti. pactus ſum flens tremenſque tanquam cum exponerem. CESTII PII. Ne diuiderem filios, vna expoſui. Iſte quoque duos ſuſtulit, qui tantum vno contentus eſt. Iterum cogor exponere.

ALTERA PARS. IVNII GALLIONIS contra. Expeditæ partes veſtræ ſunt. vtrumque ex hoc iudicio poteſtis patrem dimittere. MENTONIS. Iſte aſſueuit carere liberis. ego etiam ſi vnum accipiam, neceſſe eſt torquear, duobus aſſueui. Quid vnquam cõmiſi? & habes

domi

domi quos de me interroges. nihil vnquam ſine illis feci, niſi iudicium. Vim vocas, quæ te patrem fecit? ſine herede manere me, qui paulo ante habui filios duos tales, vt ex illis vnus quilibet ſatis ſit. POMPEII SILONIS. Videte quàm modeſtè agam, ego ſuſtuli, ego educaui, ego reddidi: iſte eligat. VIBII RVFI. Salui ſunt, inquam, liberi tui. poſt hãc vim meam iſte me oſculatus eſt. PASSIENI. Cedo mihi tabulas teſtamenti, plures in teſtamento habeo quàm in pacto: hoc teſtamentum delere non cogito. ſi meos filios heredes facere non poſſum, tuos faciam: preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto, mihi vſurpare, dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes? ego vos expoſitos ſuſtuli, ego educaui, ego ægrotantibus aſſedi: ſenem me feciſtis, & relinquitis? ARGENTARIVS. In iſta viduos filios perdidi.

DIVISIO. LATRO ſic diuiſit: In re vis aut neceſſitas ſit. Nulla, inquit, vis eſt: arma, lex & vincula, & vltimum periculum complectitur; quorum nihil fuit in tua perſona. Illic, ait, vis eſt & neceſſitas, vbi velim nolim ſuccumbendum eſt. mihi erat neceſſe. non enim poteram habere alterum filium, niſi alterum promiſiſſem. Reſpondetur. Primum non eſt vis, vbi aliquid expediendæ rei cauſa patiendum eſt, ſed ratio. tanquam, Quia non poſſum domum habere, niſi hanc emero. nulla alia venalis eſt. hanc occaſionē videt venditor, & premit. non tamen hanc emptionē reſcindes: alioquin in infinitū calumnia excedet. Dicet alius? Neceſſe mihi erat. tibi neceſſe? quare? primum etiam num carere poteras: deinde & alia via poteras inuenire, ſperare alium indicem. An aliter inuenire non poteras? ergo hoc tibi plus præſtiti. An ſi eſt in re vis & neceſſitas, ita tamen reſcindantur quæ per vim & neceſſitatem geſta ſunt, ſi vis & neceſſitas à paciſcente adhibita eſt. Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, ſi non à me cogeris. meam culpam oportet eſſe, vt mea pœna ſit. Non, inquit. neque enim lex adhibenti vim iraſcitur, ſed paſſo ſuccurrit: & iniquum illi videtur, id ratum eſſe, quod aliquis non quia voluit, pactus eſt, ſed quia coactus eſt. nihil autem refert per quem illi neceſſe fuit. iniquum enim quod reſcinditur facit fortuna eius qui paſſus eſt,

non perſona facientis: Deinde an ab hoc vis admota ſit. Tu, inquit, mihi vim admouiſti, qui non aliter indicabas, quàm ſi pactus eſſem. Non eſt, inquit admouere vim, aliquid cum certa condicione promittere. ſi qua vis eſt, à te tibi adhibita eſt; quod & ſponte & ad exonerandum ſe veniſſet, vt tantum patri redderet, quantum educatori ſuperfuiſſet.

COLOR. Pro educatore GALLIO hunc colorem ſecutus eſt, ſe miſericordia motum. Cum viderem, inquit, orbum ſine hærede eſſe, dixit modo ipſe qui auidus eſt. Poſſumus duo patres eſſe. & dixit illam amabilem ſententiam: Da itaque nunc pœnas miſericors. MONTANVS VOTIENVS ſic cœpit: Si quis me vidit, Iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc ſolitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem iudicem. Et ſummiſſe cum aduerſario egit: rogauit vt altero contentus eſſet. Et illam ſumpſit contradictionem: Neſcio, inquit, vtrum. & dixit: Mihi crede, qui illos optimè noui: vtrum vis elige. ideo ſi pactus ſum, quia nihil intererat. HISPO ROMANVS erat natura, qui aſperiorem dicendi viam ſequeretur: Itaque hoc colore egit, vt inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret; crudeliter exponentem, per fide recuperantem. In hoc, inquit, repetit, non quia habere vult, ſed quia eripere: iraſcitur mihi quòd duos educaui, quod indicaui. Et cùm deſcripſiſſet ſæuitiã exponentis, adiecit: Etiamnum mihi videtur eiuſdem animi, eiuſdem duritiæ: quia nihil putat ſe debere ei, qui liberos ſuos educauit. Durus eſt pater, crudelis eſt. nolite credere ex illa feritate tam ſubitam mutationem. Sinite me in vno filio experiri. Dixerat in hac controuerſia illam quæſtionem, qua dicebat ſe nequaquam vim adhibuiſſe: Quid ergo? quis adhibuit vim? tu tibi. Non eſt quod dicas, Quis ſibi ipſi vim adhibet? ſolet fieri, ecce ego ipſe mihi nocui. & illud dixit: Placet mihi in irritum reuocari quæ geſta ſunt. dono quòd indicarim. ARGENTARIVS dixit ex altera parte, miſeriorem ſe nunc eſſe, quàm cum ignoraret ſuos. & cum tormenta patrij animi deſcripſiſſet, ait: Etiam nunc paciſci volo. quid do, vt liberos meos recipiam? quid do, ne agnouerim? Indignabatur CESTIVS, detorqueri ab illo totiens, & mutari ſen-

ſi ſententias ſuas: Quid putatis, aiebat, Argentarium eſſe? Ceſtij ſimius eſt. Solebat & Græcè dicere: ὁ πίθηκός μου. *Iſte ſimius meus.* Fuerat enim Argentarius Ceſtij auditor, & erat imitator. Aiebat inuicem: Quid putatis eſſe Ceſtiũ, niſi Ceſtij cinerem? & ſic ſolebat iurare: Per manes præceptoris mei Ceſtij: cum Ceſtius viueret. Omnibus autem inſiſtebat veſtigiis Ceſtij: æquè ex tempore dicebat, æquè contumelioſe multa interponebat: illud tamen optima fide præſtitit, cum vterque Græcus eſſet, vt nunquam Græcè declamaret: illos ſemper admiraretur, qui non fuerunt contenti vnius linguæ eloquẽtia. cum Latinè declamauerãt, toga poſita, ſumpto pallio, quaſi perſona mutata, ridebant, & Græci declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem vno die & Græcè & Latinè declamantem multa vrbane dicta ſunt. Dixit Haterius quibuſdam quærentibus, puſillas mercedes eum accepiſſe, cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepiſſe eos qui ἐμπλωτύματα docerent. MOECENAS dixit: Τυδείδην δ᾽ οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι. *Haud ſciſſes Diomedem, vtra de parte fuiſſet.* CASSIVS SEVERVS venuſtiſſimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit: Malè καὶ κακῶς: & *inepte.* GLYTON dixit: ἂν ἀμφοτέρους μοι μὴ ἀποδῶς ἀπολέσεις αὐτῶν τὸ δίδυμον. *Si ambos mihi reddideris, pár ipſum vitiabis.* GALLIO autem elegantiſſimè dixit à parte patris, cum in vltima parte teſtamenti figuram tractaret: Quando ego mortuus ero, tunc mihi hæres ſit: vis interrogem, vter? TRIARIVS dixit à parte educatoris: Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

CONTROVERSIA XXVII.

A filio in arce pulſatus.

LEX. QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS EI PRAECIDANTVR. Thema. *Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs accerſiit. imperauit adoleſcentibus, vt patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cæcidit. Poſtea in amicitiam tyranni acceptus, occiſo tyranno, præmium accepit. Reus fit cæſi patris. Petuntur manus eius: defendit pater.*

PRO FILIO. CESTII PII. Felicior eſſem, ſi plures reos defedere TRIARII. Hæc vulnera quæ in ore videtis meo, poſtea feci quàm dimiſſus ſum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit ſolum tyranno. quod manu illius vſus ſum, ego iuſſi. itaque crimini meo aſſum: Amicus, inquit, tyranni fuit. age, hoc tantum filius meus in arce ſimulauit? Procumbo ad genua veſtra, Iudices, ille contumax, qui cum vapularem, non rogaui. MVSAE. Occiſus eſt tyrannus, à quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcideris tyrannicidæ manus. quid hoc eſt? integer tyrannus iacet. præciduntur tyrannicidæ manus, patri præcidite: ne vindicem filium propter quem ne à tyranno quidem impune vapulaui. Poſtquam occupauit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti venefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat. neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quàm neceſſe fuit ſpoliare templa, virgines rapere. Aiebam: Fili, fortius feri. tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus, qualem deſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrãnum viuere. O quantum iſtis debemus manibus, per quas iã nihil neceſſe eſt! Occidit tyrannũ. ſic huius iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannũ, ſic aiebat: Pater interficit, pater te ferit. ſic feriunt qui volunt. Tecum fili inconſideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidiſti quàm iuſſit tyrannus iratus, iacẽti ipſas cadaueris manus in me ingeſſi. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt, ex quibus poſſet alter contemnere tyrãnum, alter occidere. IVLII BASSI. Compreſſas filij manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. PORCII LATRONIS. Cæde, inquit, patrem dum ego negligens ſum: præcipitauit ſe ex arce filius, hoc non eſt patri parcere, ſed ſibi. Dura fili, ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent ecce cruentum tyranni caput. nunc illas præcidite. BLANDI. Vt vidi tyrannicidam ex arce deſcendẽtem, nihil prius quàm manus oſculatus ſum. POMPEII SILONIS. Vtrum ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in iſtas manus: meæ ſunt iſtæ. Etiam cum tyranno ſeruirent, mihi paruerunt. ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, vt ego illum qui mori maluit, parricidam vocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo vos per ſecuritatem publicam, per

modo

modo reſtitutæ libertatis lætitiam, per coniuges liberoſque veſtros: nemo tam ſuppliciter audiuit me rogantem, cùm vapularem. Quàm languidæ cædentis erant manus! non putares illas tyrannicidium poſſe facere: iſtæ mihi ſalutares porrexerunt cibos, iſtæ potiones; nunquam tamen indulgentiores ſenſi manus, quàm cùm me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potiùs, qui ſunt, qui tam fortiter loquantur? Vix inuentus eſt, qui tyrannum occideret. Fili fortiùs, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat. ſuſpenſas leuiter admouebat manus. filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Si qua eſt fides, iratus filium extuli, quòd me non cæciderat. Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium eſt. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, ſed occiderint: Hæc excuſat Romanos, quos ad ſeruilem delectum Cannenſis ruina compulit, quæ quicquid coegit, defendit. Ille quoque mihi pepercisset: ſi vnicus fuiſſet. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua vulnera apparent. Fili, nocet tibi, quod tam citò occidiſti tyrannum. MENTONIS. Quæritis, quis hæc fecit vulnera? ille cuius cæcidit me in funere manus. Ita mihi libero & viuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, vt ego inter liberos meos fortior ſteti.

EX ALTERA PARTE. ARELLII FVSCI PATRIS. Tandiu cæcidit patrem, donec placeret tyranno ſatelles. quid? Tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus? Pater inquit, adeſt. malo. non enim tantum patrem, etiam patronum cæcidiſti. IVLII BASSI. Quoniam eo ſcelerum peruentum eſt, vt parricidæ pater adſit, non iſtius aduocationi adſum. defendit quamuis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre iungebat. exclamat iſte: Nihil illi mandaui. ego tibi & pro illo ſatisfaciam. Vt validius: inquit, cæderet: Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reipub. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adeſt. At mehercules frater non adeſſet. Habuiſti, quod tyranno iactares. frater

maluit mori quiſquis cædendus erat, iſti tradebatur. Tyrannum, inquit occidi, at patrem quantulominus quam occidiſſi? POMPEII Silonis. Gaudeo in ſubſellis iſtius eſſe patrem quomodo enim aliter efficere potuiſſem, vt vulnera eius videretis? Non multum refert mea, vbi ſit. ab hac parte crimen obiicitur, & ab illa oſtenditur. Grauior teſtis eſſe ſolet, qui à reo ſurgit. Talis prorſus pater, quem nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyranni. Frater periit ne parricidium aut faceret, aut videret. In illa præcipitia non minus, inquam fratrem fugit quam tyrannum. CORNELII HISPANI. Deſcendebat cruentus pater, vexato laceratóque corpore vix agnoſcendus, putares duos fuiſſe qui cæcidiſſent, fecit quod debebat, qui patrem cæciderat amicum occidit. CESTII PII. Ego, inquit, cæſus ſum. pœnam remitto. Mirarer, niſi pro tam bono patre fuiſſet qui mori vellet. Dignus eſt quem inuitum vindicetis. Itane apud vos tantum crudeles patres vindicantur? Pater, inquit, iuſſit. ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant ſatellites, aiebat tyrannus: Non ſpectatis quemadmodum patrem cæciderit, QVI PATREM CAECIDERIT MANVS EIVS PRAECIDANTVR. hanc legem moriens laudauit tyrannus, Nouiſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit. * An non quiſquis patrem cæciderit, puniatur? In lege, inquit nihil excipitur; ſed multa quamuis non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt; quædam vero tam manifeſta ſunt, vt nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauit: cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit? Quid opus eſt caueri lege, ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem? quid opus eſt caueri, ne puniatur, ſi quid aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis grauitate collapſum excitauit: cum illa non iniuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſe quis cæcidit patrem, non pulſauit, puniri debet?

DIVISIO. Hanc quæſtionem in partes plureis diuiſit, An tutus ſit qui tyranno iubente fecit, Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, non licere hoc quoque tyrannis, vt nos faciant nocentes,

dicentes. Tyranno iubente fecit. miſerior fuit ipſo vapulante. Non eſt impudica quæ arceſſita fuit à tyranno. non dicitur ſacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium conſecrauit. An tutus ſit, qui patre iubente fecit. Non cæcidit, ſed paruit. & illud dixit in narrationibus: Stabat contumaci frater vultu. intellexit non poſſe cogi à tyranno. An tutus ſit, qui pro patria facit. An hic pro patria fecerit. Item, An illo iam tempore cogitationem tyrannicidij habuerit & hoc animo cæciderit, vt aditum faceret ſibi ad amicitiam tyranni. MONTANVS & illam quæſtionem vltimam fecit: An etiam ſi quid peccatum eſt, tanto merito redemptum ſit. GALLIO illam quæſtionem primam fecit: An vltio cæſi patris, nullius ſit niſi patris. Iniurium, inquit, me nemo vindicaret, ſi à quolibet alieno cæſus eſſem, & nollem agere iniuriarum: nemo nomine meo ageret. atqui nihil intereſt: pœna maior eſt eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæſus eſt. Contrà ait omnibus actionem dari: non enim priuatam eſſe iniuriã ſed publicam: itaque nec taxatione defungi damnatum: aut iniuriarum pœna, ſed manus pendere: ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipſam Remp. tales eſſe qui fiant tyranni, certè qui tyrannorum amici. Et vltimas has fecit quæſtiones: An ſi pro animo fecit, non teneatur: An bono animo fecerit: Et in illa quæſtione Latronis: An tutus eſt qui patre volente fecerit. Nunc inquit, fingis in filij patrocinium, ſed tunc noluiſti. Et adiecit: Ne dixeris idem voluiſſe patrem quod tyrannum. Quæritis, vtri paruerit? Tyrannus illum amauit, tanquam ſibi paruiſſet. Pater, inquit, voluit. ita tu non tyranno tantum, ſed patri dignus parricidio viſus es? Cum deſcripſiſſet impium in patrem, adiecit: Tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidiſti.

COLOR. MONTANVS patrem accuſatoris declamauit, & hoc colore vſus eſt: Indulgentiſſimum fuiſſe in filios patrem: nimiam pietatem eius fuiſſe notam tyranno. Itaque illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex ſeruitute, piiſſimo patri tormentum quæſiſſe ex filiorum impietate: & induxit il-

lum animoſe loquentem, qui iuſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cæcidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quàm quod minaris. Certamen erat in vno nomine, vtrum plus poſſet natura, an tyrannus. Cæde inquit: non cædo. verbera: non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit, cum promitteret amicitiam tyrannus: Magis præmium extimui tyranni, quàm imperium. Et cum deſcripſiſſet cicatrices patris: Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab vtroque cæſum putes. MONTANVS tamen aiebat, nihil poſſe melius dici. Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex vetat: morieris, ſi cæcideris: morere, ne cædas. CESTIVS dixit: Tyrannus imperat vt patrem cædas: non eſt nouum: noluiſti facere. Laudatum me putas? ego verò non laudo, alterius iſta gloria eſt, tu fratrem imitatus es. ARGENTARIVS dixit: Tu patrem cæcidiſti, cum & legem noſſes, & fratrem. MONTANVS dixit. Parricida eſſe voluiſti: violaſti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamauerunt tanquam patre iubente feciſſet. TRIARIVS dixit: in filij mei manus incurri. BASSVS IVLIVS: Ego me filij mei manibus cæcidi. HATERIVS dixit: Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum cuſtodiri iuſſit, ne mori non poſſet. CESTIVS ait in narratione: Tyrannus iubet cædere, expoſita tormenta ſunt: quid faciat? moriatur, inquis. hoc dicis: ne cædat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit: Complecti volo iſtas manus, optimè de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit: viderit quantum tibi ſe putet debere Reſpubl. ego plus me quàm illam debere tibi iudico. difficilius eſt quod me iubente feciſti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione: Si perſeueras fili, fratrem ſequar. Videris vtrum patrem cædere malis, an occidere. Hanc controuerſiam & ab IVLIO SABINO bene declamari memini. cum deſcriberet tyrannum occiſum, & eum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam: niſi poſt tyrannicidium quoque intelligis, quanto melius frater tuus perierit, quàm tu occideris. Illud non probaui, quod multa in te ſeuera tentauit falſe dicere Erat autẽ vrbaniſſimus homo vt vobis ſæpe narraui, vt quicquid illi in eloquẽtia deerat,

vrba-

vrbanitate penſaret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius homo diſertus accuſaret, & videret Latinum Kalumniam teſtem circa coronam iudicij obuerſari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet ſpei: deinde poſt iudicium, cū Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam ſui egiſſet: At mehercules, inquit, timebam, ne vno rhetore plus haberemus. & teſtis productus cum interrogatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quot accepiſſet: an haberet, negauit. Deinde interrogatus, an Kalumniam haberet? Ipſe, inquit negligentiam meam noſti; an habeam, neſcio: accepiſſe me ſcio. & in Domitium nobiliſſimum virum in conſulatu cum thermas proſpicientes viam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire, & declamare: Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum: & matri tuæ quærenti de tua deſidia dixeram: πρὸ τοῦ κολυμβᾶν, [illegible], Duas eius vrbanas res præterire non poſſum. Secutus erat in prouinciam Cretam Oppium Flamam Proconſulem. Græci cœperunt in theatro poſtulare, vt Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt barbam capillumque magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus, & ſilentium fecit, deinde ait: Hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi, bis cauſam dixerat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene precati Cæſari, petebant, vt honorem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitum cohors: oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine, quæ poſtulabat, vt Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maximè & inuiſos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum ſe, vt inde poſſet exire, Sabinus ſilentio facto, ait: Ego ad Cæſarem non ſum iturus cum mattea. Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret obiectum eſt. Multa illum diſerte dixiſſe memini. Cum introductus eſſet ex carcere in ſenatum, poſtulaturus vt diaria acciperet, tunc dixit de fame queſtus: Nihil oneroſum à vobis peto, ſed vt me aut mori velitis aut viuere. atque illud dixit: Nolite, inquit, ſuperbe audire hominem calamitoſum.

Sæpe qui miſereri potuit, miſericordiam rogat.

Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe: Homo, inquit, adhuc indemnatus, vt poſſim viuere, patrici-

das panem rogo. Cum mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta, rediit tamen ad ſales. rogauit vt in Lautumias transferretur. Non eſt, inquit, quenquam veſtrum decipiat nomen ipſum Lautumiæ. illa animo meo lauta res eſt. Hoc retuli,vt & ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis: & illud ſciretis,quàm difficile ſit,naturam ſuam effugere. Quomodo poſſet ab illo obtineri, ne in declamationibus iocaretur, qui iocabatur in miſeriis, ac periculis ſuis: in quibus iocari eum non debuiſſe, quis neſcit? potuiſſe,quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuerſia. nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum, dum retineo,dum luctor,viſus eſt patrem cæcidiſſe. Vnum ex his quos audiui declamantes, ſcio MENTONEM vſum non patrono patre, ſed aduocato. ipſum tyrannicidam induxit dicentem,& colore vſus eſt: Non iuſſum ſe à patre, quia aiebat incredibile omnibus videri, patrem coram tyranno cædi ſe iuſſiſſe: ſed initum eſſe tyrannicidæ conſilium,vt per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem: Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit. Iam tum factum eſſet tyrannicidium ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit: Vos ego tunc reſpexi templa,leges,Reſp. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illa qua frater effugerat.

CONTROVERSIA XXVIII.

Priuignus ab auo raptus nouercæ.

LEX. DE VI SIT ACTIO. Thema. *Quidam duos filios ſub nouerca amiſit,dubijs crudelitatis & veneni ſignis. tertium filium maternus auus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. accuſatur de vi.*

IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum ſinu meo rapui. quod ſeruare tibi difficile eſt,auo dona. Quotiens miſerum me puer audies? à nouerca

nouercæ quis es fugitiue reductus es. Habuit filiam quamuis iſte vnius filius ſuperſit, fœcundam. Quàm indulgenter puerperia diuiſit. natus eſt filius, dixit, Filius hic meus eſt. natus eſt alter: dixit. Hic matris eſt. natus eſt tertius: dixit, Hic aui eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent: Tace, meruit excludi. CESTII PII. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex? nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi, ſi tantum filiæ meæ mandata narro: hanc ſolam ex meis moricntem vidi. habui filiam: de omnibus meis, HABVI, dicendum. Habitu vagabatur lugubri, ſordidaque prætexta: omnes illius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis audiui: Quid? iſte puer matrem non habet? patrem non habet? auum non habet? ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, vnum mihi: ſine apud me nutriatur. Quid times? ne non admittare, cum veneris? expoſuiſſe hactenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda eſt. vt vidit me, hæſit complexibus meis, puerum oſculabar miſer, interrogabam de fratribus: dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo ne hoc cauſam meam peiorem fecerit, quod ille quem rapui, vnicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem, adijce illi omnia inſignia, HIC PVER MATREM PERDIDIT, FRATRES AMISIT, NOVERCAM HABET. Affirmo tibi non indicabit quiſquis fuerit. Erras, & vehementer erras; filios quos perdidiſti, non quæris: non perdidiſti. Vtra tandem iuſtior querela eſt? pater ab auo vnum repetit: auus duos à patre. VIBII RVFI. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mihi, ad ianuam ſteti: plus habeo quod auo, quàm quod reo timendum ſit. FVLVII SPARSI. Vnus perit, alter perit: totiens fortunam accuſas, nunquam nouercam. Facinus indignum: puer ad ſupplicium in domo aui à patre quæritur. Ad ægrotantes nepotes veni, nō ſum admiſſus: hæc vis vera fuit. ARGENTARII. Pater quos conſcios habuit, neſcio: domi non fui: amiſſa filia volui aliquē adoptare ex nepotibus: ſed aiebam, Quid neceſſe eſt? quotiens videre volam in domum veniam: quotiens volam, in domum abducam: agamus tanquam affines. Tres habes filios. diuidamus: & vide quàm non improbam diuiſionem deſiderem, ex tribus vnum poſco.

Vtinam omnes,quos perdidit, quæreret. Blandi. Cum tradere vellem puerum , neſcio quis exclamauit : Puer, nunc periſti nihil vobis ſubtraham.quidni ? præconi quoque omnia indicaui.Mentonis.Rapui nepotem,habeo: redderem,ſi pater quæreret.

Divisio. Montanvs Votienvs in has quæſtiones diuiſit , An in re vis ſit. Nulla,inquit,vis eſt, quæ arma,quæ pugnam , quæ vulnera non habet. Volo mihi deſcribi comitatum iſtius tumultus. Quæ turba eſt? vnus puer,& vnus ſenex. Rapuiſti, inquit,filium meum. immo nepotem meum ſuſtuli , immo venientem non potui excludere. An ſi pro illo fuit,fieri vim,quæ facta dicitur,non teneatur qui fecit. Vis iniurioſa damnatur:ſolet enim eſſe & ſalutaris. Cum latrones aliquid obſiderent , ſi perfodiſſem villam armata manu , coniugem , liberos eius rapuiſſem,accuſari poſſem ? Quòd viuit puer,beneficium meum eſt. Et medici alligant , & corporibus noſtris, vt medeantur vim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accuſatio nouercæ , & inſectatio patris tam patienter ſuos perdentis. Gallio & illam quæſtionem fecit,& prius ſumendam quæſtionem putauit ex perſona, quàm ex re : An cum auo nepotis nomine agi poſſit. Non magis,inquit,quàm cum patre filij nomine,non magis quàm cum matre. Habet ſua iura natura:& hoc inter auum patremque intereſt , quòd auo ſuos ſeruare licet, patri etiam occidere. Non potes,inquit,ſic mecum agere tanquam cum alieno,vt dicas : Quid tibi cum illo qui eſt inteſtati filius ? tuus heres futurus ſit, quam dementem alligaturus eſt ? quædam iura non lege , ſed natura nobis attributa. Si nepotem ſuum auus peccantem aliquid , & inter laſciuos iocos petulantius laſciuientem feriret, num iniuriarum quiſquam cum illo ageret? Et vltimam illam Gallio fecit , cum tractaſſet illa : Licet mihi vt proſim facere. deinde, huic profuit. An auo ignoſcendum ſit cum pro nepote , affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit, quàm indignum eſſet damnari illum ab hoc. Latro duas vltimas quæſtiones aliter poſuit , & plus complexus eſt. Etiam ſi vim fecit:tamen damnari non poſſit,ſi bono animo fecerit. ait enim, & de animo fieri controuerſiam auo,& dicere patrem:Nō

vt

vt nepotem ſeruaret,fecit, ſed vt infamaret vxorem meam tanquam veneficam,me tanquam veneficæ mancipatum, cui malè liberi ſui committerentur.

Color. Colore ergo hoc Latro eodem vſus eſt pro patre, vt diceret, ne viua quidem vxore bene ſibi cum ſocero conueniſſe: mortua vero profeſſas inimicitias illum geſſiſſe ſecum. languente vero puero, illum veniſſe, cum conuicio, cum vociferatione nefaria, & dicentem & auſpicantem quicquid accidit: auctores habere amicos ſe, ne admitteret hominem non ad officium nepotum, ſed inuidiam & contumeliam generi venientem, qui ad ſanos nepotes nunquam dignatus eſſet accedere: medicos vero ſuaſiſſe ne veniret, ne puerum confunderet: & impleret ſuſpicionibus. Silonis Pompeii color fuit, vt Latroni videbatur, qui controuerſiæ repugnaret: dixit enim, veniſſe auum ad imbecillum puerum, ad ægros non ſemper proximos admitti: vtique ad eos qui grauiter ægrotant, ſæpe & patrem non admiſſum. Sic auo quoque intempeſtiue venienti dictum, Nunc non potes: ſtatim cum conuicio abiſſe, in altero idem feciſſe. Latro aiebat hunc colorem optimum eſſe ſi recitaſſet, ſe recipi non poſſe: quia ponatur, non eſt admiſſus: ſub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum. Nunc non potes: ſed ex toto, Non potes. Gallio vtrum, que miſcuit. & hoc colore qui videri non poteſt alioquin thema euertere, parcius vſus eſt. Dictum eſt, inquit, illi: Quieſcit puer, paulum commorare. medici vetuerunt quemquam admitti. ſcitis ſolere dicere illos: Nec ſi pater venerit. Protinus iſte declamare cœpit, Teſtor me non admitti, & tantum non tabellis ſignatis denunciare. Auum diſtuleram, accuſatorem excluſi. iterum, inquit, venit cum conuicio. Iam vnum occidiſtis, alterum occiditis Nihil eſt miſerius, quàm vbi alicui ex miſeria ſua inuidia quæritur. Non eſt admiſſus, cum diceret, ſe nepotem ſuum non videre velle, ſed inſpicere. Sic egit: Veni, non vt iſtum accuſarem, ſed vt me defenderem. Gallio hoc colore vſus eſt: Non admiſi auum, quia dictum erat mihi hoc illum animo venire, vt raperet.

Ex altera parte colorem hunc Cestivs introduxit: Timuiſſe ſe de puero. Fruſtra, inquit, duos occiderat nouer-

ca.& ait : Vellem ad vos nocentior venirem reus.vellem tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore vſus eſt,rogatū à puero auum.Negabat,inquit,poſſe ſe viuere,ſi in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore vſus eſt, affectu eſſe ablatum. Suſtuli, inquit, nepotem meum. Non potui, inquit, ſatiari oſculis, non potui ab illo tam cito diſtrahi. nolite mirari: poſt longum tempus illum videram. ALBVTIVS hoc colore vſus eſt, vt diceret:Noluiſſe illum in tam infauſta domo educari. ex qua duo iam fratres elati eſſent : ei qui poſtea deceſſit , inter cauſas morienti caſum fratris fuiſſe. Et ſeruauit hunc colorem, ne quid in nouercam, ne quid in patrem diceret : aiebat,iuſtiſſimum futurum auum, ſi tantum ſe defendere voluiſſet. Quid ergo?quare rapuiſti? amabam. huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo veſtra nihil præter ipſam domum timui? Si apud me duo deceſſiſſent ex domo mea illum tranſtuliſſem. MARCELLVM MARCIVM aiebat ſic narraſſe:Puer me ſecutus eſt,non criminor vobis illum. quicquid eſt, potius quam illius periculo fiat, ego rapui: Vbi eſt? inquit. Viuit,ſaluus eſt veni,cum voles aſpicere. Redde, inquit, patri ſuo. ego aſper, Age monſtrabo ſi vis, quis ante me tibi filios abſtulerit. VARIVS GEMINVS eundem ſenſum dixit : quæ eſt iſta tam ſera pietas, tam præpoſtera? quærere tuos à tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rariſſimi, etiam ſi non emendatiſſimi ingenij, vitium ſuum quod in orationibus non euitabat, in ſcholaſticis quoque euitare non potuit: ſed in orationibus, quia laxior eſt materia, minus earundem annotatur iteratio.In ſcholaſticis ſi eadem ſunt quæ dicuntur: quia pauca ſunt, notantur. Memini illum pro Galla Numiſia apud centumuiros tirocinium ponere. Ex vncia heres erat patris ſui Galla. obiiciebatur illi veneficium. dixit rem diſertiſſimam, & omnibus ſæculis duraturam, quia neſcio an quicquam melius in eo genere cauſarum dictum.Vnciam nec filiæ deberi, nec veneficæ.Non fuit contentus, adiecit: In paternis tabulis filiæ locus,aut ſuus debetur, aut nullus, etiamnum adiecit:Relinquis nocenti nimium ; innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potuit, adiecit : Non poteſt filia tam anguſtè paternis tabulis adhærere, quas aut totas poſſidere

dere debet. aut totas perdere, & plura multa, quæ memoria non repeto. Ex iis quædam in orationem contulit & alia plura quàm dixerat, adiecit. nihil non ex eis bellum eſt, ſi ſolum ſit: nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eum memini. Erras pater, inquit, & vehementer erras, quos perdidiſti, non quæris: quem quæris, non perdidiſti. Deinde: Puer iſte inuentus perit. Deinde: Quiſquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde: Puer niſi auum ſequitur, fratres ſecuturus eſt. Deſine quærere: quē ſi inueneris, ſic perdes, vt inuenire non poſſis. & deinde: Rapuit iſtum auus, ne raperet nouerca. Et deinde. Vnum tantum pater ex liberis ſuis quærit, qui ſaluus eſt. GLYCON hunc ſenſum ſemel dixit, ſed genere corrupto: τῦτο τὸ παιδίον ὅταν εὑρεθῇ, τότε ἀπολεῖται *Hic puer cũ repertus fuerit, peribit.* Habet hoc MONTANVS vitium. ſententias ſuas repetendo corrumpit. dum non eſt contentus vnam rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. & propter hoc & alia, quibus orator poteſt poetæ ſimilis videri, ſolebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium vocare. Nam & Ouidius neſcit, quod bene ceſſit, relinquere. Non multa referam, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxena eſſet abducta, vt ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

cinis ipſe ſepulti
Ingenus hoc pugnat.

poterat hoc contentus eſſe, adiecit:

tumulo quoque ſenſimus hoſtem.

Nec hoc contentus adiecit:

Aeacidæ fœcunda fui.

aiebat autem Scaurus rem veram: Non minus magnam virtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

CONTROVERSIA XXIX.

Fila conſcia in veneno priuigni.

LEX. VENEFICA TORQVEATVR, DONEC CONSCIOS INDICET. Thema. *Quidam mortua vxore, ex*

qua filium habebat, duxit aliam: & ex ea filiam ſuſtulit, deceſſit adoleſcens. accuſauit maritus nouercam veneficij. damnata cum torqueretur, dixit conſciam filiam, petitur ad ſupplicium puella, pater defendit.

Pro filia. Cestii Pii. Non eſt quòd putetis has lacrymas aut filiæ eſſe, aut mè patrem. Non prodeſſet tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amauit, niſi mater odiſſet. Hoc me odiſti nouerca, quod ſciſti conſciā me eligi pœnæ. Dixit, Ante actam eius vitā excutiamus. Fulvii Sparsi. Nefaria mulier, filiæ quoque nouerca, ne mori quodem potuit, niſi & occidere. Inter gladiatores victoris quoque conditio peſſima eſt, cū moriēte pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui viuere non poteſt, occidere poteſt. Vibii Galli. Concitatiſſima im mortem rabies eſt: deſperatione vltima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis auctorem per vulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator, quem armatus fugerat nudus inſequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit: & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimum eſt commori. Votieni Montani. Dum filiū vindico, vbi grauiſſimè mihi nocere poſſit, oſtendit: ô mendacium ſimile veneficio! Sic credibile eſſe in ſorore parricidium creditis? non timeo ne quis hoc in ſorore credat, quod ego vix probaui in nouerca. Natā mihi filiā quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli: aiebam, Dum matris meminit, obliuiſcetur nouercæ. at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt. poſt hanc vocem remiſſa putares tormenta: ſimilis facta torquenti eſt. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctati ſumus, vt crederetur nouerca priuigno dediſſe? Nouerca quod volueras conſecuta eſt, damnaſſe iam pœnitet. Argentarii. Facio rem, Iudices, non nouam? liberos meos à nouerca vindico. Peto, ne quia filium vindicaui, filiam perdam. Niſi ſuccurritis. nouerca vicit, ego victus ſum. Duxi, neſcio peiorem vxorem, an nouercam. Hoc mihi carior eſt, quod tam inuiſa matri fuit. Cornelii Hispani. Si conſcia eſſet, neminé expectarem: ſcitis quéad mo-

[illegible]

dum

dum veneficam oderim. Inſtabat tormentis: aiebam, Moriere peius quàm odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes videbantur, non ſatis inſidere verbera dixit: Si quid adiicere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem. quid expauiſti puella? quid ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanquam nouercam? MARILLII. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. & hanc quiſquam putet non potuiſſe venenum ſine conſcia dare? Puella, quæ occidiſſe fratrem dicitur, quid ante peccauit? nouerca quoque ante occidit priuignum quàm filiam. & Bonæ ſpei eſt, quæritis argumentum? matri ſuæ non placet. ARELLII FVSCI. Etiam cineribus tuis infeſta eſt nouerca. quod vnum poteſt, perſequitur ſororem tuam. Quid adhuc poteſt noſſe, niſi fratrem? proſit illi apud vos, quòd illam pater laudat, proſit quòd talis mater accuſat. MENTONIS. Non miſereris huius? miſerior eſt quàm frater. Ille habuit ſine dubio nouercam torquere Conſecuta eſt mulier quod voluiſti. ſolus omnium magis ſenſi nouercam, cum perdidi. *Porcij Latronis.* Habui filium tam bonum, vt illum amare poſſet etiam nouerca: niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiam filiam odiſſe. Huc mea ſcelera reciderunt, vt parricidium puellare ſit. ætas, ſi magnitudinem rei non intelligit, non eſt idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia eſt. Si parentes inſpiciuntur, cur non potius patri videatur ſimilis, cui placet, quàm matri cui diſplicet? Denique non recuſo, quo minus in illa vel matris exigatur imitatio. illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat, nec venefica. ALBVTII SILI. Duxi vxorem, nullis adhuc inquinatam fabulis. nec miror, innocentem tunc fuiſſe: adhuc puella erat. BLANDI. Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt: ante veneficium oportet faciat, quam parricidium. Filia, inquit, conſcia eſt. Dij te perdant: etiam cùm torqueris, occidiſti. Seruus tortus Catonem conſciũ furti dixit. Quid agitis? vtrum plus creditis tormentis, an Catoni? BVTEONIS. Si conſcius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam ſero, puella tam cito? Filia, inquit, conſcia eſt. Malè pereat: at ego te putabam vnius nouercam. TRIARII. Filia, inquit, tua conſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc vocem viciſſe.

Amiſſum fratrem fleuit in funere, totiùs populi habitum lacrymis ſuis expreſſit:itaque illam nouerca peius petiit voluit quàm priuignum. Filia, inquit, conſcia eſt. Hoc vltimum fuit nouercæ veneficium. Q. Haterii, Succurrite quæſo.ne cum torta ſit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur, occiderit. Liberos ſemper efferovnius mulieris aut mendacio, aut veneno. Non flet quantum reæ ſatis eſt. quemadmodum illi extorquebo lacrymas? afferte mihi imaginem fratris.video ſubitò deſiderio fletus concitatos, nunquid talem vultum, cùm mater torqueretur, habuit?

Pars Altera. Triarii. Si odiſſemus te, pateremur cum eiuſmodi filia viuere. Quarumdam ferarum catuli cùm rabie naſcuntur:venena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt. Quantum illi ad ſcelera ætatis adiecit, quòd illam nouerca peperit? Quid illa, quæ fratrem in moram patri ſequenti ſparſit? Habemus exemplum, quod & ſorori conueniat, & virgini.

Divisio. Cestivs in duas partes coniecturam diuiſit, & primum quæſiuit, An conſcia illi opus fuerit: deinde, Si opus fuit, an hanc habuerit. Non ſeruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam voluit videri, vt nihil eſſet idonea miniſterio. Itaque elegantiſſimè deridebat Montanvs Votienvs in hac controuerſia ineptias rhetorũ, quòd ſic declamarét, tãquã hæc quæ nominata eſt, infans eſſet:nec intelligeret ſi talis eſſet, ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit proponere nobis: puellam eius ætatis, in qua torta credibile ſcelus illud quidem, ſed intolerabile eſſe aiebat. Induxerat Ceſtius matrem dicentem filiæ: Da fratri venenum. Triarivs multo rem magis ineptam, quia non inuenit illã, ſed concupiuit:nam exceſſus ſententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem: Da fratri venenum. fecit illam reſpondentem: Mater & mihi da, quid enim tam abſurdum, quàm matrem ſic locutam cum puella, Da fratri venenum? Non ferebant nec illam Triarij ſententiam, qua aliter Haterivs vſus eſt. cum ad epilogum peruenißet. Hoc loco debebat reus flere: non flet puella. inueniat quemadmodum

fleat

ſeat aliquis,hoc eſt imaginem fratris. Illa enim ſi tã puella eſt, vt dicat, Mater, quid eſt venenum? non poteſt tantæ pietatis eſſe, vt eam imago fratris in lacrymas concitet. Tantus autem error eſt in omnibus ſtudiis, maximè in eloquentia, cuius regula incerta eſt, vt vitia quidam ſua & intelligant,& ament. Cestivs pueriliter ſe dixiſſe intelligebat: Mater, quid eſt venenum? Deridebat enim Mvrrhedivm, qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cũ alloqui cœpiſſet puellã,& diceret:Compone te in periclitantium habitum,profunde lacrymas,man s ad genua demitte,rea es.fecerat reſpondẽtem puellam: Pater, quid eſt rea? Et aiebat Ceſtius,quod ſic ad deridendum me dixit, homo venuſtus eſt. Et ego nunc ſcio,me ineptam ſententiam dicere.multa autem dico,non quia mihi placent, ſed quia audientibus placitura ſunt. Et illud Rvfi Vibii tolerabilius aiebat eſſe , ſed & ipſum aliqua obiurgatione dignum. dixerat in epilogo : Nutrix ream te.. le. Illud in Haterio, qui & promiſit oratorem , & præſtitit,negabat ſe poſſe ferre quod dixerat: Hæc rea nõ mittenda in exilium . ſed ferenda eſt. Cùm ſciret, inquit, in exilium exportandos locari ſolere. quid enim intelligi vult hac ſententia niſi ex toto puellam ambulare nõ poſſe? Vſque in exilium: verum eſt,ſed nec mater eius potuiſſet. Silo à parte patris comparationem fecit inter ſe matris & filiæ. totam hac figura declamauit. Non ſum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat eſſe venefica: operam perdam, ſi cœpero deſcribere, debere eſſe ætate prouectam, vſu exercitatam, inuiſam viro, quæ poſſit etiam filiam occidere. Superuacuum eſt vti pluribus verbis.in hac ipſa cauſa habemus veneficæ exemplar. Cõparemus inter ſe duas reas. nec eſt quòd quæratis aliquem,qui cognitionem veſtram per omnes comparationis parteis ducat.ego vobis dicam, quomodo illam accuſauerim. Ego illi obieci ante actam vitam:vos illi poteſtis obiicere? Et ſic omnia circumiit, & comparando defendit. Illam quæſtiunculam,quæ in prima parte tractata erat à quibuſdam,Non illi vtique fuiſſe opus & conſcia,ſic tranſcurrit: Aiebat, inquit,tota actione rea hæc,Quã cõſciã habuerã.ego negabam illi opus fuiſſe. aiebam, In eadem domo eras, venenum notum erat,nouercæ occaſio facilis conniuenti,non

eras ſuſpecta,nemo ne timebat propter ſororem.Ex altera parte vſus eſt hoc colore: Nouercam video veneaum dediſſe, vt filia ſua ſola heres eſſet: eandem illi & conſciam fuiſſe veneficij.& cauſam Omnes declamatores aiebat voluiſſe aliquid noui dicere,eo loco quo nominabat nouerca filiam conſciam.dixit, inquit,HYBREAS: τί οὖν ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρὸς ἡ μιαρὰ κατὰ τῆς ἐμῆς: Hanc ſententiam FVSCVS ARELLIVS cũ eſſet in Aſia, non caſu dixit, ſed tranſtulit ad verbum quidem:Quid ergo inquit,mentita eſt de filia ſua? immo de mea.Modeſtius hanc ſententiam vertit HATERIVS Quid ergo? mentita eſt,quæ nihil lamentabatur de accuſatoris ſui filia? CESTIVS dixit:Nominauit priuigni ſui ſororẽ.ALBVTIVS dixit:Quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius à quo occidebatur, ſorori eius quem occiderat? TRIARIVS dixit: Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen,poſt damnationẽ nouerca eſt. BLANDVS dixit: Nominabo iſtam quæ patri affuit, iſtam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit.SILO POMPEIVS dixit: Filia, inquit, mihi conſcia eſt poſt hoc, eundum vultum eius notaui, quem videram moriente priuigno. MONTANVS VOTIENVS Marcellum Marcium amicum ſuum, cuius frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit, tanquam hominis deſerti, aiebat hanc dixiſſe ſententiam:Inuenit quomodo damnata accuſaret,moriẽs occideret,torta torqueret non eſt hoc indicium,ſed alterum nouercæ veneficium. LATRO dixerat, cum deſcripſiſſet tormenta: Inſtabam ſuper caput non accuſator,ſed tortor ipſe ignes ſubiiciebam, ipſe ad intendendum eculeum,manus admouebã.ego non bibam ſanguinem iſtius, non eruam oculos? filium mihi eripuit: niſi citius illam oppreſſiſſem, & filiam abſtuliſſet: TRIARIVS dixit: Cum accuſarem, obieci veneficiũ In vltima parte inter preces meas excitaui puellam ad vltionem fratris ſui. Hæc res maximè, Iudices, mouit, hæc maximè nouercam offendit. ALBVTIVS dixit: Poſtquàm nominauit filiam ad me reſpexit: videlicet vt ſciret, an ſatis torſiſſet. NICETES egregie dixit in hoc eodem loco. *συνοῖδ' ἐμοὶ φησὶν ἡ θυγάτηρ καὶ προσωθεῖται ἐκ τούτου Conſcia mihi ſum,inquit filia,& exinde adiecit.* MONTANVS cum diceret illum locum quamuis ſceleratos parentes, velle tamen innocentes liberos ſuos

eſſe.

eſſe, dixit: Poteſt iſta filiam veneficam fingere, ſi poteſt facere. difficilius eſt filios inquinare, quàm perdere & illud: Fauete ſæculo, Iudices, cum ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit. fauete. nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet. fauete, vt potius non deſierit nouerca parricidium facere, quàm ſoror cœperit. Damnare illam potui, effugere non potui. Sero feciſti nouerca, ſi hoc ante dixiſſes potuiſti præuaricationem paciſci. rectè cum damnareris, animoſa eras. rectè nihil potes facere. ſi qua fides, accuſator inſidias reæ timui, nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omnes prægustaui cibos. O incauta futuri mortalitas. poſtquam ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia deſij.

Color. Omnes illo colore vſi ſunt, nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. Gallio plura dixit: Fortaſſe, inquit, hanc nominauit, vt veros conſcios celaret: fortaſſe, vt quia acerrime inſtabat accuſator, hoc metu territus finem tormentis poneret: fortaſſe in dolore tormentorum ſtupefacta neſciuit quid loqueretur. Nouiſſime dixit: fortaſſe in hoc, vt quæ pœnas veneficij dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adiecit: Ex meis hoc affectibus æſtimo. cum tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes vltionis vias, oblitus innocentiæ. ſi proprios habuiſſet liberos nouerca, occidiſſem. In hanc ipſam quotiens impetum facere volui? ſed propter hoc à me tuta erat, quòd à matre non erat.

M. ANNÆI SENECÆ
CONTROVERSIARVM
LIBER QVINTVS. [Aliis decimus]

SENECA NOVATO, SENECÆ, MELAE FILIIS SALVTEM.

QVOD vltra mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua vultis, & ſinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudiis ad ſenectutem meã reuerti. Fatebor vobis, iam res tœdio eſt. Primo libenter aſſilui, velut optimam vitæ meæ partem mihi reducturus, deinde iam pudet, quamdiu non ſeriam rem agam. Scholaſtica ſtudia leuiter tractata delectant, contrectata & propius admota, faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel exhaurire memoriam meam, & admittite vel adactũ iureiurando, quod adfirmen dixiſſe me quæ ſciui, quæque audiui, quæque ad hanc rem pertinere credidi. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Liuij declamauerit: quamuis aliquo tempore ſuum populum habuit, cum illum homines non in ipſius honorem laudarent ſed in ſoceri ferrent: quomodo L. Aſprenas, aut Quintilianus declamauerit: tranſeo iſtos, quorum fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui eſtis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter ſæpe cauſam in ipſis ſubſelliis: ſæpe dũ amicitur, dicebat: deinde litiganti ſimilior quàm agenti,

agenti, cupiebat euocare aliquã vocem aduerſariorum,& in altercatione vires ſuas nouerat. Nihil erat illo venuſtius,nihil paratius: genus dicendi antiquum. verborum quoque non vulgarium grauitas, ipſe cultus habituſque corporis,mirè ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus ſcire poſſes, non quantum oratorem præſtaret Scaurus,ſed quantũ deſereret. Pleræque actiones malæ,in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenij veſtigium extabat. raro aliqua actio bona,ſed quum fortunæ imputares. Sed illum longa, immo perpetua deſidia eo perduxerat, vt nihil curare vellet, nihil poſſet. Orationes ſeptem edidit, quæ deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt.Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius lugent, multoque diſſolutiores ipſis actionibus. Illa enim cum deſtituerit cura, calor adiuuat:ij caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audiuimus, nouiſſimè quidem cũ M.Lepido ita, vt quod difficillimũ erat, ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis? Declamauit non quidem populo,ſed egregie. Non admittebat populum:& quia nondum hæc conſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis.faciebat enim cenſorium ſupercilium, cum aliùs animo eſſet. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus,ad famam ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quàm volentibus. Summa egeſtas erat, ſumma infamia, ſummum odium.Magna autem debet eſſe eloquentia.quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum oſtendat, fauor alat, quantam vim eſſe oportet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat, quin cum homini omnia obiecerat,ingenio multum tribueret. Color orationis antiquæ, vigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſæculum medius, vt illum poſſet vtraque pars ſibi vindicare. Libertas tanta, vt libertatis nomen excederet. vt quia paſſim ordines hominesque laniabat, Rabienus vocaretur. animus per vitia ingens, & ad ſimilitudinem ingenij ſui violentus.& qui Pompeianos ſpiritus nondum in tanta pace poſuiſſet. In hunc primũ excogitata eſt noua pœna. effectum eſt enim per inimicos, vt omnes eius libri incenderentur. Res noua & inſueta,ſupplicia de ſtudiis ſumi. Bono hercule publico,iſta in pœnas ingenioſa

crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurum fuit, ſi ingenium Ciceronis triumuiris libuiſſet proſcribere? Sunt dij immortales lenti quidem, ſed certi vindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientium regerunt: vt iuſtiſſima patiendi vice, quod quiſque alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ vos dementiſſimi homines tanta vecordia agitat? parum videlicet in pœnas notæ crudelitatis eſt. conquirite in voſmetipſos noua, quibus pereatis: & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit, ſicut ingenium memoriámque nominis, inuenite quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala. Facem ſtudiis ſubdere, & in monumenta diſciplinarum animaduertere, quãta & quàm non contenta certa materia ſæuitia eſt! Dij melius quod eo ſæculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperunt, quo & ingenia deſierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſtea viuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt: iam non malo exemplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo voluit, ſed in monumenta ſe maiorum ſuorum ferri iuſſit, atque ita includi: veritus ſcilicet, ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantum ſe ipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini aliquando cum recitaret hiſtoriam, magnam partem conuoluiſſe & dixiſſe: Hæc quæ tranſeo, poſt mortem meã legentur. Quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Caſſij Seueri, hominis Labieno iunctiſſimi, bellè dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S.C. vrebantur: Nunc me, inquit, viuum vri oportet, qui illos edidici. Monſtrabo vobis bellum libellum, quem à Gallione veſtro petatis. Recitauit reſcriptum Labieni pro Batyllo Mœcenatis, in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum. illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis, reſtat. Muſa rhetor: quem interdum ſoletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenij, nihil cordis. Omnia vſque ad vltimum tumorem perducta, vt non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſent. Quis enim ferret hominem de ſiphonibus dicentem, Cælo repluunt: de ſparſionibus, Odoratos imbres: & in cultum viridium,

Cæla-

Cælatas ſiluas: & in pictura, Nemora ſurgentia? Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem, cum vos me illo perduxiſſetis: Quicquid auium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. Quære nunc, cur ſubito moriamur: mortibus viuimus. Non ergo & ſi iam manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri. Non ſum ex iudicibus ſeueriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto: ſed donanda vitia, nõ portenta ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt, non ſubtraham, ne plura videantur, vel ſubiicietis vos. Otcus non incommodè dixit, ſed ſibi nocuit: dum nihil ſine ſchemate dicere cupit. oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaque non inurbanè Pacatus rhetor, cum illi Maſſiliæ mane occurriſſet, ſchemate illum ſalutauit. Poteram, inquit, diſcere? Aue Oſce. Ipſe ab eloquẽtia multum aberat, natus ad contumelias, omnium ingeniis inurendas. Nulli non impreſſit aliquid, quod effugere non poſſet. Ille Paſſieno, prima eius ſyllaba in Græcum mutata, obſcœnum nomen impoſuit declamatori ſubtili, ſed arido. ille Sparſo dixit, ſcholam communem cum rhetore quodam habẽtĩ: Tu potes controuerſiam intelligere, qui non intelligis tẽ laterem lauare. Sparſus autem dicebat valenter, ſed durè. Ad imitationem Latronis ſe direxerat: non tamẽ vnquam ſimilis illis erat, niſi cum eadem diceret. Vtebatur ſuis verbis, Latronis ſententiis. Cum Baſſo certamẽ illi fuit, quem vos quoque audiſtis, homine diſerto: cui demptam velim quam conſectabatur amaritudinem & ſimulationẽ actionis oratoriæ. Nihil indecentiùs, quàm vbi ſcholaſticus quod non nouit, imitatur. Amabam itaque Capitonem, cuius declamatio eſt de Popilio hæc quæ meo Latroni ſubiicitur. Bona fide Scholaſticus erat, in his declamationibus quæ illi bene ceſſerunt, nulli non poſt primum Tetracolon præferendus. Primum Tetracolon quorum faciam, quæritis? Latronis, Fuſci, Albutij, Gallionis. Hi quotiens conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma: reliquos, vt vobis videtur, cõponite Ego vobis omnium feci poteſtatem. hos minus nobiles finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad

ſatietatem veſtram me præſtiterim, permittite me mihi & aliquos, quos non noſtis, ex ſinu proferre: quibus quo minus ad famam peruenerint, non ingenium defuit, ſed locus. Bene declamauit Gauius Silo: cui Cæſar Auguſtus, cum frequenter cauſas agentem in Tetracinenſi colonia vidiſſet, plenum teſtimonium reddidit, dixit enim: Nunquam audiui patremfamilias diſertiorem. Erat qui patremfamilias præferret, oratorem ſubduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abſcondere. Solebat declamare ſtudioſe Turrinus Clodius, cuius filius fraterno vobis amore coniunctus eſt, adoleſcens ſummæ eloquentiæ futurus, niſi mallet exercere, quantum habet, quàm ſequi quantum conſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi ſuperfuit virium, quantum valeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, inſidioſe aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controuerſiam fecit. Latro nunquam ſolebat diſputare in conuiuio, at aliquãdo declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quoſdam eſſe colores, prima facie duros, aſperos: eos non poſſe, niſi actione probari. Negabat itaque illi placere poſſe, niſi totum noſſent ſe, & ſuas vires, & illarum fiducia aliis metuenda & prærupta euadere. Multa ſe non perſuadere iudici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutum: nõ quia imbecillus erat, ſed quia circumſpectus. cauſas nemo propoſuit diligentius, nemo reſpondit paratius: & pecuniam itaque & dignitatem, quam primum in prouincia Hiſpania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre ſplendidiſſimo, auo D. Iulij hoſpite: ſed ciuili bello attenuatæ domus nobilis vires excitauit, & ita ad ſummam perduxit dignitatem, vt ſi quid illi defuit, ſcias locum defuiſſe. Inde filius quoque eius, is eſt, meus (nunquam enim illum à vobis diſtinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex induſtria retundit. Hoc & in ipſo genere vitæ ſequitur ad ſumma euaſurus iuuenis, niſi modicis contentus eſſet. ideo dignus eſt, cuius tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem. Horum nomina non me à nimio fauore, ſed à certo poſuiſſe ſcietis: cum ſententias eorum retulero, aut pa-

aut pares notiſſimorum auctorum ſententiis, aut præferendas.

CONTROVERSIA XXX.

Lugens pauperis filius diuitem ſequens.

LEX. INIVRIARVM SIT ACTIO. Thema. *Quidam cum haberet filium, & diuitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus diuitem ſequebatur. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit, ſi quid ſuſpicaretur, accuſaret ſe. Pauper ait: Accuſabo, cum potero: & nihilominus ſordidatus diuitem ſequebatur. Cum peteret honores diues, repulſus eſt, accuſat iniuriarum pauperem.*

PRO PAVPERE. VIBII GALLI. Gratias diuiti, quòd quos odit, reos iam facere contentus eſt. interdiu publico nobis interdicitur: quærite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem via qua ego, non calcabis veſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidatam veſtem: non flebis inuito me, non tacebis, perieramus ſi hic magiſtratus eſſet. ALBVTII SILI. Quod ſordidatus fui, luctus eſt: quod fleui, pietas eſt: quòd non accuſaui, timoris eſt: quòd repulſus eſt, veſtrum eſt. Non taceam, qui adhuc viuo, quod tacui? Noſtis populi loquacis ſuſpiciones. Quare iſte honores illo viuo nunquam petiit? ego vero omnes quæſo, omnes vt me inquiſitionem paternæ mortis adiuuent: & ad tua genua diues veniſſem, niſi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceres: & iampridem hoc animo ſequor, occaſionem loquendi capto: nec mehercules poſſum dicere, inhumanitate tua fieri quòd non audeo. ſed vitium me meum ſequitur. Taceo vtinam hoc vitium habuiſſet & pater. dum liberè loquitur, multos offendit: neque te puto ſolum in ciuitate habuit inimicum. Vt iſte ait cauſam meam populo probaui. IVLII BASSI. Quando autem iſtis diuitib. non ſordidati ſumus? accuſa, inquit, pauper diuitem, egens candidatum. ego accuſem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius vocauit: Accuſa, inquit: reum me perage, perora. quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? quaſi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant.

Ceſtii Pii. Non eſſem reus,ſi accuſaſſem.barba demiſſa, ſordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non deſinam inquirere percuſſorem:& fortaſſe iam inueni. Quam ſubito pater meus in media ciuitate? Quid me intueris? quid obſeruas? quid dicam? ſubductus eſt? Arellii Fuſci patris. Incedere magno comitatu, ſplendido cultu, non eſt fortunæ meæ: iſta diuites poſſunt: ſatis eſt,ſi viuimus. Cum ſpoliatum cadauer non ſit, quis fuerit percuſſor, neſcio. quiſquis fuit quaſi diues ſpolia contempſit. Quare, inquit, me ſequeris per publicum? facinus indignum commiſſum eſt: diues & pauper per eadem veſtigia inceſſimus. O, ci. Accuſa, inquit. vbi eſt qui primo cœperat? Vellem pater meus quoque à te non diſceſſiſſet. viueret. Quare,inquit, me reum non facis? quia accuſatorem me non times. Mortuo patre meo, metuo enim ne quis iniuriam ſibi fieri putet, ſi dixero occiſum. Occiſus eſt pater meus:à quo?ſi permittis,neſcio. Iunii Gallionis. Quid iſte accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem?cur non agis? quia vis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio ſordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præſtare? in honorem eius veſtem mutauit. Fuluii Sparſi. Sordidatus es, inquit, fles. hoc dicis: Pauperis occiſi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate ſaluis legibus occiſus eſt, quis hoc ſine lacrymis narrare poſſit? non deponam has ſordes, niſi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? neſcio. nihil amplius teſtari poſſum, quàm hanc vocem meam: Adhuc neſcio Delibero interim, vt induam veſtem quam patri meo reliquit percuſſor. Cur me ſequeris? magiſtratus poſt terga ſua non ſummouent. Argentarii. Non vis patrem meum fleam? laceſſere nos vltro non ſolebat. Clodii Turrini Patris. Quare, inquit, ſordes ſumpſiſti? quid igitur? ne lugebo quidem, quem vindicare non poſſum: nulli iniuriam facio niſi patri, quem adhuc tacitus fleo. Porcii Latronis. Cuius neceſſarius,ita crudeliter interempti patris dolor eſt. Nihil fortius eſt, quàm quòd gemit. Accuſa, inquit, me. vnde tam ſecutus es? inueniſſe videris, quis alius occiderit. Non erat præda quam

da quam graſſator ſequeretur, ſed erat virtus ſumma firmiſſimum ignoti munimentum, contumax aduerſus faſtidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Neſcio quomodo miſerum eſſe interdum in miſeria iuuat, & plerumque omnis dolor per lacrymas effluit. Nimium funere noſtro exultat. Non ſolebat viuo illo prouocare nos vt reus fieret. Si quis omnium mortalium miſeriarum inter neceſſarias ſuper occiſum patrem lacrymas, increditam adhuc inertiam miratus eſt, in hac indignitate præſentis periculi omnem ſuam ponat admirationem. Si pauper accuſandi diuitis animos non ſumpſit, miramini? quia tacet, reus eſt. Per has lacrymas, per hunc ſqualorem, per hæc neceſſaria omnibus periclitantibus inſtrumenta, non inuidioſum veſtræ miſericordiæ præmium petimus, vt abſoluto ſic eſſe tanquam reo liceat. Potens iſte & gratioſus, &, quod ne ipſe quidem negat, diues fuit, & qui nihil vnquam ſibi putaret timendum, etiam reo. Creſcere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quam nos pauperes exiſtimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies ſemper inuicti. quis de noſtra interim morte cogitauerit, neſcio: quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optauerit. Venit iſte cum turba clientium & paraſitorum, & aduerſus paupertatem togam regiam ſuam effundit. Cur me non accuſas? non poſtulas? vix temperabat quin diceret: Quid ego in te accuſatorem non audeam, qui occidendum eum curaui, qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunque finitimæ inter repentinam diſcordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in vltionem ſatis eſt, quantum quiſque ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua violentia in abſentem Metelli ſtrepit? M. Cato Pulcho obiciente furtorũ crimina audiuit. Quæ maior indignitas eſſe potuit illius ſæculi, quàm aut Pulcher accuſator, aut reus Cato? In Cn. Pōpeiũ terra marique victorem fuit qui carmen componeret, vno, vt ait, digito caput ſcalpentem. Fuit aliquis qui licẽtia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti ſacratiſſimam eloquentiam lacerat, cum quidam eius ciuili ſanguine non inquinatas

ſolum manus, ſed infectas ait: atque ille tamen cum tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet, adeo non timuit, ne eſſet reus, vt etiam diſertus eſſe curauerit. Solus hic eſt in veſtra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio.

DIVISIO. Latro ſic diuiſit, An in re iniuria ſit. Nulla, inquit, iniuria eſt Sordidatus ſum, inquam: multi faciunt. Omnia iniuriæ genera comprehenſa ſunt. pulſare non licet, conuicium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco SCAVRVS dixit: Noua formula iniuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fecit. Etiam ſi in re iniuria eſt, An ſi non malo animo fecit, tutus ſit. An malo animo faciat, HOC LATRO in duas quæſtiones diuiſit, An ſi credidit, ob hoc ipſum patrem ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendum illi ſit. Deinde, An credidit. GALLIO illam primam fecit quæſtionem: An quod liceat cuiquã facere, ſi faciat, iniuria nõ teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare qua velis, ſumere nihil, inquit, vt & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, non queror: ſed ſordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror.

COLOR. De colore quæſitum eſt. Quidam aperte inuecti ſunt in diuitem: quidam ex toto nihil dixerunt: quidam ſecuti ſunt mediam viam. Cum præter hæc nihil ſit, LATRO volebat videri inueniſſe quartum genus, vt hoc modo in diuitem diceret: Tu quidem non feciſti, ſed tamen ego habui cauſas propter quas poſſem decipi, & de te aliquid fruſtra ſuſpicari, quia inſpoliatus pauper inuentus eſt. Hoc eſt autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem, nec accuſandi. Nam & dimittere non debet, quem diſtulit: & accuſare propter hoc ipſum non debet, quia diſtulit. ALBVTIVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit: Committit iniuriarum, inquit, ſi quem non poſtulauit, accuſat. Quare, inquit, ſequeris me? vt aliquando mei miſerearis, vt deſinas afflictam domum perſequi, vt ſcias me in hoc habitu accuſare non poſſe, vt concupiſcas gloriam vindicatæ mortis. Tu ſolus potes, ſi voles, inuenire quis occiderit, tu accuſare. At me quidam propter hoc ſuſpectum habent. Potes diſcutere iſtam ſuſpicio-

ſpicionem. quære quis fecerit. Vt ſcias inquit, inuidiam mihi facere: cum dixiſſem, Accuſa me: non negaſti te accuſaturum, ſed reſpondiſti, Accuſabo cum potero. Ignoſce mihi, non magis adhuc quemquam accuſare poſſum quam abſoluere. quæro quis fecerit. Hæc leuia argumenta ſunt, hæc vana ſunt quæ alios tangunt: quòd inimicus eſt, quod ille inſpoliatus inuentus eſt: non eſt quare accuſem, eſt quare ſuſpicer. RVFVS VIBIVS hoc colore poſuit: Sordidatus ſum, lugeo: ſequor te, vt tutior ſim: timeo neſcio quem, illum qui patrem meum occidit, ſcio me, quamdiu tecum ſum, perire non poſſe. Dum hũc colorem ſequitur MVRRHEDIVS, ineptiſſime dixit: Quare te ſequor? pater meus quia ſolus inambulat, occiſus eſt. OSCI color non placuit Gallioni. Sequor, inquit, vt inueniam quis fecerit, hoc mecum cogito: Quiſquis eſt ille qui fecit, volet hoc inimico imputare, ad diuitem veniet. Multo, inquit hoc iniurioſus eſt, ſi inquirendi cauſa facit, ſi non tantum in conuicium, ſed periculum diuitis ſequitur. GALLIO ſubtiliter agendum putauit, & ad poſitionem controuerſiæ colorem actionis dirigendum, vt diceret: Suſpicor à te patrem meum occiſum; quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius eſt? veſtem enim illius ſine dubio neſcio quis percuſſor non concupiſcebat. Dicet aliquis. Quid ergo? ſi inimicus eſt, protinus interfector eſt? non. ideo non accuſo. HISPO ROMANVS palam accuſauit, & dixit: Non cauſam ſibi deeſſe, ſed vires, etiam hanc ſententiam in procemio, magno cum aſſenſu hominum dixit: Eum accuſatorem habeo, qui ſe reum non eſſe miratur. BASSVS IVLIVS in hac controuerſia dixit: Quare me ſequeris per publicũ? facinus indignum, Iudices, factum eſt, pauper & diues eandem terram calcamus. Conſectari autem ſolebat res ſordidas, & inueniebat qui illas vinci ſuſpiceret. Memini illum declamantem declaraſſe cõtrouerſiam de lenone, qui decem iuuenibus denuntiauit, ne in lupanar accederent, & foueam igne repletam terra ſuperiecta obruit, in quam adoleſcentibus lapſis & conſumptis accuſatur Reip. læſæ. Apud illum declamantem Albutius faſtidioſus auditor, eos quibus inuidere poterat, admirabatur. Hanc Baſſi ſententiam non mehercules referrem, ſi

canem ad hoſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias aiebat tumidas magis eſſe quàm fortes. Summa hominum admiratione circunferebantur Lugent argumenta patres; & oſſa liberorum coniecturam diuidunt, & illam producta ſacerdos tuam, & illam: Super cineres liberorum noſtrorum lupanar de quantum eſt. Ipſe vtique laudabat: itaque docuerat. Nam in hac ipſa controuerſia ne Baſſus quidem videbatur aliquid dixiſſe ſordidius. dixit ipſe. Itane peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos EVCTEMON à filij parte, cũ patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum, dixit: διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. & idem, διὰ τί σιωπᾷς πάτερ; μοῦ λέγων ἀπέθανεν *Hermagoras* dixit: ἐπὶ σωροὺς ἰδίους οἱ πένητες, πόλεις δὲ οἱ πλούσιοι τὴν αὑτῶν *Illud in narratione*: ὑπό τινος ἀνῃρέθη οὐκ οἶδα. ἔχει ἰχθύας φύσις, τὰ ἄβυσσα γῆς. καὶ ἧς τὸ ῥεῖν ὕδωρ γίνεται. *Artemon* dixit: ὅταν εὕρω τὸν φονέα τότε σε γράψομαι καὶ ὁπότε δεῖ, ἂν εὕρω πένητα. *Ideo tutiſſimum cum diuitibus ambulare. cur taces? pater meus dicendo periit.* HERMAGORAS dixit: *Extruamus priuatim, ô inopes, ciuitatem, diuites vero ſuam.* Illud in narratione: *A quo ſublatus ſit neſcio, habet hoſtes natura, quæ in terram non fluunt, & cui fluxus aqua ſit.* ARTEMON dixit. *Quando homicidam reperero, tunc rectè accuſabo; & quandocunque oportet, ſi reperero pauperem.*

CONTROVERSIA XXXI.

Vir fortis non cedens forti patri.

LEX. VIR FORTIS QVOD PRAEMIVM VOLET SOPTET. PLVRES IVDICIO CONTENDANT. Thema *Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, vt ſibi cederet. ille non vult. iudicio contendit. vicit patrem. petit pro præmio ſtatuam patri. pater ipſum abdicat.*

IVNII GALLIONIS. Quem optem huius iudicij euentum neſcio, cum crimen meum ſit vi-ciſſe. Videtis, quemadmodum in hoc quoque iudicio opera ſua iactat: & miratur quiſquam, ſi hoc patre natus.

tus, gloriæ cupidior eſt? Faciles habetis partes, viros fortes iungite. Diſſidemus, quia nimium ſimiles ſumus. Cum exiremus in aciem, aiebat: Si adoleſcens eſſem, nemo pugnaret fortius. maiorum quoque ſuorum virtutes referebat, ſed omnibus ſe præferebat. Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum vllo, quamuis ſi exemplum tuum ſequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicanti, Non luxuriabor, non amabo. hanc emendationem criminum meorum non poſſum promittere. ego verò pugnabo, & fortiter, & fortiſſimè. Vidi patrem iam ſenem loricam induentem: multum eſt pugnare cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Ecce amitto: ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum. Quòd contendi, legis: quòd vici, iudicium: quòd pugnaui, patris eſt. volui cedere: concurrerunt iuuenes, ætatis cauſa agebatur. Vici non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego vici, ſed omnes patri gratulati ſunt. parui adoleſcens, magnis exemplis deceptus ſum, dum cogito mecum Horatium Etruſcas acies corpore ſuo ſummouentem, & Mucium in hoſtilia arma ruentem: & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere. Tranſibo in ſubſellia tua, complectar inuitum. licet repugnes, fortior ſum. FVLVII SPARSI. Neceſſe fuit mihi fortiter militare, pugnandum habebam non imperatori tantum, ſed patri. Si tu viciſſes, diceretur: Patri ceſſit: abdicationem enim timuit. Solebas enim ſemper optare, vt contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium vocas duplicem domus noſtræ triumphũ? CLODII TVRRINI. Tu Mucio diceres, Non eſt quòd oſtendas iſtam manũ. Tu Scipioni poſt deletã Carthaginem, Tace? Loquax eſt virtus, nec oſtendit ſe tantum ſed ingerit. Aiunt etiam nunc quidam, Pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, vt verũ videatur fuiſſe certamen. Opta pater, vt & à nepore vincaris. Poſtea, inquit, fortiter pugnare poteris. vnde ſcio? vulnerib. me ſenem feci. Quis te felicior? tu omnes viciſti, te filius. Quanto honeſtius modo pater & filius inter ſe contenderant, honeſtiorem facturus victũ vter viciſſet. Dubito quid faciam. tace? ſed ſilentium

videtur confeſſio. Narrem virtutes meas? ſed illud quoque nouum accidit mihi, quod vni abdicato meas narrare non conceſſit. Proceſſi in aciem coram patre: Fortiter, inquit, pugna. Turpe eſt adoleſcẽti vinci à ſene. Auidus ſum gloriæ: hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. fortis ſum: nunquid improbas pater? aut iam abdicabis, ſi viro fortiſſimo ſum fortior? dicam tamẽ audacter, Fortiſſimus ſum: nec timeo in ea ciuitate hoc crimen, in qua fortes etiam ſenes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoque ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te pater, ſi à filio abdicato victus es. ARELLII FVSCI. Ignoſce, iuuenis errauit: ambitioſus non ero, cum ſenex fuero. GAVII SILONIS, vtrum putas viciſſe? ego præmium tantum habeo; tu & præmium, & virum fortem. Permittente lege fecit, immo in eadem te & habet legem, & timet.

DIVISIO. Contra ait: Si quid fecit quod non licet lex vindicabit, ſed quicquid licet non oportet. Pater non queritur de ſcelere filij, ſed de officio. Deinde vtatur quiſque ſua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet. abdicare liberos liceat. eſt aliqua lex, quæ filio patrem præferat. Si poteſt abdicari, etiam propter id quod lege permittente fecit: An abdicari etiam propter hoc non poſſit, quod præmium accepit. Non poteſt, inquit, in ea re priuatim puniri in qua publice honoratur. Eidem rei non poteſt præmium dari, & nota denunciari. Cetera iura puto paterno imperio ſubiecta eſſe: hoc ius maius eſt ceteris, quod victoria de ſumma virtute queritur. Non potes propter hanc legem filium abdicare, propter quam à filio victus eſt. Si potes abdicare, An debeat, hoc diuiſit. An hoc ſi non debeat cum patre contendere, ignoſcendum tamẽ ſi, ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt. Deinde, An contendere debuerit. Tum, inquit, & honeſtum certamen erat, & tutum. Quid enim eſt glorioſius quàm aut virum fortem vincere, aut vinci à filio? ſi non debuiſſet contendere, non viciſſet. Et potuit fieri, vt ſi hic ſibi ceſſiſſet, alius quis ad certamen procederet: qui nũc non proceſſit: quia ſciebat nihil ſibi profuturum, ſi te viciſſet: cum deberet à filio tuo vinci: nulla laus tua fuiſſet. apparuiſſet enim illam victoriam, non viri fortis fuiſſe, ſed patris. ſilentio virtutes noſtræ tranſiſſent: nunc illuſtratus es, dum

con-

conferuntur. TVRRINVS hoc loco bellè dixit: Plures tibi inuidere cœperunt, poſtquàm victus es. Itaque noui generis res accidit. filius vicerat. omnes aiebant: O felicem patrem! Nouiſſimam fecit quæſtionem. An etiam ſi quid iudicio peccauit, præmio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam ſententiam, quæ valdè excepta eſt. Cum diu deprecatus eſſet, ait, ſi nihil profecero, quid me facturum putas? ad templum iturum, aut ad deos ſupplicem? ad tuas ſtatuas confugiam. SILO POMPEIVS tentauit & in hac controuerſia illam quæſtionem, quàm in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat eſſe tenendam: An vir fortis abdicari poſſit. aiebat in nulla magis controuerſia illam poſſe tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te poteſt vincere. Miraris, ſi patria lege ſubducitur, qua & comparatur & prefertur?

COLOR. Colorem pro adoleſcente GALLIO illum dixit: Meæ, inquit, iuuenis, ætatis cauſa agi videbatur. cum dubitarer exaudiſſe quendam dicentem: Nihil agis, ego tibi cedo, illi non cedo. CESTIVS hoc colore vſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri honeſtius hoc eſſe, certe domui, laudes vtriuſque in foro inſpici. MONTANVS VOTIENVS ait: Cognoui non quid imperares, ſed quid præcepiſſes: dixeras ſemper, cum me hortareris ad gloriam, vt nulli cederem. Inuidioſa omnibus in illo iudicio fortuna tua videbatur, cum quæreretur, vtrum pugnaſſes felicius, an genuiſſes. Non eſt quòd putes me viſum illis fortiorem: decepti ſunt, pater: iudicauerunt non quod erat, ſed quod te malle crediderunt. ARGENTARIVS ait: Occaſionem beneficij quæſitu non concupiui accipere: præmium habet alter, alter percipit. FVSCVS ARELLIVS pater ait: Si nauigare imperaſſes, per hibernos fluctus egiſſem ratem: ſi peregrinari, nihil fuiſſet iubente te durum. hanc rem imperabas difficilē forti viro, vinci. BLANDVS hoc colore narrauit: Pater mihi obiecit, quod illi vna re non ceſſerim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi quotiens recte faciendum fuit, ceſſi: ſemper volui videri frugalior, videri volui laborioſior. nam cum ad vires ventum erat, etiam ipſe cedebat: non ego illum vincebam, ſed ætas. TVRRINVS hoc colore vſus eſt: Volui, inquit, cedere, ſed erant qui dicerent non

licere. hoc enim modo legem ſaluberrimam tolli. Diſputaturi contra præmium patris videbantur , & dicturi: Non licet inter ſe cedere fortib. non ipſorum tantum cauſa agitur, ſed publica. omnium intereſt ſcire, quis ſit fortiſſimus. His vocibus hominum miſſus ſum ad id certamen in quo ad iſtum vtraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum ? fortiorem me viſum ? falſum eſt. cum hoc quoque, quòd ego fortis eram, iſtius eſſet. Quid ergo ? quare vicerim, quæritis? Viſum eſt ad ruborem totius iuuentutis pertinere , neminem pugnaſſe fortius, quàm ſenem. Et cum dixiſſet, ſe præmia in patrem contuliſſe; dixit, Vici te pater: ſed nempe vici tibi. A L B V T I V S hoc colore narrauit: Noluit, inquit videri per colluſionem patri titulum fortiſſimi viri contigiſſe. Non ceſſi ante iudicium: vt in iudicio cederem: & feci Nihil aliud quàm laudaui patrem , virtutes eius retuli : viſus ſum propter hoc ipſum præmio dignus. S I L O G A V I V S ait. Solebas mihi pater inter dignorum virorum exempla narrare quædam etiam domeſtica. aiebas autem: Patrem fortem virum habuiſti. vide vt tu ſis fortior, proceſſi tecum in aciem, nec illinc inulti redimus. omnis gloria in vna domo erat Iubebat Reſp. fortes viros recognoſcere. O quantã ego cupiditatem gloriæ in patre meo vidi, quã iuuenilem! Contendere me vetebat imperio, iubebat exemplo. Ventum eſt in iudicium, omnium quos ego noueres inuidioſiſſima quærebatur de patre meo: vtrum fortior eſſet, an felicior. O S C V S hoc colore narrauit. Erant qui accederent, & dicerent: Roga patrem tuum cedat tibi, non eſt vtile Reip. hoſtium excitare animos, excitabuntur, ſi ſcierint, neminem in hac ciuitate eſſe fortiorem quàm ſenem. illi me coegerunt, quaſi tunc quoque aliquid præſtiturus eſſem Reip. venire in iudicium , in quo quid habet ? ego ſum iudicatus iunior. D E N T O dixit: Timeo ne ob hoc ipſum patri vilior fiam. ego ſciam an vſque glorioſus ſit. T R I A R I V S hoc colore vſus eſt: In iudicio volui tibi cedere, vt non imperaſſe videreris, ſed viciſſe & ceſſi. defunctoriè cauſam meam egiſſem ? notum ſit illum cedere quia parum eſt illi, non putabat. N I C E T E S in hac controuerſia dixit: [illegible]

ἦδε, θεοὶ φίλοι, ...νὴ Δία μάλα χαίρουσιν οἵτ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν. ...ὅδε πατρὸς ἀμείνων. An auus ille à natura datus, nobis adfuerit, in eo, quod inſtitutum eſt iudicio, non facile dixerit. Quæ mihi dies hæc cari dij. Profectò plurimum gaudeo, & illi qui de virtute contentionem ſuſcipiunt, dixerunt:... num hic patre melior? Scavrvs hunc ſenſum aliter dixit: O ſi auus meus intereſſet iudicio, quam libenter ſpectaret & diſcordiã noſtrã! Clamaſſet mihi: Non eſt quod cedas. ipſe mihi nunquam ceſſit. Labienvs partem patris declamauit, & dixit quod etiam deſertoribus licet: Nolo habitare cum aduerſario meo, non capit idem contubernium fortem virum & victum. Statuam, inquit, tibi poſui imo ne poſſem vnquam me victum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

Controversia XXXII.

Demens quod mori coegerit filiam.

Lex. Dementiae sit actio. Thema. *Bello ciuili quædam virum ſecuta eſt, cum in diuerſa parte haberet patrem, & fratrem victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem non recepta in domum. dixit, Quemadmodum tibi vis ſatisſaciam? ille reſpondit. Morere. ſuſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.*

Contra patrem. Porcij Latronis. Sic ſibi ſatiſfieri ne victor quidem voluit: excuſauit victos, qui reſtituit. Quoniam repoſcis vitam, quam dediſti, accipe. nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. O s c i. Inquinaſti filiæ ſanguine penates. quanquam quid loquor penates tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Cæſar Pompeij caput, fleuit. & hoc illi propter filiam præſtitit. Arellii Fvsci. Quemadmodum tibi vis faciam ſatis? Hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat puella. Filiam habuit adeo piam & in maritum & in patrem, vt alterum vſque in mortem ſecuta ſit, alteri etiam per mortem ſati fecit. quàm periculoſe eum offendo, qui ſi multa iraſci cœpit, neſcit ignoſcere? Clodii Tvrrini patris. Morere. Quid aliud metuerat, ſi ſatisſacere nollet? Niſi occupaſſes ſoror, fortaſſe pater tibi ſatisfeciſſet. Hoc

certum habeo, vnuſquiſque veſtrum ſuadebat puellæ: Ad iratum patrem venis: in quas potes te componere blanditias: roga, deprecare ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas: morituram te denuntia. Hoc quod ignouiſti, victor, ad viros pertinet: illi tibi gratias agunt. nam fœminas, ne ſi iraſcereris quidem, proſcripſiſſes. Quare ſecutas es virum? Adeo tibi vetera exempla exciderũt bonarum coniugum, quibus filiam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum viri redemit ſuo. aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit. impendiſſet ſe puella viro, niſi ſeruaſſet patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternum in cruore ſuo volutatur. quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem: aut dicendum mihi, aut moriendum eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio, qua filio, exoratum patrem ſibi non ſentit? ALBVTII SILI. Vtræ meliores partes eſſent, ſoli videbantur iudicare dij poſſe. Si vis ſatisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcare malo. Si parricidium eſt, fuiſſe in diuerſis partibus, nunquam defendiſſet apud Cæſarem Ligarium Cicero. Marce Tulli, quàm leue iudicaſti crimen, de quo confeſſus es? Dona filiam, ſi miſericors es, deprecanti: ſi hoſtis, edicto: ſi pater, naturæ: ſi iudex, cauſæ: ſi iratus es, fratri. BVTEONIS. Ante ipſum limen domus deceſſit, ne dubitari poſſet, vtrum marito periſſet, an patri. vbi ſtuduiſti? vbi audiſti? nego te iſtuc in bello didiciſſe. MARILLII. Meruerat, inquit, mori, etiamnum accuſas? certe iam tibi ſatisfactum eſt. O nouum monſtrum. irato victore viuendum eſt: exorato patre moriendum eſt. PASSIENI. Vtinam interueniſſem, non ſatisfeciſſes ſola patri. Furioſum te dicerem, ſi pro genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diuerſas partes, vxor ſuas. LABIENI. Hoc, obſequio conſequatur denique, vt intra domum moriatur. M. Cato, quo viro nihil ſpecioſius ciuilis tempeſtas abſtulit, potuit beneficio Cæſaris viuere, ſicut Tullius ſi voluiſſet. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. MVSAE. Allato ad ſe capite Cn. Pompeij, Cæſar auertiſſe oculos dicitur, quod tu ne in morte filiæ quidem feciſti. CORNELII HISPANI. Peruagata eſt illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, & vſque ad vltimæ plebis ſupplicia deſcendit. nihil in ciuitate no-

te no-

te noſtra immune victoris ire præter fœminas fuit. Hanc laudem miſeræ vbi ſeruare licuit. At tu pater, vt victor inſanis. MENTONIS. Semel repulſa, iterum redit: iterum repulſa, tertio rogat: non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſteis. O te crudelem, niſi iam tibi & pro genero ſatisfactum eſt: Non ignoro, in quanto periculo ſim. neſcit placari iratus, & hoc etiam ſi filiæ excanduit. TRIARII. An non exorares victorem pro alio pater? Morere, inquit. Illi quoque quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt OCCIDE, non MORERE: ſed AGE LEGE: crudelitatem imperij verbo mitiore ſubducunt.

PARS ALTERA. TVRRINVS CLODIVS bellè dixit: Nolite mirari ſi durioribus vtar, non ſum proceſſurus vltro verba: minabor, deinde ignoſcam. fecit & victor.

DIVISIO. LATRO vſus eſt in hac controuerſia illa vulgata quæſtione: An poſſit agi cum patre ob vllam aliam rem, quàm ob dementiam. Impotens ſum. immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Dic, Deſipis. nihil intelligis, ego ſanitatis meæ, ſi potuero, argumenta colligam: dicam in ſenatu non ſtultè ſententiã. Quid tibi videor feciſſe dementer? Partes malè egi? damnare non potes patrem propter verba, immo propter verbum. Si damnari dementiæ aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod improbandũ factum poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diuiſit. An etiam ſi hoc animo dixit, vt filiam mori vellet, damnandus tamen non ſit. Hic accuſatio filiæ, contrarias patreis à patre ſequẽtis, cum illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Animaduertit Manlius in filium, & victorem: animaduertit Brutus in liberos non factos hoſteis, ſed futuros. Vide an ſub iis exemplis patri fortius tantum loqui liceat. Deinde, An non eo animo dixerit, vt eam mori vellet. Dixit, inquit, iratus, cum vellet caſtigare, non occidere. GALLIO & illam quæſtionem fecit, An non ob id puella perierit, quòd pater illi tã durè reſponderit. Periit, inquit, propter deſiderium viri: alioquin vnius verbi amaritudinem morte penſaſſet. Immo mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, qua virum

patre relicto ſecuta fuerat, res viri conſecuta eſt. SILO POMPEIVS huic quæſtioni præponebat illam, ex qua in hanc tranſitus ſit, An etiam ſi propter hoc verbum patris periit, damnari tamen pater non debeat: nec enim euentus imputari debet cuiuſque rei, ſed conſilium. Si poſt hoc verbum puella vixiſſet, nunquid patrem dementiæ damnare poſſes? atqui hoc verbo ſi quid factum eſt, non à patre, ſed à puella factum eſt. Non oportet autem illius temeritatem, dementiam videri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illam, An ob hoc perierit.

COLOR. Color à patre accuſatoris ſimplex eſt: ait patrem durum fuiſſe, crudelem, bono publico eum fuiſſe periturum. Dixit dure, inquit, eo vultu, ea affimatione vt videretur non iubere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS: hoc poſt bellum, immo poſt edictum: & adiecit, Nunc intelligit Reſp. Imperator, quantum tibi debeat, cui ſine ſanguine ſatis factum eſt. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam nupſiſſe. GALLIO dixit: Nondum mihi videbatur ſcire quid meruiſſet, volui illam intelligere crimen ſuum. CESTIVS hoc loco: Contumaciter, inquit, rogauit, ſic quomodo & periit: non vultu demiſſo, non ſummiſſioribus verbis, non dum tanquam victa: nihil ignoui filiæ, nihil victæ. Primum quare ad me non fratrem ſuum miſit? an etiã fratri iraſcitur? ARGENTARIVS. Nos duces exorauimus, quorum liberi in diuerſis partibus fuerant. diximus: ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccaui, quod filiam ex hoſtium caſtris venientem non primo verbo recepi? TVRRINVS CLODIVS ait: Volui fratrem ſorori dare beneficium. eo durius loquar, vt ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primum quare me ſolum rogat, cũ debeat duobus ſatisfacere? SILO GAVIVS dixit: Volui, inquam, mora torquere: ſine inquam, iterum ac tertio roget. Nec mitiſſimus quidem victor ſtatim ignouit. LABIENVS ait: Non ſum ſtatim exoratus: & ſi vixiſſet, non eſſem fractus primis vocibus eius: ne tertio quidem rogatus, aut quarto. At victor cito exoratus eſt. Noli mirari: facilius eſt ignoſcere bello quàm parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit: Iterum illam nobis vir abduxit. ALBVTIVS. Tuto me, ait, putaui loqui fortius,

dius,non dubitaui enim quin frater illi dicturus eſſet:Non eſt quod timeas exorabitur:ſi difficilior erit,illum ego rogabo.& ſi rogaſſes,adoleſcens, feciſſem, non magis tibi ego,quàm ſorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit:Non eſt quòd putes illam cecidiſſe ira patris: cui vixerat,periit:illa ſe cui addixit,impendit. Et eundem ſenſum in argumentis,cum dixit non propter patrem illam periiſſe.Quid ergo,inquis?propter quem? Scis illam virum habuiſſe,pro quo mori poſſet.

CONTROVERSIA XXXIII.

Debilitans expoſitos.

LEX. REIP. LAESAE SIT ACTIO. Thema. *Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis.Reſp.læſa accuſatur.*

CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. PORCII LATRONIS. Æſtimate,quale ſit ſcelus iſtius, quo factum eſt ne læſi patres liberos ſuos aut agnoſcant aut recipiant. etiam confeſſas iniurias tacent. Vectigalis illius crudelitas fuit,eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus.Mendicares,niſi tot mendicos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, vt nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis,quàm tolli parentibus, quàm agnoſcere. CASSII SEVERI. Huic cœci innitentes baculis vagantur; huic trunca brachia circunferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali; huic eliſa crura, illius,inuiolatis pedibus cruribuſque, fœmina cōtudit:aliter in quéque ſæuiens oſſifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius eneruat:alium diſtorquet,aliū delumbat: alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemiuiuam, tremulam,debilem,cœcam,mancam, famelicam:oſtende nobis captiuos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum,illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium.Sua cuique calamitas tanquam ars aſſignatur. Huic recta membra ſunt: &, ſi nemo obſtet naturæ, proceritas micabit.ita frangatur, vt humo ſe

alleuare non poſſit, ſed pedum crurúmque reſolitis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus, huic ſpecioſa facies eſt. poteſt formoſus mendicus eſſe. reliqua membra inualida ſint, vt fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſæuientis magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus tyrãnus calamitates humanas diſpenſat. VIBII GALLI. Intuemini debilia infelicium membra, neſcio qua tabe conſumpta; illi præciſas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorreſcitis? ſi iſte miſeretur. Tot membra franguntur, vt vnum ventrem impleant: &, ô nouum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. ALBVTII SILI. Periſſent, inquit. ita non ſic infelicius ſuperſunt, quàm perituri fuerant? Periſſent, inquit. interroga patres, vtrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, huius præcidantur manus. Quanti ex his fortes viri? quanti tyrannicidæ? quanti futuri ſacerdotes? Nec puto incredibile in hac fortuna loquor. certe ex hac turba origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quàm expenſum miſericordiæ refert. TRIARII. Periſſent, inquit. Puto, experieris nos non eſſe crudeles. tamen nemo non noſtrum, cum iſtis ſtipem porrigeret, mortem precatus eſt. Surge tu debilis: conatur & corruit. Surge tu mute: ſed quid excitaris? rogare non potes. Surge tu cæce: ſed ad quorum eas genua, neſcis. O te inter omnes debiles ante hoc iudicium feliciſſimum, quòd iſtum dominũ non videbas: in hoc iudicio infeliciſſimum, quod iſtum reum nõ vides. Expoſitos aluerunt etiam feræ, ſatis futuræ mites ſi præteriſſent. CORNELII HISPANI. Ergo ſi illis temporibus iſte carnifex apparuiſſet, conditorem ſuum Roma nõ haberet. Timeo ne hoc proſit reo, quod nemo ex his quenquam videri vult ſuum. IVLII BASSI. Intuemini vtramque partem, & ei ſuccurrite, quæ miſerabilior eſt. Liceat videre mercenarios tuos. hic cæcus eſt, hic debilis, hic mutus. His tu mori non permittis? Vis in te iudices more tuo miſericordes ſint? tuo exẽplo? ARGENTARII. Quorum cum vbique audiantur preces, in ſua tantum cauſa ceſſant. Adijciamus aliquid ad queſtum. deme huic oculos, illi manus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur, inquit, lingua, genus eſt rogandi, rogare non poſſe. Miſeremini

mini horum omnium, Iudices, quorum miſereri etiam ſingulorum ſoletis. CESTII PII. Vt hanc cauſam ſuſciperem, ne ab eis quidem rogatus ſum, pro quibus ago. quid enim miſeri rogare ſciunt, niſi ſtipem? quid infelix iſte peccauit aliud, quàm quod natus eſt? CLODII TVRRINI PATRIS. Age ſi quis agnouerit ſuum, petes alimenta, tanquam alueris? non eſt quod timeas, nemo agnoſcet. O miſerum, ſi quis alimenta ſuo dat: ô miſerum ſi negat. Ita nos iſtis vindictam rogaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi ſint? Et quod eſt indigniſſimum, crudelis cùm ſit, miſericordia publica alitur. Venite miſeri; & hodie primum vobis rogate. MENTONIS. Errant miſeri circa parentum ſuorum domos: & fortaſſe aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? vi aſſequi poterat, vt non rogares, vt non acciperes: ſpiritum tibi non relinquerem, niſi crudelior futurus eſſem te relinquendo. Tibi captura quotidiana non reſpondet. apparet te nondum hominibus ſatis miſerum videri. GAVII SILONIS. Tu, inquit, in illa vicinia mendicabis, tu ad limen accedes: & crudelis, miſeris parentum domos demonſtrat. Hic non facile ſtipem impetrat? etiamnum aliquid illi detrahatur. IVNII GALLIONIS. Serua oculos, vt videat quem roget: ſerua manus, vt habeat quibus ſtipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, fatis publicis auſpicia feralia. Feriatis maximè ac ſollemnibus & hilaritati dicatis diebus ſemianimes iſti greges oberrant. à te fortaſſe aliquis acceptam ſtipem portat ad deos. FVLVII SPARSI. Scio, Iudices, variis quemque cauſis ad accuſandum ſolere compelli. quoſdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, prouocauit; alios odia & ſimultates protraxerunt: non dubito fuiſſe quoſdam qui præmium peterent: egò omnibus ceteros impellentibus cauſis vaco. Quæ enim gloria eſt in tam ſordido reo? quæ ſimultates vt non eas quoque contraxiſſe pudeat? aut quod præmium, cùm ſtimulant ij, qui ſe alere non poſſunt? Non is eſt qui rogare neſciat, etiam docere ſolet. Quos affectus veſtros optare debeam, neſcio: ſi miſericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis oſtendam ſi verum fuerit. At reum hunc nos publice paſcimus,

Exigitur à te talio. non habes totidẽ membra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior, velut fœtibus ſuis præbuiſſe vbera fertur. Sic lupa venit ad infantes: expectemus hominem. Gratulor tibi Roma, quòd in conditores tuos homo non incidit. Ergo cùm de publica miſericordia cogitares, tam crudelis eſſe potuiſti? Proxima, inquit, die hic plurimum retulit: faciendus eſt huic ſimilis alter. hic ſatis retulit, fiat & alius miſer ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. tu, inquit, qui manus perdidiſti, per manus rogato. Tu per illa membra quæ trahis debilia: per ea quiſque quæ non habet, ambiat. O miſeros qui ſic rogant: miſeriores, qui ſic rogantur. Ecce, neſcio quis. Meus, inquit, filius ſi viueret, huic fortaſſis ſimilis eſſet. Num, inquit, ego meum tranſeo? Alius, inquit: Potuit meus in eundem incidere dominum. quid ſi incidit? omnes omnibus conferunt, dum vnuſquiſque timet ne ſuo neget.

PARS ALTERA. ARELLII FVSCI. Debilitaſti, inquit, plus illis patres nocuerant.

DIVISIO. LATRO ſic diuiſit, An læſa ſit Reſp. Primum quod reipub. crimen conſtare oportet. deinde tunc reum quæri. An læſa ſit Reſpub. non ſolet argumentis probari. Manifeſta ſtatim Reip. damna ſunt, ſi muri diruti ſunt, ſi claſſis incenſa eſt, ſi exercitus amiſſus, ſi vectigalia deminuta. hoc damnum quod tu obiicis, non videbat. Dic mihi, quando rempub. læſit? cùm vnum expoſitum debilitauit? atqui etiam qui occidit vnum, non tamen Reipub. læſæ tenetur reus, ſed cædis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, vt læſa videatur Reſpub. Duo debilitantur, nondum Reſp. Infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri potuerunt etiam ſacrilegi eſſe & homicidæ: potuerunt & perire. At tamen crudelem rem facit & laniſta, nec damnatur Reip. læſæ: & leno qui cogit inuitas, pati ſtuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum deſidero, ſed abſolui, noceat hoc illi, cùm honores petiit. Poteſt aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Deinde an, ſi læſa ſit Reſp. ab hoc læſa ſit. Non à me, inquit, ſed à parentibus qui proiecerunt. Hic crudelis, vt multum illis abſtulerit, vitam reddidit. Contra ait. Illi ſingulos exponunt, tu

omnes

omnes debilitas: illi ſpem, tu inſtrumenta viuendi detrahis. Deinde, An teneatur Reip. læſæ, ſi fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, vlla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domum meam diruam, nunquid dices me Remp. lædere? Et poteras deſcribere, quàm inhumanum ſit, illos parietes maiorum in noſtram vſque perductos memoriam, in hoſtilem modum deiici. In agris meis arbuſta ſuccidere velim. Deinde, An hoc licuerit illi facere. licuit, inquit. Expoſiti, inquit, in nullo numero ſunt: ſerui ſunt: hoc legumlatori viſum eſt. denique ſi non licet, habent legem talionis. agere ſinguli iniuriarum poſſunt: Reip. quidem læſæ non poteſt agi eorum nomine, qui extra Rempublicam ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis non poteſt. Scio quoſdam putare quæſtionem eſſe, An poſſit à priuato homine lædi Reſpublica. SPARSVM certè ita declamare memini. Quod ſi quiſquam recipit, & illam recipiet: An à muliere poſſit, an à ſene, an à paupere poſſit: quorum nihil vnquam quæritur. Sed dici tamen ſolet, quomodo cum illa quæſtio tractatur: An reſpublica læſa ſit, toſſens reus in argumenta non læſæ Reipublicæ non dicit: ne potuit quidem lædi à priuato, à paupere, ab ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæſtionem, An in expoſitis lædi poſſit Reſpublica. Non poteſt, inquit. An lædi poſſit in aliqua ſui parte: hæc nulla Reipublicæ pars eſt. non in cenſu illos inuenies, non in teſtamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit, An reſpublica læſa ſit. dicitur enim: Ne lædi quidem potuit in eis, quos non habebat.

COLOR. Pro illo qui debilitat expoſitos, pauci admodum dixerunt. Dixit GALLIO, & hoc colore vſus eſt: Egentem hominem, & qui ne ſe quidem alere, nedum alios poſſet, ſuſtuliſſe eos, qui iam relicti ſine ſpe vix ſpiritum traherent: quibus non iniuria fieret ſi aliquid detraheretur: ſed beneficio cederet, ſi vita ſeruaretur. Faciant inuidiam, alicui oculos deeſſe, alicui manus. dicant illos per hunc tam miſerè viuere. dum fateantur per hunc viuere. GALLIO illud quoque in argumentis tentauit: Adeo, inquit, hæc res non nocuit Reip. vt poſſit videri etiam profuiſſe. Pauciores erunt, qui exponent filios. TYRRI-

NVS CLODIVS hoc colore vſus eſt: Multos patres exponere ſolitos inutiles partus. Naſcuntur, inquit, quidam ſtatim aliqua parte corporis mutilati, infirmi, & in nullam ſpem idonei: quos parentes ſui proiiciunt magis, quàm exponunr: aliqui etiam vernulas, aut homine infauſto editos, aur corpore inualidos abiiciunt. Ex his aliquos hic ſuſtulit, & eas partes quæ cuique poſſent miſerabiliores eſſe, miſeratus abſtulit: ſtipem rogant, & vnius miſericordia viuunt, omnium aluntur. At res fœda eſt, mendicos habere. à mendicis ali, inret debiles verſari. Age nõ pudet vos ex hoc producere contubernio reum, à quo dicatis læſam Rempub.? & ſic deſcendit ad argumenta, vt diceret: Quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore vſus eſt. Miſericordem hunc fuiſſe, voluiſſe vitam dare, ſed non potuiſſe alere: itaque eo compulſum, vt vnuſquiſque aliquam partem corporis pro toto dependeret. LABIENVS tam diſertè declamauit partem eius, qui debilitabat expoſitos, quàm nemo alteram partem: cum illam omnes diſertiſſimi viri vel ad experimenta ſuarum virium dixerint. Illum autem locum vehementiſſimè dixit. Vacare homines huic cogitationi, vt curent quid homo mendicus inter mendicos faciat? Principes, inquit, viri contra naturam diuitias ſuas exercent: exciſorum greges habent, exoletos ſuos, vt ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant. & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, vt quàm pauci viri ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis qui ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur: non curatis, quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt: non curatis, quòd iuuenum miſerorum ſimplicitatem circumueniunt, & ſpecioſiſſimum quemque maximè idoneum caſtris in ludum coniiciunt. In mentem vobis venit miſereri horum, quòd membra non habeant? quid illorum, quod fruſtra habent? Hoc genere inſectatus ſæculi vitia, egregia figura, inquinatum & infamem reum, maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos controuerſia eſt. Multa ab illis pulchre dicta ſunt, à quibus nõ abſtinuerunt noſtri manus: multa corruptè, quibus non ceſſerunt. NICETES dixit: Τί κἀκεῖνο; καὶ τούτους περιφαὶς αὐτοῖς, ἃς μὴ τρέφει, ἀσεβὴς

ἀσυλίας ἰστι. *Quid peius? & hos alimenta poſcis, quos non alere impium eſt.* Hunc dixit ſenſum P. Asprenas, eodem modo vno verbo propriore vſus: Hunc alunt qui alimenta poſcunt, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſenſum eſt & ille à Qvintiliano dictus. Neſcio vtrumne vos miſerabiliores dicant, quòd alimenta accipitis, an quòd huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. Et datis per quem debiles eſtis. Addevs rhetor: *Κλαίγουσαι μητέρες ἠρανίζον, αἱ μὲν ἐμὸν λέγουσαι, τὸν ἐμόν, εἰ δ' ἀλλότριος καὶ τὸν ἐμὸν ἄλλοι. Lamentantes matres ſtipem corrogabant, ſi quidem meus, dicentes meum: ſin alienus, & meum alij.* Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt: ſed ſic, vt putem, illos non mutuatos hanc ſententiam, ſed imitatos. Blandvs dixit: Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem. Vtique ſi peperit, expoſuit. ô quam miſera cogitatio porrigentis eſt! hic fortaſſe meus eſt. Oscvs dixit: Qui iam porrexit plurimis ſtipem, ſuo negat. Arellivs Fvscvs dixit: Alit rogata filium mater: miſera, ſi ſcit ſuum eſſe: miſera, ſi neſcit. Artemon dixit: *τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρευνᾶν δεῖ γ' ἡσυχίαν, τὰ δ' ἡμέτερα πολυπραγμονεῖν. De aliorum rebus quieſcere oportet, dum decet, ſed noſtra quæritare utilia.* Hanc ſententiam Latro Porcivs virilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe. Græcos enim & contemnebat & ignorabat. cùm deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios repentes, adiecit: Prò dij boni, ab his aliquis alitur integer. Damas Scombrvs dixit: *πάλαι μὲν ἐκτιθέναι κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφθῆναι, νῦν τὸ τραφῆναι. Olim quidem expoſitos periculum erat abijci, nunc verò nutriri.* Hunc ſenſum Cestivs tranſtulit. Effecisti, inquit, vt maius periculum eſſet educari, quàm exponi. Fvscvs Arellivs aliter dixit: illa adhuc in miſeræ ſortis infantia timebantur, feræ, ſerpentéſque, & inimicus teneris artubus rigor, & inopia: inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem. Glycon corruptam dixit ſententiam: *Κρουέτω τις τὴν θύραν, τῶν ἰχόντων τι πρὸς ταῦτα γνῶ τις.* Et illam. *ἄγε σὺ δὲ κλαῖε, σὺ δὲ θρήνει, ὦ κακοῦ ὀνομαζόμενον: Pulſato quis hoſtium, rerum huc pertinentium aliquid adducat quiſpiam. Age tu plora, tu lamentare, ô mala diſſoria.* Sed noſtri quoq; bene inſanierũt. Myrrhedivs dixit: Producitur miſerorũ lõgus ordo, maior pars ſe ſine tra-

hit. Et Licinius Nepos: Vt ſoluendo ſis in pœnas, quotiens tibi renaſcendum eſt? Illud Sparsvs dixit, quod non corruptum tantum, ſed contrarium dicebat eſſe Montanus Solus plura habes membra, quàm tot hominibus reliquiſti. Ita enim hic poteſt videri læſiſſe rem publicam, ſi multi ſunt debilitati. Apparet autem non multos eſſe, ſi plura habet membra, quàm debilitatis reliquit. Et illud æquè ab illo aiebat corruptè dictum: Prò dij, erunt plures mendici quàm membra. Græcas ſententias in hoc refero, vt poſſitis æſtimare, primum quàm facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum tranſitus ſit, & quàm omne, quod bene poteſt dici commune omnibus gentibus ſit: deinde vt ingenia ingeniis conferatis, & cogiteris Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. Labieni ſententiam ſeparaui, quia locuti de illa homines erant. Sed vbi quotidianum diurnum & mendicantium quæſtus recognoſcit tu hodie minus attuliſti. cedo lora. gaudeo me non omnes emancaſſe. Quid fles? quid rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam: Date miſeris, quod vnum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum videat, aliquis audiat. *αὐτὸ μόνον hoc ſolum.* Glycon dixit: *πῶς τοῖς ἀτυχοῦσι χαρὰ καταλέλειπται. Miſeris iſtis gaudium relictum eſt.* Vinicivs ſummus amator Ouidij, hunc aiebat ſenſum diſertiſſimè apud Naſonem Ouidium eſſe poſitum, quem ad fingendas ſimiles ſententias aiebat eſſe memoria tenendum. Occiſo Achille hoc epiphonema apponit:

xii. Metamorph.

Quod Priamus gaudere ſenex poſt Hectora poſſet,
Hoc fuit.----

Cassivs Severvs dixerat: Oſtende nobis captiuos. Ivlivs Bassvs dixerat: Oſtẽde nobis mercenarios tuos. Labienvs commodius videbatur dixiſſe: Oſtende nobis alumnos tuos. P. Asprenas dixit, cùm induxiſſet ſtipem porrigentem mendico, O infelicem patrem: & hoc qui dicit, fortaſſe pater eſt.

Con-

CONTROVERSIA XXXIIII.

Parrhaſii Prometheus.

LEX. LAESAE REIP. SIT ACTIO. Thema. *Parrhaſius pictor Athenienſis, cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnum ex his ſenem. perduxit Athenas. torſit: & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. Ille tabulam in templo Mineruæ poſuit. accuſatur reip. læſæ.*

CONTRA PARRHASIVM. GAVII SILONIS. Infelix ſenex vidit iacentis diuulſæ patriæ ruinas: abſtractus à coniuge ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit. iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt. Prò Iupiter, (quem enim melius inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt?) Olynthium tantum picturæ tuæ excipio. Num quis vt naufragum pingeret, hominem merſit? cæditur: parum eſt. inuritur: etiamnum parum eſt. laniatur: hoc inquit in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue. IVLII BASSI. Producitur. Superuacuum eſt, inquit: nondum quantum ſatis Prometheo, poteſt gemere. Vltima Olynthij deprecatio eſt: Athenienſis tedde me Philippo. Non eſt iſtud donum, ſacrilegium eſt: Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ædem Mineruæ tanquam caſtra Macedonum fugiunt. CLODII TVRRINI. Parum, inquit, triſtis eſt. Aliquis Olynthius parum triſtis eſt, niſi qui Athenienſem dominum ſortitus eſt? Dabo tibi, Parrhaſi, maiora tormenta. duc illum ad iacentem Olynthum, duc illo vbi liberos, vbi domum perdidit: ſcis certè quàm triſtem illum emeris. Olynthiis vrbem aperuimus, templa præcluſimus. Ergo nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torqueatur. hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur, hoc nec ſub Ioue. ARGENTARII. Hoc hoſpitio Olynthius Athenis exceptus eſt? tantum porrò Olynthius poſſit, Parrhaſius quid? non & oculos noſtros torquet? ibi ponit tabulam, vbi fortaſſe nos tabulam fœderis poſuimus. Hoc Promethea facere eſt, non pingere. Aiebat tortoribus. Sic incendite, ſic iſtum quem fecit, cum maximè vultum ſeruate, ſit ſibi ipſi exemplar. CESTII PII. Emi, inquit. immo ſi Athenienſis

es, redemiſti. ſi neſcis Parrhaſi. in iſto templo pro Olynthiis dona ſoluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, iſtum tamen nihil amplius quàm vendidit. Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, reductis introrſus oculis, tam triſtis, quaſi iam tortus eſſet. vt admoueri ſibi cathenas vidit: Superuacuæ, inquit, ſunt: ſi ad alium dominem perueniſſem, Athenas fugerem. Iſtud tibi in nullo Olynthio permitto, niſi Laſthenem emeris. TRIARII. Corrupiſti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. Quemcunque præco flentem viderat, ſciebat te emptorem: miſerabantur omnes. Te fortaſſe ipſe Philippus reduci iuſſiſſet, ſi Athenienſem vidiſſet & emptore * quod ego fabuloſum eſſe non dubito. Sed vtrum vult Parrhaſius, eligat. parum piè, aut infami auctione imitatus eſt. Clamabat iſte; nondum ſatis triſtis es nondum ſatis, inquã, adiecisti ad priorem vultum, talis in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus ſum Olynthij ſenis igneis verbera, tormenta. aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti. Si iſti creditis iratum Iouem imitatus eſt: ſi nobis, iratum Philippũ vicit. Pinge Philippum crudelem, oculo effoſſo, iaculo perfractum, per tot damna à diis immortalibus tortum. CORNELII HISPANI. Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhaſi, quid agis? non ſeruas propoſitum. hoc ſupra Promethea eſt. Tantum patiendũ eſt, pingente Parrhaſio, quantum irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS. Pinge Promethea, ſed homines facientem, ſed igneis diuidentem; pinge, ſed inter munera potius quàm inter tormẽta. Inter altaria, Olynthij ſenis crucem poſuit. Miſerrime ſenex, fortè ex ſeruis tuis aliquis felicius ſeruit. vtiq; felicior eſt, quiſquis Macedoni ſeruit. FVLVII SPARSI. Si ad ſuccurrendum profectus es. queror quòd vnum emiſti: ſi ad torquendum, queror quod vllum. Vtinam Philippe his auctionem cum exceptione feciſſes: Ne quis Athenienſis emeret. Non vidit Phidias Iouem: fecit tamen velut tonantem: nec ſtetit ante oculos eius Minerua. dignus tamen illa arte animus & concepit deos & exhibuit. Quid facturi ſumus, ſi bellum volueris pingere? diuerſas virorum ſtatuemus acies, & in mutua vulnera armabimus manus, victi ſequentur, victores cruenti reuertentur? Ne

Par-

Parrhaſij manus ludat temerè coloribus, internecioni humanæ timendum eſt. Si neceſſe eſt aliquem torqueri, eme nocentem ſeruum: vt eodem tempore ex eo exemplum ſumas & ſupplicium. Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus flagellis, eculeis. Iſta aut videntem, aut expectantem, Parrhaſi, parum triſtem putas? Dicebat miſer. Non prodidi patriam. Athenienſes, ſi nihil merui, ſuccurrite, ſi merui, reddite Philippo. Inter iſta Parrhaſius dubium eſt ſtudioſius pingat, an ſæuiat. Torque, verbera. ſic iſte carnifex colores temperat. Quid ais? parum triſtis videtur, quem Philippus vendidit, emit Parrhaſius: Etiamnum torque, etiamnum bene habet, ſic tene. Iſte vultus eſſe debuit lacerati, hic morientis. PORCII LATRONIS. Si videtur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthiis miſerius ſeruit, quàm qui Athenienſem dominum ſortitus eſt? Miſer vbicunque Philippum non viderat, pacem putabat. Alliga, inquit. Aiebat, Solutus apud Philippum fui. ALBVTII SILI. Expecta dum Euthycrates aut Laſthenes capiatur. Phintias omnia Parrhaſio tortore digna fecit. Philippus quoque vendidiſſe contentus eſt. Producitur ſer ex nobilis, flens, reſpiciens patriam: placuit iſti vultus infelix. habuit aliquid Promethei ſimile etiam ante tormenta. Diligenter agit cauſam, vt Philippus. Olynthio non eſt, ego pecuniam perdidi redi ad auctorem Propter hominem Prometheus diſtortus, propter Promethea, homines ne torſeris. Philippus ſic rogabatur: Liceat Olynthiis viuere. Parrhaſius aliter rogatur, Olynthiis mori liceat. Triſtem volo facere. nemo faciet, ſi Philippus non fecit.

DIVISIO Hanc controuerſiam magna pars declamatorum ſic dixit, vt non controuerſiam diuideret, ſed accuſationem; quomodo ſolent ordinare actionem ſuam in foro, qui primo loco accuſant. In ſcholaſtica, quia non duobus dicitur locis, ſemper non dicendum tantum, ſed reſpondendum eſt. obiiciunt quòd hominem torſerit, quod Olynthium, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, quod tabulam in templo Mineruæ poſuerit. Si Parrhaſius reſponſurus non eſt, ſatis bene diuidunt. Nihil eſt autem tur, ius, quàm aut eam controuerſiam declamare, in qua

nihil ab altera parte reſponderi poterit : aut non refellere, ſi reſponderi poteſt. GALLIO fere ſimilem diuiſionem in Parrhaſio habuit ei, quam habuerat in illa controuerſia, cuius mentio eſt in hoc ipſo libro. Debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diuiſit autem ſic:An læſa ſit Reſpublica. quid perdidit,inquit? nihil. Nondum de iure controuerſiam facio. Perdidit vnum ſenem Olynthus:fac Athenienſem,non ages mecum reipublicæ læſæ,ſi Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis. Ita,verum Athenienſium corrumpitur opinio. miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunquam vnius facto publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium,quàm vt labefactari tormentis captiui poſſit. Læſa eſt, inquit, Reſpublica. Si quis Olynthi depoſitum negauerit,videbitur, vt exiſtimo, non rempublicam, ſed hominem læſiſſe. Olynthiis hoc tribuiſti, vt eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti, inquit, rempublicam quòd hanc picturam in templo poſuiſti. lædunt rempublicam qui aliquid illi auferunt,non qui adiiciunt: qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam receperunt. quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde, An ob id accuſari poſſit læſæ Reipublicæ quod ei facere licuit. Ea lege perſequere,quæ non licuit. dicis mihi: Hoc facere non oportet, huic rei æſtimatio immenſa eſt,itaque nulla vindicta eſt. & id tantum punitur,quod non licet. ſatis abundéque eſt, ſi opifex rerum imperitus ad legem innocens eſt. An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequam fieret decretum. Seruus, inquit, eſt meus, quem ego emi belli iure. vobis, Athenienſes, expedit: alioquin imperium veſtrum in antiquos fines redigitur, quicquid eſt bello partum. Et eſt contra, At ille ſeruus alij emptori eſſe poteſt, Athenienſi non. Quid enim ſi Athenienſem à Philippo emiſſes? Atqui ſciebas Olynthios nobis coniunctos eſſe fœdere. Vt ſcias, inquit,ſeruos fuiſſe,decretum poſtea factum eſt Athenienſium, quo iuberentur & liberi & ciues eſſe. quare hoc illis ius, ſi iam habebant, dabatur? Deinde, an decreto hoc non contineatur, liberi vt fiant, ſed vt eſſe liberi iu-

dicen-

dicentur. Hoc cenſuimus Olynthios ciues noſtros eſſe. ita & ille ciuis noſter fuit. Non, inquit, nam decretum in futurum factum eſt, non in præteritum. Vis hoc ſcire? Non quiſquis Olynthium ſeruum habuit, accuſabitur, quòd ciuem in ſua ſeruitute tenuerit. Si quis tunc inter neceſſaria ſeruilium officiorum miniſteria percuſſit, aut cæcidit, iniuriarum accuſabitur? atqui quantum ad ius attinet, nihil intereſt, occiderit, an cæciderit: nam aut nec cædere licuit, aut & occidere.

COLOR. A parte Parrhaſij fecit hunc colorem, emptum eſſe à Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturum. Si verum vultis, inquit, non occidit illum, ſed deficientis & alioquin expiraturi morte vſus eſt. Torſit, inquit, tamen: ſi lucri cauſa, obiice: nempe crudelitatis pretium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum ſemper artibus licuiſſet: medicos, vt vim ignoratam morbi cognoſcerent, viſcera reſcidiſſe. hodie cadauerum artus reſcindi, vt neruorum articulorúmque poſitio cognoſci poſſit. ALBVTIVS hoc colore: Calamitoſum fuiſſe, orbum palàm mortem optantem: nec aliter illum Philippus vendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnam eſſe viuere. SIRO POMPEIVS putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, vt aliquem in hunc vſum emeret. poterit enim videri, elegiſſe vtiliſſimum & maximè inutile. FVSCO ARELLIO placebat, emptum quidem illum in alios vſus: ſed cùm deficeret, & mori vellet, ad id quod vnum ex cadauere artifex poterat, impenſum. GALLIO ad neutrum ſe alligauit, nec dixit, quo animo emiſſet. GALLIONIS color intolerabilis eſt, dixit enim, ſenem ex noxiis Olynthiis emiſſe. Quod ſi licet illi fingere, non video quare non eadem opera dicat, & conſcium proditionis Laſtheni fuiſſe, & ſe pœnæ cauſa torſiſſe. HISPO ROMANVS ignorantiam illam excuſauit. Pictor, inquam, intra officinam ſuam clauſus qui hæc tantum vulgaria iura nouerit in ſeruum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium ſuum operi ſuo impendit Non omnia, inquit, narras: Olynthius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis ſeruus fuerit? Audes, inquit, ſeruum dicere Olynthium? etiam, poſt bellum, & ante decretum. Alloquin quod

illis dediſtis beneficium, niſi quod iam illos nec torquere licet, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhaſio dicere: omnes illum accuſauerunt, in eoſdem ſenſus incurrerunt. GLYCON dixit. Πῦρ καὶ ἄνθρωπος Προμηθεῦ, ἴδ' οἷά σοι δῶρα βασανίζει. *Ignis & homo, ô Prometheu tua te dona torquent.* TRIARIVS hoc ex aliqua parte cùm ſurriperet, inflexit. Hoc aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, ſimiles ſibi videri furibus, alienis poculis anſas mutantibus. Multi ſunt qui detracto verbo, aut mutato, aut adiecto, putant ſe alienas ſententias lucrifeciſſe. TRIARIVS autem ſic vertit, Corrupiſſe duo maxima Promethei munera, ignem & hominem, ſed egregie illam ſurripuerunt. EVCTEMON qui dixit, Προμηθεῦ ὅπου σέ τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον. *Prometheu poſt te, aliquis ignem & hominem.* ſanius quàm GLYCON: Προμηθεῦ μή τις γράφων ἄνθρωπον ἀφανίζῃς: *Prometheu ne aliquis hominem fingens extinxerit.* DAMAS corruptiſſime; ἄξιον ὦ Προμηθεῦ. διὰ τί δὴ πῦρ ἔκλεπτες ἀνθρώποις. *Merito, Prometheu, quare ignem homini clepſiſti.* hic eſt CRATON venuſtiſſimus homo. & pro homo & profeſſus. ASINIVS, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cùm donaret illi Cæſar talentum, in quo xiiij ſeſtertia ſunt Athenienſium more, Ἢ πρόσθες, φησὶν ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ ἀδικῶν ᾖς. *Vel appone inquit, vel aufer, ne iniuſtus ſis.* hic Cæſari, ſe quod illum nunquam niſi menſe Decembri audiret, dixit. & cùm commendaretur à Cæſare Paſſieno, nec curaret, interrogaret, quare non complecteretur tanti viri gratiam, ἀλλ' ἡ παρρησία λύχνον οὐχ ἅπτει. *Sile, præ, iste lucernam non accendo.* Sæpe ſolebat apud Cæſarem cum Timagene confligere homine acidæ linguæ, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario vſque ad amicitiam Cæſaris felix vſque eo vtramque fortunam contempſit & in qua erat & in qua fuerat, vt cùm illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerum ab illo geſtarum, quaſi & ipſe illi ingenio ſuo interdiceret, diſertus homo & dicax, à quo multa improbè, ſed venuſtè dicta, ne modum excedam, excutiam, & ad Parrhaſium reuertor. NICETES dixit Εἰ τῇ σκιαγραφίᾳ ζωγραφοῦνται, τυραννεῖται. *Si in tabula igniſta pinguntur, tyrannide vexantur.* HISPO ROMANVS dixit: Ignes, ferrum, tormenta: pictoris iſta an Philippi officina eſt?

eſt SPARSI ſententia in deſcriptione picturæ habet aliquid corrupti: vbicunque ſanguine opus eſt, humano vtitur: dixit enim quod fieri non poteſt. Illum locum omnes tentauerunt: Quid ſi volueritis bellum pingere? Quid ſi incendium? Quid ſi parricidium? A Græcis DORON furioſè dixit: Τὶς Οἰδίπους ἐστ'.... τὶς Ἀτρεὺς οὐ γράφεις.... μὴ μύθους ἴδῃς. *Quis ſit Oedipus, quis Atreus non pingis...ne fabulas videas.* Sed nihil eſt quod minus ferri poſſit, quàm quod à METHRODORO dictum eſt: Μή μοι Τρῳάδας μηδὲ Νιόβην. ἀλλὰ τὸ πυρὶ φερόμενον Προμηθέα. *Non mihi Troades, neq; Niobem, appone igni exſenſum Promethea.* TRIARIVS dixit: Nondum dignum irato Ioue gemuiſti. HATERIVS dixit ſanius: Nondum vultus ad fabulam conuenit. & illud: Parrhaſi, vt omnia fiant ad exemplum, viuat qui tortus eſt. Sed ſi vultis audire: ſupra quod non poſſit procedere inſania. LICINIVS NEPOS ait: Si vultis digne punire Parrhaſium, ipſe ſe pingat. Non minus ſtultè AIMILIANVS quidam Græcus rhetor: quod genus ſtultorum amabiliſſimum eſt. HEXARIDA fatuus dixit Ἀποκτείνατε Παῤῥάσιον, μὴ θέλοντες γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ. *Pauſanias* dixit: Διά σε Παῤῥάσιε ἀσεβεῖς ἐν πυρὶ νόμοις θ' εἴσω, ναοῦ ; ἀφαγιάζοντες *Occidite Parrhaſium, ne capiens pingere, è nobis exemplar inueniat.* Pauſanias *dixit: Propter te Parrhaſi vrbanum ingredimur filiorum templum, cùm conſecraſſemus.* OTHO PATER cum pro Parrhaſio diceret, in hoc colore deriſus eſt: Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthij, volui pingere iratum proditori ſuo Iouem. GARGIVS multo ſtultius, quare Promethei Parrhaſius ſupplicium pinxiſſet. Ego, inquit, ardente Olyntho non odiſſem ignium auctorem? LATRONIS illa celebris ſententia eſt, quam SPARSVS quoque ſubtractis quibuſdam verbis dixit in deſcriptione mortuorum: Parrhaſi, e moritur, ſic tene. hanc ſententiam aiunt & DIOCLEM CARYSTIVM dixiſſe non eodem modo. ἄπιστον ἡ ὑπερηφανία πρὸς ἄφθονον εἶδος. ἰδοὺ μένε. *Infida res eſt faſtus, ad gratam formam: clamabat, mane.* HISPO rideon honeſtè ROMANVS fecit: multo enim vehementius inſanit, quam noſtri fanatici. Voluit videri volturios ad tabulam Parrhaſij aduolare, fabula eleganti ad turpem ſententiam perductus. Traditur enim Zeuxin, vt puto, pinxiſſe puerum, vuam tenentem: & cùm tanta eſſet ſimilitudo vuæ, etiam aues aduo-

larent operi, quendam ex præſentibus dixiſſe, aues malè exiſtimare de tabula: non fuiſſe enim aduolaturas, ſi puer ſimilis eſſet. ZEVXIN aiunt obleuiſſe vuam, & ſeruaſſe illud, quod melius erat in tabula, non quod ſimilius. SPIRIDION æquè familiariter in templum volturios ſubire putauit, quam paſſeres aut columbas. Dixit enim: *Σαρκοφάγα σου ἤτι γραφὴ καὶ τὰ ζῶα. Carniuora ſunt tua & pictura & animalia.* Sed nolo Romanos in illa re vinci. Reſtituet aciem MVRRHEDIVS, qui dixit: Pinge Triptolemum, qui iunctis draconibus ſulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corruptè aliquid dixerant, & APATVRIVS locum ſibi vindicat. dixit enim: *Ω τῦτο τὸ πῦρ εἰς θεὺς πάρει κλαπλῶν. Cui contra Deos hunc ignem furandi facultas aderat.*

CONTROVERSIA XXXV.

Fur accuſatur proditionis.

LEX. INIVRIARVM SIT ACTIO. LEX. FVR CONCIONE PROHIBEATVR. Thema. *Quidam cùm diuitem poſtulaſſet proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & ſcrinium, in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Concionari cum vellet accuſator à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.*

PRO FVRE. PORCII LATRONIS. Id ſolum ſuſtuli, quod fur reliquiſſet. nihil tam fur timuit, quàm ne dominus furtum nollet agnoſcere. Fac mihi inuidiam: prodidi furtum meum. Ago magiſtratui iſti gratias: cum ad illum furtum meum detuliſſem, furem ſummoueri non iuſſit. Ruentem ciuitatis ſtatum vnius parietis ruina repoſui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat quæreretur. Indicium profiteor, multos furti conſcios habeo. furti mei ciuitas conſcia eſt. At illud tuto illi oſtendi. hoc furtum non ſolus habeo. Furtum eſt, quod timet dominus agnoſcere? potui non eſſe pauper, habui quod magno venderem. Teneo ecce epiſtolas, in quibus manifeſta proditionis argumenta ſunt, in quibus hoſtium conſilia. Te interrogo. ſi furtum eſt, repono. MVSAE. Furtum vocas, quod qui perdiderat, negabat ſuum. furtum feci; ſed ex hoſtibus. CLODII TVRRINI. Furtum vocas, quod qui perdiderat, ſupplicium tulit: qui ſurripuerat, præmium? Vtri permiſiſſetis loqui, ſi eo

tem-

tempore fur veniſſet & dominus? potui Remp. magno vendere vel proditori. Arellii Fvsci Patris. Mille nauium duces furto Troiam cepiſtis. ſi bene furto euertuntur vrbes, quanto melius ſeruantur? Si non indicauero cuius ſit, nemo cognoſcet. Vibii Rvfii. Cuius ego ſi potuiſſem, non parietem tantum, ſed pectus ipſum perfodiſſem. Nõdum totum conſummaui officium: non eſt tam anguſta Reſpublica, vt ab vno opprimi poſſit. Cestii Pii. Nolite à me omnia exigere quæ ſcio: multa ſunt: quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos veſtros docete. Rogo vos Iudices, per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur? Ecce altera iniuria. Non tu, inquit, perfodiſti domum? Tace, ego noui iſta melius. Narrare ſoleo, non negare quæ ſcio.

Cetera deſunt. Quæ ſequuntur, ex Epitoma ſumpta ſunt.

In forum veni. narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues ante accuſationem, cùm nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum, publica fata ſopiebant. Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Remp. cogitat, nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magistratv. Quale illud, dij, ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Remp. furem, & proditorem vt vidit inutile furtum ſuum, prodidit, vt nobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, vt etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult felicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidit, quoquo modo iubet, non de damnato, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito. non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem complicare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa, eluſit illum, non tunc primum fecit. Suſtulit, non quod voluit ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus eſt proditor, malo inuentus.

CANDIDO LECTORI.

NOn vni Herculi cum hydra Lernæa pullulantibus capitibus res fuit. nam & mihi domitis tot mendarum monſtris alteram aciem obiîci video. Librorum enim huius Epitomæ quinque, Primus,ſecundus,ſeptimus,nonus, & decimus (ſequor enim Frobenianam & Gryphianam, primaſque editiones, nuperis illis & interpolatis longè meliores,quod à ſcriptorum librorum fide própius abſint) Excerpta quædam continent ex quinque libris Controuerſiarum Senecæ , ab aliquo Eloquentiæ ſtudioſo collecta. Reliqui verò libri, Tertius,quartus,quintus,ſextus,& octauus, ſingulares ſunt : integra enim quæ erant, temporis iniuria interciderunt : quod compendiis illis vel potius diſpendiis,acceptum ferimus. Perdifficilis itaque amiſſis fontibus,de riuulis coniectatio. Tamen & hic quædam ἐν παρέργῳ, ne quid ad operis totius editionem omiſiſſe viderer adnotaui. Aliorum verò quinque librorum vberiores emendationes Controuerſiis, ſuo quæque loco, inſperſæ ſunt:quod ex comparatione mutuam operam pręſtiterint: cùm hic quædam,nonnulla illic rectius legerentur. & non ad oram libri, ſed in calcem, varias lectiones in Senecam Rhetorem de vett. libris conieci. In Epitome verò emendanda antiquiſſ. ſum vſus codice Ant. Auguſtini egregij Præſulis, & omni doctrinæ genere ita perpoliti, vt paucos ei comparem,anteponam neminem. Suppeditabit & Ferdinandus Pintianus quædam, ſi vacat cum his committere:Suggeret quoque non pauca,quem nunc primum trans Pyrenæos adferimus, Io. Petreius Toletanus, ex cuius Scholiis optima quæque ſepoſita ; Emendationeſque (à quibus ipſe , vt meris coniecturis, ſæpenumero inuitus vi veritatis, coactus ſum recedere) exſcripſi. Verum de his eruditos omnes, quibus non præiudico,ex æquo & bono exiſtimaturos confido. Vale.

INDEX

INDEX EPITOMÆ LIBRORVM QVINQVE CONTROVERSIArum quæ interciderunt.

LIB. III.

I. *Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.*
II. *Parricida æquis ſententiis abſolutus.*
III. *Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptauit.*
IV. *Seruatus à filio.*
V. *Pater raptam continens.*
VI. *Domus cum tyranno incenſa.*
VII. *Venenum datum filio furenti.*
VIII. *Olynthius pater reus concurſus.*
IX. *Crux ſerui venenum ægro domino negantis.*

LIB. IV.

I. *Pater à ſepulcro à luxurioſo raptus.*
II. *Metellus cæcatus.*
III. *Patre exule filia rapta.*
IV. *Armis ſepulcri victor.*
V. *Priuignus medicus.*
VI. *Indiſcreti filius & priuignus.*
VII. *Tyrannicida, & adulter tyranni.*
VIII. *Patronus operas remiſſas repetens.*

LIB. V.

Præfatione laudatur Caſſius Seuerus.

I. *Laqueus inciſus.*
II. *Gener diuitis inimici.*
III. *Fratres pancratiaſtæ.*
IV. *Damnatus parricidij alligans fratrem.*
V. *Exuſta domus cum arbore.*
VI. *Raptus in veſte muliebri.*
VII. *Trecenti ab Imperatore recepti.*
VIII. *Tyrannus poſt abolitionem candidatus.*

LIB. VI.

Præfatio de Aſinio Pollione, & Aſinio Gallo eius filio & de Haterio.

I. *Chirographum cum abdicato.*
II. *Exul pater fundo prohibitus.*

III. *Mater-nothi,lecta pro parte.*
IV. *Potio ex parte mortifera.*
V. *Iphicrates reus.*
VI. *Adultera venefica.*
VII. *Demens qui filio ceſſit vxorem.*
VIII. *Verſus virginis Veſtalis.*

LIB. VIII.

I. *Orba poſt laqueum ſacrilega.*
II. *Phidias amiſſis manibus.*
III. *Infamis in nurum.*
IV. *Homicida ſui.*
V. *Fortis nolens ad patrem fortem redire.*
VI. *Pater naufragus diuitis ſocer.*

EPITOME SEV EXCERPTA EX LIBRIS CONTROVERSIARVM M. ANNÆI SENECAE, QVAE HACTENVS L. ANNAEO Senecæ Declamationum titulo adſcripta ſunt.

EX LIB. I. CONTROVERSIARVM.

DECLAMATIO I.

Patruus abdicans.

LEX. LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. Thema. *Duo fratres inter ſe diſſidebant: alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre vetante adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hæreditate, locuples factus eſt. Egere cœpit pater. vetante patruo aluit illum adoleſcens. Abdicatur.* C. D.

Contr.1.lib.1.

DECLAMATIO. Eo iam perductus erat, vt omnem ſpem vltimorũ alimentorũ in ea ſola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipſe, inquit, me ali vetuit. Imita-

mitationem alienæ culpæ innocentiam vocas. Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidinem Marium,aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus? Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur,& quis roget. Non ſum hoſpes grauis. Vnum ſenem aduoco. Hoc tibi vitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi itam finiret miſericordia. Iactatus inter duos patres vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater aliena limina. Oſtendam omnibus,& me qui alimenta dedi,& te qui negaſti: Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogēte. Quid ſi flere me vetes, cùm vidi hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri in noſtra poteſtate Quædam iura non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus certiora ſunt.

Pars altera. Creſcere ex mea propoſuit inuidia homo,qui ſe melius iactate poteſt,quàm defendere. Iuſtus meus metus,ne heredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Etiam ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi iniuriam: ego odi illum,qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius: qui nō tantum à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite quàm valde eguerim. Fratrem rogaui. Qui es tu,qui de facto patrum feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices deos habemus.

Extra. Alfivs Flavvs prætextatus apud Ceſtium controuerſias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero eloquentiæ lenocinium erat ingenij ætas.

Declamatio II.

Sacerdos proſtituta.

Lex. Sacerdos casta e castis, pvra e pvris sit. Thema. *Quædam virgo à piratis capta venit. Empta à lenone,& proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militem qui ad ſe venerat,cum exorare non poſſet,eum luctantem & vim inferre volentem occidit. Accuſata, abſoluta, & remiſſa ad ſuos eſt. Petit ſacerdotium Contradicitur.*

Contr. 1. lib. 1.

Declamatio. Sacerdos veſtra adhuc in lupanari

viueret, niſi hominem occidiſſet. Quo mihi ſacerdotem, cuius precaria caſtitas eſt? id enim deerat, vt eas templa recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & miſereri debent omnes mei. At nos non facimus miſerandas ſacerdotes. Nec eſt apud nos maximus honor vltimorum malorum ſolatium. Ita domi cuſtodita eſt, vt rapi poſſet: ita curæ fuit ſuis, vt rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, vt lenoni venderent: ſic emit leno, vt proſtitueret: ſic venientes deprecata eſt, vt ferro opus eſſet. Mouet me reſpectus omniũ virginum, ſi in ciuitate nulla inueniri poterit, nec meretrice caſtior, nec homicida purior. Nulla eſt ſatis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix eſſet, audiat quàm blanda ſit. Putemus tres ſacerdotium petere, vnã quæ capta ſit: alteram quæ proſtiterit: tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus nego.

Pars Altera. Voluerunt Dij eſſe miraculo in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent ſanè omnes tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à ſacerdote diſceſſerint: quàm pudica ſit miles oſtendit: quàm innocens, iudex: quàm felix, reditus. Inter tot pericula dij non ſeruaſſent, niſi ſibi ſeruaturi fuiſſent. Totum populus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quicquid ad violandam attulerat. Dicat diis pudicitiam quibus debet.

Extra longe recedendum eſt ab omni obſcœnitate & verborum & ſenſuum. Quædam ſatius eſt, cauſæ detrimento tacere, quàm verecundiæ dicere.

Declamatio III.

Inceſta de ſaxo.

Lex: Incesta de saxo deiiciatvr. Thema. *Inceſti damnata antequam deiiceretur, Veſtam inuocauit. deiecta vixit. Repetitur ad pœnam. Contradicitur.*

Contr. 5. lib. I.

Declamatio. Id enim deerat, vt modeſtior in ſaxo eſſet quàm in ſacrario fuerat. Dubitari non poteſt, quin vſque deiicienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt. Patrociniũ ſuũ putat pereundi infelicitatem. Quid tibi,

tibi importuna mulier imprecer? niſi vt ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo ſtuprum, vel quando commiſerit. Quia probaui iſta, damnaſtis. Non putas legem cauiſſe vt perires, quæ cauit quemadmodum perires? Malè de diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt. Ita dij maluerunt abſoluere damnatam, quam ſacerdotem.

PARS ALTERA. Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Putares puellam non deiici ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum vſque differret, niſi ſententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis etiam ſecurè deſpicientibus horrenda.

DECLAMATIO IV.

Fortis ſine manibus.

LEX. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. LICEAT ADVLTERIVM IN MATRE ET FILIA VINDICARE. Thema. *Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adoleſcentem habebat, imperauit filio, vt occideret. Non occidit. Adulter effugit. Abdicat filium.* C. D.

Cont. 4 lib. I.

DECLAMATIO. Solus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros, nec occidi. Quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? Conceptus eſt iſte: ex quo? ſciemus, cum adulteros deprehendero. Tunc primum ſenſi me manus perdidiſſe. In bello meas, domi etiam filij manus perdidi. Tam fruſtra ad filium quam ad gladiū cucurri. In bella non venit, & ante patriæ quàm patri negauit manus. Vſque eo pugnauit pro vobis vt pro ſe non poſſet. Adoleſcens quos dimiſiſti ſequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo ſis excuſatior, adiice, & patrem.

PARS ALTERA. Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non ſemper ſcelera noſtri ſunt iuris. Atroces quoque animos miſericors natura debilitat. In tam inopinati flagitij ſpectaculo, toto corpore ſtupui. Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia, priuſquam

in me reuerterer, exierunt. Maius erat ſcelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas, ſi quid exegeris maius viribus meis dicam, Ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater, nauigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit nō ſequenti caſtra, ſi non poteſt. quamuis ipſe pater militaris ſit. Ipſam legem recita. LICEAT ET MARITO, LICEAT ET FILIO Quare tam multos nominat, niſi quia aliquos putat eſſe, qui non poſſint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem.

DECLAMATIO V. *Raptor duarum.*

LEX. RAPTA, RAPTORIS AVT MORTEM, AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. *Vna nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat, altera nuptias.*

Cont. 5. lib. 1.

DECLAMATIO Stupro accuſatur, ſtupro defenditur. Cum altera rapta litigat. alteram aduocat. Vindicate patres Fortior publicæ diſciplinæ ſeueritas ſurgat, iam binæ rapiuntur. Coit populus, velut publico metu territus vix credens duos fuiſſe raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruiſſes. Si te ante rapuiſſet, & nuptias optaſſes, deinde hanc vitiaſſet antequam nuberes, negares illum, iubente rapta, debere mori? Nihil amplius raptori præſtare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præſtas, vt illum ipſa non occidas. Non potes præſtare, ne quis occidat.

PARS ALTERA. Inter pares ſententias mitior vincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ ſunt. Contumelioſum mihi erit, te dignam videri, in cuius honorem homo occidatur; me dignam non videri, in cuius honorem ſeruetur.

DECLAMATIO VI.

Archipiratæ filia.

CAPTVS *à piratis ſcripſit de redemptione, non redimebatur. Archipiratæ filia eum iurare coegit, vt duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet. iurauit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. duxit* illam

illam. Orba incidit. Pater imperat, vt archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat, nolentem abdicat.

Cont. 6. lib. I.

DECLAMATIO. Bonæ ſpei vxor, bonæ ſpei nurus, quæ vel amare poteſt captiuum, vel odiſſe patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narra, obſecro, ſoceri beneficia puella non miſericordia mota eſt, ſed libidine.

PARS ALTERA. Eo me loco non deſeruit, in quem & pater venire timuit. Vidiſſes membra vinculis preſſa, macie retractos introrſus oculos, attritas cathenis & inutiles manus: talem quis amare, niſi miſericors, poteſt? In tot Conſulatibus Marius nihil habet clarius quàm ſe auctorem. Pompeium, ſi hereditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Seruium regem tulit Roma. Quid tibi videntur illi rapti àb aratro; qui paupertate ſua beatam fecere rempublicam? Non poſſumus vna felices eſſe: quod ſolemus, vna infelices erimus.

DECLAMATIO VII.

A piratis tyrannicida dimiſſus.

LEX. LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. *Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam miſit, ſi præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illum dimiſerunt. Pater in egeſtatem incidit, petit alimenta. Negantem vult in vincula ducere.* C. D.

Cont. 7. lib. I.

DECLAMATIO. *Si praecideritis.* Si iraſceris, potius ſcribe: Si *occideritis.* Tyrannicida exitum tyranni rogo. nō timeo, ne quas manus piratæ ſoluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærit nunc quomodo tyranni fiant. *Duplam dabo.* Apparet, pro vnico filio rogat. *Duplam dabo:* alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. *Si manus præcideritis.* Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Negem tuam eſſe epiſtolā & habes argumentū. dic: ego rogare etiā pro adultero ſoleo. Remiſerūt me Reipublicæ cū manibus, patri cū epiſtolis. Hoc noſtro ſeculo ad fabulas deerat, vt narraretur aliquis ſolutus

F 4

à piratis,alligatus à patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor. *Duplam dabo.* Quid neceſſe eſt? potui vilius ſolui. *Vt præcidatus manus.* Obſtupuere prædones,& Indica, inquiunt patri,non omnia piratas vendere. Qualem optem patrem,neſcio. Diues debilitat,egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi eſt patrimonium tuum,quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis?

Pars altera. Suſcepi tria prodigia,inter me:& ſe furentia, Vnum, qui poſſet patriam opprimere: alium, qui fratrem violare:alium,qui patrem. Lex hæc ſcripta eſt pro malis patribus. Nam boni etiam ſine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent: & ſi ſperaſſent,vtique præcidiſſent.Non ira illa patris,ſed calliditas fuit.Vnde redimerem,non habebam.Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram,in qua nec filij quidem patres alunt.vſus conſilio ſum,ſciens piratas non crudeles, ſed auaros,feci vt deſperarent,quòd poſſes redimi.An prudenter cogitauerim,neſcio.interim feliciter cogitaui. Excluſa mens eſt,ex quo vidi vnum in arce filium; alterum in adulterio,tertium in parricidio.Relictus ſolus ex his ſenex.

Extra. Hic color approbandus eſt impetu. Magna enim vi opus eſt, vt aliquis accuſando ſe miſerabilẽ faciat. Sparsvm memini hominem inter ſcholaſticos inſanum, inter ſanos ſcholaſticum.

Declamatio viii. *Ter fortis.*

Lex. qvi ter fortiter fecerit militia vacet. *Ter pater fortem in acie,quarto volentem exire retinet, nolentem abdicat.*

Cont.8. lib I.

Declamatio. Quod patriæ ſupereſt,patri vindico. O me, filio pugnante, laſſum. Iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris ſi quod legi ſatis eſt patri nimis eſt. Cauſa mihi abdicandi eſt, ne ſine filio viuam. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. Optimus virtutis finis eſt, antequam deficias deſinere. Lex quoque ter viro forti aut diffidit, aut conſulit.

Pars altera. Certè abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter victi militant. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Quicquid honoris nomine datur, in vtramque partem licet.

tet. Alioquin definit præmium eſſe, cui neceſſitas iniungitur. Otium imperas animo non otioſo. Tumultus exortus eſt. In me omnium ciuium diriguntur oculi: & adhuc, verum dicendum eſt, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnaui, niſi coactus. Adhuc militia mea legis munus eſt. Athenienſes abdicato vicerunt duce. Quantum intereſt! Ille abdicationem virtute deleuit, ego merui.

EX LIBRO SECVNDO CONTROVERSIARVM.

DECLAMATIO I.

Adoptandus poſt tres abdicatos.

DIVES *tres filios abdicauit, petiit à paupere vnicum in adoptionem. Pauper dare vult: nolentem ire abdicat. Contradicitur.*

Contr. I lib. 2.

DECLAMATIO. Nunquam futurum putaui, vt aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſceret. Diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Ita nos pauperes ſumus, qui habemus quod diuites rogent? Si immerito abdicauit, odi patrem, tot eiicientem innocentes: ſi merito, odi domum tot facientem innocentes. Amo æquè paupertatem ac patrem: vtrique aſſueui. Non tibi per multos fulta liberos domus eſt: quanquam nec ſic quidem debuiſti dare. Tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt. Abdico, inquit. apparet, vnde venias. Vna inter nos diſputatio eſt: iſte me dignum putat beato patre, ego me meo. Diuitem, inquit, eſſe te volo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Quid me videri velim, neſcio. Innocentem? ſed abdicor: nocentem? ſed adoptor. Non vt in ceteris abdicationibus, in mea poteſtate eſt non abdicari. Perditurus ſum patrem, ſi abdicor: perditurus ſum, ſi non abdicor. Quid intereſt, vtrum eiicias, an transferas? Et ſi parendum in omnibus patri, in

eo non parendum,quo efficitur,ne pater ſit.Graue eſt,carere vnico;grauius eo, quem alius concupiſcit.Non delectant ignoti ſeruorum domino greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula.patrem gratis amo. Neceſſe eſt vt timeam infelicem liberis domum.Non poteſt inueniri reconciliationis aptius tempus.diues filios quærit.

Pars altera. Magnum & hoc inter cetera paupertatis incommoda eſt, quod abdicationem filius nõ timet. Senatorium gradum cenſus adſcendit. Cenſus equitem Romanum à plebe ſecernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cenſu iudex in foro legitur. Facilius eſt paupertatem laudare,quàm ferre. Si emendati,inquit,fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis. ſi perſeuerauerint, habebo pro illis.

Extra. Aridi declamatores fidelius quos propoſuerint colores tuentur. non enim alicuius ſententiæ dulcedo ſubrepit,nullum ſchema ſollicitat:Sic quæ malam faciem habent,ſæpe pudicæ ſunt: non animus illis deeſt, ſed corruptor. Gallus Vibius fuit tam magnæ olim eloquentiæ,quàm poſtea inſaniæ. Cui hoc accidiſſe vni ſcio,vt ad inſaniam non caſu caderet, ſed iudicio perueniret. Nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat, quod ſimulabat,ad verum redegit. Otho Ivnivs pater edidit quatuor libros colorum, quos bellè Gallio noſter Antiphontis libros vocat: tantum in illis ſomniorum eſt. Syriacvs contra Maximum Stertinium, à quo premebatur, cùm comes eius fuiſſet, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc eſt conſuetudo veſtra,iniuriam vocatis finem ſeruitutis.

Declamatio II.

Iuſiurandum mariti & vxoris.

Vir & vxor iurauerunt, vt ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregrè profectus eſt,miſit nuncium vxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit. Recreata,iubetur à patre virum relinquere.non vult.abdicatur. C.D.

Contr.2. li.2.

Declamatio. Dij immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effeciſtis vt illud non periculum amantis eſſet, ſed experimentum. Hos diuidere vult ſocer, quos nec mors quidem diuidet. Moriar, inquit: habeo & cauſam & exemplum. Quædam ſe maritorum rogis ardentibus miſcuerunt: quædam anima redemerunt maritorum ſuorum ſalutem, ſollicitudine breui. Inter has puella viua numeratur. Aſſiduè contentiones erant: Sine te viuere non poſſum. imo ego ſine te. qui certantium exitus eſſe ſolet: iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, vt viui non diducerentur; cum illud quoque cauerint, ne morte diuiderentur.

Pars altera. Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quid non poteſt, quæ mori poteſt? Pænè dum falſæ mortis nuncium miſit, veræ recepit. Potes ſine viro pati peregrinationem eius tuliſti. Iureiurando iam liberata es caſu proximo.

Extra. Ovidivs naso apud Arellium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controuerſiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadam dixit: Non vides, vt immota fax torpeſcat, & ignes exagitata reſtituat. Mollit viros otium, ferrum ſitu rubiginem ducit. Naſo dixit:

Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas,
Et rurſus nullo concutiente mori.

Hic autem dixit: Quicquid laboris eſt, in hoc eſt, vt vxorem à viro, & virum ab vxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, vt iurare promittas, ſi amare permiſeris. *Eiuſdem.* Pauca noſti, pater crimina: & litigauimus aliquando, & cecidimus: & fortaſſe, quòd non putas, peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis ſuis, vt tolleret tres verſus: periuit inuicem, vt tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conſcripſerant illi quos tolli vellent, ſecreto: hic, quos tutos eſſe vellet. In vtriſque codicillis iidem verſus erant: ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit.

Semibouémque virum, ſemiuirúmque bouem. Secundum,
Et gelidum Borean, egelidúmque Notum.

Ex quo apparet, ſummi ingenij viro non iudicium defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorum, ſed

animum. Aiebat interim decentiorem eſſe faciem, in qua aliquis næuus eſſet.

DECLAMATIO III.

Raptor patrem non exorans.

LEX. RAPTOR NISI ET SVVM ET RAPTAE PATREM INTRA TRICESIMVM DIEM EXORAVERIT, PEREAT. *Raptor raptæ patrem exorauit, ſuum non exorat. Reum facit dementiæ.* C. D.

Cont. 3. lib. 2.

DECLAMATIO. Quid contremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuiſtis oculi? Nondum eſt triceſimus dies. Ne triſtiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus eſt. Ne omnia vitia eius ab adoleſcentia repetam, virginem rapuit, patrem accuſat. Hoc intra triginta dies. Putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negaui? Miraris dubitare patrem? Lex ipſa inter mortem & nuptias dubia eſt. Semper enim ſibi omnia ſicere credidit: nihil me vnquam rogauit. Ignouit, inquit. ita aliquis ante me rogatus eſt? Demens ſum. Vides: nimirum turpiter viuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Poteſt aliquis ignoſcere, ſic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. Me miſerum, quàm pæne promiſi! O me miſerum quod tantum triginta diebus iraſci poſſum! Quid mirum, ſi citius illum exoraſti? facilius eſt donare iniuriam, quàm crimen. Procede in medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt. & tibi vacat accuſare? Sic aliquis exorat? ſic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non ſum exoratus. nondum tranſiuit tempus. etiamnum exorari poſſum. Quàm iniquum eſt, nondum eſſe me nocentem, & iam reum.

PARS ALTERA. Me miſerum, pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, tempori autem multum. Infelicior ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Si ſeruaturus es filium, iam

tempus

tempus fuit:ſi occiſurus,iam tempus eſt. Prior rogatus eſt, qui magis timebatur.

Declamatio IV.

Nepos ex meretrice ſuſceptus.

ABDICAVIT *quidam filium. Abdicatus ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit filium. æger ad patrem miſit. cum veniſſet, commendauit ei filium, & deceßit. Pater poſt mortem illius in adoptionem recepit nepotem. Accuſatur ab altero filio dementiæ* C.D.

Cont 4.lib.2.

DECLAMATIO. Dementia in me noui generis arguitur: ſanus eram,ſi non agnoſcerem meos. Expectabam,vt aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorum, fratre ceſſante. Deficientis ſpiritus in aduentum meum ſuſtinebatur. Intraui: iam cadentes oculos ad nomen meum erexit, fugientémque animam retinuit. In ſinu meo & filium,& animam depoſuit.Nunciatum eſt mihi,in vltimis eſſe filium:nec hoc à fratre.

PARS ALTERA. Pater iſtius incertus eſt. bene cum ipſo ageretur: ſi & mater. Incidit in meretricem, inter cetera malam & fœcundam. Mulier, neſcio, aduerſus patrem iniurioſior ſis, quòd abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptauit eius filium, propter quam eiecerat ſuum.

Declamatio V.

Torta à tyranno pro marito.

TORTA *à tyranno uxor nunquid de viri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. poſtea maritus eius tyrannum occidit. intra quinquennium non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.*

Cont. 5.lib.2.

DECLAMATIO. Eas nuptias tyrannicidium didu-

xit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ: rapiebantur virgines: nullæ tunc videbantur feliciores, quàm quæ liberos non habebant. Suſpicatus eſt hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue non bene tegit vultus magna conſilia; tamen de vxoris garrulitate queri non poteſt, cùm ſciat quemadmodum taceat. Impoſita in eculeum, ſæpius ad abſentem virum reſpexit, quàm ad præſentem tyrannum. Explicatur totus aduerſus infelicem fœminam tyrannicæ crudelitatis apparatus: & illa inſtrumenta, virorum quoque animos ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris ſcientiam proponuntur: Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio Reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit: tyrannicidam dedit. Miraris, ſi tranſit quinquennium inter vxorem tortam & virum occupatum? Sciſſum corpus flagellis igne aduſtum, tormentiſque conuulſum? Ignoſcetis puto mulieri, ſi dixero, Feſſa eſt. Quid tyrannicidio glorïaris? Facilius eſt tyrannum occidere, quàm ſuſtinere. Verbera, laminæ, eculei quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua, quid amplius dicam? & tyrannus torquebat, cum de tyrannicidio quæreret. Num premit cenſum onerosa ſumptibus, & (vt ſeculi mos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, vſque in publica damna priuatis inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad certam diem fœcunditas. Sui iuris rerum natura eſt. Vtrum putas tuum mirandum eſſe tyrannicidium, an huius ſilentium.

PARS ALTERA. Ego torta ſum, meritò obiiceres, niſi te vindicaſſem: etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium, ſcelus non facere. Deinde nec ſciſti. non enim tibi indicaui. Nec tam magnum conſilium, virilibus quoque animis graue, commiſi muliebri garrulitati: quæ id ſolum poteſt tacere quod neſcit. Quo tempore vxor torta eſt nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: poſtea cogitaui: Et hæc ipſa mihi cogitandi cauſa fuit, vxoris vltio. Si quod audierat tacuit, non beneficium eſt, ſed fides.

EXTRA. L. VINITIVS, quo nemo ciuis Romanus in agendis

agendis cauſis præſentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præſtatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat: ſed non deſiderabat hanc commendationem, vt ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus: L. Vinitius ingenium in numerato habet.

DECLAMATIO VI.

Pater & filius luxurioſi.

QVIDAM *luxuriante filio luxuriari cœpit. Accuſatur à filio dementiæ.* C. D.

Cont. 6. lib. 2.

DECLAMATIO. Accuſator meus intra ſe contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen abſolui. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicis: luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. Quidam ſummum bonum dixerunt voluptatem. Nihil eſt mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Ebrietatem patri obiicit ebrius.

PARS ALTERA. Adoleſcens luxurioſus peccat: ſenex luxurioſus inſanit? Nemo vitia quia odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, vt bene pugnaret exercitus? Non coërcet vitia, qui prouocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non ſub ſeuera fui diſciplina, non ſub bene inſtitutæ domus lege, quæ poſſet adoleſcentis formare mores, & à vitiis ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Madent cani vnguento & comeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus videtur.

DECLAMATIO VII.

Peregrinus negotiator.

QVIDAM *cùm haberet formoſam vxorem, peregrè profectus eſt. In viciniam mulieris peregrinus mercator migrauit: ter illam appellauit de ſtupro, adiectis pretiis. Negauit illa. Deceſſit negotiator, teſtamento omnibus bonis eam reliquit he-*

redem: & adiecit elogium, QVIA PVDICAM COMPERI. *Adit hereditatem. redit maritus: accuſat adulterij vxorem ex ſuſpicione.*

Cont.7.lib.2.

DECLAMATIO. Seram querelam detulit. Non accuſo adulteram, niſi diuitem factam. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus,ſi tacere poſſum,confitendum habeo,hac me cauſa abfuiſſe. Tempus eſt de vxore marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram : & aduerſus officioſum ſalutatorem,inhumana potius quàm verecunda ſit:longè ante ſuam impudicitiam ore,quàm verbo neget Nemo fortiter negantem iterum rogabit. Omnium bonorum heres ſola eſto,quia corrumpi non potuiſti,quia tam feliciter pudicitiam cuſtodiſti. Tace paulisper nomen auctoris. Nunquam non teſtamentum viri creditur ? Adeóne iam omnis patientia ſeculi noſtri abiit, vt aduerſus querimoniam viri,alieno teſte defendatur vxor? Muliebrium vitiorum fundamentum auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulterij , poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur,quo veſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant,vt adultera tenui veſte perſpicua ſit, eo nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinúſque agnouerit. Fruſtra æſtimabo eſſe indicia,ſi tantum qui rogat,comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur , pudicam tantum vnus, & peregrinus,cui plus laudator quàm accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audiui pudicam in adulteri elogio. Deiice in terram oculos,& aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quiſque pro te neget. Pudicam ille dixit,ego impudicam. Puto,plus creditis ciui,quàm peregrino:marito,quàm adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit: QVIA PVDICAM,inquit,COMPERI,quòd nulli præter me contigit.

PARS ALTERA. Formoſa eſt,hoc natura peccauit. Sine vito fuit , hoc maritus peccauit. Appellata eſt , hoc alius peccauit. Negauit,hoc pudicè. Heres relicta eſt,hoc feliciter. Hereditatem adiit,hoc conſulto fecit.

EPITOMÆ DECLAMATIONVM

LIBER TERTIVS.

SENECA NOVATO, SENECAE, MELAE FILIIS Salutem.

QVOSDAM diſertiſſimos agnoui viros, non reſpondentes famæ ſuæ cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, ſimul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerant, deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſque æquè mihi mirum, quàm certum eſt. Memini itaque me à Seuero Caſſio quærere, quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua non reſpōderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat valens cultu, ingentibus plena ſententiis. Nemo minus paſſus eſt aliquid in actione ſua otioſi eſſe. Nulla pars erat, quæ non ſua virtute ſtaret. Nihil, in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia intenta aliquo, petentia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audiētium affectus. Verum eſt quod de illo dicit Gallio noſter. Cum diceret, rerum potiebatur. adeo omnes imperata faciebant. Cum ille voluerat, iraſcebantur. Nemo non illo dicente timebat ne deſineret. Non eſt, quod illum ex his quæ edidit æſtimetis. Sunt quidem & hæc quibuſdam grata. Verum eloquentia eius longè maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere, quibus maiori commendationi eſt audiri quàm legi, ſed in illo longè maius diſcrimen eſt. Primum tantundē erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo cōſpicua, ſuauitas valentiſſimæ vocis. Quamuis hæc inter ſe

raro coëant, vt eadem vox & dulcis ſit & ſolida. Pronunciatio quæ hiſtrionem poſſet producere, tamen quæ hiſtrionis poſſet videri. Nec illo quicquam magis mirareris, quàm quod grauitas quæ deerat vitæ actioni ſupererat: quandiu citra iocos ſe continebant cenſoria oratio erat. Deinde ipſa quæ dicebat, meliora erant quã quæ ſciebat. Vir enim præſentis animi, & maioris ingenij quam ſtudij magis placebat in his quæ inueniebat, quàm in his quæ attulerat. Iam verò iratus commodius dicebat. Ideo diligentiſſimè cauebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat executio: melius ſemper fortuna, quam cura, de illo merebat. Id nunquam tamen hæc felicitas illi perſuaſit negligentiæ. Vno die priuatas plures aiebat, & ita vt alteram ante meridiem ageret, alteram poſt meridiem: publicam vero nunquam amplius quàm vnam vno die. Nec tamen ſcio, quem reum illi defendere, niſi ſe, contigerit. Adeo nunquam vllam materiam dicenti, niſi periculis ſuis, habuit. Sine commentario nunquam dixit: nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Ex maxima parte perſcribebatur actio. Illa quoque quæ ſalſe dici poterant, annotabantur: ſed cùm procedere nollet niſi inſtructus, libenter ab inſtrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito ſe antecedebat. Nunquam non vtilius erat illi deprehendi quam præparari: ſed magis illum ſuſpiceres, quod diligentiam non relinquebat, cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum vt bene declamaret, inſtruerent: phraſim nec vulgarem, nec ſordidam, ſed lectam: genus dicendi non remiſſum aut languidum, ſed ardens & cogitatum: nec lentas, nec vacuas explicationes, ſed plus ſenſus quàm verborum habentes: diligentiam maximum etiam mediocris ingenij ſubſidium. Tamen non tantum infra ſe cum declamaret, ſed etiam infra multos erat. Itaque raro declamabat, & non niſi ab amicis coactus. ſed quærenti mihi, quare in declamationibus impar eſſet ſibi, hoc aiebat: Quid in me miraris, pæne omnibus euenit. Magna quoque ingenia, à quibus multum abeſſe me ſcio, quando plus quã in vno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenij in oratione ſoluta

ſuta reliquit. Ciceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit. Orationes Saluſtij in honorem hiſtoriarum leguntur. Eloquentiſſimi viri Platonis oratio quæ pro Socrate ſcripta eſt, nec patrono, nec reo digna eſt. Hoc non ingeniis tantum, ſed corporibus videmus accidere: quorum vires non ad omnia quæ viribus efficiuntur, aptæ ſunt. Illi nemo luctando par eſt: ille ad tollendam magni ponderis ſarcinam præualet: ille quicquid apprehendit, non remittit, ſed in procliue nitentibus vehiculis, moraturas manus iniicit. Ad animalia venio: alij ad aprum, alij ad ceruum canes faciunt. Equorum non omnium, quamuis celerrimi ſint, idonea curriculis velocitas eſt. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et vt ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Batyllus in tragœdia, multum à ſe aberant, Numenio cum velocitas pedum non cõcedatur tantum ſed obiiciatur, lentiores manus ſunt. Quidam cum hoplomachis, quam cum Thracibus optimè pugnant. Et quidam ſic cum ſcæua componi cupiunt, quomodo alteri eſt. In ipſa oratione quamuis vt materia ſit, tamen ille qui optimè argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, quàm præparat. Paſſienus noſter cum cœpit dicere, ſecundum principium ſtatim fuga fit, ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus neceſſe eſt, audiunt. Miraris eundem non æquè bene declamare, quam cauſas agere: aut eundem non tam bene ſuaſorias, quàm iudiciales controuerſias dicere? Silo Pompeius ſedens & facundus & litteratus eſt, & haberetur diſertus, ſi à prælocutione dimitteret, declamat tam male, vt videar belle optaſſe cum dixi: Numquam ſurgas. Magna & varia res eſt eloquentia: nec adhuc vlli ſic indulſit, vt tota contingeret: ſatis felix eſt, qui in aliquam eius partem eſt receptus. Ego tamen & propriam cauſam videor poſſe reddere: aſſueui non auditorem ſpectare, ſed iudicem: aſſueui non mihi reſpondere, ſed aduerſario. Non minus deuito ſuperuacua dicere, quàm contraria. In ſcholaſtica quid non ſuperuacuum eſt, cum ipſa ſuperuacua ſit? Indicabo tibi affectum meum. cum in foro dico, aliquid ago: cum declamo, id quod belliſſime Cenſorinus aiebat de his qui honores in

municipiis ambitioſe peterent, videor mihi in ſummis laborare. Deinde res ipſa diuerſa eſt. Totum aliud eſt, pugnare: aliud, ventilare. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, ſcholam quaſi ludum eſſe, forum harenam. Et ideo ille in foro primum dicturus, tiro dictus eſt. Agedum iſtos declamatores produc in ſenatum, in forum, cum loco mutabantur, velut adſueta claſſi, & dilectæ vmbræ corpora ſub dio ſtare non poſſunt, non imbrem ferre, non ſolem ſciunt: vix ſe inueniunt. Aſſueuerunt enim ſuo arbitrio diſerti eſſe. Non eſt quòd oratorem in hac puerili exercitatione ſpectes. Quid ſi velis gubernatorem in piſcina æſtimare? Diligentiſſimè tibi me excuſarem, tanquam huic rei non eſſem natus: niſi ſcirem & Pollionem Aſinium, & Meſſalam Coruinum, & Paſſienum, qui nunc primo loco ſtat, minus bene videri quam Ceſtium, aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicentium vitium eſſe, an audientium? Non illi peius dicunt, ſed hi corruptius iudicant. Pueri fere, aut iuuenes, ſcholas frequentant. Hi non tantum diſertiſſimis viris, quos paulo ante retuli, ſed etiam Ciceroni Ceſtium ſuum præferrent, niſi lapides timerent. Quo tamen vno modo poſſunt, præferunt. Huius enim declamationes ediſcunt. Illius orationes non legunt, niſi eas quibus Ceſtius reſcripſit. Memini me intrare ſcholas, cum recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius: ex conſuetudine ſua miratus dicebat: Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem: ſi Pantomimus eſſem, Batyllus eſſem: ſi equus, Meliſſio. Non continui bilem, exclamaui. Et ſi cloaca eſſes, magna eſſes. Riſus omnium ingens. ſcholaſtici intueri me, quis eſſem qui tam craſſas ceruices haberem. Ceſtius Ciceroni reſponſurus, mihi quid reſponderet, non inuenit, ſed negauit ſe executurum, niſi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exiturum, niſi lotus eſſem. Deinde libuit Ciceroni de Ceſtio in foro ſatiſfacere, ſubinde nactus eum in ius ad prætorem voco: & cũ, quantum volebam, iocorum conuiciorumque effudiſſem, poſtulaui vt prætor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde ad alterum prætorem eduxi, & ingrati poſtulaui. Iam apud prætorem vrbanum curatorem ei

petebam,

petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculum concurrerant, & rogantibus dixit, moleſtum me amplius non futurum, ſi iuraſſet diſertiorem eſſe Ciceronem, quàm ſe. verum nec vt hoc faceret, vel ſerio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, vt ſcires in declamationibus in tantum aliud genus hominum eſſe. Si comparari illis volo, non ingenio mihi maiore opus eſt, ſed ſenſu minore. Itaq; vix iā obtineri ſolet, vt declamem: illud obtineri non poteſt, vt velim, aliis quàm familiariſſimis audientibus: & ita faciebat. Eius declamationes inæquales erant: ſed ea quæ eminebant, in quacunque declamatione poſuiſſes, inæqualem eam feciſſent. Compoſitio aſpera, & quæ vitaret compoſitionem ſententiæ viuæ. Iniquum tamen erit ex his eum æſtimari, quæ ſtatim ſubtexam: non enim hæc ille optimè dixit, ſed hæc optimè teneo.

CONTROVERSIA I.

Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.

LEX. COECVS DE PVBLICO MILLE DENARIOS ACCIPIAT. Thema. *Decem adoleſcentes cum bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, vt cuius nomen exiſſet, excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exit ſors cuiuſdam. Excæcatus eſt petit mille denarios: negantur.*

CONTRA EXCOECATVM. Hi ſunt oculi, quos extimuiſtis mariti. O legem; ſi excæcat homines, abrogandam. Nulli dat mille denarios, niſi qui inuitus accepit. Dic nunc, Miſerere. Hoc, cum excæcareris, non dixiſti. Reſp. debilitatem conſolatur non emit. Conſumptis patrimoniis membra conferunt. Vtilius eſt Reip. vnum cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non ſolus à vobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur: non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, vbi homines maiorem partem vitæ in tenebris ita agunt, vt nouiſſimè ſolem quaſi ſuperuacuum faſtidiant.

PARS ALTERA. Illis nouem nihil daturus eſt: nulli non fauorabilis erit, ſi eos à quibus excæcatus eſt, deci-

pit. Circumuentus adoleſcens ab illis nouem veteranis conſumptoribus: Solus, inquit, nouem conſentientibus reſiſtere non potui. Omnia ex compoſito facta ſunt. vnus mentionem intulit, omnes approbauerunt. Electus eſt, qui ſortiretur. Sors huius quæ exiret prima ſubiecta eſt. Cum repugnaret, excœcatus eſt. Si circumuentus eſt, inquit, iniuriam perſequatur: de vi agat, talionem petat. videbimus. primum eſt, vt habeat vnde viuat.

CONTROVERSIA II.

Parricida æquis ſententijs abſolutus.

THEMA. *Quidam filium accuſauit parricidij. Aequis ſententijs abſolutum abdicat.*

CONTRA FILIVM. Minus eſt iam quod rogo. non peto vt me à parricida vindicetis, ſed vt ſeparetis. Parricidā non accuſo, ſed fugio. Quando iſte accuſatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil medium eſt inter teſtamentum, & culeum? Non eſt abſolutus parricida, ſed dubius. Vt abſoluaris, multis tibi ſententiis opus eſt: vt damneris, vna. Non abſoluerunt reum, ſed ſeculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate miſericordiam, in qua lex abſolutionem det paribus tabulis? Quæris quàm multis non placeas? ſi vnum adiecero, parricida es. Abſolutionem legi, non innocentiæ debes. Abſolutus, inquit, ſum. Non abdico te propter parricidium, ſed propter alia vitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

PARS ALTERA. Manifeſtus eſt adoleſcentis color, vt dicat ſe auctoritate patris oppreſſum.

CONTROVERSIA III.

Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptauit.

LEX. CVM FILIO TRICENARIO PATER PATRIMONIVM DIVIDAT. Thema. *Quidam habuit filium frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum. Frugi peregrè profectus*

fectus eſt. Captus eſt à piratis: ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante luxurioſus præuenit & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratrem ſuum. Abdicatur.

PRO FRATREM ADOPTANTE. Non eſt quòd quiſquam me laudet. prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. vna nauigauit, vna periclitatus eſt, vna omnes emenſus eſt terras, tantum reliquit me ad paternam domum. Non eſt quod excuſatione ætatis vtaris. potes nauigare. Vtrique gratias agere deberet. Frater me iſti reduxit: ego iſti fratrem. Si tanquam inertem abdicaſti, nauigauit: ſi tanquam impium ſuos redemit. Non poteſt eripi filio, quod à lege accepit. Quomodo enim pater poteſt eripere, quod non poteſt non dare?

PARS ALTERA. Per alterum mihi neceſſe eſt abdicare quem nolo. Hoc vno alter alteri placet, quod vterque patri diſplicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in vulneribus periculoſis fieri ſolet, vt malum cum ipſo corpore exſecetur. Adoptare adoleſcenti permittitis, quem lex in diuidendo patrimonio experitur? Lex te ad miniſterium patrimonij admittit, non in dominium. Eſt aliqua ætas, à qua aliquis filius eſſe deſinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quiſquam poteſt alium in manum ſuam recipere, qui ipſe in aliena manu eſt. Quomodo fieri poteſt, vt tibi poteſtas vitæ neciſque aut in fratrem ſit, aut filium non ſit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogaſſes. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quidquid tricenarius reliquerat, abdicatus abſtulerat. Quid facerem ſolus, ſenex: inops: cuius patrimonium alter diuiſerat, alter abſumpſerat?

CONTROVERSIA IV.

Seruatus à filio.

LEX. SERVATVS CONTRA SERVATOREM NE QVAM HABEAT ACTIONEM. Thema. *Seruatus à filio eum abdicat. Ille præſcribit.*

CONTRA FILIVM. Licuiſſet perire, ſi non licet

loqui. Senatum me putatis? Captus ſum. Redde me hoſti. Captiuis loqui licet. Quid tantopere beneficia vitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hoſti reddiderit, ſeruatorem vocabo. An vos abdicationem putatis actionem? etiam ſi actio eſt, lex quæ de ſeruato loquitur, ad perſonas tantum extraneas pertinet: ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad ſeruum & dominum, libertum & patronum. Vt à patria poteſtate diſcedas, & ad æſtimationem beneficij venias, qui dat vitam, ſi prior accepit, non obligat, ſed reddit. proceſſi in aciem. exemplum filio meo: vicit me non hoſtis, ſed ætas. ſeruauit, quem ſæpe ſeruaueram. Rediuiuum me ſenem meretrix vocat. paraſitorum iocantium materia ſum. omnibus iſtis tanquam ſeruatoribus tacere iubeor. Fili, ſi viuere mihi non licet. cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti? Audite filij mei gloriam. patricidium non fecit, cum poſſet ſeruare, ſeruauit.

Pars altera. Hic me genuit. Hic mihi ſpiritum, hic mihi has manus, quibus ſeruaretur, dedit.

Controversia V.

Pater raptam continens.

Lex. Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet. Thema. *Raptor poſtulat, vt rapta educatur: pater non vult.*

Contra raptorem. Iſte raptor eſt, ego in ius adducor. Non eſt enim tam facile homini probo occidere, quàm perdito mori. Communis, inquit, lex eſt. dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea iſta ſit. Quando ergo, inquit optatis? Hoc tempore non poſſum. Curo vulnera. familiam reficio; expugnatam domum lugeo; ereptam virginitatem conſolor. Minantem ſibiipſi cuſtodio. Quando optabis? cum rapta voluerit, non cum raptor. Quando optabis? cum tu noles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. confirmo animum. Non eſt facile hominem occidere: premo interim gemitus meos, & introrſus

ſus erumpentes lacrymas ago. Scio quid futurum ſit, vultus te meus decipit. Stulte, quenquam morari putas nuptias filiæ ſuæ? in ſecurim incurris, & carnificem vltro vocas. Cum rogare debeas, conuitium facis. Nemo vindicare ſe cogitur.

Pars altera. Nihil eſt miſerius, quàm incertum inter vitam mortémque deſtitui. Iam beneficium erit, etiam ſi mortem optauerit. In amorem filiæ iſtius incidi. Appellare de nuptiis debui patrem: feci. Sed videris, quàm etiam in lege lentus ſit. Raptor vitam alieni arbitrij habet, libertatem ſui. Lex communis eſt. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod ſperare poſſit. In lege, inquit, non eſt ſcriptum quando: imme-ſtatim. Quotiens enim tempus non adiicitur, præſens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput eius non permittitur. Crudelius eſt quàm mori, ſemper timere mortem.

Controversia VI.

Domus cum tyranno incenſa.

Actio. Damni illati sit actio. Thema. *Quidam tyrannum ex arce fugientem cum perſequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit. Præmio accepto, agit cum illo dominus dãni.*

Pars prima. pro tyrannicida. Cur non excluſiſti? Quare recepiſti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? Nemo non venienti domum clauſit. Aditum in domum non habui, qui in arcem habui. Non gaudes te aliquid impendiſſe publicæ libertati? Hic eſt in cuius domo tyrannus occiſus eſt. Tanquam tyrannicida, monſtraris. Redde, inquit, domum. Ita viuo tyranno non perdideras. Tyranni amicus, tyranni ſatelles; certè, quod negare non potes hoſpes. Diu expectaui, an eiiceretur tyrannus. Facilius potes accuſare aut te, qui tam familiaris tyranno fuiſti, vt illi maximè tua placeret domus, qua illum recepiſti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum cõfugit: aut, vt culpa te liberem, facilius potes accuſare fortunam, quæ tyrannum potiſſimum ad te detulit.

Pars altera. Eius debet eſſe damnum, cuius eſt præmium. Non eſt iniquum, eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepiſti. Non elegit domum tyrannus: nec enim hoc illi vacabat: ſed in eam quam potuit, irrupit. Cum ego in ea non eſſem, nactus hic occaſionem nocendi, intrare noluit: & tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculoſum vrbi accepit præmium, maius ſine dubio, quaſi damnum ſarcire deberet.

Controversia VII.

Venenum datum filio furenti.

Thema. *Filio furenti, & ſua membra lanianti, pater venenum dedit. Accuſatur ab vxore malæ tractationis.*

Contra maritvm. Non mirum eſt quare viuat, quæ filium perdidit. Viuit, qui occidit.

Pro altera. Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris miſera mulier, in orbitatis tuæ tempore: non perdidiſti tunc filium, ſed tunc extuliſti.

Color. Alfivs Flavvs hanc ſententiam dixit: Ipſe ſui & alimentum erat, & damnum. Hunc *Ceſtius* quaſi corruptè dixiſſet, obiurgans: Apparet, inquit, te poëtas ſtudioſe legere. Iſte ſenſus eſt eius, qui hoc ſæculum amatoriis non artibus tantum, ſed ſententiis impleuit. Ouidius enim in libris Metamorphoſeon dicit:

Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu
Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Controversia VIII.

Olynthius pater reus concurſus.

Lex. qvi coetvm et concvrsvm fecerit, capitale sit. Thema. *Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas venit. Athenienſes omnibus ciuitatē Olynthiis decreuerunt. Inuitatus ad cœnā ab adoleſcēte luxurioſo, cum filio venit. Ibi cum de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit, adoleſcens retentus eſt. Pater flere ante domū cœpit: incen-*

incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, & filius Olinthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumque fecerit.

Pro reo concvrsvs. Miſero ſi flere non licet, magis flendum eſt. Imperari dolori ſilentium nō poteſt. Fuerūt ex populo qui dicerent, Hic meum filium, hic meam corrupit vxorem: ſuum quiſque illo & ignem attulit, & dolorem. Timeo, fili, ne dum te quæro, in oſſa alicuius raptoris incidam. Vbi Athenarum fides? Vbi hoſpitales inuicem dextræ? Capti, inquam, fili, ſumus. Dum licet fugiamus: ſed tanquam à Philippo. Pariter apud Philippū certè viri fuimus. Lacrymæ meæ vocantur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere deſierim. Tantus ſcilicet ſum, vt in ea ciuitate populum concitare potuerim, in qua filium ſeruare non potui. Non quotiens conuenerūt in aliquem locum plures, cœtus & concurſus eſt: ſed quotiens conuocati, quotiens parati, quaſi ad ducem ſuum concurrerunt. Non ſi vna vicinia coit, aut ſi trāſenuntium paucorum numerus affluxit: ſed vbi totus, aut ex parte magna populus, vbi diuiſa eſt in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnę nomen eſt, coeuntis ex conſenſu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, ſed ad incendium quod tamen populus maluit ſpectare, quàm extinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus eſt; ſed eum, à quo cœtus factus eſt. Non mihi tanti vltio fuit, vt amittere filium: & tentaui populum rogare, nec potui.

Pars altera. Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad vindictam iniuriarum omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſeruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Controversia IX.

Crux ſerui venenum ægro domino negantis.

Thema. *Æger dominus petijt à ſeruo, vt ſibi venenum daret. Non dedit. Cauit teſtamento vt ab heredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus tribunos.*

Pro servo. Lex Cornelia te appello. Ecce heres iubet, quod tu vetas. Ne quis illum domino diſplicuiſſe putet, tunc huic parari crucem iuſſit, cum ſibi venenum. Plura ſerui crimina confitemur, intempeſtiuas potiones, inutiles cibos, deſideranti negauit. Quid enim ille non voluit, qui venenum petiit? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si vincitur, periturus eſt: ſi non vincitur, ſeruiturus eſt ei à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt: ex altera teſtamentum: crux vtrinque. Furioſus ſeruum ſine cauſa occidere voluit. Quæritis inſaniæ argumentum? & ſe ipſe voluit occidere. Seruo, inquit, tribuni non poſſunt ſuccurrere: non natum regem habuimus. Seruo indice, patefacta eſt Bruti liberorum cum Tarquiniis coniuratio. Ergo nihil intereſt, venenum domino aliquis dederit, an negauerit? Etiam vbi remedium eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam cito vos de vita domini ſeruum deſperare vultis, quàm heredem? Mortem ſi ſupplicium putas, quid rogas? ſi beneficium, quid minaris? Venenum quiſquam obiecit, niſi datum? Vllum tu finem facies tribuniciæ poteſtati, quam P. R. vt ipſe plurimum poſſet valere, plus quàm ſe voluit? Venenum habere ſcelus eſt tam magnum, quàm dominum occidere.

Pars altera. Mori volens elegit huic miniſterio nequiſſimum ſeruum, audacem, infeſtum ſibi. Ille non ſaluti cōſuluit domini, quem videbat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormenta extendit. Seruus herilis imperij nō cenſor eſt, ſed miniſter. Agitur de iure teſtamentorum quorum interiit omnis poteſtas, ſi neglexerint imperia mortuorum, Tribuni. Itane furcifer tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

***

EPITOMÆ
M. ANNÆI SENECÆ
CONTROVERSIARVM
LIBER QVARTVS.

SENECA NOVATO, SENECÆ, MELAE FILIIS SALVTEM.

QVOD munerarij ſolent facere ad expectationem populi detinendam, noua paria per omnes dies diſpenſant, vt ſit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio, non ſemel omnes produco: aliquid noui ſemper habeat libellus: vt non tantum ſententiarum vos, ſed etiam auctorum nouitate ſollicitet. Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm nota repetẽdi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, de quibus modo aliquid fama promiſit, in omnibus denique rebus videmus accidere. Ad noua omnes concurrunt, ad noua côueniunt. Non tamen expectationem veſtram macerabo, ſingulos producendo: liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Aſinius nunquam admiſſa multitudine declamauit: nec illi ambitio in ſtudio defuit. Primus enim omniũ Romanorũ aduocatis hominibus ſcripta ſua recitauit. Et inde eſt, quòd Labienus homo mentis quàm linguæ amarioris dicit: Ille triumphalis ſenex ἀκροάσεις ſuas nunquam populo commiſit. Siue quia parum in illis habuerit fiduciæ, ſiue (quod magis crediderim) tantus orator inferius id opus ingenio ſuo duxerit. exerceri quidem illo volebat, gloriari faſtidiebat.

Audiui autem illum & viridem,& poſtea iam ſenem cum Marcello Eſernino nepote ſuo,quaſi præciperet. Audiebat illum dicentem : & pridem quidem diſputabat de illa parte quam Marcellus dixerat : prætermiſſa oſtẽdebat, tacita leuiter implebat, vitioſa coarguebat.Deinde dicebat partem contrariam Floridior erat aliquando in declamãdo,quàm in agendo. Illud ſtrictum eius & aſperum,& nimis ratum in dicendo iudicium,adeo ceſſabat, vt in multis illi venia opus eſſet,quę ab ipſo vix impetrabatur. Marcellus,quamuis puer,iam tantæ indolis erat, vt Pollio ad illum pertinere ſucceſſionem eloquentiæ ſuæ crederet, cum filium Aſinium Gallum relinqueret magnum oratorem:niſi illum (quod ſemper euenit) magnitudo patris non produceret,ſed obrueret. Memini intra quartum diẽ quàm Herium filium amiſerat, declamare eum nobis:ſed tanto vehementius, quàm vnquam:vt appareret hominis naturam contumacem cum fortuna ſua rixari. Nec quidquam ex ordine vitæ ſolito remiſit. Itaque cum mortuo in Lycia Caio Cæſare per Codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus: vt erat mos illi clementiſſimo viro non ciuiliter tantum,ſed etiam familiariter, quòd in tam magno & recenti luctu ſuo homo cariſſimus ſibi, pleno conuiuio cœnaſſet, reſcripſit Pollio:Eo die cœnaui,quo Herium filium amiſi. Quis exigeret maiorem ab amico dolorem, quàm à patre? O magnos viros,qui fortunæ ſuccumbere neſciunt, & aduerſas res ſuę virtutis experimenta faciunt. Declamauit Pollio Aſinius intra quartum diem, quàm filium amiſerat. Præconium illud ingentis animi fuit, malis ſuis inſultantis. At contra Haterium ſcio tam imbecillo animo mortes filiorum tuliſſe vt nõ tantum recenti dolori cederet, ſed veteris quoque & obliterati memoriam ſuſtinere non poſſet. Memini cum diceret controuerſiam de illo, qui à ſepulchris trium filiorum abſtractus iniuriarum agit, mediam dictionem fletu eius interrumpi: deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabilius vt appareret quam magna interim pars eſſet ingenij dolor. Declamabat Haterius admiſſo populo ex tempore:ſolus omnium Romanorum, quos meo tempore cognoui, in Latinam linguam tranſtulit Græcam facilitatem. Tanta illi erat velocitas orationis, vt vitium fieret.

Itaque diuus Auguſtus optimè dixit: Haterius noſter ſufflaminandus eſt Adeo non currere, ſed decurrere videbatur:nec verborum tantum illi copia, ſed etiam rerum erat:quotiens velles eandem rem,& quandiu velles,diceret. Aliis totiens figuris, aliis tractationibus. Ita vt nec regi poſſet,nec conſumi. Regi autem ab ipſo non poterat;alioquin libertum habebat,cui pareret,& ſic ibat, quomodo ille aut concitauerat eum, aut refrænauerat. Iubebat eum tranſire,cum aliquandiu locum dixerat:tranſibat. inſiſtere iubebat:eodem loco permanebat. iubebat epilogũ dicere :dicit.Habebat in ſua poteſtate ingenium. in aliena modum.Diuidere controuerſiam putabat ad rem pertinere,ſi illum interrogares:non putabat, ſi audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat ſe ad declamatoriam legem,nec verba cuſtodiebat: Quædã enim ſcholæ iam quaſi obſoleta refugiunt: nec ſi qua ſordidiora ſunt,aut ex quotidiano vſu repetita, pati. Ille in hoc ſcholaſticis morem gerebat, ne verbis calcatis & obſoletis vteretur. Sed quædam antiqua, & à Cicerone dicta,à ceteris deinde deſerta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatiſſimæ curſus poterat abſcondere. Adeo quicquid inſolitum eſt, etiam in turba notabile eſt. Hoc exempto, nemo erat ſcholaſticis nec aptior, nec ſublimior: ſed dum nihil vult, niſi cultè, niſi ſplendidè dicere, ſæpe incidebat in ea, quæ deriſum effugere non poſſent. Memini illum(cum libertinum reum defenderet, cui obiiciebatur quod patroni concubinus fuiſſet)dixiſſe: Impudicitia in ingenuo crimen eſt, in ſeruo neceſſitas, in liberto officium. Res in iocos abiit: non facis mihi officiũ, & multum ille & hic in officiis verſatur:ex eo impudici & obſcœni,aliquandiu officioſi vocitati ſunt. Memini & illam contradictionem ſic ab illo poſitam, magnam materiam Pollionis Aſinij, & tunc Caſſij Seueri iocis præbuiſſe.At,inquit, inter pueriles condiſcipulorum ſinus laſciua manu obſcœna luſiſti, & pleraque huius generis illi obiiciebantur.Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ ſuſpiceres,cum torrentis modo magnus quidem, ſed turbidus flueret. Redimebat tamen vitia virtutibus: & plus habebat quod laudares, quàm quod ignoſceres:ſicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

CONTROVERSIA I.

Pater à ſepulcro à luxurioſo raptus.

THEMA. *Quidam amiſſis tribus liberis, cum aſſideret ſepulcro, à luxurioſo adoleſcente in vicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus conuiuio intereſſe, mutata veſte, dimiſſus, iniuriarum agit.*

PRO PATRE. Nunquam lacrymæ opprimuntur imperio, ſed etiam irritantur. Nulla flendi major eſt cauſa, quàm flere non poſſe. Rapuit me qualem in conuiuio puderet venire, dimiſit qualem ad ſepulcrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quòd in forum amiſſis modo liberis, veniam At ego iam in conuiuio fui. Quouſque, inquit, flebis? Eſt quædam in ipſis malis miſerorum voluptas, & omnis aduerſa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, vbi crudeliter ipſe non fleres. Cum miſerrimum ſit flere, quàm infelix ſum, cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum ſitim, & vomentium famem. Quis eſt iſte, qui ſupra flentem patrem cenſuram lugendi poſtulat? Proiectus in omnia gulæ libidiniſque flagitia, omnibus denotandus cenſoribus, ſæculo præcepta componit. Scit quantum ſuper amiſſos tres liberos patri flendum ſit: quid ſi viueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miſerias ſolatium capio, quòd miſerior eſſe non poſſum. Cineres meorum in ſepulcro video. Magnum ſolatium eſt, appellare ſæpius nomina liberorum, non reſponſura. Hic mihi viuendum eſt: ne cui de nuptiis vel de liberis cogitanti dirũ omen occurram: cogit flere, qui non finit. In illo conuiuio morari, etiam felicis patris eſſet iniuria.

PARS ALTERA. Queſtus fui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent. Nemo amicus, nemo, inquam, propinquus eſt? Sed melius, vt video, illius rabiem nouerant. Feſto die ſodales, amicíque mecum: quorum vnus, Quid hunc miſerum ſic perire patimur? Nemo ſibi ipſi finem flendi fecit. Pudet illos deſinere: cogi volunt. Conſolarer te diutius, niſi iam & accuſare poſſes.

LEX. SACERDOS INTEGER SIT. Thema. *Metellus pontifex cum arderet Veſtæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.*

PRO METELLO. Veſta mater, fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sacrorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem: quàm Metelli, ne ſacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus: cum illi ſacerdotium dedimus. Ciuitas ſollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat pretioſius, ſacra & Metellus O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex æſtimari hoc voluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet ſacerdotium. Habes Veſta duplex pontificis tui meritum: ſeruauit ſacra, nec vidit.

EXTRA controuerſiam. POLLIO: Ante hoc ſi cæcus factus eſſet, non abſtuliſſet. Si poſtea cæcus factus eſt, vidit.

PARS ALTERA. Sacerdotis non integri corporis, quaſi mali ominis res vitanda eſt. Hoc in victimis notatur, quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſeruanda eſt debilitas. Non enim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Apparet non eſſe propitios deos ſacerdoti, quem ne ſeruati quidem ſeruant.

COLOR. Hunc colorem GALLIO non probat ſummo cum honore Metelli, aſſerens contra Metellum agendum ita, vt rogetur cum iudicibus officio pontificum & ipſe conſulere.

CONTROVERSIA III.

Patre exule filia rapta.

LEX. IMPRVDENTIS CAEDIS DAMNATVS, QVINQVENNIO EXVLET. Altera. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM, AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Thema. *Cum quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exilium abijt. Filia eius rapta eſt.*

Raptor ad patrem puellæ ſe contulit. Impetrauit ab illo, vt iuberet filiam nuptias optare, & epiſtolam daret ad filiā. Fratre auctore mortem optauit puella. Pater rediit. abdicat filium.

CONTRA FILIVM. Quomodo me excuſabo Reip. cui duos abſtuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit. in altero filius. Filia etiam fratri paruit: filius nec patri. Per humanos, inquit, errores. Agnoui preces meas. Potes, inquit, omnibus oſtendere, quàm non poſſis hominem occidere. ſcio me ciuē debere Reipublicæ. hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus: prudentes ſeruauimus. Aliquem in exilio infra fortunam meam vidi.

PARS ALTERA. Irrupit contumelioſe, tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non pepercit eius pudori. At ego querebar, quod abſenti fecit iniuriam. Non poſſum ob hoc abdicari, quod lege factum eſt. Non potuiſti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus ſcribere: & tu in ea fortuna eras, in qua poſſes iniuriam accipere: & ille is erat, qui etiam in patria poſſet iniuriam facere. quia ſciebat malam cauſam ſuam, egit apud illum, qui eam non nouerat. Rediit ſuperbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur ſic & illic coegiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. nemo vnquam tardius periit. collegit ingentem numerum perditorum. expugnauit domum. vexauit puellam. Hoc tibi raptor non narrauerat.

COLOR. LATRO aiebat, ſemper inuiſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubiiceret. Non oportere hoc deriuari factum, in ſororis voluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus: qui transfert, tanquam accuſator. Malo autem loco eſt, qui habet rei fortunam, accuſatoris inuidiam. ASINIVS POLLIO dicebat, colorem in narratione oſtendendum, in argumentis exſequendum. Non prudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nam & plus eos ponere quàm narratio deſideraſſet, & minus quàm probatio.

CON-

CONTROVERSIA IV.

Armis ſepulcri victor.

LEx. SEPVLCRI VIOLATI SIT ACTIO. Thema. *Bellum cum eſſet in quadam ciuitate, vir fortis in acie amiſsis armis, de ſepulcro viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnauit & repoſuit. Præmio accepto accuſatur ſepulcri violati.* C. D.

PRO VIRO FORTI. Arma vix contigeram, ſecuta ſunt. Hæc ſi ſumo, arma ſunt: ſi relinquo, ſpolia. Vidiſſes, verè violari ſepulcrum, ſi ille veniſſet hoſtis. Vterque quod alteri deerat, commodauimus. Ille viro arma, ego armis virum. Reſp. multum conſecuta eſt. vir fortis nihil perdidit. Neceſſitas eſt, quæ nauigia iactu exonerat. neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit. neceſſitas eſt lex temporis. Quicquam non fit legitimè pro legibus? Melius cum ipſo ſepulcro actum eſt, in quo notiora ſunt arma iterum victricia. Pro Republica plerunque templa nudantur, & in vſum ſtipendij dona conflamus.

PARS ALTERA Reum habemus in prælio inertem, in fuga audacem, turpem non minus patrocinio, quàm crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſare non poterat, niſi rapuiſſet aliena. Rapuit aliena. Hoc excuſari non poterat niſi & ſua perdidiſſet. Arma victricia, arma conſecrata diis Manibus. arma quæ te quoque fecerũt virum fortem. Repoſui, inquit, arma. Gloriatur, quòd non & illa perdiderit. Non teneor lege, quia repoſui. Tam tenerís hercle, quàm qui vulnerauit aliquẽ, licet vulnus ſanauerit? quàm qui ſurripuit aliquid, licet deprehenſus reddiderit. Non eſt hoc illi crimen propter virtutem donandum. iam gratiam virtuti retulimus, præmium conſecuta eſt. Aequos nos eſſe conuenit, vnum virum fortem honorauimus, alterum vindicemus.

CONTROVERSIA V.

Priuignus medicus.

THEMA. *Abdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent poſſe ſa-*

nari, ſanauit. Reductus eſt patri. Ægrotare nouerca cœpit: Deſperauerũt medici. Rogat pater filium vt curet nouercam. Nolentem abdicat.

Pro filio medico. Quo pacto iſtud euenit, vt abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouerca? Pietati ceſſere morbi. Medicinam relinquo: multũ laboris, multum vigiliarum: adijce huc, quod qui ſanantur, ingrati ſunt: & medicus poſſum decipi. & non poſſum priuignus excuſari. Eundem, inquit medici morbum eſſe dicunt: nempe illi qui negauerunt te poſſe ſanari. Ego verò cedo domo ſi fateris illam ſic poſſe ſanari. Timeo fortunam, imputabitur mihi, ſi quid acciderit. Ecce tu me non poſſe nõ credis. Omnes medici negant: & nunc diligentiores fuerunt quia in te decepti ſunt. Non ſum tantæ ſcienciæ, quantæ videor. Magnis præceptoribus opus eſt. Ego abdicatus ſtudui. Quæris quomodo te ſanauerim? non tibi medicus, ſed filius profuit. Deſiderio laborabas, gratum tibi erat quicquid meis manibus acceperas, vt primum intraui, recreatus es, quid in te curandum eſſet aduerti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa ſunt diſſimilia, ſexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodeſt, quam ab eo curari à quo volunt. Temerariis remediis graues morbi curantur quibus vti non audeo in nouerca.

Non oportet adoleſcentem quicquam nouercæ ſuccẽſere, alioquin odit & gaudet. Ferendus eſt adoleſcens, ſi ſe excuſat: non eſt, ſi vlciſcitur.

Pars altera. Lugendum eſt, flendum eſt, in hoc me conſeruaſti? Hoſtis aliquando vulnus ſanauit quod fecerat, ob hoc maximè, quia alius ſanare non poterat. Negãt poſſe ſanari. Nemo ſuſcipit: nemo vult enim filio curatiõnem præripere.

Pollio dicebat, inter patres & filios id ſolum iudex putat licere, quod oportet.

Controversia VI. *Indiſcreti filius & priuignus.*

Thema. *Quidam mortua vxore quæ in partu perierat duxit aliam: puerum rus miſit. Ex illa ſubinde ſuſtulit filiũ vtrumque puerum rure educauit. Poſt longũ tempus redierunt ſimiles. Quærenti matri vter eius eſſet, non indicat. Accuſatur ab ea malæ tractationis.*

Pro

PRO MARITO. Quid fletis pueri? ſecuri eſtote. Non memini. Iam lites ſunt, & nondum indicaui. Qualis eris nouerca, quæ ſic fieri cupis? Alter tuus eſt: alter tui frater eſt: & ſi per te licuerit, neuter priuignus eſt. Dum alterius vis eſſe mater, vtriuſque es nouerca. Si coegeris, mentiar, non pater ſed nouerca decipieris. Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem, niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt, quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi contigit, vt habeas priuignum, & non ſis nouerca.

PARS ALTERA. Filius enim tus ablegatus à patre, & educatus eſt ſic, vt ignotus eſſe poſſet & matri. Tibi redijt vterque filius, huic vterque priuignus. Eo crudelius filio caret, quo propius acceſſit. Times huius iniquitatem: cum iniquius ipſe magis ames eum, qui alterius vis donare matrem, quam cui non vis reddere ſuam.

EXTRA. Quod ad colorem pertinet viri. HISPO ROMANVS & SILO POMPEIVS hoc vſi ſunt: Neſcio, & ideo non indico tibi. Quidam miſcuerunt etiam, & vtroque vſi, dixerunt: Neſcio: ſed etiam ſi ſcirem, non indicarem tibi: quod LATRO & CESTIVS. Sed ASINIVS POLLIO neutrū colorem probabat. Si dicit, inquit, Neſcio: nulli fidem facit. Vxor ipſa non quæreret ab illo, niſi ille ſcire poſſet. Dici enim contra virum poteſt: Quære à nutrice, à pædagogo. Veriſimile nō eſt, neminē domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color vtrumq; corrumpit, & ignorantis fidem & non indicantis fiduciā. Nam cum dicit, Etiam ſi ſcirem, non indicarem: efficit vt illum iudex ſcire putet. cum dicit, Neſcio: efficit vt videatur indicare debere, ſi ſciat. Hoc autē ipſe colore vſus eſt quem aiebat ſimpliciſſimum Scio, ſed non indico: quia pueris hoc vtile eſt, & tuo filio. Magis amaturus ſum eum, qui matrem videbitur non habere.

CONTROVERSIA VII.

Tyrannicida, & adulter tyranni.

LEX. TYRANNICIDAE PRAEMIVM DETVR. Thomas *In adulterio deprehenſus à tyranno, gladium extorſit à tyranno, & occidit eum. Petit præmium. Contradicitur.*

Contra tyrannicidam. Non feciſſet tyrannicidium, niſi illum tyrannus armaſſet, cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod deprehenſus in adulterio mori noluit. Tyrannicida veſter iure occidi potuit á tyranno. Certamen in pari conditione contractum publica fortuna diſtraxit. Non innocentior vicit ſed fortior. Tulit ſecum tyrannus gladium. ſic enim occiſuri veniunt. Cur ſolus ad præmium venis? tyrannum certè occidiſti cum adultera. Non loricam clypeumve ſed tenuem ac perlucidam veſtem, perfuſus vnguento intrauit cubiculum, in quo non eſſe tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noſter ne tyrannum inueniret optauit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non vxor: odium, non amor. aſcenſurus ferat animum, ferat ferrum: eat illò, vbi inueniat tyrannum. Omnia honeſta opera voluntas inchoat, occaſio perficit. Sæpe honorata virtus eſt, etiam vbi eam impellit exitus. Scelera quoq; quamuis citra exitum ſubſederunt, puniūtur. Nec infelix virtus amittit gloriæ tumulum: nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam maiorum noſtrorum pudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, ſi illud etiā libido promitteret. Nouo inauditóq; more pugnabant, tyrannicida pro adulterio, tyrānus pro pudicitia. Occidiſti tu maritum, fortuna tyrannum. Tyrannum cadere Reipublicæ volo. Occidat illum ciuis iratus. miſceat maledicta vulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. Ab adulteræ oſculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequā occidat tyrannum. Pop. Romanus veneno vinci hoſtem noluit, proditione noluit. Honorabo ſubitum tyrannicidium: non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera. Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum venit, non minor virtus eſt, ſed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim: tyrannicidium retuli, non eſt gladius meus: ſed manus mea eſt, ſed animus meus eſt, ſed conſilium, ſed periculum, ſed tyrannicidiū meum. Adulterium vocas, quo effectum eſt ne quis timeat adulterium. Diligenter arce munita occaſionem requirens, tentaui ſeruos, tentaui amicos: per vxorem ſolam fulſit occaſio. Non putaui adulterium, vxorem tyrāni

pol-

polluere; ſicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre, periculoſum erat: inuenire, facile. Si tyrannum, inquam, inuenero obuium, quælibet res telum erit. certè ſemper ſolet ſecum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos fortioris eſt. Quàm ſolicitus fui adulter, ne non deprehenderer!

CONTROVERSIA VIII.

Patronus operas remiſſas repetens.

LEX. PER VIM METVMVE GESTA, IRRITA SVNTO. Thema. *Bello ciuili patronus victus & proſcriptus, ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo & rogatus, vt operas remitteret. Remiſit. Conſignatio facta eſt. Reſtitutus indicis operas. Contradicitur.*

PRO PATRONO. Patronus à liberto reſtitutionem peto. Si paſci tunc à me voluiſſes operas, ſpopondiſſem. Bona bello perdiſti, ad reſtitutionem nudus veni. Nunc libertorum operas deſidero Profer tabulas illa proſcriptionis tabula crudeliores. Perſequebatur illa, quos vicerat: hæ perſecutæ ſunt, quos receperant. In illa vltio fuit, in his perfidia. Denique illa iam deſijt hæ perſeuerant Non mea, inquit, ſed aliena vis fuit. Æquè dignus eſt pœna, qui ipſe vim adhibet, vt qui ab alio admota, ad lucrum ſuum vtitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, ſecutus ſum hoc exigentem. Non recepit me, ſed incluſit: Nihil eſt venali miſericordia turpius.

PARS ALTERA. Nihil tibi opus eſt poteſtas. Sciſti illum parcere, etiam cum cogi non poteſt. Quaſlibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculoſas. quàm indixiſti. Habeo iudicia tua Bene de ſeruo iudicaſti, manumiſiſti. bene de liberto Proſcriptus mihi potiſſimum te commiſiſti. Si noluiſſem patronum habere, potui. Vnus ex proſcriptis fuiſti qui tunc poſſes etiam rogari. Reſtitutio tibi proſcriptionem remiſit, non quicquid in proſcriptione geſſiſti, reſcidit.

EXTRA Omnes inuecti ſunt in libertum. VALLIVS GEMINVS, ET OTHO IVNIVS egerunt lenius, vt patronus remiſſurus videretur operas, ſi obtinuiſſet. Nam

Otho dixit. Sine me iudicio meo videri remiſiſſe. Faciam, remittam. Quid me ſic times, tanquam inuitus promiſerim? Contra CESTIVS ait: Tunc huiuſmodi vtendum eſſe coloribus, vbi verendum eſt, ne videamus rem duram poſtulare. Vbi contra honeſtam perſonam, promiſſo iudex molliore fallendus eſt. Quid in hac perſona veremur & cauſa? niſi hoc vnum, quod ex colore metuendum eſt: ne, ſi volumus hæc remittere, etiam voluiſſe videamur.

EPITOMÆ
M. ANNÆI SENECÆ
CONTROVERSIARVM
LIBER QVINTVS.

Epiſtola deeſt.

CONTROVERSIA I.

Laqueus inciſus.

ACTIO. INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. Thema. *Quidam naufragio facto, amiſſis tribus liberis, & vxore, incendio domus, ſuſpendit ſe. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit maleficij.*

PRO INCIDENTE LAQVEVM. Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos ſeruare potuiſſem! Viue, mutantur vices felicitatis humanæ, proſcriptus aliquando proſcripſit. Victi fugiunt, proſcripti latent, natant naufragi. Amiſi, inquit, vxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te conditione accepiſſe, ne perderes? Ludit de ſuis fortuna muneribus, & quæ dedit, aufert; & quæ abſtulit, reddit; nec vnquam tutius eſt illam experiri, quam cum locum iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharſalia victus acie, vixit. Maius tu tuum putas eſſe naufragium? Craſ-

Craſſus vixit: & nõ priuatas perdiderat, ſed publicas opes. Omnia tibi fortuna abſtulit, ſed ſpem reliquit. Tolle ſpem hominibus, nemo victus retentabit arma. nemo infeliciter expertus negotiationem, alios appetet quæſtus. nemo naufragus viuet. Spes eſt vltimum aduerſarum rerum ſolatium. Vt viueres, nataſti. Miſertus ſum: nec in te amplius quàm periculum cogitaui. Non attendi incendium, non orbitatem: aut ſi attendi, meminerã te poſt illa vixiſſe. Non viſus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari poſſes.

PARS ALTERA. Tot ille fundorum dominus, aliena arbore ſuſpendo laqueum. De fortuna nihil queror: mori permittit. Nunc, inquit, morere. Iniuria eſt, vt qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amiſi vxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit: iſte nec laqueum. Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem & laqueum: alterum aptum morituro, alterum miſero. Quiſquis interueneris, ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. Cùm à me iſte accuſetur, grauiorem de me quàm de reo ferte ſententiam. Ego, vt moriar, iſte vt ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori volui. Præcidit remedium meum: ſi qua fides eſt, non enataui, ſed eiectus ſum. Nihil iam timebam, niſi viuere. Domus meæ fata claudo, nullo miſerior, quàm quòd vltimus morior. Cui me vita reſeruas? Vt ædificem? Aſpice incendium. Vt nauigem? Aſpice naufragium. Vt educem? Aſpice ſepulcrum. In tam calamitoſa domo feliciores fuiſtis, vxor & liberi, vobis mori contigit.

CONTROVERSIA II.

Gener diuitis inimici.

THEMA. *Pauper cum haberet filium, & diuitem inimicũ filiam habentem, peregre profectus. Rumor fuit de morte eius. Filius cum diuite in gratiã rediit, & eius filiã duxit. Reuerſus pater cogit illum vxorem repudiare. Nolentem abdicat.*

PRO PATRE PAVPERE. Nemo quicquam facilè credit, quod credito dolendum ſit: ego diu non credidi de nuptiis tuis. Deſertor patris, inimici cliens, vxoris man-

cipium, non fleuiſti patrem, non quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti. Rumor, inquit, fuerat, deceſſiſſe te. Mirabar. ſi talem vxorem viuo patre habere potuiſſes. Non quæris, vbi perierim. Mors mea tibi debet eſſe ſuſpecta: inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, niſi qui me viuo, filiam collocare non poterat? Non times, ne inter ipſas nuptias tuas patris oſſa referantur? Tot ſerui ſequuntur, tot liberi, tot clientes, vt quidquid dixerit, rumor ſit Fabricius aurum à Pyrrho accipere noluit. beatior iſte fuit animo, quàm ille regno. Plures inſidias in itinere fugi: & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit.

Pars altera. Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales eſſe inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & tamen poſtea ſocer. Cuius vitio inimicitiæ contractæ ſint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Senianus rem ſtultiſſimam dixit: Diues me ſemper contempſit, nunquam niſi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ipſe ſimile de Seniano dicam, poſt hanc ſententiam Senianum ſemper pro mortuo habui.

Controversia III.

Fratres pancratiaſtæ.

Actio. Malae tractationis sit actio. Thema. *Duos filios quidam pancratiaſtas inſtituit, ad olympia eduxit. Cum compoſiti eſſent, vt ſimul pugnarent, acceßit ad pugnantes pater, & ait abdicaturum ſe, ſi quis perdiderit. Commortui ſunt iuuenes & decreti ſunt his honores diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab vxore.*

Contra patrem. Tertius ſine ſorte pugnaſti, & vtrumque viciſti. Stetit cruentus pater. Iam perierant: & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, ſed vterque à patre. Miſera mater odiſſe non poteſt, qui filium ſuum occidit. Iuuenes inuicti, niſi habuiſſent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis. Vincere propter parricidium nolunt, vinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui victus erit. Demens meliorem

rem abdicaturus es, Inuoco Ionem, cuius Olympia parricidiis abſoluta ſunt.

PARS ALTERA. Non facturus dixit: etſi facturus pro gloria eorũ dixi Non debeo in inuidia ſolus eſſe, cum luctus communis ſit. Omnes aiebant colluſuros fratres. Minatus ſum, non vt neceſſitatem filiis imponerem, ſed vt populo ſatisfacerem.

CONTROVERSIA IV.

Damnatus parricidij alligans fratrem.

LEX. QVI FALSVM TESTIMONIVM DIXERIT, VINCIATVR APVD EVM, IN QVEM DIXIT. Thema. *E duobus filijs profectus cũ vno pater, adoleſcens ſolus rediit. Accuſatus eſt à fratre parricidij, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus pœna ex lege dilata eſt. Redijt pater. Accuſauit dãnatus fratrem falſi teſtimonij & obtinuit, & vinxit. Cogit pater vt vinclum ſoluat. Nolentem abdicat.* C. D.

PRO PATRE. Falſum, inquit, in fratrem teſtimonium dixit. Si vis graue illius crimen facere te exorabilem præſta, Crudelis in fratrem, miraris, ſi in te creditum parricidium eſt? Ergo ego duos filios habere non poſſum? Adoleſcens, iam potes & parricidium facere. Alligatus eſt alter filius, quia non reuertebat: alter, quia redij. Nunquam ſolues fratrem? Si talis es. nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te ſed in patrem pio animo dixit. Suſpectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem cluſus ergaſtulo. Ingrate teſtem tuum ſimul alligaſti.

PARS ALTERA. Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolui poterat ſi teſtimonium falſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe patrem mihi carnifex nũtiauit. Parricida ſim, ſicut obiicitur, hoc leuiter iraſcor. Miraris ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata erat ipſa pœnę meæ dilatio. Expectare grauius videbatur quàm pati. Imaginabar mihi culeum, ſerpentes, profundum.

CONTROVERSIA V.

Exuſta domus cum arbore.

LEX. QVI SCIENS DAMNVM DEDERIT, REDDAT QVADRVPLVM: QVI INSCIENS SIMPLVM. Thema. *Diues pauperem vicinum rogauit, vt ſibi venderet arborem quam ſibi dicebat obſtare. Pauper negauit. Diues incendit platanum: ex qua & domus arſit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.*

CONTRA DIVITEM. Excitatus flammarum ſono, vicinorum primo fidem imploraui. Arbor ramis diſcurrentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari? incendatur. Eſt hoc impotentiæ, ſine fine concupiſcere: ſine modo iraſci. Non poteſt expugnari precibus: expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi iure agamus? Liceat & pauperem gaudere profectu. Vos poſſidetis agros, vrbium fines, vrbéſque domibus impletis. Intra ædificia veſtra vndas & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis occurrit, quàm ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuſcula quidem poteram. Deliciis tuis diues ardebimus. Oculis voluptas incendio quæritur, & proſpectus ignibus laxatur. Profectui obſtabat. Quid? inambulantibus nobis nō obſtant ſeruorum cateruæ? in immenſam excitati altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ ſpatiis ambulationes, & vrbium ſolo ædificatæ domus, non nos prope à publico excludunt? Sub hac arbuſcula imaginabar diuitum ſiluas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidiſſe quàm voluit? Non iniquum poſtulo. eius damno deſinat incendium, cuius conſilio cœpit. Scilicet vt domus ad cœlum omne conuerſæ, brumales æſtus habeant, æſtiua frigora, & non ſuis vicibus intra iſtorum penates, agatur annus: alunt in ſummis culminibus mentita nemora & nauigabilium piſcinarum freta. arata quondam populis rura, ſingulorum tunc ergaſtulorum ſunt: latiúſque nunc villici quàm reges imperant. Maria ſubmouentur proiectis molibus. Neſciebat quanta ſit potentia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmodum totas abſumat vrbes, quàm leuibus initiis oriantur incen-

incen

incendia? Etiamſi partem damni dare noluiſti, ſi tamen noluiſti, in totum quaſi prudens dederis, tenendus es. ex toto enim noluiſſe debet, qui imprudentia defenditur. Si fatereris ſcienter ianuam incendiſſe, ſi vnum tignum, puto tota domus intelligeretur ex parte: nec enim quiſquam omnia incendit, ſed vnam aliquam rem ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus ignis. Atqui pars domus eſt arbor quę in domo eſt.

PARS ALTERA. Peſtilentem mihi domum faciebat arbor. cœlum omne per quod ſalubris ſpiritus venire poſſet, obduxerat. rogaui pauperem, & dixi: Nihil tibi nocet arbor reciſa, mihi plurimum non reciſa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum ſunt? Quaſdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quoſdam parietes mouerant. Scitis quanta vis ſit arborum? muros diſcutiunt.

CONTROV. VI.

Raptus in veſte muliebri.

LEX. IMPVDICVS CONCIONE PROHIBEATVR. Thema. *Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, muliebri veſte ſe exiturum in publicum. Proceſſit. Raptus eſt ab adoleſcentibus decē. accuſauit illos de vi & damno. Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit magiſtratum iniuriæ.*

CONTRA ADOLESCENTEM. Muliebrem veſtem ſumpſit, capillos in fœminæ habitum compoſuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, colorauit genas. Non credatis? & qui non crediderant, victi ſunt ſponſione. Et hoc de ſponſione forſitan venerat, vt auderet impudicus concionari. Date illi veſtem, puella eſt: date nocte, rapietur. Sic illum veſtis ſumpta decuit, vt videretur non tunc primū veſtem ſumpſiſſe. Facta totius adoleſcentiæ remitto. Vna nocte contentus ſum: ſic imitatus eſt puellam, vt raptorem inueniret. Nunquid cecini? Nunquid carmen famoſum compoſui, aut (vt proprium iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres noſtros, qui forenſia ſtipendia auſpicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quam longe ab his mo-

tibus aberant, qui tam verecundè etiam virtute vtebantur? Conſtat hunc ſtupratum: cum damnati ſint, qui rapuerunt.

Pars altera. Conſtat ſemper grauem, ſemper ſerium fuiſſe. Sed hoc iocis adoleſcentium factum eſt. Ceterum tam nota erat verecundia eius, vt nemo ſine ſponſione crediderit.

Controversia VII.

Trecenti ab imperatore non recepti.

Lex. Nocte portas aperire in bello non liceat. Altera. Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat. Thema. *Trecenti ab hoſte captiui ad portas nocte venerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occiſi ſunt. Imperator poſt victoriam reus eſt læſæ reipublicæ.*

Pro imperatore. Non putaui meos. Nouerant legem. Cur inquit, trecenti perierunt? immo cur ne perirent, capti ſunt? Hos ego interdiu non recepiſſem, niſi victores: noctu, ne victores quidem. Procedens poſtridie in prælium, pugnaturis oſtendi trecentos, in quibus laudari nihil poteſt præter fugam: nihil deſiderari, præter numerum. Fugiunt, vt leges relinquant: redeunt, vt tollant. Populus Romanus Cannenſi prœlio in ſummas redactus anguſtias, cum ſeruorum deſideraret auxilia, captiuorum contempſit: & credidit eos libertatem magis tueri poſſe, qui nunquam habuiſſent, quàm qui perdidiſſent. Nocte quomodo hoſtem ciuémque diſtinguam? Quam mihi dabis notam vt arma cognoſcam? Credo in inſidiis hoſtes fuiſſe, vt excluſos occiderent, ſequerentur admiſſos.

Pars altera. Infeſtus illis trecentis fuit. iniquo eos collocauit loco. hoc ne argui poſſet, non recepit. Capti ſunt fortiſſimi duces, Regulus, Craſſus. Hæc poſtrema rogantium vox erat: Mitte arma. certe lex non vetat.

Controversia VIII.

Tyrannus poſt abolitionem candidatus.

Lex. Competitori liceat in competitorem dicere. Thema. *Tyrannus ſub abolitione dominationem depoſuit, vt ſi quis obieciſſet tyrannidem, capite puniretur. Petit magiſtratum, competitor contradicit.*

Contra Tyrannum. Candidatus anno meo ſpondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum ſpoliabitur templum. Cur honores tamdiu non geſſerit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obiicietur tibi quòd occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua poteſtate diſtingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuiſſe dominus, qui incluſos æneis tauris homines ſubiectis vrebat ignibus, vt mugitum ederent, verba non poſſent O hominem in ſua crudelitate faſtidioſum: qui cum vellet torquere, tamen nolebat audire.

Pars altera. Quicquid egi, quicquid geſſi, cauſa Reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neve quid noceat, quia non obiicitur quod non noceret obiectum.

M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM

Liber Sextus.

Controversia I.

Chirographum cum abdicato.

Thema. *Abdicato fratri, frater chirographum dedit, dimidiã ſe partem hereditatis daturũ, ſi nõ reſpondiſſet irato patri. Ille tacuit: Abdicatur alter à patre.*

Pro patre. Tantum æris alieni habet, quantum viuo patre non poſſet ſoluere. Vis ſcire cuius fidei ſis? nec frater quidem tibi ſine chirographo credidit. Alterius ſpe morior, alterius fide. Viuo: & iam patrimonium meum diuiſum eſt. Niſi ſuccurritis, vincit me & ille qui tacuit non diſſimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus, & nefariæ ſpei pactum. Chirographum danti impium, accipienti turpe, patri periculoſum.

Pars altera. In omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, vna militabimus: ſi peregrinandum, vna vrbes peragrabimus: ſi quotidianam rogauero ſtipem, & illam tecum diuidam. Nolui recentem iram exagitari patris. Malui vt tacendo patrem vinceres. Meæ partis heres ero, tuæ cuſtos. Et quia de re maxima melius ſibi quiſque credit, do chirographum: tu da operam, vt illud magis à patre accipere, quàm à fratre videaris. Hoc quod honeſtè, & quod piè gerebamus, tam palam egimus, vt pater ſciret. Quid enim timebam, niſi, ſi reſciſſet pater, moleſtè ferret filium ſuum hominem auarum non eſſe, fratrem pium? Ita mihi contingat patrem vtrique noſtrum placari.

Controversia II.

Exul pater fundo prohibitus.

Lex. Exulem tecto et cibo iuuare non liceat. Altera. Imprudentis caedis damnatus quinquennium exulet. Thema. *Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium profectus eſt. Solebat venire in poſſeſſionem vicinam finibus. Reſciuit hoc filius. Cecidit villicum. Villicum excluſit patrem. capit ire ad filiam. Accuſata illa, quod exulem recepiſſet, aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.*

Pro patre. Accuſator ciuium me fecit exulem: filius etiam meorum. Filiam honeſtiorem inueni quòd accuſata eſt: ſeruum frugaliorem, quod cæſus eſt. Malè meruiſti de patre, quem excluſiſti: de ſorore, cui præiudicio nocuiſti: de iudicibus, quos in tam bona timuiſti cauſa,

Aut

Aut tu peccaſti, aut ſoror. Filius me docuit, quòd illum non recipio. Abſoluta eſt inquit me aduocato, ſoror. Ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene iſtam cauſam agere poſſes? cum abſoluta ſit quæ receperat, damnatus eſt qui non expulerat? Filia me patrem indicauit, ſeruus dominum. Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſſime ſeruulorum & tibi imprudens nocui. Quàm bonam eius cauſam putas fuiſſe, quæ ne te quidem aduocato damnata eſt. Si te herede poſſum mori, dignus ſum, qui etiam tibi hunc ſeruum relinquam. Alij exul eſt, tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certè quæ fecit abſoluta eſt. Lex eum tenet, qui iuuat exulem, non qui patiatur iuuari. Ignora diſſimula, lex te innocentem eſſe, non curioſum iubet. Si mea cauſa faciebas, me admonuiſſes, ſeruum prohibuiſſes, non cæcidiſſes.

PARS ALTERA. Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt: quia muliercula non videbatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in notitiam hominum venerat. Captabaris, timui, ne occideris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt. Malui ſeruum cædere frugaliſſimum, quàm patrem optimum amittere.

CONTROVERS. III.

Mater nothi, licet ſit pro parte.

LEX. MAIOR FRATER DIVIDAT PATRIMONIVM, MINOR ELIGAT. Altera. LICEAT FILIVM EX ANCILLA TOLLERE. Thema: *Quidam cum haberet legitimum filium, alium ex ancilla ſuſtulit, & deceſſit. Maior frater ſic diuiſit, vt totum patrimonium ex vna parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accuſat fratrē circumſcriptionis.*

PRO NOTHO. Vnus omnium exheredatus ſum diuidendo. Elegiſſet, inquit, alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iuſſit. aperte ne minor circumſcribatur, timet. Sic diuiſit vt ſi vellem non eſſe mendicus, relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſeruitute. Non eſt diuidere, ex altera parte patrimoniū ponere, ex altera onus. Talis fuit

vt illi coheredem pater ex ancilla tolleret. Elige, vt aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid abſtulerunt. iſte nihil reliquit. Tu, inquit, voluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror. ſi egeſtate delector? Obiici inquit, non poteſt. quod lege factum eſt: immo nihil niſi quod lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritum eſt. circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam venit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere. nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, vt neceſſe haberet, quod non expediebat, malle. Nota fuit in matrem meam pietas. Non timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars altera Ego nihil aliud quàm diuiſi. Circumſcriptio non in diuiſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis: habes gloriã, quam per ignes quidam, multi per arma quæſierunt: Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancillę impudentia. Timebas, ne in illam ſæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem? Nunc tantundem habes; habes enim partem quam voluiſti vt tantundem haberes, nec pater voluerat. ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Controversia VII.

Potio ex parte mortifera.

ACtio. Veneficii sit actio. Thema. *Proſcriptum vxor ſecuta eſt. Quodã tempore ſecreto poculum tenentem interrogauit, quid eſſet. Ille dixit venenũ: & mori ſe velle. Rogauit illa vt partẽ ſibi daret: & dixit, ſe nolle ſine illo viuere. Partem bibit ipſe, & partem vxori dedit. Perijt illa ſola. Teſtamẽto inuentus eſt maritus heres, reſtitutus arguitur veneficij.*

Contra maritum. Sic egit, vt deprehenderetur, ſic deprehenſus eſt, vt exoraretur: ſic bibit, vt viueret. Quod eſt illud venenum, quod tantum heredi non nocet? Nemo vnquam tam palam vxori dedit venenũ. Fugit, ne occideretur, qui dixit ſe mori cupere, Vnus proſcriptione,

ptione locupletior factus eſt.vt viuere vellet, vxor illi perſuadere non potuit. perſuaſit res blandior, vxoris hereditas. Sciuit quam partem potionis hauriret. Contrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas veneno: occidendi finem prius victores fecerũt, quàm victi. Iam quid putabatis futurum, cum in exilium vxor teſtamentum tuliſſet, maritus venenum? Vbi eſt, vxor? Ecquid te pudet? Etiam proſcripti redeunt. Statim conſumpta potione collapſa eſt. Nolite mirari, ſi tam efficax venenum eſt. heres eſt, qui dedit. Summis fere partibus leuis & innoxius humor ſuſpenditur. grauis illa & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit. Adparet te diu præparatum venenum habuiſſe, ſciſti diuidere. Etiam ſi poteſt defendi qui volenti dedit, tu potes qui feciſti, vt vellet? Id genus veneni fuit, quod põdere ſubſideret in imam potionem. Bibit iſte vſque ad venenum, vxor venenum.

PARS ALTERA. Virum in pace dilexit, in bello ſecuta eſt, in conſilio vltimo non reliquit. O, inquit, dignum, quem innocens ſequatur. Bello ciuili lege proſcriptus ſum. Exulaui. Quid his malis adiici poteſt, niſi vt venenum bibam & viuam? Venenum, inquam, eſt. Hoc qui daturi ſunt, diſſimulant. Venenum Cato vendidit Quærite, an proſcripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.

CONTROVERSIA V.

Iphicrates reus.

LEX. QVI VIM IN IVDICIO FECERIT, CAPITE PVNIATVR. Thema *Miſſus Iphicrates aduerſus Thracum regem, bis acie victus fœdus cum eo percuſſit, & filiam eius duxit uxorẽ. Cum Athenas rediſſet, & cauſam diceret, viſa ſunt circa iudicium quidam Thracum cultu armati, & ipſe reus gladium ſtrinxit. Cum iudices citarentur ad iudicandum, palã abſolutorias tulerunt ſententias. accuſatur quod vim in iudicio fecerit.*

CONTRA IPHICRATEM. Nemo iudicum tuorum non timuit, tanquam tu de illis iudicaturus eſſes. Cum toto ſibi regno ſocer venit aduocatus. Non maioribus

copiis bellum inſtruxit, quàm iudicium. Iphicrate, conde gladium. Iudicium eſt. Quid tibi cum gladio? Certè bis victis arma ponenda ſunt. Quæ eſt iſta contra rerum naturam permutatio, in bello nuptiæ, in iudicio bellum?

PARS ALTERA. Ego vim non feci. Omnia enim legitimè peracta ſunt. Accuſator ſuo loco dixit: reus ſuo reſpōdit. perfectum per omnes numeros ſuos iudicium eſt. Cum iudices ſententias ſuas ferrent, ſtrinxi gladium, vt occiderem me, ſi damnatus eſſem. Iudices tulerunt palam abſolutorias, vt gratiam duci ſuo referrent. Nuptiarum cauſa, vtilitas Reipublicæ fuit. Miles ſæpius pulſus erat infelici prœlio Barbaros circa iudicium fuiſſe, non propter iudicium armatos, ſed propter morem ſuum. Quid poteſtis, inquit, queri? Quot obſides vobis abduxi?

CONTROV. VI.

Adultera venefica.

ACTIO. VENEFICII SIT ACTIO. Thema. *Quidam cum haberet vxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit vxori, cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit: Celerius morietur, quam illi nubet. deceßit puella ante diem nuptiarum, dubijs ſignis cruditatis & veneni. Torſit ancillam pater. dixit illa ſe nihil ſcire de veneno, ſed de adulterio dominæ & eius cui collaturus erat filiam. Accuſat vxorem veneficij & adulterij.*

CONTRA VXOREM. *Morietur*, teneo veneficam, *celerius quàm nubat*, teneo adulteram. Morietur. factum eſt. *celerius quàm nubat*. factum eſt. Adulterium ſerius deprehendi quàm factum eſt, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli, & duas indices. altera dicit, quòd factum eſt: altera, quod futurum eſt. Generi adultera, filiæ pellex. Quam infelix eſt domus, in qua adulterium argumentum eſt? Dixi, Honeſtus eſt: dixi pulcher eſt: dum laudo generum, commendaui adulterium. O me tardiſſimum in malis meis. veneficium nec denūtiatum quidem credidi: adulterium veneficio demum deprehendi. Verſæ ſunt in exequias nuptiæ, mutatuſque genialis lectus in funebrē. ſubiectæ funerogo infelices faces, profertur putre corpus, & venenis tumens Quid vltra quæritis? Verbis ſigna, ſignis tormenta conueniunt. Ad vocem tuam facta

con-

conueniunt. *Morietur antequam nubat*: factum eſt. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna verba credidiſmus. Generum adulterio perdidi, vxorem parricidio, filiam veneno.

Pars altera. Duo grauiſſima crimina obiicit, adulterium & veneficium. adulterium ancilla teſte: veneficiũ, nec ancilla quidem. Cum indignaretur ſe non rogatam, exciderunt illi verba, quæ non minus quàm pater filiam luget. At quare dixiſti? *Celerius morietur, quàm illi nubat?* Verba dolori parum conſiderata exciderunt. Et ſæpe fortuita diuinatio.

Controversia VII.

Demens qui filio ceſſit vxorem.

Actio. Dementiae sit actio. Thema. *Quidam habebat duos filios: duxit vxorem, Alter ex adoleſcentibus cum ægrotaret, & in vltimis eſſet, medici dixerunt animi vitiũ eſſe. intrauit ad filium ſtricto gladio pater, rogaui: vt indicaret cauſam ſibi. Ait, amari à ſe nouercam. Ceſſit illi vxorem pater. Ab altero accuſatur dementiæ.*

Pro patre. Audite rem nouam: fratrem crudelem, nouercam miſericordem. Inſanus ſum, quia aliquis meo beneficio ſanus eſt. Tradidi vxorem illi: ſed eripuetam. Teſtor, inquit, præſides pietatis deos, amare antequàm duceres. Ita tu iniuriam vocas, quòd fratrem habes, nõ habes nouercam? Tranſij præter iſtius oculos cum ferro, gladium mihi nemo niſi æger extorſit. Patri, qui periculum filij morientis ſuſtinere non potuit, ignoſcendum in qualicunque facto eſt.

Pars altera. Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Neſcio furioſus vxorem duxerit, an habuerit, an dimiſerit, an collocauerit. Quàm demens eſt, cui adulterium pro beneficio imputandum eſt! Strinxit gladium maritus, non vt adulterum vindicaret, ſed vt faceret. Mori potius debuit frater quàm ſanari turpiter. Quid enim ſi matrem, ſi ſororem concupiſceret? Quędam remedia grauiora ipſis periculis ſunt. Omnia in-

ter nouercam & priuignum compoſita ſunt. Simulatum morbum deriſum animo turpiſſimo patrem.

CONTROVERSIA VIII.

Verſus virginis Veſtalis.

THEMA. *Virgo Veſtalis ſcripſit hunc verſum:*
Felices nuptæ. moriar, niſi nubere dulce eſt.
Rea eſt inceſti.

CONTRA Veſtalem. *Felices nuptæ.* cupientis eſt. *Moriar niſi.* affirmantis eſt *Nubere dulce eſt.* Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum ſacerdotis eſt. Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt, tibi conſules prætoréſque via cedunt. Nunquid exigua mercede virgo es? Sacerdos raro iuret, nec vnquam niſi per ſuam Veſtam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus eſt? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata es? Ad vltimum Veſtam inuoco, vt tam infeſta ſit ſacerdoti, quàm inuiſa eſt. Recita carmen. dum quæro quale carmen ſit, tu carmen ſcribas, tu verba pedibus ſuis emollias, & ſeueritatem templo debitam modulatione frangas? Quòd ſi vtique laudare vis nuptias, narra Lucretiam, de illius morte ſcribe, antequam iures de tua. O te ſupplicio omni dignam, cui quicquam ſacerdotio felicius eſt. Dulce eſt, quàm expreſſa vox, quàm ex imis viſceribus emiſſa, non expertæ tantum, ſed delectatæ. Inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum.

PARS ALTERA. Vnus illi verſus obiicitur & hic quidem non totus Non oportet inquit, ſcribere carmen. Multum intereſt, obiurges, an punias, Inceſti damnari nulla poteſt, niſi cuius corpus violatum eſt, Quid tu putas poetas, quæ ſentiunt ſcribere? Vixit modeſte, caſtigate. Non illi cultus luxurioſior: non conuerſatio cũ viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: ingenium habet. Quidni inuideat Corneliæ matri Gracchorũ? Quidni illi quæ Catonem peperit? quidni inuiderint ſacerdotes parientibus?

EXTRA controuerſiam. Varius Geminus apud Cæſarẽ dixit: Cæſar, qui apud te audent dicere: magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem.

Ex

EX LIBRO SEPTIMO CONTROVERSIARVM.

DECLAMATIO I.

Ab archipirata filio dimiſſus.

DVOBVS *filiis quidam ſuperduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnauit. tradidit fratri puniendum. ille eum exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reuerſus pater abdicat filium.*

Cont. 1 lib. 7.

DECLAMATIO. Tanta tempeſtate confuſus, diſpicere nihil potui: nec ſatis memineram tale miniſterium mihi pater an nouerca mandaſſet; miniſterium an pœnã eſſe voluiſſet, vindictam parricidij an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes? non poſſum. Non ignoſcis, an non credis? ego contendo ne te quidem poſſe. Nemo repertus eſt naufragij comes, omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum. Patri ſum excuſandus, an fratri? Hoc pietatis tuæ munus ad inferos perferam. licuiſſe mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori. Viuit, inquit, frater, non credo. Seruauit, inquit, me, feciſti vt crederem. In domo, in qua tamen facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant denſis vndique nubibus fulmina, & tempeſtates horridæ abſconderant diem, intumuerat mare, iuſtis quoque nauigiis horrendun. Habes, inquam, frater, ſi innocens es, nauigium: ſi nocens, culeum. Non potui facere parricidium. quàm facile erramus omnes, & factum putaui. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrum infœliciter vexerat. Credam parricidam, ſibi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi animo pariter excidit ferrum, & neſcio, qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. intellexi quàm difficile eſſet

parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus pater tranquillo mari auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? felicius nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat? Vtrum videtur vobis innocentiam apud piratas didiciſſe, an ne apud piratas quidem perdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. Sciſſa quoque vela fecerant ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat nauis. Scires nauigare, qui ſeruaturus eſſet patrem. Erat nauigium, imo fuerat ô crudelis & pertinax nouerca, nihilominus ſæuis! maria tam quieſcunt; prædones inferentur, irati parcunt. Veni ad vos, vt probem me parricidam. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iuſtiora iudiciis! O mitiores procellæ patre! Non putatis miſericordem, qui quem damnauit fratri puniendum dedit? Centurio Mithridatem non potuit occidere! Mithridatem, dij boni, quàm non dubium parricidam! Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiſerit, ſic dimiſſus. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt. Naturæ iura ſacra ſunt, etiam apud piratas. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? non licuit, non debui, non potui.

Pars altera. Nega nunc parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuum, vt quia non occiderat, videretur nec ante voluiſſe. Quis porro me vno miſerior eſt? Vitam parricidæ debeo.

Extra. Magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſiit, vt aliquid dici debuerit in nouercam. Fuerunt & illi qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpicionem, & figuras: quod Passienvs non probabat, aſſerens minus verecundum eſſe aut tolerabile, infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate: poſt ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem in malum colorem incidere, quàm tranſire. Hispanvs duro colore vſus, hoc ſe tanquam grauius elegiſſe dixit ſupplicij genus qui color prudentibus diſplicebat. Quam enim ſpem habebat abſolutionis, ſi nec pauit, nec pepercit?

De-

DECLAMATIO II.

Popilius Ciceronis interfector.

DE MORIBVS SIT ACTIO. *Popilium parricidij reum Cicero defẽdit, abſolutus eſt. Proſcriptum Tullium ab Antonio miſſus occidit: caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.*

Cont. 2. lib 7.

DECLAMATIO. Occidit Ciceronem Popilius. Iamne creditis occiſum ab iſto patrem? Occiſurus Ciceronem, debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non te pudet Popili? Imperator tuus te credidit poſſe parricidiũ facere. Abſcidit caput, amputauit manum. Minus in illo crimẽ eſt, quòd Ciceronem occidit. Pro dij boni, occiſum Ciceronem malos mores voco. Hoc vnum feliciter, quòd ante occidiſti patrem, quàm Ciceronem. Facilius pro parricida Cicero iudicem mouit, quàm pro ſe clientem. Ad vos hoc patroni ſpectat exemplum Nullos magis odit Popilius quàm quibus plurimum debet. Abſcidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. accuſator tuus viuit. Non credidiſſet Popilium facturum Antonius, niſi parricidium feciſſe meminiſſet. Dij manes Popilij ſenis, & inultæ patris vmbræ, te Cicero perſequantur: vt quem negaſti ſentias parricidam. Nõ hauſit Minturnẽſis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto vidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum mariſque domitor, libenter ſe Hortenſij clientem profeſſus eſt. Et Hortenſius bona Pompeij non Pompeium defenderat. Ita tu Popili, ſi Antonius iuſſiſſet, & patrem occidiſſes?

PARS ALTERA. Si illa tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, ſed de reipublicæ moribus. Miraris ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi: mea, occidere. Iuſſit Imperator, iuſſit victor. Ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica?

EXTRA. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: & hi quoque non parricidij reũ à

Cicerone defenſum,ſed in priuato iudicio.

Declamatio III.

Ter abdicatus venenum terens.

TEr *abdicatus, ter abſolutus, comprehēſus eſt in ſecreta domus parte à patre, medicamētū terens interrogatus quid eſſet? ait, venenū: velle ſe mori. & effudit. Accuſatur parricidij.*

Cont. 3. lib. 7.

Declamatio. Dic quid commiſerim. certè nec ſecreta fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij: Quiſquam ne tam infelix fuit, quiſquam ne me magis odit quā ego? Miſereri me cœpi. Ter cauſam dixi. Acceſſit ad hæc ſupplicia mea venenum. Viuam, ſi nec hoc tibi ſatis. Habuit venenum Mithridates, habuit Demoſthenes.

Pars altera. Cum ſe mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, etiam in ſuam mortem paratum. Quātum eſt quod negas, cum tantum ſit quod fateris? Venenum quęſiſti, venenum emiſti, venenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica, quis vendiderit. dicetur illi: Tu vendebas cuiquam venenum? Tu abdicato? neſciebas cui daturus eſſet? quæritis, cui venenum parauerit? non bibit. Quod negat, parricidium eſt: quod confitetur, veneficium. Mihi, inquit, paraui. ne quis dubitet, an alium poſſit occidere. Tam inuiſum tibi fuiſſe patrem dico, vt occidere volueris: tam inuiſum ipſe confiteris, vt mori volueris.

Extra. Coniectura duplex à perſona. vna an ſibi parauerit, an patri. Laberium diuus Iulius ludis ſuis mimum produxit: deinde equeſtri ordini reddidit. quem cum iuſſiſſet ire ſeſſum, omnes equites ita ſe coarctauerunt, vt venientem non reciperent. Multos tunc in ſenatum legerat Cæſar, & vt repleret exhauſtum ciuili bello ordinem, & vt his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in vtranque rem iocatus, mandauit Laberio tranſeunti: Recepiſſem te, niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit: Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quia Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus nec Cæſari, ſed vtriuſque adulator.

De

DECLAMATIO IV.

Mater cæca filium retinens.

LEX. LIBERI PARENTES ALANT, AVT VINCIANTVR. *Quidam habens vxorē & filium peregre profectus, in piratas incidit. ſcripſit vtrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poſcit, non remanentem alligare vult.*

Cont. 4. lib. 7.

DECLAMATIO. Nauigaturus vxori filium reliquit, nec adhuc cœca erat. Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis, quia minatur: omnia facit, ne filius alligetur. Quotiens duobus eſt communio, poteſtas eius ſit tota, qui præſens eſt.

PARS ALTERA. Vnis vinculis duos alligat. Victo mater cathenas denuntiat, victori ad piratas eundum eſt. Filiusfamiliæ nulli poſſum ſeruire, niſi patri. Petis ab eo alimenta, quem pater peregre mittit. Primæ partes patris ſunt, ſecundæ matris. Ille peregre eſt, tu domi: ille captus tu libera: ille inter piratas, tu inter ciues: illo alligatus, tu ſoluta. At tu cæca es: infelicior ille, quòd videt cathenas ſuas, & cædes & vulnera, & cruces eorum qui non redimũtur. At periculoſum eſt. Quam multi nihil pro patribus periculoſum putauerunt? Non inquit, vindictam, ſed miſericordiam quærit. Ita quiſquam exigit pietatem, vt impediat?

EXTRA. CALVVS qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de eloquentiæ principatu habuit, vſque eo concitatus actor fuit, vt in media oratione eius exclamaret Vatinius reus, Rogo vos Iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideo me damnari oportet?

DECLAMATIO V.

Quinquennis teſtis in procuratorem.

MORTVA *quidam vxore, ex qua filium habebat, duxit aliā, ſuſtulit ex ea filiū. Habebat procuratorē ſpecioſiſſimū. Cū ſæpe iurgarent nouerca & priuignus, iuſſit eum ſemigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adul-*

terio matris & procuratoris. Quodam tẽpore pater in cubiculo ſuo occiſus inuentus eſt, uxor vulnerata, communis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri à filio quinquennij qui vna dormierat, quẽ percuſſorem cognoſceret ille procuratorẽ digito monſtrauit. accuſat filius procuratorem cædis. ille eum parricidij.

Cont. 5. lib. 7.

DECLAMATIO. Vt audiui clamorem, ſi qua fides eſt, deprehenſos adulteros credidi. Da puerum. Aliquis non eſt vno teſte contentus? da populum. obiicite priuigno parricidium, filio mendacium. Dic puer, quis occiderit patrem dic audaciter. eundem nominas, quem populus. Nox placet ſceleri, adulterij tempus. O magna in contrarium peruerſitas ſeculi! inuentus eſt qui patrẽ poſſit occidere non poſſit nouercam. Oſtende iſtud non vulnus ſed argumentum Oſtende vulnus. Percuſſor ille quàm timuit ne occideret. Iam leuiter te vulnerauit illa dextera, cui nec paries obſtitit, nec pater? Nihil eſt puero teſte certius. Nam ad eos annos peruenit, vt intelligat: & non ad eos, quibus fingat.

EXTRA: *Vinitius*, vir exactiſſimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

DECLAMATIO VI.

Demens qui ſeruo filiam iunxit.

TYRANNVS *permiſit ſeruis dominas ſuas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & ſimul qui filium habebat, & filiam. cum omnes ſerui dominas vitiaſſent, ſeruus eius virginem ſeruauit. occiſo tyrãno, reuerſi sũt principes. in crucẽ ſeruos ſuſtulerũt. Ille manumiſſo filiam iunxit. Reus eſt à filio dementiæ.*

Cont. 6. lib. 7.

DECLAMATIO. Haberemus ſolacium, ſi has nuptias tyrannus feciſſet, non pater. Sanum putatis eſſe qui imitari tyrannum maluit, quàm ſeruum. Similem ſe fecit tyranno filiam raptis libertum cruciatus. Plus permiſit ſeruo dominus quàm tyrannus. Quiſquis has nuptias fecit, aut inſanus eſt, aut tyrannus. Egregius gener, cui nihil eſt

glo-

glorioſus,quàm quod inter cruciarios non eſt. Virginitatem ſub patre perdidit, quam ſeruauerat ſub tyranno. Ita ne dignus eſt nuptiis quia indignus eſt cruce. Melior conditio vitiatarũ,quàm virginis eſt. Illis mutare nuptias cõtigit, propitius pater ita collocauit filiã ſuã, vt iratus tyrãnus alienas: cũ ſanus eſſet pater, ne has videret nuptias, fugit. Miſerrima ſoror, ſub tyrãno patrẽ deſiderabas, ſub patre tyrannũ deſideras. Non eſt illi præmium, vnum ſpectare omnium cruces? Dominam non ſtuprauit. Auge beneficia. nec dominum occidit, nec venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocatur, in hoc matrimonium. Timuit ille ſupplicium. ſciuit rempublicam liberandam. daturos pœnas, qui contaminaſſent: & aduentare tyrannidi tempus vltimum vidit. Conuenite ſeruuli, conuenite libertini, empta cognatio.

Pars altera. Si quis tyranno indicaſſet, ſolus hic in cruce pependiſſet. Licet cui volo filiam collocare. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit vxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Neminem natura liberum fecit, neminem ſeruum. Impoſuit hæc fortuna poſtea ſingulis nomina nuper & nos ſerui fuimus. Seruius rex fuit.

Declamatio. VII.

Cauete proditorem.

Pater & filius imperiũ petebant. Prælatus eſt filius. Commiſſo prælio captus eſt. Miſſi ſunt decem legati ad Imperatorem redimendum. Euntibus occurrit pater, dixit ſero ſe aurum ad redemptionem attuliſſe filium crucifixum eſſe. Illi peruenerunt: quibus imperator de cruce dixit: Cavete Proditorem. *Reus fit pater proditionis.*

Cont 7 lib 7.

Declamatio. Imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem illum vidimus, cum filius imperator pronuntiatus eſt, quàm cum captus. Quemad-

modum rediſti tutus, ſenex, ſolus,cum auro, cum
imperatores capiantur?Plus accepit auri, quàm qu
ſet abſcondi. nolite mirari.& imperatorem & filiu
diderat. CAVETE PRODITOREM, iam comitiis ca
Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes,niſi dediſſent CA V
PRODITOREM. Indicium fuit morientis
filij verecumdum. Cur dimiſſus es?ſi nihil aliud, &
genuiſti,& dux eſſe voluiſti. Candidatus proceſſit
patrem.iam tunc nobis verecunde indicauit filius,
dere rempublicam noluit. Legati noſtri aurum fe
pater afferebat. Num immobilis diriguiſti? Num
quaſi & ipſe affixus hęſiſti? quia tam cito recedis?
& viuit,& loquitur.Voce proditionem indicauit,
proditorem. Optimus imperator curare rempu
ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixi: CAVE
DITOREM. Nec imperator potuit tacere prodit
nec filius loqui proditorem. Expecta, dum mitta
gati.dicis: Affectus non ſuſtinet moram. Ergo ſi re
non potes viuum,ſaltē mortuum redime. Nunqu
durus hoſtis fuit, vt paternis lacrymis non fle
CAVETE PRODITOREM: id eſt, ne
ſciis cuſtodibus exeat, ne quis ignorāte Republic
ſtes perueniat, ne quis ex hoſtium caſtris grauis
uertatur. Indicio nihil deeſt. De proditione vo
imperator:de proditore,legati. Sublata eſt quæſti
ritis quem dixit? videte cui nihil dixerit.

PARS ALTERA. In comitiis filio meo ceſſi.D
non expectaui: ſed amens & attonitus protinus c
Ad ſummam feſtinaui, nec occurri. Sciebam h
trum lacrymis ſæpe flecti.

EXTRA. LATRO non curauit dicere, n
ctam eſſe proditionem,ſed ſe proditorem non eſ
ctus eſt,inquit iudici,qui plus quàm ſe defēdit. C
poſita ſuaſoria,in qua deliberat Alexander, an C
nauiget,cum exaudita vox eſſet, *Quouſque inuict*
benti diſcipulo late Alexādri victorias, genteſqu
mitas,& addenti. *Quouſque*? poſt iſta exclama
quouſque?

DECLAMATIO VIII.

Mutanda optio raptore conuicto.

LEx. RAPTA RAPTORIS MORTEM, AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. *Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem ſe negauit. Conuictus eſt. Illa optionem petit. Raptor contradicit.*

Cont.8.lib 7.

DECLAMATIO. Optare tibi non amplius quàm ſemel licuit. Proponite ſupplicij faciẽ,carnificem,ſecurim. Hoc ſemel licere nimium eſt. In hanc perturbationem perductus ſum,vt ignorarẽ quid feciſſem. Grauius punior, cum me peccaſſe pudet,quàm cum peccaui. Optauit nuptias:nec adhuc ſciebat quàm verecundum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti:virum occides? Minus eſt ergo quod vitiauit,quàm quòd negauit. Ergo nos iniuriam perículoſius negauimus, quàm fecimus Quadam nocte, quid dicam?non negare iam non pudet. Nox, vinum error. quid iraſceris puella?iam non negat Iudex datam tabellam reuocare quam tulit, non poteſt. Quæſitor non mutat pronunciationem.Nihil tam ciuile,tam vtile,quàm breuem poteſtatem eſſe,quæ magna eſt.Si mortẽ optaueris, hodie facies quod nunquã factũ eſt:vtrunq; optaueris.

PARS ALTERA. Id egit priori iudicio ne quã omnino pœnam ſtupri penderet:hoc id agit, vt ipſe optet Vtinam non metu liberaret illum, quod iudicis ſui clementiã nouit. Eſt quædam proxima innocentiæ, præbere ſe legibus. Lex non adiicit quotiens optet,ſed ex quibus Aut hoc,inquit,aut illud. non adiicit,Ne amplius quàm ſemel.

EPITOMÆ
M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM
LIBER OCTAVVS.

CONTROVERSIA I. *Orba poſt laqueum ſacrilega.*

LEx. *Magiſtratus de confeſſo ſumat ſupplicium. Thema. Amiſſo quædam viro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit,*

Incidit ei laqueum tertius filius. Cùm ſacrilegio facto, quæreretur ſacrilegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegium. Vult magiſtratus tanquam de confeſſa ſumere ſupplicium. Filius contradicit.

Contra magiſtratum. Faciam Iudices in foro quod domi feci, matrem mori prohibens Quomodo inquam, feciſti? quo loco quæ ſuſtuleras, condidiſti? Hærebat, nec quicquam ſacrilegij niſi pœnam nouerat. Amiſſis duobus filiis ſacrilega ſibi videbatur, quòd viuebat, Nō affuturus veni, ſed ſeruaturus. Alij pro reis rogant: ego rogabo ream. Nullum accuſator niſi in ſubſelliis meis habet teſtem Non eſt confeſſio, niſi quam accuſator eruit, negat rea, tortor expreſſit. Fertur quædam viſo contra ſpem filio expiraſſe. Si ad mortem agit matres magnum gaudiū, quid magnus dolor? Mater, habes non mediocre ſolatiū. vides aliquid & deos perdere. Magis deos miſeri, quàm beati colūt Nō fecit ſacrilegiū mulier, non fecit orba, non fecit quæ cuſtoditur, non fecit quæ confitetur. Iratis, inquis, diis ſacrilegium potuit committere. Frangitur calamitoſis animus, & ipſa ſe infelicitas damnat: & hoc condicio humana vel peſſimum habet, quod fortuna quos miſeros fecit, & ſuperſtitioſos facit. Diligentius dij coluntur irati Quis ergo fecit? Vnde ſcire poſſum, qui matrem cuſtodio. Ago cauſam legum, ne carnificem, quem ſacrilegis minantur, calamitoſis adhibeant. Deos ita coluit, vt quæ tā pro multis timeret. Confeſſio cōſcientiæ vox eſt. Confeſſio coacti, & quæ fecit agnoſcentis eſt verbum.

Pars altera. Omnium vox erat, ſacrilegium latere non poterit. Quiſquis eſt, non ipſe bonum exitum faciet, non quiſquam ſuorum. Et ſi nemo fuerit accuſator, ipſe narrabit. Cōcitata proceſſit, velut diis ipſis perſequentibus. Feci, inquit. Supplicium de ea vel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorum numinum maieſtate compulſa eſt, vt mori & vellet & deberet & non poſſet. Inciſus eſt ei laqueus Tu putabas ſacrilegam ſecreto mori poſſe? Omnia fecit vt taceret: quæ ne confiteretur, etiam mori voluit. Si crimen quæritis, ſacrilegium factum eſt. Si facti cauſam quæritis: ſi priuſquam amitteret liberos, auara: ſi poſtquam amiſerit, irata.

Con-

CONTROVERSIA II.

Phidias amiſſis manibus.

LEX. *Sacrilego præcidantur manus. Thema. Elij ab Athenienſibus Phidiam acceperunt, vt is Iouem Olympium faceret: pacto interpoſito, vt aut Phidiam, aut centum talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuiſſe dixerunt, & manus tanquam ſacrilego præciderunt: truncatum Athenienſibus reddunt. Petunt Athenienſes centum talenta. Contradicitur.*

CONTRA Elios. Iam Phidiam commodare non poſſumus. Tunc demum illa maieſtas exprimi poteſt, cùm animus opera proſpexit. Manus duxit ante ſibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi vos eſtis, qui præcidiſtis conſecratas manus. Primum ſanguinem ſui artificis vidit Deus. Teſtor Iouem, iam proprium Phidiæ deum. Ars alios in miſeria ſuſtinet, te fecit miſerum. Paciſcendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos ſperatis, ſine quo vos accepturi non fuiſtis? Commodauimus qui poſſet facere deos, recepimus, qui ne adorare quidem poſſit. Non pudet vos Iouem debere ſacrilego? Supereſt homo, ſed artifex periit. Pœnam nobis Phidiæ non Phidiam reddiris. Manus quæ deos ſolebant facere, nunc nec homines quidem rogare poſſunt. Talem fecit Iouem vt hoc eius opus Elij vltimum eſſe vellent. Manus commodauimus manus repoſcimus. Elius teſtis eſt, Elius accuſator, Elius iudex: Athenienſis tantum reus. Inuoco deos & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor, ſi poſſumus commodare.

PARS ALTERA. Habuimus autem olim ſacrum: habuimus ebur: ſacræ Materiæ artificem quæſiuimus. diſpoſueramus quidem, vt aliis quoque templis ſimulacra Phidias faceret: ſed non tam neceſſe erat ornare deos, quàm vindicare.

CONTROVERSIA III.

Infamis in nurum.

THEMA. *Duorum iuuenum pater vni vxorem dedit: quo peregrè profecto, infamari cœpit ſocer in nurum. Maritus reuerſus abduxit ancillam vxoris, & torſit. Illa in tormentis periit. Maritus incerto quid quæſierit, ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater vt eandem ducat. Nolentem abdicat.*

Contra patrem. Duc, inquit, fratris vxorem. ... fieri poteſt? Adulterum frater inuenit. Hæc eſt mi[hi cauſa] abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, frat[ris vxo]rem. Tentari me, ſi qua eſt fides, credidi. Mulier, ſi ... lugenti potes, facis vt omnia de te credantur. Cog[is me] ducere, quæ mihi cauſa abdicationis eſt, populo ... viro mortis. Legi iam vxorem: quo, ſi peregrinatio ... rit, mecum peregrinari velit: quæ, ſi viro aliquid a[cciderit,] nubere alij nolit. Qui audiunt me abdicari, putant ... aliquid ſuſpicatum de me.

Pars altera. Obieciſti mihi vltimum nefas ... qui tantum eſt ſuſpicatus, noluit viuere. Impulſu[s fra]ter torſit ancillam: & quia nihil reperit, falſas ſuſ[picion]es morte piauit.

Controversia IIII.

Homicida ſui.

Lex. Homicida insepvltvs abiiciat[vr] ... ma. *Quidam ſe occidit. Petitur vt inſepultus a[biiciatur.] Contradicitur.*

Pro homicida sepeliendo. Afferte ... ctus eſt manus aſſiduis malis. Summam infe[licitatis] ſuarum in hoc remouit, quòd exiſtimabat lice[re] ... mori. Infeliciſſime adoleſcens, cùm te & ſepultu[ra pri]beri video, deſino mirari quod periiſti. Tales ini... bes, vt etiam mortuum perſequantur. Facilius ... quàm ſceleratum fortuna vincit. Sumpſiſti h[oc] ... Cato, & quàm inuidioſum, quòd Catonem occi... ti, perdideras ſepulturam, niſi in morte reperiſſes ... miſerius in vita, quàm velle mori? Quid in mo[rte] ... ſepeliri non poſſe? Quis miretur eum mori volu[iſſe, quem] fugientem quoque fortuna perſequitur? Omni[bus] ... ſepulturam dedit. naufragos idem fluctus qui e[xpulit ſe]pelit: ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam [de]fluunt. eos qui viui vruntur, pœna funerat. Iraſ[cere in]fectori, ſed miſerere interfecti. Homicida, inqu[it, ...] ſe occidit. Huic iraſceris? Pro quo iraſceris? ...

Scæuolæ Mucio cognomen dedit,& capto, cõtra Porſennam regem libertatem reliquit, quàm vtilitas ſui. Non aliud Codrum illud ceteris Imperatoribus dedit exemplũ, quàm quòd poſitis imperatoriis inſignibus, ad mortem cucurrit. Nec vllo maior fuit dux, quàm quòd ſe ducem non eſſe mentitus eſt. Non poſtulo, vt glorioſum, ſed vt tutum ſit mori. Non magis crudeles ſunt, qui volentes viuere occidunt, quàm qui mori volentes non ſinunt. Curtius deiiciendo ſe in præcipitem locum, fatum ſepulturæ miſcuit. Celebretur Cato, qui ſe occidit. huic miſerrimo, quòd aliquid non ignaue de ſpiritu ſuo ſtatuit, tantum impune ſit Etiam vulnera infelicis ſcrutantur in crimen. Æſtimate an viuere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

Pars altera. Facinus indignum, ſi inueniantur manus quæ ſepeliant eum, quem occidere ſuæ. Sumpſit gladium. Video ardentes oculos. In quem, neſcio: quod ſolum ſcio, ſcelus cogitat. Neſcio cuius criminis ſibi conſcius confugit ad mortem. Cuius inter ſcelera etiam hoc eſt, quòd damnari non poteſt. Contra hos inuentum eſt, vt aliquid poſt mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non auſurus fuit, qui ſe potuit occidere.

Controversia V.

Fortis nolens ad patrem fortem redire.

Thema. *Abdicauit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater poſtea fortiter fecit. Petit ad ſe filij reditum. Filius contradicit.*

Contra Filium. Ego fortior ſum. poſt tuam pugnam pugnauimus, poſt meam vicimus. Reuertere dignam domum te feci. Iſti oculi mei ſunt, iſtæ manus meæ ſunt, iſta contumacia mea eſt. Si mereor præmium, mihi date: ſi non mereor, iſti ſuum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc eſt vnde abdicatus es. Putas nihil inter te & patrem intereſſe? poſt tam ſimilia opera, ſi tantum commilito eſſes, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis, hoc præmium qui recuſauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commiſſurum me putas, vt iterum

rogem?Bello grauiore pugnaui, quo neceſſe fuit e
nibus militare, quo fortes eſſe non potuerunt, et
priore bello fuerant. Ille annos ſuos exercuit. e
meos. Tu fregiſti bellum.ego ſuſtuli. Quanta exh
iuuenum fui ſenex fortis! Vtrique noſtrum præmi
dite.Militaui ſenex:militaui exanguis: militaui qu
carium dederam. Vterque noſtrum cum rogatur,
cum relinquitur;rogat.Quid nos ſuſpicari cogis,qu
vis in paternam domum venire? Turpe erat virum
niſi à patre coacto,non recipi.

Pars altera. Quid me captiuum ex liber
Quid ignominiæ ſubiicis virum fortem? Quid e
poſſim abdicari? Meus,inquit,es filius. Quid opus
mio,ſi tuus ſum?

Controversia VI.

Pater naufragus diuitis ſocer.

Lex. Rapta raptoris aut mortem, au
tatas nuptias optet. Thema. *Diues pau
nuptiis filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit.
cum filia, naufragio expulſus eſt in diuitis fundum. A
illum diues de nuptiis filiæ. pauper tacuit, & fleuit. D
ptias fecit. Redierunt in vrbem. Vult pauper educere pu
magiſtratus. Diues contradicit.*

Contra divitem. Educatur ad magiſtratus
quid times? Certè vxor tua eſt. Queri nec de mor
ris, ſi hanc puella maluerit. Nemo vnquam rapt
periit. Vt litus agnoui, naufragus in altum nataui.
mes, ſi exoraſti? Acceſſit ad me primum. Filiam t
cere volo, inquit. Non fleui. tunc enim licuit nega
ptias filiæ, tanquam naufragium meum fleui. Na
plus de litore queror. Inter naufragiū quidem &
ne vna quidem nox interfuit. Differat nuptias, du
ſocer deſinat. Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi
necdum ſe committat vxori? Lacrymis inter verba
tibus venio: talis & in nuptiis filiæ fui. Si rapta e
ptionem recuſas? Si vxor eſt, cur times? Loquor vb
liter. Procul à conſpectu reliqueram patriam, non
men poſſeſſionem diuitis præterieram. Subito
inhorruit mare, ac diſcordes in perniciem noſtram

re venti, demiſſa eſt nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur: inter cœlum terrámque dubij pependimus. Adhuc tamen bene, Iudices, nauigauimus. naufragium maius reſtat in litore. Erat in ſummis montium iugis ardua diuitis ſpecula. Illic iſte naufragiorum reliquias computabat; illic vectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiæ, cum adhuc pulſaret aures meas fluctus, feci quod debui, & captus & naufragus, inimico ſtuprum lacrymis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare poteſt. Matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. ibi fecit nuptias, quo nemo niſi naufragus venit. Lacryma eſt indicium inoptatæ rei. lacrymæ pignora ſunt nolentium, & repugnantis animi vultus index. Nemo vnquam quod cupit, deflet. Lacrymæ coacti doloris intra præcordia, & intolerabilis ſilentij eruptio. Sic ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium, odit incendium: ſic qui naufragium deflet, maria deteſtatur. Fletus humanarum neceſſitatum verecunda exec̄ratio eſt. Tuæ nunc ſunt partes puella. diſcedo: & quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes: ſi vitiata, quod imperes.

Pars Altera. Naufragum duo ſacratiſſima inter homines exceperunt, hoſpitium & affinitas. alterum præſtiti, alterum etiam rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis, ſæpius rogaui: quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quod indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid enim mihi ſupereſt? preces meæ quas toties adhibui, an iſtius lacrymæ quas moui? Nihil mihi inimicus obiicere poteſt præter matrimonium. Magnus eſt amor, qui ex miſericordia venit. Fundebamus lacrymas ex pœnitentia diſſidij prioris. nec plura aut me proloqui, aut iſtum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudiis occupatæ. Nulla integritas tantum ſibi, etiam explorata, confidit, vt cauſam velit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es: ſi non interrogaueris, legem. Si genero vitam daturus eſſet, etiam innocentiam reliquiſſet. Quæritis, quid dum fleret, fecerit? Non negauit & ſolebat negare. Si nollet mortem, optaturus eſt? Non enim poteſt eas partes legis deſiderare, quas habet

EX LIBRO NONO CONT[...]
VERSIARVM.
DECLAMATIO I.
Cimon ingratus.

LEX. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI
HENDERIT, DVM VTRVMQVE INTERFIC
NE FRAVDE SIT. INGRATI SIT ACTIO. *M*
peculatus damratus, in carcere alligatus, deceſſit. Cimon
ius, vt eum ſepeliret, vicarium ſe pro patris corpore d
lias diues ſordidè natus, redemit eum à Republica, & ſ
ſoluit: eique filiam collocauit. Ille deprehenſam in adu
precante patre, occidit vxorem. Ingrati reus eſt.

Cont.1.lib.9.

DECLAMATIO. Adulterium mihi carcer eſt.
mihi à lege traditum, ad vindictam pudicitiæ p
Perdidiſti pecuniam Callia, ſi tales ſoluiſti man
poteſt generoſus animus contumeliam pati. H
eſt inter fortunam patris & filij, quòd illius
tum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnu
dis cenſus inuentus eſt Cimon filius. Redem
mon redemptoris felicitas eſt. Reddam benefici
tam honeſtum deſideraueris, quàm dediſti. Eg
ros dimittam? quid aliud facerem, ſi adhuc alli
nus haberem? Quid? tu pœnam putas pro Miltia
ri? Magnum vterque beneficium dum damus, r
ego, quod Miltiadem redemi. tu, quòd Cimone
ſimum duxi, ab eodem dimitti & adulteros & C
Ego ſum, qui referre gratiam ne mortuis quide
Ita mihi veros habere liberos contingat, quod
ſit, Miltiades expertus eſt. Dignus erat Callias
nuiſſe, qualem redemit. Dic nunc, Ego te carce
cui reſpondeam. Ego me carceri tradidi. Nun
vt melius actum putem, quòd à Callia redem
quàm quod pro Miltiade alligatus. Ego me à t
ptum putabam: emiſti me filiæ tuæ. Calliæ fi

hanc tibi pater, dum ingratus eſſe nolo, iniuriam feci. Non poſſum ob id damnari, quod lege factum eſt. Beneficium eſt, quod totum eius cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis ſperat, aut præparat, non beneficium, ſed conſilium eſt. Summo te dedecore liberaui inuitum. Redemiſti me, & tu non rogantem. Habes Virginios, & quicunque vitiatas filias vel clauſerunt, vel occiderunt.

PARS ALTERA. Duo beneficia dedi: & redemi, & egenti filiam collocaui. Obiicio tibi, quòd vxorem paſſus es adulteram fieri, quòd non cuſtodiſti, quòd moratus es, dum ſuperueniret pater, ſpectator ſuæ calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogares. Moleſtè ferebas ſocerum dici Calliam. Mores puellæ non tantum paſſus es in vitia labi, ſed ipſe impuliſti: nactus occaſionem non omiſiſti.

EXTRA. Hic color & GALLIONI, ET LATRONI, ET MONTANO placuit, vt nihil in Calliam diceretur contumelioſè, in redemptorem, in ſocerum infelicem. Multas quæſtiones rhetorici & poëtæ Romani à Græcis dictas non ſurripuerunt, ſed & prouocauerũt. Thucydidis ſentẽtia eſt: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. Salluſtius: Res ſecundæ mirè ſunt viriis obtentui. Sic cùm ſit præcipua in Thucydide virtus breuitas, hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis eum caſtris cæcidit. Nam in ſententia Græca tam breui habes quæ ſaluo ſenſu detrahas, deme vel συγκρύψαι vel συσκιάσαι, deme ἑκάστων, conſtabit ſenſus, etiamſi non æquè comptus, æquè tamen integer. At ex Salluſtij ſententia, nihil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. T. autem Liuius tam iniquus Salluſtio fuit, vt hanc ipſam ſententiam, & tanquam tranſlatam, & corruptam, dum transferretur, obiiceret Salluſtio: nec amore Thucydidis facit, vt illum præferat, ſed laudat, quem non timet: & facilius putatã ſe poſſe Salluſtium vinci, ſi ante à Thucydide vincatur.

DECLAMATIO II.

Flaminius in cœna reum puniens.

MAIESTATIS LAESAE SIT ACTIO. *Flaminius prætor inter cœnã à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam ſe*

vidiſſe hominem decollari, vnum ex damnatis occidit. Accuſ
tur læſæ maieſtatis.

Cont. 2 lib. 9.

Declamatio. Obiicio luxuriam, hiſtrioniam, iocos. A
in conuiuio nihil aliud niſi occidiſtis? Vni fortaſſe oſcu
donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus a
luunt. Non inquiro in totum annum: vna nocte conte
tus ſum. Facilius eſt, vt qui multa meretrici dederit, hon
cidium neget; quàm vt qui homicidium dederit, qu
quam negarit. Seruum ſi verberare voluiſſes, extra con
uium abduxiſſes. Contactam ſanguine humano menſa
ſtrictas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe n
retricem, vel feciſſe prætorem? Virgæ promuntur, & ar
menſam deóſque crudelitatis victima trucidatur. Me n
ſerum, Romani imperij terrore luſiſti. Legi potius, qu
ſcorto cadat. Exſurgite Bruti, Horatij, Decij, & cæterat i
perij decora. Veſtris faſcibus, ſecuribus veſtris iam pue
iocantur obſcœnæ. In eo quod ſub prætextu publicæ n
ieſtatis agitur, quicquid peccatur, maieſtatis actione vin
candum eſt. Percuſſurus lictor ad prætorem reſpicit, p
tor ad meretricem.

Pars altera. Si legatus falſa mandata affert, ſic
diuntur, tanquam illa populus Romanus dederit. Impe
tor fœdus percuſſit, videtur populus percuſſiſſe Roman
& fœdere continetur. Nunc nec viribus quicquam po
detractum eſt, nec opinioni. At ex te cæteros æſtimant.
ante hunc alij fuerunt, ex quibus æſtimari poſſunt. No
adſcribit vrbibus vitia ſingulorum. Obiiciunt, quod da
natus perierit meretrici, & poſtulant prætorem perire
mnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas
tra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperato
bus tulit: in Manlio impotentiam, à quo & filius & vi
occiſus eſt: in Sylla crudelitatem: in Lucullo luxuriam
multis auaritiam. Non putaui ad rem pertinere, vbi
quando periret qui perire deberet. Occiſus eſt quis da
natus, vbi? in prætorio. quo tempore? Eſt enim tempus,
noxius perire non debeat?

Extra. Quædam controuerſiæ ſunt, in quibus fact
defendi poteſt, excuſari non poteſt. Non ſperamus vt f
minium iudex probet, ſed vt dimittat. Itaque ſic agere
ben

bemus, tanquam pro facto non emendato, ſed non ſcelerato. Titvs Livivs de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatem, ſeueritatem putant: tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari: illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Murthedius dixit tetracolon. Seruiebat forum cubiculo, præter meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, vt expleretur circuitus. quem enim ſenſum habet, Seruiebat dies nocti? Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus huius generis ſententiis, curamus vt numerus conſtet, non curamus vt ſenſus. Omnium autem corruptarum ſententiarum exempla de induſtria pono: quia facilius & quid imitandum, & quid vitandum ſit, docemur exemplo.

Declamatio III.

Expoſitum repetens è duobus.

Per vim metvmqve gesta, non sint rata. Pacta conventaqve legibvs facta, rata sint. Expositvm qvi agnoverit solvtis alimentis recipiat. *Quidam duos expoſitos ſuſtulit, & eduxit: quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum vbi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt: reddit illi duos, repetit vnum.*

Cont. 3. lib. 9.

Declamatio. Cum alienis diuidemus liberos, quos non diuidimus cum matribus? Vtrunque genui, vtrumque deſideraui, pro vtroque pactus ſum. Vna nati ſunt, vna expoſiti, vna educati, redditi diſtrahuntur. Diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipſis. Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos eſſe, quàm fratres. perdit vterque gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcat retinenti meos, cùm ipſe concupiſcat alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit

etiam expoſitio? Omnia pro filio paciſcor, præter
Pactus ſum flens tremens,tanquam cùm exponerer
tunc vis & neceſſitas erat. non enim poteram inue
lios,niſi alterum promiſiſſem.

PARS ALTERA. Vtrumque poteſtis ex hoc iudi
trem dimittere. Liberis hic carere conſueuit: &
num accepero, neceſſe eſt torquear. duobus aſſueu
vocas,quæ te patrem fecit? Ego ſuſtuli,ego educa
reddidi.iſte electurus eſt.In iſta vi duos filios perdi
arma,& vincula,& vltimum periculum complectit

EXTRA. In SABINVM CLODIVM, vno die & G
Latinè declamantem,multa vrbanè dicta ſunt. Di
TERIVS quibuſdam quærentibus, quòd puſillas m
acciperet cùm duas res doceret: Nunquam magn
cedes accipere eos qui hermeneumata docerent. N
NAS dixit: τυϕλὸν δ' οὐκ αὖ γνοίης ποτέροισι μετείη. C
SEVERVS ab auditione eius rediens,interrogatus q
do dixiſſet,reſpondit,Malè καὶ κακῶς.

DECLAMATIO IV.

A filio in arce pulſatus.

LEX. QVI PATREM PVLSAVERIT,MANVS EI
CIDANTVR. *Tyrannus patrem cum duobus filiis*
accerſiit,imperauit adoleſcentibus, vt patrem cæderent.
ex his præcipitauit ſe, alter cecidit. Poſt in amicitiam
receptus eſt. Occiſo tyranno præmium accepit. At ten
patris. Petuntur eius manus.pater defendit.

Cont. 4. lib. 9.

DECLAMATIO. Felicior eſſem,ſi plures reos d
rem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid hoc eſt
tyrannus iacet. Tam neceſſe fuit patrem cædere
ſpoliare templa,virgines rapere. O quantum deb
ſtis manibus per quas iam nihil neceſſe eſt. Tales f
vt ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter
re. Præcipitaſti te fili. hoc non eſt patri parcere,
Dui à fili, in tyrannum tibi per patrem eundum eſt

ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leuiter admouebat manus. filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, ſed occiderint.

Si nec iſte cæcidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed multa licet non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum, interpretatio diffuſa eſt. Quid? intereſt lege excipere ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauerit: cũ miti non ſupplicio, ſed remedio opus ſit, ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem. Hoc qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior vapulante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyranno. non eſt ſacrilegus ſacerdos: qui deorum immortalium dona ſuis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cæcidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæſus eſſem, & iniuriarum agere nollem, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæſus eſt.

Pars altera. Tamdiu cæcidit patrem donec placeret tyranno ſatelles. Pro Repub. inquit, feci. Idem & Reipub. imputas & tyranno. Habuiſti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. periit, ne parricidium faceret, aut videret. Cæſus, inquit, pœnam dimitto. Miraret, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori vellet. Pater, inquit, voluit, ſed frater noluit. Pater, inquit, voluit. Ita tu non tantum tyranno ſed etiam patri dignus viſus es parricidio. Cæcidiſti patrem, cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra. Ab Oppio proconſule, cum quo in Cretam Sabinus ierat, in theatro Græci poſtulare cœperant, vt Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto: Hunc magiſtratum, inquit, ego Romæ bis geſſi: bis enim reus cauſam dixerat. Græci non intellexerunt, ſed bene precati Cæſari, petebant, vt illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem cum reus rogaret, vt in lautumias transferretur: Non eſt, inquit, quemquam veſtrum decipiat nomen lautumiæ: illa animo meo lautares eſt. Id-

cabatur in miſeriis ac periculis ſuis, in quibus ioc
non debuiſſe, quis neſcit? potuiſſe, quis credit?

Declamatio V.

Priuignus ab auo raptus nouercæ.

De vi sit actio. *Quidã duos filios ſub nouerc. dubiis crudelitatis & veneni ſignis. Tertium filiu maternus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fu miſſus. Quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. tur de vi.*

Cont. 5. lib. 9.

Declamatio. Habui filiam, quamuis vnus filiu ſit, fœcundam: apud me nutriatur ſine. Quid times admittare, cum veneris? Non quæris filios, quos pe quem non perdidiſti, quæris. Pater à me vnum rep duos à patre. Plus habeo quod auo, quàm quo mendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes: admi ſum, hæc vera vis fuit. Nulla vis eſt, quæ arma, p vulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatum tum mus eſt & vnus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium meu nepotem meum ſuſtuli: immo venientem non p cludere. Si cuius obſeſſam latronibus armata ma iugem, liberóſque rapuiſſet. Quòd viuit puer, ben erit meum. Et medici alligant, & corporibus medentur. Non poteſt mecum agere, tãquam cum Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrem & auur eſt, quod auo ſeruare licet ſuos, patri & occidere. iſta tam fera pietas, tam præpoſtera? quærere tuos incipis. Quiſquis puero fauit, ne inueniretur, opta

Pars altera. Non vt nepotem ſeruaret, vt infamaret vxorem veneficij, me veneficæ manc Cum ſocero mihi, Iudices, ne viua quidem prior conuenit: mortua vero, inimicum profeſſus. La puero cum vociferatione & conuitio, auſpicans, c accidit, venit; qui ad ſanos nepotes nunquam a niſſet. Non admiſi: & tunc enim vidi venire raptur

EXTRA. Habet hoc MONTANVS vitium. ſententias ſuas repetendo corrumpit. dum non eſt contentus vnam rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. Propter hoc ſolebat Montanum SCAVRVS inter oratores Ouidium vocare. Nam & Ouidius neſcit, quod bene ceſſit, relinquere. Cum Polyxene eſſet adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit:

—cinis ipſe ſepulti
In genus hoc pugnat.

Poterat eſſe contentus, adiecit:

—Tumulo quoque ſenſimus hoſtem.

Neque hoc contentus, adiecit:

AEacidæ fœcunda fui.

Aiebat Scaurus, non minus magnam virtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

DECLAMATIO VI.

Filia conſcia in veneno priuigni.

LEX. VENEFICA TORQVEATVR, DONEC CONSCIOS INDICET. *Quidam mortua vxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam ſuſtulit. Veneficij damnata dum torqueretur, dixit conſciam puellam. Petitur ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.*

Cont. 6. lib. 9.

DECLAMATIO. Non prodeſſet tibi puella, quod te amauit frater niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoque conditio dura victoris eſt, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui viuere non poteſt, occidere poteſt. Concitatiſſima eſt rabies in deſperatione, & morte vltima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipſa tela commordent, & in mortis auctorem per vulnera ruunt. Gladiator, quem armatus fugerat, nudus inſequitur: & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit. Naturali quodam deploratæ mentis affectu, morientibus gratiſſimum eſt commori. O mendacium ſimile veneficio! dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Peto ne

EXTRA.

quia filium vindicaui, filiam perdam, niſi ſuccurritis; nouerca vicit, ego victus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Proſit apud vos puellæ, quod pater eam laudat: proſit, quod mater accuſat. Conſcia, inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, vt illum amare poſſet nouerca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe etiam filiam poſſet. Seruus furti tortus, Catonem conſcium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quod nouerca tam ſero, puella tam cito? In hoc veneficij pœnas dabat, vt accuſationis exigeret.

Pars altera. Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur: venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit? habes exemplum, quod & ſorori conueniat. & virgini. Nouerca in hoc priuigno dedit venenum, vt filia ſola heres eſſet: adiicit co adhibuit & conſciam.

EX LIBRO DECIMO CONTROVERSIARVM.

Declamatio I.

Lugens pauperis filius diuitem ſequens.

Iniuriarum ſit actio. *Quidam cum haberet filium, & diuitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi diuitem cœpit. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit, vt, ſi quid ſuſpicaretur, argueret. Adoleſcens ait: Accuſabo, cum potero: Diues petens honores, repulſus eſt: accuſat iniuriarum pauperis filium.*

Cont. I. lib. 10.

Declamatio. Gratias diuiti, quòd quos odit, iam reos facere contentus eſt. Non ambulabis, inc[illegible] dit eadem via, non calcabis veſtigia mea, non offeres de [illegible] oculis ſordidam veſtem, non flebis, me inuito, n[illegible] tacebis. perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. Quod ſor[illegible] datus fui, luctus eſt: quod fleui, pietatis: quod non accu[illegible] timoris: quod repulſus eſt, veſtrum eſt. Honores [illegible] acre meo viuo nunquam petiuit. Viuum me meum ſequ[illegible] ur, taceo.

Vi-

Vtinam hoc vitium habuiſſet & pater. Quando vobis non ſordidati ſumus? Accuſa, inquit, pauper diuitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accuſa, inquit, reum perage, perora. quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? aliud ergo pauperes itet, aliud diuites habent. Quiſquis percuſſor fuit, quaſi diues ſpolia contempſit. Mortuo patre meo: metuo enim, ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit fles. Quid aliud facere poſſum, occiſi pauperis filius? Quid accuſanti feciſſet, qui proſequitur tacentem? Quare inquit, ſequeris me? vt aliquando miſerearis mei, vt deſinas afflictam domum perſequi. Eum accuſatorem habeo, qui ſe non eſſe reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, vt cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem, quem vindicare non poſſum? Non erat in illo præda, quam graſſator appeteret. erat ſumma virtus, contumax aduerſus diuitiarum faſtidium innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum: quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optauerit. Et tu diues inimicus es: & ille inſpoliatus inuentus eſt. non eſt cur accuſem, ſed eſt cur ſuſpicer.

Pars altera. Vt ſcias te inuidiam mihi facere, cùm dixiſſem, Accuſa me: non negaſti, ſed reſpondiſti, Accuſabo cùm potero.

Declamatio II.

Vir fortis non cedens forti.

Viro forti praemium. Si plures fuerint, iudicio contendant. *Pater & filius fortiter fecerũt. Pater petit à filio, vt ſibi cederet. ille noluit. iudicio contenderunt. vicit patrem. petit præmio ſtatuas patri. Abdicatur.* C. D.

Declamatio. Quem optem iudicij huius euentum neſcio, cùm crimen meum ſit, viciſſe. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Patrem in acie vidi. pugnaui cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Vici, non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego vici. ſed omnes gratulati ſunt patri. Cogitaui

Horatium Etruſcas acies corpore ſuo ſubmouentem. cogitaui Decium, qui nec ipſe patri ceſſit. Pugnaui non tantum imperatori, ſed etiam patri. Auidus ſum gloriæ. hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. Pudeat pater, ſi te vicit filius abdicandus. Ego præmium habeo: tu & præmium, & virum fortem. Virtutes noſtræ ſilentio præteriſſent: illuſtratæ ſunt, dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, ſed quod te malle credebant. Honor ad vtrumque peruenit: alter præmium habet, alter percipit.

Pars altera. Nolo habitare cum aduerſario meo. non capit idem contubernium, victum & virum fortem. Statuam, inquit, tibi poſui. imò ne poſſem vnquam me victum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

Declamatio III.

Demens quòd mori filiam coegerit.

Dementiae sit actio. *Bello ciuili quædam virum ſecuta eſt, cùm in diuerſa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem, à quo reiecta, ait patri: Quemadmodum vis tibi ſatisfaciam? Ille reſpondit: Morere. Suſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.*

Declamatio. Sic ſibi ſatisfieri, ne victor quidem voluit. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. Inquinaſti filiæ ſanguine penates. quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Pompeij caput Cæſar fleuit: & hoc illi propter filiam præſtitit. Quemadmodum vis ſatisfaciam tibi? Hoc ipſo ſatisfeciſſe puella debuerat: adeo & in maritum, & in patrem pia: vt alterum vſque ad mortem ſecuta ſit, & alteri morte ſatisfecerit. Periculosè offendo patrem qui neſcit ignoſcere. Morere. quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere noluiſſet? Defendiſti Ligarium Cicero, quàm leue iudicaſti crimen, de quo confeſſus es! Ante ipſum domus limen extincta eſt: ne dubitari poſſet, marito periſſet, an patri. Meruerat, inquit, accuſas etiamnum? Et certè iam tibi ſatisfactum eſt. Secutus eſt gener diuerſas partes, vxor ſuas.

Optima

Optima ciuilis belli defenſio obliuio eſt. Morere, inquit. Etiam quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, nō dicunt, OCCIDE: non MORERE: ſed, Age LEGE, crudelitatem imperij verbo mitiore ſubducunt.

PARS ALTERA. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes iam dementiæ ſigna colligere; non potes patrem propter verba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & victorem quidem: animaduertit Brutus in liberos non factos hoſtes, ſed futuros. vide an ſub iſtis exemplis patri fortius liceat tantum loqui. Contumaciter rogauit, quemadmodum & periit. nihil agnoui filiæ, nihil victæ. non miſit ad patrem fratrem. An etiamnum iraſcitur fratri? Cur me ſolum rogat? cum duobus ſatisfacere debeat. Victor, inquit, cito exoratus eſt. Facilius eſt ignoſcere bello, quàm parricidio. Etiam morte patri quæſiuit inuidiam. Periſſe propter patrem dicitur mulier, quæ virum habuit, propter quem mori poſſet.

DECLAMATIO IV.

Mendici debilitati.

REIPVB. LAESAE SIT ACTIO. *Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, vt ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reip.*

Cont. 4. lib. 10.

DECLAMATIO. Factum eſt, ne liberos patres aut agnoſcant, aut recipiant. Vectigalis iſti crudelitas, eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. effectum eſt, vt nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli: parentibus, quàm agnoſcere. Alterius comminutas ſcapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo noſſe illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tanquam ars aſſignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horreſcitis? ſic iſte miſeretur. Nouum monſtrum: integer alitur, debiles alunt. Periſſent, inquit, ita non infelicius ſuperſunt? Periſſent, inquit, interroga patres, vtrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri ſacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna ori-

go Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum cru
quàm expenſum miſericordiæ refert. Expoſitos à
etiam feræ,ſatis futuræ mites,ſi præteriſſent. Quort
vbique audiantur preces,in ſua tantum cauſa ceſſa
ſciſſa eſt illis lingua,& eſt rogandi genus,rogare n
ſe. Miſeremini omnium,iudices,quorum ſinguloi
ſereri ſoletis. Iſtis nos vindictam negaturos puta
bus ne id quidem negauimus, quod tibi datur
Res indigniſſima: cùm tam crudelis ſit, miſerico
blica viuit. Exurgite miſeri, & hodie vobis prin
gate. Tibi, inquit, quotidiana captura non con
paret te nondum ſatis miſerum videri. Occurr
ptiis dira omnia, ſatis publicis auſpicia feralia. E
in hilaritatem dicatis ſemianimes iſti greges oberr
lunt iſtum, qui ſe alere non poſſunt. Non eſt qu
neſciat. ſolet etiam docere. Non habes tot n
quot debes. Ergo tu cùm de publica miſericord
tares,tam crudelis eſſe potuiſti? Miſeros,qui ſic rog
ſeriores,qui ſic rogantur! Omnes omnibus ſtipen
runt,dum quiſque timet, ne filio neget. Effeciſti
eſſet malum educari,quàm exponi. Timebantur
que ſerpentes, & inimicus teneris artubus rigor,
quoque:inter expoſitorum pericula non numerab
ducatorem.

Pars altera. Debilitaſti,inquit.plus illis pa
cuerunt. Quid videtur laniſta? qui iuuenes cogit
dium:& tamen non accuſatur læſæ Reipubl. Qui
quiſt uprum pati cogit inuitas: nec Rempubl. læ
go reum non laudari deſidero, ſed abſolui. nocea
li cùm petet honores. Poteſt enim aliquis & non
mo honeſtus,& eſſe innocens reus. Vt illis multu
tum ſit, vita reddita eſt. Reipubl. læſæ non poteſt
rum nomine,qui extra Rempub. ſunt. Egens hom
ne me quidem alere, nedum alios poſſum.ſuſtuli
quibus non iniuria fieret, ſi aliquid detraheretur;
neficio cederet,ſi vita ſeruaretur.Faciant inuidiar
illos per me miſerè viuere, dum fateantur per m
Vnius miſericordia viuunt, omnium aluntur. Mi
vacare homines huic cogitationi, vt curent qui
mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis iſti

cipes diuitias ſuas exercent contra naturam: exciſorum greges habent: exoletos ſuos,vt ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint,amputant: & quia ipſos pudet viros eſſe,id agunt, vt quàmpauci viri ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat,perituros niſi auferantur: non curatis,quòd iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt, & miſerrimorum iuuenum ſimplicitate decepta,ſpecioſiſſimum quemque, ac maximè idoneum caſtris,in ludum detrudunt.

DECLAMATIO V.

Parrhaſius & Prometheus.

REIP. LAESAE SIT ACTIO. *Parrhaſius pictor Athenienſis cum Philippus captiuos Olynthios venderet,emit vnum ſenem. Athenas perduxit,deinde torſit. Ad exemplar torti, Prometheum pinxit. Olynthius in tormentis periit. ille in templo Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipub.*

Cont. 6. lib. 10.

DECLAMATIO. Senex abſtractus à liberis ſuper exuſtæ patriæ cinerem ſtetit. ad figurandum Prometheum, ſatis triſtis eſt. Nemo vt naufragum pingeret, merſit hominem. Vltima Olynthij precatio fuit: Redde me Philippo. Seruus,inquit, meus fuit. putes Philippum loqui. Ædem Mineruæ fugimus tanquam caſtra Macedonum. Parum, inquit, triſtis eſt. Aliquis Olynthius parum triſtis eſt? Vis Parrhaſi triſtem videre? duc illum ad Olynthium iacentem. Scis certè, quàm triſtem emeris. Olynthiis vrbem aperuimus, templa præcluſimus. Nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torqueatur. hoc nec ſub Philippo. Moriatur hoc nec ſub Ioue. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit. Hoc eſt Promethea facere, non pingere. Emi, inquit. immo ſi Athenienſis es, redemiſti. In iſto templo pro Olynthiis vota ſuſcepimus. Ille carnifex Græciæ iſtum tamen non amplius quàm vendidit. Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, & tam triſtis quàm ſi iam tortus eſſet. Quemcunque præco viderat flentem,agnoſcebat empto-

by Google

rem. Vereor, ne quis cum audierit Olynthij verbe
menta,ignes,me queri de Philippo putet. Si iſti cr
ratum Iouem imitatus eſt. ſi nobis, vicit iratum
pum. Tantum patiendum eſt pingente Parrhaſio,
tum irato Ioue. Miſerrime ſenex,aliquis forte ex ſe
felicius ſeruit. Si ad ſuccurrendum profectus es,
quòd vnum emiſtiſi ad torquendum, queror quòd
Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribu
tera tortor cum ignibus. Dubium eſt inter iſta,Pa
ſtudioſius pingat, an ille ſæuiat. Producitur reſpic
triam ſenex.Placuit Parrhaſio vultus infelix. Habu
aliquid Olynthius Promethei ſimile, & ante torr
gnis,tormenta, ferrum: officina hæc pictoris, an
eſt?

Pars altera. Nunquam vnius malo publi
corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium,
labefactari tormentis captiui poſſit. Læſiſti,inqu
pub.quòd hanc picturam in templo poſuiſti.læd
publicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliq
ciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, &
tes. Cur autem non reciperent? deorum crimin
plis picta ſunt. Multum ſemper artibus licuit.
vim ignotam morbi cognoſcerent,viſcera homin
derunt.

Declamatio VI.

Fur accuſator proditionis.

Inivriarvm sit actio. Fvr concioni
beatvr. *Quidam cum diuitem accuſaſſet proditi
parietem eius perfodit,& ſcrinium, in quo miſſæ erat
bus literæ, ſuſtulit,damnatus eſt diues. Cum concio
accuſator,à magiſtratu prohibitus eſt,agit iniuriaru*

Cont.6 lib.10.

Declamatio. Id ſolum ſuſtuli,quod fu
ſet.nihil magis fur timui, quàm ne dominus fur
ſcere nollet. Ruentem ciuitatis ſtatum,vnius pa
ſuſpendit. Profiteor indicium furti mei. ciui
eſt, Furtum eſt, quod timet dominus agnoſcere

perdidit,ſupplicium tuli::præmium qui ſurripuit?Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodem tempore & fur veniſſet & dominus? Mille nauium duces furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur vrbes,quanto melius liberantur?In forum veni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes, tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues ante accuſationem:cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum,publica fata ſopierant.ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus,vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas,quo nihil melius tuo anno factum eſt.Nemo fur Rempub.cogitat nihil non licet pro Repub facere.

Pars altera. Quale illud, dij,ſpectaculum fuit!cōpoſuerat inter ſe fortuna Reip. furem & proditorem. vt vidit inutile furtum ſuum prodidit: vt nobis venderet,quod nulli poterat. Tam callidus fur, vt etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult infelicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi quoquo modo iubet, non de damnato tantùm, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium,nec immeritò:non multum abeſt à proditore: Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa.eluſit illum.non tunc primum fecit.Suſtulit non quod voluit,ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus eſt proditor:malo inuentus.

SENECÆ DECLAMATIONVM FRAGMENTVM.

Quintil.Cap. II. Lib. IX.

NOui verò & præcipuè declamatores audacius, nec mehercule ſine motu quodam imaginantur, vt Seneca in Controuerſia cuius ſumma eſt, quod pater filium & nouercam inducente altero filio in adulterio deprehenſus occidit. *Duc,ſequor, accipe hanc ſenilem manū & quocumque vis imprime.* Et paulò poſt. *Aſpice,* inquit,*quod diu non*

credidiſti,ego verò non video.nox oboritur & craſſa cali
bet hæc figura manifeſtius aliquid, non enim narr
ſed agi videtur.

EPITAPHIVM M. ANNÆI SENE

Cura, labor, meritum, ſumpti pro munere honores,
Ite alias poſthac ſollicitare animas.
Me procul à vobis Deus euocat. Ilicet actis
Rebus terrenis hoſpita terra vale.
Corpus auara tamen ſollennibus accipe ſaxis,
Namque animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

M. ANNÆI SENE

SVASORIARVM

SYLLABVS.

I. DELIBERAT Alexander an Oceanu get.

II. Trecenti Lacones contra Xerxen miſſi, c centi ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant an giant.

III. Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam let, negante Calchante, aliter nauigari potuiſſe.

IV. Deliberat Alexander Magnus an Babylon tret, cum denunciatum eſſet illi reſponſo auguri lum.

V. Deliberant Athenienſes, an trophæa Perſica Xerxe minante rediturum ſe niſi tollerentur.

VI. Deliberat Cicero an Antonium deprecet

VII. Deliberat Cicero, an permittente ſalute nio orationes ſuas comburat.

VIII. Deliberat Cicero an ſua ſcripta combur mittente Antonio incolumitatem, ſi feciſſet.

CONTROVERSIARVM INDEX

LIB. I.

Libri parentes alant, aut vinciantur.

I. Duo fratres inter ſe diſſidebant, alteri filius truus in egeſtatem incidit, patre vetante, adoleſce

aluit,ob hoc abdicatus,tacuit:adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hereditate locuples factus eſt: egere cœpit pater: vetante patruo,aluit illum,abdicatur. Contradicitur.

Sacerdos caſta è caſtis,pura è puris ſit.

II. Quædam virgo à piratis capta, veniit: empta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes [ad ſe] exorabat ſtipem: militem qui ad ſe venerat cùm exorare non poſſet, colluctantem, & vim inferentem occidit: Accuſata,& abſoluta, remiſſa ad ſuos eſt,petit ſacerdotium. Contradicitur.

Inceſta de ſaxo deiiciatur.

III. Inceſta damnata, antequam deiiceretur de ſaxo, inuocauit Veſtam:deiecta vixit:repetitur ad pœnam.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat,ſine fraude ſit.

Liceat adulterium in matre & filia vindicare.

IV. Vir fortis in bello manus perdidit, deprehendit adulterum cum vxore,ex qua filium habebat: imperauit filio,vt occideret: Non occidit: adulter effugit, abdicat filium. Contradicitur.

Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet.

V. Vna nocte quidam duas rapuit: altera mortem optat: altera nuptias.

*

VI. Captus à piratis ſcripſit patri redemptionem. Non redimebatur. Archipiratæ filia eum iurare coegit,vt duceret ſe vxorem,ſi dimiſſus eſſet:iurauit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem:rediit ad patrem:duxit illam: orba incidit: pater imperat vt archipiratæ filiam dimittat,& orbam ducat:nolentem abdicat.

Liberi parentes alant aut vinciantur.

VII. Quidam alterum fratrem tyrannum occidit,alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre ne faceret,interfecit. A piratis captus, ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit: ſi præcidiſſent ei manus,duplum ſe daturum: piratæ illum dimiſerunt: patrem egentem non alit.

Qui fortiter fecerit, militia vacet.

VIII. Ter fortiter agentem pater in acie, quarto volentem exire retinet;nolentem abdicat.

LIBRO II.

**

IX. Diues tres filios abdicauit; petit à paupere vnicum filium in adoptionem:Pauper dare vult;nolentem ire,abdicat.Contradicitur. Et:

Specioſum iuuenem dominus ſuus deprehendiſſe cum vxore in cubiculo teſtatus eſt,& ob id vxorem ſuam dimiſit hoc nomine,ſeruum pro adultero poſtulatum,dominus non defendebat; mulierem, quam petebat, præiudicium tuebatur. opus erat aliquo Colore, cùm in cubiculo viſa eſſet cum ſeruo à marito.

Vir & vxor iurauerunt,vt ſi quid alteri obtigiſſet, alter moreretur.

X. Vir peregrè profectus eſt: miſit nuncium ad vxorem, qui diceret deceſſiſſe virum.vxor ſe præcipitauit; recreata, iubetur à patre relinquere virum;non vult:abdicatur.

Raptor,niſi ſuum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat.

XI. Raptor raptæ patrem exorauit; ſuum non exorauit: Accuſatur dementiæ.

Dementiæ ſit actio.

XII. Abdicauit quidam filium. abdicatus ſe contulit ad meretricem, & ex illa ſuſtulit filium: æger ad patrem miſit:cùm veniſſet,commendauit ei filium ſuum, & deceſſit. adoptauit puerum: ab altero pater filio accuſatur dementiæ.

Ingrati ſit actio.

XIII. Torta à tyranno vxor,nunquid de viri tyrannicidio ſciret; perſeuerauit negare. poſtea maritus eius tyrannum occidit: illam ſterilitatis nomine dimiſit, intra quinquennium non parientem. Ingrati actio eſt.

Dementiæ ſit actio.

XIV. Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit:filius accuſat patrem dementiæ.

XV. Qui

XV. Quidam, cùm haberet formoſam vxorem,peregrè profectus eſt : in viciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit: illam appellauit de ſtupro ; adiecit preces. Negauit illa. Deceſſit mercator,teſtamento heredem omnibus bonis reliquit formoſam, & adiecit elogion : *Pudicam repperi:* Adit hereditatem; redit maritus:accuſat adulterij ex ſuſpicione.

Libro III.

XVI. Mortua quidam vxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adoleſcentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum: ille eum exarmato nauigio impoſuit,delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt. poſtea pater peregrè profectus captus eſt ab eo,& remiſſus in patriam, abdicat illum.

De moribus ſit actio.

XVII. Popilium parricidij reum Cicero defendit;abſolutus eſt.proſcriptum Ciceronem, ab Antonio miſſus,occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit: accuſatur de moribus.

XVIII. Ter abdicatus comprehenſus eſt à patre,in ſecreta domus parte, medicamentum terens; interrogatus, quid eſſet;dixit venenum,& velle ſe mori,& effudit. Accuſatur parricidij.

Liberi parentes alant, aut vinciantur.

XIX. Quidam cùm haberet vxorem,& ex ea filium,peregrè profectus; & à piratis captus ſcripſit de redemptione epiſtolas vxori & filio Vxor flendo oculos amiſit. Filium euntem ad redemptionem patris,alimenta poſcit; non remanentem, alligari vult.

XX. Mortua quidam vxore, ex qua filium habebat, duxit aliam,ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo ſpecioſum. Cùm frequenter eſſent iurgia nouercæ, & priuigni, iuſſit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris, & matris familiæ. Quodam tempore pater familiæ in cubiculo occiſus inuentus eſt, vxor vulnerata,communis paries perfoſſus: puer iubetur percuſſo-

rem cognoſcere.Ille procuratorem digito denotauit; accuſat filius procuratorem cædis; ille filium parricidij.

Dementiæ ſit actio.

XXI. Tyrannus permiſit ſeruis,vt dominis interemptis, dominabus ſuis nubant. Profugerunt principes ciuitatis. inter eos qui filium & filiam habebat, profectus eſt peregrè: cùm omnes ſerui dominas ſuas vitiaſſent, ſeruus eius virginem ſeruauit: occiſo tyranno, reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerunt. Ille manumiſit & filiam collocauit.Accuſatur dementiæ.

Proditionis ſit actio.

XXII. Pater & filius imperium petierunt; Prælatus eſt patri filius. Bellum commiſit cum hoſte, captus eſt: miſſi ſunt decem legati ad redimendum Imperatorem: Euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit filium ſuum crucifixum,& ſero aurum ad redemptionem tuliſſe.Illi peruenerunt ad crucifixum Imperatorem,quibus ille dixit: *Cauete proditorem.* Accuſatur pater proditionis.

Rapta raptoris aut mortem,aut indotatas nuptias optet.

XXIII. Qui dicebatur raptor,negauit ſe rapuiſſe:iudicio victus,vult ducere:illa optionem petit.

LIB. IIII.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit.

Ingrati ſit actio.

XXIV. Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus deceſſit.Cimon filius eius vt eum ſepeliret,vicarium ſe pro corpore patris dedit.Callias ſordidè diues natus,redemit eum à Repub.& pecuniam ſoluit: filiam ei ſuam ipſe collocauit: quam ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre,occidit. Ingrati reus eſt.

Maieſtatis læſæ ſit actio.

XXV. Flaminius Prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat ſe nunquam decollari hominem vidiſſe,vnum ex damnatis occidit. Accuſatur læſæ maieſtatis.

Per vim metúmque geſta ne ſint rata.

Pacta conuentáque legibus, rata ſint.

Expo-

Expoſitum qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiat.

XXVI. Quidam duos filios expoſitos ſuſtulit, & educauit. quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum vbi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt. reddit illi duos filios, repetit vnum.

Qui patrem pulſauerit, manus ei præcidantur.

XXVII. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis acceriſit; imperauit adoleſcentibus vt patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe; alter cęcidit patrem. Poſtea in amicitiam tyranni acceptus, occiſo tyranno, præmium accepit. at reus fit cæſi patris: petuntur manus eius: defendit pater.

De vi ſit actio.

XXVIII. Quidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubia cruditatis & veneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus: quærenti pater per præconem dixit, apud ſe eſſe. Accuſatur de vi.

Venefica torqueatur, donec conſcios dicat.

XXIX. Quidam mortua vxore, ex qua filium habebat, duxit aliam & ex ea filiam ſuſtulit: deceſſit adoleſcens: accuſauit maritus nouercam veneficij: damnata cum torqueretur, dixit ſibi conſciam filiam eſſe. petitur ad ſupplicium puella, pater defendit.

LIB. V.

Iniuriarum ſit actio.

XXX. Quidam cùm haberet filium & diuitem inimicum, occiſus & ſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus diuitem ſequebatur; eduxit eum in ius & poſtulauit, ſi quid ſuſpicaretur, accuſaret ſe. Pauper ait, accuſabo cum potero: & nihilominus ſordidatus diuitem ſequebatur. Cum peteret honores diues, repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperem.

Vir fortis, quod præmium volet, optet.

Si plures erunt, iudicio contendant.

XXXI. Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, vt ſibi cederet, ille non vult; Iudicio contendit.

vicit patrem; accipit præmio ſtatuas patris: pater ipſum abdicat.

Dementiæ ſit actio.

XXXII. Bello ciuili quædam virum ſecuta eſt, cùm in diuerſa parte haberet patrem & fratrem, victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem; non recepta in domum, dixit, quemadmodum tibi vis ſatisfaciam? ille reſpondit, Morere: ſuſpendit ſe ante ianuam eius: Accuſatur à filio dementiæ.

Reipublicæ læſæ ſit actio.

XXXIII. Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reip. læſæ accuſatur.

Læſæ Religionis ſit actio.

XXXIIII. Parrhaſius pictor Athenienſis cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnum ex his ſenem; perduxit Athenas, torſit, & ad exemplar eius, pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit ille tabulam in templo Mineruæ poſuit; accuſatur religionis læſæ.

Iniuriarum ſit actio.

Fur concione prohibeatur.

XXXV. Quidam cùm diuitem proditionis poſtulaſſet, noctu parietem eius effodit, & ſcrinium in quo erant miſſę ab hoſtibus epiſtolæ, ſuſtulit damnatus eſt diues. Accuſator concionari cùm vellet, à magiſtratu prohibitus, agit iniuriarum.

EPITOMÆ DECLAMATIONVM SENECÆ.

LIBRO PRIMO.

Reſpondet hic liber ſecundo Declamationum qui Controuerſiarum primus eſt.

Liberi parentes alant, aut vinciantur.

DVo fratres diſſidebant inter ſe: alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre vetante, adoleſcens

illum aluit, ob hoc abdicatus, tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus, accepta hereditate, locuples factus eſt. egere cœpit pater. Vetante patruo, aluit illum adoleſcens. Abdicatur. contradicitur.

Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit.

II. Quædam virgo, à piratis capta, venijt. Empta à lenone & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militem qui ad ſe venerat cum exorare non poſſet, cum luctantem, & vim inferre volentem occidit. Accuſata, & reuerſa ad ſuos eſt. Petiit Sacerdotium. Contradicitur.

Inceſta de ſaxo deijciatur.

III. Inceſti damnata antequam deiiceretur, Veſtam inuocauit: deiecta vixit. Repetitur ad pœnam. Contradicitur.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit.

Liceat adulterium, & in matre, & in filia, vindicare.

IV. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehendit adulterum cum vxore, ex qua filium adoleſcentem habebat. Imperauit filio, vt occideret. Non occidit. Adulter effugit. abdicat filium. Contradicitur.

Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias petat.

V. Captus à Piratis ſcripſit de redemptione. Non redimebatur. Archipiratæ filia eum iurare coegit, vt duceret ſe vxorem, ſi dimiſſus eſſet. Iurauit ei. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Duxit illam. Orba incidit. Pater imperat vt archipiratæ filiam dimittat & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Liberi parentes alant aut vinciantur.

VI. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre ne faceret, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam miſit, ſi præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illum dimiſerunt. pater in egeſtatem incidit, petit alimenta. Negantem vult in vincula ducere.

Qui ter fortiter fecerit, militia vacet.

VII. Ter pater fortem in acie, quarto volentem exi-

re retinet. Nolentem abdicat.

Lib. Secvndo.

*

Reſpondet lib. 1. Controuerſ.

I. *Diues tres filios abdicauit. Petit à paupere vnicum in adoptionem. pauper dare non vult: Nolentem ire, abdicat. Contradicitur.

II. Vir & vxor iurauerunt, vt ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregrè profectus eſt; miſit nuntium vxori, qui diceret, ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit. Recreata, iubetur à patre virum relinquere. Non vult. Abdicatur.

III. Abdicauit quidam filium. Abdicatus, ſe contulit ad meretricem, & ex illa ſuſtulit filium. Æger ad patrem miſit. Cum veniſſet, commendauit ei filium ſuum, & deceſſit. Pater poſt mortem illius in adoptionem recipit nepotem. Accuſatur pater ab altero filio dementiæ.

Raptor niſi intra triceſimum diem & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat.

IV. Raptæ patrem exorauit, ſuum non exorat. Reum facit dementiæ.

Ingrati ſit actio.

V. Torta à tyranno vxor, nunquid de viri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. Poſtea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.

Dementiæ ſit actio.

VI. Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit: accuſatur à filio dementiæ.

VII. Quidam cum haberet formoſam vxorem, peregre profectus eſt. In viciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit: ter illam appellauit de ſtupro, adiectis preciis. Negauit illa. Deceſſit negotiator; teſtamento omnium bonorum ſuorum reliquit formoſam hæredem. & adiecit Elogium, quia pudicam comperi. Adiit hæreditatem. Rediit maritus. Accuſat adulterij vxorem ex ſuſpicione.

Lib.

LIBRO III.

Cæcus de publico mille denarios accipiat.

I. Decem adoleſcentes cum bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, vt cuius nomen exiſſet, ex pacto excœcaretur, & acciperet mille denarios. Exiit ſors cuiuſdam. excœcatus eſt, petiit mille denarios: negantur.

*

II. Quidam filium accuſauit parricidij. Æquis ſententiis abſolutum, abdicat.

Cum filio tricenario pater patrimonium diuidat.

III. Quidam habuit filium frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum: frugi peregrè profectus eſt. Captus eſt à piratis, ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante luxurioſus præuenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratrem ſuum. Abdicatur.

Seruatus contra ſeruatorem nequaquam habeat actionem.

IV. Seruatus à filio, eum abdicat: Ille præſcribit.

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias petat.

V. Raptor poſtulat vt rapta ducatur: pater non vult.

Damni illati ſit actio.

VI. Quidam tyrannum ex arce fugientem cùm perſequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum.

Tyrannus cum domo conflagrauit: præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Malæ tractationis ſit actio.

VII. Filio furenti, & ſua membra lanianti, pater venenum dedit. Accuſatur ab vxore malæ tractationis.

Qui cœtum & concurſum fecerit, capitale ſit.

VIII. Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas venit. Athenienſes omnibus ciuitatem Olynthiis decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adoleſcente luxurioſo cum filio venit. Ibi cùm de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit, filius retentus eſt. Pater flere ante domum cœpit: incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, & filius Olynthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumque fecerit.

IX. Æger dominus petiit à ſeruo, vt ſibi venenum daret. Non dedit. Cauit teſtamento vt ab heredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus Tribunos.

LIB. IIII.

Iniuriarum ſit actio.

I. Quidam amiſſis tribus liberis, cùm aſſideret ſepulchro, à luxurioſo adoleſcente in vicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus conuiuio intereſſe, mutata veſte dimiſſus, iniuriarum agit.

Sacerdos integer ſit.

II. Metellus Pontifex, cùm arderet Veſtæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit: ſacerdotium illi negatur.

Imprudentis cædis damnatus, quinquennio exſulet.

Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet.

III. Cùm quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exſilium abiit. Filia eius rapta eſt: Raptor ad patrem puellæ ſe contulit. Impetrauit ab illo, vt iuberet filiam nuptias optare, & epiſtolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optauit puella. Pater rediit, abdicat filium.

Sepulchri violati ſit actio.

IIII. Bellum cùm eſſet in quadam ciuitate, vir fortis in acie, amiſſis armis, de ſepulchro viri fortis arma ſuſtulit: fortiter pugnauit, & repoſuit. Præmio accepto, accuſatur ſepulchri violati.

V. Abdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cùm pater ægrotaret, & medici negarent poſſe ſanari: ſanauit. Reductus eſt patri. ægrotare nouerca cœpit. Deſperauerunt medici. Rogat pater filium, vt curet nouercam. Nolentem abdicat.

Malæ tractationis ſit actio.

VI. Quidam mortua vxore, quæ in partu perierat, duxit aliam; puerum rus miſit. Ex illa ſubinde ſuſtulit filium

lium. Vtrumque puerum ruri educauit. Poſt longum tempus redierunt ſimiles. Quærenti matri, vter eius eſſet, non indicauit. Accuſatur ab ea malæ tractationis.

Tyrannicidæ præmium detur.

VII. In adulterio deprehenſus à Tyranno, gladium extorſit à Tyranno, & occidit eum. Petiit præmium. Contradicitur.

Per vim metumque geſta, irrita ſunto.

VIII. Bello ciuili patronus victus, & proſcriptus, ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, vt operas remitteret: Remiſit, conſignatione facta reſtitutus, exigit operas. Contradicit.

LIB. V.

Inſcripti maleficij ſit actio.

I. Quidam naufragio facto, amiſſis tribus liberis & vxore, incendio domus: ſuſpendit ſe. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fi.

* *

II. Pauper cum haberet filium, & diuitem inimicum filiam habentem, peregre profectus eſt. Rumor fuit de morte eius: filius cum diuite in gratiam rediit, & eius filiam duxit. Reuerſus pater, cogit illum vxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Malæ tractationis ſit actio.

III. Duos filios quidam pancratiaſtas inſtituit, & ad Olympiam eduxit. Cum compoſiti eſſent, vt ſimul pugnarent, acceſſit ad pugnantes pater, & ait, abdicaturum ſe ſi quis perdiderit. Commortui ſunt iuuenes, & decreti ſunt honores diuini. Reus pater fit malæ tractationis ab vxore.

Qui falſum teſtimonium dixerit, vinciatur apud eum in quem dixit.

IIII. E duobus filiis profectus eſt cum vno pater. Adoleſcens ſolus rediit. Accuſatus eſt à fratre parrici-

Z

dij & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus, pœna ex lege dilata eſt. Rediit pater. Accuſauit damnatus fratrem falſi teſtimonij, & obtinuit. & vinxit. Cogit pater, vt vinctum ſoluat: Nolentem abdicat

Qui ſciens damnum dederit, reddat quadruplum: qui inſciens, ſimplum.

V. Diues pauperem vicinum rogauit, vt ſibi venderet arborem, quam ſibi dicebat obſtare. Pauper negauit: Diues incendit platanum, cum qua & domus arſit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.

Impudicus concione prohibeatur.

VI. Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, muliebri veſte ſe exiturum in publicum: Proceſſit. Raptus eſt ab adoleſcentibus decem. Accuſauit illos de vi, & damnati ſunt. Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit iniuriæ.

Nocte portas aperire in bello non liceat.

Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat

VII. Trecenti ab hoſte captiui ad portas nocte venerunt. Imperator non aperuit. Ante portam occiſi ſunt. Imperator poſt victoriam, reus eſt læſæ Reipublicæ.

Competitori liceat an competitorem dicere.

VIII. Tyrannus ſub obligatione dominationem depoſuit vt ſi quis obieciſſet tyrannidem, capite puniretur. Petiit magiſtratum; competitor contradicit.

LIB. VI.

I. Abdicato fratri, frater chirographum dedit dimidiam ſe partem hæreditatis daturum, ſi non redimidiam ſe partem hæreditatis daturum, ſi non reſpondiſſet irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter etre.

Exulem tecto & cibo iuuare non liceat.

Imprudentis cædis damnatus quinquennio exſulet.

II. Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium profectus eſt. Solebat venire in poſſeſſionem vicinam finibus. Reſciuit

pit hoc filius : cæcidit villicum. Villicus excluſit patrem. Cœpit ire ad filiam. Accuſata illa quod exulem recepiſſet,aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.

Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat.

Liceat filium ax ancilla tollere.

III. Quidam cum haberet legitimum filium alium ex ancilla ſuſtulit & deceſſit. Maior frater ſic diuiſit,vt totum patrimonium ex vna parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem; & accuſat fratrem circumſcriptionis.

Veneficij ſit actio.

IIII Proſcriptum vxor ſecuta eſt. Quodam tempore, ſecreto poculum tenentem, interrogauit, quid eſſet. Ille dixit,venenum,& mori ſe velle. Rogauit illa vt partem ſibi daret, & dixit ſe nolle ſine illo viuere. Partem bibit ipſe,& partem vxori dedit: Periit illa ſola. Teſtamento inuentus eſt maritus heres, reſtitutus arguitur veneficij.

Qui vim in iudicio fecerit,capite puniatur.

V. Miſſus Iphicrates aduerſus Thracum regem, bis in acie victus, fœdus cum eo percuſſit, & filiam eius duxit vxorem. Cum Athenas rediſſet, & cauſſam diceret, viſi ſunt circa iudicium quidam Thracum, cultris armati: & ipſe reus gladium ſtrinxit. Cum iudices citarentur ad iudicandum, palam abſolutorias tulerunt ſententias. Accuſatur,quod vim in iudicio fecerit.

Veneficij ſit actio.

VI. Quidam cum haberet vxorem,& ex ea filiam nubilem, indicauit vxori,cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit; celerius morietur, quam illi nubat. Deceſſit puella ante diem nuptiarum, dubiis ſignis cruditatis,& veneni. Torſit ancillam pater:dixit illa ſe nihil ſcire de veneno; ſed de adulterio dominæ,& eius,cui collocaturus erat filiā. Accuſauit vxorem veneficij,& adulterij.

Dementiæ ſit actio.

VII. Quidam habebat duos filios: duxit vxorem. Alter ex adoleſcentibus cum ægrotaret, & in vltimis eſſet; medici dixerunt, animi vitiū eſſe. Intrauit ad filium ſtricto gladio pater; & rogauit vt indicaret cauſſam ſibi;

Ait,amare ſe nouercam. Ceſſit illi vxorem pater. Ab altero accuſatur dementiæ.

VIII. Virgo Veſtalis ſcripſit hunc verſum:

Felices nuptæ.moriar, niſi nubere dulce eſt.

Rea eſt inceſti.

Reſpondet libro 4. Declamationum.

LIB. VII.

* *

Reſpondet Controu. 16.

I. Duobus filiis quidam ſuperduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum: ille eum exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt. Peregrinantem patrem cepit,& remiſit. Reuerſus pater, abdicat filium.

De moribus ſit actio.

Controu. 17.

II. Popilium parricidij reum Cicero defendit: Abſolutus eſt. Proſcriptum Ciceronem, ab Antonio miſſus, occidit. caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.

*

Controu. 18.

III. Ter abdicatus, ter abſolutus, comprehenſus eſt in ſecreta domus parte à patre, medicamẽtum terens. Interrogatus à patre quid eſſet: Venenum, inquit,& ſe velle mori,& effudit. Accuſatur parricidij.

Liberi parentes alant, aut vinciantur.

Controu. 19.

IIII Quidam habens vxorem & filium, peregre profectus, in piratas incidit: ſcripſit vtrique de redemptione. Vxor flẽdo cœca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit. Non remanentem, alligare vult.

*

Controu. 20.

V. Quidam mortua vxore, quia priuignum habebat,

bat, duxit aliam. Suſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem ſpecioſiſſimum. Cum ſæpe iurgarent, nouerca & priuignus, iuſſit eum à ſe migrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio matris & procuratoris. Quodam tempore in cubiculo ſua pater occiſus eſt inuentus, vxor vulnerata, communis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni, qui vna dormierat, quem percuſſorem agnoſceret. Ille procuratorem digito monſtrauit. Et filius procuratorem accuſat cędis: ille eum parricidij.

Dementiæ ſit actio.

Controu. XXI.

VI. Tyrannus permiſit ſeruis dominas ſuas rapere. Profugerũt principes ciuitatis: & ſimul qui habebat filium & filiam: cum omnes ſerui dominas vitiaſſent ſeruus eius virginem ſeruauit: Occiſo tyranno, reuerſi ſunt principes. In cruces ſeruos ſuſtulerunt. Ille manumiſſo filiam collocauit. Reus eſt à filio dementiæ.

Proditionis ſit actio.

Controu. XXII.

VII. Pater & filius imperium petebant. Prælatus eſt filius: Commiſſo prælio captus eſt. Miſſi ſunt quadraginta legati ad Imperatorem redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit: Sero attuliſſe aurum ad redemptionem, filium crucifixum eſſe. Illi peruenerant: quibus imperator ex cruce dixit: *Cauete proditorem.* Reus fit pater proditionis.

Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet.

Contro. XXIII.

VIII. Rapta producta, nuptias optauit Iuuenis raptorem ſe negauit. Conuictus eſt. Illa optionem petiit, raptor contradicit.

LIB. VIII.

Magiſtratus de confeſſa ſumat ſupplicium.

I. Amiſſo quædam viro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum ſacrilegio facto, quæreretur ſacrilegus: illa dixit magiſtratui, ſe feciſſe ſacrilegium. vult magiſtratus, tanquam de cõfeſſa, ſumere ſupplicium. Filius contradicit.

Sacrilego manus præcidantur.

II. Elij ab Athenienſibus Phidiam acceperunt, vt is Iouem Olympiũ faceret: pacto interpoſito, vt aut Phidiam aut centum talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiã, aurum rapuiſſe dixerunt: & manus tanquam ſacrilego præciderunt: truncatum Athenienſibus reddunt. Petunt Athenienſes centum talenta. Contradicitur.

* *

III. Duorum iuuenum pater vni vxorem dedit: quod peregre profecto, infamari cœpit ſocer in nurum. Maritus reuerſus abduxit ancillam vxoris, & torſit. Illa laqueo in tormẽtis periit. Maritus incertus quid quæſierit, laqueo ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater, vt eandem ducat. Nolentem abdicat.

Homicida inſepultus abiiciatur.

IIII Quidam ſe occidit. Petitur vt inſepultus abiiciatur: Contradicitur.

Vir fortis, præmium, quod videt, optet.

V. Abdicauit filium quidam: Ille tacuit. Fortiter fecit: Petit pro præmio ad patrem reditum: Pater contradicit: Pater poſtea fortiter fecit: Petit ad ſe filij reditum: filius contradicit.

Vitiata vitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet.

VI. Diues pauperem de nuptiis filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cum filia, naufragio expulſus eſt in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptiis filiæ. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in vrbem. Vult pauper ducere puellam ad magiſtratus. Diues contradicit.

LIB. IX.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat; ſine fraude ſit.

Ingrati ſit actio.

Reſpondet lib. quinto Controuerſiæ XXIIII.

I. Miltiades, peculatus damnatus, in carcere alligatus,

tus, deceſſit. Cimon filius eius. vt eum ſepeliret,vicarium ſe pro patris corpore dedit. Callias diues,ſordide natus redemit eum à repub. & pecuniam ſoluit: eique filiam collocauit. Ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre, occidit vxorem. Ingrati reus eſt.

Maieſtatis læſæ ſit actio.

Controu. xxv.

II. Flaminius Prætor Romanus: inter cœnandum à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam ſe vidiſſe hominem decollari, vnum ex damnatis occidit. Accuſatur læſæ maieſtatis.

Per vim metúmque geſta, non ſint rata.

Pacta conuentáque legibus, rata ſint.

Expoſitos qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiat.

Controu xxvi.

III. Quidam duos expoſitos ſuſtulit & educauit. Quærenti patri naturali, pollicitus eſt, ſe indicaturum vbi eſſent ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt, reddit illi duos: repetit vnum.

Qui patrem pulſauerit, manus ei præcidantur.

Controu. xxvii.

IV. Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem acceſſit: Imperauit adoleſcentibus vt patrem cæderent. Ex his alter præcipitauit ſe, alter cæcidit patrem. Poſt in amicitiam tyranni acceptus eſt. Occiſo tyranno, præmium accepit. At reus fit cæſi patris. Petuntur eius manus: pater defendit.

De vi ſit actio.

Controu. xxviii.

V. Quidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubiis ſignis cruditatis & veneni. Tertium filium auus maternus rapuit: quod ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. Quærenti patri, per præconem dixit, apud ſe eſſe. Accuſatur de vi.

Venefica torqueatur, donec conſcios indicet.

Controu. xxix.

VI. Quidam mortua vxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam ſuſtulit. Veneficij damnata, dum torqueretur dixit, conſciam filiam. Petitur ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

LIB. X.

Iniuriarum ſit actio.

Reſpondet Controuerſiæ xxx. Libro ſexto.

I. Quidam cum haberet filium, & diuitem inimicum, occiſus & ſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi diuitem cœpit. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit, vt ſi quid ſuſpicaretur, argueret. Adoleſcens ait: Accuſabo, cum potero. Diues petens honores, repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperis filium. Contradicit.

Controu. XXXI.

Viro forti præmium ſit. Si plures erunt, iudicio contendant.

II. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, vt ſibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem: petit præmia ſtatuas patri. Abdicatur. Contradicit.

Dementiæ ſit actio.

Controu. XXXII.

III. Bello ciuili virum quædam ſecuta eſt, cum in diuerſa parte haberet patrem & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem; à quo non recepta, ait patri. Quemadmodum vis tibi ſatisfaciam? Ille reſpondit: Morere. ſuſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.

Reipublicæ læſæ ſit actio.

Controu. XXXIII.

IV. Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, vt ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reipub.

Religionis læſæ ſit actio.

Controu. XXXIV.

V. Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnum ſenem: duxit Athenas, deinde torſit. Ad exemplum torti, Prometheum pinxit. Olynthius in tormentis periit. ille in templo Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Religionis.

Iniuriarum ſit actio.

Fur concione prohibeatur.

Controu. XXXV.

VI. Quidam cum diuitem accuſaſſet proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & ſcrinium, in quo miſſæ

erant

erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Cum concionari vellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.

GRÆCA

Quibus hiatus omnes explentur, vt, quæ acceſſerint, appareant.

SVASOR. I.

ἰχὼρ οἷός περ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι.

Qualis erat ſanguis manans è corpore Diuum.

Ἀντιμυκτηρίσῃ.

Viciſſim irrideat.

Διόνυσον.

Bacchum.

κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἀπροίκιστον εἶχε.

Domine, Iupiter matrem tuam Semelem indotatam habuit

ΟΚΤΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑ ΑΝΤΩΝΙΩ.

Octauia & Minerua Antonio.

Τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις οὐδὲ Γρανικος. τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν ὕστατον ἔκειτο.

Hic Oceanus Simois non eſt, neque Granicus, niſi quid erat, quod poſtremo loco ſuccumberet.

Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετὰ δὲ αὐτὸ οὐδέν.

Et ipſum propterea maximum, quia quidem poſt omnia, poſt ipſum verò nihil.

Βούλεσθε ὦ νεανίαι πλείους ἡλίους; δύο Ἑλλησποντίας ἠϊόνας ἐφεστῶτας: οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Παμφυλίου πελάγει τὴν ἱμειρόμενον περιορισθῶμεν ἀμπωτιν οὐδὲ Ευφράτης τοῦτ' ἐστὶν οὐδὲ Ἰνδὸς, ἀλλ' ἐπὶ μυστήριον, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν πρώτων ἐστὶν, ἢ καὶ ἁπλῶς ὕδωρ.

Vultis ne ô Iuuenes, plures ſoles? Duo præfecti Helleſpontiacis littoribus? Qui vero in mari Pamphilio terminum datum exſpectemus æſtuarium vadoſum? Neque Euphrates hic eſt, neque Indus, ſed arcanum quid, ſiue naturæ limes, ſiue antiquiſſimum Elementum, ſiue ortus primorum Deorum eſt, vt ſimpliciter aqua.

ἐπιθεῖν ναῦς ἐν μιᾷ φορῇ, ὡς αἰπολοὺς ἴδω δ' εἰς τὰς ἀγρότιδας δίκας.

Hinc nauis ex vno curſu in Orientem, inde ad inaſpectabiles occaſus.

ὄρυςὄρος ἀποςήσατε.

Montis verticem auferte.

κάρ κειρία βάλλεται μέσος.

Caput faſcia mittitur medius.

ὑγίαινε γῆ ὑγίαινε Ναῒ ἐμή κέλομαι γάρ. ἄρ οἴσε τὰ ὦτα:

Vale Terra, Vale Nais mea, iubeo enim: num ferent oculi?

SVASOR. II.

οὕτως ἀριςᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες.

Sic prandete tanquam apud inferos cœnaturi.

Τί σὺ φεύγεις εἰς ἀπολῆπτοίχη;

Quid tu fugis in tenues muros?

His amice Lector, æquanimitate tua frui nos obſecro, permitte. Hæc enim Suaſ. II. hiatus iniuriâ operarum commiſſus explebitur ſi lineæ vltimæ ſequentia addideris : beneficio loci, tum illam ſententiam: Si nihil aliud.

SVASOR. IV.

Οἷον ἔχεινε Βαβυλῶν μάντιν ὀχύρωμα.

Qualem habuit Babylon vatem pro munimento.

SVASOR. VII.

ἀτίμων πατέρων,

Infamium parentum: *ἀλῆ ἀγνωμένων.* dementium ſeu indoctorum.

CONTROV. II.

Ἐγὼ δ' ἐξηνόπημαι πώποτε ἢ ἄνδρα. Locus non explicabilis.

εἶδ. φιλάρρενα μοιχὸν ἔλαβον.

Nouit. virorum amantem adulterum accepi.

CONTROV. III.

Τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον.

Miſera etiam ſecundor.

ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ βέβλησαι

Semper hoſtem putaueris, per quem deiecta fuiſti.

CONTROV. V.

ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἔχανεν.

Ad tertiam nox inhiarit.

CONTROV. VI.

ὅρκος ἐστὶ πίστωμα (alias *πεῖσμα*, *καὶ παρὰ πειραταῖς ἐμμορτὲς μένει.*

Iuſiurandum eſt firmamentum, etiam, apud piratas verum manens.

Λοιδ

Λοιδόρει νῦν τὸν ἀρχιπειρατὴν, τὸν μιαιφόνον τὸ ΠΡΟΣΕΛΟΝ πρόσθες εἰ θέλεις, καὶ τὸν ἐπίορκον.

Conuitiare nunc archipiratæ ſanguinario ....adde ſi libet etiam perituro.

Controversia VII.

——καὶ κύσε χεῖρας.
Δεινὰς ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

——Atque oſcula fixit
Sanguineis manibus natorum cæde cruentis.

ἐλεήσατε αὐτὸν ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψας.

Misereat vos eius qui ob alimẽtum patri datũ pericliratur.

Φιλότεκνε πάτερ, καὶ σοί τι .....

Pater filij amans & tibi aliquid ....

ἄξενον σκάφος, καὶ τίς τῶν αἰτίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι;

Inhoſpitalis ſcapha,& quis aduerſariorum in ipſa ſcaphâ pater eſt?

Διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας. ἐζήτουν οἱ πειραταὶ, μή τις τυραννήσῃ, μή τις μοιχεύσῃ.

Dupla dabo,ſi manus ſecabitis.Quærebãt piratæ,ne quis tyrannidem exerceat, neque fornicetur.

Controversia VIII.

οὕτως αὖ καὶ ἄτιμον ἐφίλει.

Adeò inglorium diligebant.

Παραστήσωμεν αὐτὸν τοῖς δικασταῖς ἀρειμάνιον.

Siſtamus illum iudicibus belli ardore inſanum.

Κείσομαι ὡς τεῖχος. τὴν τάφρον ὑπέρβηθι καὶ πατέρα.

Iacebo vt murus:foſſam tranſi & patrem.

Δαιμόνιε φθείσει σε τὸ σὸν μένος *Homerus. Il. ξ. v. 207.*

Te Generoſe tuus perdet furor.

οὐκέτι ἐν ῷ θανάτου, καταφρονοῦ τέκνου, παῖδι ἐμῷ.

non amplius.....

ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν, ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις.

Si nactus eris vnam appones fortitudinem.Sin minus, tres amittes res præclare geſtas.

οὐκ ἔστι δ' ἱκανὸν εἰς τὸ ὑποκείμενον ΤΟΣ παραπεμπτικόν.

Non bene ſufficit in rem ſubiectam.....prætermiſſam.

ἔστι πατήρ ἐστι, ἡ τύχη μαντικώτατον.

Eſt pateſt,eſt maxime,nonne fortuna eſt res,quæ maxime futura præſagit?

Μία γάρ ἐστι πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ τοσαυτάκις αὐτὴν πειρᾶσαι.

Vna eſt enim ad fortunam ſecuritas non toties eam experiri.

Τί σε ποιήσω, τέκνον, ἵν' ἄσμενα ποιοίην; ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην, φοβοῦμαι μή τι οὐ παρὰ τάξις, μή τι πόλεμος. μὴ οὗτο ἀρκεῖ; φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης, τί τέκνον ἐρυθριᾷς.

Quid te faciam fili vt libentia tibi faciam? Sed ſiquidem præuertam timeo. nec quid non acies, ne quid non bellum, ne hoc quidem ſufficit? metuo orbi terrarum: quid fili erubeſcis?

ὅτι ὡμολόγησα, πονηρεύῃ, ὁμολογῶν οἷ' ἐφίστανται.

Conſenſi; agit malignè confitens qualia aggrediantur.

οὐ σύ γε εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κτημάτων. Πλουτοῦσιν, οἷς πλούσιοι πρὸς πατέρες ἀπαντῶσιν.

Non tu es pater ſtabilium poſſeſſionum, diuites ſunt, quibus maiores diuites obueniunt.

περιελευσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀπόρρητον.

Circumluſtrabimus quatuor vnius arcanum.

Controversia IX.

Πέπεισαι, φησίν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ ὅδε. ὡς ταχέως μονονοῦ πρὸ τῆς φθορᾶς!

Perſuaſus eſt, ait hic corruptæ pater: quàm cito tantum ante corruptionem!

Λέγε σε τίς...., πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης. ἀντίφωνα κεῖται. σ' ἐπιβλέπει καὶ σιωπᾷς ἀεί.

Dic te aliquis ..... ad corruptæ patrem. Antiphona iacet. te aſpicit: & aſſiduè ſiles.

Μάλα ἀπορῶ, σὲ μέσον ΕΡΗΣΡΥΕΗΣ ἔτι ἔθελω ωΚΡ πότερον ἀπώσω μέριμναν, ἣν πρὶν ὦσα τὸν ἔλεον.

Valde animi pendeo, te medium.....adhuc aſſecutus ſum ,... vtrum repello anxiam curam, cuius antea repuli commiſerationem.

ἐβόων ἀστοὺς, ἐβόων ἁλιεῖς. τίς ἄρ' ἥρπασέ σε; εἰς τί παρεγένετο; καὶ ταῦτα ἤτοι ἱστὰς ἐνέδρας ἤτοι ὅμοιον.

Inclamabam Ciues, inclamabam piſcatores, quiſnam te rapuit? ad quid acceſſit? & hæc ſiue ponens inſidias: ſiue ſimile.

Controversia. XIV.

καὶ τὴν ἀρχὴν ἐλπιζομένου, σὺ δὴ οὐ ὁρᾷς πανύ,

Si

Si principatum decoquo,tu verò à re amata quieſcis?

Ἐπὶ τῆς ἀσωτίας τοῦτο διαφωνοῦμεν· σὺ μὲν δαπανῶν, ἡδόμενος, ἐγὼ δὲ δωρούμενος.

In luxuria ſic diſcrepamus,tu quidem voluptate diſſipans: ego verò largiens.

Στῆτε μὲν ἢν ἐν δέοντι ἀσωτεύῃ.

State quidem,ſi fortè tempori luxuriari deſinat.

Ὦ τύχης δεινῆς! ταῦτα ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν.

O grauis fortuna! hæc nobis mutuo imperantes, agebamus.

Αἱ δ' ἔξω ῥυεῖσαι σάρκες εἰς μηδὲν μεταβάλλονται.

Quæ verò foras fluunt carnes, in nihilum negliguntur.

Γνώσῃ, τέκνον, ὅτι νοῦς αὖ πάθη τι ἀναφύει.

Noſcas fili mentem perturbationibus renaſci.

CONTROVERS. XVI.

Ποσειδῶν ἀμετρήτων δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀέριον κρατωσάμενε βασιλείαν, ἀνάγεται πατροκτόνος μετὰ πατέρα δικαστήν.

Neptune immenſi domine profundi, adepte regnum ætherium adducitur parricida poſt patrem iudica.

Οὐκ ἔχει καιρὸν παίζειν.

Non habet iocandi occaſionem.

(κανών) Πεπείρασαι, πάτερ, ὅτι * κανὼν πρὸς τεχνικὰ υἱός ἐστιν εὔχρηστος.*

Expertus es,pater, quod norma ad res ingenioſas filius eſt vtilis ac frugi.

Νεὼς εὖ πλευσάντος ἀναγωγή ἄκουσον.

Naualis claſſis bene nauigantis eductio.attende.

Σκάφος ἔρημον οὐκ ἔστι τύχης.

Nauis deſerta non reducis eſt fortrnæ.

Ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων αἴρων.

Naufragus è portu ſoluebam.

Ἀπαίτησαι νῦν, πάτερ, πῶς ἀπέδυσεν, ὅπως ἀπὸ δύο εἷς.

Exige nnnc pater,vt emerſerit quomodo è duobus vnus.

CONTROVERS. XIX.

Παράθες μῆτερ ἴθι λαβὲ τὸν υἱόν. ταλαίπωρε, ὁρᾷς; βαίνει σοι, ἐκράτησέ σε, οὐ μὲ φησὶν οὐ τρέφεις ἀπόμενον, ἵνα θύῃς.

Appone mater,vade,recipe filium.miſer vides? accedit ad te,vicit te,ſine me non alis,expecta vt ſacrifices.

Τέκνον κἂν με φύγῃς, καταστενάξομαι σ' ἐπιζητοῦσα.

Fili dolebo,quamuis ne fugias te repetens.

CONTROV. XX.

Μάταιον ἀδιαφόρημα.

Inanis neglectus.

Μητρυιᾶς χρῆστον ἔμπνουν μάρτυρα, ὦ τάλαν εὐσεβὲς, ὦ παιδίον σῆς μη-τρὸς ὅλον καὶ πατρός.

Nouercæ vtendum da ſpirantem teſtem, ô puſille pie, ô puer matris tuæ totus, & patris.

Τοῦ μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ᾽ ἐμοῦ κατεφρόνησεν.

Teſti quidem ſuo pepercit, meum vero contempſit.

οὐκ ἔστιν ἡμέτερος.

Non eſt noſter.

CONTROV. XXI.

Ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονεν τυράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ.

Pater quidem peior factus eſt tyrãno; ſeruus quidẽ ſeipſo.

CONTROVERSIA XXIV.

σοὶ δὲ, μοιχὲ, τί ποιήσω; μὴ καὶ σοῦ Καλλίας πατήρ ἐστι;

Adulter tibi quid agam? num etiam tuus Callias pater eſt?

ἀχάριστος σοὶ δοκῶ, Καλλία, οὐκ οἶδας ποῦ μοι τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη.

Ingratus tibi, Callia, videor, neſcis vbi mihi iam beneficium præſtiteris.

Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι, καὶ συγκρύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστου ἁ-μαρτήματα.

Solent enim res ſecundæ vniuſcuiuſque vitia tegere atquẽ obumbrare.

ὅτ᾽ εἰσῆλθεν Κλεινίας, τὰς πέδας ἀπεκάλυψα.

Ingreſſo Clinia pedicas retexi.

Συγγνώμην ἔχω μοί.

Ipſe mihi ignoſco.

CONTROV. XXV.

ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται.

Ad propinqua inſaniunt.

ὡς ἤκουσαν, ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤριζον.

Vt audiuerunt conuiuium eſſe, contenderunt.

ΠΑΝΤΕΖΕΜΟΝ ΖΟΝΟΤΙΕΣΑΤΟ. fort. πάντες ἐμόναζον ὅτ᾽ εἱστιᾶτο.

Omnes ſoli erant, dum conuiuatur.

Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον.

Narrabo & vobis conuiuium.

οἱ ἱερ

ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος.

Quam amatoriæ epulæ.

οὐδέποτε τεθέαμαι αἰωρούμενον ἀναίτιον, εὐτυχῆ οὐδ' ὄψῃ.

Nunquam vidi ſublatum innocentem, neque fortunatum videris.

οὐδέποτε τεθέαμαι αἰωρούμενον γύναιον, τὸ μὴ οὐ δεῖ.

Nunquam vidi ſublatam mulierculam à quo quidem non oportet.

ὡς δ' ἀπηντήσαμεν οἷς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐστὶν, καὶ ἑταίρα καθεῖσεν, ἔκραγέ τις τάλας, ἐμὲ ἄπαγε. ἐγὼ δὲ ἀδικῶ, ὃς καὶ ἀπῆγξα.

Vt vero iis occurrerunt quibus facultatum aliquid in carcere eſt, & amica aſſedit, clamauit miſer quiſpiam: me abduc. Ego eam afficio iniuria, qui etiam abduxit.

CONTROV. XXVI.

ὁ πίθηκός μου.

Iſte ſimius meus.

Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη.

Haud ſciſſes Diomedem, vtra de parte fuiſſet.

Καὶ κακῶς.

Et inepte.

εἰ ἀμφοτέρους μοὶ μὴ ἀποδῷς, ἀπολέσεις αὐτὸ τὸ δίδυμον.

Si ambos mihi non reddideris, par ipſum vitiabis.

CONTROVER. XXVII.

Πρῶτον κολυμβᾶν, δεύτερον δὲ γράμματα.

Primum natare, deinde literas diſcere.

CONTROVERSIA XXVIII.

Τοῦτο τὸ παιδίον ἐὰν εὑρέσῃ τότε ἀπολεῖται.

Hic puer cum repertus fuerit, peribit.

CONTROVERSIA XXIX.

Τί οὖν ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός; οὐκ ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς.

Quid igitur in ſuam filiam mentitus eſt? non, verum in meam.

Συνοῖδ' ἐμοί φησὶν, ἡ θυγάτηρ καὶ προσέθηκεν ἐκ τούτου.

Conſcia mihi ſum, ait filia, & exinde adiecit.

CONTROVERSIA XXX.

Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. διατί σιγῶ; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν.

Propterea tutiſſimum cum diuitibus ambulare. cur taceo? pater meus dicendo periit.

κτίσμα μὲν ἰδίᾳ, ὁ πένητος πόλιν, οἱ δ' πλούσιοι τὴν αὐτήν.

Exſtruamus priuatim ô Inopes ciuitatem: hi vero diuites ſuam.

ὑπό τινος ἀνῃρέθη οὐκ οἶδα. ἔχει ἐχθροὺς φύσει, τά τε ἄρδευστα γῆς, καὶ ᾧ τὸ ῥεῖν ὕδωρ γίνεται.

A quo ſublatus ſit neſcio. habet hoſtes natura quæ in terra non fluunt, & cui fluxus aqua ſit.

ὅταν εὕρω τὸν φονέα, τότ' εὖ γράψομαι. καὶ πότε δεῖ, ἂν εὕρω πένητα.

Quando homicidam reperero, tunc rectè accuſabo, & quandocunque oportet, ſi reperero pauperem.

CONTROVERSIA XXXI.

Εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδοθεὶς ΗΜΕΙΣ ἡμῖν παρέστη τῇ τότε δικαστηρίᾳ, οὐκ ἂν εἴποι. τίς τοιαύτη ἡμέρα ἤδη, θεοὶ φίλοι; νὴ Δία μέγα χαίρω. οἵ τ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν, εἶπον, μῶν ὅδε πατὴρ ἀμείνων;

An auus ille à natura datus nobis adfuerit, in eo quod tūc inſtitutum eſt iudicio, non facile dixerit. Quæ mihi dies cari dij? per Iouem valde gaudebo. & illi qui de virtute contentionem ſuſcipiunt, dixerunt, num hic pater melior?

CONTROV. XXXIII.

Τί χάκιον; καὶ τούτους τροφὰς αἰτεῖς, οὓς μὴ τρέφειν, ἀσεβές ἐστιν.

Quid peius? & hos alimenta poſcis, quos non alere impium eſt.

Κλαίουσαι μητέρες ἠγείριζον, εἰ μὲν ἐμὸς λέγουσαι, τὸ ἐμόν. εἰ δὲ ἀλλότριος, καὶ τὸ ἐμὸν ἄλλοι.

Lamentantes matres ſtipem corrogabant, ſi quidem meus dicentes, meum: ſin alienus, & meum alij.

Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾶν δεῖ γ' ἕως πρέπει. ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει.

De aliorum rebus quærere oportet, dum decet, ſed noſtra nutriunt mutila.

Πάλαι μὲν ἐκθέντας κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφθῆναι· νῦν δὲ τὸ τραφῆναι.

Olim quidem expoſitos periculum erat abiici, nunc verò nutriri.

Κρουέτω τις τὴν θύραν. τῶν ἐχόντων τι συναγάγοι τις. ἄγε σὺ δὲ κλαῦσον, σὺ δὲ θρήνει ὦ κακῶν ἀσύμφωνον.

Pulſato quis oſtium. Rerum huc pertinentium aliquid abducat quiſpiam: Age tu plora, tu lamentare, ô mala diſſona.

αὐτ

αὐτὸ μόνον. Hoc ſolum.

Τοῖς κακοπραγοῦσι χαρὰ καταλέλειπται.

Miſeris gaudium relictum eſt.

CONTROVERSIA XXXIV.

Πῦρ καὶ ἄνθρωπος Προμηθεῦ τὰ σά σε δῶρα βασανίζει.

Ignis & homo ô Prometheu tua dona te torquent.

Προμηθεῦ ἐπί σε τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον.

Prometheu, poſt te aliquis ignem & hominem.

Προμηθεῦ μέ τις γράφων ἄνθρωπον ἀφανίζει.

Prometheu me pingens hominem perdit.

Δικαίως ὦ Προμηθεῦ. διὰ τί γὰρ πῦρ ἔκλεψας ἀνθρώπῳ;

Recte. ô Prometheu, quare ignem homini clepſiſti?

ἢ πρόσθες, φησὶν, ἢ ἄφελε ἵνα μὴ ἀττικὸς ᾖ.

Vel appone, inquit, vel aufer, ne ſis Atticus.

* v.c. παρόντος, ἡλίου * ἀρόντος λύχνον οὐχ * ἅπτον * ἅπτω.

Sole præſente (al. ardente) Lucernam non accendo.

Εἰ πίνακι διαπύρῳ ζωγραφοῦνται ΠΙΝ τυραννοῦνται.

Si in tabula ignita pinguntur...tyrannide vexantur.

Τίς Οἰδίπους ἐκ ΛΑΙ τίς Ἀτρεὺς οὐ γράφεις. ἴδῃ Ἠρω μὴ μύθους ἴδῃς. ΖΗΝΝΙΑΣ, ζῇ Αἴας.

Quis ſit Oedipus, quis Atreus non pingis, ne fabulas videas ..viuit Aiax.

Μή μοι Τρῳάδας μηδὲ Νιόβην. ἐπίθες τὸν πυρὶ ταθέντα Προμηθέα * ΠΑ ΣΑΟΤΚΕΝ. * πέπλακεν.

Non mihi Troades, neque Nioben: Appone qui extenſum Promethea.....cæcidit.

Ἀποκτείνατε Παῤῥάσιον, μὴ θελήσας γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ.

Occidite Parrhaſium, ne pingere volens de nobis exemplar repererit.

Διά σε Παῤῥάσιε ἀστικὸς ἐκπορευόμεθ' υἱῶν ναὸν, ἀφαγνίσαντες.

Propter te Parrhaſi, vrbanum ingredimur filiorum templum, poſtquam conſecrauimus.

ἄπιστος ἡ ὑπερηφανία πρὸς τὸ ἀρέσκον εἶδος. ἐβόα Μάνη.

Infida res eſt faſtus ad gratam formam, clamabat, Mane.

Σαρκοφάγα σοῦ ἡ γραφὴ καὶ τὰ ζῶα.

Carniuora ſunt tua & pictura & animalia.

ᾧ τοῦτο τὸ πῦρ εἰς θεοὺς πάρα κλέπτειν.

Cui contra Deos hunc ignem furandi facultas adeſſet.

NOMENCLATOR.

Declamatorum omnium, Hiſtoricorum, & Poetarum in his SENECAE *libris controuerſiarum, ſuaſoriarum, & Epitomæ lib. X.*

Quorum ea potiſſimum loca notanda duxi, in quibus ſcitè dicta, factáve eorum referuntur. Quibus nominibus aſteriſcos præfixi, primarum partium ſunt, & omnibus fere paginis declamitant.

In ſuaſorijs horum fit mentio, non in Controuerſiis.

ABronius Silo: malim Abronius, Suaſoria II. Pantomimis ſcripſit fabulas. Apronius forte reponendum aliis viſum.

Antonius Atticus. Suaſ. II.

Apaturius. Suaſor. I. & corrupte Suaſ. II. Apattius & *Apatrus*, fort. alterutrum corruptum, Suaſor. II.

Aſſydius Sabinus, venuſtiſſimus inter Rhetores ſcurra, Suaſ. II. vide *Sabinus* in controu. & *Halus Sabinus*.

Attalus, Stoicus, magnæ vir eloquentiæ, & Philoſophus, quos, &c. Suaſ. II.

Aufidius Baſſus. Suaſ. VI. bis.

Auitus. Suaſor. I.

Barbarus. Suaſor. I.

Catius Criſpus Suaſor. II. vide *Criſpus*, & *Paßienus* in controu.

Claudius Marcellus Suaſor. II. vide *Marcellus* in controu.

Cornelius Seuerus. Suaſoria II. & VI.

Cornelius Spartinus Suaſor. II. fort. idem *Corn. Hiſpanus*.

Coruus, Suaſor. II. Scholam Romæ tenuit &c.

Cremutius Cordus. Suaſor. VI.

Cyrus Marſius Eſerninus. Suaſor. VI. & initio I.

Damaſceticus. Suaſor. I. vide *Damalus* in controu.

Dellius Suaſor. I. quem Meſſalla Coruinus deſertorem (v. c. *deſultorem*) vocat bellorum ciuilium.

Gargonius. Suaſor. VII. vide *Gorgonius* in Controuerſiis.

Glycon. Suaſor. I. & II. & *Lycon* initio Suaſor. I. corruptum forte.

Halus Sabinus. Suaſor. II. fort. *Aelius Sabinus*, vel *Aulus*.

Horo-

Herodotus.Suaſor.II.
T.Liuius.Suaſor VI.
Lesbocles Suaſor.II.
Mamercus Scaurus.Suaſor.II.extrema. Corn. Tacitus Annal.III.
Miniſtratus. Suaſor.I. Declamator non abiectus ſuis temporibus.
Pedo Albinouanus poet. Suaſor. I. extrema. vid. epiſtol. CXXIII.
Pluto in Suaſor.I.
Porcellus Grammaticus.Suaſ.II.fort.is eſt, cuius D.Hieronymus meminit epiſtola ad Euſtochium, teſtamentum finxiſſe Grunij Corocottæ.
Potamo,& Potamon Suaſor.II. & Lucianus in Macrobijs.
Sarconius Suaſor.II.
Senecio,Grandio cognomine.Suaſ.II.
Scordalus.Suaſor.VII.
Sextilius Hena.poëta Cordubenſis.Suaſor.VI.
Statorius Victor Senecæ municeps.Suaſor.II.
Tib.Theodoreus.Suaſor.III.
M. Tullius Cicero. Suaſoria VI.VII. & Contro. XVII. M. Tullius F.Suaſor.VII.
Tuſcus Hiſtoricus.Suaſor.II.
Victor,vide *Statorius Victor.*

IN CONTROVERSIIS.

Actius Poſtumius.Controu.XXI.
Addens Rhetor, ex Aſianis non proiecti nominis. Controu.XXIV.& XXV.
Æmilianus.Controu.XXIV.
Æſchines Declamator.Controu.VIII.bis.
Aetius Paſtor,vide *Paſtor.*
Agrotas Maſſilienſis Controu. XIV. & *Agrisa Græcus*, ibidem.Fort.*Agrotas* leg.
C.Albutius *Silius,Siius*,& *Silo*.Multa præfat. libri IV. Controu & Controu.IV.& XIII.& XXX. in fine. Suetonius de claris Rhetoribus.
Alfius Flauius Contro.I.extrema.vbi *Alfius Flauus* legitur,& X.& XIV.& in C.Plinij indice li. IX. Natur. Hiſtor.
Allegius Controu. VII.

Alſus Flauius vel Flauius Alſus Contro.x.
Amas Controu.iv.
Andreas.Suaſo.ii.Controu.vii.
Aparurius.Controu.xxxiv.
Apollodorus Controu.i.& ix.
Apollonius Græcus Controu. xix. An *Apollonius Molon*, de quo ibidem Fabius, Cicero & Plutarchus,& Theon Sophiſta.
* Arellius Fuſcus Suaſor. iii. & iv. Controu.x. & xxix.& præfat lib.ii.Controu.vide *Fuſcus*.
* Argentarius.Controu.xxvi.
* C.Aſinius Pollio,Suaſor.vi.& vii.& præfat. lib.iv. Epitomæ Controu.xix & xxxiv.& alij.
C.Aſinius Gallus Pollionis F.
* P. Aſprenates duo.Controu i.& deinceps.
Artemon.Controu vi.extr.& ix.xi.xvi.xxv.xxx.xxxiii.
L.Aruntius.Præfat lib.iii Controu.
*Q.Aterius vide *Haterius*.
Atticus Vipſanius.vide *Vipſanius*.
Auguſtus Cæſar Controu.xii & xiii.
Barbarus Controu xiv.
Baſilius Controu. ii. videtur nomen coaluiſſe ex nomine & cognomine *Baſſus Iunius*.
* Baſſus vide *Iunius* vel *Iulius Baſſus*.
* Blandus Præfat Lib. i Controu.
Brocco. Controu. x. legendum *Broccus* ex Plin. labra,inquit,à quibus Brocci Labeones dicti lib.xi.
Brutidius Niger Controu.ix.xx.& xxiv.
* Bruteo Controu.xiii.
Caleo.Controu i.extrem.
Caluus,vide Licinius Caluus.
Capito Præfat.lib v.Controu.
* Caryſtius,vide Diocles Caryſtius.
* Caſſius Seuerus Controu xxiix.& xxix. & præfat.lib.iii. & iv epitomæ
Cato Controu.xix.
*Ceſtius Pius.Suaſor iii.& vii & Præfat.lib.iii.Epitomæ Declam.Controu.xvi.& xxvi & Controu.xx.
Clodius Sabinus.Controu.xvii fine & xxvii.multa.
* Clodius Turinus,Præfat.libri V multa.

Cor-

* Cornelius Hiſpanus. Sæpius omnibus controuerſiis, & *Cornelius Vipſanus*. Sed in vet. *Hiſpanus*. Controu. xvii. fin. Vide an idem *Cornel. Spartinus*, aut Spatinus. Suaſ. ii.

Criſpus, Rhetor antiquus. Contro x. x. forte *Criſpus Paſſienus*, de quo infra. Et *Catius Criſpus*. Suaſor.

Damas Scondbrenus alibi Damos, Cambrus. Controu. xiv. Controu. xxxiii. & xxxiv. lego *Damaſus Scombrus*. ex Strabone lib. xiv. Δάμασος ὁ Σκόμβρος. Et *Damos Cambrus* Controu. xiv. An idem *Damaſeticus*. Suaſoria iii. ἐκαπτικόν.

Dento Controu xxxi.

Diocles Caryſtius. Controu. i. & Suaſor. ii.

Dorion. Controu. viii. & xxiv. Suaſor. i. & malè, fortè *Durion*. *Suaſor*. ii. *Doron*. Controu. xxiv.

Euctemon, leuis declamator, ſed dulcis. Controu. i. & xix. xx. xxv. xxx. & xxxiv.

Fabianus maximus Philoſophus Contro. xii. xiii. & præfat. libri ii. Controu. Rurſum

Fabius Quintilianus. Præfat. lib. v. & Euſebius in Chronicis.

Fecus. Contro. xix. Rhetor ſtaturæ puſillæ &c. forte Flauius *Pætus*.

Flauius Alfius Contro. xiv. & fort. corrupte *Flauius Allegius*. Controu. vii.

* Fuluius Sparſus. inf. *Sillius Sparſus*. fort. idem Controu. vii & xiii & xxx. & Præfat. libri v. Controu.

Furius Saturninus. Controu. xxi.

Q. Fuſcus. Contr. vii. forte Q. *Arellius Fuſcus*. de quo ſup.

Gabius Sabinus. Controu. xvii. & *Caius Sabinus*. xvi. Controu.

Gauius Silo. Controu. xxxi. & *Caius Sabinus* vide *Silo Pompeius*.

Gallio Contro. i. v. vi. viii. & xi. *Gallus* Controu vii. vide *Iunius Gallio*.

Gargius Controu. xxxiii. & *Gorgias* Contro. iv. vide *Gorgonius*.

Glaucyppus Cappadox. Controu. xxv.

* Glycon Suaſor. i. & Contro vi. & ſæpe aliis & *Glycon Scyridion* Contr. ix. & *Syricon*. Controu. xii. ſed *Spyridion* ex Quinct. emendo.

Gorgonius Controu. xxiv. & *Gargonius* male fortaſſe in Suaſor. viii & Controu.vii.

Grandaus Aſianus. Controu. ii.

* Q Haterius Suaſor.iii. Controu xxix. Præfat.lib.iv. Epitomæ Controu. vi. Tacitus Annali iv. Seneca Philoſophus epiſt.xi.ſed emendandus, vt & D. Hieronymus ad Pammach. memoria lapſus.

* Hermogaras controu.i.extrema,& xii.& alias ſæpe.

Hexarida Contro.xxxiv.ſed nomen de mendo ſuſpectū.

*Herius Aſinij Pollionis nepos.

Hiſpo Romanus.Controu.xxvi & ſæpe alias.

Hybreas Contro. iii & Suaſor. vii.& alibi Euſebij Chronicon emendo,vbi *Hymæas* vulgo pro *Hybreas* legitur.

Iulius Cæſar Controu.xviii.& xx.

Iulius Florus Controu.xxv.

Iulius Montanus.controu.xvi.

* Iunius Baſſus Controu. iii. & xxiv.alias ſemper *Iulius Baſſus* Contro.iii. & xx.præfat.lib.v. Controuerſiarum, & contro.xxx.in fine:vide infra in Sepullus.

* Iunius Gallio Suaſor iii. Præfat.libri v. Contro. & Præfat.lib.iii.Epitomæ.vide *Gallio*.

*Iunius Otho pater.libros *Colorum* edidit Contro.iii. extrema,& ix.& xxii.ſemel *Iulius Otho pater* Controu.viii. ſed vet liber *Iunius* præfert.

Iuſtus Controu.xi.aſſentior Opſopæo. *Fuſcum* reſcribenti potius quam *Iunij* nomen Fabio.

Labienus Minorum Scriptor.Controu.xviii.

*Labienus Præfat.lib.v. Controu.& Præfat.lib.iv. Epitomæ,& alibi.

Labro. Contro.xxxix Fort.*Latro* vt in m. ſ.xxix. Controu. *Porsius* vel *L. Abro* vide *Abro Silo* Suaſor.ii.

Lepidus Neronis præceptor. Contro. xi.& Præfat. lib. iv. Controu.

C. Licinius Caluus.controu.xix.& xxix.

Licinius Nepos.Controu.xx.xxi.xxxiii.& xxxiv. & Suaſor.ii.

Lucius. Controuerſia xi. forte *L. Aruntius*, vel *Vicinius*, malim tamen *Fuſcum* reponi.

Mœcenas & Agrippa. Contro.xxii.fine, bis.ſed ibi in ver.

lib.

lib. *Marcus* legitur.meminit & controu.xxvi.

L.Magius.gener T Liuij Præfat.lib.v.controu.

Manulius Nepos controu.xxi.vet.lib. *Mamilius*,

Marcellus controu.xvi. *Martius Marcellus*. controu.xxiix. & xxix. & *Marſellus Eſerninus*. contro. xvi. xvii. & xix. Forte, *M. Claudius Marcellus Eſerninus*. In præfatione lib.iv.Epitomæ & Suaſ.vi. *Cyrus Marillius* declamat.& *Claudius Marcellus*. Suaſor. ii. Adeo corrupta hæc nomina.

*Marillus contro.i.alias *Marillius, Marullius & Maryllius* Senecæ præceptor. in prolog.extr.lib.lib.i. controuerſ. & contro.ix & xvii & alibi.

Meſſala,controu.xii. & *Meſſala Coruinus* Suaſor.i. & Præfat.lib.iii.Epitomæ Declamationum.

Metrodorus.controu xxxiv.

*Mento controu.ii.& ſæpius.

Meſſius,ter cauſſam dixit.controu.xix.

Moderatus Præfat.libri v.controuerſiarum.

*Montanus Votienus. controu. xx. & xxiix.Præfat.libri v. controu.& *Iulius Montanus*.contro.xvi.Poëta egregius & comis.

*Murrhedius controu.xvii.& frequenter alias.

*Muſa Rhetor. fort. *Antonius Muſa*. Præfat. lib.v. contro. Sæpe Niger.Vide Brutidius.

Nicetes.controu.xxv.

Nicoſtrates Lacon contr ou.xx. qui & *Lacedæmonius*, Suaſor.ii.

P.Ouidius Naſo.controu.ii.& x. item xvi. & xxviii. Rurſum xxxiii.item Suaſor. iii.Et lib. iii. Epitomæ Declamatione ſexta.

*Oſcus Præfat.libi v.controu.& alibi.

*Otho vide *Iunius Otho*.

Pacatus Præfat.libri v.controu.

Pamenes. contro. iv. ex bonis declamatorib. forte nouis.

Papirius Fabianus,videndum *Fabianus Maximus*. Prologo libri ii controu.& controu.xxii.

*Paſſienus.fort. *Criſpus Paßienus*. controu.xiii. & præfat. lib.v.controu.& præfat.lib.ii. Epitomæ.

Paſtor Aietius.Senator.controu.tertia.

Paternus.Præfat.lib.5.controu.

Paullus.Controu.xvii.

Phaneus.Controu.xxi.&

Phanius ſummus Declamator Controu.viii.

Q.Pius contrrou.vii.

Peaneus controu.viii.

Pollio controu.vi.Vide Aſinius Pollio.

Pomponius Atellanarum ſcriptor Controu.xiix.

Publius Syrus Mimorum ſcriptor Controu.xviii. & Euſebius in Chronic. & Senec Philoſophus.

Punitius Controu.iv.

Pythodorus xii. Controu,

Pompeius Silo & *Sylo.* Præfat. lib.iii. Epitomæ, & Controu xxv. Fort. hic idem *Caius Silo* Præfat. lib v. Controu. Gauius Silo conſtanter, Controu. xxxi. xxxii. xxxiii.xxxiv. Vide *Sabinus.*

Porcius Latro omnes paginas implet,ſed lege præfat.lib.i. Controu.iii. Epitomæ Declam. & Controu x.xi.xii.& xxv.xxxiii.& procemio lib.iv.& v Controu.

Quinctilianus Senex M. Fabij pater Præfat.lib.v & Controu.xxxiii,

Quinctilius Varus, Germanici gener. Controu.ii. in fine.

Romanius Hiſpo, Controu.i.ſed corrupte. vide *Hiſpo Romanus.*

C. Sabinius Controu. xvi. xxi. & xxvii. bis, Sabinus Aſydius Suaſor.i.ſed in vet. *Aſyl. ius.* Ibidē *Halus Sabinus,* vet. cod. *Alius Sabinus.Gabius Sabinus.* Contro. xvii.vt *Gauius Silo* Sup.in *Pompeius Silo.* Adeo prodigioſe pleraque nomina deprauata.

Sabinus vid. Clodius.

Scaurus, Controu.ii. & præfat. libri v. & Controu. xxx.& xxxi.vide *Mamercus Scaurus,* in Suaſoriis.

Seleucius Controu.xiv.Fort. *Seleucus.*

Senecio, Controu xxv.vide. *Senecio Grandio* in Suaſor.

Senianus, Contro.xx.& xxv. *Senianus* eſt lib.5. Declam.ii. Epitomæ & Suaſor.ii.

Sepullius Baſſus. Contro.xvi.xvii xx xxi.& xxii.ſup. *Iunius Baſſus & Silius Baſſus.* Controu vi.& vii.

* C.Silo Pompeius. Vide *Pompeius Silo.*

Seuerus vide Caſſius.

Sillius Sparſus. Controu.iii.vide *Fulius Sparſus.*

Spar-

Sparſus controu.VII.Et in Epitoma lib.I. Declam.7. *Perſius*.In vet vero *Sſparſus* ſcriptum repperi.

Surdinus Controu.xx & Suaſor.VII.extrema.

Sypiridius.Controu XXXIV.vide Glycon.

Syriacus Vallius.Vide *Vallius Syriacus*.

Theodorus Controu.IX.& *Theodotus* Controu.XII.

*Triarius,Controu.& in omnibus fere.

Vallius Syriacus, Controu.I.& IX. extrem. & XIV. XXI.& XXVII.male controu.I.Vallus.

Varius Geminus,Suaſor.XVI.Contro.XVI.& deinceps ſæpe.

Varus.vide *Quinctilius* Varus.

*Vibius Gallus Controu. IX.& alias non raro. Controu.I. male Vibius Caluus.

*Vibius Rufus.Controu.II.& ſæpius deinceps.*Vibius Furius* controu.I. mendoſe, inuerte itaque literas,& *Rufus* erit.

P.Vinicius controu.II.& XX.& XXXIII. & *L. Vinicius*. contro XIII.& XXI.

Votienus,vid.Montanus.

M.Vipſanius Agrippa , T. Pompeij Attici f. controu. XII. Vipſanius Atticus, Apollodori diſcipulus, contro. XIII. & Fabius lib.III.cap.I.

P.Virginius Maro ſuaſor. III.ſæpe. Et controu. XVI.extrema.

Zeno controu.III.forte *Sylo* legendum.nam Zenonis rhethoris latini alibi non fit mentio. *Zeno* tamen Rhetor Græcus apud Strabonem lib.XIV.nominantur :Sed Hiſpone illo paulo antiquior.

L. ANNÆI SENECÆ QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA.

Liber vnus.

CAPVT I.

QVAESISTI à me Lucili, quid ita, ſi prouidentia mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præeſſe vniuerſis prouidentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum. Sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contractionem manente lite integra ſoluere, faciam rem non difficilem, cauſam deorum agam. Superuacuum eſt in præſentia oſtendere non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffenſam velocitatem procedere æternæ legis imperio: tantum rerum terra marique geſtantem, tantum clariſſimorum luminum, & ex diſpoſitione lucentium: non eſſe materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temere coierunt, tanta arte perdere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properatis cœli fugam ſpectet, vt infuſa vallib. maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum ſentiant, vt ex minimis ſeminibus naſcantur ingentia. Nec illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluuias dico nubeſque, & eliſorum fulminũ iactus, & incendia ruptis montium verticib, effuſa tremores labantis ſoli, & alia quæ tumultuoſa pars rerum

rum circa terras mouet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſas habent nō minus quā quæ alienis locis confecta miraculo ſunt, vt in mediis fluctibus calentes aquę, & noua inſularum in vaſto exilientium mari ſpatia. Iā verò ſi quis obſeruauerit nudari litora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæcā quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrſum agi, modo erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cum illæ interim portionibus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt ampliores minoreſque, prout illas lunare ſidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat: ſuo iſta tempori reſeruentur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, ſed quereris. In gratiam te reducam cum diis aduerſus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceāt. Inter bonos viros & Deum amicitia eſt, conciliante virtute. Amicitiā dico? immo etiā neceſſitudo & ſimilitudo: quoniam quidem bonus ipſe tempore tantum à Deo, differt diſcipulus eius, æmulatorque, & vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptoſque diis laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autem laſciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorū nos modeſtia delectari, vernularum licentia illos diſciplina triſtiori contineri, horum alī audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, ſibi illum præparat.

CAP. II. QVARE multa bonis viris aduerſa eueniunt? Nihil accidere bono viro mali poteſt. Non miſcentur cōtraria. Quemadmodum tot amnes, tantum ſupernè deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum vis fontium non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita aduerſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in ſtatu, & quicquid euenit, in ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non ſentit illa ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque contra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa, exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti,

& ad officia cum periculo promptus? Cui non induſtrio otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium curæ eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipſos viribus vtantur: cædi ſe vexarique patiuntur, & ſi non inueniunt ſingulos pares pluribus ſimul obiiciuntur. Marcet ſine aduerſario virtus. Tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, polleatque, cum quid poſſit, patientia oſtendit. Sciant [illegible] et idem viris bonis eſſe faciendum: vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. Quicquid accidit boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt. Non vides quando aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi excitari iubent liberos ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt. At matres fouere in ſinu, continere in vmbra volunt: nunquam flere, nunquam triſtari, nunquã laborare. Patrium habet Deus aduerſus bonos viros animum, & illos fortius amat: & Operibus inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. languet per inertiam ſaginata. nec labore tãtum ſed mole & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæſa felicitas. At vbi aſſidua fuit cum incommodis ſuis rixa callum per iniurias ducit nec vlli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit de genu pugnat. Miraris tu, ſi Deus ille bonorũ amantiſſimus qui illos quã optimos eſſe atque excellentiſſimos vult, fortunam illis cum qua exerceãtur, aſſignat? Ego vero nõ miror, ſi quando voluptatem capiunt dij, dum ſpectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram venabulo excipit, ſi leonis incurſum interritus pertulit: tantoque ſpectaculum eſt gratius, quanto id honeſtior fecit. Non ſunt iſta quæ poſſunt deorum in ſe vultum conuertere, ſed puerilia, & humanæ oblectantia leuitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus operi ſuo Deus. Ecce par Deo dignum vir fortis cum mala fortuna compoſitus; vtique ſi & prouocauit. Non video, inquam, quid habet in terris Iupiter pulchrius, ſi conuertere animum velit, quam vt ſpectet Catonem iam partibus non ſemel fractis, ſtãtem nihilo-

Digitized by Google

nihilominus inter ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in vnius ditionem cõceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus maria, Cæſarianus portas miles obſideat, Cato qua exeat? habet. Vna manu latam libertati viam faciet. Ferrum iſtud etiam ciuili bello purum & innoxium bonas tandem ac nobiles edet operas libertatem quàm patriæ non potuit. Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia fati conuentio. ſed quæ non deceat magnitudinem noſtram. Tam turpe eſt Catoni mortem ab vllo petere, quàm vitam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos, quum iam ille vir acerrimus ſui vindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugã: dum etiam ſtudia nocte vltima tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſanctiſſimam animam indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & efficax vulnus. Non fuit dijs immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel. retenta ac reuocata virtus eſt, vt in difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quam repetitur. Quid ni libenter ſpectarent alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos conſecrat, quorum exitum & qui timent, laudant.

Cap. iii. Sed iam procedente oratione oſtendam quam non ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primum pro ipſis eſſe, quibus accidunt, deinde pro vniuerſis quorum maior Diis cura eſt, quam ſingulorum. Poſt hæc volentibus accinere, ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adiiciam, fato iſta fieri, recte eadem lege bonis euenire qua ſunt boni: perſuadebo inde tibi, ne vnquam boni viri miſerearis. Poteſt enim miſer dici, non poteſt eſſe. Difficillimum ex omnibus quæ propoſui, videtur, quod primum dixi: pro ipſis eſſe quibus eueniunt, iſta quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in exilium proiici, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam ferro & igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed

Digitized by Google

ſi cogitaueris tecum, remedij cauſa quibuſdam & radi oſſa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant, hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidunt, tam mehercules quam quædam quæ laudantur atque appetuntur contra eos eſſe, quos delectauerunt, ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica Demetrij noſtri & hæc vox eſt, a qua recens ſum, ſonat adhuc & vibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil vnquam euenit aduerſi. Non licuit enim illi ſe experiri, vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: male tamen de illo dij iudicauerunt. Indignus viſus eſt, è quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauiſſimum quemque refugit. quaſi dicat: Quid ego iſtum mihi aduerſariũ aſſumam? ſtatim arma ſubmittet. Non opus eſt in illum tota potentia mea. leui comminatione pelletur. Non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloria vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggreditur, aduerſus quem vim ſuam intendat. Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit. Infelix eſt Mucius, quod dextera ignes hoſtium premit? & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quod Regem, quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quod rus ſuum, quantum à repub. vacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quã cum diuitiis gerit; quod ad focum cœnat illas ipſas radices & herbas, quas in agro repurgando triumphalis ſenex vulſit. Quid ergo, felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui litoris piſces & peregrina aucupio congereret, Si conchylijs ſuperi atque inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis erigeret. Si ingenti pomorum ſtrue cingeret

pri-

primæ formæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix eſt Rutilius, quod qui illum damnauerunt, cauſam dicent omnibus ſæculis? quod æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quam ſibi exilium? quod Sullæ dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retroceſſit, ſed longius fugit? Videtint, inquit, hoc iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro ſanguinem & ſupra Seruilium calum (id enim proſcriptionis Sullanæ ſpoliarium eſt) ſenatorum capita. & paſſim vagantes per vrbem percuſſorum greges: & multa milia ciuium Romanorum, vno loco poſt fidem, immo per ipſam fidem trucidata. Videant iſta, qui exulare non poſſunt. Quid ergo? felix eſt L. Sylla, quod illi deſcẽdenti ad forum gladio ſubmouetur, quod capita conſularium virorum patitur appendi, & pretium cædis per quæſtorum ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quod illũ documentũ fidei, documentũ patientię fecit? Figũt cutem claui, & quocumque fatigatũ corpus reclinauit, vulneri incũbit, & in perpetuam vigiliã ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quam non pœniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum, & mitte in ſenatum: eandem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mœcenatem putas, cui amoribus anxio, & moroſe vxoris quotidiana repudia deflenti ſomnus per ſymphoniarum cantum ex longinquo ſene reſonantium quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & aquarũ fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quàm ille in cruce. Sed illi ſolatiũ eſt, pro honeſto dura tolerare, & ad causam à patientia reſpicit: hunc voluptatibus marcidũ, & felicitate nimia laborantẽ, magis his quæ patitur vexat cauſa patiendi. Non vſq; eo in poſſeſſionem generis humani vitia venerunt, vt dubiũ ſit, an electione fati data, plures Reguli naſci quã Mœcenates velint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere, Mœcenatem ſe quam Regulum naſci maluiſſe, idem iſte, taceat licet, naſci ſe Terentiam maluit. Male tractatum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit. & de morte diſputauit vſque ad ipſam? Male

cum illo actum eſt, quod gelatus eſt ſanguis ac paulatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic inuidendum eſt, quam illis quibus gemma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, ſuſpenſam auro niuem diluit. Hi quicquid biberint, vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam reguſtantes. At ille venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictũ eſt: ſummamque illi felicitatem contigiſſe conſenſus hominum fatebitur, quem ſibi rerum natura delegit cum quo metuenda colliderct. Inimicitiæ potentum graues ſunt. Opponatur ſimul Pompeiõ, Cæſari & Craſſo. Graue eſt, à deterioribus honore anteiri. Vatinio poſtferatur. Graue eſt, ciuilibus bellis intereſſe. toto terrarum orbe pro cauſa bona tam infeliciter quam pertinaciter militet. Graue eſt, ſibi manus afferre. faciat. Quid per hoc conſequar? vt omnes ſciant, non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

Cap. IIII. Prospera in plebem ac vilia ingenia deueniunt. At calamitates terroreſque mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper vero eſſe felicem, & ſine morſu animi velle tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ alteram partem. Magnus es vir; ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultaté exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te. coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, ſed tanquam conſulatum præturamve adepto. honore auctus es. Idem dicere, & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in qua vna vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te iudico. quod nunquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine aduerſario vitam. Nemo ſciet quid potueris: ne tu quidem ipſe Opus eſt enim ad notitiã ſui, experimento. quid quiſque poſſet, tentando non didicit. Itaque quidam vltro ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem per quam eniteſceret, quæſierunt. Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quam fortes milites bellis. Ego Mirmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem: quam bella, inquit, ætas perit! Auida eſt periculi virtus, & quo tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Mi-

eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluētem meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis, inquam, Deus conſulit, quos eſſe quam honeſtiſſimos cupit, quotiens illis materiam præbet aliquid animoſe fortiterque faciendi. Ad quam rem opus eſt aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire quātum aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitiis diffluis? Vnde poſſum ſcire quantum aduerſus ignominiam & infamiam odiumque populare conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis, ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadā mentiū pronus fauor ſequitur? Vnde ſcio, quā æquo animo laturus ſis orbitatē, ſi quoſcūq; ſuſtuliſti, vides? Audiui te, cū alios conſolareris, tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaueſcere iſta, quæ dij immortales velut ſtimulos admouent animis. Calamitas virtutis occaſio eſt. Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. Magis vrgent ſæua inexpertos. Graue eſt tenere ceruici iugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro palleſcit: audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque Deus quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet: eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis ſeruat. Erratis enim, ſi quem iudicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicem portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, dilatus eſt. Quare Deus optimum quenque aut mala valetudine, aut luctu, afficit? Quare in caſtris quoque pericoloſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidiis, aut explorent iter, aut præſidium loco deiiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit male de me Imperator meruit: ſed, Bene iudicauit. Idem dicant quicunque iubentur pati, timidis ignauiſque flebilia: Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Fugite delicias, fugite eneruatam felicitatem, qua animi permadeſcunt, niſi aliquid interuenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetua ebrietate

ſopiti. Quem ſpecularia ſemper à flatu vindicarunt, cuius pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperauit, hunc leuis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia quæ exceſſerunt modum, noceant, periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrum, in vanas mentes imagines euocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quid ni ſatius ſit, perpetuam infelicitatem quæ aduocat ad virtutem, ſuſtinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? Leuior ieiuno mors eſt: cruditate diſſiliunt. Hanc itaque rationem dij ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Numquid tu inuiſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberib. admotis? Ipſi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeuerent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi dare generoſos ſpiritus Deus tentat? Nũquam virtutis molle documẽtum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna. Patiamur. Nõ eſt ſæuitia: certamen eſt, quo ſæpius adierimus, fortiores erimus. Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens vſus agitauit: Præbendi fortunæ ſumus, vt cõtra ipſam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. Cõtemptum periculorũ aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora ferẽdo mari dura: agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti valent. Agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimũ eſt, quod exercuit. Ad contemnẽdam malorũ potẽtiam, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi aſpexeris, quantum nationib. nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes conſidera gentes, in quibus Romana pax deſinit: Germanos dico & quicquid circa Iſtrum vagarum gentium occurſat. Perpetua illos hiems, triſte cœlum premit, malignè ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem culmo aut fronde defendũt, ſuper durata glacie ſtagna perſultãt in alimentum feras captãt. Miſeri tibi videntur? Nihil miſerũ eſt, quod in naturam cõſuetudo perduxit. Paulatim enim voluptati ſũt, quæ neceſſitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo in diem poſuit. Vilis, & hic quærendus manu victus, horren-

horrẽda iniquitas cœli, intecta corpora. hoc quod tibi calamitas videtur, tot gẽtiũ vita eſt. Quid miraris bonos viros, vt cõfirmentur, cõcuti? Nõ eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequẽs vẽtus incurſat; ipſa enim vexatione cõſtringitur, & radices certius figit: Fragiles ſũt, quę in aprica valle creuerũt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, vt eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti.

Cap. v. Adiice nunc, quod pro omnibus eſt, optimum quẽque vt ita dicam, militare, & edere operas. Hoc eſt propoſitũ Deo, quod ſapienti viro, oſtẽdere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala. Apparebunt autẽ bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit, & mala eſſe ſi malis tantũ irrogauerit. Deteſtabilis erit cœcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaq; careant luce Appius & Metellus. Nõ ſunt diuitiæ bonũ. Itaq; habeat illas & Ellius leno, vt homines pecuniã cũ in templis conſecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita traducere, quã ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquũ eſt, bonũ virũ debilitari aut conſtringi, aut alligari, malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porro? non eſt iniquum fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in vrbe ſecuros eſſe, præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porro? nõ eſt iniquum nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diẽ ſæpe conſulitur: cum illo tempore viliſſimus quiſque aut in campo otium ſuum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit: boni viri laborant, impenduntur, & volẽtes quidẽ non trahuntur à fortuna, ſequuntur illã, & æquant gradus, ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hãc quoque animoſa Demetrij fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: Hoc Vnum, inquit, dij immortales de vobis queri poſſum, quod non ante mihi voluntatem veſtram notam feciſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus aſſum. Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquã partẽ corporis? Non magnam rem promitto, cito totũ relinquã. Vultis

Spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis, quod dediſtis. A volente feretis, quicquid petieritis. Quid eſt? maluiſſem offerre quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis, ſed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec ſeruio Deo, ſed aſſentio: eo quidem magis quod ſcio, omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducſit: & quantum cuique reſtet, prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſa pendet ex cauſa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum eſt: quia non, vt putamus, incidunt cuncta ſed veniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas. & quamuis magna videatur varietate ſingulorum vita diſtingui, ſumma in vnum venit. accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati ſumus. Vtatur, vt vult ſuis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt cum vniuerſo rapi. Quidquid eſt quod nos ſic viuere iuſſit: ſic mori: eadem neceſſitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſſit. Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt artifex mutare materiam. Hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent: indiuidua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in vigiliã ſomno ſimillimam, inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter, ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenẽdus eſt curſus. Multa accident dura, aſpera, ſed quę molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes viros. Vide quam alte aſcendere debeat virtus. Scies illi non per ſecura vadendum eſſe.

Ardua prima via eſt, & qua vix mane recentes
Enituntur equi: medio eſt altiſſima cælo:
Vnde mare & terras ipſe mihi ſæpe videre
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.

Vltima

Vltima prona via eſt, & eget moderamine certo.
Tunc etiam quæ me ſubiectus excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Tethys ſolet ipſa vereri.

Hæc cum audiſſet ille generoſus adoleſcens: Placet, inquit, via.eſcendo. Eſt tanti per iſta ire caſuro. non deſinit acrem animum metu territare.

Vtque viam teneas, nulloque errore trahatis,
Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri,
Æmonioſque arcus violentiaque ora leonis.

His quibus deterreri me putas, incitor. Libet illic ſtare vbi ipſe ſol trepidat. humilis & inertis eſt, tuta ſectari. per alta virtus it.

Cap. vi. Qvare tamẽ bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille vero non patitur. Omnia mala ab illis remouit. ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida conſilia, & libidinem cœcam, & alieno imminentem auaritiã. Ipſos tuetur ac vindicat? Nunquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum etiam ſarcinas ſeruet? remittunt ipſi hanc Deo curam, externa contemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Filios amittunt viri boni. Quid ni, cum aliquando & ipſi occidant? In exilium mittuntur. Quid ni cum aliquando ipſi patri patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquando ipſi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. Nati ſunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: quid habetis, quòd de me queri poſſitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falſa circundedi: & animos inanes, velut longo fallacique ſomnio luſi. Auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil eſt. Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non qua occurrunt, ſed qua latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorũ extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet ſtare & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quãtam altæ ac veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa, manſura: quanto magis verſaueri-

tis, & vndique aſpexeritis, meliora maioraque, permiſi vobis metuenda contĕnere, cupienda faſtidire, non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mũdus exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus intus omne poſuit bonum. Non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc eſt, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorũ eſt. vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quam natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum dedi. Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos teneret inuitos. Patet exitus Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideo qui ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci facilius, quã mori. Prono animã loco poſui. trahitur. Attendite modo, & videbitis quã breuis ad libertatem & quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quam intrantibus moras poſui: alioqui magnũ in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tã tarde moreretur, quam naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile ſit renunciare naturæ, & munus ſuum illi impingere. Inter ipſa altaria & ſolemnes ſacrificantium ritus dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpora optima taurorum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumque committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec vtique ferro eruendus eſt. Non ſunt vulnere impreſſo ſcrutanda præcordia. In proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinaui locum, quacunque peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt quam vt ſentiri tanta velocitas poſſit, ſiue fauces nodus eliſit: ſiue ſpiramentum aqua præcluſit: ſiue in caput lapſos ſubiacentis ſoli duritia comminuit: ſiue hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? Quod tam cito fit timetis diu?

S. SE-

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

EXEGISTI à me, Nouate, vt ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuiſſe, maximè in omnibus tetrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique ineſt. hic totus concitatus & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum minime humana feruens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens: in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum multa tracturæ auidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt breuem inſaniam: æquè enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſiliiſque præcluſa. vanis agitata cauſis, ad diſpectum æqui veríque inhabilis ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine, labia quatiuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explana-

tis vocibus ſermo præruptus, & complosæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus,& totum concitum corpus magnaſque minas agens fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe atque intumeſcentium. Neſcias vtrum magis deteſtabile vitium ſit,an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere, Ira ſe profert, in faciem exit: quantoque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non vides vt omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua iactantur in vacuum,& harena pulſu pedum ſpargitur,leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt.Nullum eſt animal tam horrendum tamque pernicioſum natura, vt nō appareat in illo,vbi ira inuaſit,noua veritatis acceſſio.Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari,libidinem, metumque,& audaciam,dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci.Neque enim vlla vehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo intereſt? Quod alij affectus apparent,hic eminet.

Cap. II. Iam vero ſi effectus eius damnaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena & reorum mutuas ſordes,& vrbium clades, & totarū exitia gentiū, & principum ſub ciuili haſta capita venalia & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes,ſed ingētia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. Aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas:has ira exhauſit. Aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati.alium ira in cubili ſuo confodit:alium inter ſacra menſæ ira percuſſit:alium inter leges celebriſque ſpectaculum fori lacinauit:alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit: alium ſeruili manu regalem aperire iugulum: alium in cruces membra diuidere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. Quin, ſi tibi libuerit relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam & in perniciem promiſcuam totos populos capitis damna paſſos, tanquam aut curā no-

ſtram

ſtram deſerentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid gladiatoribus, quare populus iraſcitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter pereunt? contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore de ſpectatore in aduerſarium vertitur. Quicquid eſt, certe non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe neſciunt quidem cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſa & ſine iniuria, non tamen ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa vltione falſus dolor tollitur.

CAP. III. IRASCIMVR, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt: vt ſcias iram non tantum ex iniuria naſci. Verum eſt iraſci nos læſuris? ſed ipſa cogitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, quàm non ſperant. Primum diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem. Concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tã humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit Ad nocendum potentes ſumus. Ariſtotelis finitio non multum à noſtra abeſt: ait enim: Iram eſſe cupiditatẽ doloris reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit exequi longum eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ dolorisve alieni cauſa. Nam etiam ſi hoc efficiunt, non hoc petunt. Sed dicendum eſt, feras ira carere, & omnia præter hominem. nam cum ſit amica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: Iram quidem non magis quam luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit:

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt: quam ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, odium eſſet: ſi amicitia, & ſi-

multas: ſi diſſenſio, & concordia: quorum aliqua in illis quoque extant veſtigia: ceterum humanorum pectorum propria bona maláque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, prouidentia, diligentia, cogitatio: nec tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorum vt extra, ita intra, forma humanæ diſſimilis eſt. Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta.

CAP. IV. CAPIT ergo viſus ſpecieſque rerum, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultuſque vehementes ſunt: metus autem ſollicitudineſque & triſtitia & ira non ſunt, ſed his quædam ſimilia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrariũ & cum acerrime ſæuierunt, expaueruntque, paſcuntur: & ex fremitu decurſuque væſano, ſtatim quies ſoporque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt: quo diſtet ab iracundia apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquãdo iratus non eſſe. Cetera quæ pluribus apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo: etiam ſi amarum nos, acerbúmque dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter hos moroſum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ intra clamorem conſidant: quædam non minus pertinaces, quàm frequentes: quædam ſæuæ manu, verbis parciores: quędam in verborum maledictorumque amaritudinẽ effuſæ: quædam vltra querelas & auerſationes non eunt: quædam altæ graueſque ſunt, & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſũt mali multiplicis. Quid eſſet ira, quæſitum eſt: an in vllum aliud animal, quàm in hominem caderet, quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpecies ſint.

CAP. V. NVNC quæramus, an ira ſecundum naturam ſit, & an vtilis, atque ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus, quo quid eſt mitius, dum in recto animi beatus eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid aliorũ amantius?

tius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere. Hic aliorum commodis vel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo ſecum deducat alium, parata deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui optimo eius operi & commendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ eſt. cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minime ſecundum eius naturam eſt. Beneficiis enim humana vita conſtat & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore in fœdus auxiliumque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc ſincera cum ratione. Non enim nocendi Quemadmodum quædam haſtilia detortu, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, ſed vt explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus vitiis teneat non multum ex quotidiana conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ diſpoſitione firmare. proximum eſt, vt modus proficiat: ſi modus & ordo non proficit, ſubducit aliqua, & circumcidit: ſi ne adhuc quidem reſpondet, interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. Si fruſtra molliora ceſſerunt, ferit venam, membriſque ſi adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius ſalutaris effectus eſt. ita legum præſidem, ciuitatiſque rectorem decet, quamdiu poteſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda ſuadeat, cupiditatemque honeſti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moueat adhuc & exprobet. nouiſſime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, niſi quem perire etiam pereuntis interſit.

Cap. vi. Hoc vno medentibus erit diſſimilis, quod illi, quibus vitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant: hic damnatum cum dedecore & traductione

vita exigit:non quia delectetur vllius pœna (procul eſt enim à ſapiente tam inhumanà feritas)ſed vt documentum omnium ſint:& qui viui noluerunt prodeſſe, morte certe eorum reſpublica vtatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens:ideo nec ira quidem ſecundum naturam hominis,quia pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentũ adferam:quid enim prohibet alienis vti,ex parte qua noſtra ſunt! Vir bonus,inquit,non lædit, pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit:ob hoc nec ira, quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus non gaudet, non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati eſt ergo non eſt naturalis ira. Nunquid,quamuis non ſit naturalis ira,aſſumenda eſt,quia vtilis ſæpe fuit. Extollit animos, & incitat, nec quicquam ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit, niſi hinc flamma ſubdita eſt, & hic ſtimulus peragitauit, miſitque in pericula audaces.

CAP. VII. OPTIMVM itaque quidam putant, temperare iram, non tollere, eoque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id vero retinere, ſine quo lãguebit actio,& vis,ac vigor animi reſoluetur. Primum facilius eſt, excludere pernicioſa, quam regere: & non admittere,quã admiſſa moderari. Nã cum ſe in poſſeſſione poſuerunt,potẽtiora rectore ſũt nec recidi ſe minuive patiuntur. Deinde ratio ipſa cui fræni tradũtur, tamdiu potens eſt,quamdiu diducta eſt ab affectibus. Si miſcuit ſe illis, & inquinauit, non poteſt continere, quos ſubmouere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens,ei ſeruit, à quo expellitur. Quarundam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt: vlteriora nos ſua vi rapiunt,nec regreſſum relinquunt. vt id præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt,nec reſiſtere morarive deiecta potuerunt, ſed conſilium omne & pœnitentiam irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eo non peruenire,quo non ire licuiſſet:ita animus ſi in iram,amorem,alioſque ſe proiecit affectus,non permittitur reprimere impetũ: rapiat illum oportet.& ad imum agat ſuum pondus, & iam vitiorum natura procliui.

CAP. VIII. OPTIMVM eſt primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare ſeminibus, & date operam ne incidamus in iram. nam ſi cœperit ferre

tranſ-

tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt,vbi ſemel affectus inductus eſt,iuſque illi aliquod voluntate noſtra datum eſt. Faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis,inquam,finibus hoſtis arcendus eſt. Nam cum intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis non accepit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus,vt illos non patiatur vltra quam oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur Ideoque non poteſt vtilem illam vim & ſalutarem, proditam iam infirmatamque reuocare. Non enim, vt dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductaſque habent,affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitiis reſurget, quæ iræ ceſſit? Aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in qua peiorum mixtura præualuit?Sed quidam,inquit, in ira ſe continent.Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dictat,an vt aliquid?Si nihil faciunt, apparet non eſſe adactiones rerum neceſſariam iram: quam vos, quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabaris. Deinde interrogo, valentior eſt quam ratio, an infirmior? Si valentior, Quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere niſi imbecilliora non ſoleant? Si infirmior eſt ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium.

Cap. ix. At irati quidam conſtant ſibi, & ſe continent,Quomodo: cum iam ira euaneſcit, & ſua ſponte decedit, non cum in ipſo feruore eſt: tunc enim potentior eſt.Quid ergo, non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactoſque quos oderunt, & à nocendo abſtinent?.faciunt Quomodo? cum affectus repercuſſit affectũ aut metus aut cupiditas aliquid imperauit,non rationis tunc beneficio quieuit,ſed affectuum infida & mala pace, Deinde nihil habet in ſe vtile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adiuuanda eſt,ſe cõtēta. Quotiés impetu opus eſt,nõ iraſcitur,ſed exurgit, & in quantum putauit opus eſſe, concitatur remittiturque: non aliter quam quæ tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit Ariſtoteles,neceſſaria eſt: nec quicquam ſine illa ex-

Pugnari poteſt,niſi illa lex impleat animum,& ſpiritum accendat.Vtendum autem illa eſt,non vt duce,ſed vt milite,quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur qua ducitur,iam non eſt ira:cuius proprium eſt contumacia.Si vero repugnat,&non vbi iuſſa eſt quieſcit, ſed libidine ferociaque prouehitur: tam inutilis animi miniſter eſt,quam miles, qui ſignum receptui datum negligit. Itaque ſi modum adhiberi ſibi patitur, alio nomine appellãda eſt. Definit ira eſſe,quam effrænatam indomitamque intelligo. Si non patitur,pernicioſa eſt, nec inter auxilia numeranda Ita aut ira non eſt,aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit, non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet, non eſt annumerandus iratis.Hic erit vtilis miles, qui ſcit parere conſilio.Affectus quidem tam mali miniſtri, quam duces ſunt. Ideo nunquam aſſumet ratio in adiutorium improuidos & violẽtos impetus, apud quos nihil ipſa auctoritatis habeat : quos nunquam comprimere poſſit,niſi pares illis ſimileſque oppoſuerit: vt iræ metum, inertiæ iram,timori cupiditatem.

CAP. X. ABSIT hoc à virtute malum, vt vnquam ratio ad vitia cõfugiat.Non poteſt hic animus fidele otium capere: quatiatur neceſſe eſt, fluctuetque, qui malis ſuis tutus eſt: qui fortis eſſe, niſi iraſcitur, non poteſt:induſtrius, niſi cupit: quietus, niſi timet: in tyrannide illi viuendum eſt, in alicuius affectus venienti ſeruitutẽ. Non pudet virtutes in clientelam vitiorum demittere? Deinde definit quicquam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu,& incipit par illi ſimiliſque eſſe. Quid enim intereſt, ſi æque affectus inconſulta res eſt ſine ratione,quam ratio ſine affectu inefficax?Par vtrũque eſt, vbi eſſe alterũ ſine altero nõ poteſt. Quis autem ſuſtineat affectũ exæquari rationi? Ita,inquit, vtilis affectus eſt, ſi modicus eſt:Immo ſi natura vtilis eſt. Sed ſi patiẽs imperij rationiſq; eſt, hoc dũtaxat moderatione cõſequitur,vt quo minor fuerit, minus noceat.

CAP. XI. ERGO modicus affectus nihil aliud quam malum modicum eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. Nuſquam minus: vbi nõ effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto patiẽtiores laborum comminuat, niſi ira infeſtiſſima ſibi?Gladiato-

diatores quoq; ars tuetur,ira denudat. Deinde quid opus eſt ira,cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem iraſci feris?an qui venientes excipit, & fugientes perſequitur?Omnia illa ſine ira facit ratio.Quid Cimbrorũ, Teutonorũque tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit,vt tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit,niſi quod erat illis ira pro virtute?quę vt aliquando per culit ſtrauítque obuia,ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius?quid ad incurſum acrius? quid armorũ cupidius?quibus innaſcũtur innutriunturque: quorũ vnica illis cura eſt,in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? vt quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouiſa ſunt, non ſuffugia aduerſus perpetuum cœli rigorem.Hos tamen Hiſpani,Gallique, & Aſiæ Syriæque molles bello viri, antequã legio viſatur, cædunt,ob nullam rem aliam opportunos,quam ob iracundiã.Agedũ illis corporibus,illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus,da rationem,da diſciplinam vt nihil amplius dicã, neceſſe erit nobis certè mores Romanos repetere:Quo alio Fabius affectas imperij vires recreauit, quã quod cunctari & trahere,& morari ſciuit,quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat,ſi Fabius tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & æſtimatis viribus,ex quibus iam perire nihil ſine vniuerſo poterat, dolorem vltionéque ſepoſuit in vnam vtilitatem:& occaſioni intentus,iram ante vicit,quàm Hannibalem.Quid Scipio?nonne relicto Hannibale, Punico exercitu,omnibuſque quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit tam lentus,vt opinionem luxuriæ ſegnitięque malignis daret?Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuque ſedit, & hunc ſuum publicumque dolorem æquo animo tulit,diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? Quam dum circumuallat,& includit hoſtem,eo compulit,vt ferro ipſi ſuo caderent.

Cap. XII. Non eſt itaque vtilis, nec in prœliis quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona eſt:& pericula dum inferre vult,nõ cauet. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumque circumſpexit & texit, & ex lento ac deſtinato prouexit.Quid ergo? vir bonus nõ ira-

ſcetur, inquit, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem?Non iraſcetur:ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus etiam ſine ira pietas? Aut dic eodem modo: Quid ergo cum viderit ſecari patrem ſuum, filiumve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo: quæ accidere fœminis videmus, quotiés illas leuis periculi ſuſpicio perculit? Officia ſua vir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignum. Pater cæditur? defendam:cæſus eſt?exequar:quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice ad coronā venis: quia vnuſquiſque in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur. Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iuſtum quiſque affectum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniuriis:ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi vitrum fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas mouet:ſicut pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quam nucibus. Iraſci pro ſuis non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrū dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente, volentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quam ira:& ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens:vt omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello vnquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit:in armis vero obliuiſcitur. Martem eſſe communem; venitque in alienam poteſtatem, dum in ſua non eſt. Deinde nō ideo vitia in vſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedij genus eſt ſanitatem debere morbo, ſimili modo ira, etiam ſi aliquando vt venenum & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino iudicanda eſt. ſępe enim ſaluti fuere peſtifera. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt: nemo dicet meliorem futuram ſi quid detractum ex ea fuerit:ſi fortitudo bonum eſt, nemo iſ-

mo illam deſiderabit ex aliqua parte deminui.

CAP. XIII. ERGO & ira quo maior, hoc melior. Quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? Atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere malè ſobrij. Iſto modo dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpe validiorem furor reddit. Quid? non aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prœlium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitiis eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira non fuiſſet. Ira non in adiutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid, quod, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? Atqui iracundiſſimi infantes, ſeneſque & ægri ſunt: & inualidum omne natura querulum eſt.

CAP. XIV. NON poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſque, hoc iracundior erit. Vnde nec contra placidior, ſolutuſque affectibus & cui nemo odio ſit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cùm error illos in huiuſmodi delicta compellat? Non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, veniam deſiderent. Iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliena cauſa ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentem quiſque ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, mitem & pacatum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed reuocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius eſt ad rectum iter admouere quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi; & molliter, & aſperè: meliorque tam ſibi quàm aliis faciendus non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim cui medetur, iraſcitur?

ſcetur, inquit, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur: ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus etiam ſine ira pietas? Aut dic eodem modo: Quid ergo cum viderit ſecari patrem ſuum, filiumve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo: quæ accidere fœminis videmus, quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit? Officia ſua vir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignum. Pater cæderur? defendam: cæſus eſt? exequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice ad coronã venis: quia vnuſquiſque in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur. Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iuſtum quiſque affectum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniuriis: ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi vitrum fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas mouet: ſicut pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quam nucibus. Iraſci pro ſuis non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrũ dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente, volentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quam ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: vt omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello vnquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit: in armis vero obliuiſcitur. Martem eſſe communem; venitque in alienam poteſtatem, dum in ſua non eſt. Deinde nõ ideo vitia in vſum recipiẽda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt: Abominandum remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo, ſimili modo ira, etiam ſi aliquando vt venenum & præcipitatio & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino iudicanda eſt. ſępe enim ſaluti fuere peſtifera. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo maiora, eo melioa & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram ſi quid detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo iſ-

mo illam deſiderabit ex aliqua parte deminui.

Cap. xiii. Ergo & ira quo maior, hoc melior. Quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? Atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere malè ſobrij. Iſto modo dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpe validiorem furor reddit. Quid? non aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prœlium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitiis eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira non fuiſſet. Ira non in adiutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid, quod, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? Atqui iracundiſſimi infantes, ſeneſque & ægri ſunt: & inualidum omne natura querulum eſt.

Cap. xiv. Non poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſque, hoc iracundior erit. Vnde nec contra placidior, ſolutuſque affectibus & cui nemo odio ſit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cùm error illos in huiuſmodi delicta compellat? Non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, veniam deſiderent. Iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliena cauſa ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentem quiſque ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, mitem & pacatum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed reuocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius eſt ad rectum iter adducere quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi; & molliter, & aſperè: meliorque tam ſibi quàm aliis faciendus non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim cui medetur, iraſcitur?

CAP. XV. AT corrigi nequeunt, nihilque in illis ſpei bonæ capax eſt. Tollatur è cœtu mortalium, facturi peiora quæ contingunt: & quo vno modo poſſunt, deſinant mali eſſe: ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maximè proſum, cum illum ſibi eripio? Num quis membra ſua odit, tunc cum abſcindit? Non eſt illa ira, ſed miſera curatio. Rabidos affligimus canes, trucem atque immanſuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus ne gregem polluant, ferrum demittimus; portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque ſi debiles monſtroſique editi ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm iraſci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, ſi iudicio lata eſt. Inde eſt, quod Socrates ſeruo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem ſerui in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coercitionem errantium ſceleratorumque irato caſtigatore non opus eſt. Nam cum ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccantem.

CAP. XVI. QVID ergo? non iraſcar latroni? non iraſcar venefico? Non. Neque enim mihi iraſcor, cum ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte verſaris errorum: nec grauiter laberis, ſed frequenter. Obiurgatio te primum ſecreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam proceſſiſti, quam vt poſſis verbis ſanari. Ignominia non contineberis. tibi fortius aliquid & quod ſentias, inurendum eſt. in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam ſolida nequitia deſiderat: & vincula publica & carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus ſcelera contexens: & iam non cauſis, quæ nunquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum cauſa, peccare. Perbibiſti nequitiam, & ita viſceribus immiſcuiſti, vt niſi cum ipſis exire non poſſit. Olim miſer mori quæris. bene de te merebimur. Auferemus tibi iſtam qua vexaris, inſaniam: & per tua alienáque volutato ſupplicia, id quod vnum bonum tibi supereſt, repræſentabimus mortem. Quare iraſcar, cui cum maxime proſum?

ſum? Interim optimum miſericordiæ genus eſt, occidere. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, non idem imperaſſem omnibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus ſum. pro cuiuſque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi peruerſa induenda magiſtratui veſtis, & conuocanda claſsico concio eſt: procedam in tribunal non furens, nec infeſtus, ſed vultu legis, & illa ſolemnia verba, ſeuera magis grauique quam rabidæ voce concipiam, & agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus, & cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam inſuam culeo, & cum mittam in ſupplicium militare, & cum Tarpeio proditorem hoſtemve publicum impoſiam, ſine ira, eo vultu animoque ero quo ſerpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid enim? videtur lex iraſci his quos non nouit, quos non vidit, quos futuros non ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci conuenit, & ob ſecundas res malorũ hominum inuidere conuenit. Quid enim eſt indignius quam florere quoſdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidia videbit, quam ſcelera ſine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cum eiuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque ſolito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam, tenuemque motum. Nam, vt dixit Zeno, in ſapientis quoque animo, etiam cum vulnus ſanatum eſt, cicatrix manet. Sentiet itaque ſuſpiciones quaſdam & vmbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis bene vtatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica inſtrumenta, ſumi deponique poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil aliis inſtrumentis opus eſt. Satis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens; nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad proui-

dendum tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa
ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quàm hanc ab iracundia
petere præſidium, rem ſtabilem ab incerta, fidelem ab in-
fida, ſanam ab ægra? Quid quod ad actiones quoque, in
quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multo
per ſe ratio fortior eſt? Nam cum indicauit aliquid facien-
dum, in eo perſeuerat. Nihil enim melius inuentura eſt
ſe ipſa, quo mutetur. Ideo ſtat ſemel conſtitutis. Iram
ſæpe miſericordia retro egit. Habet enim non ſolidum
robur, ſed tantum tumorem: violentiſque principiis vti-
tur: non aliter quam qui à terra venti ſurgunt, & flumi-
nibus paludibuſque excepti ſine pertinacia vehementes
ſunt. Incipit magno impetu, deinde deſinit ante tempus
fatigata: & quæ nihil aliud quam crudelitatem ac noua
genera pœnarum verſauerat, cum animaduertendum eſt,
iam fracta leniſque eſt. Affectus cito cadit: æqualis eſt ra-
tio. Ceterum etiam vbi perſeuerauerit ira, nonnunquam,
ſi plures ſunt qui perire meruerunt, poſt duorem triumve
ſanguinem, occidere deſinit. Primi eius ictus acres ſunt,
ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: in-
noxij dentes ſunt, cum illos frequens morſus hauſit. Er-
go non paria patiuntur, qui paria commiſerant: & ſæpe
qui minus commiſit, plus patitur: quia recentiori iræ ob-
iectus eſt, & in tantum inæqualis eſt, modo vltra quam
oportet, excurrit, modo citerius debito reſiſtit. Sibi e-
nim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, &
patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuaſit,
& eripi ſibi iudicium ſuum, etiam ſi prauum eſt, non ſi-
nit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus. Deinde
aduocationem etiam ſibi petit, vt excutiendæ ſpatium ve-
ritati habeat: ira feſtinat. Ratio id iudicari vult, quod
æquum eſt: ita id æquum videri vult quod iudicauit. Ra-
tio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpectat: ira vanis &
extra cauſam obuerſantibus commouetur. Vultus illam
ſecurior, vox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior,
aduocatio ambitioſior, fauor popularis exaſperat. Sæpe
infeſta patrono reũ damnat: etiam ſi ingeritur oculis ve-
ritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in ma-
le cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur, quam pœni-
tentia. Cn. Piſo fuit memoria noſtra, vir à multis vitiis in-
teger,

teger, ſed prauus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus duci iuſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit, damnatus extra vallum ductus eſt, & iam ceruicem porrigebat, cùm ſubitò apparuit ille qui occiſus videbatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladium ſpiculatorem iubet: damnatũ ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam, nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio caſtrorum commilitones. Cõſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat, quid hoc indignius? Quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adiecit & tertium. Nam ipſum centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quam ſolers eſt iracundia ad fingendas cauſas furoris! Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit, inſequitur, adiectis conuiciis maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietáque, totas domos funditus tollit, familias Reipublicæ peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati nomina extirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam in decorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cum magna pronuntiat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua veſtimenta ſcindentem, quia tardius ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euertere? Quid pocula affligere? Quid ſe in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur pectuſque percutere? Quantum iram putas, quæ quia non

tis, & vndique aſpexeritis, meliora maioraque, permiſi vobis metuenda contẽnere, cupienda faſtidire, non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mũdus exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus intus omne poſuit bonum. Non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc eſt, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorũ eſt. vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quam natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum dedi. Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos teneret inuitos. Patet exitus Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideo qui ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci facilius, quã mori. Prono animã loco poſui. trahitur. Attendite modo, & videbitis quã breuis ad libertatem & quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quam intrantibus moras poſui: alioqui magnũ in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tã tarde moreretur, quam naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quam facile ſit renuntiare naturæ, & munus ſuum illi impingere. Inter ipſa altaria & ſolemnes ſacrificantium ritus dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpora optima taurorum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumque committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec vtique ferro eruendus eſt. Non ſunt vulnere impreſſo ſcrutanda præcordia. In proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinaui locum, quacunque peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt quam vt ſentiri tanta velocitas poſſit, ſiue fauces nodus eliſit: ſiue ſpiramentum aqua præcluſit: ſiue in caput lapſos ſubiacentis ſoli duritia comminuit: ſiue hauſtus ignis curſum animę remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? Quod tam cito fit timetis diu?

S. SE-

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

EXEGISTI à me, Nouate, vt ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuiſſe, maximè in omnibus tetrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique ineſt. hic totus concitatus & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum minime humana feruens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens: in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum multa tracturæ auidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt breuem inſaniàm: æquè enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſiliiſque præcluſa. vanis agitata cauſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine, labia quatiuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explana-

tis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias vtrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere, Ira ſe profert, in faciem exit: quantoque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non vides vt omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua iactantur in vacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur, leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum tamque perniciosum natura, vt nõ appareat in illo, vbi ira inuaſit, noua veritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidinem, metumque, & audaciam, dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. Neque enim vlla vehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo intereſt? Quod alij affectus apparent, hic eminet.

CAP. II. IAM vero ſi effectus eius damnaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum mutuas ſordes, & vrbium clades, & totarũ exitia gentiũ, & principum ſub ciuili haſta capita venalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingẽtia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. Aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. Aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati: alium ira in cubili ſuo confodit: alium inter ſacra menſæ ira percuſſit: alium inter leges celebriſque ſpectaculum fori lacinauit: alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit: alium ſeruili manu regalem aperire iugulum: alium in cruces membra diuidere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. Quin, ſi tibi libuerit relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam & in perniciem promiſcuam totos populos capitis damna paſſos, tanquam aut curã no-

ſtram

ſtram deferentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid gladiatoribus, quare populus iraſcitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter pereunt? contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore de ſpectatore in aduerſarium vertitur. Quicquid eſt, certe non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe neſciunt quidem cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſa & ſine iniuria, non tamen ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa vltione falſus dolor tollitur.

CAP. III. IRASCIMVR, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt: vt ſcias iram non tantum ex iniuria naſci. Verum eſt iraſci nos læſuris? ſed ipſa cogitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, quàm non ſperant. Primum diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem. Concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tã humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit Ad nocendum potentes ſumus. Ariſtotelis finitio non multum à noſtra abeſt: ait enim: Iram eſſe cupiditatẽ doloris reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit exequi longum eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ dolorisve alieni cauſa. Nam etiam ſi hoc efficiunt, non hoc petunt. Sed dicendum eſt, feras ira carere, & omnia præter hominem. nam cum ſit amica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: Iram quidem non magis quam luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit:

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt: quam ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, odium eſſet: ſi amicitia, & ſi-

multas: ſi diſſenſio, & concordia: quorum aliqua in illis quoque extant veſtigia: ceterum humanorum pectorum propria bona maláque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, prouidentia, diligentia, cogitatio: nec tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorum vt extra, ita intra, forma humanæ diſſimilis eſt. Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta.

CAP. IV. CAPIT ergo viſus ſpecieſque rerum, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultuſque vehementes ſunt: metus autem ſollicitudineſque & triſtitia & ira non ſunt, ſed his quædam ſimilia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrariũ & cum acerrime ſæuierunt, expaueruntque, paſcuntur: & ex fremitu decurſuque væſano, ſtatim quies ſoporque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt: quo diſtet ab iracundia apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquãdo iratus non eſſe. Cetera quæ pluribus apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo: etiam ſi amarum nos, acerbúmque dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter hos moroſum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ intra clamorem conſidant: quædam non minus pertinaces, quàm frequentes: quædam ſæuæ manu, verbis parciores: quędam in verborum maledictorumque amaritudiné effuſæ: quædam vltra querelas & auerſationes non eunt: quædam altæ graueſque ſunt, & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſũt mali multiplicis. Quid eſſet ira, quæſitum eſt: an in vllum aliud animal, quàm in hominem caderet, quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpecies ſint.

CAP. V. NVNC quæramus, an ira ſecundum naturam ſit, & an vtilis, atque ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus, quo quid eſt mitius, dum in recto animi beatus eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid aliorũ amantius?

tius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere. Hic aliorum commodis vel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo ſecum deducat alium, parata deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui optimo eius operi & commendatiſſimo, hoc ferum ac perniciosum vitium aſſignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ eſt. cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minime ſecundum eius naturam eſt. Beneficiis enim humana vita conſtat & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore in fœdus auxiliumque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc ſincera cum ratione. Non enim nocendi Quemadmodum quædam haſtilia detortu, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, ſed vt explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus vitiis teneat non multum ex quotidiana conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ diſpoſitione firmare. proximum eſt, vt modus proficiat: ſi modus & ordo non proficit, ſubducit aliqua, & circumcidit: ſi ne adhuc quidem reſpondet, interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. Si fruſtra molliora ceſſerunt, ferit venam, membriſque ſi adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius ſalutaris effectus eſt. ita legum præſidem, ciuitatiſque rectorem decet, quamdiu poteſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda ſuadeat, cupiditatemque honeſti & æqui concilietanimis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moueat adhuc & exprobet. nouiſſime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, niſi quem perire etiam pereuntis interſit.

Cap. vi. Hoc vno medentibus erit diſſimilis, quod illi, quibus vitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant: hic damnatum cum dedecore & traductione

vita exigit: non quia delectetur vllius pœna (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed vt documentum omnium ſint: & qui viui noluerunt prodeſſe, morte certe eorum reſpublica vtatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens: ideo nec ira quidem ſecundum naturam hominis, quia pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentū adferam: quid enim prohibet alienis vti, ex parte qua noſtra ſunt! Vir bonus, inquit, non lædit, pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira, quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus non gaudet, non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati eſt ergo non eſt naturalis ira. Nunquid, quamuis non ſit naturalis ira, aſſumenda eſt, quia vtilis ſæpe fuit. Extollit animos, & incitat, nec quicquam ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit, niſi hinc flamma ſubdita eſt, & hic ſtimulus peragitauit, miſitque in pericula audaces.

Cap. vii. Optimvm itaque quidam putant, temperare iram, non tollere, eoque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id vero retinere, ſine quo lāguebit actio, & vis, ac vigor animi reſoluetur. Primum facilius eſt, excludere perniciosa, quam regere: & non admittere, quā admiſſa moderari. Nā cum ſe in poſſeſſione poſuerunt, potētiora rectore ſūt nec recidi ſe minuive patiuntur. Deinde ratio ipſa cui fræni tradūtur, tāmdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus. Si miſcuit ſe illis, & inquinauit, non poteſt continere, quos ſubmouere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens, ei ſeruit, à quo expellitur. Quarundam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt: vlteriora nos ſua vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt. vt id præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morarive deiecta potuerunt, ſed conſilium omne & pœnitentiam irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eo non peruenire, quo non ire licuiſſet: ita animus ſi in iram, amorem, alioſque ſe proiecit affectus, non permittitur reprimere impetū: rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, & iam vitiorum natura procliuis.

Cap. viii. Optimvm eſt primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare ſeminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam ſi cœperit ferre tranſ-

tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis eſt,vbi ſemel affectus inductus eſt,iuſque illi aliquod voluntate noſtra datum eſt. Faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis,inquam,finibus hoſtis arcendus eſt. Nam cum intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis non accepit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus,vt illos non patiatur vltra quam oportet procedere, ſed in affectum ipse mutatur. Ideoque non poteſt vtilem illam vim & ſalutarem, proditam iam infirmatamque reuocare. Non enim, vt dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductaſque habent,affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitiis reſurget, quæ iræ ceſſit? Aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in qua peiorum mixtura præualuit?Sed quidam inquit, in ira ſe continent. Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dictat,an vt aliquid?Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariam iram: quam vos, quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Deinde interrogo, valentior eſt quam ratio, an infirmior? Si valentior, Quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere niſi imbecilliora non ſoleant? Si infirmior eſt ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium.

Cap. ix. At irati quidam conſtant ſibi, & ſe continent.Quomodo:cum iam ira euaneſcit, & ſua ſponte decedit, non cum in ipſo feruore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo, non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactoſque quos oderunt, & à nocendo abſtinent?.faciunt Quomodo? cum affectus repercuſſit affectũ aut metus aut cupiditas aliquid imperauit,non rationis tunc beneficio quieuit,ſed affectuum infida & mala pace. Deinde nihil habet in ſe vtile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adiuuanda eſt,ſe cõtẽta. Quotiés impetu opus eſt,nõ iraſcitur,ſed exurgit, & in quantum putauit opus eſſe, concitatur remittiturque: non aliter quam quæ tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit Ariſtoteles,neceſſaria eſt: nec quicquam ſine illa ex-

Pugnari poteſt,niſi illa lex impleat animum,& ſpiritum ac-
cendat.Vtendum autem illa eſt,non vt duce,ſed vt mili-
te,quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem , & ſequitur
qua ducitur,iam non eſt ita:cuius proprium eſt contuma-
cia.Si vero repugnat,&non vbi iuſſa eſt quieſcit , ſed libi-
dine ferociaque prouehitur : tam inutilis animi miniſter
eſt,quam miles, qui ſignum receptui datum negligit. Ita-
que ſi modum adhiberi ſibi patitur, alio nomine appellā-
da eſt. Deſinit ira eſſe,quam effrænatam indomitamque
intelligo. Si non patitur,pernicioſa eſt , nec inter auxilia
numeranda Ita aut ira non eſt,aut inutilis eſt. Nam ſi quis
pœnam exigit ; non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet,
non eſt annumerandus iratis.Hic erit vtilis miles , qui ſcit
parere conſilio.Affectus quidem tam mali miniſtri , quam
duces ſunt. Ideo nunquam aſſumet ratio in adiutorium
improuidos & violētos impetus , apud quos nihil ipſa au-
ctoritatis habeat : quos nunquam comprimere poſſit,niſi
pares illis ſimileſque oppoſuerit : vt iræ metum, inertiæ i-
ram,timori cupiditatem.

CAP. X. ABSIT hoc à virtute malum, vt vnquam ratio
ad vitia cōfugiat.Non poteſt hic animus fidele otium ca-
pere : quatiatur neceſſe eſt, fluctuetque , qui malis ſuis tu-
tus eſt : qui fortis eſſe, niſi iraſcitur , non poteſt:induſtrius,
niſi cupit : quietus , niſi timet : in tyrannide illi viuendum
eſt , in alicuius affectus venienti ſeruitutē. Non pudet vir-
tutes in clientelam vitiorum demittere ? Deinde deſinit
quicquam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu,& incipit
par illi ſimiliſque eſſe. Quid enim intereſt , ſi æque affe-
ctus inconſulta res eſt ſine ratione,quam ratio ſine affectu
inefficax?Par vtrūque eſt, vbi eſſe alterū ſine altero nō po-
teſt Quis autem ſuſtineat affectū exæquari rationi ? Ita,in-
quit, vtilis affectus eſt , ſi modicus eſt:Immo ſi natura vti-
lis eſt. Sed ſi patiēs imperij rationiſq; eſt, hoc dūtaxat mo-
deratione cōſequitur,vt quo minor fuerit , minus noceat.

CAP. XI. ERGO modicus affectus nihil aliud quam ma-
lum modicum eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit,neceſſaria
eſt ira. Nuſquam minus: vbi nō effuſos eſſe oportet impe-
tus , ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud
quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto patiē-
tiores laborum comminuat , niſi ira infeſtiſſima ſibi?Gla-
diato-

Digitized by Google

diatores quoq; ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem iraſci feris? an qui venientes excipit, & fugientes perſequitur? Omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorū, Teutonorūque tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit, vt tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis ira pro virtute? quę vt aliquando perculit ſtrauítque obuia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorū cupidius? quibus innaſcūtur innutriunturque: quorū vnica illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? vt quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouiſa ſunt, non ſuffugia aduerſus perpetuum cœli rigorem. Hos tamen Hiſpani, Gallique, & Aſiæ Syriæque molles bello viri, antequā legio viſatur, cædunt, ob nullam rem aliam opportunos, quam ob iracundiā. Agedū illis corporibus, illis animis delicias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da diſciplinam vt nihil amplius dicā, neceſſe erit nobis certè mores Romanos repetere: Quo alio Fabius affectas imperij vires recreauit, quā quod cunctari & trahere, & morari ſciuit, quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & æſtimatis viribus, ex quibus iam perire nihil ſine vniuerſo poterat, dolorem vltionéque ſepoſuit in vnam vtilitatem: & occaſioni intentus iram ante vicit, quàm Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibuſque quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit tam lentus, vt opinionem luxuriæ ſegnitięque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuque ſedit, & hunc ſuum publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? Quam dum circumuallat, & includit hoſtem, eo compulit, vt ferro ipſi ſuo caderent.

Cap. xii. Non eſt itaque vtilis, nec in prœliis quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona eſt: & pericula dum inferre vult, nō cauet. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumque circumſpexit & texit, & ex lento ac deſtinato prouexit. Quid ergo? vir bonus nō ira-

ſcetur, inquit, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur: ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus etiam ſine ira pietas? Aut dic eodem modo: Quid ergo cum viderit ſecari patrem ſuum, filiumve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo: quæ accidere fœminis videmus, quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit? Officia ſua vir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignum. Pater cæditur? defendam: cæſus eſt? exequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice ad coronã venis: quia vnuſquiſque in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur. Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iuſtum quiſque affectum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniuriis: ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi vitrum fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas mouet: ſicut pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quam nucibus. Iraſci pro ſuis non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrũ dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente, volentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quam ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: vt omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello vnquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit: in armis vero obliuiſcitur Martem eſſe communem; venitque in alienam poteſtatem, dum in ſua non eſt. Deinde nõ ideo vitia in vſum recipiẽda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt: Abominandum remedij genus eſt ſanitatem debere morbo, ſimili modo ira, etiam ſi aliquando vt venenum & præcipitatio & naufragium ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino iudicanda eſt. ſępe enim ſaluti fuere peſtifera. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram ſi quid detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo il-

Digitized by Google

mo illam deſiderabit ex aliqua parte deminui.

CAP XIII. ERGO & ira quo maior, hoc melior. Quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? Atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere malè ſobrij. Iſto modo dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpe validiorem furor reddit. Quid? non aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prœlium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitiis eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira non fuiſſet. Ira non in adiutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid, quod, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? Atqui iracundiſſimi infantes, ſeneſque & ægri ſunt: & inualidum omne natura querulum eſt.

CAP. XIV. NON poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſque, hoc iracundior erit. Vnde nec contra placidior, ſolutuſque affectibus & cui nemo odio ſit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cùm error illos in huiuſmodi delicta compellat? Non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, veniam deſiderent. Iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliena cauſa ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentem quiſque ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, mitem & pacatum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed reuocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius eſt ad rectum iter adducere quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi; & molliter, & aſpere: meliorque tam ſibi quàm aliis faciendus non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim cui medetur, iraſcitur?

CAP. XV. AT corrigi nequeunt, nihilque in illis ſpei
bonæ capax eſt. Tollatur è cœtu mortalium, facturi peiora
quæ contingunt:& quo vno modo poſſunt, deſinant mali
eſſe:ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui
tum maximè proſum, cum illum ſibi eripio? Num quis
membra ſua odit, tunc cum abſcindit? Non eſt illa ira, ſed
miſera curatio. Rabidos affligimus canes, trucem atque
immanſuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus ne
gregem polluant, ferrum demittimus; portentoſos fœtus
extinguimus, liberos quoque ſi debiles monſtroſique editi
ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecer-
nere. Nil minus quàm iraſci punientem decet: cum eo ma-
gis ad emendationem pœna proficiat, ſi iudicio lata eſt. In-
de eſt, quod Socrates ſeruo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer.
Admonitionem ſerui in tempus ſanius diſtulit, illo tem-
pore ſe admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum So-
crates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coercitio-
nem errantium ſceleratorumque irato caſtigatore non o-
pus eſt. Nam cum ira delictum animi ſit, non oportet pec-
cata corrigere peccantem.

CAP. XVI. QVID ergo? non iraſcar latroni? non iraſcar
venefico? Non. Neque enim mihi iraſcor, cum ſanguinem
mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu
adhuc in prima parte verſaris errorum: nec grauiter labe-
ris, ſed frequenter. Obiurgatio te primum ſecreta, dein-
de publica emendare tentabit. Tu longius iam proceſſi-
ſti, quam vt poſſis verbis ſanari. Ignominia non contine-
beris. tibi fortius aliquid & quod ſentias, inurendum eſt. in
exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia,
iam ſolida nequitia deſiderat: & vincula publica & carcer
adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus
ſcelera contexens:& iam non cauſis, quæ nunquam malo
defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad pec-
candum cauſa, peccare. Perbibiſti nequitiam, & ita viſceri-
bus immiſcuiſti, vt niſi cum ipſis exire non poſſit. Olim
miſer mori quæris. bene de te merebimur. Auferemus ti-
bi iſtam qua vexaris, inſaniam, & per tua alienáque volu-
tato ſupplicia, id quod vnum bonum tibi ſupereſt, repræ-
ſentabimus mortem. Quare iraſcar, cui cum maxime pro-
ſum?

ſum? Interim optimum miſericordiæ genus eſt, occidere. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, non idem imperaſſem omnibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus ſum: pro cuiuſque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi peruerſa induenda magiſtratui veſtis, & conuocanda claſsico concio eſt: procedam in tribunal non furens, nec infeſtus, ſed vultu legis, & illa ſolemnia verba, ſeuera magis grauique quam rabida voce concipiam, & agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus, & cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam inſuam culeo, & cum mittam in ſupplicium militare, & cum Tarpeio proditorem hoſtemve publicum imponam, ſine ira, eo vultu animoque ero quo ſerpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid enim? videtur lex iraſci his quos non nouit, quos non vidit, quos futuros non ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci conuenit, & ob ſecundas res malorũ hominum inuidere conuenit. Quid enim eſt indignius quam florere quoſdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidia videbit, quam ſcelera ſine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cum eiuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque ſolito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam tenuemque motum. Nam, vt dixit Zeno, in ſapientis quoque animo, etiam cum vulnus ſanatum eſt, cicatrix manet. Sentiet itaque ſuſpiciones quaſdam & vmbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis bene vtatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica inſtrumenta, ſumi deponique poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil aliis inſtrumentis opus eſt. Satis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens; nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad proui-

teger, ſed prauus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus duci iuſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus extra vallum ductus eſt, & iam ceruicem porrigebat, cùm ſubitò apparuit ille qui occiſus videbatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladium ſpiculatorem iubet: damnatū ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam, nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio caſtrorum commilitones. Cōſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat, quid hoc indignius? Quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adiecit & tertium. Nam ipſum centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia ad fingendas cauſas furoris! Te inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit, inſequitur, adiectis conuiciis maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaque, totas domos funditus tollit, familias Reipublicæ peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati nomina exſtirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam in ecorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cum magna pronuntiat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua veſtimenta ſcindentem, quia tardius ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euertere? Quid pocula affligere? Quid ſe in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur pectuſque percutere? Quantum iram putas, quæ quia non

tam cito in alium quam vult, erumpit, in ſe reuertitur? Teneatur itaque à proximis, & rogatur, vt ipſe ſibi placetur: quorum nihil facit quiſquis vacuus ira, meritam cuique pœnam iniungit. Dimittit ſæpe eum, cuius peccatum deprehendit, ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur ſi intelligit non ex alto venire nequitiam, ſed ſummo, quod aiunt, animo inhærere. Dabit impunitatem nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera leuius quam minora compeſcet: ſi illa lapſu non crudelitate commiſſa ſunt: his ineſt latens & operta & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curauit vt nocens eſſet. Hoc ſemper in omni animaduerſione ſeruabit, vt ſciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, vt Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur: & quos volet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palam recidet, non tantum vt pereant ipſi, ſed vt alios pereundo deterreant. Hæc cuique expendenda, æſtimandaque ſunt. Vides quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem vitæ neciſque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum eſt aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo: tumor eſt: nec corporibus copia vitioſi humoris intentis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos vecors ira animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt: ceterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis creuere. Non habet ira cui inſiſtat, non ex firmo manſuroque oritur, ſed ventoſa & inanis eſt: tantumque abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate triſtitia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum & ſuperbum: Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra mihi videtur veternoſi & infelicis animi, imbecillitatis ſibi conſcij, ſæpe indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora, ad ictus leuiſſimos gemunt; ita ira muliebre

liebre maximè & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. Nam viris quoquè puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: Oderint, dum metuant. Syllano ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio vtrum ſibi peius optauerit, vt odio eſſet, an vt timori. Oderint. Occurrit illi futurum, vt execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adiicit? Dij illi maleſaciant: adeo repperit dignum odio remedium. Oderint. Quid? dum pareant? non, dum probent? non. Quid ergo? dum timeant ſic nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quod credas iraſcentium verbis: quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quod exiſtimes verum eſſe, quod apud diſertiſſimum virum Liuium dicitur: Vir ingenij magni magis quàm boni. Non poteſt illud ſeparari: aut & bonum erit aut nec magnum: quia magnitudinem animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmámque, qualis ineſſe malis ingeniis non ſolet. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem quidem cuius firmamentum roburque bonitas eſt, non habebunt. ceterum ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar, qui iratus cœlo quod obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quam ſpectabat; quodque comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus parum certis: ad pugnam vocauit Iouem, & quidem ſine miſſione, Homericum illum exclamans verſum, ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ. Quanta dementia fuit! Putauit aut ſibi noceri, ne à Ioue quidem poſſe: aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. Vltimæ enim patientiæ viſum eſt eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cùm videtur quidem vehemens, deos homineſque deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore ſuſtineri vult, purpura veſtiri, auro tegi, terras transferre, maria con-

cludere, flumina præcipitare, nemora ſuſpendere. videatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentique incubat, & prouinciarum nominibus agros colit. & ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. Tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, ſub gladium mariti venit vxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non eſt contenta honoribus annuis. ſi fieri poteſt, vno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem titulos diſponere. omnia iſta non refert in quantum procedant extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt. Nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

PRIMVS liber, Nouate, benigniorem habuit materiam. Facilis enim in procliuia vitiorum decurſus eſt. Nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, vtrum ira iudicio an impetu incipiat: id eſt, vtrum ſua ſponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, vt ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vitalia minimè ſpecioſa viſu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maximè oculos rapit color, vltimus perfecto iam corpore affunditur. Iram quin ſpecies oblatæ iniuriæ moueat non eſt dubium: ſed vtrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moueatur, quærimus. Nobis placet, nil ipſam per ſe audere ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiſcere, & vtrumque coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine voluntate noſtra concitetur. Ille ſimplex eſt: hic con-

compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnauit, vlciſcitur. hæc non poſſunt fieri: niſi animus qui tangebatur, aſſenſus eſt.

CAP. II. QVORSVS, inquis, hæc quæſtio pertinet? vt ſciamus quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur. nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate noſtra fiunt, inuicti & ineuitabiles ſunt: vt horror frigida aſperſis, ad quoſdam ictus aſpernatio: ad peiores nuntios ſubriguntur pili, & rubor ad improba verba ſuffunditur, ſequi urque vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla, quo minus fiant, ratio perſuadet. Ira præceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eueniunt, ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcenæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marij arma, & contra Syllæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipſi puero, non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat. Martius quoque ille tubarũ ſonus mouet mentes, & atrox pictura & iuſtiſſimorum ſuppliciorũ triſtis aſpectus. Inde eſt quod arridemus arridentibus & contriſtat nos turba mœrentium & efferueſcimus ad aliena certamina: quæ nõ ſunt iræ nõ magis quam triſtitia eſt, quæ ad cõſpectum inimici naufragi contrahit frontem: nõ magis quam timor qui Hannibale poſt Cannas mœnia circumſidente lectoris percutit animum: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri nolentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri in media pace togati iam aures tuba ſuſcitat, equoſque caſtrenſes erigit crepitus armorum, Alexandrum aiunt, Xenophanto canente, manum ad arma miſiſſe.

CAP. III. NIHIL ex his quæ animum fortuito impellunt, affectus vocari debet. Iſta vt ita dicam, patitur magis animus quam facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moueri, ſed permittere ſe illis: & hunc fortui-

tam motum perſequi. Nam ſi quis pallorem & lacrymas procidentes, & irritationem humoris obſcœni, altumve ſuſpirium, & oculos ſubito acriores, aut quid his ſimile, indicium affectus, animique ſignum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerumque vir, dum armatur expalluit: & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter ſe acies arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentiſſimo, dum ad dicendum componitur, ſumma riguerunt. Ira non moueri tantum, ſed excurrere debet. Eſt enim impetus. Nunquam autem impetus ſine aſſenſu mentis eſt; neque enim fieri poteſt, vt de vltione & pœna agatur animo neſciente. Putauit ſe aliquis læſum, voluit vlciſci: diſſuadente aliqua cauſa, ſtatim reſedit. Hanc iram non voco, ſed motum animi rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quàm ipſa iniuriæ ſpecies: ſed ille ſequens impetus qui ſpeciem iniuriæ non tantum accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi ad vltionem voluntate & iudicio pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo, an putes aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe, aut caueri.

Cap. IIII. Et vt ſcias, quemadmodum incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur, eſt primus motus non voluntarius, quaſi præparatio affectus, & quædam comminatio. Alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cùm læſus ſim: aut oporteat hunc pœnas dare, cùm ſcelus fecerit. Tertius motus eſt iam impotens, qui non, ſi oportet, vlciſci vult, ſed vtique qui rationem euincit. Primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus; ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oſcitatio aliena ſollicitet, ne oculi ad intentationem ſubitam digitorum comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum eſt. Hi qui vulgo ſæuiunt & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cùm eos occidunt, à quibus nec acceperunt

iniu

iniuriam, nec accepiſſe ſe exiſtimant, qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris.

CAP. V. HAEC non eſt ira: feritas eſt. Non enim quia accepit iniuriam, nocet, ſed parata eſt, dum noceat, velle accipere. Nec illa verbera lacerationeſque in vltionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? Origo huius mali ab ira eſt: quæ vbi frequenti exercitatione & ſatietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouiſſimè in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu abſunt, per otium ſæui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cùm foſſam ſanguine humano plenã vidiſſet: O formoſum ſpectaculum! Quanto pulchrius illi viſum eſſet ſi flumen aliquod lacumque compleſſet? Quid mirum, ſi hoc maximè ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per viginti annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum vbique ſpectaculum. Videbis iſtud & circa Traſimenum & circa Cannas: & nouiſſimè circa Carthaginem tuam. Voleſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ, cùm CCC. vna die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet, Græcè proclamauit: O rem regiam! Quid hic rex feciſſet? Non fuit hæc ira, ſed maius malum & inſanabile.

CAP. VI. VIRTVS, inquit, vt honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? At qui hoc dicit, illam extolli vult, & deprimi. Quoniam lætitia ob rectè factum, clara magnificaque eſt; ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt, nec vnquam committet virtus, vt vitia, dum compeſcit, imitetur ipſa: iram caſtigandam habet, quæ nihilo melior eſt: ſæpe etiam peccatior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætarique proprium & naturale virtutis eſt: iraſci non eſt ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt pœnitentiam, vel poſt repulſam reuoluitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus, & ſæpe iraſcetur. ſequitur, vt nõ tantũ iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnã irã, nec frequentẽ

in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt, quare non ex toto, hoc affectu illum liberemus? modus enim eſſe non poteſt, ſi pro facto cuiuſque iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus, aut iracundiſſimus, ſi totiens excanduerit, quotiens iram ſcelera meruerint. Et quid indignius, quam ſapientis affectum ex aliena pendere nequitia? Deſinet Socrates poſſe eundem vultum domum referre, quem domo extulerat.

Cap. VII. Atqvi ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & concitari contriſtaríque ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. Omnis illi per iracundiam mœroremque vita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? Quotiens proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auaroſque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices incedendum erit. Nuſquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, ſi totiens à ſe iram quotiens cauſa poſcet, exegerit. Hæc tot millia ad forum prima luce properantia, quam turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent? Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatius fuit. Alius cum matre conſiſtit. Alius delator venit eius criminis, cuius manifeſtior reus eſt: & iudex damnaturus quæ fecit eligitur: & corona pro mala cauſa, bona patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor: cum videris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentiæ plena, & illum circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantumdem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium leui compendio ducitur.

Cap. VIII. Nvlli, niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: maiorem grauantur, minori graues ſunt, diuerſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædámque cupiunt. Non alia quam in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viuentium pugnantiúmque. Ferarum iſte conuentus eſt: niſi quod illæ inter ſe placidæ ſunt, morſuque ſimilium abſtinent: hi mutua laceratione ſatiantur. Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies ipſos à quibus eſt nutrita depaſcitur.

tur. Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit. omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. Plus committitur, quã quod poſſit coercitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit: nec furtiua iam ſcelera ſunt, præter oculos eunt. Adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, ſed nulla ſit. Nunquid enim ſinguli aut pauci rupere legem, vndique, velut ſigno dato, ad fas nefaſque miſcendum coorti ſunt.

—Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero, fratrum quoque gratia rara eſt.
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra ex vna parte contraria, parentum liberorúmque ſacramenta diuerſa, ſubiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infeſtorum equitum ad conquirendas proſcriptorum latebras circumuolitantia, & violatos fontes venenis, & peſtilentiam manu factam, & præductam obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremantia, dominationéſque funeſtas, & regnorum publicorúmque exitiorum clandeſtina conſilia: & pro gloria habita quę quamdiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt. Raptus ac ſtupra, & ne os quidem libidini exceptum.

CAP. IX. ADDE nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam validioris quicquid non reſiſtebat, abductum: circumſcriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci vis ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit: non iraſcendum illi, ſed inſaniendum eſt. Illud potius cogitabis, non eſſe iraſcendum erroribus. Quid enim ſi quis iraſcatur, in tenebris parum veſtigia certa ponentibus. Quid ſi quis ſurdis, imperia non exaudientibus. Quid ſi pueris, quod neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium iocos ſpectent. Quid ſi illis iraſci velis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur. Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt, caligo mentium

hoc tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, vniuerſis ignoſcendum? generi humano venia tribuenda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibuſque quod peccant: iraſcere infantibus, quod peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum diſcrimina? Maior eſt excuſatio & iuſtior, hominem eſſe, quam puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quam corporis morbis: non quidem obtuſa, nec tarda, ſed acumine noſtro malè vtentia, alter alteri vitiorum exempla. Quiſque ſequitur priores malè iter ingreſſos. Quid ni habeant excuſationem cum publica via errauerint?

CAP. X. IN ſingulos ſeueritas imperatoris diſtringitur; at neceſſaria venia eſt, vbi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quàm iniquum ſit, & periculoſum, iraſci publico vitio. Heraclitus quotiens prodierat, & tantum circa ſe malè viuentium, immo malè pereuntium viderat, flebat: miſerebatur omnium, qui ſibi læti feliceſque occurrebant; miti animo, ſed nimis imbecillo: & ipſe inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam ſine riſu in publico fuiſſe. Adeo nihil illi videbatur ſerium eorum, quæ ſerio gerebantur. Vbi iſtic iræ locus eſt? Aut ridenda omnia, aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminem naſci ſapientem, ſed fieri: ſcit pauciſſimos omni æuo ſapientes euadere; quia condicionem humanæ vitæ perfectam habet. Nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari velit, non in ſilueſtribus dumis poma pendere? Quid ſi miretur ſpineta ſenteſque non vtili aliqua fruge compleri? Nemo iraſcitur, vbi vitium natura defendit. Placidus itaque ſapiens & æquus erroribus, non hoſtis, ſed corrector peccantium, hoc quotidie procedit animo: Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius aſpiciet, quam ægros ſuos medicus. Nunquid ille, cuius nauigium multam, vndique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſiſque nauigio iraſcitur? Occurrit potius, & aliam excludit vndam, aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto ſentinam ducentibus labo-

labore continuo reſiſtit: nec ideo intermittit, quia quantum exhauſtum eſt ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt contra mala continua & fœcunda, non vt deſinant, ſed ne vincant.

Cap. XI. Vtilis eſt inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira ſi quantum minatur, valet, ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inuiſa eſt. Periculoſius eſt autem timeri, quam deſpici. Si vero ſine viribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. Quid enim eſt iracundia in ſuperuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam, quia terribiliora, potentiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus malum? Nunquid ideo quicquam in iſtis boni eſt? an contra, omnia deſpecta, & fœda, & turpia timentur? Ira per ſe deformis eſt, & minimè metuenda. At timetur à pluribus, ſicut deformis perſona ab infantibus. Quid quod ſemper in auctores redundat timor, nec quiſquam metuitur, ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui medio ciuili bello in theatro dictus, totum in ſe populum non aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet vox publici affectus:

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ità natura conſtituit, vt quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Leonis inquam, pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora. Acerrimas feras vmbra, vox, & odor inſolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam ſapiens timeri.

Cap. XII. Nec ideo iram magnum quiſquam putet, quia formidini eſt: quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur, venena, & oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis diſtincta contineat, & in inſidias agat: ab ipſo effectu dicta formido. vanis enim vana terrori ſunt. Curriculi motus, rotarumque verſata facies leones redigit in caueam. Elephantes porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo vmbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Non ipſa in ſe quicquam habet firmum aut forte, ſed leues animos mouet. Nequitia inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi velis iram tollere. Neutrum autem poteſt fieri. Primum poteſt aliquis

Digitized by Google

non algere quamuis ex rerum natura hiems ſit: & non æſtuare quamuis menſes æſtiui ſint. Aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum vtriuſque peruincit. Deinde verte iſtud, Neceſſe eſt prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coeunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quam æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nullique ſunt tam feri & ſui iuris affectus, vt non diſciplinâ perdomentur. Quodcumque ſibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam riderent conſecuti ſunt. Vino quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui ſomno vigiliam indefatigabilem extendit. Didicerunt alij tenuiſſimis & aduerſis funibus currere & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem mergi ac ſine vlla reſpirandi vice perpeti maria.

Cap. XIII. Mille ſunt alia in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditque nihil eſſe difficile cuius ſibi ipſa mens patientiam indiceret. Iſtis quos paulo ante retuli, aut nulla pertinacis ſtudij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis nô magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorem & alios comites affectus eius. Non eſt quod patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut vtile eſſe, aut ineuitabile. Cui enim tandem vitio aduocatus defuit? non eſt quod dicas excidi non poſſe. Sanabilib. ægrotamus malis: ipſaque nos in rectû genitos natura, ſi emendari velimus, iuuat. Nec vt quibuſdam viſum eſt, arduum in virtutes & aſperum iter eſt: plana adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. Facilis eſt ad

eſt ad beatam vitam via, inite modo bonis auſpiciis, ipſiſque diis iuuantibus. Modo difficilius eſt, facere iſta quæ facitis. Quid enim quiete otioſius animi? Quid ira laborioſius? Quid clementia remiſſius? Quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, libido occupatiſſima eſt. Omniū denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri. Hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura eſt; ſine illa facilius rectiuſque ſcelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

Cap. xiv. Omnis quæ debet ſapiens, ſine vllius malæ rei miniſterio efficiet: nihilque admiſcebit, cuius modum ſollicitus obſeruet. Nunquam itaque iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi concitandi ſunt: ſicut tarde conſurgentes ad curſum equos ſtimulis facibuſq; ſubditis excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci quidem non magis vtile eſt, quam mœrere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt cauſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus ſunt: nec eſt difficile vincere animum: cum athletæ quoque in viliſſima ſui parte occupati, tamen ictus doloreſque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cum ira ſuadet, feriunt, ſed cum occaſio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſolitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem: & quia noceat, tantum, non qua caueat, aſpicit. Sæpe itaque ratio patientiam ſuadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quoſdam vnius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam ſilentio ferre noluerant, grauiſſimis malis obruti ſunt; indignatique, aliquid ex pleniſſima libertate diminui, ſeruile in ſeſe extraxerunt iugum.

Cap. xv. Vt ſcias inquit, an ira habeat in ſe generoſi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundiſſimæ ſunt: vt Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora ſolidaque natura ingenia, antequam diſciplina molliantur, prona in iram ſunt. Quædam non niſi melioribus innaſcuntur ingeniis: ſicut valida arbuſta & læta, quamuis

neglecta tellus creat: alia fœcundi ſoli ſilua eſt. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt ignea & feruida: ſed imperfectus ille vigor eſt, vt omnibus quæ ſine arte, ipſius tantum naturæ bono, exurgunt, ſed niſi cito domita ſunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ temeritatique conſueſcunt. Quid? non mitioribus animis vitia leuiora coniuncta ſunt? vt miſericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi ſæpe bonam indolem in malis quoque oſtendã. ſed non ideo vitia non ſunt, ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde omnes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, vt ſeruire non poſſunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenij, ſed feri & intractabilis habent. Nemo autem regere poteſt, niſi qui & regi.

Cap. xvi. Fere itaq; imperia penes eos fuere populos qui mitiore cœlo vtuntur. In frigora Septentrionemque vergentibus immanſueta ingenia ſunt, vt ait poeta,

ſuoque ſimillima cœlo.

Animalia, inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat, qui ea in exemplũ hominis adducit, quib. pro ratione eſt impetus. homini pro impetu, ratio eſt. Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos, accipitrem impetus, columbum fuga. Quid quod ne illud quidem verum eſt, optima animalia eſſe iracundiſſima? Feras ne putem quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorum frænos ſequẽtium? Quid autẽ eſt cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces, cũ habeas mundũ, Deumq; quem ex omnibus animalibus, vt ſolus imitetur, ſolus intelligit? Simpliciſſimi, inquit omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & verſutis comparantur & ſimplices videntur, quia expoſiti ſunt: quos quidem non ſimplices dixerim, ſed incautos. Stultis, luxurioſis, nepotibuſque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiis parum callidis.

Cap. xvii. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Immo imitatus iratum. Nam & hiſtriones in pronuntiando non irati populum mouent, ſed iratum bene agentes. & apud iudices itaque, & in concione, & vbicunque alieni animi ad noſtrum arbitrium agendi ſunt, modo i-

do iram, modo metum, modo miſericordiam, vt aliis incutiamus, ipſi ſimulabimus; & ſæpe id quod veri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret. Verum eſt, ſi nihil habet ira valentius. Nec latronem oportet eſſe, nec prædam, nec miſericordem, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens: & ad res fortius agendas non iram, ſed vim adhibeat.

Cap. XVIII. Qvoniam quæ de ira quæruntur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor, ſunt: ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de reſtituenda, præcepta ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere vt vincamus. Quædam ad vniuerſam vitam pertinentia præcipientur; ea in educationem, & in ſequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam deſiderat. Facile eſt enim, teneros adhuc animos componere. Difficulter reciduntur vitia, quæ nobiſcum creuerunt. Opportuniſſima ad iracūdiam feruidi natura eſt. Nam cùm elementa ſint quatuor, ignis, aqua, aër, & terra, poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietatibus, mixtura elemētorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quaſdam humidas vocamus aridaſque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum diſcrimina ſunt.

Cap. XIX. Refert quantum quiſque humidi in ſe calidique contineat. Cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos feruidi miſtura faciet. Eſt enim actuoſus & pertinax ignis. Frigidi miſtura frigidos facit. Pigrum eſt enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam ex noſtris iram in pectore moueri, efferueſcente circa cor ſanguine. Cauſa cur hic potiſſimum aſſigneturiræ locus, non alia eſt, quàm quod in toto corpore calidiſſimum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira: quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaque puerorum fœminarumque iræ acres magis quàm graues ſunt, leuioreſque dum incipiunt. Siccis ætatibus vehemens robuſtaque ira eſt;

ſed ſine incremento, non multum ſibi adiiciens: quia inclinatum calorem frigus inſequitur. Senes difficiles & queruli ſunt, vt ægri & conualeſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eadem cauſa ſunt ſiti fameque rabidi, & quibus exangue corpus eſt, malignéque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cuiuſque natura.

Cap. xx. Qvidam ebrij efferueſcunt, quidam ſicci. Neque vlla alia cauſa eſt, cur iracundiſſimi ſint flaui rubentéſque: quibus talis natura color eſt, qualis fieri ceteris inter iram ſolet. Mobilis enim illis agitatuſque ſanguis eſt. Sed quemadmodum natura quoſdam procliues in irā facit: ita multæ incidunt cauſæ, quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios labor, & continua peruigilia, noctéſque ſollicitæ & deſideria, amoréſque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæque ſunt, plurimúmque poteſt conſuetudo: quæ ſi grauis eſt, alit vitium. Naturam quidem mutare difficile eſt, nec licet ſemel mixta naſcentium elementa conuertere. Sed in hoc noſſe profuit, vt calentibus ingeniis ſubtrahatur vinum: quod pueris Plato negandum putat & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. Diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinem exerceat: vt minuatur, non vt conſumatur calor, nimiuſque ille feruor deſpumet. Luſus quoq; proderunt. Modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculum: ſed maiora vitia metuenda ſunt pauor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones.

Cap. xxi. Molliendа itaque fouendaque talia ingenia, & in lætitiam euocanda ſunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra triſtitiam remediis vtendum eſt, nec diſſimilibus tantum iſta, ſed contrariis curanda ſunt, ſemper ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrumq; enim & quod extollendum, & quod

& quod deprimendum eſt, ſimilibus alitur. Facile autem etiam attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus, ſeruitute comminuitur. Aſſurgit, ſi laudatur, & in ſpem ſui bonam adducitur. Sed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrunque regendus eſt, vt modo frænis vtamur, modo ſtimulis: nihil humile, nihil ſeruile patiatur. Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter: nec proſit rogaſſe: potius cauſæ ſuæ, & prioribus factis, & bonis in futurum promiſſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec iraſci. Demus operam, vt familiaris ſit his cum quibus contendere ſolet: vt in certamine aſſueſcat non nocere velle, ſed vincere. Quotiens ſuperauerit & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non geſtire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam vero otiumque non reſoluemus, & procul à contractu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos, quàm educatio mollis & blanda. Ideo vnicis quo plus indulgetur, pupilliſque quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſus, cui nihil vnquam negatum eſt, cui lacrymas ſollicita ſemper mater abſterſit, cui de pædagogo ſatisfactum eſt. Non vides, vt maiorem quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibuſque & magiſtratibus præcipuè apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, ſecunda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. Tibi enim ille reſpondeat? Non pro faſtigio te tuo metiris: ipſe te proiicis: & alia, quibus vix ſanæ & ab initio bene fundatæ mentes reſtiterint. Longè itaque ab aſſentatione pueritia remouenda eſt. Audiat verum, & timeat interim vereatur, ſemper maioribus aſſurgat. Nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur: & diuitias parentum in conſpectu habeat, non in vſu. Exprobrentur illi perperam facta.

Cap. xxii. Pertinebit ad rem, præceptores pædagogóſque pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinem creſcit, nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentia mores. Apud Platonem educatus puer cum ad

parentes relatus, vociferantem videret patrem; Nunc
inquit, hoc apud Platonem vidi. Non dubito quin
patrem imitatus ſit, quàm Platonem. Tenuis ante
ſit victus, & non pretioſa veſtis & ſimilis cultus cum
libus. Non iraſcetur aliquem ſibi comparari, quem
tio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros
nent. In nobis, ſi quidem ſors naſcendi & educatio
tij locum, nec iam præcepti habet; ſequentia ordi
ſunt. Contra primas itaque cauſas pugnare debemu
ſa autem iracundiæ, opinio iniuriæ eſt; cui non faci
dendum eſt, nec apertis quidem manifeſtiſque ſta
cedendum eſt. Quædam enim falſa, veri ſpeciem
Dandũ ſemper eſt tempus. Veritatem enim dies ape
ſint aures criminantibus faciles. Hoc humanæ natur
ſuſpectum notumque nobis ſit: quod quæ inuiti au
libenter credimus: & antequam iudicemus, iraſcimi
CAP. XXIII. QVID quod non criminationib
tum, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu riſuqu
no peiora interpretati, innocentibus iraſcimur? Ita
genda eſt contra ſe cauſa abſentis, & in ſuſpenſo
nenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt
reuocari. Notus eſt ille tyrannicida, qui imperfecto
comprehenſus, & ab Hippia tortus, vt conſcios inc
circunſtantes amicos tyranni nominauit, quibu
maximè caram ſalutem eius ſciebat. Et cùm ille ſing
nominati erant, occidi iuſſiſſet, interrogauit ecquis
eſſet? Tu, inquit, ſolus: neminem enim aliũ, cui car
reliqui. Effecit ira, vt tyrannus tyrannicidæ mant
modaret & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quan
moſius Alexander: qui cùm legiſſet epiſtolam ma
admonebatur, vt à veneno Philippi medici cauere
ptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de
ſuo credidit Dignus fuit qui innocentem haberet,
qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, q
mo tã obnoxius iræ fuit. Quo rarior autem mode
regibus, hoc laudanda magis eſt. Fecit & hoc & C
ille qui victoria ciuili clementiſſime vſus eſt Cũ ſa
deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſaru
iis qui videbantur aut in aduerſis, aut in neutris fui
tibus, combuſſit: quamuis enim moderatè ſolere

maluit tamen non poſſe. Gratiſſimum putauit genus veniæ, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe ne audiendum quidem eſt, quoniam in quibuſdam rebus ſatius eſt decipi, quam diffidere.

Cap. xxiv. Tollenda ex animo ſuſpicio & coniectura, fallaciſſima irritamenta. Ille me parum humane ſalutauit, ille oſculo meo non adhæſit, ille inchoatum ſermonem cito abrupit, ille ad cœnam nō vocauit, illius vultus aduerſior viſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio. Simplicitate opus eſt & benigna rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtumque erit, credamus. Et quotiens ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim caſtigatio conſuetudinem efficiet non facile credendi.

Cap. xxv. Inde & illud ſequitur, vt minimis ſordidiſque rebus non exacerbemur. Parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari, inſania eſt. æger & infelicis valetudinis eſt, quem leuis aura contraxit: affecti oculi, quos candida veſtis obturbat: diſſolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. Mindycidem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidiſſet fodientem, & altius raſtrum alleuantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo facere. Idem ſæpius queſtus eſt, quod foliis roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum ſimul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: non quia dura ſed quia molles patimur. Quid enim eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, aut muſca parum curioſe fugata nos in rabiem agat aut verſus calix, aut clauis negligentis ſerui manibus elapſa? Feret iſte æquo animo ciuile conuicium & ingeſta in concione curiave maledicta, cuius aures tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetietur hic famem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero male diluenti niuem, iraſcitur?

Cap. xxvi. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens. Dure tractandus animus eſt, vt ictum nō ſentiat, niſi grauem. Iraſcimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam ſine ſenſu ſunt: vt librum, quem minutioribus litteris ſcriptum

ſæpe proiecimus,& mendoſum lacerauimus: vt veſ
ta,quæ,quia diſplicebant, ſcidimus. His iraſci quà
tum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt, nec ſe
Sed nos offendunt videlicet qui illa fecerunt. Prim
pe antequam hoc apud nos diſtinguamus, iraſcimu
de fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſta
rent. Alius non potuit melius facere quam fecit:
tuam contumeliam parum didicit. Alius non in h
offenderet, fecit. Ad vltimum quid eſt dementius
bilem in homines collectam,in res effundere?Atqu
iraſci dementis eſt, quæ anima carent. ſic & mutis
libus;quia nulla eſt iniuria,niſi à conſilio profecta N
itaque nobis poſſunt, vt ferrum aut lapis;iniuriam q
facere non poſſunt. Atqui contemni ſe quidam pu
bi equi iidem obſequentes alteri equiti, alteri cor
ces ſunt; tanquam iudicio, non conſuetudine, & a
ctandi,quædam quibuſdam ſubiectiora ſint.

CAP. XXVII. ATQVI vt his iraſci ſtultum eſt, ita
& non multum à puerorum prudentia diſtantibus.
nia enim iſta peccata apud æquum iudicem pro inn
tia habent imprudentiam.Quędam ſunt quæ noce
poſſunt, nullámque vim niſi beneficam & ſalutare
bent: vt dij immortales, qui nec volunt obeſſe, ne
ſunt. Natura enim illis mitis & placida eſt, tam lo
mota ab aliena iniuria,quàm à ſua. Dementes itaqu
gnari veritatis, illis imputant ſæuitiam maris, imm
imbres, pertinaciam hiemis: cùm interim nihil h
quæ nobis nocent proſuntque, ad nos propriè diri
Non enim nos cauſa mundo ſumus hiemem æſtat
referendi. ſuas iſta leges habent, quibus diuina ex
tur. Nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur
pter quos tanta moueantur.Nihil ergo horum in n
iniuriam fit;immo contra nihil non ad ſalutem. Qu
eſſe diximus quæ nocere non poſſunt: Quædam,qu
lunt. In his erunt boni magiſtratus, parenteſque, &
ceptores, & iudices: quorum caſtigatio ſic accipien
quomodo ſcalpellum & abſtinentia, & alia quæ pro
torquent. Affecti ſumus pœna. Succurrat non tantum
patiamur ſed quid fecerimus: in conſilium de vita
mittamur. Si verum ipſi dicere nobis voluerimus;

litem noſtram æſtimabimus Si volumus æqui omnium rerum iudices eſſe,hoc primum nobis ſuadeamus,Neminem noſtrum eſſe ſine culpa Hinc enim maxima indignatio oritur:Nihil peccaui nihil feci:immo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coercitione nos caſtigatos: cum illo ipſo tempore peccemus, quo adiicimus malefactis arrogantiam & contumaciam.Quis eſt iſte,qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita ſit,quam anguſta innocentia eſt,ad legem bonum eſſe?Quanto latius officiorum patet,quàm iuris regula?Quàm multa pietas,humanitas liberalitas iuſtitia,fides exigunt:quæ omnia extra publicas tabulas ſunt?

Cap. xxviii. Sed ne ad illam quidem arctiſſimam innocentiæ formulam præſtare nos poſſumus.Alia fecimus, alia cogitauimus;alia optauimus,aliis fauimus.In quibuſdam innocentes ſumus quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes, æquiores ſimus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: vtique nobis ne iraſcamur. Cui enim non, ſi nobis quoque?Minimè diis.Non enim illorum,ſed lege mortalitatis patimur,quicquid incommodi accidit. At morbi doloreſque incurrunt Vtique aliqua fugiendũ eſt, domiciliũ putre ſortitis. Dicetur aliquis malè de te loquutus,cogita an prior feceris,cogita de quã multis loquaris.Cogitemus, inquam,alios non facere iniuriam,ſed reponere: alios pro nobis facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes ſcienteſque faciunt,ex iniuria noſtra non ipſam iniuriã petere. Aut dulcedine vrbanitatis prolapſus eſt,aut fecit aliquid non vt nobis obeſſet,ſed quia cõſequi ipſe non poterat niſi nos repuliſſet. Sæpe adulatio, dum blanditur,offendit. Quiſquis ad ſe retulerit,quotiens ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quam multis officiis ſuis fortuna ſpeciem iniuriæ induerit, quam multos poſt odiũ amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci:vtique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offenditur,dixerit:Hæc & ipſe commiſi.Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiſcit,& ſatis iuſtam putat cauſam amãdi, quod aliena eſt, idem vxorem ſuam aſpici non vult: & fidei acerrimus exactor,eſt perfidus:& mendacia perſequitur,ipſe periurus: & litem ſibi inferri ægerrime calumniator patitur. Pudicitiam ſeruulorum ſuorum attentari non

vult,qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in oculis ha
à tergo noſtra ſunt. Inde eſt,quod tempeſtiua fili
uia pater deterior filio caſtigat.Nihil alienæ luxur
ſcit, qui nihil ſuæ negauit : & homicidæ tyrannu
tur : & punit furta ſacrilegus. Magna pars homin
quæ non peccatis iraſcitur,ſed peccãtibus Faciet
deratiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerim us nos :
& ipſi tale quid commiſimus?Nunquid ſic errauir
ſed tne nobis iſta dãnari? Maximũ remedi ſi eſt iræ
Nec ab illa pete initio,vt ignoſcat,ſed vt iudicet.d
expectat: nec vniuerſam illã tentaueris tollere. gra
bet impetus primos. tota vincetur,dum partibus

Cap.xxix.Ex his quæ nos offendunt alia renun
nobis,alia ipſi audimus aut videmus.His quæ narra
non debemus cito credere. Multi ementiuntur,
piant: multi,quia decepti ſunt. Alius crimination
captat & fingit iniuriã, vt videatur doluiſſe factam.
quis malignus , & qui amicitias cohærentes diduc
lit. Eſt ſuſpicax,& qui ſpectare ludos cupiat,& ex
quo tutoque ſpeculetur,quos cõmiſit.De paruula
iudicaturo,tibi res ſine teſte non probaretur. teſtis
iurãdo non valeret: vtriq; parti dares aduocation
tempus,nec ſemel audires. Magis enim veritas eluc
ſæpius ad manũ venit.Amicũ condemnas de præſe
antequam audias,antequam interroges.Illi,antequ
accuſatorem ſuum noſſe liceat,aut crimen, iraſceri
enim iam quid vtrinque diceretur.audiſti. Hic ipſe
te detulit,definet dicere,ſi probare debuerit. Non
quit,quod me protrahas Ego productus negabo.
nihil vnquam tibi dicam. Eodem tempore & inſt
ipſe ſe certamini & pugnæ ſubtrahit, Qui dicere
clam nõ vult,pæne non dicit. Quid eſt iniquius,q
creto credere palam iraſci?

Cap.xxx. Quorundam ipſi teſtes ſumus In his na
cutiemus voluntatemque facientium Puer eſt æt
tur: neſcit an peccet. Pater eſt, aut tantum profui
lius iam iniuria ius ſit: aut fortaſſis ipſum hoc meri
ius eſt,quo offendimur. Mulier eſt errat Iuſſus eſt.n
tati quis niſi iniquus ſuccenſet ? Læſus eſt. non eſt i
pati quod prior feceris. Iudex eſt Plus illius credas

tiæ quam tuæ. Rex eſt, ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? leuius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam perdis operam cum illi iraſceris, quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi: & iam ſibi dedit, qui peccauit. Duo ſunt vt dixi, quæ iracundiam concitant. Primũ, ſi iniuriam videmur accepiſſe: de hoc ſatis dictum eſt. Deinde, ſi inique accepiſſe: de hoc dicendum eſt. Iniqua quædã iudicant homines quia pati non debuerint: quædã quia nõ ſperauerint. Indigna putamus quæ inopinata ſunt. Itaq; maxime cõmouent, quæ cõtra ſpem expectationemq; euenerũt. Nec aliud eſt, quare in domeſticis minima offendãt: in amicis iniuriã vocemus neglegẽtiam.

Cap. xxxi. Qvomodo ergo inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non expectauimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius: inuiolatos nos etiã inimicis iudicamus eſſe debere. Regis quiſque intra ſe animum habet, vt licentiam ſibi dari velit in alterum, in ſe nolit alteri. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut inſolentia iracundos facit. Ignorantia. Quid enim mirum eſt, malos mala facinora edere? Quid noui eſt, ſi inimicus nocet amicus offendit, filius labitur, ſeruus peccat? Turpiſſimam aiebat Fabius Imperatori excuſationem eſſe, Non putaui. Ego turpiſſimam homini puto. Omnia puta expecta. & in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidos animos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cũ de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. Vbi maxime gaudebis, maxime metues. Vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non deſunt, ſed quieſcunt. Semper futurũ aliquid quod offendat, exiſtima. Gubernator nunquã ita totos ſinus explicuit ſecurus, vt nõ expedita ad cõtrahendũ armamẽta diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdã eſſe & execrabilẽ vim nocendi & alieniſſimã homini cuius beneficio etiã ſæua manſueſcũt. Aſpice elephantorũ iugo colla ſubmiſſa, taurorum pueris pariter ac fœminis perſultãtibus terga impune calcata, & repentes inter pocula ſinuſque innoxio lapſu dracones, & intra domũ vrſorum

leonumque ora placida tractantibus,adulantes
no feras. Pudebit cum animalibus permutaſſe r
fas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoque Nam h
triæ eſt Sanctæ partes ſunt, ſi vniuerſum venera
go & homini. Nam hic in maiore tibi vrbe ciuis
ſi nocere velint manus pedibus? manibus oculi?
inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſeru
intereſt: ita homines ſingulis parcent, quia ad
niti ſumus Salua autem eſſe ſocietas niſi amore
partium non poteſt. Ne viperas quidem & na
qua morſu aut ictu nocent, affligeremus, ſi vt rel
ſuefacere poſſemus, aut efficere ne nobis aliiſ
eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, qui
ſed ne peccet Nec vnquam ad præteritum, ſed a
pœna referetur; Non enim iraſcitur, ſed cauet.
niendus eſt cuicumque prauum maleficumque
eſt, pœna neminem excipiet.

Cap. xxxii. At enim ira habet aliquam
tem: & dulce eſt dolorem reddere. Minimè. N
in beneficiis honeſtum eſt, merita meritis repen
iurias iniuriis. Illic, vinci turpe eſt; hic vincere
num verbum eſt, & quidem pro iſto receptum,
contumelia non differt niſi ordine. Qui dolore
tantum excuſatius peccat. M Catonem in balne
percuſſit imprudens. Quis enim illi ſciens fac
riam? Poſtea ſatisfacienti Cato, Non memini i
cuſſum me. Melius putauit, non agnoſcere, quàm
re. Nihil inquis, illi poſt tantam petulantiam m
eſt? Immò multum boni: cœpit Catonem noſſe
nimi eſt, iniurias deſpicere. Vltionis contumeli
genus eſt, non eſſe viſum dignum, ex quo peter
Multi leues iniurias altius demiſere dum vindic
magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ la
nutorum canum ſecurus exaudit. Minus, inquit, c
mur, ſi vindicauerimus iniuriam: ſi tanquam ad
ſine ira veniamus: non quaſi dulce ſit vindicari
vtile.

Cap. xxxiii. Saepe autem ſatius fuit di
quàm vlciſci. Potentiorum iniuriæ hilari vult
tienter tantùm ferendæ ſunt. Facient iterum, ſ

crediderint. Hoc habent peſſimum animi magna fortuna inſolentes, quos læſerunt, & oderunt. Notiſſima vox eſt eius, qui in cultu regum conſenuerat. Cum illum quidam interrogaret, quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem: Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeo iniuriam vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cum in cuſtodia habuiſſet, mundiciis eius & cultioribus capillis offenſus, rogante patre, vt ſalutem ſibi filij cõcederet, quaſi de ſupplicio eius admonitus, duci protinus iuſſit. Ne tamen omnia inhumane faceret, aduerſum patrem, ad cœnam illum inuitauit eo die. Venit Paſtor nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæſar heminam: & poſuit illi cuſtodem. perdurauit miſer, nõ aliter quam ſi filij ſanguinem biberet. Vnguentum & coronas miſit, & obſeruare iuſſit an ſumeret. Sumpſit eo die, quo filium extulerat, immo quo non extulerat. Iacebat conuiua centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat: cum interim non lacrymas emiſit, nec dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnauit tanquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? Habebat alterum. Quid ille Priamus? non diſſimulauit iram, & regis genua cõplexus eſt? Funeſtam perfuſamque cruore filij manum, ad os ſuum retulit & cœnauit: ſed tamen ſine vnguento, ſine coronis: & illum hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatiis, vt cibum caperet, hortatus eſt, non vt pocula ingentia ſuper caput poſito cuſtode ſiccaret. Contempſiſſem Paſtorem, ſi ſibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit: benignus interim & comis adoleſcens propinationibus ſenem crebris, vt cura leniretur, laceſſebat. Contra ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Perierat alter filius, ſi carnifici conuiua non placuiſſet.

Cap. xxxiv. Ergo ira abſtinendum eſt, ſiue par eſt qui laceſſendus eſt, ſiue ſuperior, ſiue inferior. Nam cum pare contendere, anceps eſt: cum ſuperiore, furioſum: cum inferiore ſordidum. Puſilli hominis & miſeri eſt, repetere mordentem, vt mures & formicæ: ad quas ſi manum ad-

moueris,ora conuertunt. Imbecilla ſe lædi putant
guntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus, q
quando nobis profuerit ille, cui iraſcimur, & merit
ſam redemerit. Illud quoque occurrat, quantu
mendationis nobis allatura ſit clementiæ fama,
multos venia amicos vtiles fecerit. Ne iraſcamur i
rum & hoſtium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis e
eſt, quod à rep. liberos proſcriptorum ſubmouit.
iniquius, quàm aliquem heredem paterni odij fier
temus, quotiens ad ignoſcendum difficiles erimu
pediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quam ſæpe
qui negauit, petit: quam ſæpe pedibus eius aduol
quem à ſuis repulit. Quid eſt glorioſius, quam irar
tia mutare? Quos Pop. R. fideliores habet ſocios, c
habuit pertinaciſſimos hoſtes? Quod hodie eſſe
rium, niſi ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet
bus? Iraſcetur aliquis: tu contra, beneficiis prouoca
ſtatim ſimultas ab altera parte deſerta. niſi par, nō
Si vtrinque concurritur, ille eſt melior, qui prior p
tulit: victus eſt, qui vicit: Percuſſit te? recede. Refer
nim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſa
non poteris reuelli cum voles. Nunquam velit q
tam grauiter hoſtem ferire, vt relinquat manum i
re. & ſe ab ictu reuocare non poſſit. Atqui tale i
eſt: vix retrahitur.

CAP. XXXV. ARMA nobis expedita proſpicir
dium commodum & habilem: non vitabimus in
nimi, his graues magis, furioſos & irreuocabiles?
velocitas placet, quæ vbi iuſſa eſt, veſtigium ſiſtit
tra deſtinata procurrit, & quæ flecti & à curſu a
reduci poteſt. Ægros ſcimus neruos eſſe, vbi in
bis mouentur. Senex aut infirmi corporis eſt, qui
bulare vult, currit. Animi motus eos putemus ſa
validiſſimoſque, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſu
tur. Nihil tamen æquè profuit, quam primum in
formitatem rei, deinde periculum. Non eſt vllius
facies turbatior. pulcherrima ora fœdauit, toru
ex tranquilliſſimis reddit. Liquit decor omnis irā
ſiue amictus illius compoſitus ſit ad legem, at
ſtem, omnemque curam ſui effundet. Si capillor

ra vel arte iacentium non informis eſt habitus, cum animo inhorreſcunt, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtendit. Tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas eſſe animum, cuius extra imago tam fœda eſt? Quãto illi intra pectus terribilior vultus, acrior ſpiritus eſt, intentior impetus; rupturus ſe niſi erupetit? Quales ſunt hoſtium vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia poëtæ interna monſtra finxere ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu; quales ad bella excitanda, diſcordiamque in populos diuidendã, pacemque lacerandam teterrimæ inferũ exeunt furiæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, ſibilo mugituque & gemitu & ſtridore, & ſi qua his inuiſior vox eſt, perſtrepentem, tela manu vtraque quatientem. neque enim illi tegere ſe, cura eſt, toruam, cruentamque & cicatricoſam, & verberibus ſuis liuidam inceſſus veſani, offuſam multa caligine, incurſitantem, vaſtantem, fugantẽque: & omniũ odio laborantẽ, ſui maximè: ſi alter nocere non poſſit, terras, maria, cœlum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſãq;. Vel, ſi videtur, qualis apud vates noſtros eſt,

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut ſciſſa gaudens vadit Diſcordia pallæ.

aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt.

Cap. XXXVI. Qvibvsdam, vt ait Sextius, iratis profuit aſpexiſſe ſpeculum. perturbauit illos tanta mutatio ſui. velut in rem præſentem adducti non agnouerunt ſe: & quãtulũ ex vera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtẽdi, & ſi in vlla materia perlucere poſſet, intuentes nos confunderet ater, maculoſúſque, æſtuans & diſtortus, & tumidus. Nunc quoque tãta deformitas eius eſt per oſſa carnéſque & tot impedimenta effluẽtis. Quid ſi nudus oſtẽderetur? Speculo quidẽ neminẽ deterritũ ab ira credo. Quid ergo? qui ad ſpeculũ venerat, vt ſe mutaret, iam mutauerat. Iratis quidẽ nulla eſt formoſior effigies, quã atrox & horrida, qualeſq; eſſe, etiã videri volũt. Magis illud videndum eſt, quã multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupere venas, & ſãguinẽ ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminũ ſuffudit aciẽ in oculos vehemẽtius humor egeſtus, & in morbos ægri recidere. nulla

celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continua
iræ furorem: nec quam expulerant mentem, vnqu
ceperunt. Aiacem in mortem egit furor, in furor
Mortem liberis egeſtatem ſibi, ruinam domui imp
tur: & iraſci ſe negant: non minus quam inſanire,
Amiciſſimis hoſtes, vitandique cariſſimis. Legum i
nocent immemores, ad minima mobiles. Non ſer
non officio adiri faciles. Omnia per vim gerunt
& pugnare parati, & incumbere. Maximum enim
illos cepit, & omnia exuperans vitia. Alia paula
trant. Repentina & vniuerſa vis huius eſt: omne
que alios affectus ſibi ſubiicit.

CAP. XXXVII. AMOREM ardentiſſimum
Transfoderunt itaque amata corpora, & in coru
occiderant iacuere complexibus. Auaritiam duri
malum, minimumque flexibile, ira calcauit, adac
ſuas ſpargere, & domui rebuſque in vnum collatis
re ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata,
iecit inſignia, honoremque delatum repulit? Null
ctus eſt in quem non ira dominetur.

LIBER TERTIV

CAPVT I.

QVOD maxime deſideraſti, Nouate, nunc face
tabimus, iram excidere animis, aut certe refr
& impetus eius inhibere. Id aliquando palam ape
faciendum eſt, vbi minor vis mali patitur: aliqua
occulto, vbi nimium ardet, omnique impedimen
ſperatur & creſcit. Refert, quantas vires, quamqu
gras habeat. Vtrumne verberanda & agenda retr
cedere ei debeamus, dum tempeſtas prima deſæuit
media ipſa ſecum ferat. Conſilium pro moribus cu
capiendum erit. Quoſdam enim preces vincunt: c
inſultant, inſtantque ſubmiſſis. Quoſdam terren
cabimus. Alios obiurgatio, alios confeſſio, alios pud
pro deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali rem

a

ad quod nouiſſime deſcendendum eſt. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius poſſunt. Huius incitata, & ſe ipſam rapiens violentia, non paulatim procedit,ſed dum incipit,tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſollicitat animos, ſed abducit: & impotentes ſui, cupidoſque vel communis mali exagitat. Nec in ea tantum,in quæ deſtinauit,ſed in occurrentia obiter furit.Cetera vitia impellunt animos:ira præcipitat. Ceteris etiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, ac certe affectibus ipſis licet ſtare: hæc non ſecus quā fulmina procellæque,& ſi qua alia irreuocabilia ſunt, quia non eunt,ſed cadunt,vim ſuam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione,hæc à ſanitate deſciſcit.Alia acceſſus tenues habent. & incrementa fallentia.in ira deiectus etiam animorum eſt. Nulla itaque res vrget magis attonita. & in vires ſuas prona,& ſiue ſucceſſit,ſuperba; ſiue fruſtratur, inſana: ne repulſa quidem in tædium acta, vbi aduerſarium fortuna ſubduxit, in ſeipſam morſus ſuos vertit, nec refert, quantum ſit,ex quo ſurrexit.

Cap. II. Ex leuiſſimis enim in maxima euadit. Nullam tranſit ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egeſtatis non nouere luxuriam. Quædam,quia exercitæ & vagæ ſunt, effugere pigritiam. Quibus incultus mos, agreſtis vita eſt, circumſcriptio ignota eſt, & fraus, & quodcunque in foro malum naſcitur.Nulla gens eſt,quam non ira inſtiget, tam inter Graios quam barbaros potens. Non minus pernicioſa leges metuentibus, quam quibus iura diſtinguit modus virium. Denique cetera ſingulos corripiunt, hic vnus affectus eſt, qui interdum publice concipitur. Nunquam vniuerſus populus vnius fœminæ amore flagrauit. Nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas ſpem ſuam miſit. Ambitio vitium ſingulos occupat. Impotentia non eſt malum publicum. Sæpe in iram vno agmine itum eſt. viri, fœminæ; ſenes, pueri; principes, vulguſque conſenſere: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata, ipſum concitatorem anteceſſit. Ad arma protinus igneſque diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cum ciuibus. Totæ cum ſtirpe omni crematæ domus, & modo eloquio fauorabilior habitus, in medio honore iram ſuæ concio-

nis excepit: In Imperatorem ſuum legiones pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus: publicum conſilium, ſenatus nõ expectatis dilectibus, nec nominato Imperatore ſubitos iræ ſuæ duces legit: ac per tecta vrbis nobiles conſectatus viros, ſupplicium manu ſumpſit. Violauit legationes rupto iure gentium, rabieſque infanda ciuitatem tulit. nec datum tempus quo reſideret tumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes & oneratæ tumultuario milite. Sine more, ſine auſpiciis populus ductu iræ ſuæ egreſſus, fortuita raptaque pro armis geſſit. Deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit.

Cap. III. Hic barbaris forte ruentibus in bella exitus eſt. cum mobiles animos ſpecies iniuriæ perculit; aguntur ſtatim: & qua dolor traxit, ruinæ modo regionibus incidunt incompoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua, gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore vrgere, & per ſuum vulnus exire. Non eſt, inquis, dubium, quin magna iſta & peſtifera ſit vis. Ideo quemadmodum ſanari debeat, monſtra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, ſtat Ariſtoteles defenſor iræ, & vetat illam nobis exſecari. Calcar ait eſſe virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum inertemque fieri. Neceſſarium eſt itaque fœditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quantum monſtrum ſit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſua perniciosus, & ea deprimens quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hunc aliquis vocat, qui velut tempeſtate correptus non it, ſed agitur, & furenti malo ſeruit? nec mandat vltionem ſuam, ſed ipſe eius exactor, animo ſimul ac manu ſæuit, cariſſimorum, eorumque quos mox amiſſos fleturus eſt, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat, conſilia, ſine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ ſiniſtræque ſunt vires, & in malum ſuum validæ, in quas ægrum morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo quod me putes tempus in ſuperuacuis conſumere, quod iram, quaſi dubiæ apud homines opinionis ſit, infamem: cum aliquis ſit, & quidem de illuſtribus philoſophis, qui illi indicat opera, & tanquam vtilem ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prœlia, in actus rerũ, ad omne quodcunque calore ali-

re aliquo gerendum eſt, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies eius effrænata & attonita, apparatuſque illi reddendus eſt ſuus, eculei & fidiculę, & ergaſtula, & cuces, & circundati defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens vncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inſcriptiones frontis, & beſtiarum immaniũ caueæ. Inter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum ſtridens, omnibus per quæ furit tetrior. Vt de ceteris dubium ſit, nulli certe affectui peior eſt vultus, quem in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubito retrorſum ſanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumētibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nũc in vno obtutu defixis & hærentibus.

CAP. IV. ADIICE dentium inter ſe arietatorum, & aliequem eſſe cupientium, non alium ſonum, quam eſt apris tela ſua attritu acuentibus. Adiice articulorum crepitum, cum ſeipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractoſque altius gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis exclamationibus, trementia labra interdumque compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia. Ferarum, mehercules, ſiue illas fames exagitat, ſiue infixum viſceribus ferrum, minus tetra facies eſt, etiã cũ venatorem ſuum ſemianimes morſu vltimo petunt, quam hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba ſunt? nonne reuocare ſe quiſque ab ira volet, cum intellexerit illam à ſuo primum malo incipere? Non vis ergo admoneam eos qui iram ſumma potentia exercent, & argumentum viriũ exiſtimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam vltionem, quam non ſit potens, immo nec liber quidē dici poſſit, ira captus? Non vis admoneam, quo diligentior quiſque ſit, vt ipſe ſe circumſpiciat: alia animi mala ad peſſimos quoſque pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus, & in alia ſanis, irrepere? adeo vt quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quiſque huic obnoxius.

CAP. V. QVORSVS, inquis, hoc pertinet? Vt nemo

ſe iudicet tutum ab illa: cum lentos quoque natura & placidos in ſæuitiam ac violentiam euocet. Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligẽs valetudinis cura: promiſcuè enim imbecilla robuſtaque inuadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum eſt quam compoſitis & remiſſis; quibus eò turpior ac periculoſior eſt, quo plus in illis mutat. Sed cum primũ ſit non iraſci, ſecundum, retinere: tertiũ, alienæ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus: deinde, quemadmodum ab illa liberemur: nouiſſime, quemadmodum iraſcentem retineamus placemúſque, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur, præſtabimus, ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos, damnanda: perſcrutanda eius mala, & in mediũ protrahẽda ſunt: vt qualis ſit, appareat, comparanda cum peſſimis eſt. Auaritia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior vtatur: ira impendit: paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem: quãto plus iraſcendo, quam id erat propter quod iraſcebatur, amiſit? Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Peior eſt etiam quàm luxuria: quoniam illa ſua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur: hæc non poteſt expectare fortunam. Nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus grauius: has ira conciliat. Nihil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. Ceterum etiam illa plebeia ira & priuata: inerme, & ſine viribus bellum eſt. Præterea ira, vt ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt damna, inſidias, perpetuam ex certaminib. mutuis ſollicitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis vitiat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium. Illa prodeſſe iubet, hæc nocere. Adiice quod cum indignatio à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur, puſilla eſt & anguſta. Nemo enim non eo à quo ſe contemptum iudicat, minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, cum dolore cædẽtis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſen-

ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulcrius, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliaſque reſpuere? Vltio, doloris confeſſio eſt. Non eſt magnus animus, quem incurrat iniuria. Aut potentior te aut imbecillior læſit. Si imbecillior, parce illi: ſi potentior, tibi.

Cap. vi. Nvllvm eſt argumentum magnitudinis certius quam nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere. Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinem: omni tumultu caret, inferiora fulminant. Eodem modo ſublimis animus quietus ſemper, & in ſtatione tranquilla collocatus intra ſe premens, quibus ira contrahitur; modeſtus & venerabilis eſt & compoſitus? quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens non primam reiecit verecundiam? Quis impetus turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in ſe verecundi habuit, abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo conſtitit incitato? Quis linguæ temperauit? Quis vllam partem corporis tenuit? Quis ſe regere potuit? In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo monſtratur tranquillitas, ſi neque priuatim, neque publice multa, aut maiora viribus noſtris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa diſcurrenti negotia dies tranſit, vt non aut ex homine, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodũ per frequentia vrbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi retineri, alicubi reſpergi, ita in hoc vitæ actu diſſipato & vago multa impedimenta, multæ querelę incidunt. Alius ſpem noſtram fefellit, alius diſtulit, alius intercepit. Non ex deſtinato propoſita fluxerunt. Nulli fortuna tam dedita eſt, vt multa tẽtanti vbique reſpondeat. Sequitur ergo, vt is qui contra quam propoſuerat, aliqua ceſſerunt, impatiens hominum rerumque ſit: ex leuiſſimis cauſis iraſcatur nunc perſonæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc ſibi. Itaque vt quietus poſſit eſſe animus, non eſt iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus nec magnarum, ſupraque vires appetitarum. Facile eſt, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre ſine lapſu. At quæ alienis in nos manibus impoſita, ægré ſuſtine-

mus,victi in proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina,impares oneri vacillamus.

CAP. VII. Idem accidere reb. ciuilibus ac domeſticis ſcias.Negotia expedita &habilia,ſequũtur auctoré:Ingentia, & ſupra menſuram agentis nec dant ſe facile & ſi occupata ſunt,premunt atque adducunt adminiſtrantem,tenerique iam viſa cum ipſo cadunt Itaque fit, vt frequẽter irrita ſit eius voluntas,qui non quæ facilia ſunt, aggreditur,ſed vult facilia eſſe quæ aggreſſus eſt. Quotiés aliquid conaberis,te ſimul & ea quæ paras,quibuſque pararis ipſe metire. Faciet enim te aſperum pœnitentia operis infecti. Hic intereſt,vtrùm quis feruidi ſit ingenij an frigidi atque humilis. Generoſo repulſa iram exprimet, languido inertique triſtitiam. Ergo actiones noſtræ nec prauæ ſint,nec audaces; ne imp obæ In vicinum ſpes exeat. Nihil conemur, quod mox adepti quoque ſucceſſiſſe miremur. Demus operam nec accipiamus iniuriam quam ferre neſcimus Cum placidiſſimo & facillimo & minime anxio moroſoque viuendum eſt. Sumuntur à conuerſantibus mores Et vt quędam in contractos corporis vitia tranſiliũt,ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus conuictores in amorem vini traxit. Impudicorum cœtus fortem quoq;& ſiliceũ virum emollit Auaritia in proximos virus ſuũ tranſtulit. Eadẽ ex diuerſo ratio virtutum eſt,vt omne quod ſecũ habent mitigent. Nec tam valetudini profuit vtilis regio & ſalubrius cœlum quam animis parum firmis in turba meliorum verſari. Quæ res quantum poſſit intelliges,ſi videris feras quoque contactu noſtro manſueſcere:nulliique immani beſtiæ vim ſuam permanere, ſi hominis contubernium diu paſſa eſt Retunditur omnis aſperitas, paulatimque inter placida dediſcitur.

CAP. VIII. ACCEDIT huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus viuit, ſed quod cauſas iraſcendi non inuenit, nec vitium ſuum exercet Fugere itaque debebit omnes quos irritaturos iracũdiam ſciet Qui ſunt inquit,iſti: Multi ex variis cauſis idem facturi. Offendet te ſuperbus contemptu, diues contumelia, petulans iniuria, liuidus malignitate, pugnax contentione, ventoſus & mendax vanitate. Non feres à ſuſpicioſo timeri à pertinace vinci à delicato faſtidiri. Elige ſimplices,faciles,moderatos, qui iram tuam non euocent

ſed ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani, & dulces, non tamen vſque in adulationem. Nam iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certe amicus noſter, vir bonus, ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri quàm maledicere. Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimũ conſtat. Cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens: ſed difficile erat illi in crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iudicauit, quicquid dixiſſet, ſequi, & ſecundas agere. Non tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamauit: Dic aliquid contra, vt duo ſimus. Sed ille quoque, quod non iraſceretur, iratus, cito ſine aduerſario deſiit. Eligamus ergo vel hos potius, ſi conſcij nobis iracundiæ ſumus, qui vultum noſtrum ac ſermonem ſequantur. Faciant quidem nos delicatos, & in malam conſuetudinem inducent, nihil cõtra voluntatẽ audiendi: ſed proderit vitio interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientẽ feret. Nihil aſperum tetrumque palpanti eſt. Quotiens diſputatio longior & pugnatior erit, in prima reſiſtamus, antequam robur accipiat. Alit ſe ipſam contentio: demiſſos altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quàm abducere.

Cap. ix. Stvdia quoque grauiora iracundis omittenda ſunt, aut certe citra laſſitudinem exercenda: & animus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & hiſtoria fabulis detineat. mollius delicatiuſque tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. Quis autẽ ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe, ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſoluatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtringitur, ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium: æquè cauere laſſitudinem corporis. Conſumit enim, quicquid in bonis mite placidumque eſt, & acria concitat. Ideo quibus ſtomachus ſuſpenſus eſt, proceſſuri ad res agendas maioris negotij bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio: ſiue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumque eius, venis laborantibus ſiſtit, ſiue quia corpus attenuatum & infirmum

incumbit animo. Certe ob eandem cauſam iracundiores ſunt valetudine aut ætate feſſi. Fames quoque & ſitis ex eiſdem cauſis vitanda eſt; exaſperat enim & incendit animos.

CAP. X. VETVS dictum eſt, A laſſo iram quæri. Æque autem & ab eſuriente & à ſitiēte & ab omni homine quē aliqua res vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiā ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur: adeo vt quoſdam ſalutatio, epiſtola, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nunquam ſine querela, ægra tanguntur. Optimum eſt itaque ad primum mali ſenſum mederi ſibi, tum verbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facilè eſt autem, affectus ſuos cum primum oriuntur deprehendere. Morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluuiæ ante ipſas notæ veniunt, ita iræ, amoris, omniumque iſtarum procellarum animos vexantium, ſunt quædam prænuntia. Qui comitiali vitio ſolent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, ſi calor ſumma deſeruit, & incertum lumen, neruorumque trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur, caputque verſatur. Solitis itaque remediis incipientem caſum occupāt, & odore guſtuque quicquid eſt quod alienat animos repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur; aut, ſi parum medicina profecit, vitauerūt turbam, & ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuum noſſe, & vires eius antequam ſpatientur opprimere. Videamus quid ſit, quod nos maxime concitet. Alium verborum, alium rerum contumeliæ mouent. Hic vult nobilitati ſuæ, hic formæ ſuæ parci. Ille elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus. Hic ſuperbiæ impatiens eſt hic contumaciæ. Ille ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur: hic intra domum ſæuus eſt, foris mitis. Ille rogari, inuidiam iudicat: hic, non rogari, contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

CAP. XI. SCIRE itaque oportet, quid in te imbecillum ſit, vt id maximè protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire, multæ nos iniuriæ tranſeant, ex quibus plæraſque non accepit, qui neſcit. Nō vis eſſe iracūdus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiam ſi ſecreto habiti ſint eruit, ſe ipſe inquietat.

rat. Quædã interpretatio eo perducit, vt videantur iniuriæ. Itaque alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. Plæraque in luſum iocumque vertantur. Socratem aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm moleſtum eſſe, quod neſcirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta ſit iniuria refert; ſed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis ſit moderatio, cum ſciam tyrannorum quoque tumida & fortuna & licentia ingenia familiarem ſibi ſæuitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certe Athenienſium tyrannum memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent, placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, non magis illi ſe ſuccenſere quàm ſi quis obligatis oculis in ſe occurriſſet. Magna pars querelas manu fecit, aut falſa ſuſpicando, aut leuia aggrauando.

CAP. XII. SAEPE ad nos ira venit, ſæpius nos ad illam: quæ nunquam acceſſenda eſt: etiam cum incidit, reiiciatur. Nemo dicit ſibi, Hoc propter quod iraſcor, aut feci, aut fecisse potui. Nemo animum facientis ſed ipſum æſtimat factum. Atqui ille intuẽdus eſt, an noluerit, an inciderit: coactus ſit, an deceptus: odium ſecutus ſit, an præmium: ſibi morem geſſerit, an malum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre, aut humanum, aut humile ſit. Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt cui iraſcimur. Nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe differt. Atqui maximum remedium iræ dilatio eſt: vt primus eius feruor relangueſcat, & caligo quæ premit mentem aut reſidat, aut minus denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, mollieт: quædam ex toto euaneſcent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iam iudicium eſſe, non iram. Quidquid voles quale ſit ſcire, tempori trade. Nihil diligenter in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cum ſeruo ſuo iraſceretur, ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus iuſſit, ſua manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſu-

ſtulerat, manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret: Exigo, inquit, pœnas ab homine iracũdo. velut ſtupens, geſtum illum deformem ſapienti viro ſeruabat. oblitus iam ſerui: qui alium quem potius caſtigaret, inuenerat. Itaque abſtulit ſibi in ſuos poteſtatẽ & ob peccatum quoddam cõmotior: Tu, inquit, Speuſippe. ſeruulum iſtum verberibus obiurga: nam ego iraſcor. Ob hoc non cecidit, propter quod alius cecidiſſet. Iraſcor, inquit: plus faciam quàm oportet. Libentius faciam. Non ſit iſte ſeruus in eius poteſtate, qui in ſua non eſt. Aliquis vult irato committi vltionem, cum Plato ſibi ipſe imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat dum iraſceris. Quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipſe. Si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si abſconditur, ſi illi exitus non datur, ſigna eius obruamus: & illam, quantum fieri poteſt, occultam ſecretamque teneamus.

CAP. XIII. CVM magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit exilire & incendere oculos & mutare faciem: ſed ſi eminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pectoris ſeceſſu recondatur, feraturque, non ferat. Imo in contrarium omnia eius incendia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior ſit, gradus lentior: paulatim cum exterioribus interiora formentur. In Socrate iræ ſignum erat, vocem ſubmittere loqui parcius. Apparebat tũc illũ ſibi obſtare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur. Nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram ſuam multi intelligerent, nemo ſentiret? Senſiſſet autem, niſi ius amicis obiurgandi ſe dediſſet, ſicut ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanto magis hoc nobis faciendum eſt? Rogemus amiciſſimũ quẽque, vt tũc maximè aduerſus nos libertate vtatur, cum minimè illam pati poterimus: nec aſſentiatur iræ noſtræ contra potens malum, & apud nos gratioſum: dum conſpicimus, dum noſtri ſumus, aduocemus. Qui vinum male ferunt, & ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, vt è conuiuio auferantur.

CAP. XIV. INTEMPERANTIAM in morbo ſuam experti, parere ſibi in aduerſa valetudine vetant. Optimum eſt, notis vitiis impedimenta proſpicere, & ante omnia

omnia ita componere animum, vt & grauiſſimis rebus ſubitiſque concuſſus iram aut non ſentiat, aut magnitudinem inopinatæ iniuriæ exortam in altū retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri apparebit, ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus vtrumque diſcere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentum poteſtate tota vtitur: quantum ſibi imperare poſſit vbi metu maiore compreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditum vino, Præxaſpes vnus ex cariſſimis monebat, vt parcius biberet, turpem eſſe dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium aureſque ſequerentur. Ad hoc ille: Vt ſcias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam, & oculos poſt vinum in officio eſſe, & manus. Bibit deinde liberalius quam alias, capaciorib. ſcyphis, & iam grauis, & vinolentus, obiurgatoris ſui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum & ipſum cor adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum, oſtendit: ac reſpiciēs patrem, an ſatis certam haberet manum, interrogauit. At ille negauit Apollinem potuiſſe certius mittere. Dij illum male perdant, animo magis quam conditione mancipiū. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum. & cor ſub vulnere palpitans. Controuerſiam illi facere de gloria debuit, & reuocare iactum, vt regi liberet in ipſo patre certiorem manum oſtēdere. O regem cruentum! O dignum in quem omnium ſuorum arcus verterentur! Cum exſecrati fuerimus illum conuiuia ſuppliciis funeribuſque ſoluentem, tamen ſceleratius telum illud laudatum eſt quam miſſum. Videbimus quomodo ſe pater gerere debuerit, ſtans ſuper cadauer filij ſui, cædemque illam, cuius & teſtis fuerat, & cauſa. Id de quo nunc agitur, patet, iram ſupprimi poſſe. non maledixit regi, nullum emiſit ne calamitoſi quidem verbum, cum æque cor ſuum quam filij transfixum videret. Poteſt dici merito deuoraſſe verba. Nam ſi quid tanquam iratus dixiſſet: nihil tanquam pater facere potuiſſet. Poteſt, inquam, videri ſapientius ſe in illo caſu geſſiſſe, quam cum de potandi modo præciperet: quem ſatius erat vinū quam

ſanguinem bibere, cuius manus poculis occupari pax erat: acceſſit itaque ad numerum eorũ, qui magnis cladibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis bona cõſilia.

Cap. xv. Non dubito quin Harpagus quoque tale aliquid regi ſuo Perſarumque ſuaſerit, quo offenſus, liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſiit, an placeret cõditura. Deinde vt ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri capita illorum iuſſit, & quomodo eſſet acceptus, interrogauit. Non defuerunt miſero verba, non os concurrit. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda eſt. Quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non vero patrem damnare Regis ſui factum, non vero quærere dignam tam truci portento pœnam: ſed hoc interim intelligo, poſſe etiam ex ingentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrænatio, vtique hoc ſortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis menſam. Sic eſtur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur. Funeribus ſuis arridendum eſt. An tanti ſit vita, videbimus. Alia iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tam triſte ergaſtulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſeruitute apertam libertati viam. Si æger animus, & ſuo vitio miſer eſt, huic miſerias finire ſecum licet. Dicam & illi, qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorum viſceribus patres ſaturat: Quid gemis demens, quid expectas, vt te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potens aduolet? Quocunque reſpexeris, ibi malorum finis eſt. Vides illum præcipitem locum? illac ad libertatem deſceditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum. Libertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, breuem, retorridam, infelicem? pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum? effugia ſeruitutis ſunt. Nimis mihi operoſos exitus monſtras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris, quod ſit ad libertatem iter? Quælibet in corpore tuo vena.

Cap. xvi. Qvamdiv quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vita, iram in quocunque erimus ſtatu, remoueamus. Pernicioſa eſt ſeruientibus. Omnis enim indignatio in tormentum ſuum proficit, & impe-

imperia grauiora ſentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum iactat, aſtringit: ſic aues viſcum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illidunt. Nullum tam arctum eſt iugum quod non minus lædat ducentem, quam repugnantem. Vnum eſt leuamentum malorum ingentium, pati, & neceſſitatibus ſuis obſequi. Sed cum vtilis ſit ſeruientibus affectuum ſuorum, & huius præcipue rabidi atque effrænis continentia, vtilior eſt regibus. Perierunt omnia, vbi quantum ſuadet ira, fortuna permittit: nec diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, potentia ſtare. Periclitantur enim, vbi eos qui ſeparatim gemunt, communis metus iunxit. Pleroſque itaque modo ſinguli mactauerunt, modo vniuerſi, cum illos conferre in vnum iras publicus dolor coegiſſet. Atqui plerique ſic iram quaſi inſigne regium exercuerunt, ſicut Darius, qui primus poſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixiſſet, Orientem cingentibus, rogatus ab Obazo nobili ſene, vt ex tribus liberis vnum in ſolatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quam rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum, & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet.

CAP. XVII. AT quanto Xerxes facilior, qui Pythio, quinque filiorum patri, vnius vacationem petenti, quem vellet, eligere permiſit: deinde quem elegerat, in partes duas diſtractum ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum, victus & late longeque fuſus ac ſtratam vbique ruinam ſuam cernens, medius inter ſuorum cadauera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum, qui Clitum cariſſimum ſibi & vna educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem ſua parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Perſicam ſeruitutem tranſeuntem. Nam Lyſimachum æque familiarem ſibi, leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc, cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam Teleſphorum Rhodium

amicum ſuum decurtatum, cum aures illi naſumque abſcidiſſet in cauea velut nouum animal aliquod & inuſitatum diu pauit: cum oris detruncati mutilatique deformitas humanã faciem perdidiſſet. Accedebat fames, & ſqualor & illuuies corporis, in ſtercore ſuo deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſque, quas in vſum pedum anguſtiæ loci cogebant. Lateribus verò attritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma eius viſcentibus. Factuſque pœna ſua monſtrum, miſericordiam quoque amiſerat. tamen cum diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſſimilior erat qui faciebat.

CAP. XVIII. VTINAM iſta ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, ſuppliciorum irarumque barbaria tranſiiſſet. M. Mario, cui vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui ture & vino Romanus populus ſupplicabat, L Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit, & quaſi totiens occideret, quotiens vulnerabat, paulatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij miniſter? Quis, niſi Catilina, iam in omne facinus exercens? ſic illum ante buſtum Q. Catuli carpebat, grauiſſimus mitiſſimi viri cineribus: ſupra quos vir mali exempli, popularis tamen, & non tam immerito quam nimiſ amatus, per ſtillicidia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur: Sylla, qui iuberet: Catilina, qui faceret: Sed indigna reſp. quæ in corpus ſuum pariter & hoſtium & ciuium gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? Modo C. Cæſar Sextum Papinium, cui pater erat conſularis, Bellenum Baſſum quæſtorem ſuum procuratoris ſui filium, aliosque & equites Romanos & Senatores vno die flagellis cecidit, torſit, non quæſtionis, ſed animi cauſa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat, vt in xyſto maternorum hortorum, qui porticum à ripa ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis cum matronis atque aliis ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum aut priuatum, aut publicum, vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem expectare? Denique ne ſenatores populi Romani ſoleatus occideret.

CAP. XIX. QVAM ſuperbæ fuerit crudelitatis, ad

rem

rem pertinet ſcite: quanquam aberrare aliquando poſſumus videri, & in deuium exire: ſed hoc ipſum pars erit iræ ſuper ſolita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores: ipſe effecit vt dici poſſet, Solet fieri. Torſerat per omnia, quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, talaribus, eculeo, igne, vultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur, magnam rem, ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, inter verbera & flammas diuiſit, homo qui de toto ſenatu trucidando cogitabat: qui optabat vt populus Romanus vnam ceruicem haberet, vt ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in vnum ictum & in vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quam nocturnum ſupplicium? Cum latrocinium tenebris abſcondi ſoleat, animaduerſiones, quo notiores ſunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur mihi: Quod tantopere admiraris, iſti beluæ quotidianum eſt, ad hoc viuit, ad hoc vigilat. Nemo certè inuenietur alius, qui imperauerit his in quos animaduerti iubebat, os inſerta ſpongia includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui vnquam morituro non eſt relictum, qua gemeret? timuit, ne quam liberiorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. Sciebat autem innumerabilia eſſe quæ obiicere illi nemo niſi periturus auderet. Cum ſpongiæ non inuenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperauit. Quæ iſta ſæuitia eſt? Liceat vltimum ſpiritum trahere: Da exituræ animæ locum: liceat illam non per vulnus emittere.

Cap. xx. Adiicere his longum eſt quot patres quoque occiſorum eadem nocte, dimiſſis per domos centurionibus confecit: id eſt, homo miſericors, luctu liberauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum, propoſitum eſt ſcribere: quæ non tantum viritim furit, ſed gentes totas lacinat, ſed vrbes ſed flumina exuta ab omni ſenſu doloris conuerberat. Sicut rex Perſarum, totius populi nares recidit in Syria: inde Rhinocolura loci nomen eſt. Perculiſſe illum iudicas, quod non tota capita præcidit? Nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium Macrobij appellantur. In hos enim, quia non ſupinis manibus exceperant ſeruitutem, miſſiſque legatis libera reſpōſa dederant,

quæ contumelioſa reges vocant, Cambyſes fremebat,& non prouiſis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui intra primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primo tenerrima frondium & cacumine arborum,tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat. Poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo,decimum quemque ſortiti alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem: tum demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur,cum ſortirentur milites eius, quis male periret, quis peius viueret.

Cap. xxi. Hic iratus fuit genti,& ignotæ & immeritæ, ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus feſtinaret ad bellum,cuius maxima momenta in occaſionibus ſunt, Gynden late fuſum amnem vado tranſire tentauit:quod vix tutum eſt etiam cum ſenſit æſtatem,& ad minimum deductus eſt. Ibi vnus ex his equis qui trahere regium currum albi ſolebant,abreptus, vehementer commouit regem. Iurauit itaque amnem illum regiis equis meatum auferentem, eo ſe redacturum, vt tranſiri calcarique etiam à fœminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum,& tamdiu aſſedit operi,donec c.& lxxx. cuniculis diuiſum alueum in ccc. & lx. riuos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna in vanis rebus iactura,& militum ardor,quem inutilis labor fregit; & occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit.

Cap. xxii. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam in Herculanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illa cuſtodita erat,diruit,fecitq; eius per hoc notabilem fortunam.Stantem enim prænauigabamus:nunc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla,

quæ

quæ vires, quam illa è contrario, quæ ſequaris, moderata, lenia, quibus nec ad iraſcendum cauſa defuit, nec ad vlciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quã duos manipulares duci iubere, quæ incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſime & libentiſſime faciunt, de rege ſuo male exiſtimant. Audierat omnia Antigonus, vtpote cum inter dicentes & audientem palla intereſſet: quam ille leuiter cõmouit, &, Longius, inquit, diſcedite, ne vos rex audiat. Idem quadã nocte cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos in illud iter & inextricabile lutum deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur, explicuiſſet: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miſerias incidiſtis: Ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta quam ciuium tulit. Itaque cum in paruulo quodã caſtello Græci obſiderentur, & fiducia loci contemnentes hoſtem multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum naſum deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni ſpero: in caſtris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fama domuiſſet, captis ſic vſus eſt vt eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubiiceret: id quoque ſe negauit facturum fuiſſe, niſi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retuli, alterum feræ obiecit, alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus eſt, vixit.

CAP. XXIII. Non habuit hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. Nam ſi qua alia in Philippo virtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, *Parrheſiaſtes* ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat. Audita benigne legatione, Philippus: Dicite, inquit, mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum? Excepit Demochares: Te, inquit, ſuſpendere. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt: quos Philippus conticeſcere

iuſſit, & Therſiten illum ſaluum incolumemque dimittere. At vos ceteri legati, inquit, nuntiate Athenienſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quam qui impunè dicta audiunt. Multa & diuus Auguſtus digna memoria fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperaſſe. Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in vxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt temeraria vrbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, vt moderatius lingua vteretur: perſeueranti domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pollionis Aſinij conſenuit, ac tota ciuitate dilectus eſt. Nullum illi limen præcluſa Cęſaris domus abſtulit: hiſtorias poſtea quas ſcripſerat, recitauit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continentes in ignem poſuit. Inimicitias geſſit cum Cæſare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo quaſi fulguritũ refugit. Fuit qui præberet tam altè cadenti ſinũ. Tulit hoc, vt dixi, Cæſar, patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus ſuis rebuſque geſtis manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, θηριοτροφεῖς. Paranti demum excuſationem: obſtitit. Fruere, inquit, mi Pollio, fruerę. Et cum Pollio diceret: Si iubes Cæſar, ſtatim illi domo mea interdicam. Hoc me, inquit, putas facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habuerat cauſam deſinendi, quam quod Cæſar cœperat.

CAP. XXIV. DICAT itaque quiſque ſibi, quotiens laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? Illi tamen impunè maledictum eſt. Nunquid in domo mea plus poſſum, quam toto orbe terrarum diuus Auguſtus potuit? Ille tamen contentus fuit, à conuiciatore ſuo ſecedere. Quid eſt, quare ego ſerui mei hilarius reſponſum & contumaciorẽ vultum, & non peruenientem vſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? Quis ſum, cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus, extraneum libertas, domeſticum familiaritas. Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alios offendit? feramus quod diu tulimus.

mus. Amicus eſt? fecit quod noluit. Inimicus eſt? fecit quod debuit. Prudentiori cedamus: ſtultiori remittamus. Pro quocunque illud reſpondeamus nobis, Sapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibi ipſi excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitate in aliquod feruidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas dum vitat, incidat.

Cap. xxv. Qvomodo homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit acerba funera etiam ex regia duci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccant, cuius non error bonam cauſam habet? Reſpiciamus, quotiens adoleſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpacium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. Se ipſe caſtigabit. Denique dabit pœnas. Non eſt quod cum illo paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altius ſteterit quiſquis deſpexit laceſſentes. Proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit. Sic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet quodam amplexu ſummum bonum. Nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quàm vt ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. Plus mihi nocitura eſt ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus eſt: iſta quouſque me latura ſit, incertum eſt.

Cap. xxvi. Non poſſum, inquis, pati. Graue eſt, iniuriam ſuſtinere. Mentiris. Quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui poteſt iram? Adiice nunc, quod id agis vt iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum proteruas manus? nempe quia videtur neſcire, quid faciunt. Quid intereſt, quo quiſque vitio fiat imprudens?

imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis, impune illi erit? Puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam grauius afficitur, quam qui ad ſupplicium pœnitentiæ traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium accidentium æqui iudices ſimus. Iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis obiecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec rufus crinis & coactus in nodum, apud Germanos. Vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. Et iſta quæ retuli, vnius regionis atque anguli conſuetudo defendit. Vide nunc, quanto in his iuſtior venia ſit, quæ per totum genus humanum vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Peſtilentia eſt. Placidiores itaque inuicem ſimus. Mali inter malos viuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. Sed iam aliquem fortaſſe non læſiſti: ſed lædes.

Cap. xxvii. Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inſpice mentis tuæ habitum, etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam, quam vlciſci? Multum temporis vltio abſumit. Multis ſe iniuriis obiicit, dum vna dolet. Diutius iraſcimur omnes, quam lædimur. Quanto melius eſt, abire in diuerſum, nec vitia vitiis componere. Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quam iniquus eſt, apud quem hominem eſſe, ad impetrãdam veniam nocet? Deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc enim primum, hoc enim extremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit: Iterum non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius; & tota via inter errores volutabitur. Manſuete immanſueta tractanda ſunt. Quod in

luctu

luctu dici ſolet, efficaciſſimè & in ira dicetur: Vtrum aliquando deſines an nunquam? Si aliquando, ſatius eſt iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin ſemper hæc cogitatio durabit, vides quam impacatam tibi denunties vitam. Qualis enim erit ſemper tumentis?

Cap. xxviii. Adiice nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſua ſponte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. Quanto ſatius eſt à re illam vinci quàm à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim cauſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio: & nouis ſubinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operam: quam circũſpicere quid alicui poſſis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas: cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes? Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpè nimia vis cædentis aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ eſt nacta materiam. Adiice nunc, quod nihil tam imbecille natum eſt, vt ſine elidentis periculo pereat. Imbecillos valentiſſimis alias dolor: alias caſus exæquat. Quid, quod pleraque eorum propter quæ iraſcimur, offendunt nos magis quam lædunt. Multum autem intereſt, vtrum aliquis voluptati meæ obſtet, an deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrum aliquis auferat, an neget, vtrum ſpem noſtram præcidat, an differat: vtrum contra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam verò non tantum iuſtas cauſas ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoſcimus id facientibus: quod niſi facerent, improbaremus. Immo, quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exiſtimamus; de faciente, male.

Cap. xxix. At mehercules vir magnus ac iuſtus, fortiſſimum quemque ex hoſtibus ſuis & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit & talem ſibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto verò turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captiuus in ſeruitutem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit; ſi ex otio piger equum vehiculumque domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſeruitute vrbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, vtrum aliquis non poſſit, an nolit. Multos abſoluemus ſi cœperimus ante iudicare quàm iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. Deinde quamuis vana nos concitauerint, perſeueramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſa: & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam, & augemus, quaſi argumentum ſit iuſtè iraſcendi grauiter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quàm leuia ſint, quàm innoxia. Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes.

Cap. xxx. Frivolis turbamur, & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit. Vrſos leoneſque mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternuntur ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingeniis euenit: rerum ſuſpicione feriuntur: adeo quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia, in quibus frequentiſſima certè acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quam mẽte concepimus, quam quæ alij tulerint: cùm vtriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. Nunquam erit felix quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui quàm debui. Hæc pars maximè metuenda eſt. Hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque inuaſuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt quàm inimici, quorũ non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidẽ ille: neque enim quiſquã liberalius victoria vſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicauit, niſi diſpenſan-

penſandi poteſtatem: ſed quemadmodũ ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque ſtrictis circa ſellam ſuam gladiis commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paulo ante ſuarum partium defenſorem, alioſque poſt Pompeium demum Pompeianos.

Cap. xxxi. Haec res ſua in reges arma conuertit, fidiſſimoſque eo compulit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti ſua placent. Inde diis quoque iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quantũ ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamẽ importunitas hominum eſt, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam, ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces: ſed non fecit ordinarium conſulem. A me numerari voluit annum: ſed deeſt mihi ad ſacerdotium. Cooptatus in collegium ſum: ſed cur in vnum? Conſummauit dignitatem meam: ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ debebat alicui dare, de ſuo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepiſti. Reliqua expecta & nõdum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in animo amici tui lætare. Multi te vincunt? Conſidera, quanto antecedas plures quam ſequaris.

Cap. xxxii. Quod ſit in te maximum vitium quæris? Falſas rationes conficis: data magno æſtimas, accepta paruo: Aliud in alio nos deterreat. Quibuſdam timeamus iraſci, quibuſdam vereamur, quibuſdam faſtidiamus. Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frangere? Non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa abierit, tunc videbimus quanti ſit iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, caſtigandã flagris leuiorib. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quã omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quam ſumere ingentem animum,

& hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberóſque committit, venena miſcet gladios tam percuſſoribus quàm legionibus tradit. Hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. Propter hanc vxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba. Reges ſæuiunt, rapiuntque, & ciuitates longo ſæculorum labore conſtructas euertunt, vt aurum argentumque in cinere vrbium ſcrutentur.

CAP. XXXIII. LIBET intueri fiſcos in angulo iacentes. Hi ſunt propter quos oculi clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant: euocati ex longinquis regionibus iudices ſedent, iudicaturi, vtrius iuſtior auaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter vſuram haut milleſimam, valetudinarius fœnerator diſtortis pedibus, & manibus ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cùm maximè depromimus, pecuniam proferas: ſi in medium proiicias, quicquid theſauri tegunt, auaritia iterum ſub terras referente quæ male egeſſerat, omnem iſtam congeriem dignam non putem, quæ frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrymas educunt?

CAP. XXXIV. CEDO nunc perſequere cetera, cibos, potiones, horumque cauſa paratam ambitionem, munditias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter iniurias naturæ numeretur ſermo homini datus. Crede mihi: leuia ſunt, propter quæ non leuiter excandeſcimus, qualia quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quod exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu ſpe ſuprema captatum criminatus

tus eſt: hic ſcortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque odij cauſa eſt, idem velle.

CAP. XXV. ITER anguſtum rixas tranſeuntium concitat; diffuſa & latè patens via, ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Reſpondiſſe tibi indignaris libertum, & vxorem, & clientem. Deinde idem de Republ libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat, coram domino? inquis. Immo coram patrefamilias. Quid clamas? Quid vociferaris? Quid flagella media cœna petis, quod ſerui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? In hoc habes aures, vt non modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaque accipiant. Et riſum audias oportet: & fletum: & blanditias, & lites: & proſpera, & triſtia: & hominum voces, & fremitus animalium, latratuſque. Quid miſer expaueſcis ad clamorem ſerui, ad tinnitum æris, ad ianuæ impulſum? cùm tam delicatus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos: qui non minus faſtidio laborant, ſi malè inſtituti ſunt. macula offenduntur & ſordibus, & argento parum ſplendido & ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui nō ferunt niſi varium ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam næuis, qui nolunt domi niſi auro precioſa calcare: æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſaſque ſemitas ſpectant, & maiorem partem occurrentium ſqualidam, parietes inſularum exeſos, ruinoſos, inæquales.

CAP. XXXVI. QUID ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi moueat, quam opinio illic æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. Natura patientes ſunt, ſi animus illos deſinat corrumpere, qui quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, vt conſummato die, cùm ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quod hodie malum tuum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? qua parte melior es? Definet i-

ra, & erit moderatior quæ ſciet ſibi quotidie ad iudicem eſſe veniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur, quam tranquillus, altus ac liber, cùm aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſorque ſecretus cognoſcit de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſam dico. Cum ſublatū è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor, moris iam mei conſcia, totū diem mecū ſerutor, facta ac dicta mea remetior Nihil mihi ipſe abſcondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere: Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pugnacius locutus es. Noli poſtea congredi cū imperitis Nolunt diſcere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuiſti quam debebas? itaque nō emendaſti, ſed offendiſti. De cetero vide, non tantum an verum ſit quod dicis ſed an ille cui dicitur, veri patiens ſit.

Cap. xxxvii. Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrimè patitur. In cōuiuio quorundam te ſales, & in dolorem tuum iacta verba tetigerunt? vitare vulgarem conuictum memento. ſolutior eſt poſt vinum licentia: quia ne ſobriis quidem pudor eſt. Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario cauſidici alicuius, aut diuitis, quod intrantem ſubmouerat: & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo cathenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo manſueſcis. Recede longius, & ride. Nunc ille aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limen obſeſſum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatuſque eſt. & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo, multa eſſe tibi patienda. Nunquis ſe hieme algere miratur? Nunquis in mari nauſeare, in via concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco poſitus iraſci cœpiſti conuiuatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt, quam lecti premas partem? Honeſtiorem te aut turpiorem poteſt facere puluinus? Non æquis quendam oculis vidiſti, quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius quo nō delectaris odiſſet: & Hortenſius ſimultates tibi indiceret &

Cicero,

Cicero,ſi derideres carmina eius,inimicus eſſet.

CAP. XXXIIX. Vis tu æquo animo pati candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quam Diogeni philoſopho Stoico? Cui de ira cum maxime differenti, adoleſcens proteruus inſpuit, tulit hoc ille leniter ac ſapienter. Non quidem,inquit,iraſcor: ſed dubito tamen,an iraſci oporteat. Cato noſter melius: cui cum cauſam agenti,in frõtem mediam,quantũ poterat attracta pingui ſaliua,inſpuiſſet Lentulus, ille patrũ noſtrorũ memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem,&, Affirmabo,inquit, omnibus,Lentule,falli eos qui te negant os habere. Contigit iam nobis,Nouate,bene componere animum,ſi aut non ſentit iracundiam,aut ſuperior eſt.

CAP. XXXIX. Videamus quomodo alienam iram leniamus: nec enim ſani eſſe tantum volumus, ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere; ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatium,remedia in remiſſionib. proſunt: nec oculos tumentes tentabimus,vim rigentem mouendo recitaturi,nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum,quies curat. Quantulum,inquit,prodeſt remediũ tuum, ſi ſua ſponte deſinentem iram placat? Primum, vt citius deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat: ipſum quoque impetum,quem non audet lenire,fallet. Remouebit omnia vltionis inſtrumenta. Simulabit iram,vt tanquam adiutor & doloris comes plus auctoritatis in conſilijs habeat:moras nectet:& dum maiorem quærit pœnam, præſentem differet. Omni arte requiẽ furori dabit. Si vehementior erit: aut pudorem illi cui non reſiſtat,incutiet, aut metum. Si infirmior: ſermones inferet, vel gratos vel nouos; & cupiditate cognoſcendi auocabit. Medicum aiunt,cum regis filiam curare deberet nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leuiter fouet,ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem quia non expectauit,dolorem tulit.

CAP. XL. QVAEDAM non niſi decepta ſanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri: vide ne magnitudo animi tui,creditumque apud pleroſque robur cadat. Indignior mehercule & non inuenio dolendi modũ,ſed tempus expectandum eſt. dabit pœnas. Serua illud in animo tuo,cũ potueris, & pro mora reddes.

Caſtigare verò iraſcentem, & vltro obuiam ire ei, incitare eſt. Variè aggredieris, blandéque: niſi fortè tanta perſona eris, vt poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Auguſtus, cùm cœnaret apud Vedium Pollionem. fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum ad mortem rapi eũ Vedius iuſſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obiici iubebatur, quas ingens piſcina continebat. Quis nõ hoc illum putaret luxuriæ cauſa facere? ſæuitia erat. Euaſit è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pedes: nihil aliud petiturus, quàm vt aliter periret, nec eſca fieret. Motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem mitti, cryſtallina autem omnia coram ſe frangi iuſſit, compleri que piſcinam. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus: bene vſus eſt viribus ſuis. E conuiuio rapi homines imperas, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus eſt, viſcera hominis diſtrahentur? Tantum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas vbi Cæſar eſt?

CAP. XLI. Sic inſtandum potentiæ eſt vt iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, malè tractabilem, ac talem duntaxat, qualem modo retuli: feram, immanem, ſanguinariã, quæ iam inſanabilis eſt, niſi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit præceptorum ſalutarium aſſidua meditatio, actuſque rerum boni, & intenta mens ad vnius honeſti cupiditatem. Conſcientiæ ſatisfiat. nil in famam laboremus: ſequatur vel mala, dum bene merearis. At vulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimul ac æqualitas vitæ fidem facit, non ſegnitiem illam animi eſſe, ſed pacem, veneratur idem illos populus, colítque. Nihil ergo habet in ſe vtile teter ille & hoſtilis affectus. At omnia è contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, membra liberorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cùm ex ira in odium occalluit.

CAP. XLII. Careamus hoc malo, purgemúſque mentẽ, & exſtirpemus radicitus ea vitia, quæ quãuis tenuia vndecũque hæſerint, renaſcentur: & irã non tẽperemus, ſed ex toto remoueamus Quod enim malæ rei tẽperamẽtũ eſt? Poterimus autem. adnitamur modo. Nec vlla res magis pro-

deſit

derit: quam cogitatio mortalitatis. Sibi quiſque vt alteri dicat: Quid iuuat tanquam in æternum genitos iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare? Quid iuuat dies, quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tormentumque transferre? Non capiunt res iſtæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis acceſſimus? Quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. Iam par acerrimũ media mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi conturbamus? Stat ſuper caput fatum, & pereuntis dies imputat, propiuſq; ac propius accedit. Iſtud tempus quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt.

CAP. XLIII. Quin potius vitam breuem colligis, placidamque & tibi & ceteris præſtas? Quin potius amabilem te, dum viuis, omnibus: deſiderabilem, cum exceſſeris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum exterrere viribus tuis tentas? Quid ſeruo? Quid domino? Quid regi? Quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paulũ. Venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula, tauri & vrſi pugnam inter ſe colligatorũ: quos, cum alter alterum vexarit, ſuus confector expectat. Idem facimus. Aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cum victo victorique finis æque maturus immineat. Quieti potius pacatique, quantulumcumque ſupereſt, exigamus. nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium ſoluit: & interuentus feræ, latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidiis? Nunquid amplius illi cui iraſceris, quam mortem optas? Etiam te quieſcente morietur. perdis operam. Facere vis quod futurum eſt. Nolo, inquis, vtique occidere, ſed exilio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quam qui puſulam concupiſcit. hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſilli. ſiue de vltimis ſuppli-

quam vt in eo quod cōtigit deſinant. Gradus à magnis ad maiora fit: & ſpes improbiſſima complectuntur inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe ſe felices: & illa, nihil tam his accedere bonis poſſe, niſi vt perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: ius ſupra omnem iniuriam poſitum: Obuerſatur oculis lætiſſima forma Reipubl. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imoſque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ ſuæ quiſque ſentit, aut expectat maiora minoraque: ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam cui tam valde innocentia ſua placeat, vt non ſtare in conſpectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

CAP. II. ESSE autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocētes ceſſat. Sed primum omnium, ſicut medicinæ apud ægros vſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in perſona quoque innocentium locū: quia interdum fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe virtuti: quoniam quidem cōditione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. Adiice, quod magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgo ignoſcere decet. Nam vbi diſcrimē inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quę ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſſam. Nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quam nulli. Modum tenere debemus Sed quia difficile eſt temperamentum, quicquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc ſuo loco melius dicentur.

CAP. III. NVNC in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumiſſionis. Secunda, quæ naturam clementiæ habitumque demonſtrat. Nam cum ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi

ni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vſu ſuam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt; non ſolum inter nos, qui hominem ſociale animal, communi bono genitum videri volumus; ſed etiam inter illos, qui hominem voluptati donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem ſuam ſpectant. Nam ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quàm regem aut principem decet. Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera vis eſt, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt; cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur: quo procedente, non, tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſiliret, diffugiūt ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim aduolāt, obiicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circunfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique reges & ſe ſuaque iactandi, quocunque deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc vilitas ſui eſt aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo ſeruit, & cum hoc tanto maius tantoque ſpecioſus ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt: illum hæc cutis munit: illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus: cum ille imperauit; ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſa ſcrutamur; ſiue ambitioſus, iamdudum dexteram flammis obiecimus, aut voluntarie ſubſiluimus: ſic hæc immenſa multitudo, vnius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis

quæ contumelioſa reges vocant, Cambyſes fremebat,& non prouiſis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui intra primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumine arborum, tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat. Poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum quemque ſortiti alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet, donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem: tum demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur, cum ſortirentur milites eius, quis male periret, quis peius viueret.

CAP. XXI. Hic iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occaſionibus ſunt, Gynden late fuſum amnem vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt etiam cum ſenſit æſtatem, & ad minimum deductus eſt. Ibi vnus ex his equis qui trahere regium currum albi ſolebant, abreptus, vehementer commouit regem. Iurauit itaque amnem illum regiis equis meatum auferentem, eo ſe redacturum, vt tranſiri calcarique etiam à fœminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec c. & lxxx. cuniculis diuiſum alueum in ccc. & lx. riuos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit; & occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit.

CAP. XXII. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam in Herculanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illa cuſtodita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabilem fortunam. Stantem enim prænauigabamus: nunc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla,

quæ

quæ vires, quam illa è contrario, quæ ſequaris, moderata, lenia, quibus nec ad iraſcendum cauſa defuit, nec ad vlciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quã duos manipulares duci iubere, quæ incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſime & libentiſſime faciunt, de rege ſuo male exiſtimant. Audierat omnia Antigonus, vtpote cum inter dicentes & audientem palla intereſſet: quam ille leuiter cõmouit, &, Longius, inquit, diſcedite, ne vos rex audiat. Idem quadã nocte cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos in illud iter & inextricabile lutum deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur, explicuiſſet: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miſerias incidiſtis: Ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta quam ciuium tulit. Itaque cum in paruulo quodã caſtello Græci obſiderentur, & fiducia loci contemnentes hoſtem multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum naſum deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni ſpero: in caſtris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fama domuiſſet, captis ſic vſus eſt vt eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubiiceret: id quoque ſe negauit facturum fuiſſe, niſi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retuli, alterum feræ obiecit, alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus eſt, vixit.

Cap. XXIII. Non habuit hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. Nam ſi qua alia in Philippo virtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, *Parrheſiaſtes* ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat. Audita benigne legatione, Philippus: Dicite, inquit, mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum? Excepit Demochares: Te, inquit, ſuſpendere. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt: quos Philippus conticeſcere

iuſſit, & Therſiten illum ſaluum incolumemque dimittere. At vos ceteri legati, inquit, nunciate Athenienſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quam qui impunè dicta audiunt. Multa & diuus Auguſtus digna memoria fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperaſſe. Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in vxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt temeraria vrbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, vt moderatius lingua vteretur: perſeueranti domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pollionis Aſinij conſenuit, ac tota ciuitate dilectus eſt. Nullum illi limen præcluſa Ceſaris domus abſtulit: hiſtorias poſtea quas ſcripſerat, recitauit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continentes in ignem poſuit. Inimicitias geſſit cum Cæſare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo quaſi fulguritū refugit. Fuit qui præberet tam altè cadenti ſinū. Tulit hoc, vt dixi, Cæſar, patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus ſuis rebuſque geſtis manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, θηριοτροφεῖς. Paranti demum excuſationem: obſtitit. Fruere, inquit, mi Pollio, fruerę. Et cum Pollio diceret: Si iubes Cæſar, ſtatim illi domo mea interdicam Hoc me, inquit, putas facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habuerat cauſam deſinendi, quam quod Cæſar cœperat.

Cap. xxiv. Dicat itaque quiſque ſibi, quotiens laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? Illi tamen impunè maledictum eſt. Nunquid in domo mea plus poſſum, quam toto orbe terrarum diuus Auguſtus potuit? Ille tamen contentus fuit, à conuiciatore ſuo ſecedere. Quid eſt, quare ego ſerui mei hilarius reſponſum & contumaciorē vultum, & non peruenientem vſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? Quis ſum, cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus, extraneum libertas, domeſticum familiaritas. Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alios offendit? feramus quod diu tulimus.

mus. Amicus eſt? fecit quod noluit. Inimicus eſt? fecit quod debuit. Prudentiori cedamus: ſtultiori remittamus. Pro quocunque illud reſpondeamus nobis, Sapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibi ipſi excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitate in aliquod feruidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas dum vitat, incidat.

Cap. xxv. Qvomodo homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit acerba funera etiam ex regia duci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccant, cuius non error bonam cauſam habet? Reſpiciamus, quotiens adoleſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpacium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. Se ipſe caſtigabit. Denique dabit pœnas. Non eſt quod cum illo paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altius ſteterit quiſquis deſpexit laceſſentes. Proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit. Sic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet quodam amplexu ſummum bonum. Nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quàm vt ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. Plus mihi nocitura eſt ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus eſt: iſta quouſque me latura ſit, incertum eſt.

Cap. xxvi. Non poſſum, inquis, pati. Graue eſt, iniuriam ſuſtinere. Mentiris. Quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui poteſt iram? Adiice nunc, quod id agis vt iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba, puerorum proteruas manus? nempe quia videtur neſcire, quid faciunt. Quid intereſt, quo quiſque vitio fiat imprudens?

imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis, impune illi erit? Puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam grauius afficitur, quam qui ad ſupplicium pœnitentiæ traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium accidentium æqui iudices ſimus. Iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis obiecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec rufus crinis & coactus in nodum, apud Germanos. Vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. Et iſta quæ retuli, vnius regionis atque anguli conſuetudo defendit. Vide nunc, quanto in his iuſtior venia ſit, quæ per totum genus humanum vulgata ſunt Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Peſtilentia eſt. Placidiores itaque inuicem ſimus. Mali inter malos viuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. Sed iam aliquem fortaſſe non læſiſti: ſed lædes.

Cap. XXVII. Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inſpice mentis tuæ habitum, etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam, quam vlciſci? Multum temporis vltio abſumit. Multis ſe iniuriis obiicit, dum vna dolet. Diutius iraſcimur omnes, quam lædimur. Quanto melius eſt, abire in diuerſum, nec vitia vitiis componere. Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quam iniquus eſt, apud quem hominem eſſe ad impetrãdam veniam nocet? Deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc enim primum, hoc enim extremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit: Iterum non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius; & tota via inter errores voluabitur. Manſuete immanſueta tractanda ſunt. Quod in

luctu

luctu dici ſolet, efficaciſſimè & in ira dicetur: Vtrum aliquando deſines an nunquam? Si aliquando, ſatius eſt iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin ſemper hæc cogitatio durabit, vides quam impacatam tibi denunties vitam. Qualis enim erit ſemper tumentis?

Cap. xxviii. Adiice nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſua ſponte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. Quanto ſatius eſt à te illam vinci quàm à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim cauſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio: & nouis ſubinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operam: quam circũſpicere quid alicui poſſis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas: cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes? Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpe nimia vis cædentis aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ eſt nacta materiam. Adiice nunc, quod nihil tam imbecille natum eſt, vt ſine clidentis periculo pereat. Imbecillos valentiſſimis alias dolor: alias caſus exæquat. Quid, quod pleraque eorum propter quæ iraſcimur, offendunt nos magis quam lædunt. Multum autem intereſt, vtrum aliquis voluptati meæ obſtet, an deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrum aliquis auferat, an neget, vtrum ſpem noſtram præcidat, an differat: vtrum contra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam verò non tantum iuſtas cauſas ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoſcimus id facientibus: quod niſi facerent, improbaremus. Immo, quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exiſtimamus; de faciente, male.

Cap.xxix. At mehercules vir magnus ac iuſtus, fortiſſimum quemque ex hoſtibus ſuis & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit & talem ſibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto verò turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captiuus in ſeruitutem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit; ſi ex otio piger equum vehiculumque domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſeruitute vrbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, vtrum aliquis non poſſit, an nolit. Multos abſoluemus ſi cœperimus ante iudicare quàm iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. Deinde quamuis vana nos concitauerint, perſeueramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſa: & quod iniquiſſimum eſt pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam, & augemus, quaſi argumentum ſit iuſtè iraſcendi grauiter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quàm leuia ſint, quàm innoxia. Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes.

Cap.xxx. Frivolis turbamur, & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit. Vrſos leoneſque mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternuntur ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingeniis euenit: rerum ſuſpicione feriuntur: adeo quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia, in quibus frequentiſſima certè acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quam mẽte concepimus, quam quæ alij tulerint: cùm vtriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. Nunquam erit felix quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui quàm debui Hæc pars maximè metuenda eſt. Hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque inuaſuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt quàm inimici, quorũ non expleuerat ſpes inexplebiles Voluit quidẽ ille: neque enim quiſquã liberalius victoria vſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicauit, niſi diſpenſan-

penſandi poteſtatem: ſed quemadmodũ ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque ſtrictis circa ſellam ſuam gladiis commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paulo ante ſuarum partium defenſorem, alioſque poſt Pompeium demum Pompeianos.

Cap. xxxi. Haec res ſua in reges arma conuertit, fidiſſimoſque eo compulit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti ſua placent. Inde diis quoque iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quantũ ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamẽ importunitas hominum eſt, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam, ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces: ſed non fecit ordinarium conſulem. A me numerari voluit annum: ſed deeſt mihi ad ſacerdotium. Cooptatus in collegium ſum: ſed cur in vnum? Conſummauit dignitatem meam: ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ debebat alicui dare, de ſuo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepiſti. Reliqua expecta & nõdum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in animo amici tui lætare. Multi te vincunt? Conſidera, quanto antecedas plures quam ſequaris.

Cap. xxxii. Qvod ſit in te maximum vitium quæris? Falſas rationes conficis: data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. Quibuſdam timeamus iraſci, quibuſdam vereamur, quibuſdam faſtidiamus. Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frangere? Non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa abierit, tunc videbimus quanti ſit iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, caſtigandã flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quã omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quam ſumere ingentem animum,

& hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberóſque committit, venena miſcet gladios tàm percuſſoribus quàm legionibus tradit. Hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. Propter hanc vxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba. Reges ſæuiunt, rapiuntque, & ciuitates longo ſæculorum labore conſtructas euertunt, vt aurum argentumque in cinere vrbium ſcrutentur.

CAP. XXXIII. LIBET intueri fiſcos in angulo iacentes. Hi ſunt propter quos oculi clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant: euocati ex longinquis regionibus iudices ſedent, iudicaturi, vtrius iuſtior auaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter vſuram haut milleſimam, valetudinarius fœnerator diſtortis pedibus, & manibus ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cùm maximè depromimus, pecuniam proferas: ſi in medium proiicias, quicquid theſauri tegunt, auaritia iterum ſub terras referente quæ male egeſſerat, omnem iſtam congeriem dignam non putem, quæ frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrymas educunt?

CAP. XXXIV. CEDO nunc perſequere cetera, cibos, potiones, horumque cauſa paratam ambitionem, munditias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter iniurias naturæ numeretur ſermo homini datus. Crede mihi, leuia ſunt, propter quæ non leuiter excandeſcimus, qualia quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quod exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu ſpe ſuprema captatum criminatus

tus eſt: hic ſcortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque odij cauſa eſt, idem velle.

Cap. xxv. Iter anguſtum rixas tranſeuntium concitat; diffuſa & latè patens via, ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Reſpondiſſe tibi indignaris libertum, & vxorem, & clientem. Deinde idem de Republ. libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat, coram domino? inquis. Immo coram patrefamilias. Quid clamas? Quid vociferaris? Quid flagella media cœna petis, quod ſerui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? In hoc habes aures, vt non modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaque accipiant. Et riſum audias oportet, & fletum: & blanditias, & lites: & proſpera, & triſtia: & hominum voces, & fremitus animalium, latratuſque. Quid miſer expaueſcis ad clamorem ſerui, ad tinnitum æris, ad ianuæ impulſum? cùm tam delicatus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos: qui non minus faſtidio laborant, ſi malè inſtituti ſunt. macula offenduntur & ſordibus, & argento parum ſplendido & ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui nō ferunt niſi varium ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam næuis, qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare: æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſaſque ſemitas ſpectant, & maiorem partem occurrentium ſqualidam, parietes inſularum exeſos, ruinoſos, inæquales.

Cap. xxvi. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi moueat, quam opinio illic æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. Natura patientes ſunt, ſi animus illos deſinat corrumpere, qui quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, vt conſummato die, cùm ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quod hodie malum tuum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? qua parte melior es? Deſinet i-

ra, & erit moderatior quæ ſciet ſibi quotidie ad iudicem eſſe veniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur, quam tranquillus, altus ac liber, cùm aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſorque ſecretus cognoſcit de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſam dico. Cum ſublatũ è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor, moris iam mei conſcia, totũ diem mecũ ſcrutor, facta ac dicta mea remetior Nihil mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere: Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pugnacius locutus es. Noli poſtea congredi cũ imperitis Nolunt diſcere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuiſti quam debebas? itaque nõ emendaſti, ſed offendiſti. De cetero vide, non tantum an verum ſit quod dicis ſed an ille cui dicitur, veri patiens ſit.

Cap. xxxvii. Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrimè patitur. In cõuiuio quorundam te ſales, & in dolorem tuum iacta verba tetigerunt? vitare vulgarem conuictum memento. ſolutior eſt poſt vinum licentia: quia ne ſobriis quidem pudor eſt. Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario cauſidici alicuius, aut diuitis, quod intrantem ſubmouerat: & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo cathenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo manſueſcis. Recede longius, & ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limen obſeſſum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatuſque eſt. & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo, multa eſſe tibi patienda. Nunquis ſe hieme algere miratur? Nunquis in mari nauſeare, in via concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco poſitus iraſci cœpiſti conuiuatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt, quam lecti premas partem? Honeſtiorem te aut turpiorem poteſt facere puluinus? Non æquis quendam oculis vidiſti, quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius quo nõ delectaris odiſſet: & Hortenſius ſimultates tibi indiceret &

Cicero,

Cicero,ſi derideres carmina eius,inimicus eſſet.

Cap. xxxiix. Vis tu æquo animo pati candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quam Diogeni philoſopho Stoico? Cui de ira cum maxime diſſerenti, adoleſcens proteruus inſpuit, tulit hoc ille leniter ac ſapienter. Non quidem,inquit,iraſcor: ſed dubito tamen,an iraſci oporteat. Cato noſter melius: cui cum cauſam agenti,in frõtem mediam,quantũ poterat attracta pingui ſaliua, inſpuiſſet Lentulus, ille patrũ noſtrorũ memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem,&, Affirmabo,inquit, omnibus,Lentule,falli eos qui te negant os habere. Contigit iam nobis,Nouate,bene componere animum,ſi aut non ſentit iracundiam,aut ſuperior eſt.

Cap. xxxix. Videamus quomodo alienam iram leniamus: nec enim ſani eſſe tantum volumus, ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere; ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatium,remedia in remiſſionib. proſunt: nec oculos tumentes tentabimus,vim rigentem mouendo recitaturi,nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum,quies curat. Quantulum,inquit,prodeſt remediũ tuum, ſi ſua ſponte deſinentem iram placat? Primum, vt citius deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat: ipſum quoque impetum,quem non audet lenire,fallet. Remouebit omnia vltionis inſtrumenta. Simulabit iram,vt tanquam adiutor & doloris comes plus auctoritatis in conſilus habeat:moras nectet:& dum maiorem quærit pœnam, præſentem differet. Omni arte requiẽ furori dabit. Si vehementior erit: aut pudorem illi cui non reſiſtat,incutiet, aut metum.Si infirmior: ſermones inferet, vel gratos vel nouos; & cupiditate cognoſcendi auocabit. Medicum aiunt,cum regis filiam curare deberet nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leuiter fouet,ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem quia non expectauit,dolorem tulit.

Cap. xl. Quaedam non niſi decepta ſanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri:vide ne magnitudo animi tui,creditumque apud pleroſque robur cadat. Indignior mehercule & non inuenio dolendi modũ,ſed tempus expectandum eſt. dabit pœnas. Serua illud in animo tuo,cũ potueris, & pro mora reddes.

Caſtigare verò iraſcentem, & vltro obuiam ire ei, incitare eſt. Variè aggredieris, blandéque: niſi fortè tanta perſona eris, vt poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Auguſtus cùm cœnaret apud Vedium Pollionem. fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum ad mortem rapi eũ Vedius iuſſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obiici iubebatur, quas ingens piſcina continebat. Quis nõ hoc illum putaret luxuriæ cauſa facere? ſæuitia erat. Euaſit è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pedes: nihil aliud petiturus, quàm vt aliter periret, nec eſca fieret. Motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem mitti, cryſtallina autem omnia coram ſe frangi iuſſit, complerique piſcinam. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus: bene vſus eſt viribus ſuis. E conuiuio rapi homines imperas, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus eſt, viſcera hominis diſtrahentur? Tantum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas vbi Cæſar eſt?

CAP. XLI. Sic inſtandum potentiæ eſt vt iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, malè tractabilem, ac talem duntaxat, qualem modo retuli: feram, immanem, ſanguinariã, quæ iam inſanabilis eſt, niſi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit præceptorum ſalutarium aſſidua meditatio, actuſque rerum boni, & intenta mens ad vnius honeſti cupiditatem. Conſcientiæ ſatisfiat, nil in famam laboremus: ſequatur vel mala, dum bene merearis. At vulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimul ac æqualitas vitæ fidem facit, non ſegnitiem illam animi eſſe, ſed pacem, veneratur idem illos populus, colítque. Nihil ergo habet in ſe vtile teter ille & hoſtilis affectus. At omnia è contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, membra liberorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cùm ex ira in odium occalluit.

CAP. XLII. Careamus hoc malo, purgemúſque mentẽ, & extirpemus radicitus ea vitia, quæ quãuis tenuia vndecũque hæſerint, renaſcentur: & irã non tẽperemus, ſed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei tẽperamẽtũ eſt? Poterimus autem, adnitamur modo. Nec vlla res magis pro-

derit

derit: quam cogitatio mortalitatis. Sibi quiſque vt alteri dicat: Quid iuuat tanquam in æternum genitos iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare? Quid iuuat dies, quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tormentumque transferre? Non capiunt res iſtæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accerſimus? Quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. Iam par acerrimũ media mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi conturbamus? Stat ſuper caput fatum, & pereuntis dies imputat, propiuſq; ac propius accedit. Iſtud tempus quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt.

CAP. XLIII. Quin potius vitam breuem colligis, placidamque & tibi & ceteris præſtas? Quin potius amabilem te, dum viuis, omnibus: deſiderabilem, cum exceſſeris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum exterrere viribus tuis tentas? Quid ſeruo? Quid domino? Quid regi? Quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paulũ. Venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula, tauri & vrſi pugnam inter ſe colligatorũ: quos, cum alter alterum vexarit, ſuus confector expectat. Idem facimus. Aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cum victo victorique finis æque maturus immineat. Quieti potius pacatique, quantulumcumque ſupereſt, exigamus. nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium ſoluit: & interuentus feræ, latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidiis? Nunquid amplius isti cui iraſceris, quam mortem optas? Etiam te quieſcente morietur. perdis operam. Facere vis quod futurum eſt. Nolo, inquis, vtique occidere, ſed exilio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quam qui puſulam concupiſcit. hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſilli. ſiue de vltimis ſuppli-

bus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iuriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpe tranquilliſſimis pectoribus quoque patientiam extorſit: non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ, dira, ſed frequens magnis imperiis gloria. Conditum, immo conſtrictum apud me ferrum eſt. Sūma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. Nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt. ſeueritatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me cuſtodio, tanquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum, alterius vltima. Alium dignitati donaui, alium humilitati. Quotiens nullam inueneram miſericordiæ cauſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc, Cæſar, prædicare audacter, omnium quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reipub. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. Refertur tibi gratia. Nemo vnus homo vni homini tam carus vnquam fuit, quam tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. Nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris prima tempora loquitur: nec quod te imitari velit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad eum guſtum quem dediſti exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta. Nemo enim poteſt perſonam diu ferre. Ficta cito in naturam ſuam recidunt. quibus veritas ſubeſt, quæque (vt ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in maius meliuſque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum eſſet, quo ſe ſtatim nobilis indoles daret. Iam vota publica in tuto ſunt. Nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt vn-

quam vt in eo quod cõrigit deſinant. Gradus à magnis ad maiora fit: & ſpes improbiſſima complectuntur inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe ſe felices: & illa, nihil tam his accedere bonis poſſe, niſi vt perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: ius ſupra omnem iniuriam poſitum. Obuerſatur oculis lætiſſima forma Reipubl. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imoſque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ ſuæ quiſque ſentit, aut expectat maiora minoraque: ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam cui tam valde innocentia ſua placeat, vt nõn ſtare in conſpectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

Cap. II. Esse autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocẽtes ceſſat. Sed primum omnium, ſicut medicinæ apud ægros vſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in perſona quoque innocentium locũ: quia interdum fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe virtuti: quoniam quidem cõditione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. Adiice, quod magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgo ignoſcere decet. Nam vbi diſcrimẽ inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſſam. Nam tám omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Modum tenere debemus Sed quia difficile eſt temperamentum, quicquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc ſuo loco melius dicentur.

Cap. III. Nvnc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumiſſionis. Secunda, quæ naturam clementiæ habitumque demonſtrat. Nam cum ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi

ni,niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus,quomodo confirmet eam,& vſu ſuam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini conuenire,cum ſit nulla humanior,conſtet neceſſe eſt; non ſolum inter nos, qui hominem ſociale animal, communi bono genitum videri volumus; ſed etiam inter illos, qui hominem voluptati donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem ſuam ſpectant. Nam ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat,& manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis,quàm regem aut principem decet.Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera vis eſt,valere ad nocendum Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt; cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur: quo procedente, non,tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſiliret, diffugiũt ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim aduolãt, obiicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circunfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibuſque conſenſus,ſic protegendi amandique reges & ſe ſuaque iactandi,quocunque deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc vilitas ſui eſt aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo ſeruit,& cum hoc tanto maius tantoque ſpecioſus ſit, ille in occulto maneat tenuis,& in qua ſede latitet incertus, tamen manus,pedes,oculi negotium illi gerunt: illum hæc cutis munit:illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus: cum ille imperauit; ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſa ſcrutamur;ſiue ambitioſus, iamdudum dexteram flammis obiecimus,aut voluntarie ſubſiluimus: ſic hæc immenſa multitudo,vnius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis

niſi conſilio ſuſtineretur.

Cap. IV. Svam itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduerſa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris ſui ſigna vertantur. Ille eſt enim vinculum per quod Reſp. cohæret: ille ſpiritus vitalis, quẽ hæc tot millia trahunt, nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur.

Rege incolumi mens omnibus vna;

Amiſſo, rupere fidem.

Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit hic populus, quam diu ſciet ferre frænos: quos ſi, quando abruperit, vel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit; hæc vnitas & hic maximi imperij contextus in partes multas diſſiliet: idemque huic vrbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes regeſque & quocunque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari vltra priuatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica priuatis potiora ſunt, ſequitur, vt is quoque carior ſit in quem ſe Reſp. conuertit. Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, vt diduci alterum nõ poſſit ſine vtriuſque pernicie. Nam vt illi viribus opus eſt, ita & huic capite.

Cap. V. Longivs videtur receſſiſſe à propoſito oratio mea. At mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum, vides, vt puto, quam neceſſaria clementia ſit. Tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiã improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus. Et ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne vltro quam neceſſe ſit incidas. Eſt ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus, ſecundum naturam, maximè tamen decora Imperatoribus: quãto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum ſæuitia bellum eſt. Cum autem virtutibus inter ſe ſit concordia, nec vlla altera melior aut honeſtior ſit; quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam il-

lum

lum infra quem nihil eſt. Quid enim maius, aut fortius, quàm malam fortunam retundere? Hæc tamen in bona fortuna latiorem locum habet, meliuſque in tribunali quam in plano conſpicitur. Clementia in quamcũque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit. Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt mirabilius, quã eum, cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quam nemo interrogaturus eſt, immo ſi vehementius excanduit nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum iniicere, & poteſtate ſua in melius placidiuſque vti, hoc ipſum cogitantem: Occidere contra legem nemo nõ poteſt: ſeruare nemo præter me. Magnam fortunam magnus animus decet: qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe tranquillumque, & iniurias atque offenſiones ſemper deſpicere. Muliebre eſt, furere in ira. Ferarum vero, nec generoſarum quidem, præmordere & vrgere proiectos. Elephantes leoneſque tranſeunt quæ impulerunt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua, nec inexorabilis ira. Non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat. At ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis, amittere facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur. Seruare proprium eſt excellentis fortunæ: quæ nunquam magis ſuſpici debet, quam cum illi contingit idem poſſe quod diis, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali. Deorum itaque ſibi animum aſſerens princeps, alios ex ciuibus ſuis quia vtiles boni que ſunt, libens videat, alios in numerum relinquat, quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur.

Cap. vi. Cogitate in hac ciuiate, in qua turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur, quotiens aliquid obſtitit, quod curſum eius velut torrentis rapidi moraretur: in qua tribus eodem tempore theatris viæ poſtulãtur, in qua cõſumitur quicquid terris omnibus aratur, quanta ſolitudo, & vaſtitas futura ſit ſi nihil relinquitur, niſi quod iudex ſeuerus abſoluerit. Quotus quiſq; ex quæſitoribus eſt, qui non ea ipſa lege teneatur, qua quærit? Quotus quiſque accuſator vacat culpa? Et neſcio an nẽpe

ad dandam veniam difficilior ſit, quam qui illam petere ſæpius meruit. Peccauimus omnes: alij grauia, alij leuiora, alii ex deſtinato, alij forte impulſi, aut aliena nequitia ablati; alij in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac retinentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, ſed vſque ad extremum æui delinquimus. Etiam ſi quis tam bene purgauit animum, vt nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.

CAP. VII. QVONIAM deorum feci mentionem, optimè hoc exemplum principi conſtituam, ad quod formetur, vt ſe talem eſſe ciuibus, quales ſibi deos velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit vſque ad vltimam infeſta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra haruſpices colligant? Quod ſi dij placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur: quanto æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorque ſit ſereno & puro die, an cum frigoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant. Atqui non alia facies eſt quieti moderatique imperij, quam ſereni cœli & nitentis. Crudele regnum turbidum, tenebriſque obſcurum eſt inter trementes & ad repentinum ſonitum expaueſcentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcuſſo. Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe vindicantibus. Poſſunt enim lædi, dolorque eorum ab iniuria venit. Timent præterea contemptum: & non retuliſſe lædentibus gratiam infirmitas videtur, non clementia. At cui vltio in facili eſt, is omiſſa ea, certam laudem manſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis exercere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere, liberius eſt. Leues inter paria ictus ſunt. Regi vociferatio quoque verborumque intemperantia non ex maieſtate eſt.

CAP. VIII. GRAVE putas, eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent. Iſta, inquis, ſeruitus eſt, non imperiũ. Quid tu? nõ experiris iſtud nobis eſſe, nõ tibi ſeruitutem? Alia conditio eſt eorum, qui in turba, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu lu-

diu luctantur, & vitia tenebras habent. Veſtra facta dictaque rumor excipit:& ideo nullis magis cauẽdum eſt, qualem famam habeant, quam qui qualemcunque meruerint magnam habituri ſunt. Quam multa tibi non licent quæ nobis beneficio tuo licent? Poſſum in qualibet parte vrbi ſolus incedere ſine timore, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius:tibi in tua pace armato viuendum eſt. Aberrare à fortuna tua non potes. obſidet te.& quocunque deſcendis magno apparatu ſequitur. Et hæc ſumma magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri minorem, ſed cum diis tibi communis iſta neceſſitas eſt. Nam illos quoque cœlum alligatos tenet:nec magis illis deſcendere datum eſt. quam tibi:Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt Prodire nobis,ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet:tibi non magis quam ſoli latere contingit.Multa cõtra te lux eſt,omniũ in iſta cõuerſi oculi ſunt. Prodire te putas?oriris:loqui non potes, niſi vt vocem tuam quæ vbique ſunt gentes excipiant. Iraſci non potes niſi vt omnia tremant. Sic neminem potes affligere, niſi vt quicquid circa fuerit quatiatur.Vt fulmina paucorum periculo cadunt. omnium metu: ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrent latius quam nocent:nõ ſine cauſa. Non enim quantum fecerit ſed quantum facturus ſit cogitatur,in eo qui omnia poteſt. Adiice nunc quod priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores. acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequẽs vindicta paucorum odium reprimit,omnium irritat:voluntas oportet ante ſæuiendi, quam cauſa deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorũm genera vt denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberique eorum qui interfecti ſunt, & propinqui, & amici in locum ſingulorum ſuccedunt. Hoc quam verum ſit admonere te exemplo domeſtico volo.

CAP. IX. DIVVS Auguſtus fuit mitis princeps, ſi quis illum à principatu ſuo æſtimare incipiat:in communi quidem Rep. cum hoc ætatis eſſet,quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones in ſinu amicorũ

abſconderat, iam inſidiis M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega proſcriptionis: ſed cum annum quadrageſimum tráſiſſet & in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, L. Cinnam ſtolidi ingenij virum inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & vbi, & quando, quemadmodum aggredi vellet. Vnus ex conſciis deferebat. Conſtituit ſe ab eo vindicare. Conſilium amicorum aduocati iuſſit. Nox illa inquieta erat, cũ cogitaret adoleſcentẽ nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. Pompeij nepotem, damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat cum M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde voces varias emittebat, & inter ſe contrarias: Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſollicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitum caput, tot naualibus, tot pedeſtribus prœliis incolume, poſtquam terra marique pax parta eſt, non occidere conſtituat, ſed immolare? Nam ſacrificantem placuerat adoriri: Rurſus ſilẽtio interpoſito, maiore multo voce, ſibi, quam Cinnæ iraſcebatur. Quid viuis, ſi perire te tam multorum intereſt? Quis finis erit ſuppliciorum? Quis ſanguinis? Ego ſum nobilib. adoleſcentulis expoſitum caput quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi, vt ego non peream, tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illum Liuia vxor. Et admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolẽt: qui vbi vſitata remedia non procedunt, tenent contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti: Saluidienũ Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam, quos tantum auſos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clemẽtia. Ignoſce L. Cinnæ, deprehenſus eſt. Iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi quod aduocatũ inuenerat, vxori quidem gratias egit: renuntiari autem ex templo amicis, quos in conſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad ſe accerſit: dimiſſiſque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnę poni cathedram iuſſiſſet: Hoc, inquit, primum à te peto ne me loquentem interpelles, ne meo ſermone medio proclames. dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te Cinna cum in hoſtium caſtris inueniſſem non factum tantum mihi inimicum, ſed natum ſeruaui,

naui,patrimonium tibi omne cōceſſi. Hodie tam felix es, & tam diues, vt victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cū ad hāc vocē exclamaſſet, procul hāc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras, adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum: cui commiſſum eſſet ferrum. Et cum defixum videret? nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? Malè mehercule cum Republica agatur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio ſuperatus es. Adeo nihil facilius potes, quàm contra Cæſarem aduocare? Cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio, Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Coſſi, & Seruilij ferent, tantumque agmen nobilium, non inania nomina præferentium, ſed eorum qui imaginibus ſuis decori ſunt? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quàm duabus horis locutum eſſe conſtat, cum hanc pœnam, qua ſola erat contentus futurus, extenderet: Vitam, tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die, inter nos amicitia incipiat. Contendamus vtrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas. Poſthæc detulit vltro conſulatum, quæſtus, quod non auderet petere. Amiciſſimum fideliſſimúmque habuit. heres ſolus fuit illi. Nullis amplius inſidiis ab vllo petitus eſt.

Cap. x. Ignovit abauus tuus victis. Nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? Salluſtium, & Cocceios & Duillios, & totam cohortem primam interioris admiſſionis ex aduerſariorum caſtris conſcripſit. Nam Domitios, Meſſallas, Aſinios, Cicerones, & quicquid floris erat in ciuitate, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quàm diu mori paſſus non eſt? Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem: & Pontificatum maximum, non niſi mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illū honorem vocari, quàm ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutē ſecuritatemque perduxit: hæc gratum ac fauorabilem red-

didit, quamuis nondum ſubactis Reipub. ceruicibus manum impoſuiſſet. Hæc hodieque præſtat illi famam, quæ vix viuis principibus ſeruit. Deum eſſe non tanquam iuſſi credimus. bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam cauſam quam quod contumelias quoque ſuas, quæ acerbiores principibus ſolent eſſe, quam iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quod probroſis in ſe dictis arriſit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoſcúque ob adulterium filiæ ſuæ damnauerat, adeo non occidit, vt dimiſſis, quo tutiores eſſent, diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere cum ſcias multos futuros qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur: non dare tantum ſalutem, ſed præſtare.

Cap. XI. Haec Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis vergentibus. In adoleſcentia caluit, arſit ira: multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilium annorum deduxerit ſenectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas: nempe poſt Peruſinas aras & proſcriptiones. Ego vero clementiam non voco laſſam crudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentia cœpit: nullam habere maculam, nunquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate veriſſima animi temperantia, & humani generis incomprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum principũ exemplis corruptum, quantum in ciues ſuos liceat, experiendo tentare, ſed habitare aciem imperij ſui. Præſtitiſti, Cæſar, ciuitatem incruentam, & hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe: eo maius eſt mirabiliuſque, quod nulli vnquam citius gladius commiſſus eſt. Clementia ergo non tantum honeſtiores, ſed tutiores præſtat; ornamentumque imperiorum eſt, ſimul certiſſima ſalus, cum reges conſenuerint, liberiſque ac nepotibus tradiderint regna: tyrannorum execrabilis ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannum & regem? ſpecies

cies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quod tyranni ex voluptate ſæuiunt, reges non niſi ex cauſa ac neceſſitate.

CAP. XII. QVID ergo? non reges quoque occidere ſolent? Sed quotiens id fieri publica vtilitas perſuadet. Tyrannis ſæuitia cordi eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure meritóque præferri multis regibus poteſt. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? Deſcenderit licet è dictatura ſua, & ſe togæ reddiderit: quis tamen vnquam tyrannus tam auide humanum ſanguinem bibit, quam ille, qui ſeptem millia ciuium Romanorum contrucidari iuſſit? Et cum in vicino ad ædem Bellonæ ſedens exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito ſenatu: Hoc agamus, inquit, P. C. Seditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur. Hoc non eſt mentitus: pauci, Syllæ videbantur. Sed mox de Sylla conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcendum ſit, vtique ſi in hoſtile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti tranſierint. Interim hoc quod dicebam clementia efficit vt magnum inter regem tyrannumque diſcrimen ſit: vterque licet non minus armis valletur, ſed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur, alter vt magno timore magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus aſpicit. Contrariis in contraria agitur. Nam & inuiſus eſt, quia timetur, & timeri vult, quia inuiſus eſt, & illo execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, vtitur:

Oderint dum metuant:

ignarus quanta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos aſſiduus vero & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri ſuadet. Si feras lineis & pinna cluſas contineas: eaſdem à tergo eques telis inceſſat: tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabútque formidinem. Acerrima virtus eſt, quam vltima neceſſitas extundit. Relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoque plus ſpei quam periculorum oſtentet. Alioquin vbi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloque regi fi-

da ſunt auxilia, quibus ad communẽ ſalutem vtatur. Glorioſuſque miles (publicæ enim ſecuritati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, vt parentis cuſtos. At illum acerbum & ſanguinarium neceſſe eſt grauentur ſtipatores ſui.

CAP. XIII. NON poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, quibus in tormentis & eculeo & ferramentis ad mortem paratis vtitur, quibus non aliter quàm beſtiis homines obiectat, omnibus reis noxior ac ſollicitior, vt qui homines deoſque teſtes ac vindices facinorum timeat, eo perductus, vt non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cetera vel peſſimum habet crudelitas: perſeuerandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. Quid autem eo infelicius, cui iam eſſe malum neceſſe eſt. O miſerabilem illum, ſibi certè, nam ceteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit, tam externa quàm domeſtica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, nõ liberorum pietati. Qui vbi circumſpexit quæque fecit, quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit, ſæpe mortem timet, ſæpius optat, inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. E contrario is cui curæ ſunt vniuerſa, quamquã alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipublicæ partem tanquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam ſi ex vſu eſt animaduertere: oſtendens quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiam ſuam placide ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens Felix abunde ſibi viſus, ſi fortunam ſuam publicauerit, ſermone affabilis acceſſuque facilis, vultu qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis deſideriis propenſus, & iniquis acerbus, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines ſecreto loquuntur, quæ palàm. Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas inducta recluditur. Bene ſe meriturum de liberis ſuis quiſque non dubitat, quibus tale ſæcum oſtenderit. Hic princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidiis eget arma ornamenti cauſa habet.

CAP. XIV. QVOD ergo officium eius eſt? quod bonorum

norum parentum: qui obiurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam minaciter ſolent, aliquando admonere etiam verberibus. Nunquid aliquid ſanus filium ad primam offenſam exhæredat? niſi magnę & multæ iniurię patientiam euicerint, niſi plus eſt quod timet, quam quod damnat, non accedit ad decretorium ſtylum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam poſitam reuocet: ſimul deplorata eſt, vltima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda peruenit, niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendum eſt: quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione vana adducti. Cetera enim cognomina honori data ſunt. Magnos & Felices & Auguſtos diximus, & ambitioſæ maieſtati quicquid potuimus titulorum congeſſimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellauimus, vt ſciret datam ſibi poteſtatem patriam: quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaque poſt illos ponens. Tarde ſibi pater membra ſua abſcindat: etiam cum abſciderit, reponere cupiat: & in abſcindẽdo gemat, cunctatus multũ diuque. Prope enim eſt vt libenter damnet, qui cito: Prope vt inique puniat, qui nimis. Erixonem equitem Romanũ, memoriâ noſtra, qui filium ſuum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas infeſtis tam patrum quam filiorum manibus eripuit.

Cap. xv. T. Arium qui filium deprehenſum in parricidio, exilio damnauit cauſa cognita, nemo non ſuſpexit quod contentus exilio, & exilio delegato Maſſiliæ, parricidam continuit, & annua illi præſtitit, quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, vt in qua ciuitate nunquam deeſt patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus eſſet: quem is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocauit in conſilium Cæſarem Auguſtum. Venit in priuatos penates. Aſſedit, pars alieni conſilij fuit. Non dixit: Immo in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet, Cæſaris futura erat cognitio, non patris. Audita cauſa excuſſiſque omnibus, & his quę adoleſcẽs pro ſe dixerat, & his quibus arguebatur,

petit vt ſententiam ſuam quiſquis ſcriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur codicilli, iurauit ſe T. Arij hominis locupletis hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, puſillo animo timuit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle, filij damnatione. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona conſcientia. Principes multa debent etiam famæ dare. Iurauit ſe non aditurum hæreditatem. Arius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, ſed Cæſar libertatẽ ſentẽtiæ ſuæ redemit: & poſtquã approbauit gratuitam eſſe ſeueritatẽ ſuã, quod principi ſemper curandum eſt, dixit, relegandum quo patri videretur. Non culeum, non ſerpentes, non carcerem decreuit; memor non de quo cenſeret, ſed, cui in conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit in filio adoleſcentulo, impulſo in id ſcelus, in quo ſe, quod proximum erat ab innocentia, timide geſſiſſet: debere illum ab vrbe & à parentis oculis ſubmoueri.

Cap. xvi. O dignum quem in conſilium patres aduocarent. ô dignum quem coheredem innocentibus liberis ſcriberent. Hæc clementia principem decet, vt quocunque venerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis ſit, vt illum perire non ſentiat qualiſcunque pars imperij eſt. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt vnum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne peſſimus pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos etiam ex leuiſſimis cauſis compeſcet? Vter autem præceptor liberalibus ſtudiis dignior, qui excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non cõſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo oculus hæſerit: an qui monitionibus & verecundia emendare ac docere malit? Tribunum centurionemque da ſæuum; deſertores faciet? quibus tamen ignoſcitur. Nunquid nam æquum eſt, grauius homini & durius imperari, quam imperiatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret domandi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi,

qui-

quique iam exercitatis vtitur ad excitandas vel perſequẽdas feras. Nec crebo illis minatur; contunditur enim animus, & quicquid eſt indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique paſſim cõcedit. Adiicias his licet, tardiora agentes iumenta: quæ cum ad contumelias & miſerias nata ſint, nimia ſæuitia coguntur iugum detrectare.

CAP. XVII. NVLLVM animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandum, quam homo. Nulli magis parcendum. Quid enim ſtultius, quam in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere; peſſima autem condicione hominem eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur. Atqui & morbus animi mollem medicinam deſiderat, ipſumque medentem minime infeſtum ægro. Mali medici eſt, deſperare ne curet. Idem in his, quorum animus affectus eſt facere debebit cui credita ſalus omnium eſt, non cito ſpem proiicere, nec mortifera ſigna pronuntiare. Luctetur cum vitiis, reſiſtat, aliis morbum ſuum exprobret, quoſdam molli curatione decipiat, citius meliuſque ſanaturus, remediis fallentibus. Agat princeps curam, non tantum ſalutis; ſed etiam honeſtæ cicatricis. Nulli regi gloria eſt ex ſæua animaduerſione. Quis enim dubitat poſſe? At contra maxima, ſi vim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit.

CAP. XVIII. SERVIS imperare moderate, laus eſt: & in mancipio cogitandum eſt non quantum illud impune pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura quæ parcere etiam captiuis & pretio paratis iubet. Quanto iuſtius hominibus liberis, ingenuis, honeſtis, non vt mancipiis abuti ſed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita ſeruitus ſed tutela. Seruis ad ſtatuam licet confugere. Cum in ſeruum omnia liceant eſt aliquid quod in hominem licere commune ius vetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quam ſerui ſui, quod murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui ſe aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud quam ſerpentibus obiici iubebat? O hominem mille mortibus dignum: ſiue deuorandos ſeruos, obiiciebat murænis, quas eſurus erat; ſiue in hoc tantum illas alebat, vt ſic aleret! Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonſtran-

tur, inuiſique & deteſtabiles ſunt: ita regum & iniuria latius patet & infamia, atque odium ſæculis traditur. Quanto autem non naſci melius fuit, quàm numerari inter publico malo natos?

CAP. XIX. EXCOGITARE nemo quicquam poterit: quod magis decorum regenti ſit: quam clemētia: quocunque modo is, & quocunque iure præpoſitus cæteris erit. Eo ſcilicet formoſius id eſſe magnificentiuſque fatebimur, quo in maiori præſtabitur poteſtate: quam non oportet noxiam eſſe ſed naturæ legem compoſitam. Natura enim commenta eſt regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere: & ex apibus: quarum regi ampliſſimum cubile eſt, medioque ac tutiſſimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorum operum: & amiſſo rege, totum dilabitur examen. Nec vnquam plus vnum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea inſignis regis forma eſt, diſſimiliſque ceteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime diſtinguitur. iracundiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæuum eſſe, nec vltionem magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Eſt enim illi mos, exerere ſe in paruis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderatior eſſe animus debeat, quanto vehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex eſſet: & ira cum telo ſuo frangeretur: nec ſæpius liceret nocere quam ſemel, nec alienis viribus exercere odia. Facile enim laſſaretur furor, ſi per ſe ſibi ſatisfaceret, & ſi mortis periculo vim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt, timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obſeruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti ſe iudicet: nullumque momētum immune à metu habeat. Hanc aliquis ægram vitam ſuſtinet, cum liceat innoxium, atque ob hoc ſecurum, ſalutarem potentiam, lætis omnibus, tractare? Errat enim, ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcēda eſt. Nō opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec

nec in aſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſæpire. Saluum regem in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt inexpugnabile munimẽtum, amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm viuere optantibus cunctis, & vota nõ ſub cuſtode nuncupantibus? Si paulum valetudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? Nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non ſalute præſidis ſui cõmutatum velit? Omne quod illi contingit, ſibi quoque euenire deputet? In hoc aſſiduis bonitatis argumẽtis probauit non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? Quis ab hoc nõ, ſi poſſit fortunam quoque auertere velit, ſub quo iuſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas, florent; ſub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quam ſi dij immortales poteſtatem viſendi ſui faciant, intueremur venerantes colenteſque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui ſe ex deorum natura gerit, beneficus ac largus & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet: Maximum ita haberi, vt optimus ſimul habeatur.

CAP. XX. DVABVS de cauſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe vindicat, aut alium. Prius de parte diſſeram, quæ ipſum contingit. Difficilius eſt enim moderari, vbi dolori debetur vltio, quam vbi exempla. Superuacuum eſt hoc loco admonere, ne facile credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, vt appareat, non minus rem agi periclitantis, quam iudicis. Hoc ad iuſtitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifeſte læſus, animum in poteſtate habeat: & pœnã, ſi tuto poterit, donet: ſi minus, temperet: longeque ſit in ſuis, quam in alienis exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum nõ eſt magni animi qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: Ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum, qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit; qui intelligit magni animi eſſe, iniurias in ſumma potentia pati, nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo.

CAP. XXI. VLTIO duas res præſtare ſolet: aut ſolatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum ſecuri-

tatem. Principis maior eſt fortuna, quam vt tali ſolatio egeat; manifeſtiorque vis, quam vt alieno malo opinionem ſibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatuſque eſt. Nam ſi, quos pares aliquando habuit, infra ſe videt, ſatis vindicatus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpens, & ſagitta. Seruauit quidem nemo, niſi maior eo quem ſeruauit. Vti itaque animoſe debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitã potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando ſuo faſtigio obſtitiſſe: hoc arbitrium adeptus, vltionem impleuit perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim vitam qui debet: & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite ſuo ſententiam expectauit, in ſeruatoris ſui gloriam viuet, pluſque nomini eius cõferet incolumis, quã ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduũ enim ſpectaculũ alienæ virtutis eſt: in triumpho, cito tranſiſſet. Si vero regnũ quoque ſuũ tuto relinqui apud eum potuit, reponique eo vnde deciderat, ingenti incremento ſurgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil præter gloriam ſumere. Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique, nihil ſe quod dignum eſſet victore, apud victos inueniſſe. Cum ciuibus & ignotis atque humilibus eo moderatius agendum eſt, quo minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias, & non aliter quam ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt. At in iis qui in ore ciuitatis ſeruati punitique erunt, occaſione notę clementiæ vtendum eſt.

Cap. XXI. Transeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet: aut vt eum quem punit, emendet: aut vt pœna eius ceteros meliores reddat: aut ſublatis malis ſecuriores ceteri viuant. Ipſos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim viuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus eſt, iam nõn habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduerſionum. Facit enim conſuetudinẽ peccãdi multitudo peccantium. Et minus grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat: & ſeueritas, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit,

mittit, auctoritatem. Conſtituit bonos mores ciuitati princeps, & vitia eius facilius compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad caſtigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur. Præterea videbis ea ſæpè committi, quæ ſæpè vindicantur.

CAP. XXIII. PATER tuus plures intra quinquennium culeo inſuit, quam omnibus ſæculis inſutos accepimus. Multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altiſſimi viri, & rerum naturæ periti ſſimi maluerunt, velut incredibile ſcelus, & vltra audaciam poſitum, præterire, quam dum vindicant, oſtendere poſſe fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtrauit. Peſſimo loco pietas fuit, poſtquam ſæpius culeos vidimus, quam cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet ſe innocentem ciuitas: erit. Magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſint.

CAP. XXIV. IN ſenatu dicta eſt aliquando ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret. Deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur. Cito apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non minus principi turpia ſunt multa ſupplicia, quàm medico multa funera. Remiſſius imperanti, melius paretur. Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens; ſequiturque facilius quam ducitur. Et vt generoſi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur, ita clementiam voluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. Plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minimè humanum malum eſt, indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus & abiecto homine, in ſilueſtre animal tranſire.

CAP. XXV. QVID enim intereſt, oro te Alexander, leoni Lyſimachum obiicias, an ipſe laceres dentibus

tuis? Tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potius vngues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem. Non exigimus à te, vt manus iſta, exitium familiarium certiſſimum, vlli ſalutaris ſit: vt iſte animus ferox, inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemque ſatietur. Clementia vocatur, ſi ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare vel maxime abominanda ſit ſæuitia, quod excedit fines, primum ſolitos, deinde humanos. Noua ſupplicia côquirit, ingenium aduocat, inſtrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor: & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad inſaniam peruenit vltimã, cum crudelitas verſa eſt in voluptatem: & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virum à tergo ſequitur euerſio, odia, venena, gladii: tam multis periculis petitur, quam multorum ipſe periculum eſt: priuatiſque nonnunquam conſiliis, alias vero conſternatione publica circumuenitur: Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publice conſequuntur: vbi aliqua ſolitam menſuram tranſit, & in monſtrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & ſufflatu deurit, obteritque, quacunque inceſſit balliſtis petitur. Poſſunt verba dare & euadere puſilla mala: ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger, nec domum quidem perturbat: at, vbi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio ciuitatis ac fuga eſt, & diis ipſis manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit: familia vicinique aquam ingerunt. At incendium vaſtum, & multas iam domos depaſtum, parte vrbis obruitur.

Cap. xxvi. Crudelitatem priuatorum ſeruiles quoque manus ſub certo crucis periculo vltæ ſunt: Tyrannorum, gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excindere aggreſſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamque & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? Non diu paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem: quale eius regnum eſt? Non aliud quam ca-

ptarum

ptarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœſta, trepida & confuſa. Voluptates iſtæ timentur. Non conuiuia ſecura ineunt, in quibus lingua ſollicitè etiam ebriis cuſtodienda eſt: non ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet, magna impenſa & regiis opibus, & artificum exquiſitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire iuuet? Quid iſtud, dij boni, malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocunque ventum eſt multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia vita eſſet, ſi leones vrſique regnarent? Si ſerpentibus in nos, ac noxiſſimo cuique animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abſtinent ſuis: & tuta eſt etiam inter feras ſimilitudo. Apud homines tantum nec à neceſſariis quidem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaque in æquo habet, quo poſſit exercitatior à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere, & inijcere tectis ignem; aratrum vetuſtis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi, aut alterum, parum imperatorium credit: niſi eodem tempore grex miſerorum ſubiectus ſtetit, crudelitatem ſuā in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad vitam ab ipſa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis faſtigio dignius pulchriuſque eſt, quàm illa corona OB CIVES SERVATOS. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non parta bello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publicè ſeruare: multos autem occidere, & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

VT de Clementia ſcriberem, Nero Cæſar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non ſine admiratione, & cùm diceretur, audiſſe memini, & deinde aliis narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ leni-

tatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus data, ſubito erupit, ſed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduerſurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi principi natus, exigebat à te, ſcriberes, in quos & ex qua cauſa animaduerti velles, hoc ſæpe dilatum, vt aliquando fieret, inſtabat. Inuitus inuito cum chartam protuliſſet, traderetque, exclamaſti. Vellem neſcire litteras. O dignam voce, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent dubiæ libertatis, quæque ſe contra viribus aut animis attollunt. O vocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba principes regeſque iurent. O vocem priſcæ generis humani innocentiæ, dignam cui redderetur antiquum illud ſæculum. Nunc profecto conſentire decebat ad æquum bonumque expulſa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem, integritatemque cum fide ac modeſtia ſurgere: & vitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſeculo dare locum.

Cap. II. Fvtvrvm hoc Cæſar ex magna parte ſperare & confiteri libet. Tradetur iſta animi tui manſuetudo, diffundeturque paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. Inde omnia vegeta ſunt atq; erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorum viget aut marcet. Et erunt ciues, erunt ſocii digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur vbique manibus. Diutius me morari hic patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt. Maluerim veris offendere, quam placere adulando. Quid ergo eſt, propter quod bene factis dictiſque tuis, quam familiariſſimum eſſe te cupio? vt quod nunc natura & impetus eſt, fiat iudicium. Illud mecum conſidero, multas voces magnas, ſed deteſtabiles in vitam humanam perueniſſe, celebreſque vulgo ferri: vt illam, *Oderint, dum metuant*. Cui Græcus verſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo terram miſceri ignibus iubet, & alia huius notæ. Ac neſcio quomodo ingenia immania & inuiſa materia fœcundiori expreſſerũt ſenſus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audiui

diui ex bono lenique animoſam. Quid ergo eſt? Vt raro inuitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando ſeribas neceſſe eſt iſtud quod tibi in odium litteras adduxit: ſed, ſicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

CAP. III. ET ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen & in cõtrarium aliquando abducat, videamus quid ſit clementia qualiſque ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi; vel, lenitas ſuperioris aduerſus inferioré in conſtituendis pœnis. Plures proponere eſt tutius: ne vna definitio parum rem comprehendat: &, vt ita dicam, formula excidat. Itaque dici poteſt & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad verum accedat, ſi dixerimus, clementiam eſſe moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remittentem. reclamabitur, nullam virtutem quicquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id quod merito conſtitui poſſet. Huic contrarium imperiti putant ſeueritatem: ſed nulla virtus virtuti contraria eſt.

CAP. IV. QVID ergo opponitur clementiæ? Crudelitas: quæ nihil aliud eſt, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas. crudeles tamen ſunt, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, ſed occidendi cauſa occidunt. Nec interficere contenti ſæuiunt; vt Sinis ille & Procruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: Hæc crudelitas quidem: ſed quia nec vltionem ſequitur (non enim læſa eſt) nec peccato alicui iraſcitur (nullum enim anteceſſit crimen) extra definitionem noſtram cadit: quæ finitio continebit in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſaniam vocare. nam varia ſunt genera eius & nullũ certius, quam quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſam habent, modũ non habent. Sicut in Phalari. quem aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modũ ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem,

& ita finire,vt ſit crudelitas, inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe: nam cum ſeueritatẽ illi conuenire,certum eſt. Ad rem pertinet, quærere hoc loco,quid ſit miſericordia.Plerique enim vt virtutem,eam laudant,& bonum hominem vocant miſericordem. Hæc autem vitium animi eſt. Vtraque circa ſeueritatem circaque clementiam poſita ſunt: quæ vitare debemus, ne per ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem, néve per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur,ſed par error eſt à vero recedentium.

CAP.V. ERGO quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio violat: ita clementiam manſuetudinémq; omnes boni præſtabunt,miſericordiam autem vitabunt.Eſt enim vitium puſilli animi,ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt: Anus & mulierculæ ſunt, quæ lacrymis nocentiſſimorum mouentur,quæ,ſi liceret,carcerem effringerent.Miſericordia non cauſam, ſed fortunam ſpectat; clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis durã,& minimè principibus regibúſque bonũ daturam conſilium. Obiicitur enim illi, quod ſapientem negat miſereri,negat ignoſcere Hęc ſi per ſe ponantur,inuiſa ſunt. Videntur enim nullam ſpẽ relinquere humanis erroribus,ſed omnia delicta ad pœnam deducere.Quod ſi eſt,quid hac ſecta durius,quæ dediſcere humanitatem iubet,portúmq; aduerſus fortunam certiſſimum,mutuo auxilio cludit?Sed nulla ſecta benignior leniórque eſt, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior, vt propoſitum ſit vſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantum, ſed vniuerſis ſingulíſque cõſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarũ miſeriarũ ſpeciem: aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientẽ virum non cadit.Serena enim eius mens eſt,nec quicquã incidere poteſt, quod illã obducat. Nihil æque hominem quã magnus animus decet. Non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mœror cõtundit, ſi mentem obducit & contrahit Hoc ſapiẽti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit & ante ſe franget; eandem ſemper faciem ſeruabit, placidam & inconcuſſam:quod facere non poſſet, ſi

triſtitiam

triſtitiam reciperet. Adiice, quod ſapiens prouidus eſt,& in expedito conſilium habet. Nunquam autem liquidum ſincerumque ex turbido venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, vtilia excogitanda, periculoſa vitanda, æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia eſt ſine miſeria. Ceterum omnia, quæ qui miſerentur, dolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet.

CAP. VI. SVCCVRRET alienis lacrymis, non accedet: dabit manum naufrago, exuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, qua pars maior horum, qui ſe miſericordes videri volunt, abiicit & faſtidit quos adiuuat, contingíque ab his timet: ſed vt homo homini ex communi dabit. Donabit lacrymis maternis filium, & cathenas ſolui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos pro portione, improbandos, & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis verò, & fortius laborantibus multo libentius ſubueniet. Quotiens poterit, fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius vtetur, aut viribus, quam ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deiiciet, nec animum, ad æruſcantis ciuis aut pannoſi aridam faciem & obnixam baculo ſenectutem: ceterum omnibus dignis proderit, & deorum more calamitoſos propitius reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule, quàm morbum eſſe non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum, nimis miſeriæ fauentium: quam ſi quis à ſapiente exigit, prope eſt, vt lamentationem exigat, & in aliis funeribus gemitus. At quare non ignoſcat, dicam. Conſtituamus nunc quoque, quid ſit venia, vt ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt.

CAP. VII. Ego vt breuiter tanquam in alieno iudicio

dicam, ei ignoſcitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex venia conſequi vis, honeſtiore tibi via tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniã qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe, quod fieri debuit, omiſiſſe. Aliquem verbis tantum admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem inuidia criminis manifeſtè laborantem, iubebit incolumem eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia liberum arbitrium habet: non ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. Et abſoluere illi licet, & quanti vult, æſtimare litem. Nihil ex his facit, tanquã iuſto minus fecerit, ſed tanquam id quod conſtituit, iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remiſſio eſt. Clementia hoc primum præſtat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronunciet. Plenior eſt ergo quàm venia & honeſtior. De verbo (vt mea fert opinio) controuerſia eſt: de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas proceraſque arbores colunt, ſed illis quoque quas aliqua deprauauit cauſa, adminicula quibus regantur, applicant: Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant: Quaſdam infirmas vitio loci, nutriunt: Quibuſdam aliena vmbra laborantibus cœlum aperiunt. Secundum hæc videbit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quo modo in rectum praua flectantur. MVLTA DESVNT.

L. ANNÆI SENECÆ DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM LIBER VNVS.

CAPVT I.

VIVERE, Gallio frater, omnes beatè volunt: ſed ad peruidendum quid ſit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeóque non eſt facile conſequi beatam vitam, vt ab ea quiſque eo longius recedat quo ad illam citatius fertur ſi via lapſus eſt: quæ vbi in contrarium ducit, ipſa velocitas maioris interualli cauſa fit. Proponendum eſt itaque primum, quid ſit quod petamus: tunc circumſpiciendum eſt. qua contendere illo celerrimè poſſimus: intellecturi in ipſo itinere, ſi modò rectum erit, quantum quotidie profligetur, quantoque propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim vagamur non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa vocantium, conteritur vita inter errores breuis etiam ſi dies noctéſque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus & qua, non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in ceteris peregrinationibus conditio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare. At hic tritiſſima quæque vita & celeberrima maximè decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quam ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat; quam quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorumque exempla multa ſunt; nec ad rationem ſed ad ſimilitudinē viuimus. Inde iſta tanta coaceruatio aliorum ſupra alios ruentium,

Quod in ſtrage hominum magna euenit, cùm ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit, vt non alium in ſe attrahat, primi exitio ſequentibus ſunt: hoc in omni vita accidere videas licet nemo ſibi tantum errat, ſed alij erroris cauſa & auctor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus: & dum vnuſquiſque mauult credere quàm iudicare, nunquam de vita iudicatur, ſemper creditur. Verſatque nos & præcipitat traditus per manus error, alieniſque perimus exemplis. Sanabimur, ſi modo ſeparemur à cœtu. Nunc verò ſtat contra rationem defenſor mali ſui populus. Itaque idem euenit quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidem qui fecere mirantur, cùm ſe mobilis fauor circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. Hic exitus eſt omnis iudicij, in quo lis ſecundum plures datur.

Cap. II. Cvm de beata vita agitur, non eſt quod mihi illud diſceſſionum more reſpondeas. Hæc pars maior eſſe videtur. Ideo enim peior eſt. Non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant. Argumentum peſſimi turba eſt. Quæramus quid optime factum ſit, non quid vſitatiſſimum: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritatis peſſimo interpreti, probatum ſit. Vulgum autem tam chlamydatos quàm coronam voco. Non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, aſpicio: oculis de homine non credo. Habeo melius certiuſque lumen, quo à falſis vera diiudicem. Animi bonum animus inueniat. Hic, ſi vnquam illi reſpirare & recedere in ſe vacauerit, ô quam ſibi ipſe verum, tortus à ſe, fatebitur, ac dicet: Quicquid dixi, cùm recogito, in multis video. Quicquid optaui, inimicorum execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quanto melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis inimicitias geſſi, & in gratiam ex odio (ſi modo vlla inter malos gratia eſt) redij: mihi ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi vt me multitudini educerem, & aliqua dote notabilem facerem. Quid aliud quàm telis me oppoſui, & maleuolentiæ quod morderet oſtendi? Vides tu iſtos, qui eloquentiã laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potẽtiam extollunt? Omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo eſt) eſſe poſſunt. Quàm ma-

magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus eſt.

CAP. III. QVIN potius quæro aliquid vſu bonum, quod ſentiam, non quod oſtendam. Iſta quæ ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, foris nitent, introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed ſolidum & æquabile, & à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. Nec longè poſitum eſt, inuenietur. Scire tantum opus eſt, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina tranſimus, offenſantes in ipſa quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe. Noſtram verò cùm dico, non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus. Eſt & mihi cenſendi ius. Itaque aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam diuidere. Fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint. & dicam: Hoc amplius cenſeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ aſſentior. Ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo vita, conueniens naturæ ſuæ: quæ non aliter contingere poteſt, quàm ſi primum ſana mens eſt, & in perpetua poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde ſi fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui, pertinentiumque ad id, curioſa: non anxiè tamen, rerum quæ vitam inſtruunt diligens, ſine admiratione cuiuſquam: vſura fortunæ muneribus, non ſeruitura. Intelligis, etiam ſi non adiiciam, ſequi perpetuam tranquillitatem, libertatem; depulſis his quæ aut irritant nos aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia ſunt, & in ipſis flagitiis noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquabile: tum pax & concordia animi & magnitudo cum manſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt.

CAP. IV. POTEST aliter quoque definiri bonum noſtrum, id eſt, eadem ſententia, non iiſdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum coarctatur, & aut in cornua, ſinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, vtcunque ordinatus eſt, eadem eſt, &

voluntas pro eiſdem partibus ſtandi: ita definitio ſummi boni alias diffundi poteſt & exporrigi, alias colligi, & in ſe cogi. Idem itaque erit ſi dixero: Summum bonum eſt animus fortuita deſpiciens, virtute lætus: aut inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuerſantium cura. Libet & ita definire, vt beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malumque ſit, niſi bonus malusque animus: honeſti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant; qui nullum maius bonum eo quod ſibi ipſe dare poteſt, nouerit; cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, ſi euagari velis, idem in aliam atque aliam faciem ſalua & integra poteſtate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere liberum animum, & erectum & interritum ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem poſitum? cui vnum bonum honeſtas, vnum malum turpitudo? Cetera vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adiiciens, ſine auctu ac detrimento ſummi boni veniens ac recedens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt, velit nolit, ſequatur hilaritas continua, & lætitia alta, atque ex alto veniens, vt quæ ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat. Quid ni iſta penſet bene cum minutis & friuolis, & non perſeuerantibus corpuſculi motibus? Quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

Cap. V. Vides autem, quam malam & noxiam ſeruitutem ſeruiturus ſit, quem voluptates doloreſque incertiſſimæ dominæ, impotentiſſimæque, alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt. Hanc non alia res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas, expulſiſque terroribus ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitaſque & diffuſio animi: quibus delectabitur non vt bonis, ſed vt ex bono ſuo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniam & ſaxa timore & triſtitia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui. Nihil intereſt inter hos & illa.

Quoniam illis nulla ratio eſt, his parua, & malo ſuo, atque in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra veritatem proiectus. Beata ergo vita eſt in recto certóque iudicio ſtabilita & immutabilis. Tunc enim pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam vellicationes effugerit, ſtatura ſemper vbi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtante fortuna vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndique, per omnes vias influat animumque blandimentis ſuis leniat, aliáque ex aliis admoueat, quibus totas quoque partes noſtri ſollicitet: quis mortalium, cui vllum ſupereſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, & deſerto animo, corpori operam dare?

Cap. vi. Sed & animus quoque, inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat ſane, ſedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis, quæ oblectare ſenſus ſolent: deinde præterita reſpiciat. & exoletarum voluptatum memor exultet prioribus, futuriſque iam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſagina iacet, cogitationes ad futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam mala pro bonis legere dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo iudicij rectus. Beatus eſt præſentibus, qualiacunque ſunt, contentus, amicuſque rebus ſuis. Beatus is, cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commendat. Vident & illi qui ſummum bonum voluptatem dixerunt, quam turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute diduci, & aiunt, nec honeſtè quenquam viuere vt non iucundè, nec iucundè vt non honeſtè viuat. Non video, quomodo iſta tam diuerſa in eandem copulam coniiciantur. Quid eſt, oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? videlicet quod omne boni ex virtute principium eſt. Ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quędam iucunda, ſed non honeſta: quædam vero honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda.

Cap. vii. Addite nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpiſſimam venit. At virtus malam vitam non ad-

mittit. Et infelices quidam non ſine voluptate, imo ob ipſam voluptatem ſunt:quod non eueniret,ſi virtuti ſe voluptas immiſcuiſſet,qua virtus ſæpe caret, nunquam indiget. Quid diſſimilia,imo diuerſa componitis? Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, inuictum, infatigabile: voluptas,humile,ſeruile,imbecillum, caducum,cuius ſtatio ac domicilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies,in foro,in curia, pro muris ſtantem,puluerulentam,coloratam, calloſas habentem manus: voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantem: circa balnea ac ſudatoria,ac loca ædilem metuentia, mollem,eneruem,mero atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollinctam. Summum bonum immortale eſt,neſcit exire:nec ſatietatem habet, nec pœnitentiam. Nunquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt,nec quicquam mutauit optima. At voluptas tunc cum maxime delectat,extinguitur. Nec multũ loci habet. itaque cito implet:& tædio eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id vnquam certum eſt, cuius in motu natura eſt. Ita ne poteſt quidem vlla eius eſſe ſubſtantia, quod venit tranſitu celerrime, in ipſo vſu ſui periturum. Eo. n. peruenit,vbi deſinat:& dum incipit,ſpectat ad finem.

Cap. VIII. Quid, quod tam bonis quam malis voluptas ineſt? Nec minus turpes dedecus ſuum, quam honeſtos egregia delectant. Ideoque præceperunt veteres, optimam ſequi vitam,non iucundiſſimam: vt rectæ ac bonæ voluntatis non dux, ſed comes voluptas ſit. Natura enim duce vtendum eſt: Hanc ratio obſeruat, hanc conſulit. Idem eſt ergo beate viuere,& ſecundum naturam. Hoc quid ſit,iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturæ cõſeruabimus diligenter & impauide, tanquam in diem datı & fugacia? ſi non ſubierimus eorum ſeruitutem, nec nos aliena poſſederint; ſi corpori grata & aduentitia eo nobis loco fuerint, quo ſunt in caſtris auxilia, & armaturæ leues. Seruiant iſta, non imperent: ita demum vtilia ſunt menti. Incorruptus vir ſit externis & inſuperabilis, miratorque tantum ſui: fidens animi, atque in vtrumque paratus, artifex vitæ. Fiducia eius non ſine ſcientia ſit, non ſine conſtantia. Maneant illi ſemel placita,nec vlla in decretis eius litura ſit. Intelligitur, etiam ſi non adiecero,

com-

compoſitum ordinatumque fore talem virũ, & in his quæ aget cum comitate, magnificum, erit vera ratio ſenſibus inſita, & capiens inde principia. Nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum, impetum capiat, & in ſe reuertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, rectorque vniuerſi Deus, in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum vndique in ſe redit. Idem noſtra mens faciat: cum ſecuta ſenſus ſuos, per illos ſe ad externa porrexerit, & illorum & ſui potens ſit, & (vt ita dicam) deuinciat ſummum bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac poteſtas concors ſibi: & ratio illa certa naſcetur, non diſſidens nec hæſitans in opinionibus comprehẽſionibuſque, nec in ſuã perſuaſione. Quæ cum ſe diſpoſuit, & partibus ſuis conſenſit & (vt ita dicam) concinuit, ſummum bonum tetigit. Nihil enim praui, nihil lubrici ſupereſt? nihil in quo arietet, aut labet.

CAP. IX. OMNIA faciet ex imperio ſuo. Nihilque inopinatum accidet: ſed quicquid aget, in bonum exibit, facile & parate, & ſine tergiuerſatione agentis. Nam pigritia & hæſitatio pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis, ſummum bonum eſſe animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, vbi conſenſus atque vnitas erit: diſſident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quam quia aliquam ex illa ſperas voluptatem. Primum, non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideo propter hanc petitur. Non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor eius quãuis aliud petat, hoc quoque aſſequitur. Sicut in aruo quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum. hoc ſuperuenit: ſic voluptas non eſt merces nec cauſa virtutis, ſed acceſſio. Nec quia delectat, placet: ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimæ mentis: quæ cum ſuum habitum impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonum, nec quicquam amplius deſiderat. Nihil enim extra totum eſt, non magis quam vltra finem. Itaque erras, cum interrogas quid ſit illud propter quod virtutem petam. Quæris .n. aliquid ſupra ſummum. Interrogas, quid petam

ex virtute? ipſam. Nihil enim eſt melius: ipſa pretium ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cum tibi dicam, ſummum bonum eſt, infragilis animi rigor, & prouidentia, ſanitas, & libertas, concordia, & decor: aliquid etiamnum exigis maius ad quod iſta referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris: qui pecudibus ac beluis laxior eſt.

Cap. x. Diſſimvlas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quenquam poſſe iucundè viuere, niſi ſimul & honeſtè viuat: quod non poteſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clarè, inquam, ac palam teſtor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non ſine adiecta virtute contingere. At quis ignorat, pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos quoſque, & nequitiam abundare iucundis, animumque ipſum non tantum genera voluptatis praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui, tumorémque elatum ſupra ceteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum: delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſis exultationem iam dicacitatem & loquacitatem, ac ſuperbiam contumeliis gaudentem, deſidiam, diſſolutionémque ſegnis animi indormientis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & aurem peruellit, & voluptates æſtimat, antequam admittat: nec quas probauit, magni pendit (vtique enim admittit) nec vſu earum, ſed temperantia læta eſt. Temperantia autem cum voluptates minuat ſummi boni iniuria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. Tu voluptate frueris: ego vtor. Tu illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis cauſa facis: ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis cauſa facere, de illo loquor ſapiente, cui ſoli concedis voluptatem.

Cap. xi. Non voco autem ſapientem, ſupra quem quicquam eſt, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus quomodo reſiſtet labori ac periculo, egeſtati, & tot humanam vitam circumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & tantum acerrimorum hoſtium, à tam molli aduerſario victus? Quicquid voluptas ſuaſerit, faciet. Age, non vides quam multa ſuaſura ſit? Nihil, inquis, poterit ſua-

dere

dere turpiter, quia adiuncta virtuti eſt. Non tu vides iterum, quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, vt bonum ſit? Virtus autē quomodo voluptatem reget, quā ſequitur: cum ſequi parentis ſit, regere imperantis? A tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium voluptates prægustare. Sed videbimus an apud quos tam contumelioſe tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit: quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi loco ceſſit. Interim de quo agitur, multos oſtendam voluptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia munera ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Aſpice Nomentanum & Apicium terrarum ac maris (vt iſti vocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcentes omnium gentium animalia. Vide hos eoſdem electis ſuis ſpectātes popinam ſuam, aures vocum ſono, ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuum delectantes: mollibus leuibuſque fomentis totum laceſſitur eorum corpus. Et ne nares interim ceſſent, odoribus variis inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur. Hoc eſſe in voluptatibus dices: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent.

CAP. XII. MALE, inquit, illis erit: quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter ſe contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo. Sed nihilominus illi ipſi ſtulti, & inæquales, & ſub ictu pœnitentiæ, magnas percipiunt voluptates: vt fatendum ſit, tam longè tum illos ab omni moleſtia abeſſe, quām à bona mente, &(quod pleriſque contingit) hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contra ſapientium remiſſæ voluptates & modeſtæ, ac pæne languidæ ſunt, compreſſæque, & vix notabiles: vt quæ neque accerſitæ veniant, nec quamuis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neque vllo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent enim illas & interponunt vitæ, vt ludum iocumque inter ſeria. Deſinant ergo inconuenientia iungere, & virtuti voluptatem implicare, per quod vitium peſſimis quibuſque adulantur. Ille effuſus in voluptates, reptabundus ſemper atque ebrius, quia ſcit ſe cum voluptate viuere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem à virtute ſeparari nō poſſe. Deinde vitiis ſuis ſapientiam inſcribit, & abſcondenda profitetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxu-

riatur, ſed vitiis dediti luxuriam ſuam in philoſophiæ ſinu abſcondunt, & eo concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem. Nec æſtimatur voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules ſentio) cum ſobria & ſicca ſit: ſed ad nomen ipſum aduolant, quærentes libidinibus ſuis patrocinium aliquod ac velamentum. Itaque quod vnum habebant in malis bonum perdunt, peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubeſcebant, & vitio gloriantur: ideoque ne reſurgere quidem adoleſcentiæ licet, cum honeſtus turpi deſidiæ titulus acceſſit.

CAP. XIII. Hoc eſt cur iſta voluptatis laudatio pernicioſa ſit: quia honeſta præcepta intra latent: quod corrumpit, apparet. Mea quidem iſta ſententia eſt (inuitis hoc noſtris popularibus dicam) ſancta Epicurum & recta præcipere, &, ſi propius acceſſeris, triſtia: voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam parere naturæ. Parum eſt autem luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt? Ille qui deſidioſum otium & gulæ ac libidinis vices felicitatem vocat, bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando nomine inductus, ſequitur voluptatem, non quam audit, ſed quam attulit: & vitia ſua cum cœpit putare ſimilia præceptis, indulget illis, non timide, nec obſcure: luxuriatur etiam inoperto capite. Itaque non dico quod plærique noſtrorum, ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico, male audit, infamis eſt: & immerito. Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius fuerit admiſſus. Frons ipſa dat locum fabulæ, & ad malam ſpem inuitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis ſtola indutus. Conſtante tibi pudicitia, virtus ſalua eſt. Nulli corpus tuum impudicitiæ vacat, ſed in manu tympanum eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur & inſcriptio ipſa excitans animum ad ea repellenda, quæ ſtatim eneruant, quum venerint vitia. Quiſquis ad virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem. Qui voluptatem ſequitur, videtur eneruis, fractus, degenerans à viro, perventurus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi voluptates vt ſciat quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ in præceps ferant, infinitæque ſint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum virtus antecedat: tutum erit omne

veſti-

veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt verendum, ne quid nimium ſit: quia in ipſa eſt modus.

Cap. xiv. Non eſt bonum, quod magnitudine laborat ſua. Rationabilem porro ſortitis naturam, quæ melius res quam ratio proponitur? & ſi placet illa iunctura, ſi hoc placet ad beatam vitam ire comitatu, virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, vt vmbra verſetur. Virtutem quidem excelſiſſimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc ferat ſigna. Habebimus nihilominus voluptatem, ſi domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidere principia, vtroque caruere. Virtutem enim amittunt, ceterum non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas habet: cuius aut inopia torquentur, aut copia ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſeruntur ab illa: miſeriores, ſi obruuntur. Sicut deprehenſi in mari Syrtico, modo in ſicco relinquuntur, modo torrente vnda fluctuantur. Euenit autẽ hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. Nam mala pro bonis petenti periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum ſollicita poſſeſſio eſt: ſæpe enim laniant dominos: Ita habentis magnæ voluptates, in magnum malum euaſere, captæque cepere. Quæ quo plures maioreſque ſunt, eo ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum huius rei imagine. Quemadmodum qui beſtiarum cubilia indagat, & laqueo captare feras magno æſtimat & magnos canibus circumdare ſaltus, vt illarum veſtigia premat, potiora deſerit, multiſque officiis renuntiat: ita qui ſectatur voluptatem, omnia poſtponit, & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe voluptatibus vendit.

Cap. xv. Qvid tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatemque confundi, & ita effici ſummum bonum, vt idem & honeſtum & iucundum ſit? quia pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum. Nec ſummum bonum habebit ſinceritatem ſuam, ſi aliquid in ſe viderit diſſimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamuis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt; non

magis quam lætitia & tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis cauſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſummum bonum, non conſummantia. Qui vero voluptatis virtutiſque ſocietatem facit, & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni, quicquid in altero vigoris eſt, hebetat, libertatemque illam ita demum, ſi nihil ſe pretioſius nouit, inuictam ſub iugum mittit. Nam (quæ maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna. Sequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſum pauens, temporumque ſuſpenſa momentis. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, ſed iubes illam in loco volubili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quam fortuitorum expectatio, & corporis, rerumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt Deo parere, & quicquid euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi ad voluptatum dolorumque punctiunculas concutitur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad voluptates vergit. Illo ergo ſummum bonum eſcendit, vnde nulla vi detrahitur: quo neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec vlli rei quæ deterius ſummi boni ius faciat. Eſcendere autem illo ſola virtus poteſt. Illius gradu cliuus ille frangendus eſt Illa fortiter ſtabit, & quicquid euenerit, feret: non patiens tantum, ſed etiam volens: omnemque temporum difficultatem ſciet legem eſſe naturæ: & vt bonus miles feret vulnera, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo illud vetus præceptum: Deum ſequere. Quiſquis autē queritur, & plorat, & gemit, imperata facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilominus. Quæ autem dementia eſt, potius trahi quam ſequi? Tam mehercule, quam ſtultitia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut mirari aut indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quam malis; morbos dico, funera, debilitates, & cetera ex tranſuerſo in vitam humanā incurrentia. Quicquid ex vniuerſi conſtitutione patiendum eſt, magno excipiatur animo. Ad hoc ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his quæ vitare, noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus. Deo parere,

libertas

libertas eſt.

Cap. xvi. Ergo in virtute poſita eſt vera felicitas? Quid hæc tibi ſuadebit? Ne quid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec virtute nec malitia continget. Deinde vt ſit immobilis contra malum ex bono, vt, qua fas eſt, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis; nihil fruſtra tentabis: nihil prohiberis. Omnia tibi ex ſententia cedent. Nihil aduerſum accidet. Nihil contra opinionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad viuendum beatè ſufficit: perfecta illa & diuina? Quid ni ſufficiat? immo ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad virtutem tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exoluit, & omne vinculum mortale. Quid ergo intereſt? Quod alij alligati ſunt, alij aſtricti, alij diſtricti quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero.

Cap. xvii. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiam conlatrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris, quam viuis? Quare ſuperiori verba ſummittis, & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & damno moueris, & lacrymas, audita coniugis aut amici morte dimittis, & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi eſt, quam naturalis vſus deſiderat? Cur non ad præſcriptum tuum cœnas? Cur tibi mundior ſupellex eſt? Cur apud te vinum ætate tua vetuſtius bibitur? Cur autem domus diſponitur? Cur arbores præter vmbram nihil daturæ conſeruntur? Quare vxor tua locupletis domus cenſum auribus gerit? Quare pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur? Quare ars eſt apud te miniſtrare: nec temere, & vt liber collocatur argẽtum, ſed peritè ſeruitur, & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter? Adiice ſi vis, cur trans mare poſſides? Cur plura quam noſti, poſſides? Turpiter aut tam negligens es, vt non noueris pauculos ſeruos: aut tam luxurioſus, vt pluꝛes habeas, quam quorum notitiæ memoria ſufficiat. Ad-

iouabo poſtmodum conuicia, & plura mihi quam putas obiiciam. Nunc hoc reſpondendo tibi. Non ſum ſapiens, & vt maleuolentiam tuam paſcam, Nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par ſim, ſed vt malis melior. Hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quam remedia podagræ meæ compono, contentus ſi rarius accedit & ſi minus verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, debilis curſor ſum.

Cap. xviii. Haec non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo, cui aliquid acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc per malignisſima capita, & optima cuique inimiciſſima, Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim ipſi dicebant, non quemadmodum ipſi viuerent, ſed quemadmodum viuendum eſſet. De virtute, nó de me loquor. Et cum vitiis conuicium facio, in primis meis facio: cum potuero, viuā quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterrebit ab optimis. Ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, vos necatis, me impediet quo minus perſeuerem laudare vitam, non quam ago, ſed ſed quam agēdam ſcio: quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, vt quicquam maleuolentiæ inuiolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non iſtis diues nimis videatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper eſt? O virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem, ita quod ſibi interdixit habere, interdixit & poſcere. Negat enim ſapientem egere. Vides eum? non virtutis ſcientiam, ſed egeſtatem profeſſus eſt.

Cap. xix. Diodorvm Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies finem vitæ ſuæ manu ſuā impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulā præſecuit. Alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu & ad ancoram actę quietem: & dixit quod vos inuiti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi.

De al-

De alterius vita, de alterius morte diſputatis:& ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes latratis. Expedit enim vobis neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio delictorum veſtrorum ſit. Inuiti ſplendida cum ſordibus veſtris confertis; nec intelligitis quanto id veſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui virtutem ſequuntur, auari, libidinoſi, ambitioſique ſunt: quid vos eſtis, quibus ipſum nomen virtutis odio eſt? Negatis quenquam præſtare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ viuere. Quid mirum? cum loquatur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia: cum refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrum clauos ſuos ipſe adigit. Ad ſupplicium tamen acti ſtipitibus ſingulis pendent. Hi qui in ſeipſos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venuſti ſunt. Crederem illis, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerunt.

CAP. XX. Non præſtant philoſophi quæ loquuntur: multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? Interim non eſt quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quod mirum, ſi non aſcendunt in altum? Arduos aggreſſus virtutis ſuſpice etiam ſi decidunt magna conantur. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quàm quæ etiam ingenti animo adornatis effici poſſint. Qui ſibi hoc propoſuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo videbo. Ego laboribus, quanticunque illi erunt, parebo animo fulciens corpus. Ego diuitias & præſentes & abſentes æque contemnam: nec ſi alicubi iacebunt, triſtior: nec ſi circa me fulgebunt, animoſior. Ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas videbo, meas tanquam omnium. Ego ſic viuam, quaſi ſciam aliis me natũ: & naturæ rerum hoc nomine gratias agã. Quo enim melius genere negotium meum agere potui? vnum me do-

nauit omnibus: vni mihi omnes. Quicquid habebo, nec ſordide cuſtodiam, nec prodige ſpargam. Nihil magis poſſidere me credam, quàm bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, niſi accipientis æſtimatione, pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis cauſa, omnia conſcientiæ faciam: populo ſpectante fieri credam, quicquid me conſcio faciam. Edendi erit bibẽdique finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam: & præſides deos ſupra me circaque me ſtare, factorum dictorumque cenſores. Quandoque autem natura ſpiritum repetet, aut ratio dimittet, teſtatus exibo, bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem imminutam, minimè meam.

CAP. XXI. QVI hoc facere proponet: volet, tentabit, ad deos iter faciet: næ ille, etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidit auſis. Vos quidem qui virtutem cultoremque eius odiſtis nihil noui facitis. Nam & ſolem lumina ægra formidant, & auerſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. Inſtate, commordete: citius multo frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam diues vitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet: vitam contemnẽdam putat, & tamen viuit? Valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentiſſime tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomen vanum putat, & ait, Quid eſt enim mali, mutare regiones? & tamen, ſi licet, ſeneſcit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil intereſſe iudicat: tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa ſenectute placidus viret? An iſta debere contemni, non, ne habeat, ſed ne ſollicitus habeat. Non abiget illa à ſe: ſed abeuntia ſecurus proſequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet, quàm ibi, vnde ſine querela reddentis receptura eſt? M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanium, & ſæculum illud in quo cenſorium crimen erat, paucæ ar-

genti

genti lamellæ, poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertium; minus ſine dubio quam Craſſus, plus tamen quam cenſorius Cato. Maiore ſpatio, ſi compararetur, proauum vicerat, quàm à Craſſo vinceretur. Et ſi maiores illi obueniſſent opes, non ſpreuiſſet. Nec enim ſe ſapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, ſed mauult. Non in animum illas, ſed in domum recepit. Nec reſpuit poſſeſſas ſed continet, & maiorem virtuti ſuæ materiam ſubminiſtrari vult.

CAP. XXII. Quid autem dubij eſt, quin maior materia ſapienti viro ſit animum explicandi ſuum in diuitiis quam in paupertate; cum in hac vnum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi: in diuitiis & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non contemnet ſe ſapiens, etiam ſi fuerit minimæ ſtaturæ: eſſe tamen ſe procerum volet, & exilis corpore, ac amiſſo oculo valebit: malet tamen ſibi eſſe corporis robur. Et hæc ita, vt ſciat eſſe aliud in ſe valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. Quædam enim, etiam ſi in ſummam rei parua ſunt, vt & ſubduci ſine ruina principalis boni poſſint, adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarant: vt nauigantem ſecundus & ferens ventus, vt dies bonus, vt in bruma ac frigore apricus locus. Quis porro ſapientum, noſtrorum dico, quibus vnum eſt bonum virtus, negat etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in ſe aliquid pretij, & alia aliis eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibuſdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eũdem apud te locum habeant, quem apud me? Vis ſcire, quam non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemetipſas: tu ſtupebis, & videberis tibi ſine te relictus, ſi illæ à te receſſerint. Apud me diuitiæ aliquem locum habent: apud te, ſummum. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es.

CAP. XXIII. Deſine ergo philoſophis pecunia interdicere. Nemo ſapientiam paupertate damnauit. Habebit philoſophus amplas opes: ſed nulli detractas, nec alieno ſanguine cruentas, ſine cuiuſquam iniuria partas ſi-

ne ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit exitus quàm introitus, quibus nemo ingemiſcat, niſi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honeſtæ ſunt in quibus cum multa ſint quæ quiſque ſua dici velit, nihil eſt quod quiſquam ſuum poſſit dicere. Ille vero fortunæ benignitatem à ſe non ſubmouebit, & patrimonio per honeſta quæſito nec gloriabitur nec erubeſcet. Habebit tamen etiam quo glorietur, ſi aperta domo, & admiſſa in res ſuas ciuitate poterit dicere: Quod quiſque ſuum agnouerit, tollat. O magnum virum, optime diuitem, ſi opus ad hanc vocem conſonet, ſi poſt hanc vocem tantundem habuerit: ita dico, ſi tutus & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit: ſi nihil quiſquam apud illum inuenerit, quo manus iniiciat, audacter & propalam erit diues. Sicut ſapiens nullum denarium inter limen ſuum admittet male intrātem: ita & magnas opes, munus fortunæ, fructumque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonum locum inuideat? veniant, hoſpitentur. Nec iactabit illas, nec abſcondet. Alterum infruniti animi eſt, alterum timidi & puſilli, velut magnum bonum intra ſinū cōtinentis. nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? vtrū ne inutiles eſtis? an Ego vti diuitiis neſcio? Quemadmodum etiam ſi pedibus ſuis poterit iter conficere, eſcendere tamen vehiculum malet: ſic ſi poterit eſſe diues, volet: & habebit vtique opes: ſed tanquam leues, & auolaturas: nec illi alij, nec ſibi graues eſſe patietur. Donabit. Quid erexiſti aures? Quid expeditis ſinum? Donabit aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cū ſummo conſilio, digniſſimos eligens: vt qui meminerit, tam expenſorum quam acceptorum rationem eſſe reddendā. Donabit ex recta & probabili cauſa. Nam inter turpes iacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, nihil excidat.

Cap. XXIV. Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare. Plurimum iſta res habet difficultatis, ſi modo conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc promereor, illi reddo: huic ſuccurro, huius miſereor. Illum inſtruo, dignum quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibuſdam non dabo, quamuis deſit: quia etiam ſi dedero, erit defuturum. Quibuſdam offeram, qui-

buſdam

buſdam etiam inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens: nunquam magis nomina facio, quam cum dono. Quid? tu inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco ſit donatio, vnde repeti non debeat, reddi poſſit. Beneficiũ collocetur, quemadmodum theſaurus alte obrutus: quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid domus ipſa diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos vocat? Hominibus prodeſſe natura iubet: ſerui liberi ne ſint, ingenui an libertini, iuſtæ libertatis an inter amicos datæ, quid refert? vbicunque homo eſt, ibi beneficio locus eſt. Poteſt etiam pecuniam ſuam intra limen ſuũ diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, ſed quia à libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientẽ nec vnquã in turpes indigneſq; impingitur, nec vnquam ita defatigata erit, vt non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quod perperam exaudiatis quæ honeſte, fortiter, animoſe à ſtudioſis ſapiẽtiæ dicuntur. Et hoc primum attendite. Aliud eſt, ſtudioſus ſapientiæ: aliud, iam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet. Optime loquor, ſed adhuc inter mala volutor plurima. Nõ eſt quod me ad formulam meam exigas: cum maxime facio me & formo, & exemplar ingens attollo, ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, vt dictis facta reſpõdeant. Aſſecutus vero humani boni ſummam, aliter tecũ aget & dicet. Primum non eſt quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. Mihi iam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam, & quanti quæque æſtimem. Diuitias nego bonum eſſe: nam ſi eſſent, bonos facerent. Nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt: hoc illis nomen nego. Ceterum & habendas eſſe, & vtiles, & magna commoda afferentes, fateor.

CAP. XXV. QVID ergo ſit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præſtem aliud, quã vos, quoniam inter vtroſque conuenit habendas: audite. Pone in opulentiſſima me domo, pone vbi aurum argentũque in promiſcuo vſu ſit. Non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In ſublíciũ pontem me trã-

fer,& inter egentes abige:non ideo tamen me deſpiciam, quòd in illorum numero conſideo,qui manum ad ſtipem porrigunt. Quid enim ad rem,an fruſtum panis deſit, cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidã malo,quam pontem. Pone me in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorem credam,quod mihi molle erit amiculum,quod purpura conuiuis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix mea in manipulo fœni acquieſcet,ſi ſuper circenſe tomentum, per ſaturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? Malo quid mihi animi ſit oſtendere,prætextatus & Canuſinatus, quam nudis ſcapulis. Vt omnes mihi dies ex voto cedant, nouæ gratulationes prioribus ſubtexantur:non ob hoc mihi placebo. Multa in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno,luctu, incurſionibus variis, nulla hora ſine aliqua querela ſit:non ideo me dicam inter miſerrima miſerum:non ideo aliquem execrabor diem: prouiſum eſt enim à me,ne qui mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt? Malo gaudia temperare, quam dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me victorem vniuerſarũ gentium. Delicatus ille Liberi currus triumphantem vſque ad Thebas à ſolis ortu vehat. Iura reges Perſarum petant: Me hominem eſſe tum maxime cogitabo cum deus vndique conſalutabor. Huic tam ſublimi faſtigio coniunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar ferculum, exornaturus victoris ſuperbi ac feri pompam: non humilior ſub alieno curru agar, quam in meo ſteteram. Quid ergo eſt? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam: ſed ex illo, ſi dabitur electio molliora ſumã. Quicquid ad me venerit,bonum fiet:ſed malo faciliora ac iucundiora veniant,& minus vexatura tractantem. Non eſt enim quod vllam exiſtimes eſſe ſine labore virtutem: ſed quædam virtutes ſtimulis, quædam frænis egent. Quemadmodum corpus in procliui retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in procliui ſunt,quædam cliuum ſubeunt. An dubium ſit, quin eſcendat, nitatur, obluctetur, patientia, fortitudo, perſeuerantia, & quæcunque alia duris oppoſita virtus eſt,& fortunam ſubigit? Quid ergo? non æquè manifeſtum

eſt pec

eſt per deuexum ire liberalitatem, temperantiam, manſuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamusque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ pugnare ſciunt, fortiores: diuitiis illas diligentiores, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & pondus ſuum ſuſtinent.

Cap. xxvi. Cvm hoc ita diuiſum ſit, malo has in vſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquillius ſint, quam eas quarum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter viuo quam loquor, ſed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures veſtras peruenit: quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi vterque habere volumus? Plurimum. Diuitiæ enim apud ſapientem virum in ſeruitute ſunt: apud ſtultum, in imperio. Sapiens diuitiis nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos, tanquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis illis, & cohæretis. ſapiens tunc maximè paupertatem meditatur, cum in mediis diuitiis conſiſtit. Nunquam imperator ita paci credit, vt non ſe præparet bello: quod etiam ſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tanquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolentes: vos opes tanquam periculum omne tranſcenderint, maioreſque ſint, quam quibus conſumendis ſatis virium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Otioſi diuitiis luditis, nec prouidetis illarum periculum: ſicut barbari plerumque incluſi, & ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo inſtruuntur, intelligunt: idem vobis euenit. Marcetis in veſtris rebus; nec cogitatis, quot caſus vndique immineant, iamque pretioſa ſpolia laturi. Sapienti quiſquis abſtulerit diuitias, omnia illi ſua relinquet. Viuit enim præſentibus lætus, futuri ſecurus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduerſus humana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quam ne ad opiniones veſtras actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba: non conuicium vos putabo, ſed vagire velut infantes. Hæc dicet ille cui ſapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, ſed in remedium, iubet. Adiiciet his illa: Exiſtimatio

me veſtra non meo nomine,ſed veſtro moneo,odiſſe & laceſſere virtutem,bonæ ſpei eiuratio eſt. Nullam mihi iniuriam facitis,ſicut ne diis quidem hi qui aras euertunt: ſed malum propoſitum apparet, malumque conſilium, etiam vbi nocere non potuit. Sic veſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poëtarum:quorum alius illi alas impoſuit:alius cornua: alius adulterum illum induxit, & abnoctantem: alius ſæuum in deos:alius iniquum in homines: alius raptorem ingenuorum,corruptoremque,& cognatorum quidem:alius parricidam,& regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum eſt,quam vt pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent. Sed quanquam iſta me nihil lædant, veſtra tamen vos moneo cauſa:ſuſpicite virtutem. Credite his qui illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos,& quod in dies maius appareat, ſequi clamant. Et ipſam vt deos, & profeſſores eius vt antiſtites colite: & quotiens mentio ſacra literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc verbum non,vt plerique exiſtimant,à fauore trahitur:ſed imperatur ſilentium, vt rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.

CAP. XXVII. QVOD multo magis neceſſarium eſt imperari vobis,vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compreſſa voce audiatis. Cum ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atque humeros ſuſpēſa manu cruentat,cum aliqua genibus per viam repens vlulat,lautumque linteatus ſenex, & medio lucernam die præferens,conclamat, iratum aliquem deorum concurritis & auditis,& diuinum eſſe eum, inuicem mutuum alentes ſtuporem,affirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quē intrando purgauit,omnique honeſtiorem curia reddidit, proclamat: Quis iſte furor? quæ iſta inimica diis hominibuſque natura eſt infamare virtutes, & malignis ſermonibus ſancta violare? Si poteſtis, bonos laudate:ſi minus,tranſite. Quod ſi vobis exercere tetram iſtam licentiam placet,alterum alterum incurſiate. Nam cum in cœlum inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando Ariſtophani materiam iocorum, tota illa comicorum poetarū manus in me venenatos ſa-

les

les ſuos effudit. Illuſtrata eſt virtus mea, per ea ipſa, per quæ petebatur. Producienim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt quanta ſit, quam qui vires eius laceſſendo ſenſerunt. Duritia ſilicis nulli magis quam ferientibus nota eſt. Præbeo me non aliter quam rupes aliqua in vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt vndecunque moti ſunt verberare: nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite impetum, ferẽdo vos vincam. In ea quæ firma & inſuperabilia ſunt, quicquid incurrit, malo ſuo vim ſuam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentẽque materiam, in quam tela veſtra figantur. Vobis autem vacat aliena ſcrutari mala, & ſentẽtias ferre de quoquam. Quare hic philoſophus laxius habitat? Quare hic lautius cœnat? Papulas obſeruatis alienas, ipſi obſiti plurimis vlceribus. Hoc tale eſt quale ſi quis pulcherrimorũ corporum næuos aut verrucas derideat, quem fera ſcabies depaſcitur. Obiicite Platoni, quod petierit pecuniam: Ariſtoteli, quod acceperit: Democrito, quod neglexerit: Epicuro, quod conſumpſerit: mihi ipſi Alcibiadem & Phædrum obiectate. O vos maximè felices, cum primum vobis imitari vitia noſtra cõtigerit. Quin potius mala veſtra circũſpicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in viſceribus ipſis ardentia? Nõ eo loco res humanæ ſunt, etiamſi ſtatum veſtrum parum noſtis, vt vobis tantum otij ſuperſit, vt in probra meliorum agitare linguam vacet.

CAP. XXVIII. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, quibus in circo aut in theatro deſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates aut immineant vobis, paulo tardius rupturæ nymbum ſuum, aut tam vicinæ, vt vos ac veſtra rapturæ ſint, ſi propius acceſſerint. Quid porro? nonne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos veſtros rotat & inuoluit fugientes, petenteſque eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nunc in infima alliſos rapit? Circi nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen primo in ſeipſum ſecedere. Meliores erimus ſinguli. Quid

quod ſecedere optimos viros & aliquod exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, vbi nemo interuenit qui iudicium adhuc imbecillũ populo adiutore detorqueat. Tunc poteſt vita, æquali & vno tenore procedere, quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quod vitia ipſa mutamus. Sic ne hoc quidẽ nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos Hoc quoque, quod iudicia noſtra non tantum praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus aliudque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem noſtram & pœnitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet, non id quod laudandum petẽdumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba veſtigiorum, in quibus nulla ſunt redeuntium. Dices mihi: Quid agis Seneca? deſeris partes. Certè Stoici veſtri dicunt: Vſque ad vltimum vitæ finem in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille vir diſertiſſimus, Canitiem galea premimus. Nos ſumus, apud quos vſque eo nihil ante mortem otioſum eſt, vt, ſi res patitur, non ſit ipſa mors otioſa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipſis Zenonis principiis loqueris? Quin tu bene & nauiter, ſi partium piget, tranſfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in præſentia reſpondebo Nunquid vis amplius, quam vt me ſimilem ducibus meis præſtem? Quid ergo eſt? non quo miſerint me illi, ſed quo duxerint, ibo.

CAP. XXIX. NVNC probabo tibi non deſciſcere mẽ à præceptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerunt & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum, vt poſſit aliquis, vel à prima ætate, contemplationi veritatis totum ſe tradere, rationem viuendi quærere, atque exercere ſecreto: Deinde, emeritis iam ſtipendiis, profligatæ ætatis, optimos facere & alios virginum Veſtalium more, quæ annis inter officia

diuiſis

diuiſis diſcunt facere ſacra,& cum didicerunt,docent.

Cap. xxx. Haec Stoicis quoque placere oſtendam:non quia legem dixerim mihi, nihil contrà dictum Zenonis Chryſippive committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam:quam ſi quis ſemper vnius ſequitur, nonne iniuriam infert ceteris? Vtinam quidem iam tenerentur omnia,& inoperta ac confeſſa veritas eſſet:nihil ex decretis mutaremus.Nunc veritatem cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximè in hac re diſſident ſectæ,Epicureorum & Stoicorum: ſed vtraque ad otium diuerſa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad rempub. ſapiens, niſi ſi quid interuenerit. Zenon ait: Accedet ad remp niſi ſi quid impedierit. Alter otium ex propoſito petit,alter ex cauſa. Cauſa autem illa late patet:ſi reſpub. corruptior eſt, quam vt adiuuari poſſit: ſi occupata eſt malis, non nitetur ſapiens in ſuperuacuum,nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parum habebit auctoritatis aut virium:nec illum erit admiſſura reſpub. ſi valetudo illum impediet. Quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: ſic ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille,cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam vllas experiatur tempeſtates, in tuto ſubſiſtere, & protinus commendare ſe bonis artibus, & illud beatum otium exigere, virtutum cultor,quæ exerceri etiam à quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur,vt proſit hominibus ſi fieri poteſt,multis:ſi minus, paucis:ſi minus,proximis:ſi minus,ſibi.Nam cùm ſe vtilem ceteris efficit,commune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantummodo nocet, ſed etiam omnibus eis quibus melior factus prodeſſe potuiſſet:ſic ſi quis bene de ſe meretur, hoc ipſo aliis prodeſt, quod illis profuturum parat.

Cap. xxxi. Dvas reſpublicas animo complectamur, alteram magnam, & verè publicam, qua dij atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur: alteram, cui nos aſcripſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſiũ erit,aut Carthaginenſiũ, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidã eodẽ tempore vtrique reipub. dant ope-

ram, maiori minorique: quidam tantum minori: quidam tantum maiori. Huic maiori reipubl.& in otio deſeruire poſſumus: imo vero neſcio an in otio melius: vt quæramus, quid ſit virtus, vna pluresve ſint: natura an ars bonos viros faciat: vnum ſit hoc, quod maria terraſque, & mari ac terris inſerta complectitur: an multa Deus corpora eiuſmodi ſparſerit: continua ſit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignũtur, an diducta: & ſolidis inane permixtum ſit: Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an tractet: vtrum ne extrinſecus illi circumfuſus ſit, an toti inditus: immortalis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Solemus dicere, ſummum bonum eſſe ſecundum naturam viuere. Natura nos ad vtrunque genuit, & contemplationi rerum, & actioni. Nunc probemus quod prius diximus.

CAP. XXXII. QVID porro, hoc non erit probatum, ſi ſe vnuſquiſque cõſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quam ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ vna mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantum aſpici, vide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, ſed etiam vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. nec enim omnia, nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquiſitio tranſeat ex aper-

apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat antiquius, vnde iſta ſidera exierint: quis fuerit vniuerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent: quæ ratio merſa, & confuſa diduxerit: quis loca rebus aſſignauerit: ſuapte natura grauia deſederint, euolauerint leuia: an præter niſum pondúſque corporum altior aliqua vis legem ſingulis dixerit: an illud verum ſit, quo maximè probatur, hominem diuini ſpiritus eſſe partem, ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe. Cogitatio noſtra cæli munimẽta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. illud, inquit, ſcrutor, quod vltra mundum iacet, vtrumne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur: qualis ſit habitus excluſis: informia & confuſa ſint, an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint: huic cohæreant mundo, an longè ab hoc receſſerint, & in vacuo volutentur: indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurúmque eſt, an continua eorum materia ſit, & per totum mutabilis: vtrum contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent. Ad hæc quærenda natus, æſtima, quam non multum acceperit temporis, etiamſi illud totum ſibi vindicet: cui licet nihil facilitate eripi nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſimè ſeruet, & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quicquam illi ex eo quod natura conſtituit fortuna concutiat tamen homo ad immortaliũ cognitionẽ nimis mortalis eſt. Ergo ſecundũ naturã viuo, ſi totum me illi dedo, ſi illius admirator cultorque ſum. At natura vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis cauſa acceſſerit, nihil aliud ex illa petens, quam aſſiduam cõtemplationem, ſine exitu. Eſt enim dulcis, & habet illecebras ſuas. Aduerſus hoc tibi reſpondeo. æquè refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt ſemper inquietus ſis, nec vnquam ſumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina reſpicias. Quomodo res appetere ſine vllo virtutum amore & ſine cultu ingenij, ac nudas edere operas, minimè pro-

babile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & conferri debent)
ſic imperfectũ ac languidum bonũ eſt, in otium ſine actu
proiecta virtus,nunquam id quod didicit oſtendens. Quis
negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? Nec
tantum quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando
manum exercere, & ea quæ meditata ſunt, ad verum per-
ducere? Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora,ſi non
actor deeſt,ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe per-
mittes? Quo animo ad otium ſapiens ſecedit? Vt ſciat ſe-
cum quoque ea acturum,per quæ poſteris proſit. Nos cer-
te ſumus,qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maio-
ra egiſſe, quã ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, le-
ges tuliſſent: quas non vni ciuitati,ſed toti humano gene-
ri tulerunt. Quid ergo eſt,quare tale otium nõ conueniat
bono viro,per quod futura ſæcula ordinet, nec apud pau-
cos concionetur,ſed apud omnes omnium gentium ho-
mines quique ſunt quique erunt? Ad ſummam quæro,an
ex præceptis ſuis vixerint Cleanthes & Chryſippus & Ze-
non? Non dubie reſpondebis,ſic illos vixiſſe,quemadmo-
dum dixerant eſſe viuendum. Atqui nemo illorum remp.
adminiſtrauit. Non fuit illis,inquis,aut ea fortuna,aut di-
gnitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationẽ ſo-
let.ſed iidem nihilominus non ſegnem egere vitam. Inue-
nerũt quemadmodum plus quies illorũ hominib. pro-
deſſet,quàm aliorum diſcurſus & ſudor.Ergo nihilominus
hi multum egiſſe viſi ſunt,quamuis nihil publice agerent.
Præterea tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit opti-
mum,quæri ſolet. Vnum voluptati vacat: alterum cõtem-
plationi: tertium actioni. Primum,depoſita contentione,
depoſitoque odio, quod implacabile diuerſa ſequentibus
indiximus,videamus an hæc omnia ad idem ſub alio titu-
lo perueniant. Nec ille qui voluptatem probat,ſine con-
templatione eſt:nec ille qui contemplationi inſeruit,ſine
voluptate eſt: nec ille cuius vita actioni deſtinata eſt, ſine
contemplatione eſt. Plurimum,inquis,diſcriminis eſt,vtrũ
aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit.
Sanè grande diſcrimen. Tamen alterum ſine altero non
eſt. Nec ille ſine actione contemplatur,nec hic ſine con-
templatione agit. Nec ille tertius,de quo malè exiſtimare
conſueuimus, voluptatem inertem probat, ſed eam quam

ratio-

ratione efficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa voluptarie ſecta in actu eſt. Quidni in actu ſit quum ipſe dicat Epicurus, aliquando ſe receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quo pertinet hoc dicere? Vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij petunt illam: noxis hæc ſtatio eſt, non portus. Adiice nunc huc, quod è lege Chryſippi viuere otioſo licet. Non dico vt otium patiatur, ſed vt eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet rempubl. acceſſurum. Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad otium veniat: vtrum quia reſpub illi deeſt, an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp. eſt (ſemper autem deerit faſtidioſe quærentibus) interrogo ad quam rempub. ſapiens acceſſurus ſit. Ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi acceſſurum ad hanc rempub. ſapientem. Ad Carthaginenſium ergo rempub. ſapiens accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, aduerſus hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus ſuos hoſtilitas? Et hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inueniam, quæ ſapientem aut quam ſapiens pati poſſit. Quod ſi non inuenitur illa reſpub. quam nobis fingimus, incipit omnibus eſſe otium neceſſarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in cõtrarium rapiant; puto, hic me vetat nauem ſoluere, quanquam laudat nauigationem.

L. ANNÆI SENECÆ AD SERENVM DE TRANQVILLITATE ANIMI LIBER VNVS.

CAPVT I.

INQVIRENTI mihi in me, quædam vitia apparebant retecta, in aperto poſita, quæ manu prenderem; quædam obſcuriora, & in receſſu, quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia: quæ vel moleſtiſſima dixerim: vt hoſtes vagos & ex occaſionibus aſſilientes: per quos neutrum licet, nec tanquam in bello paratum eſſe, nec tanquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maximè deprehendo (quare enim non verum vt medico fatear?) me, nec bona fide liberatum iis quæ timebam & oderam, nec rurſus obnoxium. In ſtatu vt non peſſimo, ita maximè querulo & moroſo poſitus ſum: Nec ægroto, nec valeo. Non eſt quod dicas, omnium virtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ in ſpeciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quicquid ad alienum ſuffragium venit, mora conualeſcere Et quæ veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego vereor, ne conſuetudo, quæ rebus affert conſtantiam, hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum quam malorum longa conuerſatio amorem inducit. Hæc animi inter vtrunque dubij nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis infirmitas, qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum,

quam

quam per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus amor parſimoniæ: fateor. Placet non in ambitionem cubile compoſitum, non ex arcula prolata veſtis, non ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: ſed domeſtica, & vilis: nec ſeruata, nec ſumenda ſollicitè. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec ſpectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus: ſed parabilis faciliſque, nihil habens accerſiti pretio: ſed vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet miniſter incultus & rudis vernula, argentum graue ruſtici patris, ſine vllo opere & nomine artificis: & menſa non varietate macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum ſucceſſiones ciuitati nota: ſed in vſum poſita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. Cùm bene iſta placuerunt, præſtringit animum apparatus alicuius pædagogij, diligentius quam iam intra priuatum larem veſtita & auro culta mancipia, & agmen ſeruorum nitentium. Iã domus etiam qua calcatur pretioſa, & diuitiis per omnes angulos diſſipatis, tecta ipſa fulgentia, & aſſectator comeſque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia: quid epulas loquar, ſcæna ſua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu venientem, multo ſplendore luxuria, & vndique circumſonuit. Paulum titubat acies: facilius aduerſus illam animum quam oculos attollo. Recedo itaque non peior, ſed triſtior. Nec inter illa friuola mea tam lætus incedo, tacituſque morſus ſubit, & dubitatio, nunquid illa meliora ſint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet vim præceptorum ſequi, & in mediam ire Rempublicam. Placet honores faſceſque, non purpura aut virgis adductum capeſſere: ſed vt amicis propinquiſque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior, vtiliorque ſim, propius poſitus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chryſippum: quorum tamen nemo ad Rempub. acceſſit, nemo nõ miſit. Ad quam cùm animum inſolitum arietare permiſi, vbi aliquid occurrit, aut indignum (vt in omni vita humana multa ſunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non

magno æſtimandæ popoſcerunt, ad otium conuertor: & quemadmodum pecoribus fatigatis quoque velocior domum gradus eſt. Placet intra parietes ſuos vitam coercere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditurus, ſibi ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicem ſpectet. Ametur expers publicæ priuatæque curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos ſubdiderunt exempla nobilia: proſilire libet in forum, commodare alteri vocem, alteri operam, etſi nihil profuturam, tamen conaturam prodeſſe: alterius coercere in foro ſuperbiam, male ſecundis rebus elati. In ſtudiis puto mehercule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſa loqui: ceterum verba rebus permittere, vt qua duxerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſæculis duratura componere? Vis tu non id agere, ne te poſteri taceant? Morti natus es: minus moleſtiarum habet funus tacitum. Itaque occupandi temporis cauſa, in vſum tuum, non in præconium aliquid ſimplici ſtylo ſcribe. Minore labore opus eſt ſtudentibus in diem. Rurſus vbi ſe animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſus in verba eſt, altiuſque vt ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatem rerum exſurgit oratio: oblitus tum legis preſſiorisque iudicij, ſublimis feror, & ore iam non meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas, cui ne paulatim defluam vereor, aut quod eſt ſollicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit quam quod ipſe prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudicio fauor officit. Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe perueniſſe: niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam apertis oculis tranſiluiſſent. Non eſt enim quod nos magis aliena iudices adulatione perire, quàm noſtra. Quis ſibi verum dicere auſus eſt? Quis non inter laudantium blãdientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe periculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentis ſcio. Vt vera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam, non tempeſtate vexor, ſed

ſed nauſea. Detrahe ergo quicquid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

CAP. II. QVAERO mehercule iamdudum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. Nec vllius propius admoneor exemplo, quàm eorum qui ex longa & graui valetudine expliciti, motiunculis, leuibuſque interim offenſis perſtringuntur, & cùm reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſque iam ſani manum porrigunt, & omnem colorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, non parum ſanum eſt corpus, ſed ſanitati parum aſſueuit: ſicut eſt quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, cùm ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaque non illis durioribus, quæ etiam tranſcurrimus, vt alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes grauius: ſed illud quod vltimum venit, vt fidem tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil auocatus tranſuerſis multorum veſtigiis paſſim diſcurrentium, & quorundam circa ipſam errantium viam. Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, Deoque vicinum, non concuti. Hanc ſtabilem animi ſedem, Græci εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti volumen egregium eſt: ego *tranquillitatem* voco. nec enim imitari & transferre verba ad illorum formam neceſſe eſt. Res ipſa de qua agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo animus ſemper æqualis, ſecundoque curſu eat, propitiuſque ſibi ſit, & ſua lætus aſpiciat, & hoc gaudium non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, nec attollens ſe vnquam, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hanc peruenire poſſit, in vniuerſum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahendum eſt, ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam. Simul tu intelliges, quanto minus negotij habeas cum faſtidio tui, quam hi quos ad profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub ingenti titulo laborantes, in ſua ſimulatione pudor magis quàm voluntas tenet. Omnes in eadem cauſa ſunt, & hi qui leuitate vexantur, ac tædio, aſſiduaque mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet quod reliquerunt; & illi qui marcent & oſcitant. Adijce illos, qui non aliter

quam quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inueniant: ſtatum vitæ ſuæ formando ſubinde, in eo nouiſſimè manent, in quo illos non mutandi odium ſed ſenectus ad nouandum pigra deprehendit. Adiice & illos, qui non inconſtantiæ vitio parum leues ſunt, ſed inertia. Viuunt, non quomodo volunt, ſed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed vnus effectus vitij, diſplicere ſibi. hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, vbi aut non audent quantum cōcupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent, ſemper inſtabiles mobileſque. Quod neceſſe eſt accidere pendentibus. Omni vita pendent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent coguntque: & vbi ſine præmio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, & dolent ſe praua fruſtra voluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſurrepitque illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt: & cunctatio vitæ parum ſe explicantis, & inter deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt, vbi odio infelicitatis operoſæ ad otium profugerunt, & ad ſecreta ſtudia: quæ pati non poteſt animus ad ciuilia erectus agendique cupidus, & natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert, inuitus aſpicit ſe, ſibi relictum. Hinc illud eſt tædium, & diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi volutatio, & otij ſui triſtis atque ægra patientia: vtique vbi cauſas fateri pudet, tormenta introrſus egit verecundia, in anguſto incluſæ cupiditates ſine exitu ſe ipſæ ſtrangulant. Inde mœror macorque & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent ſuſpenſam, deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, querentiumque nihil ipſos habere quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auerſatione alienorum proceſſuum & ſuorum deſperatione, obiraſcēs fortunæ animus, & de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ, dum tædet ſui, pigetque.

Na-

Natura enim humanus animus agilis eſt:& pronus ad motus. Grata omnis illi excitandi ſe materia eſt, gratior quibuſque peſſimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt,& tactu gaudent,& feram corporum ſcabiem delectat, quicquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, voluptati eſſe laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque noſtrum cum quodam dolore delectant: vt verſare ſe,& mutare nondum feſſum latus, & alio atque alio poſitum ventilari. Qualis ille Homericus Achilles eſt, modo pronus, modo ſupinus in varios habitus ſe ipſe componens. Quod proprium ægri eſt, nihil diu pati,& mutationibus, vt remediis vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ,& litora peretrantur, & modo mari ſe, modo terra experitur ſemper præſentibus infeſta leuitas. Nunc Campaniam petamus. Iam delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Bruttios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſqualore releuentur. Tarentum petatur, laudatuſque portus, & hiberna cæli mitioris,& tecta vel antiquæ ſatis opulenta turbæ. Iam flectamus curſum ad vrbem. nimis diu à plauſu & fragore aures vacauerunt. Iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur: vt ait Lucretius.

Hoc ſe quiſque modo ſemper fugit.

Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & vrget grauiſſimus comes. Itaque ſcire debemus, non locorum vitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis nec noſtræ, nec vllius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortem, quod propoſita ſæpe mutando, in eadem reuoluebantur,& non reliquerant nouitati locum. Faſtidio illis eſſe cœpit vita & ipſe mundus,& ſubit illud rabidarum deliciarum: Quouſque eadem?

CAP. III. ADVERSVS hoc tædium quo auxilio putem vtendum quæris. Optimum erat (vt ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione,& officiis & ciuilibus ſe detinere. Nam vt quidam ſole & exercitatione

& cura corporis diem ducunt, athletiſque vtiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburque cui ſe vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus, in opere eſſe, longe pulcherrimum eſt. Nam cùm vtilem ſe efficere ciuibus mortalibuſque propoſitum habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in mediis ſe officiis poſuit communia priuatáque pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quàm quod ſuccedat, à foro quidem & publico recedendum eſt: ſed habet, vbi ſe etiam in priuato late explicet magnus animus. Nec vt leonum animaliumque impetus caueis coercetur; ſic hominum, quorum maxime in ſeductu actiones ſunt. Ita tamen delituerit vt vbicunque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit & ſingulis & vniuerſis, ingenio, voce, conſilio. Nec enim is ſolus Reipub. prodeſt, qui candidatos extrahit & tuetur reos, & de pace belloque cenſet: ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque curſu ruentes prenſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certè moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præſtat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor præeuntibus aſſeſſoribus tria verba pronuntiat, quam qui docet quid ſit iuſtitia, quid pietas, quid ſapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus; quantum bonum ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officiis, non deſerueris, nec munus detrectaueris. Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & cornu dextrum læuumque defendit: ſed & qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non otioſa tamen fungitur, vigiliaſque ſeruat, & armamentario præeſt. Quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, in numerum ſtipendiorum veniunt. Si te ad ſtudia reuocaueris, omne vitæ faſtidiũ effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis nec tibi grauis eris, nec aliis ſuperuacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Nunquam enim quamuis obſcura virtus latet, ſed mittit ſui ſigna. Quiſquis dignus

gnus fuerit, veſtigiis illam colliget. Nam ſi omnem conuerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimúſque in nos tantum conuerſi, ſequitur hanc ſolitudinem, omni ſtudio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & male diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit. Alij parcè illo vtimur: alij prodige: alij ſic impendimus, vt poſſimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius eſt, quã grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatem. Mihi, chariſſime Serene, nimis videtur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando cedendum, ſed ſenſim relato gradu, & ſaluis ſignis, ſalua militari dignitate. Sanctiores tutioréſque ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, ſtudioſoque virtutis: ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non ſtatim auerſus inermiſque fugiat, latebras quærens, quaſi vllus locus ſit, quo non poſſit fortuna perſequi: Sed parcius ſe inſerat officiis, & cum dilectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati ſit. Militare non licet? honores ſpectet. priuato viuendum eſt? ſit orator. ſilentium indictum eſt? tacita aduocatione ciues iuuet. periculoſum etiam ingreſſu forum eſt? in domibus, in ſpectaculis, in conuiuiis, bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia ſi ciuis amiſerit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos non vnius vrbis mœnibus cluſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus: Patriámque nobis mundum profeſſi ſumus: vt liceret latiorem virtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitiis? reſpice poſt te, quantum latiſſimarũ regionum pateat, quãtum populorũ: Nunquã tibi ita magna pars obſtruetur, vt non maior relinquatur. Sed vide, ne totũ iſtud virium tuũ ſit. Non vis enim niſi conſul, aut prytanis, aut ceryx, aut ſuffes adminiſtrare Remp. Quod ſi militare nolis, niſi imperator aut tribunus? etiam ſi alij primam frontem tenebunt: te ſors inter triarios poſuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prœlio

inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantum, & clamore iuuat. Tale quiddam facies ſi à prima te Reip. parte fortuna ſubmouerit: ſtes tamen, clamore iuues: ſi quis fauces oppreſſerit, ſtes tamen, & ſilentio iuues. Nunquam inutilis eſt opera ciuis boni. Auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſúque ipſo prodeſt. Vt ſalutaria quædam citra guſtum tactúmque odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, ſiue ſpargitur & ſe vtitur, ſuo iure: ſiue precarios habet exceſſus, cogitúrque vela contrahere: ſiue otioſa mutáque eſt, & anguſto circumſcripta, ſiue adaperta: in quocunque habitu eſt, prodeſt. Quid? tu parum vtile putas exemplum bene quieſcentis? Longè, inquam, optimum eſt miſcere otium rebus, quotiens actuoſa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis cōditione prohibetur. Nunquā enim vſque eo intercluſa ſunt omnia, vt nulli actioni honeſtæ locus ſit. Nunquid potes inuenire vrbē miſeriorem, quam Athenienſium fuit, cùm illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos ciues, optimum quemque, occiderant. Nec finem ideo faciebat, ſed irritabat ſe ipſa ſæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religioſiſſimum iudicium, in qua ſenatus, populuſque ſenatui ſimilis coibat, quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poterátne illa ciuitas conquieſcere, in qua tot tyranni, tot ſatellites erant? Ne ſpes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. Vnde enim miſeræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Republ. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas metuentibus exprobrabat ſeram periculoſæ auaritiæ pœnitentiam: & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt: & qui tuto inſultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libera ciuitas non tulit: vt ſcias & in afflicta Rep. eſſe occaſionem ſapienti viro ad ſe proferendum, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, mille alia vitia inermia regnare. Vtcunque ergo ſe Reſp. dabit, vtcunque fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut cōtrahemus. Vtique

que mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Immo ille vir fuerit, qui periculis vndique imminentibus, armis & cathenis circumfrementibus, non alliſerit virtutem nec abſconderit. Non eſt enim ſeruare ſe, obruere. Vt opinor, Curius Dentatus aiebat, malle eſſe ſe, quam viuere mortuum. Vltimum malorum eſt, ex viuorum numero exire antequam moriaris: ſed faciendum erit, ſi in Reip. tempus minus tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices. nec aliter quam in periculoſa nauigatione ſubinde portũ petas: nec expectes donec res te dimittant, ſed ab illis te ipſe diiungas.

Cap. iv. Inſpicere autem debemus primum noſmet ipſos. deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorũ cauſa, aut cum quibus agendum eſt. Ante omnia neceſſe eſt ſeipſum æſtimare: quia fere plus nobis videmur poſſe, quam poſſumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperauit, quam ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quorundam parũ idonea verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem deſiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in poteſtate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. Quidam vrbanitatem neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his vtilior negotio quies eſt. Ferox impatienſque natura, irritamenta nocituræ libertatis euitet.

Cap. v. Aestimanda ſunt deinde ipſa quæ aggredimur, & vires noſtræ cum rebus quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quam in onere. Neceſſe eſt opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea non tam magna ſunt negotia, quam fœcunda, multumque negotiorum ferunt. Et hęc refugienda ſunt, ex quibus noua occupatio multiplexque naſcitur. Nec accedendũ eo vnde liber regreſſus non ſit. His admouenda manus eſt, quorum finem aut facere, aut ſperare poſſis. Relinquenda quæ latius actu procedũt, nec vbi propoſueris, deſinunt.

Cap. vi. Hominvm vtique delectus habendus eſt, an digni ſint quibus partem vitæ noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam vltro officia noſtra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœ-

nam quidem ſe iturum ad eum qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officiis paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quaſi in alienum honorem intemperantes ſint. Deme illis teſtes ſpectatoréſque: non delectabit popina ſecreta. Conſiderandum eſt, vtrum natura tua agendis rebus, an otioſo ſtudio, contemplationique aptior ſit: & eo inclinandum, quo te vis ingenij deferet. Iſocrates Ephorum iniecta manu à foro ſubduxit, vtiliorem componendis monumentis hiſtoriarum ratus. Male enim reſpondent coacta ingenia. reluctante natura irritus labor eſt.

Cap. vii. Nihil tamen æque oblectauerit animum, quam amicitia fidelis. Quantum bonum eſt, vbi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus quam tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque tranſiliunt, & contactu nocent. Itaque vt in peſtilentia cauendum eſt, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipſo laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quam minime inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris ſana miſcere. Nec hoc præceperim tibi, vt neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. Vbi enim iſtum inuenies, quem tot ſæculis quærimus? Pro optimo eſt minimè malus. Vix tibi eſſet facultas delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres, aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ pleroſque dignos tulit, qui Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut multos peiores quàm vnquam alias, maximorúmque molitores ſcelerum. Vtraque enim turba opus erat, vt Cato poſſet intelligi. habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret: & malos, in quibus vim ſuam experiretur. Nunc verò in tanta bonorum egeſtate, minus faſtidioſa fiat electio. Præcipuè tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſa in querelas placet. Con-

Conſtet illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens.

CAP. VIII. TRANSEAMVS ad patrimonia, maximam humanarum ærumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet: hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum eſt, quanto leuior dolor ſit, non habere, quam perdere: & intelligemus paupertati eo minorem tormentorum, quo minorem damnorum eſſe materiam. Erras enim, ſi putas animoſius detrimenta diuites ferre. Maximis minimiſque corporibus par eſt dolor vulneris. Bion eleganter ait, Non minus moleſtum eſſe comatis quam caluis, pilo velli. Idem ſcias licet de pauperibus locupletibuſque, par illis eſſe tormentum. Vtriſque enim pecunia ſua adhæſit, nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, vt dixi, faciliuſque, non acquirere, quam amittere. Ideoque lætiores videbis quos nunquã fortuna reſpexit, quam quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem voca, & quam voles ignominioſum ſecuritati nomen impone. Putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter auaros, circũſcriptores, latrones, plagiarios, vnum eſſe, cui noceri non poſſit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, poteſt idem dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parum beate degant, quod illis non prædia, nec horti ſint, nec alieno colono rura pretioſa, nec grande in foro fœnus. Non te pudet, quiſquis diuitiis adſtupes? Reſpice agedum mundum: nudos videbis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum vocas, quem nõ puduit locupletiorem eſſe Pompeio? Numerus illi quotidie ſeruorum, velut Imperatori exercitus, referebatur, cui iamdudum diuitiæ eſſe debuerant, duo vicarij, & cella laxior. At Diogeni ſeruus vnicus fugit, nec eum reducere, cum monſtraretur tanti putauit. Turpe eſt, inquit, Manen ſine Diogene poſſe viuere, Diogenem ſine Mane non poſ-

ſe. Videtur mihi dixiſſe: Age tuum negotium fortuna, nihil apud Diogenem iam tuum eſt. Fugit mihi ſeruus, immo liber abiit. Familia veſtiarium petit, victumque. Tot ventres auidiſſimorum animalium tuendi ſunt. Emenda veſtis, & cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtantiumque miniſteriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil vlli debet, niſi, cui facillimè negat, ſibi. Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtanda certe ſunt patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ, ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora puſilla, quę in arma ſua cũ trahi poſſunt, quam quæ ſuperfunduntur, & vndique magnitudo ſua vulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit.

CAP. IX. PLACEBIT autem hæc nobis menſura, ſi prius parſimonia placuerit: ſine qua nec vllæ opes ſufficiunt, nec vllæ ſatis patent: præſertim cum in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe, aduocata frugalitate, conuertere. Aſſueſcamus à nobis remouere pompam, & vſu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, libido qua neceſſe eſt fluat. Diſcamus membris noſtris inniti: cultum victumque non ad noua exempla componere, ſed vt maiorum ſuadent mores. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aſpicere, frugalitatem colere, etiam ſi nos pudebit deſideriis naturalibus paruo parata remedia adhibere, ſpes effrænatas, & animum in futura eminẽtem velut ſub vinculis habere, id agere vt diuitias à nobis potius quam à fortuna petamus. Non poteſt, inquam, tanta varietas & iniquitas caſuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, vt tela in vanũ cadant. Ideoque exilia interdum calamitateſque in remedium ceſſere, & leuiorib incommodis grauiora ſanata ſunt, vbi parum audit præcepta animus, nec curari mollibus poteſt. Quid ni? conſulitur? ſi & paupertas & ignominioſa rerum euerſio adhibetur: malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe ſine populo, & ſeruis pauciorib. ſerui-

ſi, &

ti,& veſtes parare in quod inuentæ ſunt, habitare contractius. Non in curſu tantum circique certamine, ſed in his ſpatiis vitæ interius flectendum eſt. Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo, quādiu modū. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoque ſatius eſt paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. Quadraginta millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum alius laudauerit, ſicuti Liuius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imo ne ſtudioſa quidem, quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut pleriſq; ignaris etiam ſeruilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos impenſas quam in Corinthia, pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique quod nimium eſt. Quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti aut ignotorum auctorum aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti, cui voluminum ſuorum frontes maxime placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quicquid orationum hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſcerem plane, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.

CAP. X. At in aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primo ægre ferre onera & impedimenta crurum: deinde vbi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, voluptates, ſi nolueris malam putare vitam potius quam inuidioſam facere. Nullo melius nomine

de nobis natura meruit, quam quod cum ſciret, quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem inuenit, citò in familiaritatem grauiſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum aduerſarum eandem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortunæ copulati ſumus. Aliorum aurea cathena eſt, & laxa: aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia vniuerſos circumdedit; alligatique ſunt etiam qui alligauerunt. Niſi tu forte leuiorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt. Quoſdam nobilitas, quoſdam humilitas premit, quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, quibuſdam ſua: quoſdam exilia vno loco tenent, quoſdam ſacerdotia. Omnis vita ſeruitium eſt. Aſſueſcendum itaque conditioni ſuæ, & quam minimum de illa querendum: & quicquid habet circa ſe commodi, apprehendendum eſt. Nihil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpe areæ in multos vſus deſcribentis arte patuere; & quamuis anguſtum pedem diſpoſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & grauia ſcite ferente minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, prope poſita, ſpeique noſtræ alludentia ſequamur. Sed ſciamus omnia æque leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter vana. Nec inuideamus altius ſtantibus. Quæ excelſa videntur, prærupta ſunt. Illi rurſus quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunam ſuam quam maxime poterunt, in planum deferendo. Multi quidem ſunt, quibus neceſſario hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, niſi cadendo deſcendere: ſed hoc ipſum teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quod aliis graues eſſe cogantur, nec ſublenatos ſe, ſed ſuffixos: iuſtitia, manſuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad ſequentes caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tamen æque hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quam ſemper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium

arbitrium deſinendi dare, ſed ipſos, & quidem vltro, citra extrema conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, ſed finitæ; non in immenſum incertumque producent.

Cap. xi. Ad imperfectos & mediocres & malè ſanos hic meus ſermo pertinet non ad ſapientem. Huic nō timide, nec pedetentim ambulandum eſt. Tanta enim fiducia ſui eſt vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vnquam loco illi ceſſurus ſit: nec habet vbi illā timeat: quia non mancipia tantum poſſeſſioneſque & dignitatem, ſed corpus quoque ſuum & oculos, & quicquid eſt cariorem vitam facturum, ſeque ipſum inter precaria numerat, viuitque cōmodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſtitia redditurus. Nec ideo eſt vilis ſibi, quia ſcit ſuum non eſſe: ſed omnia tam diligenter faciet, tam circumſpecte quam religioſus homo ſanctuſque ſolet tueri fideicommiſſa. Quandocunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna: ſed dicet: Gratias ago pro eo quod poſſedi, habuique. Magna quidem res tuas mercede colui: ſed quia imperas, cedo gratus libenſque. Si quid habere me tu volueris, etiam nunc ſeruabo: ſi aliud placet, ego vero factum ſignatumque argentum, domum familiamque meā reddo reſtituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus: Recipe animum meliorem quam dediſti non tergiuerſor, nec refugio, paratum habes à volente, quod non ſentienti dediſti. Aufer. Reuerti vnde veneris, quid graue eſt? Malè viuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum eſt, & ſpiritus inter ſeruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuiſos habemus, ſi omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, ſi contemptum eius præ ſe ferunt. Idem euenire nobis ſcias. Sæpe enim cauſa moriendi eſt, timide mori. Fortuna illa quæ ludos ſibi facit. Quo, inquit, te reſeruem, malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris, quia neſcis præbere iugulū. At tu & viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrū nō ſubducta ceruice, nec manibus oppoſitis, ſed animoſe recipis. Qui mortē timebit, nihil vnquam pro viuo faciet. At qui ſcit, hoc ſibi cū cōciperetur, ſtatim condictū, viuet ad formulam, & ſimul illud quoque eodem animi robore

præſtabit,ne quid ex his quæ eueniunt,ſubitum ſit. Quicquid enim fieri poteſt,quaſi futurum proſpiciendo,malorum omnium impetus molliet, qui ad præparatos expectanteſque nihil afferunt noui, ſecuris & beata tantũ ſpectantibus graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis,nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quã tumultuoſum me contuberniũ natura duxiſſet. Totiens in vicinia mea conclamatum eſt.totiens præter limen immaturas exequias fax cereuſque præceſſit. Sæpe altius ruentis ædificij fragor ſonuit. Multos ex his quos forũ,curia,ſermo, mecum contraxerat, nox abſtulit,& vinctas ad ſodalitium manus copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula acceſſiſſe,quæ circa me ſemper errauerũt? Magna pars hominum eſt,quæ nauigatura de tempeſtate non cogitat. Nunquã me in bona re,mali pudebit auctoris. Publius tragicis comiciſque vehemẽtior ingeniis,quotiens mimicas ineptias,& verba ad ſummam caueam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum ſipario fortiora,& hoc ait?

Cuiuis poteſt accidere,quod cuiquam poteſt.

Hoc ſi quis in medullas demiſerit,& omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia eſt, ſic aſpexerit,tanquã illis liberũ & ad ſe iter ſit,multo ante ſe armabit, quã petatur. Sero animus ad periculorum patientiã poſt pericula inſtruitur.Non putaui hoc futurũ,nunquã hoc euenturum credidiſſem. Quare autem non?Quæ ſunt diuitiæ, quas non egeſtas,& fames & mẽdicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas,cuius non prætextam, & augurale, & patritia,& ſordes comitentur, & exportatio, & notæ, & mille maculæ,& extrema contemptio? Quod regnũ eſt,cui non parata ſit ruina, & proculcatio & dominus, & carnifex? Nec magnis iſta interuallis diuiſa, ſed horæ momentũ intereſt inter soliũ & aliena genua.Scito ergo,omnẽ condicionẽ verſabilẽ eſſe:& quicquid in vllum incurrit, poſſe in te quoq; incurrere.Locuples es. nũquid ditior Põpeio?cui cum vetus cognatus, hoſpes nouus, aperuiſſet Cæſaris domum,vt ſuam cluderet, defuit panis & aqua:cum tot flumina poſſideret in ſuo orientia,& in ſuo cadentia,mendicauit ſtillicidia,fame ac ſiti periit, in palatio cognati, dum

illi

illi heres publicum funus eſurienti locat. Honoribus ſummis functus eſt. Nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis aut tam vniuerſis, quàm Seianus? Quo die illum ſenatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit, in quem quicquid congeri poterat, dij homineſque contulerant, ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex traheret. Rex es? nõ ad Crœſum te mittam, qui rogum ſuum, & eſcendit iuſſus, & extingui vidit, factus non regno tantum, ſed etiam morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quem timuerat, ſpectauit. Ptolomæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias vidimus, alter in exilium miſſus eſt: alter vt meliore fide mitteretur optabat In tanta rerum ſurſum ac deorſum euntium verſatione, ſi nõ quicquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te vires rebus aduerſis: quas infregit, quiſquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in ſuperuacuis, aut ex ſuperuacuo laboremus; id eſt, ne aut quæ non poſſumus conſequi, concupiſcamus: aut adepti, cupiditatũ vanitatem noſtrarum ſero poſt multum pudorem intelligamus. id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Fere enim ex his triſtitia ſequitur, ſi aut non ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

CAP. XII. CIRCVMCIDENDA eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negotiis offerunt, ſemper aliquid agentibus ſimiles. Horum ſi aliquem exeuntem domo interrogaueris: Quo tu? quid cogitas? Reſpondebit tibi: Non mehercule ſcio: ſed aliquos videbo. aliquid agã. Sine propoſito vagantur, quærentes negotia: nec quæ deſtinauerunt, agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis vnuſque curſus eſt, qualis formicis per arbuſta repentibus, quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique ſimilem vitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorumdam quaſi ad incendium currentium miſereberis: vſque eo impellunt obuios, & ſe alioſque præcipitant: cũ interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquẽ nõ reſalutaturũ, aut funus ignoti hominis proſecuturi, aut iudicium ſæpe litigantis, aut ſpõſalia ſæpe nubentis, & lecticã affectati: quibuſdam

locis & ipſi tulerint, deinde domum cum ſuperuacua rei deuntes laſſitudine,iurant neſciſſe ſeipſos, quare exeriint, vbi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo reſpiciat. Non induſtria inquietos, & inſanos, ſed falſæ rerum imagines agitant Nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe mouentur, prorit at illos alicuius rei ſpecies, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leues cauſæ per vrbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret, lux orta expellit; & cum multorum fruſtra liminibus illiſus nomenclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi quàm ſe conuenit. Ex hoc malo dependet illud teterrimum vitium, auſcultatio, & publicorum ſecretorumque inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum ita cœpiſſe: Qui tranquille volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publicè: ad ſuperuacua ſcilicet referentem. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim, & publicè, non tantum multa, ſed innumerabilia agenda ſunt Vbi vero nullum officium ſolemne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

CAP. XIII. NAM qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quem tutiſſimum eſt raro experiri, ceterum ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſi quid inciderit: & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit: & negotiatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum caſibus hominum accipiemus, ſed erroribus. Nec illi omnia, vt voluit, cedunt: ſed vt cogitauit In primis autem cogitauit aliquid quid poſſe præpoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem leuius ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non vtique promiſeris.

CAP. XIV. FACILES etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus: tranſeamus in eam in quæ nos caſus deduxerit: nec mutationes aut conſilij aut ſtatus pertimeſcamus; dummodo nos leuitas, inimiciſſimum quieti vitium, non excipiat Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet: & leui-

leuitas multo grauior, nuſquam ſe continens. Vtrumque infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in ſe reuocandus eſt, ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat, recedat quantum poteſt ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat etiam aduerſa benignè interpretetur. Nuntiato naufragio, Zeno noſter cum omnia ſua audiret ſubmerſa: Iubet, inquit, me fortuna expeditius philoſophari. Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem inſepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas. hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt nam quod ad ſepulturam pertinet, ô te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra terram an infra putreſcam. Canius Iulius, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obſtat, quod noſtro ſæculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti ille dixit: Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris duci te iuſſi: Gratias, inquit, ago, optime Princeps. Quid ſenſerit, dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe voluit, & oſtentare quanta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam. Agebat enim gratias, & quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid eſt, magno animo reſpondit. Dicet aliquis; Potuit poſt hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperijs fides Credis ne illum decem medios vſque ad ſupplicium dies ſine vlla ſollicitudine exegiſſe? Veriſimile non eſt, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus numerauit calculos, & ſodali ſuo: Vide, inquit ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe. Tum annuens centurioni: Teſtis, inquit, eris, vno me antecedere. Luſiſſe tu Canium illa tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. Quid mœſti, inquit, eſtis? Vos quæritis, an mortales animæ ſint Ego iam ſciam. nec deſiit in ipſo veritatem ſine ſcrutari, & ex morte ſuo quæſtionem habere. Proſequatur illum Philoſophus ſuus: nec iam procul erat tumulus, in quo Cæſari de noſtro fiebat quotidianum ſacrum, Quid inquit, Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſer-

uare, inquit Canius, propoſui illo velociſſimo momento an ſenſurus ſit animus exire ſe. promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus qui fatum ſuum in argumentum veri vocat, qui in vltimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur; nec vſque ad mortem tantum, ſed aliquid etiam ex ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus: ſed non raptim relinquetur magnus vir, & cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam, clariſſimum caput, Caianæ cladis magna portio.

CAP. XV. SED nihil prodeſt priuatæ triſtitiæ cauſas abieciſſe. Occupat enim nonnunquam odium generis humani, & occurrit tot ſæculum felicium turba, cum cogitaueris, quàm ſit rara integritas, quàm ignota innocentia, & vix vnquam, niſi cum expedit, fides, & libidinis lucra damnaque pariter inuiſa, & ambitio vſque eo iam ſe ſuis non continens terminis, vt per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus in noctem, & velut euerſis virtutibus, quas nec ſperare licet, nec habere prodeſt tenebræ oboriũtur. In hoc itaque flectendi ſumus, vt omnia vulgi vitia non inuiſa nobis, ſed ridicula videantur: & Democritum potius imitemur, quam Heraclitum. Hic enim quotiens in publicum proceſſerat, flebat: ille ridebat. Huic omnia quæ agimus, miſeriæ: illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo & omnia, & facili animo ferẽda. Humanius eſt deridere vitam, quàm deplorare. Adice, quòd de humano quoque genere melius meretur, qui ridet illud, quàm qui luget. Ille ſpei bonæ aliquid relinquit: hic autem ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſperat: & vniuerſa contemplatus, maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quam qui lacrymas: quando leuiſſimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem ex tanto apparatu putat. Singula propter quæ læti ac triſtes ſumus, ſibi quiſque proponat, & ſciat verum eſſe, quod Bion dixit, Omnia hominum negotia ſimilia initiis eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe, quam conceptus inchoatos. Sed ſatius eſt publicos mores & humana vitia placide accipere nec in riſum nec in lacrymas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis

lienis delectari malis, voluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des, quantum poſſit ratio, nō quantum conſuetudo. Plerique enim lacrymas fundunt vt oſtendant: & totiens ſiccos oculos habent, quotiens ſpectator defuit: turpe iudicantes, non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, vt in ſimulationem etiā ſimpliciſſima res dolor veniat. Sequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtare, & in ſolitudinem deducere, vbi bonorum exitus mali ſunt. Vt Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio viuere; Pompeius & Cicero clientibus ſuis præbere ceruicem: Cato ille virtutum viua imago, incumbens gladio, ſimul de ſe ac de Rep. palam facere. Neceſſe eſt queri, tam iniqua præmia fortunam perſoluere. Et quid ſibi quiſque nunc ſperet, cum videat peſſima optimos pati? Quid ergo eſt? Vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes fuerunt, ipſorum animos deſidera: ſi muliebriter & ignaue periere, nihil periit. Aut digni ſunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius, quam ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus totiens dignum laudibus, & dicamus: Tanto fortior, tanto felicior: humanos effugiſti caſus, liuorem, morbum: exiſti ex cuſtodia. non tu dignus mala fortuna. Diis viſus es, ſed indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus vero ſe, & in ipſa morte ad vitam reſpectantibus, manus iniiciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem flentem. Ille lacrymas meas ipſe abſterſit: hic ſuis lacrymis efficit ne vllis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod viuus vritur: aut Regulum, quod tot clauis configitur: aut Catonem, quod vulnus ſuum iterauerit? Omnes iſti leui temporis impenſa inuenerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. Eſt & illa ſolicitudinum nō mediocris materia, ſi te anxie cōponas, nec vlli ſimpliciter oſtendas: qualis multorum vita eſt ficta & oſtentationi parata. Torquet enim aſſidua obſeruatio ſui, & deprehendi aliter, quam ſolet, metuit. Nec vnquā cura ſoluimur, vbi totiēs nos æſtimari putamus, quo

tiens aſpici. Nam & multa incidunt, quæ inuidos denudent: & vt bene cedat tanta ſui diligentia, non tamen iucunda vita aut ſecura eſt, ſemper ſub perſona viuentium. At illa quantum habet voluptatis ſincera & per ſe ornata ſimplicitas, nihil obtendens moribus ſuis. Subit tamen & hæc vita contemptus periculum, ſi omnia omnibus patent. Sunt enim qui faſtidiant, quicquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculum eſt, ne admota oculis reuileſcat: & ſatius eſt ſimplicitate contemni, quam perpetua ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. Multum intereſt, ſimpliciter viuas an negligenter. Multum in ſe recedendum eſt. Cõuerſatio enim diſſimilium, bene compoſita diſturbat, & renouat affectus; & quicquid imbecillum in animo, nec percuratum eſt, exulcerat. Miſcẽda tamen iſta, & alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum deſiderium: hæc noſtri: & erit altera alterius remedium. Odium turbæ ſanabit ſolitudo; tædium ſolitudinis, turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. Cum pueris Socrates ludere non erubeſcebat: & Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter ſe infringens vt nunc mos eſt, etiam inceſſu ipſo vltra muliebrem mollitiem fluentibus, ſed vt illi antiqui viri ſolebant inter luſum ac feſta tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis: meliores acrioréſque requieti ſurgent.* Vt fertilibus agris non eſt imperandum: cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcũditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. Vires recipient paulum reſoluti & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum animorum hebetatio quædam & languor. Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, niſi naturalem quandam voluptatem haberet luſus iocuſque: quorum frequens vſus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt: hunc tamen ſi per diem noctemque continues, mors erit. Multum intereſt, remittas aliquid, an ſoluas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquam neceſſarium

labori-

laboribus interponentes temperamentum. Et magni, vt dixi viri quidam ſibi menſtruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem inter & otium & curas diuidebant. Qualem Pollionem Aſinium oratorem magnum meminimus: quem nulla res vltra decimam retinuit. Ne epiſtolas quidem poſt eam horam legebat, ne quid nouæ curæ naſceretur; ſed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interiunxerunt, & in poſtmeridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. Maiores quoque noſtri nouam relationem poſt horam decimam in ſenatu fieri vetabant. Miles vigilias diuidit, & nox immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo: dandumque ſubinde otium, quod alimenti ac virium loco ſit: & in ambulationibus apertis vagandum, vt cœlo libero & multo ſpiritu augeat attollatque ſe animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio vigorem dabunt, conuictuſque & liberalior potio: nonnunquam & vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt deprimat curas. Eluit enim curas; & ab imo animum mouet: & vt morbis quibuſdam, ita triſtitiæ medetur. Liberque non ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor vini; ſed quia liberat ſeruitio curarum animum, & aſſerit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit. Sed vt libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et Solonem Arceſilaumque indulſiſſe vino credűt. Catoni ebrietas obiecta eſt. at facilius efficiet, quiſquis obiecerit, hoc crimen honeſtum, quam turpem Catonem. Sed nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat: & aliquãdo tamen in exultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas remouenda paulisper. Nam ſiue Græco poetæ credimus, aliquando & inſanire iucundũ eſt: ſiue Platoni fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit: ſiue Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi mota mens. Cum vulgaria & ſolita contempſit inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quãdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum: eoque ferat, quo

per ſe timuiſſet eſcendere.

Habes, Serene cariſſime, quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus vitiis reſiſtant. Illud tamen ſcito, nihil horum ſatis eſſe validum, rem imbecillam ſeruantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

L. ANNÆI SENECÆ AD SERENVM, QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

CAPVT I.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & ceteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter fœminas & mares, non immerito dixerim: cum vtraque turba ad vitæ ſocietatem tantundem conferat: ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Ceteri ſapientes molliter & blande, vt fere domeſtici & familiares medici, ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum eſt medentur, ſed qua licet. Stoici virilem ingreſſi viam, non vt amœna incuntibus videatur curæ habent, ſed vt quamprimum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui adeo extra omnem teli iactum ſurrexit vt ſupra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur & confragoſa ſunt. Quid enim plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quam quidam putant. Prima tantum pars ſaxa rupeſque habet, & inuii ſpeciem: ſicut plæraque ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa videri ſolent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius adeuntibus eadem illa quæ in vnum congeſſerat error oculorum, paulatim adaperiuntur: tum illis quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit lene faſtigiũ. Nuper cum incidiſſet mentio M. Catonis, indignè ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas ſua parum intellexiſſet, quod ſupra Pompeios

& Cæ-

& Cæſares ſurgentem infra Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum videbatur, quod illi diſſuaſuro legem, toga in foro eſſet erepta, quodque à Roſtris vſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias inſanæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tunc ego reſpõdi, habere te quod Reipublicæ nomine mouereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius ac peſſimus quiſque venundabat: & cæca cupiditate corrupti non intelligebant, ſe, dum vendunt, etiam venire.

CAP. II. PRO ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe iuſſi. Nullum enim ſapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam poſſe. Catonem autem certius exemplar ſapientis viri nobis deos immortales dediſſe, quam Vlixem & Herculem prioribus ſæculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronuntiauerunt, inuictos laboribus, contemptores voluptatis, & victores omnium terrarum. Cato cũ feris manus non contulit, quas conſectari venatoris agreſtiſque eſt: nec monſtra igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cœlum vnius humeris inniti, excuſſa iam antiqua credulitate, & ſæculo ad ſũmam perducto ſolertiam. Cum ambitu congreſſus, multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quam totus orbis in tres diuiſus ſatiare non poterat, aduerſus vitia ciuitatis degenerantis, & peſſum ſua mole ſidentis ſtetit ſolus, & cadentem Rempublicam, quantum modo vna retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus vel abſtractus, comitẽ ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit: ſimul quæ extincta ſũt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato poſt libertatem vixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à populo, quod aut præturam illi detraxit, aut togã; quod ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec vlla affici aut iniuria aut contumelia poteſt.

CAP. III. VIDEOR mihi intueri animum tuum incenſum & efferueſcentem. Paras acclamare: Hæc ſunt, quæ auctoritatem præceptis veſtris detrahant. Magna promittitis: & quæ ne optari quidem, nedum credi poſſint. Deinde ingẽtia locuti, cum pauperem negaſtis eſſe ſapiẽtem, non negatis ſolere illi & ſeruum, & veſtem, & tectum, & cibum deeſſe. Cum ſapientem negaſtis inſanire, non

negatis & alienari, & parum ſana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere. Cum ſapientem negaſtis ſeruum eſſe, iidem non itis inficias, & venum iturum, & imperata facturum: & domino ſuo ſeruilia præſtiturum miniſteria Ita ſublato altè ſupercilio, in eadem quæ ceteri, deſcenditis, mutatis rerum nominib. Tale itaq. aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atq. magnificũ eſt, nec iniuriã, nec cõtumeliam accepturũ eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, vtrum ſapientem extra dignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum, nullum habet priuilegium. Contigit illi res vulgaris, & quæ diſcitur ipſa iniuriarum aſſiduitate, patiẽtia. Si negas accepturum iniuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere, omnibus relictis negotiis Stoicus fio. Ego vero ſapientem non imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quò nulla perueniat iniuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrũ eſt, quod ſacrilegium non inueniat. Sed non ideo diuina minus in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt qui magnitudinem multum vltra ſe poſitã non icturi petant. Inuulnerabile eſt, nõ quod nõ feritur, ſed quod nõ læditur. Ex hac tibi nota ſapientẽ exhibeo. Nũquid dubium eſt quin certius robur ſit, quod non vincitur, quam quod nõ laceſſitur? cum dubiæ ſint vires inexpertæ: at merito certiſſima firmitas habeatur quę omnes incurſus reſpuit? Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ ſi nullius illi iniuria nocet, quam ſi nulla ſit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret, nõ cui pingue otium eſt inter deſides populos. Huiuſmodi igitur ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaque non refert quam multa in illum coniiciantur tela, cum ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec ſecari adamas, aut cædi vel teri poteſt, ſed incurrentia vltro retundit: quemadmodum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flamma circumfuſa, rigorem ſuum habitumque conſeruant: quemadmodũ proiecti in altum ſcopuli mare frangunt, nec ipſi vlla ſæuitiæ veſtigia tot verberati ſæculis oſtentant: ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, vt tam tutus ſit ab iniuria, quam illa quæ retulit.

CAP.

CAP. IV. QVID igitur? non erit aliquis qui ſapienti facere tenet iniuriam? Tentabit, ſed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus eſt, quam vt vlla vis noxia, vſque ad illum vires ſuas perferat. Etiam cum potentes, & imperio editi, & conſenſu ſeruientium validi, nocere ei tentent: tam citra ſapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ neruo tormentiſve in altum exprimuntur: cum extra viſum exilierunt, citra cœlum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum ſtolidus ille rex multitudine telorum diem obſcuraſſet, vllam ſagittam in Solem incidiſſe? Aut demiſſis in profundum cathenis Neptunum potuiſſe contingi? Vt cœleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in ſapientem proteruè, petulanter, ſuperbè, fruſtrà tentatur. At ſatius erat, neminem eſſe qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum intereſt qui facturi ſunt, non eius qui pati, ne ſi fiat quidem, poteſt. Immo neſcio, an magis vires ſapientia oſtentat tranquilla inter laceſſentia: ſicut maximum argumentum eſt imperatoris armis viriſque pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Diuidamus, ſi tibi videtur, Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa, natura grauior eſt: hæc leuior, & tantum delicatis grauis: qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, vt quidam nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruum, qui flagellis quam colaphis cœdi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quam contumelioſa verba. Ad tantas ineptias peruentum eſt, vt non dolore tantum ſed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metum incutit vmbra, & perſonarum deformitas, & deprauata facies: lacrymas verò euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia quę impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem ſapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illi eſt turpitudo: quę introire eo vbi iam virtus honeſtúmque eſt, non poteſt.

CAP. V. INIVRIA ergo ad ſapientem non peruenit. Nam ſi iniuria alicuius mali patientia eſt, ſapiens autem

nullius mali eſt patiens, nulla ad ſapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria deminutio eius eſt, in quem incurrit, Nec poteſt aliquis iniuriam accipere ſine aliquo detrimento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos poſitarum. Sapiens autem nihil perdere poteſt: omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona ſua in ſolido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui poteſt. Nam in ſummum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit: virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, immota, inconcuſſa: ſic contra caſus indurata vt nec inclinari quidem, nedum vinci poſſit. Aduerſus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, ſiue illi dura ſiue ſecunda oſtentantur. Itaque nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſſione virtutis eſt, ex qua depelli nunquam poteſt: ceteris precario vtitur. Quis autem iactura mouetur alieni? Quod ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia virtute ſua ſalua ſunt, iniuria ſapienti non poteſt fieri. Megaram Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit: ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, num quid perdidiſſet. Nihil, inquit: Omnia namque mea mecum ſunt. Atqui & patrimonium eius in prædam ceſſerat, & filias rapuerat hoſtis, & patriam. At ille victoriam illi excuſſit: & ſe, vrbe capta, non inuictum tantum, ſed indemnem eſſe teſtatus eſt: Habebat enim ſecum vera bona, in quæ non eſt manus iniectio. At ea quæ diſſipata & direpta ferebantur, non iudicabat ſua, ſed aduentitia, & nutum fortunæ ſequentia: ideo non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, aut huic fur, aut calumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis regnum orbæ ſenectutis exercens, facere iniuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille egregiam artem quaſſandarum vrbium profeſſus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemque impulſæ ciuitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, vni homini pax fuit. Non eſt itaque quod audax iudices promiſſum: cuius tibi, ſi parum fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in

hominem,aut tantam animi magnitudinem cadere; ſed ſi prodit in medium qui dicat:

CAP. VI. NON eſt quod dubites, an attollere ſe homo natus ſupra humana poſſit,an dolores, damna,vlcerationes,vulnera,magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus aſpiciat, &dura placidè ferat,& ſecunda moderatè: nec illis cedens,nec his fretus, vnus idemque inter diuerſa ſit,nec quicquam ſuum,niſi ſe putet eſſe, ea quoque parte qua melior eſt. Aſſum hoc vobis probaturus, ſub iſto tot ciuitatum euerſore, munimenta incurſu arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repente reſidere, & æquaturum editiſſimas arces, aggerem creſcere: at nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent. Erepſi modò è ruinis domus, & incendiis vndique relucentibus, per flammas, per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus habeat, an peior publico, neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumemque eſſe cenſum meum profiteor: teneo,habeo quicquid mei habui. Non eſt quod me victum,victorem te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa,& dominũ mutantia,vbi ſint neſcio. Quod ad res meas pertinet,mecum ſunt,mecum erunt. Perdiderunt iſti diuites patrimonia: libidinoſi amores ſuos,& magno pudoris impendio dilecta ſcorta: ambitioſi curiam & forum,& loca exercẽdis in publico vitiis deſtinata: fœneratores perdiderunt tabulas ſuas, quibus auaritia falſo læta, diuitias imaginatur. Ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde iſtos interroga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt,qui hoſtẽ onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum,humanis diuiniſque virtutibus plenum,nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexuperabilibus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris quos Alexander intrauit: Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia,vna manu capta: Non Capitolium,arcemve. Habent iſta hoſtile veſtigium: illa quæ ſapientem tuentur,à flamma & ab incurſu tuta ſunt: nullum introitum præbent,excelſa, inexpugnabilia, diis æqua.

CAP. VII. NON eſt quod dicas,ita vt ſoles, hunc ſa-

pientem noſtrum nuſquam inueniri. Non fingimus iſtud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ rei concipimus; ſed qualem confirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. Raro forſitan, magniſque ætatum interuallis inuenitur. Neque enim magna & excedentia ſolitum ac vulgarem modum crebro gignuntur. Ceterum hic ipſe M. Cato, à cuius mentione hæc diſputatio proceſſit, vereor ne ſupra noſtrum exemplar ſit. Denique validius debet eſſe quod lædit, eo quod læditur. Non eſt autem fortior nequitia virtute. Non poteſt ergo lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentatur niſi à malis. Bonis inter ſe pax eſt. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt: malus autem bono infirmior eſt: nec iniuria bonis, niſi à diſpari, verenda eſt: iniuria in ſapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum eſſe, niſi ſapientem. Sed iniuſtè, inquis, Socrates damnatus eſt, iniuriam accepit Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe euenire vt faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi quis rem cùm è villa mea ſurripuit, in domo mea ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum vxore tanquam cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim tuam remixtum cibo perdidit Venenum illud dando, ſcelere ſe obligauit, etiam ſi non nocuit. Non minus latro eſt, cuius telum oppoſita veſte eluſum eſt. Omnia ſcelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt Quædam eius conditionis ſunt, & hac vice copulantur, vt alterum ſine altero eſſe non poſſit. Quod dico, conabor facere manifeſtum. Poſſum pedes mouere, vt non curram: currere non poſſum, vt pedes non moueam Poſſum, quamuis in aqua ſim non natare: ſi nato, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt, de quo agitur: ſi iniuriam accepi, neceſſe eſt factam eſſe: ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt quæ ſubmoueant iniuriam. Vt intentam manum deiicere aliquis caſus poteſt, & miſſa tela declinare: ita iniurias qualeſcunque poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, vt & factæ ſint nec acceptæ. Præterea nihil iniuſtum iuſtitia pati poteſt: quia non coeunt contraria.

traria. Iniuria autem non poteſt fieri,non iniuſtè. Ergo ſapienti iniuria non poteſt fieri.

CAP. VIII. Nec eſt quod mireris,ſi nemo poteſt illi iniuriam facere, nec prodeſſe quidem quiſquam poteſt. & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris; & malus nihil poteſt tribuere ſapienti. Habere enim prius debet,quàm dare. Nihil autem habet quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit Non poteſt ergo quiſquam aut nocere ſapienti aut prodeſſe. Quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant nec lædi poſſunt Sapiens autem vicinus proximuſque diis conſiſtit, excepta mortalitate, ſimilis Deo Ad illa nitens pergenſque excelſa, ordinata,intrepida, æquali & concordi curſu fluentia, ſecura, benigna,bono publico natus, & ſibi & aliis ſalutaris, nihil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos caſus diuino incedet animo. Non habet vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congreſſa eſt, nunquam par receſſit. Si maximum illud,vltra quod nihil habent iratæ leges, ac ſæuiſſimi domini quod minentur, in quo imperium ſuum fortuna conſumit, æquo placidoque animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, diſſidia: quæ ſapientem, etiam ſi vniuerſa circumueniant,non mergunt, nedum ad ſingulorum impulſus mœreat. Et ſi fortunæ iniurias moderatè fert, quanto magis hominum potentium, quos ſcit fortunæ manus eſſe?

CAP. IX. OMNIA itaque ſic patitur, vt hiemis rigorem, vt intemperantiam cœli, vt feruores morboſque, & cetera forte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, vt illum quicquam putet conſilio feciſſe: quod in vno ſapiente eſt. Aliorum omnium non conſilia, ſed fraudes & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt, quos caſibus adnumerat Omne autem fortuitum citra nos ſæuit. Illud quoque cogita, iniuriarum latiſſimè patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum eſt: vt accuſatore ſubmiſſo, aut criminatione falſa, aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia inter togatos

latrocinia ſunt. Eſt & illa iniuria frequens, ſi lucrum alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatum; ſi magno labore affectata hereditas auerſa eſt, & quæſtuoſæ domus gratia erepta. Hæc effugit ſapiens, qui neſcit nec in ſpe, nec in metu viuere. Adiice nunc, quod iniuriam nemo immota mente accipit, ſed ad ſenſum eius perturbatur. Caret autem perturbatione vir erectus: moderator ſui, altæ quietis & placidæ. Nam ſi illum tangit iniuria & mouet, & impedit. Caret autem ira ſapiens, quam excitat iniuriæ ſpecies: nec aliter careret ira, niſi & iniuria, quam ſcit ſibi non poſſe fieri. Inde tam erectus lætuſque eſt, inde cõtinuo gaudio elatus, adeo ad offenſiones rerũ hominumque non contrahitur, vt ipſa illa iniuria vſui ſit, per quam experimentum ſui capit, & virtutem tentat. Faueamus, obſecro vos, huic propoſito, æquiſque & animis & auribus aſſimus, dum ſapiẽs iniuriæ excipitur: nec quicquam ideo petulantiæ noſtræ, aut capaciſſimis cupiditatibus, aut temeritati ſuperbiæque detrahitur. Saluis vitiis veſtris, hæc ſapienti libertas quæritur, non vt vobis facere non liceat iniuriam, agimus, ſed vt ille omnes iniurias in altum demittat, patientiſque ſe ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus ſacris plerique vicere, cædentium manus obſtinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem eorum qui excitatione longa ac fideli, robur perpetiendi laſſandique omnem inimicam vim conſecuti ſunt.

CAP. X. QVONIAM priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus: in qua quibuſdam propriis, pleriſq; vero communibus contumeliam refutabimus. Contumelia eſt minor iniuria, quam queri magis quam exequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahentis ſe, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cum alios admitteret. Sermonẽ meum aut ſuperbe aduerſatus eſt, aut palam riſit, & non in medio me loco, ſed imo collocauit? & alia huius notæ. Quæ quid vocem, niſi querelas nauſeantis animi, in quas fere delicati & felices incidunt. Non vacat enim hæc notare, cui peiora inſtant. Nimio otio ingenia natura infirma, & muliebria, & inopia veræ iniuriæ laſciuientia, his commouen-

mouentur, quorũ pars maior conſtat vitio interpretantis. Itaque nec prudentiæ quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumelia afficitur. Non dubiè enim contemptum ſe iudicat. & hic morſus non ſine quadam humilitate animi euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur magnitudinem ſuam nouit: nullique tantum de ſe licere renuntiat ſibi: & omnes has quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapiẽtem feriunt, etiam ſi non peruertunt: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem. Nec enim lapidis illi duritiam ferrive aſſerimus. Nulla virtus eſt, quæ non ſentias, perpeti.

C A P. X I. Qvid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed receptos euincit, ſanat, & comprimit. Hæc verò minora ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolita illa virtute vtitur dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea cùm magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant. & male felicitatem ferentes, habet quo illum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam virtutem omnium animi ſanitatẽ magnitudinémque. illa quicquid huiuſmodi eſt tranſcurrit, vt vanas ſomniorum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſolidi neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quàm vt illis audacia ſit, tanto excelſiora deſpicere. Contumelia à cõtemptu dicta eſt: quia nemo, niſi quem contempſit tali iniuria notat. Nemo autem maiorem melioremque contemnit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt: & crines matris turbauit laceràuitque infans. & ſputo aſperſit, aut nudauit in conſpectu ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt. Eadem cauſa eſt, cur nos mãcipiorum noſtrorum vrbanitas in dominos cõntumelioſa delectet: quorum audacia ita demum ſibi in conuiuas ius facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſque contemptiſſimus & vt maximè ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. Pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam

acuunt & ſub magiſtro habēt, qui probra meditatè effundant. Nec has contumelias vocamus ſed argutias.

Cap. XII. Quanta autem dementia eſt iiſdem modo delectari, modo offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare: à ſeruulo, ioculare conuicium? Quam animum nos aduerſus pueros habemus, hunc ſapiens aduerſus omnes, quibus etiam poſt iuuentam canoſque puerilitas eſt. An quicquam iſti profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt: ceterum non minus vagi incertique voluptatem ſine dilectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non ideo quicquam inter illos pueroſque intereſſe quis dixerit, quod illis talorum nucumque & æris minuti auaritia eſt, his auri argentique & vrbium: quod illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam faſceſque ac tribuna limitantur: hi eadem in campo foroque & in curia ludunt. Illi in litoribus arena congeſta ſimulacra domuum excitant: hi vt magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, in periculum verterunt. Ergo par pueris longiuſque progreſſis, ſed in alia maioraque error eſt. Non immerito itaque horum contumelias ſapiens vt iocos accipit: & aliquando illos, tamquam pueros malo pœnaque admonet, & afficit: non quia accepit iniuriam, ſed quia fecerūt, & vt deſinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec iraſcimur illis, cum ſeſſorem recuſauerint: ſed compeſcimus, vt dolor contumaciam vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, quare ſi non accepit iniuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? Non enim ſe vlciſcitur, ſed illos emendat.

Cap. XIII. Quid eſt autem quare hanc animi firmitatem non credas in virum ſapientem cadere, cum tibi in aliis idem non notare, ſed non ex eadem cauſa liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quis febricitantis & frigida prohibiti, male dicta in malam partem accipit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens, quem aduerſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, contrectare, nec reliquias & effuſa intueri dedi-

dedignatur, nec per furorem ſæuientium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui togati purpuratique incedunt, coloratos maleque ſanos eſſe: quos non aliter videt, quam ægros intemperantes Itaque ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantius auſi ſunt aduerſus medentem: & quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodũ non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit: nec contumeliam iudicabit, ſi illi homo plebis vltimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit: ſic nec ſuſpiciet quidem ſi illum multi diuites ſuſpexerint. Scit enim illos nihil à mendicis differre, immo miſeriores eſſe Illi enim exiguo, hi multo egent. & rurſus non tangetur, ſi illum rex Medorum, Attaluſve Aſiæ, ſalutantem ſilentio ac vultu arroganti tranſierit. Scit ſtatum eius non magis habere quicquam inuidendum, quam eius cui in magna familia cura obtigit ægros inſanoſque compeſcere. Num moleſtè feram, ſi mihi non reddiderit nomen aliquis ex his qui ad Caſtoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendenteſque; quorum tabernæ peſſimorum ſeruorum turba refertæ ſunt? Non, vt puto. quid enim is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo vt huius humanitatem inhumanitatemque negligit ita & regis. Habes ſub te Parthos, Medos, & Bactrianos? ſed quos metu contines. ſed propter quos remittere arcum tibi non contigit, ſed poſtremos, ſed venales, ſed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter ſe differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem ſtultitiam omnes putat. Nam ſi ſemel ſe dimiſerit eo vt aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit vnquam eſſe ſecurus. Securitas autem proprium bonum ſapientis eſt? nec committet vt vindicando ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. Neceſſe eſt enim, à quo quiſque contemni moleſtè fert, ſuſpici gaudeat.

CAP. XIV. TANTA quoſdam dementia tenet, vt contumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. Quid refert quot habeat lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam ſellam? æque imprudens animal eſt, & niſi ſcientia acceſſit, ac multa eruditio, ferum, cupiditatum inconti-

nens. Quidam ſe à cinerario impulſos moleſtè ferunt & contumeliam vocant oſtiarij difficultatem, nomenculatoris ſuperbiam, cubicularij ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem ſuam. Quid ergo? Sapiens non accedet ad fores quas durus ianitor obſidet? Ille verò, ſi res neceſſaria vocabit, experietur & illum, quiſquis erit, tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, vt limen tranſeat, cogitans, & in pontibus quibuſdam pro tranſitu dari. Itaque illi quoque, quiſquis erit, qui hoc ſalutationum publicum exercet, donabit. Scit emere venalia. Ille puſilli animi eſt, qui ſibi placet quod oſtiario liberè reſpondit, quod virgam eius fregit: quod ad dominum acceſſit & petiit corium. Facit ſe aduerſarium qui contendit, & vt vincat par fuit. At ſapiens colaphis percuſſus, quid faciet? Quod Cato, cùm illi os percuſſum eſſet: non excanduit, non vindicauit iniuriam. ne remiſit quidem: ſed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quàm ignouiſſet. Non diu in hoc hærebimus. Quis enim neſcit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri ſapienti, vt omnibus? Non reſpicit quid homines turpe iudicent aut miſerum: non it qua populus: ſed vt ſydera contrarium mundo iter intendunt, ita hic aduerſus opinionem omnium vadit.

CAP. XV. DESINITE itaque dicere: Non accipiet ergo ſapiens iniuriam, ſi cædetur? ſi oculus illi eruetur? non accipiet contumeliam, ſi obſcœnorum vocibus improbis per forum agetur? ſi in conuiuio regis recumbere infra menſam, veſcique cum ſeruis ignominioſa officia ſortitis iubebitur? ſi quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? In quantumcunque iſta vel numero, vel magnitudine creuerint, eiuſdem naturæ erunt. Si non tangent illum parua, ne maiora quidem. Si non tangent pauca ne plura quidem. Sed ex imbecillitate veſtra coniecturam capitis ingentis animi: & cùm cogitaſtis quantum putetis vos pati poſſe, ſapientis patientiæ paulo vlteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus ſua virtus collocauit, nihil vobiſcum commune habentem. Quare & ſi aſpera, & quæcunque

cunque toleratu grauia ſunt, audituque & viſu refugienda, ingruerint, non obruerur etiam eorum cœtu: & qualis ſingulis, talis vniuerſis obſiſtet. Qui dicit illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines teneri, malè agit. Vincit nos fortuna, niſi tota vincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duritiam. Epicurus, quem vos patronum inertiæ veſtræ aſſumitis, putatiſque mollia ac deſidioſa præcipere, & ad voluptates ducentia: Rara, inquit, ſapienti interuenit fortuna. Quam penè emiſit viri vocem. Vis tu fortius loqui, & illam ex toto ſubmouere? Domus hæc ſapientis anguſta ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus, turbam venali faſtidio digerentibus. ſed per hoc limen vacuum, & ab oſtiariis liberum fortuna non tranſit. Scit non eſſe illic ſibi locum, vbi ſui nihil eſt. Quod ſi Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulſit, aduerſus iniurias exurgit: quid apud nos incredibile videri poteſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait iniurias tolerabiles eſſe ſapienti: nos, iniurias non eſſe. Nec eſt quod dicas hoc naturæ repugnare.

CAP. XVI. Non negamus rem incommodam eſſe verberari & impelli, & aliquo membro carere: ſed omnia iſta negamus iniurias eſſe. non ſenſum illis doloris detrahimus: ſed nomen iniuriæ, quod non poteſt recipi virtute ſalua. Vter verius dicat, videbimus. Ad contemptum quidem iniuriæ vterque conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſimos: quorum alter premit vulnus & ſtat in gradu: alter reſpiciens ad clamantem populum ſignificat nihil eſſe, & intercedi non patitur. Non eſt quod putes magnum, quo diſſidemus. Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet. Vtraque exempla hortantur contemnere & iniurias, & quas iniuriarum vmbras ac ſuſpiciones dixerim, contumelias. Ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt viro, ſed tantùm conſpiciente, qui ſibi poſſit dicere: Vtrum merito mihi iſta accidunt, an immerito? Si merito, non eſt contumelia, iudicium eſt. Si immerito illi qui iniuſte facit, erubeſcendum eſt. Et quid eſt illud quod contumelia dicitur? In capitis mei leuitatem iocatus eſt, & in oculorum valitudinem, & in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contu-

[illegible]elia eſt, quod apparet, audire? Coram vno aliquid dictũ ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis iraſcimur.

Cap. xvii. Chrysippvs ait quendam indignatum, quod illum aliquis verrecem marinum dixerat. In ſenatu flentem vidimus Fidum Cornelium Naſonis generum, cum illum Corbulo Struthiocamelum depilatum dixiſſet. Aduerſus alia maledicta, mores & vitam conuulnerantia frontis illi firmitas conſtitit: aduerſus hoc tam abſurdum lacrymæ prociderunt. Tanta animorum imbecillitas eſt, vbi ratio diſceſſit. Quid, quod offendimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſi quis inceſſum, ſi quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? quaſi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quoſdam peruſſit, quam ſibi obiecit, quiſquis abſcondit. Itaque materia petulantibus & per contumeliam vrbanis detrahitur, ſi vltro illam & prior occupes. Nemo aliis riſum præbuit qui ex ſe cepit. Vatinium hominem natum & ad riſum, & ad odium, ſcurram fuiſſe venuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. In pedes ſuos ipſe plurima dicebat, & in fauces conciſas: ſic inimicorũ, quos plures habebat quàm morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui aſſiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non poſſit qui ſtudiis liberalibus & ſapiẽtiæ cultu ad aliquem profectum peruenerit? Adice quod genus vltionis eſt, eripere ei qui fecit, contumeliæ voluptatem. Solent dicere: Miſerum me, puto non intellexit, adeo fructus contumeliæ in ſenſu & indignatione patientis eſt. Deinde non deerit illi aliquando par. Inuenietur qui te quoque vindicet.

Cap. xviii. C. Caesar inter cetera vitia quibus abundabat, contumelioſus, mirabili ſtudio ferebatur omnes aliqua nota feriendi, ipſe materia riſus benigniſſima. Tanta illi palloris inſaniam teſtantis fœditas erat, tanta oculorum ſub fronte anili latentium toruitas, tanta capitis deſtituti, & emendicatis capillis aſperſi deformitas.

Adiice

Adiice obſeſſam ſeris ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immenſum eſt, ſi velim ſingula referre, per quæ in parentes auoſque ſuos contumelioſus fuit, per quæ in vniuerſos ordines. ea referam quæ illum exitio dederunt. Aſiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in concione, voce clariſſima, qualis in concubitu eſſet vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, principem ſcire, & vſque eò licentiam perueniſſe, vt non dico conſulari, non dico amico, ſed tantum marito princeps & adulterium ſuum narret, & faſtidium? De Chærea tribuno militum, ſermo non pro manu erat, quod languidus ſono, & ni facta noſſes, ſuſpectior. Huic Caius ſignum petenti, modo Veneris, modo Priapi dabat: aliter atque aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc, ipſe perlucidus, crepidatus, armillatus. Coegit itaque illum vti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit: ille ceruicem mediam vno ictu decidit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciſcentium gladiorum ingeſtum eſt. Sed primus vir fuit, qui minimè viſus eſt. At idem Caius omnia contumelias putabat. & fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus fuit Herennio Macro, qui illum Carum ſalutauerat: nec impunè ceſſit primipilario, quod Caligulam dixerat. Hoc enim in caſtris natus, & Alumnus legionum vocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior vnquam factus: ſed iam Caligulam conuicium & probrum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipſum ſolatio erit etiam ſi noſtra facilitas vltionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & iniurioſo: quæ vitia nunquam in vno homine, & in vna contumelia conſumuntur. Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe & ſpectatos ſales in partem bonam accepit, riſitque non minus, quam cum ab vxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. At Iphicrates, cui mater barbara & Threſſa obiiciebatur, reſpondit, & deorum matrem Idæam eſſe.

Cap. xix. Non eſt in rixam colluctationémque veniendum. procul auferendi pedes ſunt: & quicquid ho-

rum ab imprudentioribus fiet, fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt, negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi in promiſcuo habendi ſunt. Nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, neceſſaria omittemus, & publicis priuatiſque officiis, aliquando etiam ſalutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam irati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non eſt autem libertas, nihil pati? Fallimur: libertas eſt, animum opponere iniuriis, & eum facere ſe ex quo ſolo ſibi gaudenda veniant: exteriora deducere à ſe, ne inquieta agenda ſit vita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis eſt enim, qui non poſſit contumeliam facere, ſi quiſquam poteſt? Diuerſo autem remedio vtetur ſapiens affectatórque ſapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum ſe iudicium dirigentibus, hoc prouidendum eſt, inter iniurias ipſos contumeliaſque debere verſari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quo quiſque honeſtior genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius gerat, memor, in prima acie altos ordines ſtare. contumelias & verba probroſa, & ignominias, & cetera dehoneſtamenta, velut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias verò, vt vulnera, alia armis, alia pectori infixa, non deiectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premeris, & infeſta vi vrgeris, cedere turpe eſt. aſſignatum à natura locum tuere. Quæris quis hic ſit locus? Viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria eſt. Ne repugnate veſtro bono, & hanc ſpem, dum ad verum peruenitis, alite in animis: libentérque meliora excipite, & opinione ac voto iuuate. Eſſe aliquem inuictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è Republica humani generis eſt.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

CAPVT I.

MAIOR pars mortalium, Pauline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapidè dati nobis temporis ſpatia decurrant, adeo vt exceptis admodum paucis, ceteros in ipſo vitæ apparatu vita deſtituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit. clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorum exclamatio eſt: Vitam breuem eſſe, longam artem. Inde Ariſtoteli cum rerum natura exigenti, minime conueniens ſapienti viro lis eſt: illam animalibus tantum indulſiſſe, vt quina aut dena ſæcula educent, hominiin tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminum ſtare. Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. Satis longa vita & in maximarum rerum conſummationem largè data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed vbi per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltima demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt, non accepimus breuem vitam, ſed fecimus: nec inopes eius, ſed prodigi, ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes, vbi ad malum dominum peruenerunt, momento diſſipantur: at quamuis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, vſu creſcunt: ita ætas noſtra bene diſponenti multum patet.

Cap II. Qvid de rerum naturâ querimur? illa ſe benignè geſſit. Vita, ſi ſcias vti, longa eſt Alium inſatiabilis tenet auaritia: alium in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis ſuſpenſa ſemper ambitio. Alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut ſuis anxios. Sunt quos ingratus ſuperiorum cultus voluntaria ſeruitute conſumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut ſuæ odium detinuit. Pleróſque nihil certum ſequentes vaga & inconſtans, & ſibi diſplicens leuitas per noua conſilia iactauit. Quibuſdam nihil quo curſum dirigant, placet: ſed marcentes oſcitantéſque fata deprehendunt: adeò vt quod apud maximum poëtarum more oraculi dictum eſt, verum eſſe non dubitem:

Exigua pars eſt vitæ quam nos viuimus.

Ceterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt. Vrgentia circumſtant vitia vndique: nec reſurgere, aut in diſpectum veri attollere oculos ſinunt: ſed merſos & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad ſe licet: ſed ſi quando aliqua quies fortuitò contigit, velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt, fluctuantur, nec vnquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? Aſpice illos ad quorum felicitatem concurritur: bonis ſuis effocantur. Quam multis graues ſunt diuitiæ? Quàm multorum eloquentia quotidiano oſtentandi ingenij ſpatio, ſanguinem educit? Quàm multi continuis voluptatibus pallent? Quam multis nihil liberi relinquit circumfuſus clientium populus? Omnes denique iſtos ab infimis vſque ad ſummos pererra. Hic aduocat, hic adeſt: ille periclitatur, ille defendit: ille iudicat. Nemo ſe ſibi vindicat. Alius in alium conſumitur. Interroga de iſtis quorum nomina ediſcuntur. His illos dignoſci videbis notis. Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo. Deinde dementiſſima quorundam indignatio eſt. Queruntur de ſuperiorum faſtidio, quòd ipſis adire volentibus non vacauerint. Audet quiſquam de alterius ſuperbia queri, qui ſibi ipſe nunquam vacat? Ille tamē, quiſ-

quis

quis eſt, inſolenti quidem vultu, ſed aliquando reſpexit. Ille aures ſuas ad tua verba demiſit. Ille te ad latus ſuum recepit. Tu non inſpicere te vnquam, non audire dignatus es.

Cap. III. Non eſt itaque quod iſta officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non eſſe cum aliquo volebas, ſed tecum eſſe non poteras. Omnia licet quæ vnquam ingenio fulſerunt, in hoc vnum conſentiāt, nunquam ſatis hanc humanarum mentium caliginē mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo patiuntur: & ſi exigua contentio eſt de modo finium, ad lapides & arma diſcurrunt. In vitam ſuam incedere alios ſinunt, immo vero ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur qui pecuniam ſuā diuidere velit: vitam vnuſquiſque quam multis diſtribuit? Aſtricti ſunt in continendo patrimonio: Simul ad temporis iacturam ventum eſt profuſiſſimi in eo, cuius vnius honeſta auaritia eſt. Libet itaque ex ſeniorum turba comprehendere aliquem. Perueniſſe te ad vltimum ætatis humanæ videmus. Centeſimus tibi vel ſupra premitur annus. Agedum ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, quantum reus, quantum cliēs abſtulerit, quantum lis vxoria, quantum ſeruorum coercitio, quantum officioſa per vrbem diſcurſatio: Adiice morbos quos manu fecimus. Adiice quod ſine vſu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus conſilij fueris, quotus quiſque dies vt deſtinaueras receſſerit, qui tibi vſus tui fuerit, quando in ſtatu ſuo vultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis ſit: quā multi vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid perderēs: quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuerſatio abſtulerit: quam exiguum tibi de tuo relictum ſit. intelliges te immaturum mori.

Cap. IIII. Qvid ergo eſt in cauſa? tanquam ſemper victuri viuitis. Nunquam vobis fragilitas veſtra ſuccurrit. Non obſeruatis quantum temporis tranſierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortaſſe ille ipſe qui alicui vel homini vel rei donatur, vltimus dies ſit. Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tan-

quam immortales concupiſcitis. Audies pleroſque dicentes: A quinquageſimo in otium ſecedam: ſexageſimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitæ prædé accipis? Quis iſta, ſicuti diſponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quam ſerum eſt, tunc videre incipere cum deſinendum eſt? Quæ tã ſtulta mortalitatis obliuio in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentiſſimis & in altum ſublatis hominibus excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiũt interim ex illo faſtigio ſuo, ſi tuto liceat, deſcendere. Nam vt nihil extra laceſſat, aut quatiat, in ſe ipſa fortuna ruit.

C a p. v. Divvs Auguſtus, cui dij plura quam vlli præſtiterunt, non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt, vt ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiã ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio aliquãdo, ſe victurum ſibi. In quadam ad ſenatum miſſa epiſtola, cum requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepãtem, pollicitus eſſet, hæc verba inueni: Sed iſta fieri ſpecioſius quam promitti poſſunt. me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi, prouexit, vt quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine. Tanta viſa eſt res otium, vt illam, quia vſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe vno pendentia, qui hominibus gentibuſq; fortunam dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia ſudoris exprimerent, quantum occultatum ſolicitudinum tegerent: cum ciuibus primum, deinde cum collegis, nouiſſime cum affinibus coactus armis decernere, mari terraque ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, Syriam, Aſiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana cęde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtoſque mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum vltra Rhenum, Euphratem & Danubium termi-

nos

nos mouet, in ipſa vrbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias filia, & tot nobiles iuuenes adulterio velut ſacramento adacti, iam infractam ætatem territabant: pluſque & iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc vlcera cum ipſis membris abſciderat, alia ſubnaſcebantur. velut cum graue multo ſanguine eſt corpus, partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius ſpe & cogitatione labores eius reſidebant. Hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat. M. Cicero inter Catilinas Clodioſq; iactatus, Pompeioſq; & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica, & illam peſſum euntẽ tenet, nouiſſime abductus, nec ſecundis rebus quietus, nec aduerſarium patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum nõ ſine cauſa, ſed ſine fine laudatum deteſtatur? quam flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epiſtola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refouente? Quid agam, inquit, hic quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber. Alia deinceps adiicit, quib. & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero. at mehercules nunquam ſapiens in tam humile nomen procedet, nunquam ſemiliber erit. Integræ ſemper libertatis & ſolidæ, ſolutus & ſui iuris, & altior ceteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt?

CAP. VI. LIVIVS Druſus, vir acer & vehemens, cum leges nouas & mala Gracchana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, execratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, vni ſibi, nec puero quidem, vnquam ferias contigiſſe. Auſus eſt enim & pupillus adhuc & prætextatus iudicibus reos commendare, & gratiam ſuam interponere tam efficaciter, vt quædam iudicia conſtet ab illo rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens & priuatum & publicum, euaſuram illam tam feſtinatam audaciam. Sero itaque querebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro grauis. Diſputatur an ipſe ſibi manus attulerit. Subito enim

vulnere per inguen accepto, collapſus eſt: aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet, an tempeſtiua. Superuacuum eſt commemorare plures: qui cum aliis feliciſſimi viderentur, ipſi in ſe verum teſtimonium dixerunt, peroſi omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cum verba erumperent, affectus ad conſuetudinem relabebantur. Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta omnia nullum non ſæculum deuorabunt. Hoc vero ſpatium, quod, quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat neceſſe eſt Nō enim apprehenditis, nec retinetis, nec velociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire vt rē ſuperuacuam ac reptabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidini vacant. Nulli enim turpius occupati ſunt. Ceteri, etiam ſi vana gloriæ imagine teneantur, ſpecioſe tamen errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel bellatores omnes, iſti virilius peccant. In venerem ac libidinem proiectorum inhoneſta labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. Aſpice quamdiu computent, quandiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum conuiuia, quæ iam ipſa officia ſunt. videbis quemadmodum illos reſpirare non ſinant vel mala ſua, vel bona. Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri poſſe, ab homine occupato: non eloquentiam, nō liberales diſciplinas: quando diſtrictus animus nihil altius recipit, ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati, quàm viuere: nullius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium vulgo multique ſunt.

Cap. vii. Qvasdam vero ex his pueri admodum ita percepiſſe viſi ſunt, vt etiam præcipere poſſent. Viuere tota vita diſcendum eſt: & quod magis fortaſſe miraberis, tota vita diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cum diuitiis, officiis, voluptatibus renuntiauerunt, hoc vnum in extremam vſque ætatem egerunt, vt viuere ſcirent. Plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi è vita abierunt, nedum vt iſti ſciant. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri eſt, nihil ex ſuo tempore delibare: & ideo vita eius longiſſima

giſſima eſt, cui quantumcunque patuit, totum ipſi vacauit. Nihil inde incultum otioſumque iacuit: nihil ſub alio fuit. neque enim quicquam repperit dignum quod cum tempore ſuo permutaret. cuſtos eius parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit: His vero neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum vita multum populus tulit. Nec eſt quod putes, hinc illos non intelligere damnum ſuum. pleroſque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientiũ greges, aut cauſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare interdum; Mihi viuere nõ licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te ſibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit, quot ille cãdidatus, quot illa anus, efferendis heredibus laſſa? quot ille ad irritandã auaritiam captantium ſimulatus æger? Quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitiã, ſed in apparatu habet? Diſpunge, inquam, ac recenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodũ, & reiiculos apud te reſediſſe. Aſſequutus ille quos optauerat faſces, cupit ponere, & ſubinde dicit: Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos, quorum ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit. Quando, inquit, iſtos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia, vltra quam audiri poteſt, complet: Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat quiſque vitam ſuam, & futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille qui nullum non tempus in vſus ſuos confert, qui omnes dies tanquam vitam ordinat, nec optat craſtinum, nec timet. Quid enim eſt quod iam vlla hora nouæ voluptatis poſſit afferre? Omnia ad ſatietatem percepta ſunt, de cetero fors fortuna vt volet, ordinet, vita iam in tuto eſt. Huic adiici poteſt, detrahi nihil: & adiici ſic, quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec deſiderat, nec capit.

CAP. VIII. Non eſt itaque quod quenquam propter canos aut rugas putes diu vixiſſe. Non ille diu vixit, ſed diu fuit. Quid enim? illum multum putas nauigaſſe, quem ſæua tempeſtas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerſo furentium per eadem ſpatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, ſed multum iactatus eſt. Mirari ſoleo, cum video aliquos tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud vterque ſpectat,

propter quod tempus petitum eſt, ipſum quidem neuter. Quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur. Re omnium precioſiſſima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non venit. Ideoque viliſſima æſtimatur, immo pæne nullum pretium eius eſt. Annua congiaria homines clariſſimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam ſuam locant: nemo æſtimat tempus. Vtuntur illo laxius, quaſi gratuito. At eoſdem ægros vide, ſi mortis periculum admotum eſt propius medicorum genua tangentes: ſi metuunt capitale ſupplicium, omnia ſua, vt viuant, paratos impendere. Tanta in illis diſcordia affectuum eſt. Quod ſi poſſet, quemadmodum præteritorum annorum cuiuſque numerus proponi, ſic futurorũ: quomodo illi qui paucos viderent ſupereſſe, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamuis exiguum diſpenſare, quod certũ eſt. Id debet ſeruari diligentius, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamen quod ignorare putes illos, quam cara res ſit. Dicere ſolent, eis quos validiſſime diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autẽ ita, vt ſine illorum incremento ſibi detrahant: ſed hoc ipſum an detrahant, neſciunt: ideo tolerabilis eſt illis iactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibi quà cœpit ætas, nec curſum ſuum aut reuocabit, aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ: tacita labetur. Non illa regitur imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut iuſſa eſt à primo die, curret: nuſquam diuertet, nuſquã remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita feſtinat. Mors interim aderit cui velis nolis, vacandum eſt.

Cap. IX. Potest ne quiſquam ſenſus hominũ, eorum dico qui prudentiam iactant, operoſius occupati ſunt, vt melius poſſint viuere? Impendio vitæ vitam inſtruunt, cogitationes ſuas in longum ordinant. Maxima porro vitæ iactura dilatio eſt. Illa primum quemque extrahit diem. illa eripit præſentia dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum eſt, expectatio, quæ pendet ex craſtino. Perdis hodiernum: quod in manu fortunæ poſitũ eſt, diſponis: quod in tua, dimittis. Quo ſpectas, quo te extendis? Omnia quæ ventura ſunt, in incerto iacent.

Protinus viue, clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore inſtinctus, ſalutare carmen canit:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas, fugit; cũ occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum eſt, velut ex torrente rapido, nec ſemper caſuro cito hauriẽdum eſt. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecurus, & in tanto temporum fuga lentus, menſes tibi & annos, & longam ſeriem, vtcunque auiditati tuæ viſum eſt, exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris: id eſt, occupatis: quorum pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati inermeſque veniunt. Nihil enim prouiſum eſt: ſubito in illam, nec opinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perueniſſe ſe ante ſciunt, quàm appropinquaſſe: ita hoc iter vitæ aſſiduum & citatiſſimum, quod dormientes vigilanteſque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine.

CAP. X. QVOD propoſui, ſi in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent per quæ probem breuiſſimam eſſe occupatorum vitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrariis philoſophis, ſed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate pugnandum; nec minutis vulneribus, ſed in curſu auertendam aciem. Sugillationem enim retundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantum deplorandi ſunt. In tria tempora vita diuiditur, quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. Ex his quod agimus, breue eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita reſpicere: & ſi vacet, certe iniucunda eſt recordatio. Inuidi namque ad tempora male exacta animum reuocant, nec audent ea

retentare, quorum vitia etiam quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſubrepebant, retentando pateſcũt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub cenſura ſua, quæ nunquam fallitur, libenter ſe in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitioſè concupiit, ſuperbè contempſit, impotenter vicit, inſidioſè decepit, auarè rapuit, prodigè effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt pars temporis noſtri ſacra dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi poteſt: perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantum dies, & hi per momenta præſentes ſunt. At præteriti temporis, omnes cum iuſſeris aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere. Occupatorum animi velut ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abiit igitur vita eorum in profundum. & vt nihil prodeſt, quantum libet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat ac ſeruet: ſi nihil refert, quantum temporis detur, ſi non eſt vbi ſubſidat, per quaſſos foratoſque animos tranſmittitur. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeo quidem, vt quibuſdam nullum videatur: in curſu enim ſemper eſt. Fuit & præcipitatur: ante deſinit eſſe, quam venit. Nec magis moram patitur, quam mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, nunquam in eodem veſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præſens pertinet tempus: quod tam breue eſt, vt arripi non poſſit, & idipſum illis diſtrictis in multa, ſubducitur.

CAP. XI. DENIQVE vis ſcire, quàm non diu viuant? Vide quam cupiant diu viuere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. Minores natu ſeipſos eſſe fingunt, mendacio ſibi blandiantur: & tam libenter fallunt, quam ſi fata vna decipiant. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanquam exeant de vita, ſed tanquam extrahantur: ſtultos ſe fuiſſe quod non vixerint, clamitant, & ſi modo euaſerint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam fruſtra parauerint quibus non fruerentur, quàm incaſſum omnis labor ceciderit, cogitant.

tant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? Nihil ex illa delegatur, nihil alio atque alio ſpargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſuperuacuum eſt: tota (vt ita dicam) in reditu eſt. Quatulacunque itaque abunde ſufficit, & ideo quandocunque vltimus dies venerit, non cunctabitur vir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris fortè quos occupatos vocem. Non eſt quod me ſolos putes dicere, quos à baſilica immiſſi demum canes eiiciunt, quos aut in ſua vides turba ſpecioſius elidi, aut in aliena contemptius, quos officia domibus ſuis euocant vt alienis foribus illidant, quos haſta prætoris infami lucro, & quandoquè ſuppuraturo exercet. Quorundam otium occupatum eſt. in villa, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine quamuis ab omnibus receſſerunt, ſibi ipſi moleſti ſunt. Quorum non otioſa vita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio.

CAP. XII. ILLVM tu otioſum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretioſa, anxia ſubtilitate concinnant, & maiorem dierum partem in æruginoſis lamellis conſumit, qui in ceromate (nam pro facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet, qui vnctorum ſuorum greges in ætatum & colorum paria diducit, qui athletas nouiſſimo paſcit? Quid? illos otioſos vocas, quibus ad tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulo negligentior fuit? tanquam virum tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia in annulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicā turbari, quam comam ſuam? qui non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quàm honeſtior? Hos tu otioſos vocas inter pectinem ſpeculumque occupatos? Quid illi qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis occupati ſunt, dum vocem, cuius rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis inepiſſimè torquent? Quorum

digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper ſonant:
quorum cum ad res ſerias, etiam ſæpe triſtes, adhibiti ſunt,
exauditur tacita modulatio? Non habent iſti otium, ſed
iners negotium. Conuiuia mehercule horum non poſue-
rim inter vacãtia tempora, cum videam quam ſolliciti ar-
gentum ordinent, quam diligenter exoletorum ſuorũ tu-
nicas ſuccingant, quam ſuſpenſi ſint quomodo aper à co-
co exeat: Quanta celeritate, ſigno dato, glabri ad mini-
ſteria diſcurrant: Quanta arte ſcindantur aues in fruſta nõ
enormia, quam curioſe infelices pueruli ebriorum ſputa
detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur,
& vſque eo in omnes vitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequun-
tur, vt nec bibãt ſine ambitione, nec edant. Nec illos qui-
dem inter otioſos numeraueris, qui ſe ſella & lectica huc
& illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere
illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari de-
beant quando natare: quando cœnare, alius admonet; &
vſque eo nimio delicati animi languore ſoluuntur, vt per
ſe ſcire [illegible] n poſſint an eſuriant. Audio quemdam ex deli-
catis, ſi modo deliciæ vocandæ ſunt, vitam & conſuetudi-
nem humanam dediſcere, cum ex balneo inter manus e-
latus & in ſella poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, Iam ſe-
deo? Hunc tu ignorãtem an ſedeat, putas ſcire an viuat, an
videat, an otioſus ſit? Non facile dixerim, vtrum magis mi-
ſereor, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum
quidem rerum obliuionem non ſentiunt, ſed mentiun-
tur: quædam vitia illos quaſi felicitatis argumenta dele-
ctant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe videtur,
ſcire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad ex-
probrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt
quam fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, in-
genioſo in hoc vnum ſæculo, proceſſit, vt iam mimorum
arguere poſſimus negligentiam: eſſe aliquem, qui vſque
eo deliciis interierit, vt an ſedeat, alteri credat?

Cap. XIII. Non eſt ergo otioſus hic: aliud nomen
imponas. Æger eſt, immo mortuus eſt. Ille otioſus eſt, cui
otij ſui ſenſus eſt: hic verò ſen[illegible]iuus, cui ad intelligen-
dos corporis ſui habitus indice opus eſt. Quomodo po-
teſt hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingu-
los lon-

los lõgum eſt: quorum aut latrunculi, aut pila, aut exco-
quendi in ſole corporis cura conſumpſere vitã. Non ſunt
otioſi quorum voluptates multum negotiũ habent. Nam
de illis nemo dubitabit, quin operoſe nihil agant, qui in
litterarum inutilium ſtudiis detinentur: quæ iam apud
Romanos quoq; magna manus eſt. Græcorũ iſte morbus
fuit, quærere quem numerum remigum Vlixes habuiſſet:
prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea an eiuſdem
eſſet auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ ſiue conti-
neas, nihil tacitam conſcientiam iuuant: ſiue proferas, nõ
doctior videberis, ſed modeſtior. Ecce Romanos quoque
inuaſit inane ſtudiũ ſuperuacua diſcendi. His diebus au-
diui quendam referentem, quæ primus quiſque ex Roma-
nis ducibus feciſſet. Primus nauali prœlio Duillius vicit,
primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos.
Etiamnum iſta, etſi ad verã gloriã non tendunt, circa ciui-
lium tamen operum exempla verſantur. Nõ eſt profutura
talis ſcientia: eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerũ vanitate de-
tineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Ro-
manis primus perſuaſit nauẽ cõſcendere. Claudius is fuit:
Codex ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum
contextus caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicę
tabulæ codices dicũtur: & naues nunc quoque quæ ex an-
tiqua conſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt,
caudicariæ vocantur. Sane & hoc ad rem pertineat, quod
Valerius Coruinus primus Meſſanam vicit, & primus ex
familia Valeriorum, vrbis captæ in ſe tranſlato nomine
Meſſana appellatus eſt, paulatimque vulgo permutante
litteras Meſſalla dictus eſt. num & hoc quemquam curare
permittas, quod primus L. Sylla in circo leones ſolutos
dedit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos
eos miſſis à rege Boccho iaculatoribus? Et hoc ſane re-
mittatur. num & Pompeium primum in circo elephan-
torum duodeuiginti pugnam edidiſſe, commiſſis more
prœlij noxiis hominibus, ad vllam rem bonam per-
tinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes,
vt fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile puta-
uit ſpectaculi genus, nouo more perdere homines. De-
pugnant? parum eſt. lancinantur? parum eſt. ingenti mole
animalium obterantur. Satius erat iſta in obliuionem ire,

ne, quis poſtea potens diſcere, inuideretque rei minime humanæ.

CAP. XIIII. O quantum caliginis mentibus humanis obiicit magna felicitas. Ille ſe ſupra rerum naturam eſſe tunc credidit, cum tot miſerorum animum cateruas, ſub alio cœlo natis beluis obiiceret, cum bellum inter tam diſparia animalia committeret, cum in conſpectu populi Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coacturus. At idem poſtea Alexandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfodiendum ſe præbuit, tum demum intellecta inani iactatione cognominis ſui. Sed vt illo reuertar, vnde deceſſi, & in alia materia oſtendam ſuperuacuam quorūdam diligentiam: idem narrabat Metellum, victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum centum & viginti captiuos elephantos duxiſſe. Sylla vltimum Romanorum protuliſſe pomœrium, quod nunquam prouinciali ſed Italico agro acquiſito, mos proferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quam Auentinum montem extra pomœrium eſſe, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus cauſis: aut quod plebs eo ſeceſſiſſet, aut quod Remo auſpicante illo loco aues non addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia, quę aut ficta ſunt, aut mendacij ſimilia. Nam vt concedas omnia eos fide bona dicere, vt ad præſtationem ſcribant: tamen cuius iſta errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iuſtiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoueri, quam his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli viuunt, nec enim ſuam tantum ætatem bene tuentur: omne æuum ſuo adiciunt. Quicquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, nobis vitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: nullo nobis ſæculo interdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum per quod ſpatiemur temporis eſt. Diſputare cum Socrate licet, dubitare cum Carnade, cum Epicuro quieſcere, hominis

hominis naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in conſortium omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis trãſitu, in illa nos toto demus animo, quę immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſque inquietant, cum bene inſanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præterierint, cum per diuerſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint: quorum quemque ex tam immenſa, & variis cupiditatibus diſtricta vrbe poterunt videre? quam multi erunt quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoueat? quã multi qui illos, cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugiẽt? quaſi non inhumanius ſit decipere, quam excludere. quã multi heſterna crapula ſemiſomnes, & graues, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentibus, vt alienum expectent, vix alleuatis labiis inſuſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſima reddent? Hos in veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, ceteroſque antiſtites bonarum artium, qui Ariſtotelem & Theophraſtum volent habere quam familiariſſimos. neque horum non vacabit, nemo non venientem ad ſe beatiorem amantioremque ſui dimittet, nemo quenquam vacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conueniri & interdiu ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret: ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius amicitia capitalis, nullius ſumptuoſa obſeruatio.

CAP. XV. FERES ex his quicquid voles: per illos non ſtabit quo minus quantum plurimum cupieris, haurias. Quæ illum felicitas, quam pulchra ſenectus manet, qui ſe in horum clientelam contulit? habebit cum quibus de minimis maximiſque rebus deliberat, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat verum ſine contumelia, laudetur ſine adulatione, ad quorum ſe ſimilitudinem effingat. Solemus dicere, non fuiſſe in noſtra poteſtate, quos ſortiremur parentes: ſorte nobis datos. Nobis vero ad no-

ſtrum arbitrium naſci licet. nobiliſſimorum ingeniorum familiæ ſunt. Elige in quam aſciſci velis: non in nomẽ tantum adoptaberis, ſed in ipſa bona, quæ non erunt ſordide nec maligne cuſtodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiiciet, ſubleuabunt: hæc vna ratio eſt extẽdendæ mortalitatis, imino in immortalitatem vertendæ. Honores, monumenta, quicquid aut decretis ambitio iuſſit, aut opera extruxit, cito ſubruitur: nihil non longa demolitur vetuſtas, & mouet ocius quod conſecrauit. Sapientiæ noceri non poteſt, nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequens, ac deinde ſemper vlterior aliquid ad venerationem cõferet: quoniam quidem in vicino verſatur inuidia. ſimplicius longe poſita miramur. Sapientis ergo multum patet vita. non idem illum qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſoluitur: omnia illi ſæcula, vt Deo, ſeruiunt. Tranſiuit tempus? aliquid ex hoc recordatione comprehendit. inſtat? hoc vtitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit omnium temporum in vnum collatio. illorum breuiſſima ac ſollicitiſſima ætas eſt, qui præteritorum obliuiſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema venerint, ſero intelligunt miſeri, tamdiu ſe, dum nihil agũt, occupatos fuiſſe.

CAP. XVI. Nec eſt quod argumento probari putes, longã illos agere vitam quia interdum mortem inuocant. vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. Mortem ſæpe ideo optant, quia timent. Illud quoque argumentum non eſt, quo putes diu victuros, quod ſæpe illis longus videtur dies: quod dũ veniat condictum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur. nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in otio relicti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant, ſciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt & quod interiacet, omne tempus graue eſt: tam mehercules, quam cum dies muneris gladiatorij edictus eſt: aut cum alicuius alterius vel ſpectaculi vel voluptatis expectatur conſtitutum, tranſilire medios dies volunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt. At illud tempus, quod amant, breue eſt, & præceps; breuiuſque multo fit ſuo vitio: aliunde enim

alio

alio transfugiunt,& conſiſtere in vna cupiditate non poſſunt. Non ſunt illis longi dies,ſed inuiſi. At contra,quam exiguæ noctes videntur , quas in complexu ſcortorum aut vino exigunt. Inde etiam poetarum furor,fabulis humanos errores alentium , quibus viſus eſt Iupiter voluptate concubitus delenitus duplicaſſe noctē.Quid aliud eſt vitia incendere , quā actores illis inſcribere deos, & dare morbo,exemplo diuinitatis excuſatam licentiam? Poſſunt iſtis non breuiſſimæ videri noctes, quas tam carè mercantur? Diem noctis expectatione perdunt,noctē lucis metu. Ipſę voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ ſunt,ſubitque cummaxime exultantes ſollicita cogitatio:Hæc quamdiu? Ab hoc effectu reges ſuam fleuere potentiam:nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit,ſed venturus aliquando finis exterruit. Cū per magna camporū ſpatia porrigeret exercitum , nec numerum eius,ſed menſurā comprehenderet Perſarum rex inſolentiſſimus lacrymas fudit, quod intra centū annos nemo ex tāta iuuētute ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus fatū ille ipſe qui flebat,perditurusque alios in terra,alios in mari,alios in prœlio,alios in fuga: & intra exiguū tempus conſumpturus illos,quibus centeſimum annum timebat.

Cap. XVII. Qvid, quod gaudia quoque eorum trepida ſunt? non enim ſolidis cauſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur , vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſeratum hæc quoque quibus ſe attollunt , & ſupra hominem efferunt, parum ſincera ſint? Maxima quæque bona ſollicita ſunt: nec vlli fortunæ minus bene quam optime creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis quæ ſucceſſerunt votis , vota facienda ſunt: Omne enim quod fortuito euenit , inſtabile eſt: quo altius ſurrexit , vergit pronius in occaſum. Neminem porro caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt,non tantum breuiſſimam vitam eorum eſſe,qui magno parant labore quod maiore poſſideant:operoſe aſſequuntur quæ volunt,anxij tenent quæ aſſecuti ſunt.Nulla interim nunquam amplius redituri temporis eſt ratio. Nouæ occupationes veteribus ſubſtituuntur , ſpes ſpem excitat , ambitionem ambitio : miſeriarum non finis quæritur , ſed

materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt?plus temporis alieni auferunt. candidati laborare deſinimus?ſuffragatores incipimus. accuſandi depoſuimus moleſtiã? iudicãdi nanciſcimur. iudex deſijt eſſe? quæſitor eſt. alienorũ bonorũ mercenaria procuratione cõſenuit?ſuis opib. detinetur. Marium caliga dimiſit? conſulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, ſui conſulatus decus, fraterni ſponſor: ni per ipſum mora ſit, cum Ioue reponetur? ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos à iuuene diis æquos honores, iam ſenem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſollicitudinis cauſæ: per occupationes intercludetur otium: nunquam agetur, ſemper optabitur.

CAP. XVIII. EXCERPE itaque te vulgo, Pauline cariſſime, & in tranquilliorem portum, non pro ætatis ſpatio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tẽpeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas in te conuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita virtus eſt: experire quid in otio facias. Maior pars ætatis, certe melior Reip. data ſit. Aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem aut inertem quietem voco: non vt ſomno & caris turbæ voluptatibus, quicquid eſt in te indolis viuę, demergas. Non eſt iſtud quieſcere. Inuenies maiora omnibus adhuc ſtrenuè tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtras, tam abſtinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religioſe quam publicas. in officio amorem conſequeris, in quo odium vitare difficile eſt. ſed tamen, mihi crede, ſatius eſt vitæ ſuæ rationem, quam frumenti publici noſſe. Iſtum animi vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca: & cogita, non id egiſſe te ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium, vt tibi multa millia frumenti committerentur. maius quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, quam nobiles

nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis vnquam graui ſarcina preſsit? Cogita præterea, quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obiicere. cum ventre humano tibi negotium eſt. Nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec vlla prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar periit, ſi quis inferis ſenſus eſt hoc grauiſſimè ferens quòd dicebat, populo Romano ſuperſtiti, ſeptem aut octo certè dierum cibaria ſupereſſe, dum ille pontes nauibus iungit, & viribus imperij ludit. aderat vltimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio pœnè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omnium ruina, furioſi & externi & infeliciter ſuperbi erat imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, ſaxa, ignes. Caium excepturi, ſumma diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali tegebant: cum ratione ſcilicet. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. Cauſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe.

Cap. xix. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas eſſe vtrum cures, vt incorruptum à fraude aduehentium & negligentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore vitietur, & concaleſcat, vt ad menſuram ponduſque reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſciturus quæ natura ſit Diis, quæ voluntas, quæ conditio, quæ forma, quis animum tuum caſus expectet, vbi nos à corporibus dimiſſos natura componat? Quid ſit quod huius mundi grauiſſima quæque in medio ſuſtineat, ſupra leuia ſuſpendat, in ſummum ignem ferat, ſidera curſibus ſuis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? Nunc dum calet ſanguis, vigentibus ad meliora eundum eſt. Expectat te in hoc genere vitæ multus bonarum artium amor, virtutúmque vſus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi ſcientia: altera rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio miſera eſt: eorum tamen miſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt ſomnium, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum, amare & odiſſe,

res omnium liberrimas, iubentur. Hi ſi velint ſcire quàm breuis ipſorum vita ſit, cogitent, ex quota parte ſua ſit. Cum videris itaque prætextam ſæpe iam ſumptam: cum celebre in foro nomen, non inuideris: iſta vitæ damno parantur, vt vnus ab illis numeretur annus, omnes annos ſuos conterent. Quoſdam cum in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas reliquit. Quoſdam cum in conſummationem dignitatis per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubiit cogitatio, ipſos laboraſſe in titulum ſepulcri. Quorundam vltima ſenectus, dum in nouas ſpes vt iuuenta diſponitur, inter conatus magnos & improbos inualida defecit.

CAP. XX. FOEDVS ille, quem in iudicio pro ignotiſſimis litigatorib. grandem natu & inſperitæ coronæ aſſentationes captantem, ſpiritus liquit. Turpis ille, qui viuendo laſſus citius quam laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. Turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, diu tractus riſit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non poſſum. Turannius fuit exactæ diligentiæ ſenex: qui poſt annum nonageſimum cum vacationem procurationis à C. Cæſare vltro accepiſſet, componi ſe in lecto, & velut exanimem à circumſtante familia plangi iuſſit. Lugebat domus otium domini ſenis, nec finiuit ante triſtitiam, quam labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeone iuuat occupatum mori? Idem plærisque animus eſt: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas eſt: cum imbecillitate corporis pugnant: ſenectutem ipſam nullo alio nomine grauem iudicant, quam quod illos ſeponit. Lex à quinquageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo ſenatorem non citat. Difficilius homines à ſe otium impetrant, quam à lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu, ſine voluptate, ſine vllo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam verò diſponunt etiam illa quæ vltra vitam ſunt, moles magnas ſepulcrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera & ambitioſas exequias. At mehercule iſtorum funera ad faces & ad cereos ducenda ſunt.

LIBER

LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM

ἈΚΕΦΑΛΟΣ.

. . . .

noſtra corpora compares, firma ſunt: ſi redigas ad conditionem naturæ omnia deſtruentis, & vnde edidit, eodem reuocantis, caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his mirabiliora ſequentium annorum extruxit ambitio, aliquando ſolo æquata viſentur. Ita eſt, nihil perpetuum, pauca diuturna ſunt. Aliud alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur. Ceterum quicquid cœpit, & deſinit. Mundo quidam minantur interitum; & hoc vniuerſum, quod omnia diuina humanaque complectitur, ſi fas petas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterum tenebraſque demerget. Eat nunc aliquis, & ſingulas comploret animas; Carthaginis ac Numantiæ Corinthique cinerem, & ſi quid altius cecidit, laméntetur: cum etiam hoc, quod non habet quo cadat, ſit interiturum. Eat aliquis, & fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non pepercisſe conqueratur.

CAP. XXI. QVIS tam ſuperbæ impotentiſque arrogantiæ eſt, vt in hac naturæ neceſſitate omnia ad eundem finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit? ruinæque ipſi mundo imminenti aliquam domum ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omneſque paſſuri: & ideo mihi videtur rerum natura, quod grauiſſimum

fecit, commune feciſſe, vt crudelitatem fati conſolaretur æqualitas. Illud quoque te non minimum adiuuerit, ſi cogitaueris, nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deſideras, nec tibi. noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſtitia profecturi ſumus, non recuſo, quicquid lacrymarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ affundere. Inueniam etiam nunc per hos exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos quod effluat, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur, atque adeo ipſe hanc litem meam faciam. Iniquiſſima omnium iudicio fortuna, adhuc videbaris ab eo homine te continuiſſe, qui munere tuo tantam venerationem receperat, vt quod raro vlli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi, quem ſaluo Cæſare accipere maximum poterat, impreſſiſti: & cùm bene illum vndique circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum poteſt, illam à ſe abiicit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fructum, quam contemptum eius perit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, vt facile in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum enim hunc ex his quos in principali domo potentes vidi, cognouiſſe videor: quem omnibus amicum habere cùm expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quam vt à te quoque ipſa concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, vt ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes? Longiſſimum illi æuum ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, vt meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit vllus litteris honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum maximis viris quorum ſe ingeniis vel contulit, vel, ſi hoc verecundia eius recuſet, applicuit.

CAP. XXII. Hoc ergo vnum excogitaſti, quomodo illi maximè poſſes nocere. Quo melior enim eſt quiſque,

hoc

hoc ſæpius ferre te conſueuit, ſine vllo delectu furentem, & inter ipſa beneficia metuendum. Quantulum erat tibi, immunem ab iniuria præſtare eum hominem, in quem videbatur indulgentia tua ratione certa perueniſſe,& non ex tuo more temerè incidiſſe? Adiiciamus, ſi vis, ad has querelas, ipſius adoleſcentis interceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certè eras digniſſimus qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omnium hominum. Deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum: nihil in illo fuit quod non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuiſſes bonus: ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo ſe liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria ſenſit, nunquam ille te fratrem vlli minatus eſt. Ad exemplum ſe modeſtiæ tuæ formauerat, cogitabatque quantum tu & ornamentum tuorum eſſes, & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata & nullis æqua virtutibus. antequam felicitatem ſuam noſſet frater tuus. exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio: nihil eſt enim difficilius, quàm magno dolori paria verba reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere poſſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam iniuſta & tam violenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ te pœnituit? quæ iſta crudelitas eſt,in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina, concordiſſimam turbam imminuere, tam bene ſtipatam optimorum adoleſcentium domum in nullo fratre degenerantem, turbare,& ſine vlla cauſa delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia, ſumma conſeruata abſtinentia, nihil ſincerus & purus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Luget Polybius, & in vno fratre, quid de reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui ſolatiis timet. Facinus indignum: luget Polybius, & aliquid propitio dolet Cæſare. hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, vt oſtenderes neminem contra te, ne à Cæſare quidem poſſe defendi.

CAP. XXIII. DIVTIVS accuſare fata poſſumus. ſtant dura & inexorabilia. nemo illa conuicio, nemo fle-

tu, nemo cauſa mouet: nihil vnquam parcunt illi, nec remittunt. Proinde parcamus lacrymis, nihil proficientibus. Facilius enim nos illi dolor adiiciet, quam illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non adiuuat: primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus ſolatiis, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrymis noſtris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice. Larga vbique flendi & aſſidua materia. Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat. Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & voto laborat ſuo. Alium ſollicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſidens turba. Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lacrymæ nobis deerunt, antequam cauſæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum naſcentium omen fletum eſſe voluit. Hoc principio edimur, huic omnis ſequentium annorum ordo conſentit: ſic vitam agimus: ideoque moderatè id fieri debet à nobis, quod ſæpe faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lacrymas: at certè reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quam huic, cuius tam frequens vſus eſt. Illud quoque te non minimum adiuuerit, ſi cogitaueris, nulli minus gratum eſſe dolorem tuum quam ei cui præſtari videtur. Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque eius officij ratio eſt, quod ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſuperuacuum eſt: ſi ſentit, ingratum. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lacrymis tuis, audacter dixerim.

CAP. XXIV. QVID ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, vt cruciatu tuo noceat tibi, vt te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, à ſtudio, & Cæſare? Non eſt hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit, venerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſiderio tibi eſſe vult, tormento eſſe non vult. Quid itaque iuuat dolore intabeſcere: quem ſi quis defunctis ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre,

fratre, cuius incerta poſſet voluntas videri, omnia hæc dubiè ponerem, & dicerem: Siue te torqueri lacrymis nunquam deſinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue non vult, vtique inutilem dolorem dimitte. Nec impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc verò, cuius tam explorata pietas eſt, pro certo habendum eſt nihil eſſe illi poſſe acerbius, quam hic ſi tibi caſus eius acerbus eſt, ſi te vllo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſimos hoc malo, ſine vllo flendi fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æquè à lacrymis tam inutilibus abducet, quam ſi cogitaueris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ iniuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus afflictis, vt hilaritatem de induſtria ſimulent, & aduerſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum eſt. Indue diſſimilem animo tuo vultum, & ſi potes, proiice omnem ex toto dolorem: ſin minus, introrſus abde, & contine, ne appareat: & da operam, vt fratres tui te imitentur, qui honeſtum putabunt quodcunque facientem viderint, animumque ex vultu tuo ſument. Et ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum. Non poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

CAP. XXV. POTEST & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſe renuntiaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnam tibi perſonam hominum conſenſus impoſuit: hæc tibi tuenda eſt. Circunſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat, & vtrumne tu tantum rebus ſecundis dexterè vti ſcias, an & aduerſas poſſis vtiliter ferre. obſeruantur oculi tui. Liberiora omnia ſunt iis quorum affectus tegi poſſunt. Tibi nullum ſecretum liberum eſt, in multa luce fortuna te poſuit: omnes ſcient quomodo te in iſto tuo geſſeris vulnere, vtrumne ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, an in gradu ſteteris. Olim te in altiorem ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quàm conſumendum ſe dolori committere? Non

idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit opinio de ſtudiis ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum expectant. Si volebas tibi omnia licere, non conuertiſſes in te ora omnium: nunc autem tibi præſtandum eſt, quantum promiſiſti omnibus illis qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt: quibus, cum fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt: Nihil vnquam potes indignum facere perfecti & eruditi viri profeſſione, vt non multos admirationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodice: nec hoc tantummodo non licet, nec ſomnũ quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris, gratia quietis confugere, aut aſſidua laborioſi officii ſtatione fatigatum corpus voluntaria peregrinatione recreare, aut ſpectaculorũ varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere.

CAP. XXVI. MVLTA tibi non licent, quæ humilimis & in angulo iacentibus licent. Magna ſeruitus eſt magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. Audienda ſunt tot hominũ millia, tot diſponendi libelli, tantas rerum ex orbe toto accurrentium congeſtus. Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri, quieti animi eſt. Non licet tibi inquam flere: vt multos flentes audire poſſis: vt periclitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris peruenire cupientium lacrymæ proſint tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. Hoc tamen etiam non in leuiorib. remediis adiuuabit. Cum voles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem: vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas. intelliges non magis tibi incuruari licere, quam illi, ſi quis modo eſt, cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit omnium otium illius labor, omnium delitias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit: & ſiderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Ad quendam itaque modum tibi quoque eadem neceſſitas iniungitur, non licet tibi ad vtilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum

poſſi-

poſſidenté impartiri te nec voluptati, aut vlli rei potes: totum te Cæſari debes. Adiice nunc, quod cum ſemper prædices cariorem tibi ſpiritu tuo Cęſarem eſſe: fas tibi non eſt, ſaluo Cæſare, de fortuna queri. Hoc incolumi ſalui tibi ſunt tui: nihil perdidiſti: non tantum ſiccos oculos tuos eſſe, ſed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt: hic pro omnibus eſt. Quod longe à ſenſibus tuis prudentiſſimis piiſſimiſque abeſt, aduerſus felicitatem tuam parũ gratus es, ſi tibi quicquam, hoc ſaluo flere permittis. Monſtrabo etiamnum, non quidem firmius remedium, ſed familiarius. Si quando te domum receperis: tunc erit metuenda triſtitia. Nam quandiu nomen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet acceſſum? omnia in te Cæſar tenebit: cum ab illo diſceſſeris, tunc, velut occaſione data, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paulatim irrepet. Itaque non eſt quod vllum tempus vacare patiaris à ſtudiis: tunc tibi litteræ tuæ tam diu ac fideliter amatæ, gratiam referant? tunc te illæ antiſtitem & cultorem ſuum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam bene de humano genere meriti, quam tu de omnibus & de illis meruiſti: quos pluribus notos eſſe voluiſti quam ſcripſerant: multum tecum morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiſeris. Tunc Cæſaris tui opera, vt per omnia ſæcula domeſtico narrentur præconio quantum potes compone. Nam ipſe tibi optime formandi condendique res geſtas, & materiam dabit, & exemplum.

CAP. XXVII. Non audeo te vſque eo producere, vt fabellas quoque & Æſopeos logos, in entatum Romanis ingeniis opus, ſolita tibi venuſtate connectas. Difficile eſt quidem, vt ad hæc hilariora ſtudia tam vehementer perculſus animus tam cito poſſit accedere. Hoc tamen argumentum habeto iam corroborati eius, & redditi ſibi ſi poterit ſe à ſeuerioribus ſcriptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim quamuis ægrum eum adhuc, & ſecum reluctantem, aduocabit ipſa rerum quas tractabit auſteritas: hæc quæ remiſſa fronte commentanda ſunt, non feret, niſi cum iam ſibi ab omni parte conſtiterit. Itaque debebis eum ſeueriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi erit leuamento, ſi

ſæpe te ſic interrogaueris: Vtrum ne meo nomine doleo, an eius qui deceſſit? Si meo, perit meæ indulgentiæ iactatio, & incipit dolor, hoc vno excuſatus quod honeſtus eſt, cùm ad vtilitatem reſpiciat, à pietate deſciſcens. Nihil autem minus bono viro conuenit, quam in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, neceſſe eſt alterutrum ex his duobus eſſe iudicem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt, euaſit omnia frater meus vitæ incommoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam naſceretur. & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro eo me nunquam dolore deſinere, qui nunquam doliturus eſt? Si eſt aliquis defunctis ſenſus, nunc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui iuris & arbitrij geſtit, & rerum naturæ ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit, diuina verò, quorum rationem tandiu fruſtra quæſierat, propius intuetur. Quid itaque eius deſiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus eſt? Beatum deflere, inuidia eſt: nullum, dementia.

CAP. XXVIII. An hoc te mouet, quod videtur ingentibus & cum maximè circumfuſis bonis caruiſſe? Cùm cogitaueris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſſe quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica ſemper alienis proceſſibus inuidia conſectabitur, non metus ſollicitabit, non leuitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquietabit. Si bene computes, plus illi remiſſum, quàm ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tua ſimul ac ſua gratia, non accipiet beneficia, non dabit. Miſerum putas quod iſte amiſit, an beatum quod non deſiderat? Mihi crede, is beatior eſt, cui fortuna ſuperuacua eſt, quàm is cui parta eſt. Omnia iſta bona, quæ nos ſpecioſa, ſed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cum labore poſſidentur, cum inuidia conſpiciuntur: eiſque ipſis quos exornant, & premunt, plus minantur quàm proſunt. Lubrica & incerta ſunt: nunquam bene tenentur. nam vt nihil de tempore futuro timeatur, ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſollicita eſt. Si velis credere altius veritatem intuentibus, omnis vita ſupplicium eſt.

In

In hoc profundum inquietumque proiecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modo alleuans nos ſubitis incrementis, modo maioribus damnis deſerens, aſſiduéque iactans, nunquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo, quieſcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt. ſuperſtitem Cæſarem, omnemque eius prolem, ſuperſtitem te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam ex ſuo fauore fortuna mutaret, ſtantem adhuc illam, & munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc liberè vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſumma voluptate perſpicit. Erras non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. Omnibus illuc nobis commune eſt iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, ſed anteceſſit.

CAP. XXIX. EST, mihi crede, magna felicitas in ipſa felicitate moriendi. Nihil in te totum quidem diem certi eſt. Quis in tam obſcura & inuoluta veritate diuinet, vtrum ne fratri tuo mors inuiderit, an conſuluerit? Illud quoque neceſſe eſt te adiuuet cogitantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amiſiſti: ſed beneficium datum, quod tamdiu pietate eius tibi vti fruique licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non reliquit: auidus, qui non lucri loco habet quod accepit, ſed damni, quod reddidit. Ingratus eſt, qui iniuriam vocat finem voluptatis: ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium, qui non & in præteritis acquieſcit, & ea iudicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne deſinant non eſt timendum. Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui ſe putat, & habuiſſe eadem pro nihilo ducit, cito enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranſit, & penè antequam veniat aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eſt, & quicquid nos vnquam delectauit,

reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum eſt: Longior fideliorque eſt memoria voluptatum, quam præſentia. Quod habuiſti ergo optimum fratrem in ſummis bonis pone Non eſt quod cogites, quanto diutius habere potueris. ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ſicut cæteris fratribus, non mancipio dedit, ſed commodauit: cum viſum eſt deinde repetit, nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt: ſed ſuam legem. Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe moleſtè ferat, eam præſertim cuius vſum gratuitum acceperit, nonne iniuſtus habebitur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi; quæ ſuo iure vſa, à quo voluit, debitum ſuum citius exegit. non illa in culpa eſt, cuius nota erat condicio, ſed mortalis animi ſpes auida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliuiuiſcitur, nec vnquam ſortis ſuæ meminit, niſi cum admonetur Gaude itaque habuiſſe tam bonum fratrem, & vſumfructum eius, quamuis breuior voto tuo fuerit, boni conſule. Cogita iucundiſſimum eſſe, quod habuiſti: humanum, quod perdidiſti. Nec enim quicquam minus inter ſe conſentaneum eſt, quam aliquem moueri, quod ſibi talis frater parum diu contigit: non gaudere, quod tamen contigerit. At inopinanti ereptus eſt. Sua quemque credulitas decipit & in eis quæ diligit, voluntatis mortalitatis obliuio. Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum ignotorumque funera: nos tamen aliud agimus, & ſubitum id putamus eſſe, quod nobis tota vita denuntiatur futurum. Non eſt itaque iſta fatorum iniquitas, ſed mentis humanæ prauitas. inſatiabilis rerum omnium: quæ indignatur inde ſe exire, quo admiſſa eſt precario.

CAP. XXX. QVANTO ille iuſtior, qui nuntiata filij morte, dignam magno viro vocem emiſit: Ego cum genui, tum moriturum ſciui. Prorſus non mireris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet, non accepit tanquam nouum nuntium filij mortem. Quid enim eſt noui, hominem mori, cuius tota vita nihil aliud quam ad mortem iter eſt? Ego cum genui, tum moriturum ſciui. Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi. Huic rei ſuſtuli. Omnes huic rei tollimur: quiſquis ad vitam

editur,

editur,ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod da ur, reddamuſque id cum repoſcemur. alium aliò tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. In procinctu ſtet animus:& id quod neceſſe eſt,nunquam timeat: quod incertum eſt,ſemper expectet. Quid dicam duces ducumque progenies, & multis aut conſulatibus conſpicuos,aut triumphis,forte defunctos inexorabili? Tota cum regibus regna, populique cum gentibus tulere fatum ſuum. Omnes, immo omnia in vltimum diem ſpectant: non idem vniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu vita deſerit,alium in ipſo aditu relinquit,alium in extrema ſenectute fatigatum iam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore. omnes tamen in eundem locum tendemus. Vtrum ne ſtultius ſit neſcio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare. Agedum illa quæ multo ingenij tui labore celebrata ſunt, in manus ſume, vtriuſlibet auctoris carmina: quæ tu ita reſoluiſti,vt quamuis ſtructura illorum receſſerit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti, vt (quod difficillimum erat) omnes virtutes in alienam te orationem ſecutæ ſint. nullus erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima varietatis humanæ incertorúmque caſuum & lacrymarum ex alia atque alia cauſa fluentium exempla tibi ſuggeret. Lege, quo ſpiritu ingentibus intonueris rebus. Pudebit te ſubitò deficere,& ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne commiſeris,vt quiſquis exemplo,ac modo ſcripta tua mirabatur,quærat quomodo tam grandia tamque ſolida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab iſtis quæ retorquent,ad hæc tot & tanta quæ conſolantur,conuerte, ac reſpice optimos fratres, reſpice vxorem:filium reſpice. Pro omnium horum ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas.

Cap. xxx. Ab hac te infamia vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere vnus dolor, quam hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos vna tecum periculoſos vides, nec poſſe tibi ſubuenire, immo etiam vltro expectare, vt à te ſubleuentur, intelligis: & ideo quanto minus in illis doctrinæ minuſque ingenij eſt, tanto magis reſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatij

loco, inter multos dolorem ſuum diuidere: qui quia diſpenſatur inter plura, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarem: illo moderante terras, & oſtendente, quanto melius beneficiis imperium cuſtodiatur, quam armis: illo rebus humanis præſidente, non eſt periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias. in hoc vno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. Attolle te: & quotiens lacrymæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige. Siccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu numinis. Fulgor eius illos, vt nihil aliud poſſint aſpicere, præſtringet in ſe hærentes detinebit. Hic tibi quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam deiicis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunam aduocandus: nec dubito, cum tanta illi aduerſus omnes ſuos ſit manſuetudo, tantaque indulgentia, quin multis iam ſolatiis tuum iſtud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit. Quid porro? vt nihil horum fecerit, nonne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodo cogitatuſque Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dij illum Deæque omnes terris diu commodent. Acta hic D. Augusti & annos vincat, ac quam diu mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium longa fide approbet, & ante illum conſortem patris quam ſucceſſorem accipiat. Sera, & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, qua illum gens ſua cœlo aſſerat.

Cap. xxxii. Abstine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea parte qua prodes, oſtenderis. Patere illum generi humano iam diu ægro & affecto mederi: patere quicquid prioris principis furor concuſſit, in locum ſuum reſtituere ac reponere. Sidus hoc, quod præcipitato in profundum ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patris triumphos ducat & nouos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus eius promittit clementia. nec enim ſic me deiecit, vt nollet erigere, immo ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortuna & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ manus

vſus

vſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatum, & vitam mihi non tantum dedit, ſed etiam petiit. Viderit qualem volet æſtimari cauſam meam, vel iuſtitia eius bonam perſpiciet, vel clementia faciet, vtrunque in æquo mihi eius beneficium erit, ſiue innocentem me ſcierit eſſe, ſiue voluerit. Interim magnum miſeriarum mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam eius totum orbem peruagantem: quæ nunc ex ipſo angulo, in quo ego defoſſus ſum, complures multorum iam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne me vnum tranſeat. Ipſe autem optimè nouit tempus, quo cuique debeat ſuccurrere: ego omnem operam dabo, ne peruenire ad me erubeſcat. O felicem clementiam tuam Cæſar: quæ efficit vt quietiorem ſub te agant vitam exules, quam nuper ſub Caio egere principes. Non trepidant, nec per ſingulas horas gladium expectant, nec ad omnium nauium conſpectum pauent. Per te habent, vt fortunæ ſæuientis modum, ita ſpem quoque melioris eiuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet ea demum fulmina eſſe iuſtiſſima, quæ etiam percuſſi colunt.

Cap. xxxiii. Hic itaque princeps, qui publicum omnium hominum ſolatium eſt, aut me omnia fallunt, aut iam recreauit animum tuum, & tam magno vulneri maiora adhibuit remedia: iam te omni confirmauit modo: iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem compelleris, tenaciſſima memoria retulit: iam omnium præcepta ſapientum aſſueta ſibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupauerit, aliud habebunt hoc dicente pondus verba, velut ab oraculo emiſſa, omnem vim doloris tui diuina eius contundet auctoritas. Hunc itaque tibi puta dicere: Non te ſolam fortuna deſumpſit ſibi quem tam graui afficeret iniuria Nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt, aut fuit ſine aliqua comploratione. Tranſibo exempla vulgaria: quæ etiamſi minora, tamen mira ſunt. Ad faſtos te & annales perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ impleuere Cæſareum atrium? nulla non harum aliquo ſuorum in-

commodo inſignis eſt: nemo non ex iſtis in ornamentum ſæculorum refulgentibus viris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum cui mors fratris in exilio nunciata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato: & quam impatiens iniuriæ pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. Eodem enim die quo viatoris manibus fratrem abſtulerat, tribuno quoque plebis priuatus interceſſit, tam magno tamen fratrem deſiderauit hic animo quam defenderat. Quid referam Æmilianum Scipionem, qui vno pœnè eodémque tempore ſpectauit patris triumphum, duorumque fratrum funera: adoleſcentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum Pauli triumphum concidentis, ſubitam vaſtitatem, quanto debuit ferre vir in hoc natus, ne vrbi Romanę aut Scipio deeſſet, aut Carthago ſupereſſet.

CAP. XXXIV. QVID referam duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem ſæuiens reliquit fortuna, vt vna denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum ſorori ſuperſtes, cuius morte optimè cohærentis Romanæ pacis vincula reſoluta ſunt. Idemque vixit ſuperſtes optimo fratri: quem fortuna in hoc exexerat, ne minus altè eum deiiceret, quam patrem deiecerat: & poſt hunc tamen caſum non tantum dolori, ſed bello ſuffecit. Innumerabilia vndique exempla ſeparatorum morte fratrum ſuccurrunt: immo contra vix vlla vnquam horū paria conſpecta ſunt vna ſeneſcentia: ſed contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, vt fortunam vlli queratur luctum intuliſſe: quam ſciet etiam Cæſarum lacrymas concupiſſe. Diuus Auguſtus amiſit Octauiam ſororem cariſſimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi neceſſitatem abſtulit, cui cœlum deſtinauerat: immo verò idem omni genere orbitatis vexatus, ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Denique ne ſingulos eius luctus enumerem, & generos ille amiſit, & liberos, & nepotes. Ac nemo magis ex omnibus mortalib. hominem eſſe ſe, dum inter homines erat, ſenſit: tamen tot tantoſque luctus cepit rerum omnium pacatiſſimum

mum eius pectus, victorque diuus Auguſtus non gentium tantummodo externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius Cæſar diui Auguſti auunculi mei nepos, circa primos iuuẽtutis ſuæ annos Lucium fratrem chariſſimum ſibi, princeps iuuentutis principem eiuſdem iuuentutis amiſit in apparatu Parthici belli, & grauiore multo animi vulnere, quam poſtea corporis ictus eſt, quod vtrumque piiſſime idem & fortiſſime tulit. Cæſar patruus meus, Druſum Germanicum patrem meum, minorem natu quam ipſe erat fratrem, intima Germaniæ recludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubiicientem imperio, in complexu & oſculis ſuis amiſit: modum tamen lugendi non ſibi tantum ſed etiam aliis fecit: ac totum exercitum, non ſolum mœſtum, ſed etiam attonitum, corpus Druſi ſui ſibi vindicantem, ad morem Romani luctus redegit: iudicauitque non militandi tãtum diſciplinam eſſe ſeruandam, ſed etiam dolẽdi. Nõ potuiſſet ille lacrymas alienas compeſcere, niſi prius preſſiſſet ſuas.

CAP. XXXV. M. ANTONIVS auus meus, nullo minor niſi eo à quo victus eſt, tunc cum Remp. conſtitueret, & triumuirali poteſtate præditus, nihil ſupra ſe, exceptis vero duobus collegis omnia infra ſe cerneret, fratrem interfectum audiuit. Fortuna impotens, quales ex humanis malis tibi ipſa ludos facis. Eo ipſo tempore quo M. Antonius ciuium ſuorum vitæ ſedebat mortiſque arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur. Tulit hoc tamen tam triſte vulnus eadem magnitudine animi, qua omnia alia aduerſa tolerauerat: & hoc ei lugere, viginti legionum ſanguine fratri parentare. Sed vt omnia alia exempla prætereã, vt in me quoque ipſo alia taceam funera, bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt. bis intellexit lędi me poſſe, vinci nõ poſſe. Amiſi Germanicũ fratrem: quẽ quomodo amauerim, intelligit profecto quiſquis cogitat, quomodo ſuos fratres, pij fratres ament. Sic tamẽ affectũ meũ rexi, vt nec relinquerem quicquã quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi poſſet in principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem oſtendere quam nihil ſacrum intactumque ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat Deos petitura. Nemo itaque miretur,

aliquid ab illa aut crudeliter fieri, aut iniquè. Poteſt enim hæc aduerſus priuatas domos vllam æquitatem noſſe, aut vllam modeſtiam, cuius implacabilis ſæuitia, totiens ipſa funeſtauit puluinaria? Faciamus licet illi conuicium, non noſtro tantum ore ſed etiam publico: non tamen mutabitur: aduerſus omnes ſe preces omneſque querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit: nihil inuaſum ſibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, ſicut ſemper eſt ſolita, eas quoque domos auſa iniuriæ cauſa intrare in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere veſtem.

C A P. XXXVI. Hoc vnum obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, ſi nondum illi genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc principem, lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacroſanctum velit. Diſcat ab illo clementiam, atque à mitiſſimo omnium principe mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos, quos paulo ante retuli, aut aſcitos cælo, aut proximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem per quos iuramus, abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus, & in quantum modo homini fas eſt, per diuina ire veſtigia. Quamuis in aliis rebus dignitatum magna diſcrimina ſint, virtus in medio poſita eſt: neminem dedignatur qui modo dignum ſe illa iudicet. Optimè certe illos imitaberis, qui cùm indignari poſſent non eſſe ipſos expertes huius mali, tamen in hoc vno ſe ceteris exæquari hominibus, non iniuriam, ſed ius mortalitatis iudicauerunt, tuleruntque nec nimis acerbe & aſpere quod acciderat, nec molliter, & effœminate. Nam & non ſentire mala ſua, non eſt hominis: & non ferre, non eſt viri. Non poſſunt tamen, cum omnes circumiuerim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendum, quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit, à quo imperium euerſum funditus, principis piiſſimi recreat clementia. C. Cæſar, amiſſa ſorore Druſilla, is homo qui non magis dolere quam gaudere principaliter poſſet, conſpectum conuerſationemque ciuium ſuo-

rum

rum profugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, iuſta ſorori non præſtitit, ſed in Albanum ſuum ſeceſſit. Ac fo-ro & aduocatis, & huiuſmodi aliis occupationib. acerbiſſimi funeris leuabat mala. Pro pudor imperij. principis Romani lugentis ſororem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſa inconſtantia, modo barbam capillumque ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nunquam ſatis certus vtrum lugeri vellet, an coli ſororem. Eodem enim tẽpore quo templa illi cõſtituebat ac puluinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animaduerſione. Eadẽ enim intemperie animi aduerſarum rerum ictus ferebat, qua ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum intumeſcebat modũ. Procul iſtud exemplum ab omni Romano viro, luctum ſuum aut intempeſtis auocare luſibus, aut ſordium ac ſqualloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare, minimè humano ſolatio. Tibi vero, nihil ex conſuetudine mutandum tua: Quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ & optime felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima ſunt, & ſolatia.

CAP. XXXVII. NVNC itaque te ſtudiis tuis immerge altius, nunc illa tibi velut munimenta animi circumda, nec ex vlla tui parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monumento tuorum. Hoc enim vnum eſt rebus humanis opus, cui nulla tẽpeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas. Cetera, quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabũt longam diem: quippe & ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenij memoria: hãc tuo fratri largire, in hac eum colloca, melius illũ duraturo ſemper conſecrabis ingenio, quã irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiam ſi nunc agi apud te cauſa eius non poteſt: omnia enim illa quę nobis dedit, ob hoc ipſum quod aliquid eripuit, inuiſa ſunt: tũc tamẽ erit agẽda, cũ primũ æquiorem te illi iudicem dies fecerit: tũc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa prouidit, quibus hanc emendaret iniuriam. Multa etiã nũc dabit quibus redimat. Denique ipſum quod abſtulit,

ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio vti tuo, noli adeſſe dolori tuo. Poteſt quidem eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis: rurſus magna attenuare, & ad minima deducere. Sed alio iſta vires ſeruat ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc iã quoque ſit ſuperuacuum. Aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mœreas, exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis quam fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi vero videntur nunquam in huiuſmodi caſum incidiſſe. Alioquin extudiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionem eos veri etiã inuitos compuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id vnum ex dolore, quod & ſupereſt & abundat, exciderit. Nam vt quidem nullum omnino eſſe cum patiatur, nec ſperandum vlli, nec concupiſcendum eſt. Hunc potius modum ſeruet, qui nec impietatem imitetur, nec inſaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lacrymæ, ſed eædem deſinant: trahãtur ex imo pectore gemitus, ſed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, vt & ſapientibus te approbare poſſis, & fratribus. Effice vt frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, vt illum & ſermonibus celebres, & aſſidua recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam eius iucundam, magis quàm flebilem feceris. Naturale eſt enim, vt ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſtitia reuertitur. Cogita modeſtiam eius, cogita in rebus agendis ſolertiam, in exequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta eius ac facta & aliis expone, & tibimet ipſe commemora. Qualis fuerit, cogita, qualiſque ſperari potuerit. Quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſſet? Hæc, vtcunque potui, longo iam ſitu obſoleto & hebetato animo, compoſui: quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita quam non facile Latina ei verba ſuccurrant, quem Barbarorum inconditus grauiſque fremitus circumſonat.

L. AN.

L. ANNÆI SENECÆ AD MARCIAM DE CONSOLATIONE, LIBER VNVS.

CAPVT I.

NISI te, Marcia, ſcirem tam longè ab infirmitate muliebris animi, quàm à ceteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aſpici, non auderem obuiam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & incumbunt. Nec ſpem concepiſſem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioſo crimine, poſſe me efficere, vt fortunam tuam abſolueres. Fiduciam mihi dedit exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non eſt ignotum, qualem te in perſona patris tui geſſeris quem non minus quam liberos dilexiſti: excepto eo, quod non optabas ſuperſtitem: nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quædã & cõtra bonum morem magna pietas. Mortem A. Cremutij Cordi parentis tui quantum poteras inhibuiſti. Poſtquam tibi aperuit, inter Seianianos ſatellites illam vnam patere ſeruitutis fugam, non fauiſti conſilio eius, ſed dediſti manus: victaque fudiſti lacrymas clam, & gemitus deuoraſti quidem, non tamen hilari fronte texiſti: & hoc illo ſæculo, quo magna pietas erat nihil impie facere. Vt vero aliquam occaſionem mutatio temporum dedit, ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſupplicium, in vſum hominum reduxiſti. & à vera illum vindicaſti morte, ac reſtitui in publica monumenta libros, quos vir ille fortiſſimus ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudiis

magna illorum pars arſerat; optimè de poſteris, ad quos veniet incorrupta rerum fides, auctori ſuo magno imputata: optime de ipſo, cuius viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in pretio Romana cognoſci, quandiu quiſquam erit, qui reuerti velit ad acta maiorum; quamdiu quiſquam qui velit ſcire, quid ſit vir Romanus, qui ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis, indomitus ſit homo, ingenio, animo, manu liber. Magnum mehercule detrimentum reſp. ceperat ſi illum ob duas artes pulcherrimas, in obliuionem coniectum, eloquentiam & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in pectora receptus, vetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum cito ſcelera, quibus ſolis memoriam *meruerunt, tacebuntur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuum reſpicere; vetuit ad vultum, quem tot annorum continua triſtitia, vt ſemel obduxit, tenet. Et vide quam non ſurreptam tibi, nec fucum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? oſtendi tibi æque magni vulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mœrore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſque oculos, ſi verum audire vis, magis iam ex conſuetudine quam ex deſiderio fluentes continebo: ſi fieri potuerit fruente te remediis tuis; ſin minus, vel inuita teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quæ tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? Omnia in ſuperuacuum tentata ſunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, auctoritates magnorum & affinium tibi virorum: ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures irrito ac vix ad breuem occupationem proficiente ſolatio tranſeunt. Illud ipſum naturale remedium temporis quod maximas ærumnas componit, in te vna vim ſuam perdidit. Tertius iam præterijt annus, cum interim nihil ex primo illo impetu cecidit, renouat ſe & corroborat quotidie luctus; & iam ſibi ius mora fecit, eoque adductus eſt, vt putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt, oppreſſa ſint, ita quoque hæc triſtia & miſera, &

in ſe

Google

in ſe ſæuientia, ipſa nouiſſime acerbitate paſcuntur, & fit infelicis animi praua voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere, leuiore medicina fuiſſet oriens adhuc reſtinguenda mali vis: vehementius contra inueterata pugnandum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & vruntur, & in altum reuocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. vbi corrupta in malum vlcus veterarunt, difficilius curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter aſſequi tam durum dolorem. Frangendus eſt.

CAP. II. SCIO, à præceptis incipere omnes qui monere aliquem volunt, & in exempla deſinere. Mutaſi hunc interim ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. Quoſdam ratio ducit: quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ liberum non relinquat animum ad ſpecioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima & ſexus tui, & ſæculi noſtri exempla: alterius fœminæ, quæ ſe tradidit ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu, maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed cito animum in ſedem ſuam repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera vxor, amiſerunt filios iuuenes, vtraque ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & ſocer incumbere cœperat, in quē onus imperij reclinaret, adoleſcentem animo alacrem, ingenio potentem, frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem laboris, voluptatibus alienum, quantumcunque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare voluiſſet, laturum. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne vitæ ſuæ tempus flendi gemendique fecit. Nec vllas admiſit voces, ſalutare aliquid afferentes. Ne auocari quidem ſe paſſa eſt. intenta in vnam rem & toto animo affixa. talis per omnem vitam fuit qualis in funere non dico non auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans: ſecundam orbitatem iudicans, lacrymas omittere. Nullam habere imaginem filij cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maximè furebat: quia videbatur ad

illius filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima ne ad fratrẽ quidẽ reſpiciens, carmina celebrãdæ Marcelli memoriæ cõpoſita, aliosque ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit, à ſolennibus officiis ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus liberis, nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit, non ſine contumelia omnium ſuorum quibus ſaluis orba ſibi videbatur.

CAP. III. LIVIA amiſerat filium Druſum, magnum futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat penitus Germaniam, & ibi ſigna Romana fixerat vbi vix vllos eſſe Romanos notum erat. In expeditione victor deceſſerat, illis ipſum hoſtibus ægrum cum veneratione, & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro rep. obierat ingens ciuium prouinciarumque, & totius Italiæ multitudo: per quam effuſis in officium lugubre municipiis, coloniiſque, vſque in vrbem ductum erat funus triumpho ſimillimum. Non licuerat matri vltima filij oſcula gratumque extremi ſermonem oris haurire, longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quaſi totiens illum amitteret, irritatæ. Vt primum tamen intulit tumulo, ſimul & illum, & dolorem ſuũ poſuit: nec plus doluit quàm aut honeſtũ erat aut Cæſare, aut æquo maius. Non deſiit itaque Druſi ſui celebrare nomen, vbique illum ſibi priuatim publiceque repræſentare, & libentiſſime de illo loqui, de illo audire: cum memoriã alterius nemo poſſet retentare, quin illam triſtem ſibi redderet. Eligo itaque vtrũ exẽplũ putas probabilius. ſi illud prius ſequi vis, eximis te numero viuorũ. Auerſaberis & alienos liberos & tuos, ipſumque deſiderãs, triſte matribus omen occurres. Voluptates honeſtas permiſſas, tãquã parum decoras fortunæ tuæ reiicieus, inuiſa habebis lucem: & ætati tuæ quod præcipitet te quam primum, & finiat, infeſtiſſima eris. Quod turpiſſimũ alieniſſimumque eſt animo tuo, in meliorem noto partem oſtendes te viuere nolle, mori non poſſe. Si ad hoc maximæ fœminæ te exemplum applicaueris, moderatius ac mitius, non eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis.

bis. Quæ enim, malum amentia eſt pœnas a ſe infelicitatis exigere, & mala ſua augere? Quam in omni vita ſeruaſti, morum probitatem & verecundiam, in hac quoque re præſtabis. Eſt enim quædam & dolendi modeſtia. Illum ipſum iuuenem digniſſimum quiete, ſemper nominans, cogitanſque, meliore pones loco, ſi matri ſuæ, qualis viuus ſolebat, hilaris, & cum gaudio occurrat.

CAP. IIII. Nec te ad fortiora ducam præcepta, vt in humano ferre humana iubeam modo, vt ipſo funebri die oculos matris exſiccem. Ad arbitrum tecum veniam. Hoc inter nos quæretur, vtrum magnus eſſe debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin Liuiæ Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum conſilium vocat. Illa in primo feruore cum maxime impatientes feroceſque ſunt miſeriæ, ſe conſolandam Areo philoſopho viri ſui præbuit: & multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt, plus quam populum Romanum, quem nolebant triſtem triſtitia ſua facere: plus quam Auguſtū, qui ſubducto altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinandus erat: plus quam Tiberium filium, cuius pietas efficiebat, vt in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil ſibi niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, vt opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam. Vſque in hunc diem Liuia (quantum quidem ego ſciam, aſſiduus viri tui comes, cui non tantum quæ in publicum emittuntur nota ſunt, ſed omnes quoque ſecretiores animorum veſtrorum motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo ſeruaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principum iudicem, velles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, ne quid committas, quod minus aliterve factum velis.

CAP. V. Deinde oro atque obſecro, ne te difficilem amicis & intractabilem præſtes. Non eſt enim, quod ignores, omnes hos neſcire quemadmodum ſe gerant, loquantur aliquid coram te de Druſo, an nihil, ne aut obliuio clariſſimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mentio ti-

bi, cũ ſeceſſimus, & in vnum conuenimus, facta eius dictaque quanto meruit ſuſpectu celebramus. coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maxima voluptate, filij tui laudibus: quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omne ſis prorogatura. Quare patere, immo accerſe ſermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamque filij tui: nec hoc graue duxeris, ceterorum more, qui in eiuſmodi caſibus partem mali putant audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunã tuam, qua deterior eſt, aſpicis. Non conuertis te ad conuictus filij tui, occurſuſque iucundos, non ad pueriles dulceſque blanditias, non ad incrementa ſtudiorum. Vltimam illam faciem rerum premis. In hanc, quaſi parum per ſe horrenda ſit, quicquid potes congeris. Ne, obſecro te, concupieris peruerſiſſimam gloriam infeliciſſimam videri.

CAP. VI. SIMVL vero cogita, non eſſe magni animi, ſe rebus proſperis fortem gerere; vbi ſecundo curſu vita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare, & ſequens ventus oſtendit. Aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne ſubmiſeris te, immo contra fige ſtabilem gradum & quicquid onerum ſupra cecidit, ſuſtine, primo duntaxat ſtrepitu conterrita. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quam æquo animo. Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit ex amiſſo nepotes. Tuum illic Marcia negotium actum: tibi Areus aſſedit: te mutata perſona conſolatus eſt. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius quam vlla vnquam mater amiſerit. Non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fata vincuntur, conferamus: eat omnis inter luctus dies: noctem ſine ſomno triſtitia conſumat: ingerantur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque ſeſe omni genere ſæuitię, profecturus mœror exerceat: Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur, ſi fors immota, & in æternum fixa, nulla miſeria mutatur, & mors tenet quicquid abſtulit, deſinat dolor qui perit. Regamur: nec nos iſta vis tranſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deſeruit, permiſit tempeſtati nauem. At

ille vel in naufragio laudãdus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.

CAP. VII. At enim naturale deſiderium ſuorũ eſt. Quis negat, quàm diu modicum eſt? nam in diſceſſu non ſolum amiſſione, cariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoque animorũ contractio. Sed plus eſt quod opinio adiicit, quam quod natura imperauit. Aſpexit mutorum animalium quã concitata ſint deſideria, & tamen quam breuia. Vaccarũ vno die alterove mugitus auditur. Nec diutius equarum vagus ille amenſque diſcurſus eſt. Feræ cum veſtigia catulorũ conſectatæ ſunt, & ſiluas peruagatæ, cum ſæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tẽpus extinguunt. Aues cũ ſtridore magno inanes nidos circumfremuerunt intra momentum tamen quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec vlli animali lõgum fœtus ſui deſideriũ eſt, niſi homini, qui adeſt dolori ſuo nec tantum quantum ſentit, ſed quantũ conſtituit, afficitur. Vt ſcias autem non eſſe hoc naturale, luctibus frangi, primum magis fœminas quàm viros, magis barbaros quã placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quam doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea quæ à natura vim acceperunt, eandem in omnibus ſeruãt. Apparet non eſſe naturale quod varium eſt. Ignis omnes ætates, omniũ vrbium ciues tam viros quam fœminas, vret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam. Quare? quia vires à natura datæ ſunt, quæ nihil in perſonam conſtituit. Paupertatem, luctum, orbationem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit: & imbecillum impatientemque reddit præſumpta opinio de non timendis terribilis.

CAP. VIII. DEINDE quod naturale eſt, non decreſcit mora. Dolorem dies conſumit, licet contumaciſſimum, quotidie inſurgentem, & contra remedia efferueſcentem, tamen illum efficaciſſimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidem tibi Marcia, etiamnunc ingens triſtitia, & iam videtur duxiſſe callum, non illa concitata, qualis initio fuit, ſed pertinax & obſtinata. Tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet: quotiens aliud egeris, animus relaxabitur. nunc te ipſa cuſtodis. Multum autem intereſt, vtrum tibi permittas mœrere, an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegãtię cõ-

uenit, finem luctus potius facere, quam expectare: nec illum operiri diem quo te inuita dolor deſinat: ipſa illi renuntia.

Cap. IX. Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ iuſſu? quod nihil nobis mali, antequam eueniat proponimus ſed vt immunes ipſi, & aliis pacatius ingreſſi iter, alienis admonemur caſibus illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exequiæ. de morte non cogitamus: tot acerba funera. nos togam noſtrorum infantium, nos militiam & paternæ hereditatis ſucceſſionem animo agitamus. Tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit: & nobis nunquam in mentem venit, noſtras quoque opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante prouiſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire, te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt, circa te vibraſſe? velut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum. & arduum aſcenſu, ſemiermis adeas, expecta vulnus, & illa ſuperne volentia cum ſagittis piliſque ſaxa, puta in tuum vibrata caput. Quoties aut ad latus aut poſt tergum ceciderint, exclama: non deſpicies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. Scio quid pares. alium percuſſiſti, me petiſti. Quis vnquam res ſuas quaſi periturus aſpexit? Quis vnquam noſtrum de exilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? Quis non, ſi admoneatur vt de ſuis cogitet, tanquam dirum omen reſpuat, & in capita inimicorum aut ipſius intempeſtiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis vides euenisse? Egregium verſum audi, & dignum Publio:

Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.

Ille amiſit liberos: & tu amittere potes. Ille damnatus eſt: & tua innocentia ſub ictu eſt. Hic nos error decipit, hic effœminat, dum patimur, quæ nunquam pati nos poſſe præuidimus. Aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit.

Cap. X. Qvicqvid eſt hoc, Marcia, quod circa nos ex aduenticio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria & exclu-

excluſorum clientium turba refertа veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniux, ceteraque ex incerta & mobili ſorte pendentia: alieni commodatique apparatus ſunt: nihil horum dono datur collaticiis, & ad dominos redituris inſtrumentis ſcœna adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur: pauca vſque ad finem perſeuerabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti: mutuo accepimus. Vſusfructus noſter eſt, cuius tempus ille arbiter muneris ſui temperat. Nos oportet in promptu habere, quæ in incertum diem data ſunt, & appellatos, ſine querela reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo noſtros, & quos ſuperſtites legem naſcendi optamus, & quos præcedere iuſtiſſimum ipſorum votum eſt, ſic amare debemus, tãquam nihil nobis de perpetuitate, immo nihil de diuturnitate eorum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus, amet vt receſſura, immo tanquam recedentia. Quicquid à fortuna datum eſt, tanquam exemplo abiturum poſſideat. Rapite ex liberis voluptates, fruendos vos inuicem liberis date, & ſine dilatione omne gaudium haurite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam aduocationem dedi. Nihil de hac hora, feſtinandum eſt. Inſtat à tergo mors: iam deficiet iſte comitatus. Iam contubernia iſta ſublato clamore ſoluentur. Rapina rerum omnium eſt. Miſeri neſcitis fuga viuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo natus eſt, crimen eſt. Mors enim illi naſcenti determinata eſt. In hanc legem datus, hoc fatum ab vtero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atque inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. Corporibus noſtris impotenter, contumelioſe, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel in remedium: alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut litus explodet, ſed in alicuius ventrem immenſæ beluæ detrudet. Alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortemque detinebit: vt varia & libidinoſa, mancipiorumque ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus eſt partes deflere? Tota vita flebilis eſt. Vrgebunt noua incommoda priuſquam veteribus ſatisfeceris. Moderandus eſt itaque vobis

animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum.

CAP. XI. QVAE demum iſta tuæ publicæque condicioni obliuio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti, putre ipſa fluidumque corpus, & caſibus morbiſque repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris deſidet, in tēplis precatur turba, diſpari gradu vadit. Et quæ veneraris, & quæ deſpicis, vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis aſcripta vox, Noſce te. Quid eſt homo? quodlibet quaſſū vas, & quodlibet fragile. iactatu, nō tēpeſtate magna, vt diſſiperis eſt opus. Vbicūque arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens. ad omnē fortunæ contumeliam proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima; ex infirmis fluidiſque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur. Anxiæ ſolicitæque tutelæ, precarij ſpiritus, & male hærentis, qua parum repētinum audiet, ex improuiſo ſonus auribus grauis excutit. Soli ſemper ſibi nutrimentū vitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua ſingulis opus eſt. Nunquid enim vt concidat, res magni molimenti eſt? Odor illi ſaporque, & laſſitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus viuere non poteſt, mortifera ſunt. Quocunque ſe mouet, infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne cœli ferēs, aquarū nouitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſis atque offenſionibus morbidū, putre, caſſum, à fletu vitā auſpicatū: cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum condicionis ſuæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepoteſq; diſponit: cū interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc quod ſenectus vocatur, pauci ſunt circuitus annorum.

CAP. XII. DOLOR tuus, ô Marcia, ſi modo illi vlla ratio eſt,

tio eſt, verum ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit? Vtrumne amiſſo filio mouet, quod nullas ex illo voluptates cepiſti, an quod maiores, ſi diutius vixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæque percepérant. Si confeſſa fueris percepiſſe magnas voluptates, oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Prouenerunt etiam ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione: niſi forte hi qui catulos aueſque & friuola animorum oblectamenta, ſumma diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex viſu tactuque & blanda adulatione mutorum: liberos nutrientibus non fructus educationis ipſa educatio eſt. Licet itaque tibi nihil induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit; ipſum quod habuiſti, quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, & maior. Melius tamen tecum actum eſt, quàm ſi omninò non contigiſſet. Quoniam ſi ponatur electio, verum ſatius ſit non diu felicem eſſe, an nunquam: melius eſt, diſceſſura nobis bona, quàm nulla contingere. Vtrumne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenque filij expleturum habuiſſe, an tantæ indolis, quantæ tuus fuit? Iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito curio, cito ſacerdos; omnia tam propera. Nulli fere & magna bona & diuturna contingunt. Non durat, nec ad vltimum exit, niſi lenta felicitas. Filium tibi dij immortales non diu daturi, ſtatim talẽ dederũt, qualis effici poteſt. Ne illud quidẽ dicere potes, electam te à diis, cui frui non liceret filio. Circumfer per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculos, occurrent tibi vbique maiora. Senſerunt iſta magni duces, ſenſerunt principes. Ne deos quidẽ fabulæ immunes reliquerunt; puto vt noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circumſpice, inquam, omnes nullam tam miſeram nominabis domum, quæ non inueniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam male de moribus tuis ſentio, vt putem poſſe te leuius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produ-

xero. Maliuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: nõ vt ſcias hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim mortalitatis exempla colligere: ſed vt ſcias fuiſſe multos, qui lenierunt aſpera, ferendo placidè. A feliciſſimo incipiam. L. Sylla filium amiſit: nec ea res aut malitiam eius & acerrimam virtutem in hoſtes ciueſque contudit: aut effecit vt cognomen illud vſurpaſſe falſo videretur: quod amiſſo filio aſſumpſit: nec odia hominum veritus, quorum malis, illius nimis ſecundæ res conſtabant: non inuidiam deorum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit: etiam inimici fatebuntur, benè illum arma ſumpſiſſe, benè poſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nuntiata filij morte, tibicinem tantum tacere iuſſit, & coronam capiti detraxit, cetera rite perfecit.

CAP. XIII. PVLVILLVS hoc fecit Pontifex, cui poſtem tenenti & Capitolium dedicanti mors filij nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſollemnia Pontificalis carminis verba concepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filij ſui nomen Ioue propitiato. Putaſſes eius luctus aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fauſta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem deſtitit. Idem tamen, vt rediit domum, & impleuit oculos & aliquas voces flebiles miſit: & peractis quæ mos erat præſtare defunctis, ad Capitolium hilari rediit vultu. Paulus circa illos nobiliſſimi triumphi dies, quo victum ante currum egit Perſen, duos filios in adoptionem dedit: quos ſibi ſeruauerat, extulit. Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu vacuum Pauli currum populus Romanus aſpexit. Concionatus eſt tamen, & egit diis gratias, quod compos voti factus eſſet. Precatum enim ſe, vt ſi quid ob ingentem victoriam inuidiæ dandum eſſet, id ſuo potius quam publico damno lueretur. Vides quam magno animo tulerit: orbitati ſuæ gratulatus eſt.

Ecquem

Ecquem magis poterat mouere tanta mutatio? ſolatia ſimul atque auxilia perdidit. Non contigit tamen triſtem Paulum Perſæ videre.

Cap. xiii. Qvid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit inuenire felices. Quota quæque domus vſque ad exitum omnibus ſuis conſtitit, in qua non aliquid turbatum ſit? Vnum quemlibet annum occupa: & ex eo magiſtratus cita. Lucium ſi vis Bibulum, & C. Cæſarem, videbis inter collegas inimiciſſimos cõcordem fortunam. L. Bibuli, melioris quam fortioris viri, duo ſimul filij interfecti ſunt: Ægyptio quidem militi ludibrio habiti: vt non minus ipſa orbitate, auctor eius, digna res lacrymis eſſet. Bibulus tamen, qui, toto honoris ſui anno, ob inuidiam collegæ domi latuerat poſtero die quam geminum funus renuntiatum eſt, proceſsit ad ſolita in publicũ officia. Quid minus poterat, quam vnum diem duobus filiis dare? Iam cito liberorum luctum finiuit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum Britanniam peragraret nec Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audiuit deceſsiſſe filiam, publica ſecum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quenquam alium eſſe in Repub. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quæ grauia illi videbantur, etiam cum in commune creſcerent: tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem vicit, quam omnia ſolebat.

Cap. xv. Qvid aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, vt ſic quoque generi humano proſit: oſtendens, ne eos quidem qui diis geniti deoſque genituri dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum alienam. Diuus Auguſtus amiſsis liberis, nepotibus, exhauſta Cæſarum turba, adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter, tanquam eius iam res ageretur, cuius cũ maximè intererat, de diis neminem queri. Ti. Cæſar & quem genuerat, & quem adoptauerat, amiſit: ipſe tamen pro roſtris laudauit filium, ſtetitque in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo velamento: quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano non

flexit vultum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quam patienter poſſet ſuos perdere. Vides ne quanta copia virorum maximorum ſit, quos non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publicè priuatimque congeſta erant? Sed videlicet in orbem iſta tempeſtas, & ſine delectu vaſtat omnia, agitque vt ſua. Iube ſingulos conferre rationem. nulli contigit impunè naſci.

Cap. xvi. Scio quid dicas. Oblitus eſt fœminam te conſolari. virorum refers exempla. Quis enim dixerit naturam malignè cum mulieribus ingeniis egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta libera facultas: laborem doloremque ex æquo, ſi conſueuere, patiuntur. In qua iſtud vrbe, dij boni, loquimur? in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam, contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantum non in viros tranſcripſimus. Equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacra via celeberrimo loco Clœlia exprobrat iuuenibus noſtris puluinum aſcendentibus, in ea illos vrbe ſic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod ſi tibi vis exempla referri fœminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, non oſtiatim quæram. Ex vna tibi familia duas Cornelias dabo. Primam, Scipionis filiam, Gracchorum matrem. duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit. & de ceteris facile eſt, quos nec editos, nec amiſſos ciuitas ſenſit. Ti. Gracchum & Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos vidit & inſepultos: conſolantibus tamen miſeramque dicentibus. Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuium Druſum, clariſſimum iuuenem, illuſtris ingenij, vadentem per Gracchorum veſtigia, imperfectis tot rogationibus, intra penates interemptum ſuos amiſerat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam tam magno animo tulit, quam ipſe leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiam, Marcia, reuerteris, ſi tela quæ in Scipiones Scipionumque matres ac filios egit, quibus Cæſares petiit, ne à te quidem continuit. Plena & infeſta variis caſibus vita eſt; à quibus

nulli

nulli longa pax, vix induciæ ſunt. Quattuor liberos ſuſtuleras, Marcia. Nullum autem fruſtra cadet telum, quod in confertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſine inuidia damnove prætereuehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantum filios eripuit, ſed elegit. Nunquam tamen iniuriam dixeris, ex æquo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum quem maximè luges, prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias, ſimiles patri: ſi male fers, magna onera: ſi bene, magna ſolatia. in hoc te perduxit, vt illas cùm videris, admonearis filij, non doloris. Agricola, euerſis arboribus, quas aut ventus radicitus euulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſobolem ex illis reſiduam fouet, & amiſſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit, & momento (nam vt in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Metilij tui filias in eius vicem ſubſtitue: & vacantem locum exple. Vnum dolorem, geminato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortalium eſt, vt nihil magis placeat, quàm quod amiſſum eſt. Iniquiores ſumus aduerſus relicta, ereptorum deſiderio. Sed ſi æſtimare volueris, quàm tibi valde fortuna, etiam cùm ſæuierit, pepercerit, ſcies te habere plus quàm ſolatia. Reſpice tot nepotes, duas filias.

CAP. XVII. HIC illud quoque, Marcia, mouet me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, nunquam mala bonos ſequerentur: nunc video, exempto diſcrimine, & eodem modo malos bonoſque iactari. Graue eſt tamen, quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præſidium ac decus, amittere. Quis negat graue eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt ſperares, metueres alios, teque inquietares, mortem & timeres, & optares, &, quod eſt peſſimum, nunquam ſcires cuius eſſes ſtatus. Si quis Syracuſas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce, deinde ita nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis: videbis primum ipſam inſulam ab Italia anguſto interciſam freto, quam continenti quondam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illo

mare irrupit, & *Heſperium Siculo latus abſcidit* : deinde videbis(licebit enim tibi auidiſſimum maris verticem ſtringere)illam fabuloſam, Charybdim dico, quam diu ab auſtro vacat, quietam; at ſi quis inde ventus ſpirauit, hiatu magno profundoque nauigia ſorbentem. Videbis celeriſſimum carminibus fontem Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas profundentem:ſiue illas ibi primum naſcentes inuenit, ſiue immerſum terris flumen integrum ſubter tot maria, & à confuſione peioris vndæ ſeruatum reddidit. Videbis portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adiuuit manus, ſic tutum, vt ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit. Videbis vbi Athenarum potentia fracta, vbi tot millia captiuorum, ille excíſis in infinitam altitudinem ſaxis, nobilis carcer incluſerat, & ipſam ingentem ciuitatem, & laxius territorium quam multarum vrbium fines ſint: tepidiſſima hiberna, & nullum diem ſine interuentu ſolis. Sed cum omnia iſta cognoueris, grauis & inſalubris æſtas, hiberni cæli beneficia corrumpit. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis, iuſtitiæ, legum exitium, dominationis cupidus, etiam poſt Platonem, vitæ etiam poſt exilium: alios vret,alios verberabit, alios ob leuem offenſam iubebit detruncari, accerſet ad libidinem mares fœminaſque,& inter fœdos regię intemperantiæ greges parum erit ſimul binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit,quid abſterrere. Proinde aut nauiga, aut reſiſte. Poſt hanc denuntiationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle, ſatis ne iuſtam querelam de vllo, niſi de ſe habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed prudens ſciénſque veniſſet?Dicit omnibus nobis natura; Neminem decipio. Tu ſi filios ſuſtuleris,poteris habere formoſos, poteris & deformes : & ſi fortaſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ quam proditor poterit. Non eſt quod ſperes tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi propter illos maledicere audeat. Propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipſi maledictum ſint. Nihil vetat illos tibi ſuprema præſtare, & laudari te à liberis tuis : ſed ſic te para,

tan-

tanquam in ignem poſitura, vel puerum, vel iuuenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus eſt, quod parens ſequitur.

Cap. xviii. Post has leges propoſitas ſi liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in conſilium. Intratura es vrbem diis hominibuſque communem, omnia complexam, certis legibus æterniſque deuinctam, indefatigata cæleſtium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis vno ſidere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, annum in æſtatem hiememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ ſucceſſionem à fraternis occurſionibus lene remiſſum,que lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mirabilem, ſemper proximæ diſſimilem. Videbis quinque ſidera diuerſas agentia vias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuiſſimis motibus fortunæ populorum dependent,& maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquumve ſidus inceſſit. Miraberis conlecta nubila,& cadentes aquas,& obliqua fulmina, & cæli fragorem. Cum ſatiatus ſpectaculo ſupernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies. Hinc montium magnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime vertices, deiectus fluminum, & ex vno fonte in Orientem Occidentemque defuſi amnes.& ſummis cacuminibus nemora nutantia,& tantum ſiluarum cum ſuis animalibus,auiumque concentu diſſono. Varij vrbium ſitus. & ſecluſæ nationes locorum difficultate, quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes; aliæ ripis, lacu, vallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu ſeges, & arbuſta ſine cultore fertilia; & riuorum lenis inter prata diſcurſus. & amœni ſinus, & litora in portum recedentia, ſparſæ tot per va-

ſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo maria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas, aurum interfluens, & in mediis terris, medioque rurſus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici ſinu ſcindens, & ingenti licentia exæſtuans. Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno ſe magiſterio mouentia, quædam velocia, concitatis perniciora remigiis, quædam haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, eriſque ei ſpectatrix, & ipſa pars magna conantium: diſces docebiſque artes, alias quæ vitam inſtruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed iſtic erunt mille corporum & animorum peſtes, & bella, & latrocinia, & venena & naufragia, & intemperies cæli corporiſque, & cariſſimorum acerba deſideria, & mors, incertum facilis, an per pœnam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid velis: vt in illa venias, per iſta exeundum eſt. Reſpondebis, velle te viuere? Quid ni? immo puto ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo vt conuenit.

CAP. XIX. NEMO, inquis, nos conſuluit. Conſulti ſunt de nobis parentes noſtri: qui cùm conditionem vitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed vt ad ſolatia veniam, videamus primum quid curandum ſit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem deſiderium eius, quem dilexit: id per ſe tolerabile apparet. Abſentes enim abfuturoſque, dum viuerent, non flemus, quamuis omnis vſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo quæ nos cruciat: & tanti quodque malum eſt, quanti illud taxauimus. In noſtra poteſtate remedium habemus. Iudicemus illos abeſſe, & noſmetipſi fallamus. Dimiſimus illos: immò conſecuturi præmiſimus. Mouet & illud lugentem: Non erit qui me defendat, qui à contemptu vindicet. Vt minime probabili, ſed verò ſolatio vtar. In ciuitate noſtra plus gratiæ orbitas confert, quam eripit. Adeoque ſenectutem ſolitudo, quæ

ſole-

ſolebat deſtruere, ad potentiam ducit, vt quidam odia filiorum ſimulent, & liberos ſeruent, & orbitatem manu faciant. Scio quid dicas: Non mouent me detrimenta mea. etenim non eſt dignus ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe, ſicut mancipium moleſte fert: cui quicquam in filio reſpicere præter ipſum vacat. Quid igitur te, Marcia, mouet? Vtrum, quod filius tuus deceſſit: an, quod non diu vixit? Si quod deceſſit, ſemper debuiſti dolere: ſemper enim ſciſti moriturum. Cogita, nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nec reos vllos in illa libertate tam laxa: nullos iterum tyrannos. Luſerunt iſta poetæ, & vanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis: vltra quam mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam naſceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malũ eſſe, quod aliquid eſt: quod vero ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunę tradit. Mala enim bona circa aliquam verſantur materiam. Nõ poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus terminos intra quos ſeruiit. excepit illum magna & æterna pax: non pauperratis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur, non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec conuiciis quidem vllis verecundæ aures verebantur: nulla publica clades conſpicitur, nulla priuata: non ſollicitus futuri pendet ex euentu, ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit, vnde nihil eum pellat, vbi nihil terreat.

CAP. XX. O IGNAROS malorum ſuorum, quibus non mors vt optimum inuentum naturæ laudatur: quæ ſiue felicitatem includit, ſiue calamitatem repellit, ſiue ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat, ſiue iuuenile æuum, dum meliora ſperantur, in flore deducit, ſiue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus

finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit antequam inuocaretur. Hæc ſeruitutem inuito domino remittit: Hæc captiuorum cathenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exulibus in patriam ſemper animum oculoſque tendentibus, oſtendit nihil intereſſe inter quos quiſque iaceat. Hæc vbi res fortuna malè diuiſit, & æquo iure genitos, alium alij donauit, exæquat omnia. Hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc eſt in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit. Hæc eſt quæ nulli patuit. Hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupiuit: Hæc eſt, inquam, quæ efficit vt naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit vt non concidam aduerſus minas caſuum, vt ſeruare animum ſaluum ac potentem ſui poſſim. Habeo quo appellam. Video iſtic cruces non vnius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. alij capite conuerſos in terram ſuſpendere; alij per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis ſingula machinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, ciues ſuperbi. ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſeruire, vbi ſi domini pertæſum eſt, licet vno gradu ad libertatem tranſire. contra iniurias vitæ beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quam multis diutius vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus iſtius firmamentumque imperij Neapoli valitudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adiectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prælio, in quo prima acies ſenatus fuit, quæ infelices reliquiæ ſunt, Imperatorem ipſum ſuperfuiſſe: vidit Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet, pœnitentiam ſalutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeium viuere beneficio regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Republ. conſeruator eius: ſi denique filiæ ſuæ funus ſecutus fuiſſet, tunc felix mori potuit,

non vidiſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones: nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona, vt etiam de ſuo perirent: non haſtam conſularia ſpolia vendentem: nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas, trium Catilinarum. M. Catonem ſi à Cypro & hæreditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, vel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nonne illic bene actum foret? hoc certè ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantùm, ſed publicæ natum, coegit Cæſarem fugere, Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit Metilio: omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis cito periit & immaturus. Primum puta illum ſupereſſe: comprehende quantum plurimum procedere homini licet: quantulum eſt? Ad breuiſſimum tempus editi, cito ceſſuri loco venienti in pactum hoc, proſpicimus hoſpitium. de noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui conſtat. Computa vrbium ſæcula. videbis quam non diu ſteterint etiam quæ vetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibuſque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad vniuerſa referentes: minorem portionem ætas noſtra quam partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni: cuius maior eſt menſura quam mundi: vt pote cùm ille ſe intra huius ſpatium totiens remetiatur. Quid ergo intereſt id extendere, cuius quantumcunque fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo? vno modo multum eſt quod viuimus: ſi ſatis eſt. Licet mihi vaces, & in moram tardatæ ſenectutis nouies denos centenoſque percenſeas annos, cùm ad omne tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimique æui differentia, ſi inſpecto quanto quis vixerit ſpatio, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non immaturus deceſſit: vixit enim quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltra ſupererat. Non vna hominibus ſenectus eſt, vt ne animalibus quidem: intra quatuordecim quædam annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ

homini prima. Diſpar cuique viuendi facultas data eſt. Nemo nimis cito moritur, qui victurus diutius quam vixit, non fuit. Fixus eſt cuique terminus: manebit ſemper vbi poſitus eſt: nec illum vlterius diligentia aut gratia promouebit: ſcit libenter illum vlterius diligentiam ex conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, metaſque dati peruenit ad æui. Non eſt itaque quod ſi te oneres: potuit diutius viuere. non eſt interrupta eius vita, nec vnquam ſe annis caſus interiecit. Soluitur quod cuique promiſſum eſt. eunt vi ſua fata: nec adiiciunt quicquam, nec ex promiſſo ſemel demunt? fruſtra vota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſque, quantum illi dies primus adſcripſit: ex illo quo primum lucem vidit, iter mortis ingreſſus eſt. acceſſitque fato propior: & illi ipſi, qui adiiciebantur adoleſcentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes errore verſamur, vt non putemus ad mortem, niſi ſenes inclinatoſque iam vergere, cum illo infantia ſtatim & iuuenta, omniſque ætas ferat. Agunt opus ſuum fata: nobis ſenſum noſtræ necis auferunt: quoque facilius obrepat mors, ſub ipſo vitæ nomine latet: Infantem in ſe pueritia conuertit. Pueritiam pubertas, iuuentutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa, ſi bene computes, damna ſunt.

Cap. XXI. Quereris, Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuum, quam potuiſſet. Vnde enim ſcis an diutius illi expedierit? an illi hac morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene poſitæ ſint & fundatæ, vt nihil illi, procedenti tempore timendum ſit? Labuntur humana, ac fluunt. Nulla pars vitæ noſtræ tam obnoxia aut tenera eſt, quam quæ maxime placet. Ideoque feliciſſimis optanda mors eſt: quia in tanta inconſtantia turbaque rerum, nihil niſi quod præteriit, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, & ſumma pudoris cuſtodia, inter luxurioſæ vrbis oculos conſeruatum, potuiſſe ita morbos euadere, vt ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus?

Cap. XXII. Cogita animi mille labes. Neque enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia ſpem ſui fecerant, vſque in ſenectutem pertulerunt: ſed interuerſa plerunque ſunt. Aut ſera, eoque fœdior luxuria inuaſit & coc-

& coegit dehoneſtare ſpecioſa principia: Aut in popinam ventremque proiectis, ſumma illis curarum fuit quid eſſent, quid biberent. Adiice incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, oſſa viuis legentium & totas in viſcera manus demittentium, & non ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exilium, non fuit innocentior filius tuus, quam Rutilius. Carcerem, non fuit ſapientior, quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus, non fuit ſanctior quam Cato. Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat vitæ ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quam vita humana: nihil tam inſidioſum: non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſciis. Itaque feliciſſimum eſt, non naſci: proximum puto, breuitate vitæ defunctos, cito in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrē tuum clienti ſuo Satrio Secundo congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob vnum aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruices noſtras ne imponi quidē, ſed aſcendere. Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponenda, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit Cordus, tunc vere theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monumentis maximi imperatoris conſecrari peſſimum militem? conſecratur. Subſcriptio, & acerrimi canes, quos ille, vt ſibi vni manſuetos, omnibus feros haberet, ſanguine humano paſcebat, circumlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid faceret? ſi viuere vellet, Seianus rogandus erat: ſi mori, filia: vterque inexorabilis. Conſtituit filiam fallere. Vſus itaque balneo, ex quo plus imponeret in cubiculum ſe quaſi guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quædam per feneſtrā, vt videretur ediſſe, proiecit: a cœna deinde, quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit: altero que die, & tertio idem fecit. Quarto ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaque te: Cariſſima, inquit, filia, & hoc vnum tota celata vita, iter mortis ingreſſus ſum & iam medium fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atque ita lumen omne præcludi iuſſit, & ſe

in tenebris condidit. Cognito conſilio eius publica voluptas erat, quod e faucibus auidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores, Seiano auctore, adeunt conſulum tribunalia; queruntur mori Cordum, vt interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe abſoluerat. Videſne, Marcia quantæ iniquorum temporum vices ex inopinato ingruant? Fles quod alicui tuorum mori neceſſe fuit? penè non licuit.

CAP. XXIII. PRAETER hoc etiam, omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius. Facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana conuerſatione dimiſſis: minus enim fæcis ponderiſque traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius, quicquid eſt illud abſoluti transfluunt. Nec vnquam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt. Exire atque erumpere geſtiunt, ægre has anguſtias ferunt, vagi per omne ſublime, & ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod Plato clamat: Sapientis animum totum in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu, Marcia, cum videres ſenilem in iuuene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias ſine auaritia, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum peruenit, ad exitum properat. Eripit ſe auferque ex oculis perfecta virtus. Nec vltimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius extinguitur: viuacior eſt, qui cum lenta difficilique materia commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet, eadem enim detinet cauſa, quæ maligne alit. Sic ingenia quo illuſtriora, eo breuiora ſunt. Nam vbi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis viri; ſed hic cito deceſſit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt

indi-

indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis, vbi incrementa conſumpta ſunt.

CAP. XXIV. INCIPE virtutibus illum, non annis æſtimare. ſatis diu vixit. pupillus relictus, ſub tutorum cura vſque ad decimum quartum annum fuit: ſub matris cuſtodia ſemper: cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtatura, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Computa, Marcia, quam raro liberos videant, quæ in diuerſis domibus habitant. Cogita, totos illos perire annos matribus, & per ſolitudinem exigi: quibus filios in exercitu habent. Scies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formauit, excellentis ingenij, & æquaturi auum, niſi obſtitiſſet verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſsit. Adoleſcens rariſsimæ formæ in tam magna mulierum turba viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cum quarundam vſque ad tentandum perueniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quód placuerat. Hac ſanctitate morum effecit, vt puer admodum dignus ſacerdotio videretur, materna ſine dubio ſuffragatione. Sed ne mater quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Harum contemplatione virtutum ſic te gere, tanquam ſi nunc ille tibi magis vacet. Nunc nihil habet quo auocetur. Nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit. quod vnum ex tam bono filio poterat dolere, doluiſti. Cetera exempta caſibus, plena voluptatis ſunt: ſi modo vti filio ſcis, ſi modo quid in illo pretioſiſsimum fuerit intelligis, imago duntaxat filij tui periit, & effigies, non ſimillima: ipſe quidem æternus, melioriſque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides, oſſa circumuoluta neruis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, & cetera quibus inuoluti ſumus, vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa coniectus: omnei lli cum hac carne graui certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur illo vnde dimiſſus eſt: ibi illum æterna requies manet, pro confuſis craſsiſque pura & liquida viſentem.

CAP. XXV. PROINDE non eſt quod ad ſepulchrum filij tui curras. Peſſima eius, & ipſi moleſtiſſima iſtic iacent, oſſa cinereſque, non magis illius partes quam veſtes, aliaque tegumenta corporum. Integer ille, nihilque in terris relinquens, fugit & totus exceſſit: paulúmque ſupra nos commoratus, dum expurgat inhærentia vitia, ſitumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum cœtus ſacer, Scipiones, Catoneſque, vtique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus, Marcia, illic nepotem ſuum, quanquam illic omnibus omne cognatum eſt, applicat ſibi, noua luce gaudentem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex coniecturis, ſed omnium ex vero peritus in arcana naturæ libens ducit. Vtque ignotarum vrbium monſtrator hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanti cæleſtium cauſas, domeſticus interpres. & in profunda terrarum permittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaque, Marcia, te gere, tanquam ſub oculis patris filiique poſita; non illorum quos noueras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum; erubeſce quicquam humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per vaſta & libera ſpatia dimiſſos. Non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium aut imæ valles, aut incerta vada Syrtium. tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt, intermixtique ſideribus.

CAP. XXVI. PVTA itaque ex illa arce cæleſti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo proſcribentes in æternum ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorantia verſaris, vt iniquè actum iudices cum filio tuo, quod in tædium verſus vitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quam nullis benignam facile ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa contraxerant? Reges ne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors inſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil

hil magnitudini deerit,ſi aliquid ætati detraxeris? an nobiliſſimos viros clariſſimoſque ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos? Reſpice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quam magno animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur? Coimus in vnum omnes, videmúſque vos alta nocte circumdari. Nil apud vos vt putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum: ſed humilia cuncta & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis fuere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere dies perpetuos: nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis æui proſpectum, euentúmque. Iuuat vnius ſæculi fata componere in parte vltima mundi, & inter pauciſſimos geſta: tot ſæcula, tot ætatum contextam ſeriem, quicquid annorum eſt licet viſere: licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum vrbium lapſus, & maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſideriis tuis commune fatum, nihil quò ſtat loco ſtabit. Omnia ſternet abducetque ſecum vetuſtas: nec hominibus ſolum (quota enim iſtæ fortuitæ potentiæ portio eſt?) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet: tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria ſorbebit, flumina auertet: & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtuſque diſſoluet. Alibi hiatibus vaſtis ſubducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentes halitus mittet & inundationibus quicquid habitabatur, obducet. Necabitque omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo viſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſi parua ruinæ ingentis acceſſio in antiqua elementa vertemur. Felicem filium tuum, Marcia, qui iſta iam nouit.

L. ANNÆI SENECÆ AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

CAPVT I.

SÆPE iam mater optima, impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. Primum videbar depoſiturus omnia incommoda, cum lacrymas tuas, etiamſi ſupprimere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem. Deinde plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. Præterea timebam, ne à me non victa fortuna aliquem eorum vinceret. Itáque vtcúnque conabar manu ſuper plagam meam impoſita, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc propoſitum meum erant rurſus quæ retárdarent. Dolori tuo, dum recens ſæuiret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. Nam in morbis quoque nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quam immatura medicina. Expectabam itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea cum omnia doctiſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſque luctus compoſita euoluerem, non inueniebam exemplum eius, qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur. Ita in re noua hæſitabam, verebarque ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio, eſſet. Quid quod nouis verbis, nec ex vulgari & quotidiana ſumptis allocutione,

cutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis neceſſe eſt, delectũ verborum eripiat, cum ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Vtcunque connitar, non fiducia ingenij, ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe conſolator. Cui nihil negares, huic hoc vtique te non eſſe negaturam (licet omnis mœror cõtumax ſit) ſpero, vt deſiderio tuo velis à me modum ſtatui.

Cap. II. Vide quantum de indulgentia tua promiſerim mihi: potentiorem me futurum apud te non dubito, quam dolorem tuum, quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque ne ſtatim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare & animum in omnium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet, quæcunque vſque eo pernicioſa ſunt, vt contra remedium conualuerint, plærunque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli via mederi, ſed vrere ac ſecare. Quid conſequar? vt pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægre ferre vnum vulnus in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque diutius, & gemant quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuiſſimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, grauiſſima quoque forti & immobili conſtantia perferant. Vnum habet aſſidua infelicitas boni, quod quos ſæpe vexat, nouiſſime indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à grauiſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, immo dum naſcereris: & ad vitam quodammodo expoſita es. Creuiſti ſub nouerca: quam tu quidem omni obſequio & pietate, quanta vix in filia conſpici poteſt, matrem fieri coegiſti. Nulli tamen non magno conſtitit & bona nouerca. Auunculum indulgentiſſimũ optimum ac fortiſſimum virum, cum aduentũ eius expectares amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem ducendo faceret, intra triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater trium liberorum e-

flexit vultum : experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quam patienter poſſet ſuos perdere. Vides ne quanta copia virorum maximorum ſit, quos non excepit hic omnia proſternens caſus; in quos tot animi bona, tot ornamenta publicè priuatimque congeſta erant? Sed videlicet in orbem iſta tempeſtas,& ſine delectu vaſtat omnia, agitque vt ſua. Iube ſingulos conferre rationem. nulli contigit impunè naſci.

Cap. xvi. Scio quid dicas. Oblitus eſt fœminam te conſolari. virorum refers exempla. Quis enim dixerit naturam malignè cum mulieribus ingeniis egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta libera facultas: laborem doloremque ex æquo, ſi conſueuere, patiuntur. In qua iſtud vrbe, dij boni, loquimur? in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam, contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantum non in viros tranſcripſimus. Equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacra via celeberrimo loco Clœlia exprobrat iuuenibus noſtris puluinum aſcendentibus, in ea illos vrbe ſic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod ſi tibi vis exempla referri fœminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, non oſtiatim quæram. Ex vna tibi familia duas Cornelias dabo. Primam, Scipionis filiam, Gracchorum matrem. duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit. & de ceteris facile eſt, quos nec editos, nec amiſſos ciuitas ſenſit. Ti. Gracchum & Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos vidit & inſepultos: conſolantibus tamen miſeramque dicentibus, Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuium Druſum, clariſſimum iuuenem, illuſtris ingenij, vadentem per Gracchorum veſtigia, imperfectis tot rogationibus, intra penates interemptum ſuos amiſerat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam tam magno animo tulit, quam ipſe leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiam, Marcia, reuerteris, ſi tela quæ in Scipiones Scipionumque matres ac filios egit, quibus Cæſares petiit, ne à te quidem continuit. Plena & infeſta variis caſibus vita eſt; à quibus

nulli

nulli longa pax, vix induciæ ſunt. Quattuor liberos ſuſtuleras, Marcia. Nullum autem fruſtra cadet telum, quod in confertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſine inuidia damnove præteruehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantum filios eripuit, ſed elegit. Nunquam tamen iniuriam dixeris, ex æquo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum quem maximè luges, prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias, ſimiles patri: ſi male fers, magna onera: ſi bene, magna ſolatia. in hoc te perduxit, vt illas cùm videris, admonearis filij, non doloris. Agricola, euerſis arboribus, quas aut ventus radicitus euulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſobolem ex illis reſiduam fouet, & amiſſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit, & momento (nam vt in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Metilij tui filias in eius vicem ſubſtitue: & vacantem locum exple. Vnum dolorem, geminato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortalium eſt, vt nihil magis placeat, quàm quod amiſſum eſt. Iniquiores ſumus aduerſus relicta, ereptorum deſiderio. Sed ſi æſtimare volueris, quàm tibi valde fortuna, etiam cùm ſæuierit, pepercerit, ſcies te habere plus quàm ſolatia. Reſpice tot nepotes, duas filias.

CAP. XVII. HIC illud quoque Marcia, mouet me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, nunquam mala bonos ſequerentur: nunc video, exempto diſcrimine, & eodem modo malos bonoſque iactari. Graue eſt tamen, quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præſidium ac decus, amittere. Quis negat graue eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt ſperares, metueres alios, téque inquietares; mortem & timeres, & optares, &, quod eſt peſſimum, nunquam ſcires cuius eſſes ſtatus. Si quis Syracuſas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce, deinde ita nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis: videbis primùm ipſam inſulam ab Italia angusto interciſam freto, quam continenti quondam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illo

mare irrupit, & *Heſperium Siculo latus abſcidit*: deinde videbis (licebit enim tibi auidiſſimum maris verticem ſtringere) illam fabuloſam, Charybdim dico, quam diu ab auſtro vacat, quietam; at ſi quis inde ventus ſpirauit, hiatu magno profundoque nauigia ſorbentem. Videbis celeriſſimum carminibus fontem Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas profundentem: ſiue illas ibi primum naſcentes inuenit, ſiue immerſum terris flumen integrum ſubter tot maria, & à confuſione peioris vndæ ſeruatum reddidit. Videbis portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adiuuit manus, ſic tutum, vt ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit. Videbis vbi Athenarum potentia fracta, vbi tot millia captiuorum, ille excisis in infinitam altitudinem ſaxis, nobilis carcer incluſerat, & ipſam ingentem ciuitatem, & laxius territorium quam multarum vrbium fines ſint: tepidiſſima hiberna, & nullum diem ſine interuentu ſolis. Sed cum omnia iſta cognoueris, grauis & inſalubris æſtas, hiberni cæli beneficia corrumpit. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis, iuſtitiæ, legum exitium, dominationis cupidus, etiam poſt Platonem, vitæ etiam poſt exilium: alios vret, alios verberabit, alios ob leuem offenſam iubebit detruncari, accerſet ad libidinem mares fœminaſque, & inter fœdos regię intemperantiæ greges parum erit ſimul binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit, quid abſterrere. Proinde aut nauiga, aut reſiſte. Poſt hanc denuntiationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle, ſatis ne iuſtam querelam de vllo, niſi de ſe habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed prudens ſciénſque veniſſet? Dicit omnibus nobis natura; Neminem decipio. Tu ſi filios ſuſtuleris, poteris habere formoſos, poteris & deformes: & ſi fortaſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ quam proditor poterit. Non eſt quod ſperes tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi propter illos maledicere audeat. Propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipſi maledictum ſint. Nihil vetat illos tibi ſuprema præſtare, & laudari te à liberis tuis: ſed ſic te para,
tan-

tanquam in ignem poſitura, vel puerum, vel iuuenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus eſt, quod parens ſequitur.

CAP. XVIII. POST has leges propoſitas ſi liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in conſilium. intratura es vrbem diis hominibuſque communem, omnia complexam, certis legibus æterniſque deuinctam, indefatigata cæleſtium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis vno ſidere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, annum in æſtatem hiememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ ſucceſſionem à fraternis occurſionibus lene remiſſum, que lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mirabilem, ſemper proximæ diſſimilem. Videbis quinque ſidera diuerſas agentia vias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuiſſimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquumve ſidus inceſſit. Miraberis collecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & cæli fragorem. Cum ſatiatos ſpectaculo ſupernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies. Hinc montium magnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime vertices, deiectus fluminum, & ex vno fonte in Orientem Occidentemque defuſi amnes, & ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſiluarum cum ſuis animalibus, auiumque concentu diſſono. Varij vrbium ſitus, & ſecluſæ nationes locorum difficultate, quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu ſeges, & arbuſta ſine cultore fertilia, & riuorum lenis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, & litora in portum recedentia, ſparſæ tot per va-

ſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo maria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas, aurum interfluens, & in mediis terris, medioque rurſus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici ſinu ſcindens, & ingenti licentia exæſtuans. Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno ſe magiſterio mouentia, quædam velocia, concitatis perniciora remigiis, quædam haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, eriſque ei ſpectatrix & ipſa pars magna conantium: diſces docebiſque artes, alias quæ vitam inſtruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed iſtic erunt mille corporum & animorum peſtes, & bella, & latrocinia, & venena & naufragia, & intemperies cæli corporiſque, & cariſſimorum acerba deſideria, & mors, incertum facilis, an per pœnam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid velis: vt in illa venias, per iſta exeundum eſt. Reſpondebis, velle te viuere? Quid ni? immo puto ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo vt conuenit.

Cap. XIX. Nemo, inquis, nos conſuluit. Conſulti ſunt de nobis parentes noſtri: qui cùm conditionem vitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed vt ad ſolatia veniam, videamus primum quid curandum ſit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem deſiderium eius, quem dilexit: id per ſe tolerabile apparet. Abſentes enim abfuturoſque, dum viuerent, non flemus, quamuis omnis vſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo quæ nos cruciat: & tanti quodque malum eſt, quanti illud taxauimus. In noſtra poteſtate remedium habemus. Iudicemus illos abeſſe, & noſmetipſi fallamus. Dimiſimus illos: immò conſecuturi præmiſimus. Mouet & illud lugentem: Non erit qui me defendat, qui à contemptu vindicet. Vt minimè probabili, ſed verò ſolatio vtar. In ciuitate noſtra plus gratiæ orbitas confert, quam eripit. Adeoque ſenectutem ſolitudo, quæ ſole-

ſolebat deſtruere, ad potentiam ducit,vt quidam odia filiorum ſimulent,& liberos ſeruent, & orbitatem manu faciant.Scio quid dicas: Non mouent me detrimenta mea, etenim non eſt dignus ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe ſicut mancipium moleſte fert: cui quicquam in filio reſpicere præter ipſum vacat. Quid igitur te, Marcia, mouet? Vtrum,quod filius tuus deceſſit: an,quod non diu vixit? Si quod deceſſit, ſemper debuiſti dolere: ſemper enim ſciſti moriturum. Cogita, nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles,fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras,nec carcerem,nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem,nec tribunalia, nec reos vllos in illa libertate tam laxa: nullos iterum tyrannos. Luſerunt iſta poetæ,& vanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis: vltra quam mala noſtra non exeunt,quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam naſceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malũ eſſe,quod aliquid eſt: quod vero ipſum nihil eſt,& omnia in nihilum redigit,nulli nos fortunę tradit. Mala enim bona circa aliquam verſantur materiam. Nõ poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe,qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus terminos intra quos ſeruiit. excepit illum magna & æterna pax:non paupertatis metu,non diuitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur,non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec conuiciis quidem vllis verecundæ aures verebantur: nulla publica clades conſpicitur, nulla priuata: non ſollicitus futuri pendet ex euentu, ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit,vnde nihil eum pellat, vbi nihil terreat.

CAP. XX. O IGNAROS malorum ſuorum, quibus non mors vt optimum inuentum naturæ laudatur: quæ ſiue felicitatem includit, ſiue calamitatem repellit, ſiue ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat, ſiue iuuenile æuum, dum meliora ſperantur, in flore deducit, ſiue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus

finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit antequam inuocaretur. Hæc ſeruitutem inuito domino remittit: Hæc captiuorum cathenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exulibus in patriam ſemper animum oculoſque tendentibus, oſtendit nihil intereſſe inter quos quiſque iaceat. Hæc vbi res fortuna malè diuiſit, & æquo iure genitos, alium alij donauit, exæquat omnia. Hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc eſt in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit. Hæc eſt quæ nulli paruit. Hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupiuit: Hæc eſt, inquam, quæ efficit vt naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit vt non concidam aduerſus minas caſuum, vt ſeruare animum ſaluum ac potentem ſui poſſim. Habeo quo appellam. Video iſtic cruces non vnius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. alij capite conuerſos in terram ſuſpendere; alij per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis ſingula machinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, ciues ſuperbi. ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſeruire, vbi ſi domini pertæſum eſt, licet vno gradu ad libertatem tranſire. contra iniurias vitæ beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quam multis diutius vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus iſtius firmamentumque imperij Neapoli valitudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adiectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prœlio, in quo prima acies ſenatus fuit, quæ infelices reliquiæ ſunt, Imperatorem ipſum ſuperfuiſſe: vidit Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet, pœnitentiam ſalutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeium viuere beneficio regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Republ. conſeruator eius: ſi denique filiæ ſuæ funus ſecutus fuiſſet, tunc felix mori potuit,

non

nõn vidiſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones: nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona, vt etiam de ſuo periret: non haſtam conſularia ſpolia vendentem: nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas, trium Catilinarum. M. Catonem ſi à Cypro & hæreditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, vel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nonne illic bene actum foret? hoc certè ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantùm, ſed publicæ natum, coegit Cæſarem fugere, Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit Metilio: omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis cito periit & immaturus. Primum puta illum ſupereſſe: comprehende quantum plurimum procedere homini licet: quantulum eſt? Ad breuiſſimum tempus editi, cito ceſſuri loco venienti in pactum hoc, proſpicimus hoſpitium. de noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui conſtat. Computa vrbium ſæcula. videbis quam non diu ſteterint etiam quæ vetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibuſque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad vniuerſa referentes: minorem portionem ætas noſtra quàm partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni: cuius maior eſt menſura quam mundi: vtpote cùm ille ſe intra huius ſpatium totiens remetiatur. Quid ergo intereſt id extendere, cuius quantumcunque fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo? vno modo multum eſt quod viuimus: ſi ſatis eſt. Licet mihi vaces, & in moram tardatæ ſenectutis nouies denos centenoſque percenſeas annos, cùm ad omne tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimique æui differentia, ſi inſpecto quanto quis vixerit ſpatio, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non immaturus deceſſit: vixit enim quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltra ſupererat. Non vna hominibus ſenectus eſt, vt ne animalibus quidem: intra quatuordecim quædam annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ

& coegit dehoneſtare ſpecioſa principia: Aut in popinam ventremque proiectis, ſumma illis curarum fuit quid eſſent, quid biberent. Adiice incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, oſſa viuis legentium & totas in viſcera manus demittentium, & non ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exilium, non fuit innocentior filius tuus, quam Rutilius. Carcerem. non fuit ſapientior, quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit ſanctior quam Cato. Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi quos natura, quia illos hoc manebat vitæ ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quam vita humana: nihil tam inſidioſum. non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſciis. Itaque feliciſſimum eſt, non naſci: proximum puto, breuitate vitæ defunctos, cito in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrẽ tuum clienti ſuo Satrio Secundo congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob vnum aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferrẽ non potuerat, Seianum in ceruices noſtras ne imponi quidẽ, ſed aſcendere. Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponenda, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit Cordus, tunc vere theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monumentis maximi imperatoris conſecrari peſſimum militem? conſecratur. Subſcriptio, & acerrimi canes, quos ille, vt ſibi vni manſuetos, omnibus feros haberet, ſanguine humano paſcebat, circumlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid faceret? ſi viuere vellet, Seianus rogandus erat: ſi mori, filia: vterque inexorabilis. Conſtituit filiam fallere. Vſus itaque balneo, ex quo plus imponeret in cubiculum ſe quaſi guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quædam per feneſtrã, vt videretur ediſſe, proiecit: à cœna deinde, quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit: altero que die, & tertio idem fecit. Quarto ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaque te: Cariſſima, inquit, filia, & hoc vnum tota celata vita, iter mortis ingreſſus ſum & iam medium fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atque ita lumen omne præcludi iuſſit, & ſe

in tenebris condidit. Cognito conſilio eius publica voluptas erat, quod e faucibus auidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores, Seiano auctore, adeunt conſulum tribunalia: queruntur mori Cordum, vt interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe abſoluerat. Videſne, Marcia, quantæ iniquorum temporum vices ex inopinato ingruant? Fles quod alicui tuorum mori neceſſe fuit? pene non licuit.

CAP. XXIII. PRAETER hoc etiam, omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius. Facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana conuerſatione dimiſſis: minus enim fæcis ponderiſque traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius, quicquid eſt illud abſoluti transfluunt. Nec vnquam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt. Exire atque erumpere geſtiunt, ægre has anguſtias ferunt, vagi per omne ſublime, & ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod Plato clamat: Sapientis animum totum in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu, Marcia, cum videres ſenilem in iuuene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias ſine auaritia, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſuſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum peruenit, ad exitum properat. Eripit ſe aufertque ex oculis perfecta virtus. Nec vltimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius extinguitur: viuacior eſt, qui cum lenta difficilique materia commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet. eadem enim detinet cauſa, quæ maligne alit. Sic ingenia quo illuſtriora, eo breuiora ſunt. Nam vbi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis viri; ſed hic cito deceſſit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt

indi-

indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis, vbi incrementa conſumpta ſunt.

Cap. xxiv. Incipe virtutibus illum, non annis æſtimare. ſatis diu vixit. pupillus relictus, ſub tutorum cura vſque ad decimum quartum annum fuit: ſub matris cuſtodia ſemper: cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtatura, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Computa, Marcia, quam raro liberos videant, quæ in diuerſis domibus habitant. Cogita, totos illos perire annos matribus, & per ſolitudinem exigi: quibus filios in exercitu habent. Scies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formauit, excellentis ingenij, & æquaturi auum, niſi obſtitiſſet verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſsimæ formæ in tam magna mulierum turba viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cum quarundam vſque ad tentandum perueniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morum effecit, vt puer admodum dignus ſacerdotio videretur, materna ſine dubio ſuffragatione. Sed ne mater quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Harum contemplatione virtutum ſic te gere, tanquam ſi nunc ille tibi magis vacet. Nunc nihil habet quo auocetur. Nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit. quod vnum ex tam bono filio poterat dolere, doluiſti. Cetera exempta caſibus, plena voluptatis ſunt: ſi modo vti filio ſcis, ſi modo quid in illo pretioſiſſimum fuerit intelligis, imago duntaxat filij tui periit, & effigies, non ſimillima: ipſe quidem æternus, melioriſque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides, oſſa circumuoluta neruis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, & cetera quibus inuoluti ſumus, vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa coniectus: omne illi cum hac carne graui certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur illo vnde dimiſſus eſt: ibi illum æterna requies manet, pro confuſis craſsiſque pura & liquida viſentem.

CAP. XXV. PROINDE non eſt quod ad ſepulchrum filij tui curras. Peſſima eius, & ipſi moleſtiſſima iſtic iacent, oſſa cineresque, non magis illius partes quam veſtes, aliaque tegumenta corporum. Integer ille, nihilque in terris relinquens, fugit & totus exceſſit: paulúmque ſupra nos commoratus, dum expurgat inhærentia vitia, ſitumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum cætus ſacer, Scipiones, Catoneſque, vtique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus, Marcia, illic nepotem ſuum, quanquam illic omnibus omne cognatum eſt, applicat ſibi, noua luce gaudentem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex coniecturis, ſed omnium ex vero peritus in arcana naturæ libens ducit. Vtque ignotarum vrbium monſtrator hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanti cæleſtium cauſas, domeſticus interpres. & in profunda terrarum permittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaque, Marcia, te gere, tanquam ſub oculis patris filiique poſita, non illorum quos noueras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per vaſta & libera ſpatia dimiſſos. Non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium aut imæ valles, aut incerta vada Syrtium. tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt, intermixtique ſideribus.

CAP. XXVI. PVTA itaque ex illa arce cæleſti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo proſcribentes in æternum ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorantia verſaris, vt inique actum iudices cum filio tuo, quod in tædium verſus vitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quam nullis benignam facile ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa contraxerant? Reges ne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors inſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil

hil magnitudini deerit,ſi aliquid ætati detraxeris? an nobiliſſimos viros clariſſimoſque ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos? Reſpice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quam magno animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur,qui feliciſſimè moritur? Coimus in vnum omnes, videmúſque vos alta nocte circumdari.Nil apud vos,vt putatis, optabile,nil excelſum, nil ſplendidum: ſed humilia cuncta & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis fuere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi,nec parricidia aut fingi,aut cogitari,nec fora litibus ſtrepere dies perpetuos: nihil in obſcuro,detectas mentes,& aperta præcordia,& in publico medioque vitam,& omnis æui proſpectum,euentúmque. Iuuat vnius ſæculi fata componere in parte vltima mundi, & inter pauciſſimos geſta tot ſæcula, tot ætatum contextam ſeriem,quicquid annorum eſt licet viſere: licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum vrbium lapſus,& maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſiderijs tuis commune fatum, nihil quo ſtat loco ſtabit. Omnia ſternet abducetque ſecum vetuſtas: nec hominibus ſolum (quota enim iſtæ fortuitæ potentiæ portio eſt?)ſed locis,ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet: tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria ſorbebit,flumina auertet: & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtuſque diſſoluet. Alibi hiatibus vaſtis ſubducet vrbes, tremoribus quatiet,& ex infimo peſtilentes halitus mittet,& inundationibus quicquid habitabatur,obducet. Necabitque omne animal orbe ſubmerſo,& ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat,viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia,vno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo viſum erit iterum iſta moliri,labentibus cunctis, & ipſi parua ruinæ ingentis acceſſio in antiqua elementa vertemur. Felicem filium tuum,Marcia,qui iſta iam nouit.

L. ANNÆI SENECÆ AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

CAPVT I.

SÆPE iam mater optima, impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. Primum videbar depoſiturus omnia incommoda, cum lacrymas tuas, etiamſi ſupprimere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem. Deinde plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. Præterea timebam, ne à me non victa fortuna aliquem eorum vinceret. Itaque vtcunque conabar manu ſuper plagam meam impoſita, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc propoſitum meum erant rurſus quæ retardarent. Dolori tuo, dum recens ſæuiret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. Nam in morbis quoque nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quam immatura medicina. Expectabam itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea cum omnia doctiſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſque luctus compoſita euoluerem, non inueniebam exemplum eius, qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur. Ita in re noua hæſitabam, verebarque ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio, eſſet. Quid quod nouis verbis, nec ex vulgari & quotidiana ſumptis allocutione,

cutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis neceſſe eſt, delectũ verborum eripiat, cum ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Vtcunque connitar, non fiducia ingenij, ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe conſolator. Cui nihil negares, huic hoc vtique te non eſſe negaturam (licet omnis mœror cõtumax ſit) ſpero, vt deſiderio tuo velis à me modum ſtatui.

Cap. II. Vide quantum de indulgentia tua promiſerim mihi: potentiorem me futurum apud te non dubito, quam dolorem tuum, quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque ne ſtatim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare & animum in omnium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet, quæcunque vſque eo pernicioſa ſunt, vt contra remedium conualuerint, plærunque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli via mederi, ſed vrere ac ſecare. Quid conſequar? vt pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægre ferre vnum vulnus in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque diutius, & gemant quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuiſſimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, grauiſſima quoque forti & immobili conſtantia perferant. Vnum habet aſſidua infelicitas boni, quod quos ſæpe vexat, nouiſſime indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à grauiſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, immo dum naſcereris: & ad vitam quodammodo expoſita es. Creuiſti ſub nouerca: quam tu quidem omni obſequio & pietate, quanta vix in filia conſpici poteſt, matrem fieri coegiſti. Nulli tamen non magno conſtitit & bona nouerca. Auunculum indulgentiſſimũ optimum ac fortiſſimum virum, cum aduentũ eius expectares amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem ducendo faceret, intra triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater trium liberorum e-

rr

ras extuliſti. tibi luctus nuntiatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis: quaſi de induſtria in id tempus coniectis malis tuis, vt nihil eſſet vbi ſe dolor tuus reclinaret. Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine interuallo in te incurſantes pertuliſti. modo in eundem ſinum, ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti. Intra viceſimum diem, quam filium meum in manibus & in oſculis tuis mortuum funeraueras, raptum me audiſti. Hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos.

CAP. III. GRAVISSIMVM eſt ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum deſcenderunt, recens vulnus: fateor. non ſummam cutem rupit, pectus & viſcera ipſa diuiſit. Sed quemadmodum tirones leuiter saucij tamen vociferantur, & manus medicorum magis quam ferrum horrent: ac veterani, quamuis confoſſi, patienter ac ſine gemitu velut aliena corpora exſecari patiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidē & vlulatus, & alia per quę fere muliebris dolor tumultuatur, amoue. Perdidiſti enim tot mala, ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Ecquid videor tecum timide egiſſe? nihil tibi ſubduxi ex malis tuis, ſed omnia coaceruata ante te poſui. Magno id animo feci. Conſtitui enim vincere dolorem tuum, non circumſcribere.

CAP IIII. VINCAM, puto, primum ſi oſtendero nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros etiam quos contingam faciam. Deinde ſi ad te tranſiero, & probauero, ne tuam quidem grauem eſſe fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi. ſi hoc tibi demonſtrare non potero, ipſas res quibus pūtas premi, non eſſe intolerabiles, faciam manifeſtum. Sin id credi non potuerit, at ego mihi ipſe magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolent facere. Non eſt quod de me aliis credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non eſſe miſerum. Adiiciam, quo ſecurior ſis, nec fieri quidem poſſe miſerum.

CAP. V. BONA conditione geniti ſumus, ſi eam non deſeruerimus. Id egit rerum natura, vt ad bene viuendum

dum, non magno apparatu opus eſſet. Vnuſquiſque facere ſe beatum poteſt. Leue momentum in aduentitiis rebus eſt, & quod in neutram partem magnas vires habeat. Nec ſecunda ſapientem euehunt, nec aduerſa demittunt. Laborauit enim ſemper, vt in ſe plurimum poneret, intra ſe omne gaudium peteret. Quid ergo? ſapientem me eſſe dico? Minime. Nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantum negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus viris me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena caſtra confugi, eorum ſcilicet, qui facile ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſidue, velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere multo ante quam incurrant. Illis grauis ipſa fortuna eſt, quibus eſt repentina. Facile eam ſuſtinere poteſt, qui ſemper expectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinate occupauit. At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & aptati, primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur pacem agere: omnia illa quæ in me indulgentiſſime conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco poſui, vnde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaque abſtulit illa, non auulſit. Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua & perpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, iacent & mœrent, cum inualidos & pueriles animos, omnis ſolidæ voluptatis ignaros, falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduerſus vtrumque ſtatum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. Nam in ipſa felicitate quid contra infelicitatem valeret, expertus eſt. Itaque ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper nihil veri boni ineſſe: quin inania, & ſpecioſo ac decepturo fuco circumlita inueni, intra nihil habentia fronti ſimile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac

durum inuenio, quam opinio vulgi minabatur. Verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam, & conſenſu, iam aſperius ad aures venit, & audientes tanquam triſte & execrabile ferit: ita enim populus iuſſit. Sed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

CAP. VI. REMOTO igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies, vtcunque credita eſt, aufert, videamus quid ſit exilium: nempe loci commutatio eſt. Anguſtare videor vim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet ſubtrahere. Hanc commutationem loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduerſus iſta poſtea confligam. Interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patria, intolerabile eſt. Aſpice hanc frequentiam, cui vix vrbis immenſa tecta ſufficiunt. Maxima pars illius turbæ patria caret: ex municipiis & coloniis ſuis, ex toto deniq; orbe terrarum confluxerunt: alios adducit ambitio, alios neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios luxuria, opulentum & opportunum vitiis locum quærens: alios liberalium ſtudiorum cupiditas, alios ſpectacula. Quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, latam oſtendendæ virtuti nacta materiam: quidam venalem formam attulerunt, quidam venalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrit in vrbem, & virtutibus & vitiis magna pretia ponentem. Iube omnes iſtos ad nomẽ citari, & vnde domo quiſque ſit, quære. Videbis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis venerit in maximam quidem ac pulcherrimam vrbem, non tamẽ ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ veluti communis patria poteſt dici, omnes vrbes circumi. Nulla eſt, vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc tranſi ab iis, quarum amœna poſitio & opportunitas regionis plures alliciet: deſerta loca, & aſperrimas inſulas, Sciathum & Seriphum, Gyarum & Coſuram pete. Nullum inuenies exilium, in quo non aliquis animi cauſa moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt, quid tam abruptum vndique, quam hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti, ieiunius? quid ad homines immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cæli naturam intemperatius? plures tamen hic peregrini quàm ciues conſiſtunt. Vſque eo ergo

ergo commutatio ipſa locorum grauis non eſt,vt hic quoque locus à patria quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant, ineſſe naturalem quandam animis irritationem cõmutandi ſedes, & transferendi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt. Nunquam ſe tenet,ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque ignota dimittit,vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum læt iſſima: quod non miraberis, ſi primam eius originem aſpexeris. non ex terreno & graui concreta corpore. ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtiũ autẽ natura ſemper in motu eſt. Fugit,& velociſſimo curſu agitur. Aſpice ſidera mundum illuſtrantia. Nullum eorum perſtat. Labitur aſſidue, & locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerſo vertatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo refertur, per omnes ſignorum partes diſcurrit perpetua eius agitatio,& aliunde alio commigratio eſt. Omnia voluuntur. Semper in tranſitu ſunt, & vt lex & naturæ neceſſitas ordinauit,aliunde alio deferuntur. Cum per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc,& animum humanum,ex iiſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem:cum Dei natura, aſſidua & citatiſſima commutatione,vel delectet ſe,vel conſeruet. A cœleſtibus agedum te ad humana conuerte. Videbis gentes populoſq; mutaſſe ſedem. Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ vrbes? Quid inter Indos Perſaſque Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impoſitas litoribus oſtentat. Nõ perpetuæ hiemis ſæuitia,non hominum ingenia, ad ſimilitudinem cæli ſui horrentia, transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſia turba eſt. Miletus LXXV. vrbium populum in diuerſa effudit. Totum Italiæ latus quod infero mari alluitur,maior Grecia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vindicat. Tyrij Africam incolunt, Hiſpaniam Pœni. Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorum tranſitus nõ inhibuit per inuia, per incognita verſauit ſe humana leuitas. Liberos coniugeſque, & graues ſenio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locũ,ſed laſſitudine pro-

ximum occupauerunt. Alij armis ſibi ius in aliena terra fecerunt. Quaſdam gentes cum ignota peterent, mare hauſit. Quædam ibi conſederunt, vbi illas rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſa relinquendi quærendique patriam fuit. Alios excidia vrbium ſuarum hoſtilibus armis elapſos, in aliena, ſpoliatos ſuis expulerunt. Alios domeſtica ſeditio ſubmouit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas vrbes emiſit. Alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli vitia eiecerunt. Quoſdam fertilis oræ in maius laudatæ fama corrupit. Alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. Illud itaque eſt manifeſtum, nihil eodem loco manſiſſe quo genitum eſt. Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua vrbium fundamenta iaciunt. Noua gentium nomina, extinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris, conuerſis oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſportationes, quid aliud quàm publica exilia ſunt?

Cap. VII Qvid tam longo te circuitu traho? Quid intereſt enumerare Antenorem Patauij conditorem, & Euandrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem, alioſque quos Troianum bellum victos ſimul victoreſque per alienas terras diſſipauit? Romanum imperium nempe auctorem exulem reſpicit: quem profugum capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua quærentem, omnes prouincias miſit? vbicunq; vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat. relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex. Res quidem non deſiderat plurium enumeratione: vnum tamen adiiciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam cultores mutauit.

Cap. VIII. Vt antiquiora quæ vetuſtas obduxit, tranſeam, Phocide relicta, Graij qui nunc Maſſiliam colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertum eſt: vtrum cœli grauitas. an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura importuoſi maris. Nam in cauſa non fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quod

maxi

maximè tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt & Hiſpani: quod ex ſimilitudine ritus apparet. Eadem enim tegumenta capitum, idemque genus calceamenti, quod Cantabris eſt, & verba quædam. Non totus ſermo conuerſatione Græcorum Ligurumque à patrio deſciuit. Deductæ deinde ſunt duæ ciuiũ Romanorũ coloniæ: altera à Mario, altera à Sylla. Totiés huius aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus. Vix deniquę inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. Permixta omnia & inſiticia ſunt. Alius alij ſucceſſit. Hic concupiuit quod alij faſtidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Aduerſus ipſam mutationem locorum, detractis certis incommodis quæ exilio adhærent, ſatis hoc remedij putat Varro doctiſſimus Romanorum, quod quocunque venimus, eadem rerum natura vtendum eſt. M Brutus ſatis hoc putat, quod licet in exilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum. Hæc etiam ſi quis ſingula parum iudicat efficacia ad conſolandum exulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimum poſſe. Quantulum enim eſt quod perdidimus? Duo quæ pulcherrima ſunt, quocunque nos mouerimus, ſequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum eſt, mihi credere ab illo, quiſquis formator vniuerſi fuit, ſiue ille deus eſt potens omnium, ſiue incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſiue diuinus ſpiritus per omnia maxima, minima, æquali intentione diffuſus, ſiue fatum & immutabilis cauſarum inter ſe cohærentium ſeries: id inquam, actum eſt vt in alienum arbitrium, niſi viliſſima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini eſt, id extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neque maius, neque ornatius, rerum natura genuit: animus contemplator admiratorque mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiſcum menſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaque & recti, quocunque res tulerit intrepido gradu properemus.

CAP. IX. EMETIAMVR quaſcunque terras, nullum inuenturi ſolum intra mundum, quod alienum

homini ſit. Vndicunque ex æquo ad cælum erigitur acies, paribus interuallis omnia diuina ab humanis diſtant. Proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo cuius inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemque intueri liceat, dum ceteris inhærere ſideribus, dum ortus eorum, occaſus, interuallaque, & cauſas inueſtigare velocius meâ di, vel tardius, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnum ſpatium exeuntes, ſed intra ſuum ſe circumagentes veſtigium quaſdam ſubito erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidant, vel longo tractu cum luce multa præteruolantes: dum cum his ſim & cæleſtibus, qua homini fas eſt, immiſcear dum animum ad cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam: quãtum refert mea, quid calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax. Nõ magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur. Nihil gignit quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis. Non pretioſus hic lapis cæditur, non auri argentique venæ eruuntur. Anguſtus animus eſt quem terrena delectant. Ad illa abducendus eſt, quæ vbique æque apparent, vbique æque ſplendent: & hoc cogitandum eſt, iſta veris bonis per falſa & praue credita obſtare: quo longiores porticus expedierint, quo altius turres ſuſtulerint, quo latius vicos porrexerint, quo depreſſius æſtiuos ſpecus foderint, quo maiori mole faſtigia cœnationum ſubuexerint, hoc plus erit quod illis cœlum abſcondat. In eam te regionem caſus eiecit, in qua latiſſimum receptaculum caſa eſt. Næ tu puſilli animi es, & ſordide te conſolantis, ſi ideo id fortiter pateris, quia Romuli caſam noſti. Dic illud potius: Iſtud humile tugurium nempe virtutes recipit, Iam omnibus templis formoſius erit, cum illic iuſtitia conſpecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas, omnium officiorum recte diſpenſandorum ratio, humanorum diuinorumque ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnorum virtutum turbam capit: nullum exilium graue eſt, in quo licet cum hoc ire comitatu. Brutus in eo lib. quem de virtute compoſuit, ait ſe vidiſſe Marcellum Mitylenis exulantem, & quantum modo natura hominis pateretur, beatiſſimè viuentem, neque vnquam bonarum

artium cupidiorem quàm illo tempore. Itaque adiicit, viſum ſibi ſe magis in exilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quam illum in exilio relinquere: O fortunatiorem Marcellum, eo tempore quo exilium ſuum Bruto approbauit, quam quo populo R. conſulatum. Quantus vir ille fuit, qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam Catoni ſuo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæſarem Mitylenas præteruectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum. Illi quidem reditum impetrauit ſenatus publicis precibus, tam ſollicitus ac mœſtus, vt omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre. Contigit enim illi teſtimonium vtriuſque. Brutus ſine Marcello reuerti ſe doluit: Cæſar erubuit. Num dubitas, quin ille tantus vir, ſic ad tolerandum æquo animo exilium ſe ipſe adhortatus ſit? Ita te diſciplinis imbuiſti, vt ſcires omnem locum ſapienti viro patriam eſſe. porro hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos patria caruit? propagandi ſine dubio imperij cauſa: ſed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad ſe Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouet; trahit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occaſionem concuſſi imperij intentus eſt. cui primum rei occurret? cui parti ſe opponet? Aget illum per omnes terras victoria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes: tu viue Bruto miratore contentus. Bene ergo exilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, quamuis eum paupertas ſequeretur, in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nondum peruenit in inſaniã omnia ſubuertentis auaritiæ atque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam homini neceſſarium ſit? & cui deeſſe hoc poteſt, vllam modo virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe. corporis exigua deſideria ſunt: frigus ſubmouere vult, alimentis famem ac ſitim extinguere. quicquid extra concupiſcitur, vitiis, non vſibus laboratur. non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium ventrem onerare, nec cochy-

lia vltimi maris ex ignoto litore eruere. Dij iſtos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidioſi imperij fines tranſcendit. Vltra Phaſim capi volunt quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus, aues petere. Vndique conuehunt omnia nota faſtidiendi gulæ. Quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab vltimo portatur Oceano. Vomunt vt edant, edunt vt vomant. Epulas, quas toto orbe conquirũt, nec concoquere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quod illi paupertas nocet? Si quis concupiſcit, illi paupertas etiam prodeſt. Inuitus enim ſanatur: & ſi remedia nec coactus quidẽ recipit, interim certe dũ non poteſt nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi videtur rerum natura edidiſſe, vt oſtẽderet quid sũma vitia in sũma fortuna poſſent, cẽties ſeſtertio cœnauit vno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit quomodo prouinciarũ tributũ vna cœna fieret. O miſerabiles, quorum palatũ niſi ad pretioſos cibos non excitatur. Pretioſos autem, non eximius ſapor aut aliqua faucium dulcedo, ſed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin ſi ad ſanam illis mentem placeat reuerti, quid opus eſt tot artibus ventri ſeruientibus? quid mercaturis? quid vaſtatione ſyluarum? quid profundi perſcrutatione? paſſim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit: ſed hæc velut cæci tranſeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traiiciunt, & cum famem exiguo cibo poſſint ſedare, magno irritant.

CAP. X. LIBET dicere: Quid deducitis naues? quid manus & aduerſus feras & aduerſus homines armatis? quid tanto tumultu diſcurritis? quid opes opibus aggeritis? Nõ vultis cogitare, quam parua vobis corpora ſint? Nõne furor & vltimus mentium error eſt, cum tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis cẽſus, promoueatis fines: nunquam tamen corpora veſtra laxabitis. Cũ bene ceſſerit negotiatio multum militia retulerit: cum indagati vndique cibi coierint, non habebitis vbi iſtos apparatus veſtros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet maiores noſtri, quorum virtus etiam nunc vitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabãt cibum quibus terra cubile erat: quorum tecta nondũ auro fulgebant, quorum templa nondum gemmis renidebant.

Itaque

Itaque tunc per fictiles eros religioſe iurabatur. qui per illos iurauerant ad hoſtem morituri,ne fallerét, redibant. Scilicet minus beate viuebat Dictator noſter, qui Sānitū legatos audit, cum viliſſimū cibum in foco ipſe manu ſua verſaret,illa, qua iam ſæpe hoſtem percuſſerat,lauream q; in Capitolini Iouis gremio repoſuerat,quam Apicius noſtra memoria vixit: qui in ea vrbe, ex qua aliquando philoſophi velut corruptores iuuētutis abire iuſſi ſunt,ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſæculum infecit. cuius exitum noſſe operæ pretium eſt. Cum ſeſtertium millies in culinam congeſſiſſet,cum tot congiaria principum & ingēs Capitolij vectigal ſingulis comeſſationibus hauſiſſet,ære alieno oppreſſus,rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit. ſuperfuturum ſibi ſeſtertiū centies computauit, & velut in vltima fame victurus, ſi ſeſterties centies vixiſſet,veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere,non animi.

CAP. XI. SESTERTIVM centies aliquis extimuit:& quod alij voto petunt, veneno fugit. Illi vero tam prauæ mentis homini vltima potio ſaluberrima fuit. Tunc venena edebat bibebatque,cum immenſis epulis non delectaretur tantum,ſed gloriaretur, cum vitia ſua oſtentaret, cum ciuitatem in luxuriam ſuam conuerteret, cum iuuentutem ad imitationem ſui ſollicitaret, etiam ſine malis exemplis per ſe docilem. Hæc accidunt diuitias non ad rationem reuocātibus, cuius certi ſunt fines; ſed ad vitioſam conſuetudinem,cuius immenſum & incomprehēſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil ſatis eſt: naturæ ſatis eſt etiam parum. Nullum ergo paupertas exulis incōmodum habet:nullum enim tam inops exilium eſt,quod nō alendo homini abunde fertile ſit. An veſtem,an domum deſideraturus eſt exul? Si hęc quoque ad vſum tantum deſiderabit, neque tectum ei deerit,neque velamen. Æque enim exigue tegitur corpus, quam alitur. Nihil homini natura quod neceſſarium ſciebat,fecit operoſum. Si deſiderat ſaturatā multo conchylio purpuram, intextam auro,variiſque coloribus diſtinctam & artibus,non fortunæ iſte vitio, ſed ſuo pauper eſt. etiam ſi illi quicquid amiſit, reſtitueris, nihil ages. Plus enim reſtituto deerit ex

eo quod cupit, quam exuli ex eo quod habuit. Si deſiderabit aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile; æs paucorum inſania pretioſum, & ſeruorum turbam, quæ quamuis magnam domum anguſtet, iumentorum corpora differta & coacta pingueſcere, & nationũ omnium lapides iſta congerantur licet, nunquam explebũt inexplebilem animum, non magis quam vllus ſufficiet humor ad ſatiandum eum cuius deſiderium non ex inopia, ſed ex æſtu ardentium viſcerum oritur. non enim ſitis illa, ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia tantum aut alimentis euenit. Eadem natura eſt in omni deſiderio, quod non ex inopia, ſed ex vitio naſcitur, quicquid illi congeſſeris, non finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebit itaque ſe intra naturalem modum, paupertatem nõ ſentiet: qui naturalem modum excedet, eum in ſummis opibus quoque paupertas ſequetur. Neceſſariis rebus exilia ſufficiunt: ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui diuites facit. hic in exilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cum quantum ſatis eſt ſuſtinendo corpori, inuenit, ipſe bonis ſuis abundat, & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet, non magis quã ad deos immortales omnia iſta quæ imperita ingenia & nimis ſuis corporibus addicta ſuſpiciũt. lapides, aurum & argentum, & magni leuatique menſarum orbes, terrena ſunt pondera: quæ non poteſt amare ſincerus animus, ac naturæ ſuæ memor, leuis ipſe. & quandocunque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus interim, quantum per moras membrorum & hanc circumfuſam grauem ſarcinam licet, celeri & volucri cogitatione diuina perluſtrat. Ideoque nec exulare vnquam poteſt, liber, & diis cognatus, & omni mundo omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur. In hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, cui poſſit non iniici manus.

Cap. xii. Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem ſentit niſi qui putat vti tantum præceptis ſapientum. Primum, aſpice, quanto maior

maior pars ſit pauperū, quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioreſque diuitibus: immo neſcio an eo lætiores ſint, quo animus eorum in pauciora diſtrahitur. Tranſeamus à pauperibus: eamus ad locupletes. quam multa ſunt tempora, quibus pauperibus ſimiles ſunt? Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ: & quotieſcunque feſtinationem neceſſitas exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarum ſecum habent? cum omnē apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec tantum condicio illos temporum, aut locorum inopia pauperibus exæquat. Sumunt quoſdam dies, cum iam illos diuitiarum tædium cœpit, quibus humi cœnent, & remoto auro argentoque, fictilibus vtantur. Dementes, hoc quod aliquando concupiſcunt, ſemper timent O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis cauſa imitantur. Me quidem, quotiens antiqua exempla reſpexi, paupertatis vti ſolatiis pudet. quoniam quidem eo temporum luxuria prolapſa eſt, vt maius viaticum exulum ſit, quam olim patrimonium principum fuit. Vnum fuiſſe Homero ſeruum, tres Platoni, nullum Zenoni à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. Num ergo quiſquā eos miſeros vixiſſe dicet, vt non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum deceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus: quod Senatui publice curari, dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit tanti, ſeruum non habere, vt colonus eius populus R. eſſet. Scipioni filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. AEquū mehercules erat, populū R. tributum Scipioni ſemel conferre, cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco ſoceri fuit. Beatioreſne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt? Dedignatur aliquis paupertatē, cuius tam claræ imagines ſunt? Indignatur exul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus: cum omnibus illis id quod

deerat, ideo honeſtius ſuppletum ſit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantum tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas.

Cap. XIII. Responderi poteſt: Quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantum locum mutes: paupertas tolerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc, quiſquis me malorum turba terrebit, his verbis vtendum erit. Si contra vnam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit. Cum ſemel animum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem præſtat. ſi auaritia dimiſit, vehementiſſima generis humani peſtis, moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem aſpicis, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſa homini datam, ſed propagandi generis: quem non violauerit hoc ſecretum & infixum viſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula vitia ratio, ſed pariter omnia proſternit, in vniuerſum ſemel vincit. Ignominia tu putas quenquam ſapientem moueri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus vulgi ſeceſſit? Plus etiam quàm ignominia eſt mors ignominioſa. Socrates tamē eodē illo vultu, quo aliquādo ſolus triginta tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipſi loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat. Quis vſque eo ad conſpiciendam veritatem excœcatus eſt, vt ignominiam putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione præturæ & conſulatus repulſam? Ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe ante contemptus eſt. Humilis & proiectus animus ſit iſti contumeliæ opportunus: qui verò aduerſus ſæuiſſimos caſus ſe extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipſas miſerias inſularum loco habet: quando ita affecti ſumus, vt nihil æquè magnam apud nos admirationem occupet, quam homo fortiter miſer. Ducebatur Athenis ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrebat, deiiciebat oculos, & ingemiſcebat,

non

non tanquam in hominem iuſtum, ſed tanquam in ipſam iuſtitiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen qui faciem eius inſpueret, poterat ob hoc moleſte ferre, quod ſciebat neminẽ id auſurum puri oris. At ille abſterſit faciẽ, & ſubridens ait comitanti ſe magiſtratui: Admone iſtum, ne poſtea tam improbe oſcitet. Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu nihil eſſe grauius, mortem ipſis potiorem videri. His ego reſpondebo, & exilium ſæpe contemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus iacuit. Non magis illũ putes contemni, quam cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

CAP. XIIII. QVONIAM meo nomine nihil habes, mater cariſſima, quod te in infinitas lacrymas agat, ſequitur vt cauſæ tuæ te ſtimulent. Sunt autem duæ. nam aut illud te mouet, quod præſidium aliquod videris amiſiſſe: aut, quod deſiderium ipſum per ſe pati non potes. Prior pars mihi leuiter perſtringenda eſt. Noui.n. animũ tuũ, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent: quæ quia fœminis honores nõ licet gerere, per illos ambitioſę ſunt, quæ patrimonia filiorum & exhauriunt & captant, quæ eloquentiam commodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauiſa es, minimum vſa. Tu liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cum tuæ non imponeres. Tu filiafamilias locupletibus filiis vltro contuliſti. Tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, vt tanquam de tuis laborares, tamquam alienis abſtineres. Tu gratiæ noſtrę, tamquam alienis rebus vtereris, pepercisti: & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi voluptas & impenſa pertinuit. Nunquam indulgentia ad vtilitatem reſpexit. Non potes itaque erepto filio deſiderare, quæ incolumi nunquam ad te pertinere duxiſti.

CAP. XV. ILLO omnis conſolatio mihi vertenda eſt, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filij cariſſimi careo; non conſpectu eius, non ſermone fruor. Vbi eſt ille, quo viſo triſtem vultum relaxaui, in quo omnes ſollicitudines meas depoſui? Vbi colloquia, quorum in-

explebilis eram? vbi ſtudia, quibus libentius quam fœmina, familiarius quam mater, intereram? Vbi ille occurſus, vbi matre viſa ſemper puerilis hilaritas? Adiicis iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, & vt neceſſe eſt, efficaciſſimas ad vexandos animos, recentis conuerſationis notas. Nam hoc quoque aduerſus te crudeliter fortuna molita eſt, quod te ante tertium demum diem quam percuſſus ſum, ſecurã, nec quicquã tale metuentẽ aggredi voluit. bene nos longinquitas locorũ diuiſerat: bene aliquos annorũ abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non vt voluptatem ex filio perciperes, ſed ne cõſuetudinem perderes. Si multo antea fuiſſes, fortius tuliſſes, ipſo interuallo deſiderium molliente: ſi non receſſiſſes, vltimum certe fructum biduo diutius videndi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, vt nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſentiæ aſſueſceres. Sed quanto iſta duriora ſunt, tanto maior tibi virtus aduocanda eſt, & velut cum hoſte noto, ac ſæpe iam victo, acrius eſt congrediendum. Non ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit. per ipſas cicatrices percuſſa es. Non eſt quod vtaris excuſatione nominis muliebris, cui pæne conceſſum eſt, immoderatum in lacrymas ius, non immenſum tamen: & ideo Maiores decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, vt cum pertinacia muliebris mœroris publica conſtitutione deciderent: non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore, cum aliquem ex cariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentum eſt, & ſentire deſiderium & opprimere.

CAP. XVI. Non eſt quod ad quaſdam fœminas reſpicias, quarum triſtitiam ſemel ſumptam mors finiuit. Noſti quaſdam, quæ amiſſis filiis, impoſita lugubria nunquam exuerunt. A te plus exigit vita ab initio fortior. non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à quo omnia vitia muliebria afuerunt. Non te maximum ſæculi malum impudicitia, in numerum plurium adduxit. Non gemma te, non margaritæ flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulſerunt: non te bene in antiqua & ſeuera inſtitutam domo, periculoſa etiam probis peiorum detorſit imitatio: non te fœcunditatis tuæ, quaſi

quaſi exprobraret ætatem, puduit. Nunquam more aliarum, quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumeſcentem vterum abſcondiſti, quaſi indecens onus, nec intra viſcera tua conceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluiſti. nunquam tibi placuit veſtis, quæ nihil amplius, quam vt nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima, & nulli obnoxiæ ætati forma: maximum decus viſa eſt pudicitia. Non potes itaque ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes tuæ ſeduxerunt. tamen debes à fœminarum lacrymis abeſſe, quantum à vitiis. Ne feminæ quidem te ſinent intabeſcere vulneri tuo. ſed leuiori neceſſario mœrore cito defunctam, iubebunt exurgere: ſi modo illas intueri voles fœminas, quas conſpecta virtus inter magnos viros poſuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ velles, amiſerat decem: ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus tamen circa ſe, & fatum eius execrantibus interdixit, ne fortunam accuſarent, quæ ſibi filios Gracchos dediſſet. Ex hac fœmina debuit naſci, qui diceret in concione: Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit? Multo mihi videtur animoſior vox matris: Filius magno æſtimabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia Cottam filium ſecuta eſt in exilium, & vſque eo fuit indulgentia conſtricta, vt mallet exilium pati, quam deſiderium: nec ante in patriam quam cum filio rediit. Eundem iam reducem & in Republ. florentem tam fortiter amiſit, quam ſecuta eſt: nec quiſquam lacrymas eius poſt elatum filium notauit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. Nam & nihil illam à pietate deterruit & nihil in triſtitia ſuperuacua ſtultaque detinuit. Cum his te numerari fœminis volo, quarum vitam ſemper imitata es, earum in coercenda comprimendaque ægritudine optime ſequeris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec vllum affectum ſeruire: minime vero eum qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & aduerſus omne remedium contumax eſt. Volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus: per ipſum tamen compoſitum fictumque vultum lacrymæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus. At

ſſ

illum inter ipſa quibus auocatur ſpectacula, leuis aliqua deſiderij nota ſubibit. Ideo melius eſt illum vincere, quam fallere. Nam qui aut deluſus voluptatibus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipſa quiete impetum ad ſæuiendum colligit. At qui rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus vſos multos eſſe ſcio, vt peregrinatione te vel longa detineas, vel amœna delectes, vt rationum accipiendarum diligentia, patrimonij adminiſtratione multum occupes temporis, vt ſemper nouo te aliquo negotio implices. Omnia iſta ad exiguum momentum proſunt: nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. Ego autem malo illum deſinere quam decipi. Itaque illo te duco, quo omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum eſt, ad liberalia ſtudia; illa ſanabunt vulnus tuum, illa omnem triſtitiam tibi euellent. His etſi nunquam aſſueſces, nunc vtendum erat: ſed quantum tibi patris mei antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes non quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, pater meus, minus maiorum conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapientum præceptis erudiri potius quam imbui. Non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet exilium, ſed proferendum. propter iſtas quæ literis non ad ſapientiam vtuntur, ſed ad luxuriam inſtituuntur, minus eſt indulgere ſtudiis paſſus. beneficio tamen rapacis ingenij plus quam pro tempore hauſiſti. Iacta ſunt diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertere, tutam te præſtabunt illæ, conſolabuntur illæ, delectabunt illæ: ſi bona fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam ſolicitudo, nunquam afflictiones irritæ, ſuperuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum. Nam ceteris vitiis iam pridem clauſum eſt. Hæc quidem certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eripere poſſit: ſed quia dum in illum portum quem ſtudia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, volo interim ſolatia tua tibi oſtendere. Reſpice fratres meos: quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. In vtroque habes quod te diuerſa virtute delectet; alter honores induſtria conſecutus eſt, alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filij dignitate, alterius quiete, vtriuſque pietate. Noui fratrum meorum

ſuum intimos affectus. alter in hoc dignitatem excolit, vt tibi ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranquillam quietamque vitam recepit, vt tibi vacet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna diſpoſuit. potes alterius dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt in te officiis: & vnius deſiderium, duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere: nihil tibi deerit, præter numerum. Ab his ad nepotes quoque reſpice; Marcum blandiſſimum puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiuſquam pectore fuerit, quod non circumfuſus ille permulceat. Cuius non lacrymas illius hilaritas ſupprimat? cuius non contractum ſolicitudine animum illius argutiæ ſoluant? quem non in iocos vocabit illa laſciuia? quem non in ſe conuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro contingat hunc habere nobis ſuperſtitem: In me omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtat: quicquid matri dolendum fuit, in me tranſierit: quicquid auiæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba: nihil de orbitate, nihil de conditione mea querar. Fuerim tantum, nihil amplius doliturae domus, piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Nouatillam: quam ſic in me tranſtuleram, ſic mihi aſcripſeram, vt poſſit videri, quod me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla. hanc & pro me dilige. abſtulit illi nuper fortuna matrem: tua poteſt efficere pietas, vt perdidiſſe ſe matrem doleat tantum, non & ſentiat. nunc mores eius compone, nunc formam. Altius præcepta deſcendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus. Ad tuum fingatur arbitrium. multum illi dabis, etiamſi nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi ſolemne officium pro remedio erit. Non poteſt animum pie dolentem à ſolicitudine auertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatia patrem quoque tuum, niſi abeſſet: nunc tamen ex affectu tuo, quod illius interſit, cogita: intelliges, quanto iuſtius ſit te illi ſeruari quam mihi impendi. quoties te immodica vis doloris inuaſerit, & ſequi ſe iubebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepoteſque dando effeciſti

ne vnica eſſes: conſummatio tamen ætatis actæ feliciter in te vertitur. Illo viuo, nefas eſt te quod vixeris queri.

CAP. XVII. MAXIMVM adhuc ſolatium tuum tacueram, ſororem tuam, illud fideliſſimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiſo transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lacrymas tuas miſcuiſti, in huius primum reſpiraſti ſinu. Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur. In mea tamen perſona non pio te dolet: illius manibus in vrbem perlatus ſum: illius pio maternoque nutritio per longum tempus æger conualui. Illa pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit: & quæ ne ſermonis quidem aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam. Nihil illi ſeductum vitæ genus, nihil modeſtia, in tanta fœminarum petulantia ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad otium repoſiti mores obſtiterunt, quo minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt, mater cariſſima, ſolatium quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mœrentes ea quæ maxime diligunt, fugere, & libertatem dolori ſuo quærere. Tu ad illam te, & quicquid cogitaueris, confer: ſiue ſeruare habitum iſtum voles, ſiue deponere, apud illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem. ſed ſi prudentiam perfectiſſimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius ego etiam ſpectator fui, narrabit. Cariſſimum virum amiſerat, auunculum noſtrum, cui virgo nupſerat, in ipſa nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictiſque tempeſtatibus corpus eius naufraga euexit. O quam multarum egregia opera in obſcuro iacent. Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus contigiſſet antiquitas, quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura obiecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de ſuo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe pro coniuge vicariam dedit. hoc amplius, diſcrimine vitæ ſepulchrum viro quærere; maior eſt amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quod per ſedecim annos, quibus mari-

tus

tus eius Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conſpecta eſt. Neminem prouincialem domum ſuam admiſit: nihil à viro petiit, nihil à ſe peti paſſa eſt. Itaque loquax & ingenioſa in contumelias præfectorum prouincia, in qua etiam qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum ſanctitatis exemplum ſuſpexit: & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales placent, omnem verborum licentiam continuit: & hodie ſimilem illi, quamuis nunquam ſperet, ſemper optat. Multum erat, ſi per ſedecim annos illam prouinciam probaſſet: plus eſt, quod ignorauit. Hæc non ideo refero, vt eius laudes exequar, quas circumſcribere eſt, tam parcè tranſcurrere: ſed vt intelligas, magni animi eſſe fœminam, quam non ambitio, non auaritia, comites omnis potentiæ & peſtes, vicerunt; non metus mortis eam, exarmata naui naufragium ſuum ſpectantem, deterruit, quo minus exanimi viro hærens, quæreret, non quemadmodum inde exiret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui pœnitere. Ceterum quia neceſſe eſt, cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quenquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obuerſari: non quia illi minus cari ſint, ſed quia naturale eſt, manum ſæpius ad id referre quod doleat: qualem me cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus: ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat, & modo ſe leuioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſuam vniuerſique naturam, veri auidus inſurgit. Terras primum, ſitumque earum quærit. Deinde conditionem circumfuſi maris, curſuſque eius alternos & recurſus: tunc quicquid inter cælum terraſque plenum formidinis interiacet, perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum niuiſque & grandinis iactu tumultuoſum ſpatium: tum peragratis humilioribus ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur: æternitatiſque ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

QVANTVM inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad Deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. Maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altera multo hanc caliginem in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos illo perducit vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cùm illam non ab hac parte video quæ publica eſt, ſed in ſecretiora eius intraui: cùm diſco, quæ vniuerſi materia ſit, quis auctor, aut cuſtos: quid ſit Deus, totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: pars mundi ſit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare: an maieſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt. Nec ob hoc minus liber & potens eſt: ipſe enim

eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitteret, non fuerat operæpretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me poſitum eſſe gauderem? An vt cibos & potiones percolarem? vt hoc corpus caſurum ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viuerem ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quam contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit. Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam ſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? Non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt valetudinario. Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quicquid omnibus abſtulit, ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. Multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus magnifica eſt. Non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium, dignumque efficit qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenumque bonum ſortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illud tantum dico quod egeſſit, & ſignandum dedit, ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſiles ſiluas, & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat, late ſqualidum & aut vſtum aut rigentem, ſibi ipſe ait: Hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quam ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum Dacus non exeat: Strymo

Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pyrenæus medium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat. Inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nónne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa verè magna ſuſtuleris, quoties videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo vlteriora explorantem, modo à lateribus affuſum libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium, quid illis & nobis intereſt niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt illud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cum illis vtrinque Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur; at ita, ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant, nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum lumen oſtendat, vbi culmen eius ſummum, qua curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis litoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæleſtis per triginta annos velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit quod diu quæſiuit. Illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra & intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt; in illo nulla

nulla pars extra animum. Totius ratio eſt: cùm interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formoſius eſt quicquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, ſed ſapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilij & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente quid faciat. Quàm vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: materiam ipſe ſibi formet, an data vtatur: vtrum idea materiæ prius ſuperuenit, an materia ideæ: Deus quicquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant, & à magno artifice praua formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id in quo exercetur, ſæpe inobſequens artis eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nonne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem tranſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? ſi nihil aliud, hoc certe, ſciam, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde [illegible]

CAPVT I. NVNC ad propoſitum veniam opus. Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aër tranſuerſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proiici. Ignium multæ variæque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de re ipſa quærere, quam mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduerſus Perſeum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa diui Augusti exceſſum ſimile prodigium. Vidimus cùm de Seiano actum eſt. Nec Germanici mors ſine denunciatione tali

fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quicquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbamus, an certus omnium rerum ordo ducatur & alia aliis ita complexa ſint, vt quod antecedit, aut cauſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſint curæ, an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exiſtere, aere vehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum leuius colliſus, & (vt ita dicam) ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cœlo producunt. Ideo nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. Non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aeris motu. Denique, vt breuiter dicam, eadem ratione fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt: maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationẽ reddit. Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam ſicca: quædam algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terris omnis generis & varia euaporatio eſt: cum in cœlo quoque non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum colliſa poſſint ardere ſed etiam afflata radiis ſolis Nam apud nos quoque ſtramenta ſulphure aſperſa ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt talem materiam intra nubes congregatam facile ſuccendi, & maiores minoreſve ignes exiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua nõ plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco. Magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta naſcantur: & cito inter-

intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodũ illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu; ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiã aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certè ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidẽtem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putãt, cum multæ tranſuolant ſtellæ, quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi venti ſunt, id eſt, in aere, qui medius inter lunã & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitãtes exiſtimant Pollucis & Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris viſa ſunt ardere pila, ignib. ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpe fulminum more animalia ferire ſolent & arbuſta; & ſi minore vi mittuntur, defluunt tantum & inſident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aer ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat, ex eadem cauſa qua nubilo aere inter ſe colliſo. Qui etiamſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubib. poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed maior.

CAP. II. VIDEAMVS nunc, quemadmodum fiat is fulgor qui ſidera circumnectit. Memoriæ proditum eſt, quo die diuus Auguſtus vrbem ex Apollonia reuerſus, intrauit, circa ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci halo vocant, quem nos dicere coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus

fieri etiam in aëre, cùm ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia ferè terendis frugibus loca deſtinata, ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas, ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri: plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terra fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſimè autem auſtro, cùm cælum maximè graue & ſpiſſum eſt. Nonnunquam paulatim diluuntur & deſinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici expectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Fauonius; quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas: intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adiice: nunquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet aſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit: nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Nunquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circundabit, niſi cùm aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis, nec ſine cauſa. Repete enim exemplum, quod paulo ante propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum & alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram, fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at

ille qui rapitur & currit, non det lui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ, de quibus dixi, coronæ, cum delapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. Cum ab vna parte ceſſerunt, illinc ventus eſt vnde funduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vna parte intercisa eſt, apparet inde aëra incumbere: & ideo illa regio ventum dabit. At cum vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantia cœli, tam multa tentantis & vndique laborantis: futura tempeſtas & ventorum prælium apparet. Hæ coronæ noctibus fere circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu raro: adeo vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos hiſtoriæ coarguāt. Cauſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitatus ab illo, calefactus ſolutior eſt: lunæ autem inertior vis eſt, & ideo à circumpoſito aëre facilius ſuſtinetur, quod ſidera cetera infirma ſunt, nec perrumpere aëra vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam venientibus radiis moram præbeat. hæc noctibus temperatura contingit, cum ſidera conlectum aëra luce leui non pugnaciter nec aſpere fuerint, ſpiſſioremque, quam ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

Cap. III. At contra arcus in nocte non fit, niſi admodum raro: quia luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores: quædam craſſiores, quam vt ſolem tranſmittant: aliæ imbecilliores, quam vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramque permiſcet, & illi

exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſa eiuſmodi arcus redditur. Videmus; cum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi: quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cum os aqua impleuit, & veſtimenta ridiculis diducta leuiter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aëre aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſam in humore eſſe ne dubitaueris: Non fit enim vnquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant: quædam magis coacta, quam vt tranſluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & ſic vtriuſque intercurſu effici arcum: in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit; pars obſcurior ſit, quæ excludit, & ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant: poterat enim verum videri, ſi arcus duos tantum haberet colores, & ſi ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſque adeo quod tangit idem eſt: tamen vltima diſtant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait Poeta: vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, vſque adeo mira arte naturæ, quod à ſimillimis cœpit, in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atque vmbræ, cum innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum fieri: dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. Deinde multas imagines, immo innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi. Itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Peluës, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. In ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contrà ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem vnam. Quare? quia omnis circumſcripta leuitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum

lum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide: totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert quàm exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent: nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios ſuos replicat. Nihil autem leuius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi verò hebes & infirma eſt acies, quolibet aëris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcunque, ad imbecillem aciem repellendam: longe autem, magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eo vnde exierint, reflectit. Ergo cùm multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cum in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare cùm ſolis color vnus ſit, imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed & his quoque quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum aſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat

rario, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moueri: nec ire credemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſuſque intra momentum temporis reuoluentem, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparāt, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Nunquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit cōtrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſam fit, quam quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo, & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Intereſt quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum an aquarius traxerit, ſæpius merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Nō eſt ergo mirum, cum duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt, corpus & ſpeculum ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, vbi nō habemus quod manu tenere poſſimus, & late cōiectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem, nubemque quia nec ſereno vnquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum vnum ſine altero non eſt.

Cap. IV. Iam illud accedit, quod æque manifeſtum eſt ſpeculi ratione imaginem reddi: quia nunquam niſi ex contrario redditur. id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur: nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi, ob vitium figuramque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcentia

arcus

arcus pono, quod celerrime naſcitur: igneum enim variũque corpus cœlo intra momentum ſubtexitur, & ęque celeriter aboletur. nihil autẽ tam cito redditur, quam à ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adiicit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicunque iuxta te ſteterint, vniuerſi à te videbuntur, propiores tibi quam ſpeculo. Idem inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere, vt ſolis imago à nube diſcedat, propiorque nobis ſit, & in nos magis conuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt: cæruleus à nube: ceteri vtriuſque mixturæ.

CAP. V. CONTRA hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alij enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt corporum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa aſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus reflexa. Nũc nihil ad rẽ pertinet, quomodo videamus, quodcunque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque, ea parte, qua fulget, rubicundior quam ſol; ceteris vero coloribus diuerſus. Deinde cum velis ſpeculum aeri comparare, des oportet mihi eandem leuitatem corporis, eandem æqualitatem, eundem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi, per medias ſæpe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem, nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia, ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt: ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi vnum

oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. ceterum cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus vno circũſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſa, ex qua tu videri vis, quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quam vt concipere imaginem poſſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo ſit? Colorem, non imaginem ducunt; alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſimè,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:

& variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Nũquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quam aues quas retuli, & Chamæleontes, & reliqua animalia: quorum color aut ex ipſis mutatur, cum ira vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant, humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cum illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota, hę diuerſis temere compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus, ortu ſolis partem quãdam cœli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ſic, vt nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubẽ colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpondent: Si vllus eſſet in arcu co-

lor,

lor,permaneret, & videretur eo manifeſtius quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt:interit, cum in vicino eſt.Huic contradictioni non conſentio,cum ipſam ſententiam probem. Quare?dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo, qui in ipſa eſt, videt.Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo,à quo ipſa non viſitur? Atqui quamuis ipſa non videatur, eſt:ergo & color.Ita non eſt argumentum falſi coloris:quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideo falſæ ſunt,quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi,nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed & fluido & vago, & nihil amplius quam per breuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam, quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocunque explicetur,oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formata in modum cõcaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pila ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, nõ poteſt:qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem,non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent.Sunt quæ videre extimeſcas:tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint:in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras,ſunt quæ torqueant vel euertant.Quid ergo mirum eſt,eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur,in nube quoque fieri.

CAP. VI. INTER cetera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quod eo minor eſt,quo altior eſt ſol.

Et bibit ingens Arcus,

vt ait Virgilius noſter, cum aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecunque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole: tantum eſt illis vitium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter implutet. Si ab ortu circave ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multo quam videat, oſtẽdat, & in portentoſam magnitudinem, augeat formas: alicuius inuicem talis eſt, vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbẽ eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius: vnde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exẽplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſolis eſt, à quo fatearis illi colorem dari: ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit colores illos quib. regio cœli depingitur, à ſole eſſe. Illud vnũ inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego, videri. Qui ſiue eſt, ſiue videtur à ſole, tu nõ expedies quare ſubito deſinat, cum omnes fulgores paulatim diſcutiãtur. Pro me eſt & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod nõ per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouenda opus eſt, quam oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quam ſol. Dixi modo, fieri ſpecula quæ multiplicent omne corpus quod imitãtur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longe eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aqua plenam, maiores clarioréſque cernuntur. Poma formoſiora quam ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem aſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nam cum in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quicquid videtur per humorem, longe amplius

pliuſvero eſt. Quid mirum maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur, cum de cauſis duabus hoc accidat: quia in nube eſt aliquid vltro ſimile quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ, quam ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſua vertatur.

CAP. VII. QVONIAM, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa, hæc ſi ex tranſuerſo ſolum accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum quod apparet quiddam leue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolē repercutiat: deinde, quod apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, vtcunque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis; ſed nō poteſt, quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius adducunt.

CAP. VIII. AT quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur cum plurimum porrigitur incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus, à ſuperiore tantum illas percutit parte. ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab vna parte ſolem accipiant, vnam partem eius tantum imitantur, quæ nunquam dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſola ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit? Quid nī? cum radios tranſmittere ſoleat; & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tan-

tum ſuperiori parti nubium affunditur, nunquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui vſque in humum dimittitur. Præterea nunquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volũt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet aſpici totam pilam; etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu nunquam? Deinde quare ſemper concauę nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri; niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſa manifeſta eſt. Primum quia medio die ſol calidiſſimus nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideo à nubibus & ſuſtineri, & repercuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cum breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore aſpicit linea, quam vt vllis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet.

Cap. IX. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minus pictas variaſque, & æquè pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habet. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem fere in nube humida & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui arcu colo-

lor,tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur,alia eſt.

Cap.x. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quod coronæ vbique fiunt, vbicunque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in vicinia ſolis: Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris;arcus erit:ſi direxeris,virga. In omnibus color multiplex eſt,ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantum adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum.

Cap.xi. Alivd quoque virgarum genus apparet, cum radij per anguſta foramina nubiũ tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur, & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nũc me hoc loco geram? Quid eas vocẽ? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocãt. & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant:quia in propinquo ferè à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur,ſed imaginem eius,figuramque. Cæterum nihil habent ardoris,hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius,qui dubitauit de nomine,deinde id de quo dubitauerat,poſuit?

& quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſoli,in nube ſpiſſa,& vicina,in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt. Nubes rotunda & ſplendida ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum,nec vnquam longius relinquitur, quam fuit cum apparuerit. Num quis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt,quam inter nos, reddi:ſi modo idonea eſt materia,quæ reddat.

Cap.xii. Qvotiens defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines,ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illũ tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modo ex

parte, ſi ita contigit vt latus occurrerit; modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem: tunc ſcilicet, cum vterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriuſque imago in terris aſpici poteſt: ita in aëre, cũ ſic coactus aër & limpidus conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

CAP. XIII. SOLENT & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quo minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quotiens duo ſimulacra talia exiſtunt, vt iudicent vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula depoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero eſt, ceteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit quod ſpeculo oſtendatur. Quicquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe aſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, leues, ſplendidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra candida ſunt & ſimilia lunaribus circulis: quia ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita, radios non remittit, nec imaginem efficit: Quia apud nos quoque ſpecula cum à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum Pluuiarum autem & hi ſole (vtar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt: vtique ſi à parte Auſtri conſtiterint, vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cum vtrinque ſolem cinxit talis effigies (ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit.

CAP. XIIII. TEMPVS eſt, alios quoque ignes percurrere: quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando & hærentes, nonnunquam volubiles. Horum plura genera conſpiciũtur. Sunt enim velut corona cingente introrſus ignes. Cæ-

lire-

li receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithiæ, cum magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cùm aliquando cœli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omniũ plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo,

Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hæc velut ſtellæ exiliunt & tranſoluant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacunque concurrerunt, id totum ignem credat. Tãta enim eſt velocitas motus, vt partes eius non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendantur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quam qua eat. Itaque velut igne continuo, totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & vnde exilierit, & quo peruenerit. quod fit in fulmine. longus nobis videtur ignis eius: quia cito ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. At ille non eſt extenti corporis per omne qua venit: neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aeris ignis incenſus, vento princeps impellitur, non ſemper tamen vento attrituve fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aeris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi, ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit; ideoque velociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quam vehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XV. FVLGORES, inquis, quomodo fiunt, quos Græci ſela appellant? Multis vt aiunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nam cũ late fuſus ſit ignis, inferiora aliquãdo, ſi ſunt idonea accẽdi, corripit. Poteſt ſtellarũ motus curſu ſuo excitare ignẽ: & in ſubiecta tranſmittere. Quid porro? non poteſt fieri, vt aer vim igneam vſque in æthera elidat, ex qua fulgor

ardoreve ſit ſtellæ vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cum aër ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera expreſſit. Harũ aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut extinguuntur, ſubinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur, quia breuis facies illorum & caduca eſt, nec ſine iniuria decidens: ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his recta videmus icta, quæ aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motúmque cæli ſequẽs, aut qui proprios curſus agũt, Cometas noſtri putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cypariſſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtoriis legimus, cælum ardere viſum: cuius nonnunquam tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videatur: nonnunquam tam humilis, vt ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tanquam conflagrantis: cum cœli ardor fuiſſet per magnam partem noctis parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtãtia eſt De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi, nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciã eſſe, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio.

tatio: ſuntque iſta à quibuſdam ita compoſita, vt poſſint detorquere in paruum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt quę in infinitum augeant, & humanum habitum excedant modumque noſtrorum corporum.

Cap. xvi. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, vt intelligas, quam nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcænitatis vſque in ſcænam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertium millies ſeruum diuus Auguſtus indignum vindicta iudicauit, cum à ſeruis occiſus eſſet: tamen non pronuntiauit iure cæſum videri. Non erat ille tantummodo ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum quam fœminarum auidus fuit. Fecitque ſpecula eius notæ, cuius modo retuli imagines longè maiores reddentia in quibus digitus brachij menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, vt cùm virum eſſe pateretur, auerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tanquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & aperta menſura legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, dic, ſpeculum mundiciarum cauſa repertum. Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit feceritque, cum illi ſpecula ab omni parte opponerentur, vt ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecreta quoque conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat, non in os tantum ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis; tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet inaudita & incognita pati, oculos ſuos ad illa aduocauit: nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri potuerat cum compreſſus erat, & caput merſerat, inguinibuſque alienis obhæſerat, opus ſuum ſibi per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris ſui,

ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem & fœminam diſtributus,& toto corpore patientiæ expoſitus,ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit quod in tenebris faceret? Non pertimuit diē,ſed ipſos cōcubitus portentoſos ſibi ipſe oſtēdit, ſibi ipſe approbauit. Quid? nō putas,eō ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiā proſtitutis modeſtia,& illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid quo infelix patientia lateat,obtendunt:adeò quodā modo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam ſpectaculum fecerat,& ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum & fœminam patior: nihilhominus illa quoque ſuperuacua mihi parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant,& teſtes eius exactoreſque ſint. Etiam ea quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit arte viſãtur, ne quis me putet neſcire quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tā maligna dedit, quod aliorum animalium cōcubitus melius inſtruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo imponam & ſatis faciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi,quid incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet,mendacio paſcar. Obſcœnitas mea plus quam capit,videat,& patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum,hic fortaſſe cito, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

CAP. XVII. DERIDEANTVR nunc philoſophi, quod de ſpeculi natura diſſerant, quod inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa redditur. Quid ſibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum aſpici voluit. Quorſus pertinuit hanc comparare materiam excipiendarum imaginum potētem. Non in hoc ſcilicet,vt ad ſpeculum barbam faciémque vellerenius, aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primum omniū. quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem ignoraturi erāt formā eius, hebetato illum lumine oſten-

ſtendit Quamuis enim eum orientem occidentéque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipſum qui verus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis neſciremus, niſi in aliquo nobis humore leuior & aſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunæque imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primo ſui notitia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quicquid corpori deeſſet: iuuenis vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt in decora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut leue ſaxum imaginem reddit.

Nuper me in litore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Aetas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficia detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxúmque rapiebat. Primo faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cum inſitus ſui mortalibus amor, dulcem aſpectum formę ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primo in vſu fuit: & id homines impune eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in populo, ille in ære ad alios vſus comparato vidit. & mox proprius huic miniſterio præparatus eſt orbis: nondum argenti nitor, ſed fragilis viliſque materia. tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quam iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam potiente lu-

xuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtius paulatim opibus ipſis inuitata luxuria & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quicquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſint minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

OMNIS de vniuerſo quæſtio in cæleſtia, ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: ſolidum ne ſit cœlum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuíque nexum agatur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodũ ſol anni vices ſeruet: an retro flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcunque aër facit, patiturve. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis, quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulguribuſque dicturus es. Quia

Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aer agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit. Dicã quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, vtrum lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, in aquis alligetur ipſa: animal ſit, an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cetera huiuſmodi quoties in manus venerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſidera cœlumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & (ita vt dicam) meliorem condicionem ſequitur.

CAP. II. QVONIAM dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda: & hoc primum præſumendum, inter ea corpora, à quibus vnitas eſt, aera eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paulo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. Nunquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. Rurſus non compoſita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum lingua vti voluiſſem, vt dicerem vnita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi, quando dixero vnum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed vnitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aer eſt.

CAP. III. OMNIA quæ in notitiam noſtram cadere

poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus recenti cibi, iturus in partes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamē & materia eſt. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

Cap. IIII. Sic mundi pars eſt aer, & quidem neceſſaria, hic eſt enim qui cœlum terramque connectit: qui ima ac ſumma ſic ſeparat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia vtrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quicquid accipit à terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorúmque, pars eſt vniuerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem animal, & vna arbor quaſi pars eſt: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aer autem, vt dicebā, & cœlo & terris cohæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem vnitatem, quicquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine vnitate.

Cap. V. Terra & pars eſt mundi & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æque interroges, quare cœlum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quam ſine illa vniuerſum eſſe poteſt, quod cum his vniuerſum eſt, ex quibus, id eſt tam ex illo, quam ex iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc quicquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur, hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt.

Cap. VI. Aer continuus terræ eſt & ſic appoſitus, vt ſtatim ibi futurus ſit, vnde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quicquid terra in alimentum

niſi

miſit, recipit: vt ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultuſque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem ſtruunt, plurimumque à vero recedunt. Nunquam enim contexti niſi per vnitatem corporis niſus eſt, cum partes conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aër autem, ſi in atomos diuiditur, ſparſus eſt. Teneri verò diſiecta non poſſunt. Intenſionem aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt, prout aër ſe concitauit. Quid enim eſt vox niſi intenſio aëris, vt audiatur, linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis? nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem currentibus. Hic cum vehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſiluaſque conuellit, & ædificia tota corripiens in altum, frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura maiorem ſonitum reddunt, quam qui ore reddi poteſt, nonne aëris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quam ingentem vim per occultum agant paruula admodum ſemina. & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt, vt ingentia ſaxa diſtrahant, & in momenta diſſoluant? ſcopulos rupéſque, radices minutiſſimæ ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud, quam intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt? Eſſe autem vnitatem in aere, vel ex hoc intelligi poteſt, quod corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quam ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ intenſio, niſi ex vnitate? Quæ vnitas, niſi hæc eſſet in aere? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quam ſpiritus intenſio & vnitas?

CAP. VII. QVIDAM aera diſcerpunt, & in particulas diducunt, ita vt illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis ſed multum vacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus, quod maxi-

mis minimiſque per illum transſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt: nec de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem ἀντίστασιν appellant, quæ in aere quoq; ſicut in aqua fit. Circũſtant enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autẽ opus erit inani admiſto. Sed hoc alias.

Cap. iix. Nunc autem eſſe quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi in tenſione vehementius eſt, & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non poſſe quicquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt quod magis credatur, ex ſemetipſo habere intenſionem, quam ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit iactari terram cum montibus, tecta, muróſque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria litoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuam intendit, vox vna totas vrbes ſimul percutit, lumen non paulatim prorepit, ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus.

Cap. ix. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Nunquid dubitas, quin ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcẽs in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quam ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid nauigia ſarcina depreſſa, parum oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quo minus merganᴜur ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit: quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quod ſolido quoque aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſ-

quam

quam diuiſus, ſed per ipſa, quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium. per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumfundit tantum, ſed vtrinque cingit.

CAP. X. PERMEAT ab æthere lucidiſſimo aer, in terram vſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque & altior terris, nec minus aquis: ceterum æthere ſpiſſior, grauiorque, frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt: ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutuatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert: deinde quia radij ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis, calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adiice nunc ignes, non tantum manu factos & certos, ſed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris ab his ſubmota, in frigore ſuo manet. Natura enim aeris gelida eſt.

CAP. XI. QVIA cum ſic diuiſus ſit, ima ſui parte maximè varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi, ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illo verſæ, magna ad aeris tempe-

riem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes æſtateſque vertuntur. Lunæ proximum ius eſt. Sed & cæteræ quoque ſtellæ non minus terrena quam incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuve contrario, modo frigora, modo imbres aliaſque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat: quo facilius appareret, quid facere aut pati poſſet.

Cap. xii. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta, ſerius audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iaculatió cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes & fulminationes aut igneas eſſe, aut ignea ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus: quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem conuenit. Alius enim alumine illum colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentiſque, ſæpius in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere diſtillari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quę nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multo ante ignē colligi non putat, ſed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt. Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latius ferit nubes proximas, plaga & cum ſono incutitur: qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi

ſecum,

ſecum, cum eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paulo ante exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi, nec exilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Cæterum illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accenſus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII. FALSAM autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, quo nihil eſt quod deprimatur; aut ſi vlla pars eius deciderit, in periculo totus eſt, quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet, graue, quomodo illic eſſe potuit vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quę non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras operas pulcherrime circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIV. VOS, inquam, dicitis, cum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum intereſt, vtrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura nō patitur: an dicat, ex ignea vi calorē in ea quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, an hic accendi. Non .n. illinc ignis ca-

dit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certè apud nos latè incendio peruagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt in aere ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, vt & imus æther habeat aliquid aeri ſimile, & ſummus aer non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paulatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis, an aer, an hic iam æther ſit.

CAP. XV. QVIDAM ex noſtris exiſtimant, aera cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſas flammarum nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit, & quum denſos compactoſque nubium ſinus diſſipat, neceſſario vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa portio nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem: Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare ferri eſt.

CAP. XVI. QVID ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio, eſt latè ignis explicitus: Fulmen, eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis, aquam concipere, & compreſſa vtrinque palma in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

CAP. XVII. QVIDAM exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure extinguitur, ita vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus, tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit.

CAP. XVIII. ANAXIMANDER omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? Quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? Quia tunc quoque per craſſum & ſiccum

aera

aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, qui in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentiſque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſiorisque ſpiritus curſus.

CAP. XIX. ANAXIMANDRVS ait, omnia ita ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cùm illas interſcindit, fulget: & minor vis ignium fulgurationes facit: maior, fulmina.

CAP. XX. DIOGENES Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædã ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſa antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerũt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cũ efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere poſſe nubes & non exilire ſi plurimarũ aceruo nubium, cũ paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritũ, perdetq; fulgorem & ſpeciem, dum ſecuta in terra incendit. Adiice nũc, quod neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & à tergo trahat ventũ, cũ tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaq; omnia, antequã feriãtur, intremiſcunt vibrata vento, quẽ ignis ante ſe preſſit.

CAP. XXI. DIMISSIS nunc præceptorib. incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe, æquè fulgurationem; quæ nihil aliud eſt, quàm flamma: futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incendiorum cauſa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & vrbium partes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam verò velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque rem ignem eſſe conſtat, vtramque rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen non in terras vſq; perlatũ. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſq; in terras perductã. Nõ ad exercẽdũ verba, hæc diutius pertracto: ſed vt iſta cognata eſſe, &

eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quàm fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pæne fulmen.

CAP. XXII. QVONIAM conſtat eſſe vtranque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, ſicut cùm duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus hederæ, & alia in hunc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit diſſipatur, & rapitur, & longè à loco ſuo proiicitur. Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt.

CAP. XXIII. SED fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui exſplendeſcat, nec exiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quàm ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perducerentur. Cùm autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem conuerſus atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantumque habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento coniectus eſt.

CAP. XXIV. QVOMODO, inquis, cùm dicas hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit? an falſum eſt quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æque ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. In his ignibus acci-

accidit quod arboribus, quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram attingant: ſed cùm permiſeris, in locum ſuum exilient. Itaque non eſt quod eum ſpectes cuiuſque rei habitum, qui illi non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quo velit, cœlum id eſt, leuiſſimi cuiuſque ſedem, repetit: vbi eſt aliquid quod eum ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura, ſed ſeruitus eius fit.

CAP. XXV. DICITIS, inquis, nubes attritas edere ignem, cùm ſint humidæ, immo vdæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignem, quem non magis veriſimile eſt ex nube quam ex aqua generari?

CAP. XXVI. IGNIS qui naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aër ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus & vergens. Non eſt quod eam exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul & fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, immò ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalua, quam continet, aqua, ignem parte aliqua ſui reddere; vt ſæpe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe & alterum altero perimi: ſed vbi valentior ignis quam humor eſt, vincit. Rurſus vbi copia humoris exuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum noſtrorum memoria, vt Poſidonius tradit, cum inſula in Aegæo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius iacens, ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupeſque partim illæſæ, quas ſpiritus antequam verteretur, expulerat: partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ: nouiſſimè cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc

retuli? vt appareret, nec extinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis ignis emerſit. Quid ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quanto minus in aëre extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta non adfert vllam moram, quæ contra cauſas ignium: quos non videmus emicare, niſi impendente cœlo, ſerenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, vnde ſplendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adiice nunc, quod fieri poteſt, vt nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant, qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque cœli viſatur: ſed fit in ſordida.

CAP. XXVII. TONITRVA diſtinxere quidam ita vt dicerent, vnum eſſe genus, cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cùm ſpiritum inter ſe clauſere nubes, in concauis partibus earum volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideo huiuſmodi tonitrua venturi prænuntia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quàm ſonum: qualem audire ſolemus, cùm ſuper caput alicuius diſrupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cùm globata diſſoluitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc propriè fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur: quidam verò viui ſtupent, & in totum ſibi excidunt, quos vocamus attonitos: quorum mentes ſonus ille cœleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aër caua nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus,

gnus, quia magna concurrunt?

CAP. XXVIII. VIDEMVS, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocunque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi aptè ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt, vtrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna vi, & proceſſoſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed dirigit, & primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem, quocunque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, vt ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant. Adiice nunc, quod nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa, & eminentia Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariam emittunt: qui niſi vniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, vt ſonitus erumpat: qualis auditur cùm tonat.

CAP. XXIX. PRAETER hæc, natura aptus eſt aër ad voces. Quid ni? cùm vox nihil aliud ſit, quàm ictus aëris. Debent ergo nubes vtrinque diſſecari, & cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quàm plena, quanto intenta quàm remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem ex vlteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aërem acta, niſi concauo non tinniunt.

CAP. XXX. QVIDAM, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic, quorundam quoque corporum concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. Ætna aliquando multo igne abundauit: Ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto feruore aëris nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena auſtro mota, & more niuis

incidens texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quam ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi ſiue incendiis vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis terras vertentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quàm humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi.

CAP. XXXI. CETERVM mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quicquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quod & hominem, & ceterorum animalium quæ icta ſunt, caput ſpectat ad exitum fulminis: quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quod malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cum fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? in venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

CAP. XXXII. QVID, quod futura portendunt: nec vnius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinem nuntiant, & quidem decretis euidentibus, longéque clarioribus, quàm ſi ſcriberentur. Hoc autem inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quod nubes colliſæ ſunt, ideo fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes colli di, vt fulmina emittantur. Nam cùm omnia ad Deum referant, in ea ſunt opinione, tanquam, non quia facta ſunt, ſignificent: ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittantur? Quomodo aues non

non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium ſiniſtrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia, aliis extra diſponit. Iſta nihilominus diuina ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub iſta ſecuri formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens: ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quicquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt vt magnarum rerum faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt: Quædam vero ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quo errorem incutiat peritis natalium, quàm quod paucis nos ſideribus aſſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſoria forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterum & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt. Aliud aſpice, & diſtributis rem afficis, tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quam dubitari debet, an poſſint.

Cap. xxxiii. Nvnc ad fulmina reuertamur: quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat, ſecunda ad diuinationē, tertia ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas.

Cap. xxxiv. Svmmam eſſe vim fulminum iudicant: quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, ſecundo fulmine aboletur. Quicquid fulmine denuntiatum eſt, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri: Aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc auem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, male inſpecta exta, male obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiorve natura ſit, ſed vtra vim attulit. ſignum, quantum ad hoc, par eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quam fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quamuis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit: falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt quam multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem eſt.

Cap. xxxv. Fatvm fulmine mutari non poteſt. Quidni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationeſque? quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quam ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vlla commouentur prece, non miſericordia flectuntur, non gratia. Seruāt curſum irreuocabilem: ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto.

Cap. xxxvi. Qvid enim intelligis fatum? exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis

rum-

rumpat. Hãc ſi ſacrificiis & capite niueæ agnæ exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cũ ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda.

CAP. XXXVII. QVID ſit quod ſequitur, paulo poſt proſequar. Interim hoc habent cõmune nobiſcum, quod nos quoq; exiſtimamus vota proficere, ſalua vi ac poteſtate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fuerint: ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum etiam ſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionẽ præteris. Futurum, inquam, hoc eſt: ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non.

CAP. XXXIIX. PVTA me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras diſcat: ideo diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grãde promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt vt nauiget: ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas videatur eſſe de

fato, debetur & medico: qui ad nos beneficium fati per huius manus venit.

CAP. XXXIX. GENERA fulminum tria eſſe ait Cæcina: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cum aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit, quam futuram bono malove ſignificat. Status eſt, vbi quietis nec agentibus quicquam nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit quod conſiliarium. Nam & qui monet consilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur à conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque video. Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltro monentur.

CAP. XL. PRIMO omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum: cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem. Quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen quod ingreſſum eſt, reddit & euadit. Huius latè ſparſa vis rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis eſt, quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igne fulmen venit: ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuſcat, tribus modis vritaut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta vrunt, ſed genere & modo differunt. Quodcunque combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo

ipſo tranſitu ignis vſſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere, quod non vratur. Vnum hoc adiiciã. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.

CAP. XLI. NVNC ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur id, cuius calor vitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit quã fuit facies tanquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet & placata eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilij ſententia Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit: ſed tunc quoque non aliter, quàm vt noceat. Ne prodeſt quidem impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit. ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſuperiores & inuolutos vocant. quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum priuatum vtique & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

CAP. XLII. IN his prima ſpecie, ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt, quam credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnunquam petere, vt, impunitis ſacrilegis, percuſſis ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum conſilium à Ioue deos, quaſi in ipſo parum conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? Si quæris à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe vt crederent Iouem, aut non æquę voluntatis aut certe minus paratum eſſe. vtrum enim cum emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata tranſiret, aut noluit iuſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri indicauerunt ineuitabilem metum, vt ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat, in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potẽs videretur. Ad co-

terrendos itaque eos quibus innocentia niſi metu nō placeat, poſuere ſuper caput vindicem,& quidem armatum.

CAP. XLIII. QVARE ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id,de quo deliberauit,& quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Iouem,id eſt,regem prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non niſi,cum pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ij,quicunq; magnam potētiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti:aduocent, conſiderent multorum ſententias, placita temperent, & hoc ſibi proponant,vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium.

CAP. XLIIII. IN hoc quoque tam imperiti non fuere,vt Iouem exiſtimarent tela mutare. poeticam iſta licentiam decent.

Eſt aliud leuius fulmen,cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæque minus,minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos vero altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarēt Iouem modo leuioribus fulminibus & luſoriis vti: ſed voluerunt admonere eos quibus aduerſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda:quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi,quædam admoneri.

CAP. XLV. NE hoc quidem crediderunt Iouem qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus mittere manu fulmina,ſed eundem quem nos Iouem intelligunt,cuſtodem rectoremque vniuerſi, animum ac ſpiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpēſa ſunt omnia,cauſa cauſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices.Eſt enim,cuius cōſilio huic mundo prouidetur,vt incōcuſſus eat, & actus ſuos explicet.Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim,ex quo nata ſunt omnia.cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt,totum quod vides,totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua.Idem Etruſcis quoque viſum eſt: & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt,quia ſine illo nihil geritur.

CAP. XLVI. AT quare Iupiter aut ferienda tranſit,

aut

aut innoxia ferit? In maiorem me quęſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum illius permiſſio eſt. Nam & Iupiter illa nunc non facit, fecit vt fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſam dedit omnibus.

CAP. XLVII. HVIC illorum diuiſioni non accedo. Aiũt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futuram complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis ſtatu fiunt. Finita, ad diem vtique reſpondent. Prorogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, auerti tollique non poſſunt.

CAP. XLVIII. DICAM quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Aequè enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificãt. Et quod prorogatiuum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum annum, publica vltra triceſimum poſſe differri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia vltra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim vlla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vagè dicunt, cum poſſint ſic diuidere, quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, vt inſpiciatur vbi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi dirigere in partes ſuas voluero, quid poſtea faciam, niſi in immenſum procedam?

CAP. XLIX. NVNC nomina fulminum, quæ à Cæcinna ponuntur, perſtringam: & quid de his ſentiam exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quæ mortẽ exiliumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus,

& hereditatem, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Attertanea, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca; quorum ſignificatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificiis ad nos Iouem arceſſunt, & (vt verbo eorum mollio-ri vtar) inuitant. ſed ſi iraſcente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, ſed aduocantium bono veniunt.

Cap. L. Qvanto ſimplicior diuiſio eſt, qua vtebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt quæ ſignificant id quod ad nos pertinet; quædam aut nihil ſignificãt, aut id cuius intellectus ad nos nõ peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædam nec aduerſa nec læta. Aduerſorũ hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ prorogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec lætari debemus; vt peregrinationem, in qua nec metus, nec ſpei quicquam ſit.

Cap. LI. Revertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat, tanquam vtrum eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

Cap. LII. Pavca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia nonnunquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferro-

ferroque, & duriſſimis quibuſque confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. teneris & rarioribus parcit, quanquam & flammis opportuna videantur, quia tranſitu patente minus ſæuit. Loculis itaque, vt dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quicquid autem in tigno ſolidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi modo ſæuit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadam materia, multa diuerſa, eiuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore: quod aridiſſimum eſt, vrit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit: folia perſtringit ac tundit, vinum gelat, ferrum & æs fundit.

CAP. LIII. ILLVD eſt mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidit quærenti mihi, illud occurrit, Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coegit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoq; & omnis vnguenti, teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quandam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam acto, peſtilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quæcunque decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia natura grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta à philoſophia artium parente fluxere: illa primum & quæſiuit cauſas rerum, & obſeruauit effectus: & quod fulminis inſpectione longe melius eſt, initiis rerum exitus contulit.

CAP. LIIII. NVNC ad opinionem Poſidonij reuertar. Et terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimentum eſt: illa imbribus. Quicquid in aere ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus.

In ipſo quoque aere quicquid attenuatur, ſimul ſiccatur, & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt, æquè fugam quærit,& cum ſono euadit. Et modo vniuerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat: modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

CAP. LX. TONITRVA nihil aliud ſunt, quam ſicci aeris ſonitus; qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non vniuerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes, Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum extinguitur. Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per extinguentia effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube, & extingui, è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit, non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem, & extingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſam quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis. Aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cum hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, nō ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hic qui fit in aere, erumpit & exilit.

CAP. LVI. HERACLITVS exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus: antiqui aut tonitruum dixerunt aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum, qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet. Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui, correpto, quo nos producta vna ſylla-

ſyllaba vtimur. Dicemus enim vt Splendere, ſic Fulgere. At illis ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, media ſyllaba correpta, vt dicerent Fúlgere.

CAP. LVII. QVID ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum. Dicam: Fulgurat, cum repentinum latè lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aer vertitur, nec vires quibus longius proſiliat, inuenit. Non miraris puto, aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu aeris velut igne diſtillat. Ideo ætate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum plendet: & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur inuentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, nouiſſimè erumpit, & quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuere materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt.

CAP. LVIII. QVIDAM vtique exiſtimant fulmen reuerti: quidam ſubſidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmem ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde definit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi: ſed quoties fortius ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euaſit, & pugna deſiit, ex eadẽ cauſa modo vſque ad terram profertur, modo diſſoluitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare oblique fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat: iniuria deorum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt.

CAP. LIX. INTELLIGO quid iamdudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quàm noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam natura indicari: Sequar quo vocas. omnibus.n.rebus, omnibuſq; ſermonibus aliquid ſalutare miſcẽdum eſt. Cum imus per occulta naturæ, cum diuina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnũ agentibus neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum, (vndiq; enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter cõſtanterque patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, inconcuſſi nõ poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contẽne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Nunquid amplius facere poſſunt, quàm vt corpus ab anima reſoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. alia fortuito diſponuntur, Mors omnes æquè vocat. Iratis diis propitiiſque moriendum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tẽtant fugam corpore imbelli. Nullus pernicior hoſtis eſt, quàm quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentius ſemper ex neceſſitate, quam ex virtute corrigimur. Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum quouſque cogitas eſſe? cito natura reuocabit & condet: nec de re, ſed de die quæritur. Eodem citius tardiuſve veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipiẽtiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficij loco peteret, vt vltimus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſima. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſa eadem eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, &

carnifi-

carnifici noſtro præſtaremus obſequium. Quid intereſt, vtrum ad mortem iuſſi eamus, an vltronei? O te dementem & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times cum tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues, ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Male ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tu tunc quoque cum expiras, non ſuperuacuæ ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Male ſcilicet tecum agitur, ſi cũ fulmine conderis. Sed paueſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, expiras. Quid ergo? Honeſtius iudicas deiectione animi perire quam fulmine: Eo itaque fortior aduerſus cæli minas ſurgo: & cum mundus vndique exarſerit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cæli confuſionẽ, illam tempeſtatum concordiã, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatij loco numera, tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte domat metum. Eſt inter cetera quoque hoc commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo vnquam fulmen timuit, niſi qui effugit.

***

LIBER TERTIVS,

QVI EST DE AQVIS.

PRAEFATIO.

NOn præterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſas ſecretaque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta percipiam? Premit à tergo ſenectus, & obiicit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis vrgeamus, & damna ætatis malè exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longe à domino iacentis cura ſoluatur ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus ad honeſta ex pœnitentia tranſitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur.——

Hoc dicerem, ſi puer iuuenisve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc vero ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardus exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus quoties cœpit magnitudinem, attendit & cogitat, quantum propoſito, non

to, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala extinguere, quam aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt, quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit. Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. Quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius quid faciendum ſit, quam quid factum ſit, quærere, ac docere eos qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe: eius omnia fluere aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es? nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab aliis fracta ſint. nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris litore ſigna fixiſſe, nec deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed

animo omne vidiſſe, & qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt qui vrbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum quod concupiſcas? qui à diuinorum cõtemplatione quoties ad humanas recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quicquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis, & contumax, luxuriæ non aduerſus tantum, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax: qui ſciat fortunam non expectare, ſed facere: & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgure percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animum mala conſilia: puras ad cœlum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario optatur, bonam mentem: Cætera magno æſtimata mortalibus, etiam ſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura qua venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus tollere: hominis meminiſſe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu; ſiue infelix; ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? In primis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium liberum, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus & inluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter prouenens, ſine interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit: ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam. primo diſcedemus à ſordidis: deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in-

aperte

aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus nec ponimus.

CAP. I. QVAERAMVS ergo de aquis,& inueſtigemus qua ratione fiant. Siue,vt ait Ouidius:

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

ſiue vt ait Virgilius:

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis,
It mare præruptum & pelago premit arua ſonanti.

ſiu,ve t apud te Iunior cariſſime inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant: alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturę & ſingularis illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit: vtrum calidæ naſcantur an fiant. De ceteris quoque diſſeremus,quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædā neruos iuuant; quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurant. Quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis vſus,quam guſtus eſt.

CAP. II. AVT ſtant omnes aquæ, aut fluunt: aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperę quippe interueniunt, ſalſæ, aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primum tactus; frigidæ calidæque ſunt: deinde ponderis; leues & graues ſunt. Deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. Deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & vtiles, ſunt mortiferæ: ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam ſine vlla bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt.

CAP. III. VT ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit.

Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latenteſque in ipſo vndæ ſunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſeruant.

CAP. IIII. PRIMVM ergo quæramus, quemodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur quod acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Aequè mirandum eſt quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt quod illam ſic impleuit, vt præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium.

CAP. V. QVIDAM iudicant, terram quicquid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras & palam venit, ſecreto reuertitur, colaturque in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit.

CAP. VI. QVIDAM exiſtimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe aiunt Aethiopiæ ſolitudines, paucoſque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cæli natura ſit, & pæne ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenę iacent, raris imbribus ſparſę, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat, Germaniam, Galliamque, & proxime ab his Italiam, abũdare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

CAP. VII. ADVERSVS hæc multa dici poſſe vides. Primum ego tibi, vinearum diligens foſſor, affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminũ

alueos in mare aufertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quicquid in ſe fuſum eſt:aut ſatiata,ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adiice, quod in ſicciſſimis locis,putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum ſpatia, inueniũt aquarum vberes venas,in ea altitudine, in quam aqua non penetret:vt ſcias illic non cæleſtem eſſe,nec collecticium humorem,ſed quod dici ſolet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidã fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo illis ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

Cap. viii. Qvidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa vallibus:ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quam apud nos oceanum, & ſinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat,cum adiectos maria non ſentiant?

Cap. ix. Qvibvsdam hæc placet cauſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiritus:qui neceſſario frigeſcit,vmbra graui preſſus. Deinde piger & immotus,in aquam,cum ſe deſiit ferre, conuertitur. Quẽadmodũ ſupra nos mutatio aeris vmbrã facit, ita infra terras flumen aut riuũ agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquãdo enim ſole tenuatur, aliquãdo vẽtis expanditur. Itaque interualla magna imbribus ſunt. Sub terra vero quicquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt vmbra perpetua,frigus æternum, inexercitata dẽſitas:ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſas. Placet nobis terram eſſe mutabilẽ. Hoc quoque quicquid efflauit,quia non aere libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.

Cap. x. Habes primam aquarum ſub terra naſcen-

tant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: ſed cum Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus excisis, humor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia fere aquoſiſſima ſunt, quæcunque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent: quibus alimentum ex proximo eſt: fluminum vero vix ex intimo manat, vltraque excipitur quam radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantum id quo viuant, ſed & id quo creſcant trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quæ vrbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta vrbe: poſtea verò quam cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſam ſiccitatis hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique inuenimus quæ propter aquas coli cœperunt, quam quæ aquas habere cœperint quia colebantur. Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina à fonte ſtatim, magnis apta nauigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem æſtatemque par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

Cap. xii. Pavlo repetamus hoc altius, ſi videtur: & ſcies te non habere quod quæris, cum ad veram omnium originem acceſſeris. Flumen nempe facit copia cur ſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodò aqua fiat? interrogabo inuicem: quomodo aer fiat, aut terra? Si rerum elementa ſunt quatuor, non potes interrogari vnde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe ſemper effundere? Quomodo aer, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aer, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum

eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

CAP. XIII. AQVA, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque in eadem ſententia, aut in vltima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundũ, & in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto, quam humorem: in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper: qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt fluminibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cum mũdus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas & facere ſentinam.

CAP. XIV. ÆGYPTII quattuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, marem & fœminam. Aerem marem iudicant, qua ventus eſt: fœminam, qua nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem, omnem aliam. Ignem vocant maſculum, qua ardet flamma: & fœminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant ſaxa cauteſque: fœminæ nomẽ aſſignant huic tractabili ad culturam.

CAP. XV. MARE vnde eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum ſit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: ſed hoc amplius cenſeo. Placet natura regi terram. & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua: & alia per quæ ſpiritus currit: adeoque

illam

illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam vero locis terra humore liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſa aquarum ſecundum legem naturæ, voluntatémque naſcentium. Ceterum vt in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores vitia concipiunt: aut ictus aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cum percuſſa vena eſt, tandiu manat, donec omnis effluxit, aut, donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque interclusit, vel aliqua alia cauſa retro dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modo exiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur: modo per ſe viribus recollectis, modo aliunde tranſlatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpe terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in nubibus, vt ſpiſſetur, grauioremque, quàm vt manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſis, magniſque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leniter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum de-

tulit: nonnunquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

CAP. XVI. SED quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna; certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cum poſſim eandem cauſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatũ diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum, & naturam per cõſtituta procedere? Hiems nunquam aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quam æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis iura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quicquid vides ſupra. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris, & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta pleraque ex his cæca, vt talpæ & ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. Inde, vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur.

CAP. XVII. MVLTA hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbane in re incredibili fabulam dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Expecto vt aliquis in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit. In cubili natant piſces: & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur.

ritur. Vitreis ollis incluſi offeruntur,& obſeruatur morientium color,quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo,& condiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terra & effodi,non capi. Quam incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem. & cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnam, cum multum in deliciis fuit: & oculos, antequam gulam, pauit.

CAP. XIIX. PERMITTE mihi quæſtione ſepoſita caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo expirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur. Quam æque variatur & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt. Vacatio longa ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quam ſero experrecta, circumſcribi & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium,vt nollent attingere,niſi eodem die captum piſcem: qui,vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem palpitantemque viderint. Quantum ad ſollertiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſſe moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum in quo exultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio. Vide quas per latera venas agat. Ecce ſanguineum putas ventrem: quam lucidum quiddam cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! Iam porrigitur & pallet, & in vnum

colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſi-
det, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam opta-
uit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſe-
quitur? Fratrum propinquorumque extrema hora deſeri-
tur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo for-
moſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temera-
riis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad
popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quo-
que guloſi ſunt.

CAP. XIX. SED vt ad propoſitum reuertar, accipe ar-
gumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occu-
li, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, af-
fert ſecum immenſam animalium turbam, horridam aſpi-
ci, & turpem ac noxiam guſtu. Certè cum in Caria circa
Lorymam vrbem talis exſiliſſet vnda, periere quicunque
illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo
nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia
& differta, vt ex longo otio, corpora: ceterum inexercita-
ta, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubri-
tas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum pro-
fundo, ſit indicium, quod anguillæ quoque latebroſis lo-
cis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi
altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tan-
tum venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina
effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum
aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu de-
uorentur: alij ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis igno-
rat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc perti-
net: Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe ma-
teriam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum &
fontium.

CAP. XX. AT quare aquis ſapor varius? propter qua-
tuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secun-
da, ex eadem ſimulatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu,
qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæ-
pe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporem
dant aquis varium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ
grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum. Hæ leuita-
tem grauitatemque; aut colorem, aut nimium rigo-
rem. Intereſt, vtrum per loca ſulphure, an nitro, an bitu-
mine

mine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eundem lacum lapideæ ſubinde extrahũtur. Quod in Italia quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaueris, albulam, & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehemẽtiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & amnis.

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

Cap. xxi. In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec minor, ſi locus atque aër aquas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exiſtit etiam in aceto, nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

Cap. xxii. Alivd eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mũdo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Ocea-

nus,& quodcunque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quam vt dici poſſit: eandem illis originem, quam ceteris eſſe.

Cap. xxiii. Haec eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cœleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

Cap. xxiiii. Qvare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas: vt ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia ſine igne caleſiunt. Spiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quàm igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit.

Cap. xxv. Qvaedam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli, aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta

dura-

duratur: nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quàm & feræ & pecus omne deuitat, per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi. nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt, vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutius potauere non aliter quam infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt, ad Ceronem eundem gregem appellunt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palam cauſa eſt, quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo vtriuſque par ſit modus: ſi qua grauior eſt, leuiorem rem, quam ipſa eſt, feret, & tanto ſuper ſe extollet: quanto erit leuior, grauior deſcendet. At ſi aquæ & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem ſed pænè merſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pænè tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quod non vincitur mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant: Theophraſtus

facit mare, cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam verò partes maris id certis temporibus faciunt: vt citra Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in litus mare profert feruetque & æſtuat non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulare Solis boues fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorundam: vtique inibi tempus eius rei, de qua quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri & vicina non poteſt cauſa, ceterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid inſedit, magis minuſve æſtuant. Mare verò cadauera ſtramentaque, & naufragorum reliquis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

CAP. XXVII. SED monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur: Vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deiiciat: An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properet. Ad originem rerum parcè vtitur viribus: diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſſimè corpus adoleſcit? at quam nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: cito ac repentè diſſiliunt. Quicquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis eſt. Ergo cùm affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſas mouent: nec ſine concuſſione

ſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam putant: inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cœlum eſt: nebulaque continua, & ex humida ſpiſſaque caligine, nunquam exiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt, iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet: fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcunque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſæ humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas male hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentis oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis, plana paſſim populatur. Nouiſſimè ruina magna gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina vero ſuapte natura vaſta, & tempeſtatibus rapta, alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cum ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſimè velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſollicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupeſque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis

laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbé redit, ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri: crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum: iam promouet litus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, qua proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt: tantum in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: direptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quicquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus: non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille poetarum ingenioſiſſimus egregiè, ſicut illud pro magnitudine rei dixit: *Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto*, niſi tantum impetum ingenij & materiæ, ad pueriles ineptias reduxiſſet:

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cum dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.
——preſſæque labant ſub gurgite turres.

Magnificè hoc, ſi non curauit quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cœlo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad pro-

ad propoſitum reuertamur.

CAP. XXIIX. SVNT qui exiſtiment immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſam tantæ cladis accerſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore: auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

——— *Sed adhuc in damna profectum eſt:*
Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longeque perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt, quod longe à conſpectu litoribus frangitur. Deinde vbi litus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus, procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aeris, vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc ſatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam parvndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotũdum orbis æquatus eſt: in parte autem eius, & maria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodũ campos intuentem, quæ paulatim deuexa ſunt fallunt: ſic non intelligemus curuaturas maris, & videtur planum quicquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magna mole ſe tollet: dũ ſatis eſt illi, vt ſupra paria eueniat, leuiter exurgere: nec à litore, vbi inferius eſt, ſed à medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſq; coitum omnibus

aliis maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione inquis? Eadem qua conflagratio futura eſt. Vtrunque fit, cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.

Cap. XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt è pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeo quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cum eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur, Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego recepe-rim cauſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illa quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus: natura gubernante, vt arbores, vt ſata: ab initio eius vſque ad exitum quicquid facere, quicquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis, comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, & ſequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minus ſolem & lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ nō ſecus quam hiems, quam æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt natu-

naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quā diximus eſſe mutabilem,& ſolui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, abolerive funditus totæ, vt de integro totę, rudes innoxięque generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter: plus humoris, quam ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quę libramento ſtant, inęqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, nō quo obruat. Quicquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locū exundet. Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exilient ſub montibus flumina, ipſoſque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos mēſes hiems, æſtas prohibebitur, & quodcunque terras ſidus exiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Ambracij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen: Confundetur quicquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Nō proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet & ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quicquid tā longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit.

CAP. XXX. SVNT omnia, vt dixi, facilia naturæ: vtique quæ à primo facere conſtituit, ad quæ nō ſubito, ſed ex denuntiato venit. Iam autem à primo die mundi, cùm

in hunc habitum ex informi vnitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Nõ vides vt fluctus in litora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides vt æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc, vnde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt vndiq; nos cum voluiſſet, aggredi poſſet. Mentior, eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erunt cauſæ diluuio, cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtũ venter exhaurit, quemadmodũ eunt in ſudorem vires: ita tellus liqueſiet, & aliis cauſis quieſcentibꝰ, intra ſe, quo mergatur, inueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tẽtatur diuelliturq; cõcordia, cũ ſemel aliquid ex hac idonea diligẽtia remiſerit mundus. ſtatim vndiq; ex aperto ſuperne. ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tã violentũ & incontinens ſui, tã cõtumax, infeſtũq; retinẽtibus, quã magna vis vndæ. vtetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitq;, cõplebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, miſcet incẽdiũ flãmis coire properãtibus: ſic momento redundantia maria ſe cõmittent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: ſed peracto exitio generis humani, extinctiſq; pariter feris, in quarũ homines ingenia tranſierãt, iterũ aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectis noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit: niſi dum noui ſunt. Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuia agitur.

PRAEFATIO.

DELECTAT te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quam familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè conuenit. Nec mirum, paucis iſtud contingere: imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modo amore noſtri, modo tædio laboramus; infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: alias voluptate laxamus, alias ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, nunquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba, quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas. artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caueris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cum reiiciuntur, placent: ſæpe excluſæ, nouiſſimè recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quod repelluntur, & ſubigi ne contumelia quidē poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maxime quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis: cum omnia caueris, per ornamēta ferie. Alius adulatione clam

tulit: nonnunquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

CAP. XVI. SED quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna; certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cum poſſim eandem cauſam omnibus reddere Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatū diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum, & naturam per cōſtituta procedere? Hiems nunquam aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quam æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis iura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quicquid vides ſupra. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris, & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta pleraque ex his cæca, vt talpæ & ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. Inde, vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur.

CAP. XVII. MVLTA hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbanè in re incredibili fabulam dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Expecto vt aliquis in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit. In cubili natant piſces: & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur.

ritur. Vitreis ollis incluſi offeruntur,& obſeruatur morientium color,quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo,& condiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terra & effodi,non capi. Quam incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem. & cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnam, cum multum in deliciis fuit: & oculos, antequam gulam,pauit.

Cap. xiix. Permitte mihi quæſtione ſepoſita caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo expirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur. Quam æque variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt. Vacatio longa ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quam ſero experrecta, circumſcribi & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium,vt nollent attingere,niſi eodem die captum piſcem: qui,vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem palpitantemque viderint. Quantum ad ſollertiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor,vſitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſſe moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum in quo exultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio. Vide quas per latera venas agat. Ecce ſanguineum putas ventrem: quam lucidum quiddam cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! Iam porrigitur & pallet, & in vnum

colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt.

Cap. xix. Sed vt ad propoſitum reuertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occuli, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam aſpici, & turpem ac noxiam guſtu. Certè cum in Caria circa Lorymam vrbem talis exſiliſſet vnda, periere quicunque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur: alij ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet: Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium.

Cap. xx. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod fertuntur. Secunda, ex eadem ſimulatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporem dant aquis varium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum. Hæ leuitatem grauitatemque; aut colorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrum per loca ſulphure, an nitro, an bitu-

mine

mine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait;

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eundem lacum lapideæ ſubinde extrahũtur. Quod in Italia quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaueris, albulam, & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & amnis.

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

CAP. XXI. IN quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec minor, ſi locus atque aër aquas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exiſtit etiam in aceto, nulla rẹs eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. ALIVD eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mũdo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Ocea-

nus,& quodcunque ex illo mare terras interluit. Indicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt,cum ipſo mundo traxiſſe principia,vt Iſtrum,vt Nilum, vaſtos amnes,magiſque inſignes, quam vt dici poſſit: eandem illis originem, quam ceteris eſſe.

Cap. xxiii. Haec eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cœleſtes,quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt.Ex terrenis aliæ ſunt,vt ita dicam,ſupernatantes,quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

Cap. xxiiii. Qvare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas: vt ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt.Frigida itaque intrat,effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spiritus in illa ferſuens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quàm igne ſubdito,parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ, per quam fluunt,trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde,feruebit.

Cap. xxv. Qvaedam aquæ mortiferæ ſunt,nec odore notabiles,nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis,aduenas fallit:quia non facie non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli, aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta

dura-

duratur: nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quàm & feræ & pecus omne deuitat, per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt. quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt, vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutius potauere non aliter quam infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt, ad Ceronem eundem gregem appellunt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palam cauſa eſt, quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo vtriuſque par ſit modus: ſi qua grauior eſt, leuiorem rem, quam ipſa eſt, feret, & tanto ſuper ſe extollet: quanto erit leuior, grauior deſcendet. At ſi aquæ & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem ſed pænè merſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pænè tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quod non vincitur mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant: Theophraſtus

eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur,alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit: tamen aqua ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed & aura. Nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco ſtatio eſt: adeo mouetur leni flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ,& ob hoc ponderoſæ, & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos, frondeſque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit,ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa:qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo vt quarundam viſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant,quas ſolent petere, quibus parum tenax vulua eſt. Quod ad me attinet pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quaſdam vitiliginem & fœdam ex albo varietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit: quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat,quæ in cryſtallum coeunt? Contra autem eſt: tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem,ex qua fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens cùm induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt,& humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

CAP. XXVI. AESTATE quædam flumina augentur, vt Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo.quattuor autem eſſe iudicant cauſas Aut quia tunc maxi-

maximè in humorem mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacitè ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſiſtit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cùm longius receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paulatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus: Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cùm primum aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, præcurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus
Redditur Argolicus ingens Eraſinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu, tandem longè remoto loco, non tamen dubius, an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: vt Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alpheon ex Achaia eo vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano litore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc & à te traditum eſt in poëmate, Lucili cariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi, cum fluctus ſubterlabere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundit, donec liberatus eliquatuſque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum, ſed folia, teſtaſque, & quicquid putre iacuit, expellant: vbique autem

facit mare, cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt: vt citra Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in litus mare profert feruetque & æſtuat non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulare Solis boues fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorundam; vtique inibi tempus eius rei, de qua quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri & vicina non poteſt cauſa, ceterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid inſedit, magis minuſve æſtuant. Mare verò cadauera ſtramentaque, & naufragorum reliquis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

CAP. XXVII. SED monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur: Vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deiiciat: An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properet. Ad originem rerum parcè vtitur viribus: diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſſimè corpus adoleſcit? at quam nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: cito ac repentè diſſiliunt. Quicquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis eſt. Ergo cùm affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſas mouent: nec ſine concuſſione

ſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam putant: inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cœlum eſt: nebulaque continua, & ex humida ſpiſſaque caligine, nunquam exiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt, iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet: fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcunque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas male hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentis oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis, plana paſſim populatur. Nouiſſimè ruina magna gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina vero ſuapte natura vaſta, & tempeſtatibus rapta, alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cum ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſime velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſollicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupeſque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis

laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbē redit, ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri: crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum: iam promouet litus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, qua proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt: tantum in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: direptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quicquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus: non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille poetarum ingenioſiſſimus egregiè, ſicut illud pro magnitudine rei dixit: *Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto*, niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet:

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cum dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.
——preſſæque labant ſub gurgite turres.

Magnificè hoc, ſi non curauit quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cœlo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad pro-

ad propoſitum reuertamur.

Cap. xxiix. Svnt qui exiſtiment immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſam tantæ cladis accerſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore: auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

—— Sed adhuc in damna profectum eſt:
Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longeque perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt, quod longe à conſpectu litoribus frangitur. Deinde vbi litus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus, procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aeris, vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc ſatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotũdum orbis æquatus eſt: in parte autem eius, & maria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodũ campos intuentem, quæ paulatim deuexa ſunt fallunt: ſic non intelligemus curuaturas maris, & videtur planum quicquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magna mole ſe tollet: dũ ſatis eſt illi, vt ſupra paria eueniat, leuiter exurgere: nec à litore, vbi inferius eſt, ſed à medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſq; coitum omnibus

aliis maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione inquis? Eadem qua conflagratio futura eſt. Vtrunque fit, cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.

Cap. xxix. Qvidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt è pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeo quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cum eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur, Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illa quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus: natura gubernante, vt arbores, vt ſata: ab initio eius vſque ad exitum quicquid facere, quicquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis, comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, & ſequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minus ſolem & lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ nõ ſecus quam hiems, quam æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoque: non incurſu maris ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt

natu-

naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quã diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, abolerive funditus totæ, vt de integro totę, rudes innoxięque generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter: plus humoris, quam ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quę libramento ſtant, inęqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, nõ quo obruat. Quicquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locũ exundet. Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exilient ſub montibus flumina, ipſoſque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos mẽſes hiems, æſtas prohibebitur, & quodcunque terras ſidus exiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Ambracij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen: Confundetur quicquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Nõ proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet & ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quicquid tã longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit.

CAP. XXX. SVNT omnia, vt dixi, facilia naturæ: vtique quæ à primo facere conſtituit, ad quæ nõ ſubito, ſed ex denuntiato venit. Iam autem à primo die mundi, cum

in hunc habitum ex informi vnitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Nō vides vt fluctus in litora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides vt æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc, vnde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt vndiq; nos cum voluiſſet, aggredi poſſet. Mentior, eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erunt cauſæ diluuio, cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitæ vincent; & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtū venter exhaurit, quemadmodū eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſis quieſcentibꝰ, intra ſe quo mergatur, inueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tētatur diuelliturq; cōcordia, cū ſemel aliquid ex hac idonea diligētia remiſerit mundus: ſtatim vndiq; ex aperto ſuperne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tā violentū & incontinens ſui, tā cōtumax, infeſtūq; retinētibus, quā magna vis vndæ: vtetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitq; cōplebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, miſcet incēdiū flāmis coire properātibus: ſic momento redundantia maria ſe cōmittent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: ſed peracto exitio generis humani, extinctiſq; pariter feris, in quarū homines ingenia tranſierāt, iterū aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectis noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit: niſi dum noui ſunt. Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuia agitur.

PRAEFATIO.

DELECTAT te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quam familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè conuenit. Nec mirum, paucis iſtud contingere: imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modo amore noſtri, modo tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: alias voluptate laxamus, alias ſolicitudine exurimus Quod eſt miſerrimum, nunquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba, quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas. artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caueris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cùm reiiciuntur, placent: ſepe excluſæ, nouiſſimè recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quod repelluntur, & ſubigi ne cõtumelia quidẽ poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maxime quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis cum omnia caueris, per ornamẽta feriet. Alius adulatione clam

vtetur parce: alius ex aperto, palam ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa non ars ſit. Plancus artifex ante Velleium maximus, aiebat non eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimum adulator, cũ deprehẽſus eſt, proficit; plus etiamnũ ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua Plãcos cogita: & hoc non eſſe remedium tãti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguẽdis & curãdis vitiis, ſæpe dicebat, adulationi nos opponere nõ claudere oſtiũ. Et quidẽ ſic, quemadmodũ opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virũ memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem; ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique oleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolũ facili, ſed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Appollonio Pycta, quamuis ſtaturam habeas Thrccæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar; cum poſſis videre omnibus donaſſe, quicquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior; quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementiæ venimus, vt qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem, fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non poteſt, alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe, ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cæpiſti, omnium maximum & digniſſimum, quod conſecrari mallet, quam conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cæpiſti. Prima ſtatim verba præcidit. Cæpiſti mirari comitatem & incõpoſitã ſuauitatẽ: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quam hic omnibus: cum interim tanta naturalis boni vis eſt, vt artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicã patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis reſtitit,

reſtitit, vt exclamares inueniſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperauetas poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres: quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi male egeris mimum & quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Nõ deprehendit te ſed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ iã ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturus vult quicquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, vt te petere cominus poſſint? Longum inter vos interuallum ſit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, quanquam paupertas alia ſuaderet, & ingenium eo duceret, vbi præſens ſtudij pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutẽ: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, Meſſala & Narciſſus diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non ſalua cõſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lacrymæ, non è manibus vllius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea, quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluiſſet quanti æſtimarẽ fidẽ. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem diu: neque enim paria pendebant: vtrum ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in vltimũ conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub

illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide tantum mori poſſe. Adiice tunc inuictum muneribus animum & in tanto auaritiæ certamine, nunquã ſuppoſitam manum lucro. Adiice nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerẽtiam. Poſt hoc ipſe te conſule, verane an falſa memoraueris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrum libet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nuſquam tuta fides.

aut Ouidianum;

—Quà terra patet fera regnat Erinnys,
In facinus iuraſſe putes.—

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinẽ ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere; & in ſcænam velut ruſticus poeta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fœminam, non virum: & adiicit, non ſingulos peccare, nec paucos ſed iam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, immo etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, etſi diuidimus mari, præſtare tentabo, vt dubium viæ, infecta manu, ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vna, qua parte optimi ſumus: dabimus inuicem conſilia, non ex vultu audiendis pendentia. Longè te ab iſta prouincia abducam, ne forte magnã hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris; Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli pretium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, id eſt, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit, attamque Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniũque cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit: ex quo liquere mortalibus poſſet, quam velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuerſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vi-

re vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

CAP. I. ITAQVE vt te nota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtiones præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli? Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti & æſtate quam hieme maior ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intro menſuram ſuam Nilo primis caloribus, cum ſol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas ante conſumit, quam intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo vero æſtatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea dimittitur.

CAP. II. AT Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æſtibus, vltra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret AEgyptum, quo maxime vſta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Athiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Vnam vt ſcis, AEgyptus in hoc ſpem ſuam habet. Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum aſpicit cælum. Quare non cum poëta meo iocor, & illi Ouidium ſuum impingo? qui ait:

——*Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.*

Vnde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primum ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & vndique prærupta: duobus in vnum coituris omnibus cingitur, qui Nilo mutatur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quã violentus, egreſſus AEthiopiã arenaſque,

per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum Cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, vbicunque vincit aut vincitur, fluctuat: & illis excitatis primum aquis, quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens, per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionũ ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata nõ potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia cõſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidã inſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent per quos anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cum iam adploraueris, merſoſque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam, quam modo retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, ἄβατον Græci vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant. Illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes & aurea dona præfecti, cum ſolemne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouarum virium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in altitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris

ſtagnat:

ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur; dextra læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem relinquit: & quicquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit, iuuatque agros duabus ex cauſis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quicquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æquè natura fluminis, quod cum ceteri omnes abluant terras & euiſcerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, vt contra adiiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac iungit. Debetque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cum iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi opertæque ſunt valles: oppida inſularum modo extant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maior eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud litus porrigit. Ceterum beluas, marinis vel magnitudine vel noua pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quod ingentia animalia & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus in omni literarum genere rariſſimus, auctor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurentium, & crocodilorum à flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prœlium. Crocodilos ab animalibus placidis morſu innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt, etiam maiorum animalium dentibus: at inferior mollis ac tenera: hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum enixi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci; audaciſſimum timi-

do. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietatē ſuperant, ſed contemptu & temeritate, vltro enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus præſens animus ad perſequēdum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatra non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndecimo conſtat. Significatum aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatręque defecit imperium. per nouem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex AEthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſque decurrere. In eadem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc AEchylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primo AEthiopiam feruentiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color; & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni feruefcunt, non tantum medio, ſed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani veſtigij patiens: argētum replumbatur: ſignorum coagmenta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vnquam reconditur. Etiā per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuia carent. Quemadmodū ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſane aliqui montes illic quoque excipiant: nunquam tamen magis quam Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui hotum montium flumina vere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus nec Rhodanus nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo: eſtate proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septentrionalibus iugis niues. Phaſis quoque per id tempus & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere. Præterea ſi hæc cauſa attolleret Ni-

ret Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem per menſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt Si Thaleti credis; Eteſię diſcedenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacunque mox potuit, inconceſſus erumpit. Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare, Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant: tunc enim eiicitur mare inſtantibus ventis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit: minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt. Ceterum dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non fit maior, quo illi flauere vehementius? Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quod Eteſiæ litus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus vnde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt tunc turbidus venit. Adde, quod teſtimonium eius teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Aegyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideo & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaq; venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerét, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei

ſcire potes, cum adnotaueris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet,quæ humorem halitu colligunt,& in poculis ſparſis,aliaque omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis,ſi quę guttę adheſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum?quid mollius vnda?
Dura tamen molli ſaxa cauantur aqua.

aut,vt alius poëta ait:

Stillicidi caſus lapidem cauat.

& hęc ipſa excauatio rotũda fit.Ex quo apparet illud huic quoque ſimile eſſe quod cauat.Locũ enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aeris denſi deuoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt:quia non eſt tam ſolida,immo fuſa eſt,per magnam altitudinem cadit,ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longius illi per aera, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam,quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quàm inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas?Grando nihil aliud eſt quam ſuſpenſa glacies. Nix in pruina pendens congelatio.Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, necnon inter niuem & glaciem intereſſe.

CAP. IV. POTERAM me, peracta quæſtione, dimittere: ſed bene emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe,quicquid in hoc loco quæritur,dicam. Quæritur autẽ, quare hieme ninguat, non grandinet: & vere,iam frigore infracto grando cadat. Nam,vt fallar tibi,verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus os præcidi,non oculi erui ſolent, credulum præſto. Hieme aer riget:& ideo nondum in aquam vertitur, ſed in niuem,cui aer propior eſt.Cum ver cœpit,maior inclinatio aeris ſequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt ſtillicidia.Ideo,vt ait Virgilius noſter:

—*Cum ruit imbriferum ver,*

vehementior immutatio eſt aeris vndique pateſacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues

magis,vaſtique quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues: quales ſæpe ſolent interuenire, cum pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triſte cælum eſt. Præterea aquilone flante,& ſuum cælum habente, minutæ pluuiæ ſunt. Auſtro imber improbior eſt,& guttæ pleniores ſunt.

Cap. v. Rem à noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere? Immo ſi omnia argumenta ad lancem ceperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine aduerſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. Aiunt, quicquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionalem plagam, glaciatum & aſtrictum eſt, vere relaxari. Tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo frigidos ſpiritus inde fieri,& verno cælo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris, Minus algere aiunt pedes eorum qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui teneram & labefactam. Ergo ſi non mentiuntur, quicquid ex illis Septentrionalibus locis iam diſtributa niue & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis repentem iam humidumque aera alligat,& perſtringit. Itaque cum pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

Cap. vi. Non tempero mihi, quo minus omnium noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cum grando ventura ſit:& hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cum colorem nubium notaſſent, quem grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publice præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cum ſignum dediſſent, adeſſe iam grandinem, quid expectas? vt homines ad penulas diſcurrerent, aut ad ſcortea? Immo pro ſe quiſque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cum aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine dãno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu auidas, aut cru-

deles

deles exiſtimes nubes, digitum ſuum bene acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat: Nec minus ab huius agello grando ſe auertebat, quam ab illo in quo maioribus hoſtiis exorata erat.

CAP. VII. RATIONEM huius rei quidam quærunt. Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtatē munuſculis redimat, quamuis munera etiam deos vincant. Iteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis: quod negligentia eorum vineæ vapulaſſent aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palam eſt, vt huius rei cauſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.

CAP. VIII. VNAM rem adhuc adiiciā & fauere ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cum multū intra ſe feruidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quo recentior. Altera, quod radij ſolis à terra reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. At quæcunque depreſſa ſunt, minus ventis verberantur.

CAP. IX. ACCEDIT his ratio Democriti: Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorem citius concepit, & diutius ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas & vitreū & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adiicit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus quæ duriora, & preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorē in ſingulis ſpiritum. Sequitur vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citius caleſiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem ſentiant, &

propter eaſdem anguſtias , quicquid receperunt , tardius reddant.

CAP. X. HAEC longe præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis aer quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fæx ima eſt: ita in aere ſpiſſiſſima queque deſidunt. Iam autem probatum eſt , omnia quo craſſioris ſolidiorisque magis ſunt , hoc fidelius cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aer , & quo longius à terrarum colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem nõ retinet, ſed velut per inane tranſmittit: deo minus calefit.

CAP. XI. CONTRA autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere , quo ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare , quod Apenninum & Alpes,& alios notos ob eximiam altitudinem montes, in tantum putant creſcere , vt illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta , quamdiu nobis comparantur: at vero vbi ad vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterum in tantum nihil attollitur , vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe , quam vides in luſoria pila. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem , quia ſolem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citius quam puſillum debere calefieri, & citius caput eius quam pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimauerit , & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere,vt cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus , & vertices æterna niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt: propius quidem ſoli eſt mons, quam campus aut vallis: ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis

quam

quàm alia diceretur vicina cœlo, quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit maius: quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima dicuntur.

Cap. xii. Sed vt ad propoſitum reuertar, propter has quas retuli cauſas, pleriſque placuit, in ea parte aeris niuem concipi, quæ vicina terris eſt: & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aer & plus habet frigoris, quam vt in aquam & imbrem tranſeat, & minus quam vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

Cap. xiii. Qvid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec litteratior fit quiſquam, nec melior, tam operosè perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cum multo magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non ſint niues. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen: etiam ſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quam aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cum emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos verò quæramus potius, quomodo fiant niues, quam quomodo ſeruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod ſpiritum, quod ſolem emere non poſſumus, quod hic aer etiam delicatis diuitibuſque ex facili nec emptus venit. O quam nobis malè eſt, quod quicquam à rerum natura in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini quam feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum largè ac beatè profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc o-

rat, quod diuites in equum turbæ deduceret, quo vno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruẽtum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur, quæ flueret, dicam. Quandiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, nõ premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, vbi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantum, ſed & media hieme niuem hac cauſa bibunt. Quæ huius rei cauſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quib. nullum interuallum vnquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed prandia cœnis vſque in lucem perductis, ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorum ac varietate, comeſſatio altius merſit? Deinde nunquam intermiſſa intemperantia quicquid ante decoxerat, efferauit, & in deſiderium ſemper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cœnationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigida ſpargimus, vt ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera illorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore percuſſeris. Inde eſt, inquã, quod nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, pro pudor, variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & properè cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemque paleis quibus cuſtodiunt, inquinant. At, dij boni, quàm facile eſt extinguere ſitim ſanam? ſed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus?

Quem-

Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim cõdimento ſuo merſatos, demittunt pæne fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallẽtes & ægros, non ſorbere ſolum niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos deiicere, ne inter ipſam bibendi moram teſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoq; durum atque patiens. Non intelligis, omnia cõſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in qua etiamnum natatis, eo peruenit vſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

CAPVT I.

VENTVS eſt fluens aer. Quidam ita definierũt. Ventus eſt aer fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia nunquam aer tam immobilis eſt, vt non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cum placidum ventis ſtaret mare:

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illuc impetum capiat. Idem & de aere iudicandum eſt, non eſſe vnquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, variè

concurſantia. Ergò parum diligenter comprehédet quod vult,qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde ſibi cauerit,cuius hęc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cùm maximè quęrimus,non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, vt dicat. Ventus eſt fluens aër in vnam partem:aut,Ventus aër eſt fluens impetu; aut vis aëris in vnam partem euntis; aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te,In vnam partem fluens aër? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantùm intra ſe mouetur,ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere: at è contrario non poteſt fluere,niſi in vnam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac vtamur. Si verò aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus,quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

CAP. II. DEMOCRITVS ait, cùm in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum & placidum aëris ſtatum eſſe, cùm in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur:vbi turba in anguſtum cucurrit,aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cùm exiguum locum multa corpora impleuerint,neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur,implicenturque & comprimantur,ex quibus naſcitur ventus, cùm illa quæ colluctabantur incubuere,& diu fluctuata ad dubia inclinauere ſe. At vbi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minimè ventus eſt, cùm aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere; & inde ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adiice nunc, quòd circa flumina & lacus frequés nebula eſt, arctatis cõiunctiſque corporibus; nec tamẽ ventus eſt. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium

tium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quàm nebuloſum, caret vento. Adiice nunc, quod è contrario venit, vt ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cùm datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt.

Cap. IV. Qvomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipſa magnam vim aeris eiicit, & ex abdito ſpirat: alias cùm magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ meſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam mihi perſuaderi poteſt, nec vt taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna narium iniuria emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum. Bene nobiſcum agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc verius eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ, cùm coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium maius deſiderat, ventus exiſtit?

Cap. V. Qvid ergo? hanc ſolam eſſe cauſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aeris fieri, deinde ſolui impetu, cùm quæ denſa ſteterant vt eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego verò & hanc iudico. Ceterum illa eſt longè verior cauſa, valentiorque, habere aera naturalem vim mouendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relictum eſſe? cùm aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia.

Cap. VI. Est ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat. &

quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. habet ergo aliquam vim talem aer, & ideo modo ſpiſſat ſe, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias diducit ac differt. Hoc ergo intereſt inter aera & ventum, quod inter lacum & flumen: aliquando per ſe ipſe ſol cauſa venti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoque explicans.

CAP. VII. In vniuerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiat, ſi apparuerit quando & vnde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarum aſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere nec vltra æſtatem durat. Et inde maximè venit vbi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamẽ carent aura: hac dico, quæ pro vento valet.

CAP. IIX. QVOMODO ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκόλπιας vocant? Quicquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſiduum) per diem ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum in vnam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaq; eo incumbit, quo liberior exitus inuitat, & loci laxitas in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena eſt, & onerata, quærit quo defluat: & eo potiſſimum exit, vbi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aera radiis impellit, iam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conſpectu ſolis extinguitur: etiam ſi violentiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec vnquam vſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior eſt, prout valentiorib. minoribusve collecta cauſis eſt.

CAP.

CAP. IX. QVARE tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leuiſſimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis lociſque ob humidam cœli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æquè profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementius trahit, quicquid ex his ſponte reddi ſolet: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula emanare ſolita & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol ortus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aëra calefacit, ſed percutit tantum: percuſſus autem in latus cedit. Quanquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cùm ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis quantum tactu appareat Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, vt ſolem accipere non poſſint illa quoque nubila & triſti luce calefiunt, & per diem minus quàm noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à ſe repellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideo quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, & contrà ortum plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper ventus ferretur à ſole.

CAP. X. ETESIAE quoque, qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non minus propoſitum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaque niues & ponuntur, & durantur. Æſtate incipiunt flare, cùm & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſque ſpirare liberius. Itaque plura ex Septentrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere: & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum caniculæ non va-

lent; quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egeſtũ eſt. At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit, & à menſium feruentiſſimorum grauitate defendit.

Cap. XI. Nvnc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quicquam huic conferant cauſæ. Dicimus autem luce auram incitari; tandem ſubſidere cum illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis & delicati vocatur, quod (vt ait Gallio) mane neſciunt ſurgere: eo tẽpore fere incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt: quod non accideret, ſi vt auras, ita illos ſol commoueret. Adiice nunc quod ſi cauſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cum longiſſimi dies ſunt, & cum maxime niues tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc ſub niue.

Cap. XII. Svnt quædam genera ventorum quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (vt puto) modo fiunt, cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in vnum conglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus; qui maius deſiderat ſpatium, cum euerberatus curſu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui fere procelloſus eſt, quia superne demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus nec per apertum venit ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugna parat. Hic fere breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cœli. Hi venti multo maiores diuturnioreſque ſunt, ſi alios quoque flatus ex eadem cauſa ruentes in ſe abſtulere, & in vnum confluxere plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis ſunt quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cum vero plures in ſe aquas con-

conuertere,fluminum iuſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idē credibile eſt fieri & in procellis,vt ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt, vbi vero ſociauere vires, & ex pluribus cœli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit, & impetus illis accedit,& mora.

CAP. XIII. FACIT ergo ventum reſoluta nubes: quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnunquam conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnunquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio,vt magnorum inter ſe corporũ attritus. Hoc loco,ſi tibi videtur,quæri poteſt,cur turbo fiat,qui euenire in fluminibus ſolet,vt quamdiu ſine impedimento feruntur,ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens,retorqueatur, & in orbem aquas ſine exitu flectant,ita vt circumlatę in ſe ſorbentur, & verticem efficiant. Sic ventus quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit: Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coeuntium in canalem conuexum tenuemque collectus,ſæpius in ſe volutatur,ſimilemque illis quas diximus conuerti,aquis facit verticem. Hic ventus circumactus, & eundem ambiens locum,& ſe in ipſa vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamẽta rapiantur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aëra in alias quoque partes,quam iniquas ipſi inclinauere, diſpergunt. Illud quoque dicam quod mihi occurrit,quemadmodum ſtillicidia,quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum,ſed vbi plura coiere, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur. ſic quamdiu leues ſunt aëris motus,agitati pluribus locis,nondum ventus eſt: tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit,& in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus, ventus eſt: inuicem ſpiritus leuiter fluens,aer.

CAP. XIV. REPETAM nunc quod primo dixeram, edi è ſpecu ventos,receſſuque interiore terrarum. Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur,ſed multis partibus caua.

—— *Et cæcis ſuſpenſa latebris.*

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere: Nam nec hæc quidem ſupra terras, quia videntur ſunt; ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias, licet noſtris paria ſublabi; alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdã aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aëra onerari, oneratúmque incumbere, & ventũ propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud verò manifeſtũ eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minus ignem alentium. per hęc loca cum ſe, exitum quærens ſpiritus, torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam quid ignaui aëris erat extenuatum moueri, & viam cum fremitu vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius perſequar, cum quæram de motibus terræ.

Cap. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt demiſſos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, vt explorarent quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies: deinde longa via fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris nec compreſſos quidem terra ſupereminente ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cùm magna hæc legi voluptate: intellexi enim ſæculum noſtrum, non nouis vitus, ſed iam antiquitus traditis laborare: nec noſtra ætate primum auaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris malè abſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis vſque latebris

ſeque-

ſequerentur,& relicto ſpiritu libero,in illos ſe demitterent ſpecus,in quos nullum noctium dierumque perueniret diſcrimen,& à tergo lucem relinqueret. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incuruauit,& defodit,& in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit,& circa prædam lutulentam incertamque reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris,à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cœlum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat,infodit. Illo deſcendere auſi ſunt,vbi nouam rerum poſitionem, terrarumque pendentiū habitus,ventoſque per cæcum inane experirentur,& aquarū in illis fluentiū horridos fontes,& altam perpetuamque noctem. Deinde cùm iſta fecerint,inferos metuunt.

Cap. XVI. Sed vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptētrionemque diuiſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabatæaque regna receſſit,
Perſidaque,& radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ litora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemque triones
Horrifer inuaſit Boreas,contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluuiaque madeſcit ab auſtro.

Vel, ſi breuius illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur.

Vna Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus,———

& qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quattuor enim cœli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro,vir diligens,illos ordinat:nec ſine cauſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit: ſed alius eſt ortus occaſuſque æquinoctialis: (bis autem æquinoctium eſt) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur. Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit:quem noſtri vocauere Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum pro-

ſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cum venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium, vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tanquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci καικίαν appellant; apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Græcè neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi nõ videtur: quia Cori violenta vis eſt, & in vnam partem rapax: Argeſtes fere mollis eſt, & tam euntibus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibũdus & ruens apud Græcos λίψ dicitur. A ſeptentrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius ſeptentrio, imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. Deinde Notus. Latinè Auſter. Deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

CAP. XVIII. PLACET autem duodecim ventos eſſe non quia vbique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quam ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſſe, quot cœli diſcrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinq, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptentrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt contrarius ſeptentrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, vt ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper ſupra, dimidia infra eſt. Hanc lineam quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixere, alij finientem. Adiiciendus eſt ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt & alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri ſecat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adiicit. Si duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem fa-

cit ventos. Quidam ſunt quorundam locorum proprij qui non tranſmittunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere vniuerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphiliam Cataegis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cœli ſui debeant ei. Diuus certè Auguſtus templum illi cum in Gallia moraretur, & vouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem.

CAP. XVIII. INTER cetera itaque prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vna cauſa ventos aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primum vt aëra non finerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modò adducunt nubes, modo diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reiicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem ruptis velamentis ſuis quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret. Quid, quod omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium ſi illud in iniuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgo dictatū eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrum illum magis naſci Reip. profuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt: adeo quicquid ex illis vtile & neceſſariū eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio male vtentium nocet. Nimirum in hoc prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non vt nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in

mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſa. Incertam fortunam experimur, vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cum euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris: cum effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit: cum inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in litore hoſtis, & trucidandæ gentes tractuſæ magna ex parte victorem, & antiquarum vrbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? Parum videlicet ad mortes noſtras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis mortem, quæ vbique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo: ſed vbique innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo: ſed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuria, occurrentia deuaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine vlla parſimonia noſtri alienique ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parũ eſt, intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traiicit, quam exercitus non vincet, cum impleuerit. Sic Alexãder vlterior Bactris & Indis volet quærere quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes: per hominum deorũq; iras ad aurũ ibitur. ergo non immeri-

immeritò quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſua quemque terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certè ſuo quiſque tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſtica, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tàm longè remota eſt, quæ non mittere aliquo ſuum malum poſſit. Vnde ſcio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio hoc mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paulo ante dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cœli terrarumque temperiem, ad euocandas ſupprimendaſque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda: fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemque geſtarent, nec vt pernicioſa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem eſt his & illis cauſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. Diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vita. Immo Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaueris vitã parari ea in quibus vita conſumitur.

LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

CAPVT I.

POMPEIOS, celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumque litus, ab altera Herculanenſe conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræmotu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili, virorum optime, audiuimus: & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic, Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam nunquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & toties defunctam metum, magna ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubiéque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publicè nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ verò præruptæ paſſim ſine iniuria tremuere. Adiiciunt his ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas, motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui errasſe. Quorum vt cauſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo fixumque, vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat? Si, quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient?

nient?

nient?quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur,& funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi recta crepuere, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quã latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerũt, diſcedit ac titubat? Quid ibi eſſe non dico auxilij ſed ſolatij poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus. Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cœli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſuerberat tectũ, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Nunquam fulmina populos perusſerunt. Peſtilens cœlũ exhauſit vrbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patẽs, ineuitabile, auidum, publice noxium. non enim domos ſolam, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas regioneſque ſubuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas vrbes, ſine vllo veſtigio prioris habitus ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur: tanquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrum me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrum ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt mea, quantus circa mortem

meam tumultus ſit: ipſa vbique tantundem eſt. Proinde magnum ſumamus animum, aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renuntiauere, quippe poſt hunc caſum emigrauerunt, negántque ſe vnquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum condicio ſit, in quibus iam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim ſi vllam terrarum partẽ exceptam immunémque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet, natura concepit. alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcunque eſt iſta vis mali quæ incurrit: nunc Campaniam læſit. Circuit fatum & ſi quid diu præterit repetit. Quædam rarius ſollicitat, ſæpius quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantum: qui breuis & caduca res naſcimur, vrbes oræque terrarum & litora, & ipſum mare in ſeruitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura permittimus bona fortunæ & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, idipſum ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, malè cohærere, & ex cauſis pluribus reſolui, & ſummam manere, partibus ruere.

Cap. II. Qvid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vndique timenda denuntio. Nego quicquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit, & per[illegible] vero hoc ipſum ſolatij loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. Ratio terrorem prudentibus excutit, imperitis ſit

Google

tis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt:

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quam leuibus cauſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, nõ magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi ſatis eſſet, quod tremunt terræ, quod ſubito diſſipantur, ac ſuperpoſita deducunt. Magni ſe æſtimat qui fulmina & motus terrarũ hiatuſque formidat: vult ille imbecillitati ſuæ conſcius timere pituitam: ita videlicet nati ſumus. tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mũdi partibus motis, niſi cœlum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidẽ dolor, ſed aliqua à latore eius ſciſſura cõficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcã emotũ ſedibus ſuis mare & ne æſtus, maiore quã ſolet curſu plus aquarũ trahens ſuperueniat cũ quoſdã ſtrangulauerit potio male lapſa per fauces? Quã ſtultũ eſt, mare horrere: cum ſcias, ſtillicidio perire te poſſe? Nullũ eſt maius ſolatiũ mortis, quã ipſa mortalitas: Nullũ autẽ omniũ iſtorũ quæ extrinſecus terrẽt quã quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quã ad tonitrua ſuccidere, & ſub terra correpere fulminũ metu? quid ſtultius, quã timere mutationem aut ſubitos motiũ lapſus, & irruptiones maris extra littus eiectã: cũ mors vbique præſto ſit: & vnde occurrat? nihilique ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tanquam plus in ſe mali habeant, quam vulgaris mors: Vt contra, cum ſit neceſſarium e vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicunque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec vlla iactetur iniuria: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia neſcio cuius mali, rumpitur, & me in immenſam altitudinem

abducit. Quid porro? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non me vult iacere in ignobili loco? ſi mihi inijcit ſui partem. Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi, cælo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo, non quia fas eſt optare publicam cladem: ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quandoque videre mortalem.

CAP. III. ILLVD quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos facere; nec ira numinum, aut cœlum concuti aut terram. Suas iſta cauſas habent: nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam vitiis vt corpora noſtra, turbantur; & tunc, cum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt: vtpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quicquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tanquam nouis territi: cum illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus & quidem publicè, ſiue deficere ſol viſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longæque magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cœli magna pars ardens & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitique tranſcurſus igniū, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur; & cum timendi ſit cauſa, neſcire, non eſt tanti ſcire, ne timeas? quanto ſatius eſt, cauſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quicquam inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

CAP. IV. QVAERAMVS ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modo tremat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſa diſcedat: & alias interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat; aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret:

igneſ-

igneſque nonunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſæcula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, facieměque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim quicquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vſui: quàm quod hominem magnificentia ſui detinet: nec mercede ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit propter quod accidant hæc: quorum eſt adeo mihi dulcis inſpectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

Cap. v. Cavsam qua terra cõcutitur, alij in aqua eſſe, alij in ignibus, alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauere: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſam eſſe dixerunt: ſed non liquere, quæ eſſent. Nűc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendũ eſt, opiniones veterum parũ exactas eſſe, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, poſt eadem illa limitata ſunt: & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res cõſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutiſſima in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat inueniet: ſed in omni alio negotio, longe ſemper à perfecto fuere principia.

Cap. vi. In aqua cauſam eſſe, nec ab vno dictum eſt. nec vno modo Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare: ſiue illud Oceanum vocas, ſiue magnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, vnda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigium, &

vires quam repentinæ, quam breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facieſque eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt, neceſſe eſt, aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat verberabit. Poteſt fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem: qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec vltra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet, quo minus illic habeatur aliquid etiam in abſcondito litus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius, quod ſuperiora cum tot animalibus erant diuidenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aer creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarum impulſam vehementius mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, ſubito eius acceſſu vapulauere; & villas in conſpectu collocatas fluctus, qui longe audiebatur, inuaſit. Illic quoque poteſt accidere ac decedere pelagus infernum; quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium.

CAP. VIII. NON quidem exiſtimo diu te hæſitaturum, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, vnde ad nos veniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age, cum vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non vniuerſum auerti, ſed paulatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde conſumi: quo illum putas abire niſi in obſcura terrarum: vtique cum videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid cum

vides Alpheum, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? neſcis autem inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad veſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum à Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetraſſent ad vlteriora. quidam aiebant, peruenimus ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt: ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum & vnius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, & eructare tanto impetu poſſint.

CAP. IX. IGNEM cauſam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. in primis Anaxagoras, qui exiſtimat ſimili pæne ex cauſa & aere concuti, & terram, cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aera, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuque eliſi aeris emicuit. Hic ipſe in obuia incurrit, exitum quærens ac diuellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cœlum, aut vi atque iniuria fecit. Alij in igne, cauſam quidem eſſe, ſed non ob hoc iudicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur; aut cum diu nutauere, ſuper ea ſe quæ ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cum exuſtæ

trabes

trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tamdiu diſferuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

CAP. X. ANAXIMENES ait, terrã ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incutere, quod illam impedit: ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primum omnia vetuſtate labuntur, nec quicquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percuſſa, tamen decidunt, cum plus ponderis habuere quam virium: ita in hoc vniuerſo terræ corpore euenit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant: primum dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius, cui hæſit, abſcinditur) deinde cum deciderunt: ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac ſæpius pellitur, toties ſolo in nouum impetum miſſa. Si vero in ſtagnãtibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus eiicit.

CAP. XI. QVIDAM ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu voluant, qui vi ſua ſpiritum intendit: & ſi acrius inſtitit, oppoſita diffundit: ſi vero remiſſior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod in hac aqua facit incluſa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum violentus ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quicquid pulſauerit, agitat.

CAP. XII. SPIRITVM eſſe qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & in quantum aer potuit denſatus eſt, is qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias

dimouet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit vt terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus eſt, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in inferna ſede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore & inquieto, per ſuperiores dies aer ſtetit. Quid ergo? Nunquam ſtante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flauere ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet: quod recepimus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, vt alter ſuperiorem aera agitet, alter inferum?

CAP. XII. In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum eius Theophraſtum, non, vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi ſine labore. Quid vtrique placeat exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terra, quæ modo arida eſt, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit elata, cum vlteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in ſe reuoluitur: dumque rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem philoſophiæ maximè coluit & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & vna eſſe non poſſunt: eo frigidum confluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt vnde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico, verum eſt: ſed vtrunque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minus ſpecus, atque omnes ſub terra receſſus: quia eo ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cum in inferiora peruenit, & eo ſe quantum poterat ingeſſit, quo denſior, hoc validior eſt: huic alius ſuperuenit, cui neceſſario congregatus ille iam in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem contrario euenit, cum vis maior frigoris illata in cauernis eſt. Quicquid illic calidi latet frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriuſque naturæ concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima

quæ

quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet, vt ait noſter Virgilius,

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & vltro citroque ſpiritus commeat, concutitur.

CAP. XIV. SVNT qui exiſtiment, ſpiritu quidem & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſa, quam Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat: quædam potentiora, in quibus colligitur & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quam animam vocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat; vbi aliquid aduerſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat icto vehementius, & quaſſante venas ſuas: nec vt illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram, nam ſi hoc eſt, quemadmodum animal tota vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo nunquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aere, qui quandiu habet exitum, ſine iniuria labitur, ſi offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe à tergo aere. Deinde per aliquã rimam maligne fugit & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus illic furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deicit, alia intercidit: cum tenuiſſimus,

idemque fortiſſimus & acerrimus eſt, quamuis in obſtructa, & quicquid intrauit, vi ſua diducat & diſſipet: tunc terra iactatur. Aut enim datur ei locus & diſcedit, aut cum dedit in ipſam, quæ illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit.

Cap. xv. Qvidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illi caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quicquid supernè terreni erat, aqua: alia torrentes excidere, alia æſtibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille exitu ſimul redituque præcluſo, voluitur: & quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem diuerberat.

Cap. xxi. Etiamnvnc dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde viuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices aliter atque aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſumma receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther mundi ſumma pars claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (vt alia præteream) hic tam prope à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet quam halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipſa maiora terra nutrire niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt vt non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem quod exeat naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus,

niſi

niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpatia aer latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Nunquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quam aer, & tam verſabile & vagatione gaudens?

Cap. XVII. Seqvitvr ergo, vt naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placidè fluit: cùm offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter quam ille poeta,

pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſque aquas explicat. Vbi ſaxa manu vel caſu illata preſſere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura oppoſita ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quę à tergo ſuperuenit & in ſe creſcit, cùm onus ſuum ſuſtinere non poteſt, vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem ſpiritu fit: qui quo valentior agiliorque eſt, citius rapitur, & vehementius ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit, ſcilicet eius partis ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur, ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi modo pars eius aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſidonij, in ipſis Quæſtionum naturalium cauſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur.

Cap. XVIII. Maxima ergo cauſa eſt propter quam terra moueatur, ſpiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſa ſollicitat, compellitque & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tuc

illu

magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremit:

quæ diu pulſata conuellit ac iactat eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus eſt, reſilit; & aut per occulta diuiditur, ipſo terræmotu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcunque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, laxamentum ſibi parat, indomita naturæ potentia liber, vtique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus vero inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premat, ac vinclis & carcere frænet.

Sine dubio poetæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt, poſſe jam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aeris ſtatio eſt. Omnis in fuga ventus eſt. Etiam nunc & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quam ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat: cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, & venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quandiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium tunc parum potens perferentis his quæ ſuo vigore tenebat deficiens concutit, quicquid integer tulerat.

CAP. XIX. METRODORVM Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententię loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quam prẹterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leniter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aëra ſuum; quem ſimul alius ſuperne incidens

deħs percuſſit, agitat, non aliter quàm illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt.

CAP. XX. VENIAMVS nunc ad eos qui omnia iſta quæ retuli in cauſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando vtroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius in quod impingitur. Etiamnum quod modo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in vnum locum congeſta eſt, & capere ſe deſiit, aliquo incumbit, & primo viam pondere aperit, deinde impetu: Nec enim exire niſi per deuexum poteſt, diu incluſa nec in directum cadere moderate aut ſine concuſſione eorum per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iam rapi cœperit, aliquo loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnunquam impellit vndas, & ſi vehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt quàm vt poſſit excludi, & vehementior quàm vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit: cum ſit arduum, de iis quæ coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit & abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aer extrinſecus alio intrante aere, agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terræ velut colūnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit

terra.

pondus impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans ab imo in ſumma vſque perfertur; nullam tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem, quàm ſpiritum.

Cap. XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ ſi ventum detrahas, inertes ſunt. tunc demum impetum ſumunt, cum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere, & inſulas non ante viſas in medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægeo mari enatam, quis dubitat quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (vt Poſidonio placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, cum terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſa Tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, ſed vibrantur. Res minimè in huiuſmodi caſu noxia, ſicut longè pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequitur. Cum diſſimiles ij motus inter ſe ſint, cauſæ eorum diuerſæ ſunt.

Cap. XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere & ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantū pon-

dere

dere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt. ſed cum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eo infirmat illa quæ quotidie attriuit vt deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo repercuſſit, non patitura conſiſtere, ſuccutit. Et ruere omnia viſa repente: vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras hæc erit cauſa. Ad alteram tranſeo.

Cap. xxiii. Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui: per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paulo ante retuli, cauſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat, non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit: Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Calliſthenem. Quoties dictum erit, Omnia Oceano tenus vicit, ipſum quoque tentauit nouis claſſibus & imperium ex angulo Thraciæ vſque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla tranſierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit quàm ſcelus Calliſthenis. Hic Calliſthenes in libris quibus deſcribit quemadmodum Helice Buriſque merſe ſint, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde & cum obſtructus ille trames per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quicquis primas literas Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐνοσίχθονα vocari.

Cap. xxiv. Spiritvm eſſe huius mali cauſam, & ipſe conſentio: de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpi-

ritus: Vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora ac patentiora: & vtrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpaſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quod motus non in ſummo terræ, circave ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Huius indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his: ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moueri, & illic ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat quod nobis, quos externa cauſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſſa conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod cum vehementi motu ad apertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnunquam vrbes & recipit hiatus ille & abſcondit. Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certa maxima ex parte ſuperfuſam. Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu diuulſis, loca disiecta, & campos interiiſſe. Quod iam dicam quemadmodum exiſtimem fieri.

CAP. XXV. CVM ſpiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa intra quæ latet, ſæpius percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitæ ſunt, hæc nonnunquam adeo concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnunquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegmen caui, decidant in illum ſub eruacantem locum, totæque vrbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem

nem montis in duas partes: Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladõ flumen inter Helim & Megalenpolin medius eſt, quẽ terrarũ motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid .n. aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commouerentur & vna multa titubarent. Nũc exiguæ partes laborant, nec vnquã per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbẽ, nõ tranſcẽdit Cãpaniã, Quid dicam, cũ Chalcis tremuit, Thebas ſteti ſſe? Cũ laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe? Illa vaſta cõcuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes Helicen & Burin, citra Ægium cõſtitit. Apparet ergo in tantum ſpatiũ motum protendere, quantũ illa ſub terris vacantis loci inanis pateat.

Cap. xxvi. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Ægyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris Aegyptum annuo incremento ſemper vltra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur: nec quicquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidũ ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque credula natio, dixerunt non moueri, auctore Pindaro. Thucydides ait antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponeſiacũm bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa inquit prodigia quibus denuntiata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aeri

reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli,vrbeſque eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe,Pompeij & Herculaneum ſenſere.Adijce nunc,quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis.Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur, quàm diluitur. Hæ ferè cauſæ redduntur, propter quas tremit terra.

Cap. xxvii. Qvaedam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt:multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe,qui vel terrarum culpa vel pigritia, & æterna nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt; vel corruptus internorum ignium vitio, cùm eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum affert noua genera morborum.Quid,quod aquæ inutiles peſtilenteſque in abdito latent,vt quas nunquam vſus exerceat,nunquam aura liberior verberet? craſſæ itaque & graui caligine ſempiternaque tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis,quique inter illas paludes iacet,cùm emerſit,latè vitium ſuum ſpargit,& haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo auidiora ſunt aperto cœlo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues verò mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cùm afflatum diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus ſi maior exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri extinxit antequàm vt ab homine poſſet trahi,ſurgeret.

Cap. xxviii. Multas autem terras habere mortifera,vel ex hoc intellige, quod tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, vt boni, ita mali ſemina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædã foramina peſtilens exhalatur vapor, quem nõ homini ducere,non feræ tutum eſt. Aues quoque ſi in illum inciderint,

ſint, antequam cœlo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quam per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet quam vt deſpectantia & vltro ſibi illata conficiat. Vbi per ſecula conditus tenebris, ac triſtitia loci creuit in vitium, ipſa ingraueſcit mora: hoc peior, quo ſegnior. Cùm autem exitum nactus eſt, æternum illud vmbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſis: Breuis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilentia deſinit, quam ſpiritum illum grauem exercuit laxitas cœli, ventorumque iactatio.

CAP. XXIX. NAM quod aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt, quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima ferè ingenia in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis expauit; ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert Inde inter bella errauere lymphatici: nec vſquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cùm dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cùm protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arnaque & vrbes
Litore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumque diſſidium, cùm pars naturæ concitata eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, vt

ex toto vis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quę ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt in quibus niſus eſt per anguſta. Quanta res ij terrarum tremores, quamque mira ſpectacula euiderint, ſatis dictum eſt.

CAP. XXX. CVR ergo aliquis ad hoc ſtupet quod æs vnius ſtatuæ ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue, diruptum eſt: cum fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam incluſerit? Illud verò quis neſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumq; componi. Quædam vero parum aptata poſitu ſuo, & à fabris negligentius ſolutiuſq; compoſita, terræmotus ſæpius agitata compegit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium quæ ſolida ſunt, ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum male ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſſa parte maiore oberrabat.

CAP. XXXI. INTER argumenta quibus probatur ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor eſt, quod in vrbes terraſque ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idē poſſunt, nec illis pugna eſt: cum iam viam inuenerint, ſequanturque ea qua prima vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditiſſimo & grauiſſimo viro cognitum: forte enim cum hoc eueniit, lauabatur, vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas quibus ſolū erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari iterumq cōmitti: & aquam modo recipi in cōmiſſuras, pauimento recedente, modo compreſſo bullire & elidi. Eundem audiui narrantem, vidiſſe ſe molles materias, mollius crebriuſque treme-

tremere quam natura duras.

Cap. xxxii. Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert noſtra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Nõ enim aliunde animo venit robur, quàm bonis artibus, quam à contẽplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtoque impetu aggreditur, ſiue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quàm minax veniat, quantumque ſit quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter offenſus. puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti, etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totũ in terras verterit oceanum. Securus aſpiciet fulminantis cœli trucem & horridam faciem: frangatur licet cœlũ, & ignes ſuos in exitium omnium in primis ſuum miſceat, ſecurus aſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: & fortaſſe quo debet cadere deſiliet. Quid ad me quam ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunã ſuperuacua promittentem, leuia minitantem, ſi volumus tranquillè degere, & ipſis diis de felicitate controuerſiam facere, anima in expedito eſt habenda Siue illam inſidiæ, ſiue morbi petent, ſiue hoſtium gladij, ſiue inſularũ cadẽtium fragor, ſiue ipſarũ ruina terrarũ, ſiue vaſta vis ignium, vrbes agroſq. pari clade cõplexa, quũ libet illi, eã accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntem hortari, & cum bonis omnibus emittere? vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quandoque faciendum eſt. Nec rogaueris,

LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS,

In quo agitur de Cometis.

CAPVT I.

NEMO vſque eo tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente conſurgat vtique vbi nouum aliquid è cœlo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus vt nos quotidiana, etiam ſi admiratione digna ſunt tranſeant: contra minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt omnium vultus in cœlo eſt Sol ſpectatorem, niſi cum deficit non habet. Nemo obſeruat lunam niſi laborantem. Tunc vrbes conclamãt tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vana trepidat. Quãtò illa maiora ſunt, quod ſol totidem (vt ita dicam) gradus quot dies habet & annum circuitu ſuo claudit: quod à ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quod ſidera abſcondit: quod terras, cum tanto maior ſit illis nõ vrit ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionib. temperando fouet: quod lunam nunquam implet, niſi aduerſam ſibi nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt magis noua quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum,

de aduentitio quærit: ignarus vtrum debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt prodigium ſit an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de ſtellarum ſiderumque natura: vtrum flamma cōtracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamque nec ſtabili inditam corpori, profectò iam mundus turbine ſuo diſſipaſſet.

CAP. II. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantur & longius exeant, faciem. æquè enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si verò nihil aliud ſunt quàm purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit, & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cœli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, vtrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe quos rerum natura neſcientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruēt, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Noua hæc cœleſtium obſeruatio eſt, & nuper in Græciam inuecta.

CAP. III. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ

cu-

currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina nondum comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea, diligens & ipſe inquiſitor defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Aegyptiis collegit: nullam autem mentionem fecit Cometarum: nō prætermiſſurus ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certè, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati & intorti.

CAP. IV. PRIMVM ergo, ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus ac refellamus. Huic videtur plurimū virium habere ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cùm proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in ſolis incidit radios, natura ventoſa & frigida, contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios ſolis aſſumpſit tonat, fulgurat. Si Martem quoq; conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit aliam materiam habēt fulmina aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio, ſplendores tantum cœli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus quacunque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat quamdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens.

CAP. V. VT à proximis mendaciis incipiam; falſum eſt, faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur; ideóque arbuſta radicitus vellit & quocunque incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, vtique nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars oſtentat. Ita nunquam

nubibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube velocius rapitur, & in orbem vertitur. Super iſta velociter deſinit, & ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec prætervolant vt faces, ſed commorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum grande inſolitumque cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe. Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometen fuiſſe: ceterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore, cum iam minus flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quæ notarentur: nihil tamen magis quam quod, vt ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quod iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo loco intermiſſam aut languidam, in vltimis vero partibus coactam: qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit.

CAP. VI. DVO, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem vndique effundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ætate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti, vndique etiam immoti, humiles fere ſunt, & iiſdem cauſis quibus trabes faceſque conſtantur, & ex intemperie aeris turbidi multa ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aera, plenũ alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſa refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ quoque & alia tempeſtatum genera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine electi. Hoc vnum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori

riori parte in terras deprimuntur, ij de terra in ſuperiora eleuantur.

CAP. VII. ADVERSVS hæc multa dicuntur. Primum ſi ventus in cauſa eſſet, nunquam cometes ſine vento appareret. Nunc autem & quietiſſimo aere apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento inciperet, creſceret vento: eoque eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aeris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſublime non peruenit, Cometæ autem viſuntur ſupra quam ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem; & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerentur, quo ventus hic nititur. Atqui variè concurrunt, alij in ortum, alij in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ, atqui oriuntur.

CAP. VIII. ILLAM nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quicquid humidi aridique terra efflauit, cum in vnum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in Turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quicquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quam diu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & diſiectus, & (vt Salluſtij vtar verbis) verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet, aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, vt puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuſè nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos cauſis tur-

bulentis & incõſtantibus pelli. deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubilum vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt in tantum ſpatium perſeuerare turbinem: qui quo maior eſt, maturius corrumpitur.

Cap. ix. Vtrvmlibet itaque eligat: aut vis leuis tam altè peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atque neceſſe eſt his Cometis diuturnioribus & celſioribus plenior materia ſit. Neque enim diutius apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam aut vſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurimum ventorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cum vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt, nouiſſime vni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cum ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitum ſuccedant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Præterea violentius celeriuſque in terra, circaque eam voluitur: quo celſior eo ſolutior laxiorque eſt; & ob hoc diffunditur. Adice nunc, quod etiam ſi in ſummum pertenderet, vbi ſideribus iter eſt, vtique ab eo motu, qui vniuerſum trahit ſolueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aeris torti.

Cap. x. Praeterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile eſt, quam in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cœlum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et vt des eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo po-

do poteſt: quid de his Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco, alter ille diuinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter nouus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbitas, ceterorumque ſupra lunam meantium motus, irreuocabilis eſt: nec hæſitat vſquam, nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet, turbinem violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſiderum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & in columnæ modo circumagentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt, & diſiectus, miniméque ſimilis in orbem coacto.

Cap. XI. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in vna parte cœli aſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quàm in occaſu, frequentiſſimè tamen circa Septentrionem. Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint, eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti eiuſdem notæ ſunt, Cometæque rectè dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dici aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuiſos Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum aſpici nouam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdã antiquorum hæc placet ratio, cum ex ſtellis errantibus, altera

ſe alteri applicuit, confuſo in vnum duarum lumine, facie longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab vtraque, inflammaturque, & longum ignem efficit.

Cap. xii. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium venit. Et Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea deſpicit. Nec tamen propter hunc curſum, cum alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia cito illas idem curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus cum obſcurari cœperit, liberari. Quanto celerior debet fieri in ſtellis congreſſio, tanto minoribus? A qui Cometæ ſenis menſibus manent: quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conuentu gignerentur. Illę enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Pręterea iſta nobis vicina videntur, cęterum interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſque ad alterā ſtellam ignem mittere, ita vt vtraque iuncta videatur, cū ſint ingenti regione diductæ? Stellarum inquit duarū lumen miſcetur, & prębet vnius ſpeciē. Nępe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horū, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſēper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet morā, ſed extingueretur cito: ſicut coronæ, quæ ſolem lunamve cingunt & intra breuiſſimū ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo mediū inter duas ſtellas ſpatium cōfunderetur,

tetur, æquè cito dilaberetur. Vtique non in tantũ maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus vllus, vltra quem non exeant.

CAP. XIII. ADVERSVS hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, vt tunc demum, cum ad extremam eorum venere viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & maiorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cœli hora ſolidiſſima eſt, in modũ tecti durata & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coaceruatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, nõ tam magni, vt interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinẽ apparent, influxerunt ex illa vltraque mundi iacente materia. Soluere iſta quid aliud eſt quam manum exercere, & in ventum iactare brachia?

CAP. XIV. VELIM tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cœli. Quid fuit quod illo tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manet grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed nõ apparere an cadat,

quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aere ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet, an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantum ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit?

CAP. XV. POST mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſimè autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, nunquam nunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cœli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quod ergo conueniſſe debent erraticæ, vt tam longum cœli tractum occuparent igne continuo?

CAP. XVI. CONTRA argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus vero non religioſiſ-

ſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, qui ingentis rei traxit euentus, cum Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

CAP. XVII. APOLLONIVS Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotũdum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterum non eſt illi palam curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cum in imum curſus ſui venit. Nec eſt quod putemus eundem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit & Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe qui poſt necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis circa vndecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: alijs rubor eſt ſine vlla luce: aliis candor, & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidã minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augéntque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cùm deſcendêre ſunt, maioraque ex loco propiore viſuntur: minora cùm redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longius.

CAP. XVIII. ADVERSVS hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis quod in cæteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui. Deinde quod aduerſus priores, etiam aduerſus hunc dicitur. Si erraret Cometes eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moueretur, intra quod omne ſidus curſus ſuos

colligit. Nunquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per mediem ſidus exire, vt per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem vlteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non eſſe ſidus, ſed leuem ignem ac tumultuarium.

CAP.XIX. ZENON noſter in illa ſententia non congruere iudicat ſtellas, & radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exiſtere imaginem ſtellæ lõgioris. Ergo quidam nullos eſſe cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum aut per coniunctionem cohærentiũ reddi. Quidam aiunt eſſe quidem ſed habere curſus ſuos; & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed nõ quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora diſſipantur.

CAP.XX. IN hac ſententia ſunt plerique noſtrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera, & modo cœlũ ardere, modo

Longos à tergo flammarum albeſcere tractus,

modo faces cum igne vaſto rapi: ipſa enim fulmina, etſi velocitate mira, ſimul & perſtringunt aciem, & relinquũt ignes ſuos, aëris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideo ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alij vero ignes diu manent: nec ante diſcedunt, quam conſumptum eſt omne, quo paſcebantur alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula, columnæ, clypeique flagrantes, aliæque inſigni nouitate flammæ: quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hęc ſtupent omnes & repentinum ignem ex alto efferunt, ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aere & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vaſtum in concauo lumen? Exclamare poſſes, Quid eſt hoc?

medium video diſcedere cælum,

Palanteſque ſtellas.

quæ aliquando non expectata nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius ratio eſt, quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cum laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcu-

ran-

rantur radiis ſolis:quo deficiente quendam Cometen apparuiſſe quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe autem cum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideo aſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt.

Cap. xxi. Placet ergo noſtris, Cometas,ſicut faces, ſicut tubas,trabesque,& alia oſtenta cœli,denſo aere creari. Ideo circa Septentrionem frequentiſſime apparent: quia illic plurimum eſt aeris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes,ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt: tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit, in aera quoque,ſi dextram læuamque premit partem.Nulla enim illi via eſt:ſed quia illum vena pabuli ſui duxit, illo repit, nec vt ſtella procedit, ſed vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim menſibus hic quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim, à Septentrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior:hic, ab eadem parte cœpit, ſed in occidentem tendens, ad meridiem flexit,& ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt.huic rurſus vberior fuit & plenior regio. Hoc itaque deſcendunt,inuitante materia,non itinere. Quod apparet duobus,quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cum hic in dextrum motus ſit,ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt,id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt:ille quo eunt,& hic quo auferuntur.

Cap. xxii. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primum quæcunque aër creat,breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aere aliquid idem diu permanere, cum ipſe aer nunquam idem maneat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat,ſtatum vertitur. Nũc pluuius, nũc ſerenus, nũc inter vtrunque varius: nubeſq; illi familiariſſimæ, in quas

coit & ex quibus ſoluitur, modò congregantur, modò digeruntur, nunquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quam quem natura, ne vnquam excuteretur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aër eſt, quo terris propior: nunquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eo quo trahit materia, cui adhęſit & quam depaſcitur.

Cap. xxiii. Nullis ignibus ordinariis & cœleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum: ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes præteruolant & ſecant aëra. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos; quia partes eius ſunt, & opera Hi autem aliquid agunt, & vadunt. & tenorem ſuum ſeruant, pareſque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, & ex aliqua cauſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modò, nihil diuturnum eſſe quod exarſit aëris vitio. nunc amplius adiicio; Morari ac ſtare nullo modo poteſt Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens & quiſqui aliu eſt ignis aëre expreſſus in fuga eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideo non cito expellitur, ſed emetitur ſpacium ſuum: nec extinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt quare in aliqua parte cœlum peruium non ſit? Quòd ſi iudicas, non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt.

CAP. XXIV. VIDE ne hoc magis deceat magnitudinem mundi vt in multa itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas quæ noctem decore vario diſtingnunt,quæ aera minimè vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe,quibus exercere ſe liceat,ceteras ſtare,fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo nō quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoram. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur: omnes fatebuntur. quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quam vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quendam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe querat.

CAP. XXV. QVID ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legib. certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentib. interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex qua Græcia *ſtellis numeros & nomina fecit*. Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantum facie nouerunt cœlum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cœlo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æqua portione diuidimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quoque ſtellarum quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco curioſos non eſſe cogunt, qui matutini veſpertinique ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectū ferātur, quare agātur retro, modo cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomē impoſuere cedēti) ante paucos annos didicimus

Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſupprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare cœleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſeruat.

CAP. XXVI. QVID eſt ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumque ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eāt, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti qualeſque ſint. Contenti ſimus inuentis aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt. Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterum fulgor extenditur. Quēadmodum ſol radios ſuos longè lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini, ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

CAP. XXVII. QVARE? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum, ſoli lumen accipiat, cum accipiat à ſole. Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit, cum à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciē, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quāuis ſimilia non ſint, ita nihil prohibet Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem cuius cetera, etiam ſi faciem illis nō habēt ſimilē. Quid porro mundus ipſe, ſi conſideres illum, nonne ex diuerſis cōpoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat? in aquario aſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem condicio-

dicionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breuiſſimum tempus aries extollitur, libra tardiſſime emergit: & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cum illud exiguo tempore aſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quã contraria, inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quam ſimillima ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non ad vnam naturã formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora aliis facit; alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxitã turba, vt ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus voluit & his magnitudinem operis ſui colore quorum formoſior facies eſt, quam vt fortuitam putes, ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum coniecta & arctata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem.

CAP. XXVIII. ARISTOTELES ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe quod futura denuntiat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ,

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.

aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:

ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorem friguſque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, qui ſtella naſcentibus triſte lætumve conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus, ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo quæ in proxi-

mum dare ſigna traxiſſe,ſed habere repoſita, & compreſſa legibus mundi. Facit is Cometes,qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaia Macedoniaque: vrbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas inquit, illorum argumentum eſt:grauiores eſſe, multum in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus: fere enim compelluntur in cardines.

CAP. XXIX. VTRVMQVE falſum eſt. De priore dicam prius. Quare quæ tardius feruntur, grauia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſimè efficit, grauis eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quod ſuper ceteras eſt. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, ſed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere etiam ſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt ire eos tardius. Nam intra ſextum menſem dimidiam cœli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hoc proximus à Septentrione motus ſui initium fecit, & per occidentem in Meridiana peruenit, erigenſque ſuum curſum oblituit. Alter ille Cladianus à Septentrione primum viſus, non deſiit in rectum aſſiduè celſior ferri, donec exceſſit. Hæc aut alios mouere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, dij ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec ſine ſpe.

CAP. XXX. EGREGIE Ariſtoteles ait, nunquam nos verecundiores eſſe debere, quam cum de dijs agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de ſideribus, de ſtellis, de deorum natura diſputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ tam altè iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometem non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum

eſt,

eſt, an æquè omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cœli regio idonea in qua creentur: an quacũque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cætera, quæ vniuerſa tolluntur, cum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto mouet. Quam multa præter hos per ſecretum eunt, nunquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit deditque circa ſe, maiorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.

Cap. xxxi. Mvlta præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſiue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore ſeceſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus. Et miramur, ſi quos igniculos parum nouimus, cùm maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognouimus ſæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cum memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur. Eleuſis ſeruat quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos non credimus, in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcuè nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex aliquibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet. Quãdo ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt, Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam cõtumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus leuitate & politura cor-

porum. Muliebres mundicias anteceſſimus, colores meretricios matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum? non ambulamus ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam in quo morbum ſuum exerceat, legit.

Cap. XXXII. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuius interuenit dies quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidioſe turbæ ſchola, præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum partium multi diſcipuli ſunt, multíque doctores. Priuatim vrbe tota ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoréſque contendunt, vter det latus illis. Deinde ſub perſona cum diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeā: philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, obliterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerēt, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

L. ANNÆI SENECÆ

CLAVDII CÆSARIS

APOCOLOCYNTOSIS.

QVID actum ſit in cœlo ante diem tertium eidus Octobris Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ. anno nouo, initio ſæculi feliciſſimi, volo memoriæ tradere. Nihil offenſæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera ſi quis quæſierit vnde ſciam: primum, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum ex quo ſuum diem obiit ille, qui verum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vnquam ab hiſtorico iuratores exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo, qui Druſillam euntē in cœlum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cœlo agantur. Appiæ viæ curator eſt: qua ſcis & diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit: coram pluribus nunquam verbum faciet. Nam poſteaquam in ſenatu iurauit ſe Druſillam vidiſſe cœlum aſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit, verbis conceptis affirmauit, ſe non indicaturum etiam ſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcunque audiui, certa claraque affero: ita illum ſaluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore via contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni:
Iamque ſuum victrix augebat Cynthia regnum,
Et deformis hiens gratos carpebat honores.

Diuitis autumni, viſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus vindemitor vuas.

Puto magis inteligi, ſi dixero, menſis erat October, dies tertius eidus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere, facilius inter philoſophos, quam inter horologia conueniet. Tamen inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſticè acquieſcunt oneri poetæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, vt etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, vnam de tribus Parcis educit, & ait: Quid fœmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris? nunquam meritum, vt tamdiu cruciaretur. Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum poſtquam princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant, horam eius nemo nouit. Nemo enim illum vnquam natum putauit. Fac quod faciendum eſt.

Dede neci: melior vacua ſine regnet in aulá.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, ciuitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui vltra glacialem Boream incolunt Barbari, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capſulam & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter Babæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo, nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo ſe tot millia hominum ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circunfuſa, ſubitum ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

Has

Hæc ait:& turpi conuoluens ſtamina fuſci,
Abrupit ſtolidæ regalia tempora vitæ.
At Lacheſis redimita comas,ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque coronans,
Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit,
Felici moderanda manu:quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum:mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcendunt ſecula filo.
Nec modus eſt illis,felicia vellera ducunt.
Et gaudent implere manus,ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus,nulloque labore
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni,vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt,cantuque iuuat,gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra mouet,nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu,fallitque laborem.
Dumque nimis citharam fraternaque carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus humanaque fata,
Laudatum tranſcendit opus:Ne demite Parcæ:
Phœbus ait,vincat mortalis tempora vitæ.
Ille mihi ſimilis vultu,ſimiliſque decore,
Nec cantu,nec voce minor:felicia laſſis
Sæcula præſtabit,legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra:
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem,ſol aſpicit orbem
Lucidus,& primos à carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt,talem iam Roma Neronem
Aſpiciet,flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus,& affuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis,quæ & ipſa homini formoſiſſimo faueret, fecit, & plena orditur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem iubent omnes χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidem animam ebulliit, & eo deſiit viuere videri. Expirauit autem dum comœdos audit, vt ſcias me non ſine cauſa eos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita eſt , cum maiorem ſonitum emiſiſſet illa parte, qua facilius loque-

batur: Væ me, puto, concacaui me. Quid autem fecerit, neſcio: omnia certè concacauit, nec poſt boletum opiparè medicamentis conditum, plus cibi ſumpſit. Quæ poſtea in terris ſunt acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optime: nec periculum eſt ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſit. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cœlo quæ acta ſint, audite: fides penes auctorem erit. Nuntiatur Ioui, veniſſe quendam bonæ ſtaturæ, bene canum, neſcio quid illum minari: aſſiduè enim caput mouere, pedem dextrum trahere, quæſiſſe ſe, cuius nationis eſſet? reſpondiſſe illum neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſa: non intelligere ſe linguam eius: nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules, primo aſpectu ſanè perturbatus eſt, vt qui etiam non omnia monſtra domuerit: vt vidit noui generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putauit ſibi tertiumdecimum laborem veniſſe. Diligentius autem intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait, τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις; Vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtoriis ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem ſequens verſus verior, æque Homericus:

—ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi homini minime vafro, niſi fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo relicto, ſola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipſo tot annos vixi: Lugduni natus eſt: Munatij municipem audis: quod tibi narro, ad ſextumdecimum lapidem à Vienna natus eſt, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego reddo tibi Lugduni natum, vbi L. Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quam vllus mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia inter Xanthum

& Ro-

& Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & ad hoc vnum ſatis firmæ quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi. Putares omnes illius eſſe libertos: adeo illũ nemo curabat. Tũ Hercules: Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Ex quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait

Exprome properè, ſede qua genitus cluas,
Hæc claua reges ſæpe mactauit feros.
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Hoc ne peremptus ſtipite ad terram occidas.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Ediſſere, equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Heſperio mari,
Vidi duobus imminens fluuiis iugum,
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo videt:
Ararque dubitans quo ſuos curſu agat,
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet μωρῦ πληγὴν Claudius vt vidit virum valentem; oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe: illic non habere ſe idem gratiæ: gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit, hæc viſus eſt dicere: Ego te, fortiſſime deorum Hercules ſperaui mihi affuturum apud alios: & ſi quis à me notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebã totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantũ illic miſeriarũ pertulerim, quum cauſidicos audirem, & diem & noctẽ, in quos ſi incidiſſes, valde fortis licet tibi videaris, maluiſſes cloacas Augiæ purgare: multo plus ego ſtercoris exhauſi. Sed quoniam volo, non mirũ, quod impetũ in curiam feciſti: nihil tibi clauſi eſt. Modo dic nobis qualem deum iſtum fieri velis Ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe: ὅτι αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, ὅτι ἄλλοις παρέχει. Stoicus?

quomodo poteſt rotundus eſſe (vt ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in eo Stoici dei: iam video, nec cor, nec caput habet. Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſam toto anno celebrauit, non tuliſſet. Illum deum apage, qui quantum quidem in illo fuit, damnatum inceſti L. Syllanum, generum ſuum occidit: Oropenque ſororem ſuam, feſtiuiſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare, inquit, quæro tantum ſororem ſuam ſtultè ſtudere, Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: etiam cæli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parum eſt quod templum in Britannia habet, quod nunc barbari colunt, & vt deum orant. ἀλλάρω φιλάτου χυῖν. Tandem Ioui venit in mentem, priuatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit, P.C. interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis. Volo ſeruetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcunque eſt, quid de nobis exiſtimabit? Illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Ianus pater: is deſignatus erat in Kalend. Iulias poſtmeridianus Coſ. homo quantumuis vafer, qui ſemper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſertè, quod in foro viuat, dixit, quæ notarius perſequi non potuit: & ideo non refero: ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri: iam fama minimum fecit, & iam peſſimum quemque illum affectare. Itaque ne videat in perſonam, non in rem ſententiam dicere, cenſeo ne quis poſt hunc diem, deus fiat ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν. aut ex his quos ait ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S.C. deus factus, pictuſue erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter autoratos nouos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter Vicæpotæ filius, & ipſe deſignatus Coſſ. numinulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere ciuitatulas ſolebat. Ad huncce bellè acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba cenſet: Cum diuus Claudius diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minus diuam Auguſtam auiam ſuam, quam ipſe

deam

deam eſſe iuſſit, longeque omnes mortales ſapientia ante cellat, ſitque è Rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo

——— *Poſsit feruentia rapa vorare:*

cenſeo vt D. Claudius ex hac die deus fiat, ita vti ante eũ quis optimo iure factus ſit. Eamque rem ad μεταμορφώσεις Ouidij adiiciendam. Variæ erant ſententiæ, & videbatur Claudius ſententia vna vincere. Hercules enim, qui videret ferrum ſuum in igne eſſe, modo huc, modo illuc curſabat & aiebat: Noli mihi inuidere: mea res agitur: deinde ſi quid volueris, inuicem faciam: Manus manum lauat. Tum diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ loco dicendæ, ſumma facundia diſſeruit. P. C. vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum verbum me feciſſe: ſemper meum negotium ago. Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem, quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperi: ideo ciuilia bella compeſcui: ideo legibus vrbem fundaui, operibus ornaui Et quid dicam, P. C. non inuenio: omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendum eſt itaque à me ad Meſſalæ Coruini diſertiſſimi viri illam ſententiam: Periit ius imperij hic P.C. qui vobis non poſſe videtur muſcam excitare, tam facile homines occidebat quam canis exta edit. Sed quid ego de tot acribus viris dicam? Non vacat deplorare publicas clades, intuenti domeſtica mala, Itaque illa omittam, hæc referam. Nam τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἐν νόσοι. Πυργοπολυνίκης iſte, quem videtis, per tot annos ſub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, vt duas amitas ſuas, proneptes meas, occideret, alteram fame, alteram ferro: vnum abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter, an in cauſa mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi diue Claudi, quare quenquam ex his quos quaſque occidiſti, antequam de cauſa cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet in cælo? non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem

ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.

& iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam: nunquid occidit: Tu Meſſalinam, cuius æque auunculus maior eram, quam tuus, occidiſti, Neſcio, inquis? Dij tibi maleſaciant: adeo iſtud turpius eſt, quod neſcis, quam quod occidi-

ſti. Iſte C. Cæſarem non deſiit mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum: hic generum. Caius Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vna domo Craſſum Magnum, Scriboniam, Baſſioniam, Aſſarionem, nobiles tamen, Craſſum verò tam fatuum, vt etiam regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portentum in numerum deorum ſe recipi cupiat. Principes pietate & iuſtitia dij fiunt. Scilicet hic pius & iuſtus, quoniam Dryidarum immanem religionem aduexit: noſtram prorſus extirpauit, vt Romæ nuptiarum ſacra eſſent: quibus ipſe, cùm ſibi Agrippina nuberet, xxx Senatoribus, innumeris Eq. R. mactatis, principium dedit. Hunc nunc deũ facere vultis? Videte corpus eius, diis iratis natum. Ad ſummam, tria verba citò dicat, & ſeruum me ducat. Hũc Deũ quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos credet. Summa rei P. C. ſi honeſtè inter vos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, vindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atque ita ex tabella recitauit. Quandoquidem diuus Claudius occidit conſocerum ſuum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ, ex Petina L. Syllanum Octauiæ ex Meſſalina, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi quàm ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſalinam vxorem ſuam, & cæteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſeuerè animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vacationem dari, eúmque quamprimum exportari, & cælo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos illuc, vnde negant redire quenquam. Dum deſcendunt per viam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concurſus hominum, num Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa cura plenum, vt ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omniſque generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares: P. Rom. ambulabat tanquam liber. Matho & pauci cauſidici plorabant, ſed planè ex animo. Iureconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui cum maximè reuiuiſcerent.

rent. Ex his vnus cùm vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non ſemper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe. Ingenti enim μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur anapæſtis.

Fundite fletus,
Edite planctus,
Fingite luctus.
Reſonet triſti
Clamore forum:
Cecidit pulchro
Cordatus homo,
Quo non alius
Fuit in toto Fortior orbe.
Ille citato
Vincere curſu
Poterat celeres
Ille rebelles
Fundere Parthos,
Leuibuſque ſequi
Perſida telu,
Certaque manu
Tendere neruum:
Qui præcipites
Vulnere paruo
Figeret hoſtes.
Pictaque Medi
Terga fugacis
Ille Britannos
Vltra noti
Litora ponti,
Et cæruleos
Cute Brigantas
Dare Romuleis.
Colla cathenis
Iuſſit, & ipſum
Noua Romanæ
Iura ſecuris
Tremere Oceanum,
Deflere virum,
Quo non alius
Potuit citius
Diſcere cauſas,
Vna tantum
Parte audita,
Sæpe & neutra.
Quis nunc iudex
Toto lites
Audiet anno?
Tibi iam cedet
Sede relicta,
Qui dat populo
Iura ſilenti,
Cretæa tenens
Oppida centum?
Cædite mœſtis
Pectora palmis.
O cauſidici
Venale genus.
Voſque poetæ
Lugete noui:
Voſque inprimis
Qui concuſſo
Magna paraſtis
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Iniicit illi manum Talthybius deorum nuntius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere per campum Martium: & inter Tiberim & viam re-

ctam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam compendiaria via. Narciſſus libertus,dominus domini,ad patronum excipiendum, & venienti nitidus,vt erat à balineo occurrit,& ait: Quid Dij ad homines? Celerius præcedito, inquit Mercurius, & venire nos nuncia: Ille autem patrono plura blandiri volebat. quem Mercurius iterum feſtinare iuſſit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliua ſunt, facile deſcenditur. Itaque quamuis podagricus eſſet,momento temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, vt ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouens, villoſque horrendos excutiens, puſillum ſuperturbatur, vt illum vidit canem nigrum (nam album canem in deliciis habere conſueuerat) villoſum ſane: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce. Claudius Cæſar venit. Ecce ex templo cum plauſu producent cantantes: εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Hic erat C.Silius Conſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex Trallus,M. Heluius Trogus, Corio tectus. Valens, Fuſidius,Eq.Rom. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac cantantium turba Mneſtor Pantomimus, quem Claudius decoris cauſa minorem fecerat. Necnon ad Meſſalinam cito rumor percrebuit, Claudium veniſſe. Conuolarunt primum omnium, liberti, Myron, Amphironas, Ampæus, Pheronas, Poſides, haſta pura inſignis, Felix cum Pallante fratre, Harpocras, Polybius: quos Claudius omnes quæſtoriis prætoriiſque muneribus, necubi imperitus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Iuſtus Catonius, & Rufus Pompeij F. Deinde amici, Saturnius Luſcius, & Pedo Pompeius, & Lupus, & celer Aſinius, conſulares. Nouiſſime fratris filia, ſororis filia, generi, ſoceri, ſocrus, omnes plane conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cum vidiſſet Claudius, exclamat: πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo Pompeius: Quid dicis homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit quam tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic ſellas oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de ſicariis lata eſt, quærebat; poſtulat: poſtulat, nomen eius recipit, edit ſubſcriptionem: Occiſos Senatores xxx. Equites Rom. cccxv, at-

que plures, cæteros C C C X X I. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos vndecunque circumfert, veſtigat aliquem patronum qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus conuictor eius, homo Claudiana lingua diſertus, & poſtulat aduocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit patronus velle reſpondere. Æacus, homo iuſtiſſimus, vetat. Altera tantum parte audita condemnat: & ait, Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vnquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, quàm nouum. De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, ſi minus dij latura feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur: non vnquam Siſyphum onere releuari: aliquando Ixionis miſeri rotam ſufflaminandam. Non placuit ex veteranis miſſionem dari, ne vel Claudius vnquam ſimile ſperaret. Placuit nouam pœnam excogitari debere: inſtituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cúmque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſempérque petenti,
Decepere fidem: refugit digitóſque per ipſos
Fallax aſsiduo dilabitur alea furto.
Sic cùm iam ſummi tanguntur culmina montis.
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit ſubito C. Cæſar, & petere illum in ſeruitutem cœpit: producit teſtes: qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cæſari: illum Aeacus donat. Is Menandro liberto ſuo tradidit, vt à cognitionibus ei eſſet.

FINIS.

INDEX IN L. ANNÆI SENECÆ RHETORIS SVASORIAS, CONTROVERSIAS, Declamationumq; excerpta.

Abdicans patruus 41
Abronus Silo Latronis au ditor 13
Accuſatio & defenſio permiſta 162
Actij Poſtumi color 171
Addeus rhetor: ex Aſianis non proiecti nominis 188
Addei dictum elegans 197
Adoptio fortunę remediū eſt 95
Adulterū cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit 63 184
Adulterum in matre liceat & filio vendicare ibid.
Aduocatus & patronus 208
Ædificiorum luxuria notata 93
Ægris nihil magis prodeſt, quā ab eo curari à quo volunt 292
Ælij Tuberonis paupertas virtus fuit 92
Æmilianus Græcus rhetor 253
Æquitatis quæſtio 158
Æquitatis tractatio 123
Æruginoſa manus 58
Æſchines ex bonis declamatoribus 87
Agamemnon de Iphigenia immolanda deliberat 14
Age Lege 337
Agon, de victimis dici ſolitum 112
Agrippa Vipſanius 118
Agrotas Maſſilienſis incultus declamator 129
Albucius Silus 225.226. Sentētiæ eius 46.60 83.115.121.137.147. 153.156.161. 166. 172. 177. 184. 191.198
AlexanderMagnus deliberat an Babyloniā intret 17. monetur ne vltra Oceanum bellum moueat 1. ab vrbanitate Calliſthenis præceptoris lancea ſe vindicauit 3
Ampliatur à iudicibus in pœnā 60
Ancillarum labor 133
Animus immortalis 28
Antonius 3.4
Apaturius 5
Apollodorus 56
Apollonii Græci fatua quæſtio 157
Arellij Fuſci ſententiæ 44.103 32.135 14.17.19.22.33
Arellij Fuſci patris ſententiæ 53. 60.61.66.68.73.77.83.91.106. 108. 209.233.240
Argentarij dictū 68. 69. ſententia deridetur à Ceſtio 69 ſentētiæ 45.57 64.69.102.115.121. 144.195.199.214.226.233
Ariſtides 95
Armare nauem 141
Artemon declamator 75.82.103

103.113.230 245.5
Aſinius Pollio Cæſaris commẽdationem apud Paſſienum parui facit 252
Attalus Stoicus Philoſophus ſubtiliſſimus Seiano circumſcriptus 11
Athenæ eloquentiæ inclitæ 9
Auguſti elegans dictum de L. Vinicio 125
Aurati currus 227

B

Barba demiſſa 226
Barba ſcurra, & eius dicterium in Gorgonium 82
Baſſus Iulius res ſordidas conſectari ſolitus 230
Belli ciuilis optima defenſio obiuio 236
Beneficium non eſt ſcelere abſtinere 169
Blandus rhetor, eques Romanus Romæ docuit 89
Brachium extra togam exerere olim nefas 301

C

Cacozeliæ genus 196. fœdum genus 189
Callimachus 184
Calliſthenes ab Alexandro occiſus ob intempeſtiuos ſales 3
Caluus Orator 86
Canere claſſicum, ſymphoniam 193
Canicij 31
Canem ad oſtium allegare 1·3
in Capitolio cata colitur 91
Carminis licentia tres aurati currus contempti 227
Carthago 86
Caſſij Seueri ſententiæ 156.194
Catenatus 191
Cato ſui homicida 312. furti cõſcius 334. coloni ſui filiam duxi vxorem 317. venenum vendidit 30
Cauere proditionem 172
Cellæ ſerui & cubiculum dominæ 166
Cellæ meretricum titulus inſcriptus 51
Ceſonini dictũ de iis qui honores ambitiosè petunt 275.276
Cenſorium ſupercilium 224
Cenſorius adulter 132
Cenſu virtutes & honores diſtinguuntur 95
Ceſtius pater 127
Ceſtij ſimius Argentarius.
Charybdis maris naufragium 6
Cicero duabus ſellis ſedere ſolet 156
Ciceronis interfector Popilius 149
Ciceronis ἐπιτάφιον è Liuio 26
Cœtus quid & quando 283
Color in narratione oſtendendus, in argumentis exequẽdus 290
Competitori liceat in competitorem dicere 303
Conchylium ex omni rupe trahitur 272
Controuerſia quando facienda 122
Controuerſiæ ſunt, in quibus factum defendi non poteſt, excuſari poteſt 194 & 328
Cornelia lex 284
Craſſus Romanorũ ditiſſimus, apud Parthos ſepulchro eget 92
Cretenſium magiſtratui barba capilluſque ſummittitur 207
Crœſus regum opulentiſſimus, ad tormenta ductus eſt 92
Crux ſerui venenum ægro domino negantis 283
Cyclops 5
Cynægirus 184

D

Damnum qui ſciens dederit, red let quadruplum, qui inſciens ſimplum 300
Damni illati ſit actio 281
Declamandi exercitatio Melæ commendata 89
Declamare 39

Declamatores caldi vocati 16
Decollare 289
Demoſthenes Ciptoy 11
Deorum crimina in templis picta ſunt 340. adulteria 250
Deos miſeri magis quàm beati colunt 320
Deſinere ſcirē non minor virtus quàm ſcire edicere 213
Deſperatione vltima animus in furorem impellitur 214
Deſpoliare 195
Didria 207
Diligenti ſtultitia nihil inamabilius 164
Diligentia, maximū etiam mediocris ingenij ſubſidiū 274
Diuiſionem non exigit coniecturalis controuerſia 154
Diuinatio ſæpe fortuita 109
Diuite nouitio nihil inſolentius 98
Diuitum vitium grauiſſimum.
Diuites vxores ſeruitutem exigunt.
Diuitiis carere tunc tormentū eſt cum illas ſenſeris 73
Dolor per lacrymas effluit 277
Dolori ſilentium imperari non poteſt 283

E

Echo ſententiæ genus recuperatur 177
Eloquentia nulli tota contigit 275
ab Eloquentia facilis in omnes artes decurſus 89. eloquentiæ regula incerta 217
Emancaſſe 246
Emunire animum 151
Euctemon leuis, ſed dulcis declamator 51
Euctemonis ſententiæ 164.197. 336
Exempla tam vitandarū quàm ſequendarum rerum ponenda ſunt 117
Exercitatio quæ vtilis 183
Exoleti 244
Expoſitum qui agnouerit ſolutis alimentis recipiat 197
Exul pater fundo prohibitus 304
Exulem tecto & cibo iuuare nō liceat ibid.

F

Fabianus Maximus primus vomicū morbum foro Romano intulit 117. Sententia nobilis 116
Fabricius Pyrrhi aurum recuſat 298
Facies decentior in qua aliquis næuus 105
Famoſum carmen 301
Felicitas illa magna, quæ arbitrio ſuo conſtitit 4
Felicitas ſuperba nunquam in ſolido ſtetit 8
Fœminarum fides in maritos 102.111
Feriarum hilaritate triſtitia diſcutitur 40
Feſcennini 168
Feſtis diebus licet prætorio prętexta toga vti 83
Filius ob non interfectam adulterā matrē abdicatur 64.261
Filium ex ancilla tollere liceat 305
Flaminius inter cœnam reum puniens 189.328
Fletus humanarū neceſſitatum verecunda execratio eſt 125
Fortis nolens ad patrem fortem redire 323
Fortis ſine manibus 64 261
Fortis vir non cedens forti patri 230
Fortiter qui ter fecerit, militia vacet 82
Fortunæ ludus 296. varietas 44
Forum harena, ſchola ludus 276
Fratres pancratiaſtæ.
Fratres hoſtilis haſta non diuidit in auctione 198
Futurorum ſcientia 17

G

Gabij Sabini excerpta 147
Gaia Numiſia ex vncia patris heres 212
Gallionis ſententiæ 171.230 198
Garru iras muliebris 198
Gemini & fratres 155
Gemini varij bellum dictū 145
Gener diuitis inimici 297
Gener qualis deligendus 165. 166
Genialis lectus in funebrem mutatus 308
Glyconis ſententiæ 213. 252
Græcorum quæſtio Romanis auribus inſoluta 84
Græcorū improba quæſtio 79
Grammaticorum calumnia ab omnibus ingeniis ſubmouenda 11

H

Haſta in auctione non diuidit fratres 198
Hæres ex vncia 212
Hæres inſtitutus 96
Hiſpanæ conſuetudinis mos, ita viuere, vtcunque res fert 40
Homicida inſepultus abiiciatur 312
Homicida ſui. ibid.

I.

Imitator nunquam fit par auctori 37
Imperator crucifixus 172
Imperator in bello ſummā poteſtatem habeat 302
Ingenium magnum non eſt vitale 50
Ingenij laſſitudo occultior quā corporis 40
Ingrati ſit actio 184
Inimicitiæ mortales eſſe debēt 298
Innocentia magnum in periculis præſidium 141
Inſpoliatus 225
Inuidia nihil periculoſius 171
Iudex tabellam de reo latam tenere nequit 180.30
Iudex in foro cenſu legitur 95
Iura naturæ etiam apud piratas ſacra ſunt 143

L

Labor continuatus firmiores facit 84
Lacrymæ pignora nolentium 325
Latina lingua non minus facultatis, licentiæ minus quàm Græca habet 246
Legis omnia verba in cōtrouerſiam vocanda 56
Legis ſcriptum anguſtum, interpretatio diffuſa eſt 240

Leges.

Cæcus de publico mille denarios accipiat 277
Competitor, vide in C.
Cum filio viceenario pater patrimonium diuidat 278
De vi ſit actio 332
De moribus ſit actio 313
Dementiæ ſit actio 336
Expoſitum quid, vide in E.
Exulem tecto ibid.
Fur concione prohibeatur 340
Homicida inſepultus. Vide in H.
Imperator in bello Vide in I.
Imprudentis cædis damnatus quinquennium exulet 289. 304
Impudicus concione prohibeatur 301
Inceſta de ſaxo deiiciatur 59
Iniuriarum ſit actio 225.254. 340.
Liberi parentes alant aut vinciantur 258.261
Liceat adulterium. vide Adulterium.
Magiſtratus de confeſſo ſumat ſupplicium 319
Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat 305
Nocte portas aperire in bello non

non liceat 302
Pacta conuenta legibus facta rata ſint 197
Proditionis ſit actio 172
Per vim metumque geſta irrita ſunto ibid.& 329
Qui cœtum & concurſum fecerit capitale ſit 282
Qui falſum teſtimonium dixerit, vinciatur apud eum in quem dixerit 279
Qui patrem pulſauerit manus ei præcidantur 201.330
Qui ſciens damnum dederit. vide Damnum
Qui rer fortiter. vide Fortiter.
Qui vim in Iudicio fecerit capitale puniatur 307
Rapta raptoris, aut mortem aut indotatas nuptias optet 63.280
Raptor niſi ſuum & raptæ patrē intra triceſimum diem exorauerit pereat 268
Reipublicæ læſæ ſit actio 239.247.337
Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit 51.259
Seruatus contra ſeruatorem ne quam habeat actionem 279
Venefica torqueatur donec cōſcios indicet 213 333
Vir fortis quod præmiū volet, optet: plures iudicio contendant 230.331
Liberi patris trophæa 2
Libros comburere res noua & inſueta 22
Licent quædam, quæ tempore & loco mutato nōn licent 194
Luxuriæ deſcriptio 93
Luxurioſus à ſodalibus excæcatus 277

M

Mœcenas 17
Magiſterium matronarum in libidine 58
Maieſtatem an lædat quicquid in magiſtratu peccatum 192
Maieſtatem quid lædat 193
Maleficij inſcripti ſit actio 296
Matrimonia, gaudia dominorum an onera 91
Matronæ pudicæ,ornatus & inceſſus 131
Medicus priuignus 291
Medici vt vim morbi cognoſcāt viſcera reſcindunt 251
Medicina multi laboris & vigiliarum 292
Memoria animi pars maximè delicata & fragilis 36
Mentiri,ſolemne amantibus 102
Minerua Antonio deſponſa 4
Morbi graues temerariis remediis curantur 292
Morum humanorum varietas 142
Mortis multæ viæ 140
Mortem ſemper timere, crudelius eſt quàm mori 281
Muliebris pudicitiæ fundamentum 133
Muliebrium vitiorum fundamentum auaritia ibid.

N

Narbonenſis Colonia 164
Neceſſitas infelicitatis humanæ patrocinium 223.lex temporis 291
Nobilium origo ab humilibus 72.73

O

Obſcœnitas verborum & ſenſuum vitanda declamatori 59.260
Oceanus rerum extremum 1
Oceani deſcriptio ibid.
Officium non eſt beneficiū 122
in Officiis verſari 287
Opera honeſta voluntas inchoat,occaſio perficit 294
Oſſa patris inter nuptias ne referantur 298
Oſſifragus 239

P

Pacatus rhetor Oſchum ſchemate ſalutat 223
Pædagogus 293
Pallium & toga 202

Pares rationes tacere 189
Parricida æquis ſententiis abſolutus 178
Paſſienus vir eloquentiſſimus & primus ſui temporis orator 123
Pater filio manus præcidere iubet 376
Patris & aui differentia 210
Patriciorum nobilitas vt propagata 94
Peſtifera pondere ſubſiduntin noxia ſuſpenduntur 307
Philoſophari 170
Pontifex max. caſtigat ſacerdotem redimentem aliquam è lupanari 55
Populus Rom. nec veneno neque proditione hoſtem vinci voluit 294
Porcius Latro, aiebat ſe ſcribere in animo 47
Potentia omnis nimia ſaluberrimè breuitate conſtringitur 178
Præmium eſſe definit cui neceſſitas iungitur. 84
Præſidia magna non ſunt conſumenda 86
Prætor iter flexit à conſpectu exulis 149
Pudicæ ſæpius ſunt, quibus mala facies, non quia animus, ſed quia corruptor deeſt 97
Pudicitiæ fructus 133

Q.

Quæſtio & tractatio 47
Quæſtio eſt quæ argumentis impleri poteſt 71
Quæſtio & perſona & re 210
Quæſtio improba in cauſa vereeunda non eſt tractanda 157
Quæſtio vocalis 127
Quæſtiones multæ Græcis ſurreptæ 327
Quæſtiones quædam inter res iudicatas referendæ 109
Quæſtionum numerus minuendus 174
Quinquennis teſtis in procuratorem 160
Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet 63. 280
Raptam continens pater 28
Raptor duarum 261
Raptore conuicto optio mutanda 177
Res tuas tibi habe 4
Rhetores alij ab Oratoribus 144
Rhetorici quæſtiones à Græcis dictas ſurripiunt 327
Rhetorices præceptores olim liberti 89
Rogandi genus eſt, rogare non poſſe 240
Romanæ gentis origo ibid.
Romanus populus, ſolum Ciceronis ingenium par ſuo imperio habuit 39
Romulus 149
Rufus Vibius antiquo genere dixit 196
Rugas ſcindere 78

S

Sabinæ plures ſunt 69.261
Sabinus in ſuis periculis ac miſeriis iocatur 207.208. vrbanitatis exempla ibid.
Sabini Aſidij rhetoris ſcurrile dictum 11
Sacerdos integer ſit 289. non niſi per Veſtam iurat 310
Sacerdos proſtituta 51
Sacerdoti nocet mater inceſta 52
Sacerdotium proſtitutæ liberis non datur 52
Saluſtij orationes in honorem hiſtoriarum leguntur 275.
Sententia vincens Thucydideam breuitatem 188
Scaurus Mamercus, diſertiſſimus & venuſtiſſimus nullius ſtultitiam impunitam tranſire paſſus eſt 64
Scaurorum familia in quo extincta

tincta
Schemata non decoris, ſed ſubſidij cauſa inuenta 43
Schola quaſi ludus eſt, forum harena 276
Scholæ obſoleta & ex quotidiano vſu repetita verba refugiunt 287
Scholaſticorum motbus 164
Scholaſticis audiendi negligentia exprobrata 160
Scipio Æmilianus 86
Scipio victus, victoris vocem emiſit 21
Scobs in conuiuio ſparſa 156
Sellis duabus ſedere 156
Semigrare 160
Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur 83
Senecæ patris memoria excellens 36. & bonæ fidei 37
Sententia abſolutoria 308
Sententiarum alienarum ſurreptio arguitur 252
Senum amor 105
Sepultura omnibus natura data 312
Seruij regis humile nomen 72
Seruus extra conuiuium abductus verberatur 190
de Seruo ſupplicium non vbique, neque à quouis ſumitur 192
Simulatio luxuriæ ſignificanda, an profitenda 127
in Somnis laborare 276
Sordes ponere 154
Sordidatus pater 151
Sordidatus adoleſcens 225
Sordidata veſtis ibid.
Sororiæ nuptiæ 165
Spes vltimum ſolatium 297
Subſellia excedere 159
Subtilitatis oſtium nimis ſe oſtendere 42
Supplicij deſcriptio 192
Supplicia de ſtudiis ſumi res
noua & inſueta 241
T
Tabellæ auctoris 172
Tabellæ emptionis ibid.
Tabulæ teſtamenti 199
Tabulis patibus abſolutio datur 278
Talentum 24. ſeſtertia habet 252
Talionis lex 243
Taxatione defungi 205
Templa, piratis, lenonibus, gladiatoribus clauſa 52.53. proſtitutis præcluſa ibid.
Thucydidis conſuetudo 27. præcipua virtus breuitas 188
Thuſcus hiſtoricus fatuus 14
T. Liuius candidiſſimus magnorum ingeniorum æſtimator 28. vituperat ſententiam Salluſtij è Thucydide tranſlatam 188. de Oratoribus 196
Tractatio aut locus 187
Tractationis malæ ſit actio 298
Triarius compoſitione verborũ beile cadentium ſcholaſticos delectabat 160
Tribunal non licet conuiuiali veſte conſcendere 163
ex Tribunis potentior eſt qui intercedit 99
Tricolum 117
Triumphalis ſenex 285
Troianus rex 176
Tubci deforme 239
Turdus inter infames 207
Tyrannicida à piratis dimiſſus 75
Tyrannicida & adulter tyranni 293
Tyrannicidæ præmium detur ibid.
Tyrannicidium fortuitum vel coactum non honoratur 294
Tyrannus poſt abolitionem candidatus 303
V
Vacationem mihi peto 82

Verba legitima 192
Veneficij ſit actio 306.308
Venenum datum filio furenti 282
Venenum habere ſcelus quantum 284
Verſus virginis Veſtalis 310
Veſtali faſces ſubmittuntur, cōſules & prætores via cedunt ibid.
Vicarium dare 324
Victor armis ſepulchri 291
Vinicius vir exactiſſimi ingenij, ineptias nec dicere nec ferre poterat 163
Virgilium ingenij felicitas in oratione ſoluta reliquit 274
Virginem ſtupratæ pietatis innocentia eſt 54
Virginum concubitum quidam refugiunt 169
Virtus loquax eſt 231
Virtutes cenſu oſtenduntur 95
Vis iniurioſa & ſalutatis 210
Vis vbi ſit ibid.
Vim in iudicio qui fecerit capite puniatur 307
Viciationis lex 179
Vitiator ibid.
Vitium nullum ſine amatore 71
Vitia nemo quæ odit imitatur 127
Vitia non ſunt imitando caſtiganda ibid. Sua quidem intelligunt & amant 217
ad Vmbilicum vſque librum reuoluere 30
ex Vncia hæres 211
Volturij 253
Voluntas inchoat omnia honeſta opera, occaſio perficit 204
Vomicus morbus 117
Vox aliqua non tanquam ſententia repetenda 177
Vrbanitas in regibus extimeſcēda 3
Vxor à tyranno pro marito torta 118
Vxor beata inſolens malum 73
Vxor cuiuſdam à peregrino mercatore heres conſtituta 171
In Vxore ducenda quid ſpectandum 73

X

Xerxes antiquior Demoſthene Ciptoy 11
Xerxe minante ſe rediturum niſi trophæa tollerentur, an tollant, Athenienſes deliberant 19

Z

Zeno declamator 51
Zeuxis 253

Finis Indicis in Suaſorias & Controuerſias.

INDEX IN L. ANNÆI SE-
necæ Philoſophi opera.

A

ACHILLES Homericus 523
non Aequirete tolerabilius quàm amittere. 529
Actio non eſt ſine contemplatione 515
ad Actionem nati homines 514
Actiones noſtras quales eſſe oportet 395
Admoneri bonus gaudet. 458
Aduerſa cur bonis eueniunt 378
Aduerſa 623
Aduerſa probant animum & artem 602
Aduerſis gaudent viri magni 385. & iis explorantur ibi.
Adulter quis 548
Ægritudo in ſapientem non cadit 486
Æmilianus Scipio 592
Æqui aliorum iudices qui ſiamus 425
Ætas in qua cœpit 566
Ætas humana tẽpori collata 640
Æthiopes Macrobij 447
Æqualitas fati omnium 580
Affectus facile eſt quũ oriuntur deprehendere 440
Affectus non ſunt in poteſtate 641. non ſunt decipiendi, ſed deponendi 642
Affectus feri diſciplina domantur 416
Affectus qui ? 409. quomodo incipiant & creſcant 410. vincantur ibid.
Affectus quidam pro armis 403
Agricola 611
Agri fertiles 540
Agricolæ 488
Aiax 432
Alexander 409
Alexander 422
Alexãder Clitum trãsfõdit 445
Alexander crudelis aduerſus Lyſimachum 481
Alexandriæ bibliotheca 531
Ambitio 638
Amiſſa maximè placent 611
in Amicis legendis quæ danda opera 528
Amicitia interdici & bonos viros 398
Amicitia mutanda 430
Amicitia fidelis 528
Amor ciuium 479
in Animaduerſione quæ obſeruanda 406
Animalia iraſcentia 391. carent humanis affectibus. 393
Animaliũ mutorũ deſideria 603
Animi affectus cui ſimiles 521
Animi motus qui ſaniſſimi 430
Animus ſublimis qualis 437. quomodo erit quietus ibid. affectus minimis offenditur 440 quotidie ad rationem reddendam vocandus 441. fortis ad quæ paratus venit 442. corpori imperat 465 humanus contumax 485. ſuáſne voluptates habeat 492
Animi humani quam mutabiles cogitationes 518. 519
Animus natura agilis ad motus 522. 523
Animis danda remiſſio 539. 540
Animus ſapientis ſolidus 544
Animorum imbecillitas 554
Animus aduerſis probatur 602
Animi cito demiſſi 620
Animus contemplator mundi 631. anguſtus quis 632. inexplebilis 636. ſincerus, liber, diis cognatus ibid. virtute induratus 638. humilis ibid.
Animum dolentem à ſolicitudine quæ auertant 644
Antenor Patauij conditor 630
Antigonus 449
Apes regem colunt 478
Apicius 497

Apicius,& eius exitus 635
Arbor quæ folida 387
Ardua mens humana vincit 416
virtutis via 542
Areus philoſophus 601
Ariſtides ad ſupplicium Athenis ductus 638
Ariſtoteles itam vetat exſecrari 434
Arius in filium clemens 475
Aſperá eſſe pro iis quibus accidunt 381. 384
Aſſiduitas 386
Athenæ ſub tyrannis 526
Athenodorus 527
Athletæ 417
Athletæ 380
Altilius Regulus 637
Auaritia 408
Aues viſcum plumis illinũt 445
Auguſtus 562
Auguſtus cœnans apud Vedium Pollionem 460
Auguſti de T. Atij filio iudiciũ 475
Auguſtus libetos amiſſos vt tulerit 609
Auguſti Cinnæ ignoſcentis clementia 470. eius cum Nerone comparatio 471
Aures faciles criminantibus, vitium 422

B

ad Beatá vitam via facilis 417
Beata vita, quæ 490. 491
Beatam vitam conſequi non facile 489. quomodo quærenda ibid.
Beatè viuere omnes volunt 489
Beatum ſe quiſque poteſt facere 627
Beatus homo quis 568. 569
Bibulus filiorum duorum cædem vt tulerit 609
Bion 538
Bionis dictum 529
Bona quæ 586. vera quæ 546
Bonus vir laboret 386. 379
Boni viri cur duriora patiantur aliis 387. 389
Bonum non in ſpeciem, ſed ſolidum quærendum 491
Breuitatis vitæ cauſæ 561
M. Bruti dictum 631. 633

C

Cæcitas 387
Cæſar 429
Cæſaris Auguſti patientia 450
Cæſar Iouem ad pugnam vocat 407
C. Cæſaris cœna 634
Cæſar, Caligula 446. 594
C. Cæſaris moderatio 412
pro Cæſare Nerone preces 593. 594
Calamitas virtutis occaſio 385
Calamitates ſub iugum mit. 384
Cambyſes 443. 448
Canius Iulius 537
Caſus humani 910. 615
Cato ſapientis exemplar 148
Cato 381. 384
Cato 543. cum quibus cõgreſſus ibid.
Cato à Lentulo pingui ſaliua inſputus 459
Cato animum vino laxabat 540. 541
Cato percuſſus 428
Certum nihil niſi quod præteriit 622
Chæreas tribunus militum 557
Cicero ſemiliberum ſe dicit 563
Cibi pretioſi 634
Cinna 470
Ciuis boni opera nunquam inutilis 525
Claudius Caudex 571
Clementia quid ſit 485
Clementia principi quàm ſeriò cogitanda 463
Clementia peſſimũ quemque an ſuſtineat 464. 465. nec ſit vulgaris, nec abſciſſa ibid.
Clementia maximè Reges decet 477. 478
Clemẽtia plus efficit quàm crudelitas 481
Clementiæ & miſericordiæ collatio 686
Clœlia virgo 620

Cn. Piſo iracundus 405
Codices 571
Cœleſtium natura 629
Cælius orator 439
Cœlo libero fruuntur defuncti 487
Comitiali vitio correpti 440
Commendatio 484
Commune, quod grauiſſimum 579. 580
Conari alta generoſum 438
Coneurſatio circumcidenda 515
Conditio omnis verſabilis 534
Contumelias vt ſapiens accipiat 551. 553
Conſuetudo 518 420 in naturam perducit 380
mullimentum calamitatum 532
quis Contemnatur 638
Contemplationi rerum nati ſumus 514. 520
Contemplatio non eſt ſine actione 516
Contemptus vnde 551
Contēptu an nihil grauius 638
Contumelia quid 551. quo affectu mouetur ib. à muliere, aut aliis 553
Contumeliæ voluptas eripienda 556
Cōtumeliam ex quib. multi capiant 554. 555
Contumelia affici 550. ſapiens non afficitur ib.
Conuerſatio longa 515. cum hominibus non tollenda 524. 525 ſapientis 540
Cōuictus quanū poſſit 438. vulgatis viuādus eſt iracūdis 458
Cordi mors 619
Cornelia Graechorū mater 610
Corneliæ funera 641
Corporis exigua deſideria 633
Corpus exiguo tegitur 635
Corporum cura 419
Coruinus Meſſana 571
Cremutius Cordus 597
Crudeles quæ à tergo ſequantur 482
Crudelitas ferina eſt 481
Crudelitatis proprium 474
Crudelitas nō ira ſed feritas 429 clementiæ oppoſita 485. crudeles qui ibid. ſuā quemque decipit 589
Crœſus 535
Crudelitatē quā multa vleiſcātur 482. 483. quale eius regn. ib.
Cuius poteſt accidere, quod tui quam poteſt 604
Cupiditas 635. 638
Curioſitas vitanda 440
Curioſum ingenium 512
Curius dentatus 527
Cyrus flumini iratus 448
D
DArij crudelitas 445
Defunctis nullus ſenſus 586 aut aliquis Ibid. non perdunt bona 587. conditio melior ibid.
Dei patrius animus 380
Demetrij vox 382
Democriti præceptum de tranquillitate 437
Demetrius 382
Demetrius Cynicus 502
Demochares Athenienſ. legatus 449
Democritus diuitias proiecit 389
Democritus 538
Democriti præceptum 536
Deſideria ex vitio inexplebilia 636
Deſiderium lugentium 614
Dies homini fugit 565
Dij hominibus placabiles & æqui 468
Dignitas mutabilis 584
Dilatio 566
Diodorus Epicureus 502
Diogenes 529
Diogenes ab adoleſcente conſputus 459
Diſciplina domat affectus 436
Diſplicentia ſui vnde oriatur 521. 522
Diſplicere ſibi vitiū animi 522
Duces magni rebus afflictis 585
Diuinitati non nocetur 545
Diuitiæ incertæ 546

Diuitias non eſſe bonum 506. cur ibid.
Dolendi cauſæ nũquam deſunt 582. quædam modeſtia. 601
Dolor de mortuis inutilis. 582 quomodo inhibendus. vide Luctus.
Dolituruſ ne ſit ſapiens. 596
Dolore apud miſeros nihil potentius 625
Dolorem dies conſumit. 603
Doloris vulnus idẽ omnib. 529
Donare non eſt res facilis. 506, 385
Dux lectiſſimos mittens. 385

E

EBrietas 541
Educatio liberorũ ſatis magnus fructus 607
Educatio puerorum 421.422
Elementorum in corpora & mores vis 420
Elephanti 415
Elephantorum colla iugo ſubmiſſa 427
Epicurus 555
Epicuri præcepta de voluptate 498
Equi nobiles 481
Erixo eques Romanus 475
Error humanus 489
Erroribus humanis ſapiens non iraſcitur 411.412
Examẽ ſui neceſſarium 453. 452
Exempla quæ proponenda. 448
Euander 630
Exercitus 491
Exilium quid, quæ comitentur 628

F

FAbianus philoſophus 567
Fabius cunctator 399
Fabricius 382
Fabulæ poëtarum vnde 629
Fames in exercitu Cãbyſis. 448
Fata nos ducunt 338
Fata inexorabilia 581
Felicem ſemper eſſe velle. 383
Felicitas falſorum bonorum inſtar crudæ 389. eneruata fugienda 302
Feræ manſueſcunt 427.428. conuicta manſueſcunt. 49
Feſti dies cur inſtituti. 540
Fidus Cornelius 556
Filij mortem magno animo ferentis vxor 588
Finis non idem vniuerſis ibid.
Flores aruo internaſcentes 495
Fluctuatio mentis humanæ 588. 589
Formicæ 429
Formidini eſſe non eſt magnum 415
Fortis vir 539 540
Fortuna etiã regiprouidẽtia 378
quæ Fortuita dat, vt poſſidenda 607
Fortuita pares ſibi quærit. 382 quibus grauis 627. expoſtulatio 580. 581
Fortuna magna, magna ſeruitus 584
Fortuna nõ eſt cuique pro moribus 611
Fortunæ catenæ varij generis 53
Fortunæ nihil ſacrum aut intactum 593
Fratres morte ſeparati 587.588 592
Fratres Senecæ 642
Friuolis turbamur & inanib. 454
Futurum omne incertum 620

G

GAudere pptiũ virtutis. 410
Gaudia trepida 588
Gentes mutarunt ſedem 429
Germani 386.399. 417
Gladiator 399. 555. 382
Gnydes fluuius 448
Graij Maſſiliam incolunt 630
Gubernator nauis 601

H

HAnnibalis vox fera 411
Harpagus 444
Haſtilia detorta vt corrigantur 395
Heraclitus 414
Heraclitus 538
Homo quid 598
Homine nullum moroſius animal 477

Homi-

Hominem eſſe natum 414
Hominibus moderatè imperandum 467. 477
Hominum delectus ſapiẽti habendus 527.425
Humana omnia breuia 617

I

IGnis clarior 620
Ignominia ſapiens non mouetur
Ignorantia facit iracundos 427
Imagines 591
Immortale nihil faciunt mortales 579
Imperandi nō vnum genus 476
Imperia penes quos 418
Impetus non eſt ſine aſſenſu mentis 408.410
Imprudentia par in omnib. patrocinium 412
Incendium ſub vno tecto,& vaſtum 482
Incommoda quædam eſſe pro his quibus accidunt 379. 380
Incõmodis leuiorib. ſanata grauiora 529
Infantes iraſcentes 393
Infelix quis 382
Ingenia tecta, immerſa plerũque 618
Ingenia natura fortia 417
Ingratus 587
Iniuria ad ſapientem non peruenit 543. 548
Iniuriæ diſſimulandæ 428. 429
Iniuriæ pœna maxima 452
Iniuriæ naturæ repugnant 555
Iniuriam ſuſtinere an graue 451 ſapientem accipere nō poſſe 543. 544. an nemo tenet ib. facere aliud quã accipere 549
Iniurias iniuriis repenſare an dulce 441
Iniqua quę homines iudicẽt 426
Innocentia,res difficilis 544
Inquiſitio ſecretorum 536
Inſpicere ſe ſapiens debet 527
Ioci in contumeliam 555
ad locos mens reuocanda 540
Ira qualis affectus 398. breuis inſania 378
Ira qualè telum 428
Iræ definitio 393. an iræ feræ careant ibid.
Ira ab iracundia quo diſtet 394
Ira nunquàm bona 400
Ira non eſt affectus, ſed impetus 409
Ira non eſt magnitudo 406. muliebre vitium ibid.
Irarum differentiæ 395
Ira non decet regem 467
Iræ cũ cæteris vitiis cõparatio, Iræ effecta 436
Ira non habet ſolidũ robur 404
Ira, an calcar virtutis 434. Iræ rabies & apparatus 435. ab Ira nemo tutus 436. quomodo ſanetur ibid.
Ira an vtilis 415
Ira nullam tranſit ætatem, nullũ hominum genus 433
Ira perturbat artem 417. an habeat aliquid generoſi ibid.
Ira ob alienum peccatum 411
Ira aliena quomodo leuienda 459.460
Ira ſit-ne vtilis & aſſumenda 394.395.396.397
Ira ſit-ne ſecũdũ naturã 394. 395
Iræ & rationis collatio 404.405
Iræ infantium 393
Iræ vires dies ſubtrahit 453
Iræ initia cauenda 454
Ira multis modis circumſcribẽda 441
Iram quæ moueant 408. præceptis fugatur ibid.
Iræ remedium 425. 426
Iræ effecta 459.460. Ira tẽperãda cognitione mortalitatis 461
Iræ effecta 446
Iræ effectus damnáque 392. 393
Ira quomodo metuitur 415. an poſſit tolli ex animo 416
Iram in res effundere 424. aduerſus Iram remedia 419
Ira quomodo animis excidatur 432
Ira ſupprimenda 441. pernicioſa ſeruientibus 442.444
Ira quã multis nocuerit 427.453

Iracũdia q̃d habet mali 406. 407
Iracundia nunquã admittenda, aliquando ſimulanda 417
Iracundiæ cauſa 421. quæ illam alant ibi.
Iracũdis qui cõuictores eligendi 438. 439. quæ ſtudia ibid.
Iracundos quæ faciant 427
Iraſcetũr-ne bonus malis 401
Iraſcendum-ne latroni & ſimilibus 402
Iraſci infirmi animi 400
Iraſci-ne ſapiẽs debeat turpiter factis 412. 413
Irati deformitas ſpeculũ inſpexiſſe profuit iratis 431
Iratus & vir bonus eſſe nemo poteſt 416
Iſocrates 528
Iucundè viuere niſi honeſtè nemo poteſt 469
Iudicãdum priùs quàm iraſcendum 454
Iudices æqui rerum vt ſimus futuri 452
Iulius Cæſar ab amicis cõfoſſus 454

L

Laberiani verſus 415
Labor quibuſdam voluptati eſt 523
Lacedæmoniorum liberi 386
Laqueos feræ aſtringunt 445
à Laſſo rixa 439
Leges naſcentium 613
Leuitas vitiũ quieti inimicũ 536
Liberorum educatio 607
Liber quare dictus 541
Libertas quid ſit 558
Libertas Deo parere 500. 501
ad Libertatem iter 501. 502
Libido cur homini data 638
Libri innumerabiles onerãt 531
Liuia vt filij mortem tulerit 599 600.
Liuius Druſus à puero ſeditioſus 563
Locupletes pauperibus ſæpe ſimiles 637
Luctus quare inhibẽdus 583. 584
Lugentium deſiderium 614
Lunæ nocturna ſucceſſio 613
Luxuria quo prolapſa 668. 669
Lyſimachus 443

M

Magnitudo quæ ſtabilis 65
Mala bonis cur accidãt 378
Mala nõ eſſe 381. eſſe pro iis quibus accidunt ibid.
Mala ſua non ſentire 580
Mali bonique eodem modo iactantur 611
Mali aliquid bonis fieri cur Deus permittat 389
Mali inter malos viuimus 452
Malis ingentib. obuiam itur 482
Malis alienis torqueri 538
Malis an iraſcatur bonus 401
Malis ſeruantur quibus indulgetur 385
Malorum vltimum 527
Malorum reuocatio conſolationem adfert 615
Malorum potentia quî contemnatur 386
Marcellus Mitylenis exulans 632. 633
Marcellus 599
Marciæ commendatio 567
M. Marius à Sylla crudeliter habitus 446
Mater Senecæ 639. eius commendatio 640
Matrum cura in liberos 380
Matura in primo 620
Maturitas iudicium exitij 621
Mecænas 383
Medicorum ratio in morbis curandis 395
Medicus phrenetico non iraſcitur 552
Medicus filiam regis ſcalpello curans 459
Menenius Agrippa, ære collato funeratus 637
Mens humana mobilis. 629. eius origo ibi. 630. & humana vincit ardua quæq. 410. mota 550
Mentib. quibuſdam voluptati eſt labor 523. humana cogitationum infirmitas 521. 522
Metus alienus à ſuo nõ vacat 415

Motus

Motus varij in homine 409
Miles à Piſone cædi iuſſus 405
quis militet 524
Minæ nimiæ 476. 477
Mindrydes Sybarita 423
ad minima cõciari inſanũ ibid.
Miſeria fortes viros probat 388
Miſer qui nunquã fuit miſer 384
Miſer qui 385
Miſericordia quid ſit 486. 487
an cadat in ſapientem ibid.
Moderatio laudabilis 421. 422
Monentes quem ordinẽ ſeruent 599
Morbi animi qualẽ medicinam petant 477
Morbi initium 528
Morbus ſuus cuique cognoſcendus 440
Mores à conuerſantibus ſumuntur 438
Mori diſcendum tota vita 564
Mori bene 533
Mors 566
Mors nulli citò venit 618. ad mortem infantia fert ibid.
mors dolorum ſolutio 615. nec bonum nec malum ibid. optimum inuentum naturæ ibid.
Mors quibus optanda 618
Mors naſcenti determinata 605
quàm varia ibid. portus eſt 587. homini quàm facilis 390
atque non timenda ibi.
Mortem inuocare non eſt ſignũ longæ vitæ 574
Morti deſtinatur qui editur ad vitam 588
Mortis bona 616. 617
Mortales longam ſendi materiam præbent 582
Mortalitatis obliuio, vitæ breuitatis cauſa 562. obliuio 604
cogitatione ira tẽperãda 460.
obliuio voluntaria 588
Mutius Scæuola 382
Muliebria ingenia 610
Multa agens 536
Mundi totius futurus interitus 623
Mundi ortus à quo 631
Mundi interitus 379
Mundi pars ſuperior 417
Mundum & eius ordinem rege prouidentia 378
Mutatio loci nõ grauis 628. 629
aduerſus mutationem locorũ remedium 631

N

Narrata non citò credenda 426
Naſcentis conditio qualis 613
non Naſci, feliciſſimum 619
Naſci impunè nulli contigit 610
Natura bona conditione nòs genuit 626
Natura nihil operoſum, quod neceſſarium 635
Natura reluctãs 528. Natura ſua cuique conſideranda ibid.
Natura ad quid nos genuerit 514
515
Natura debitum exigit 588
ſecundum Naturam viuere, beatè eſt viuere 495
Naturam mutare difficile 420
de Natura querelæ 559
Naturæ aſſentiri, ſapientia 491
Naturæ nemo iraſcitur 414
Naturæ ſatis, parum 635. 634
Naturale nõ decreſcit mora 603
Nauigium aquam trahens 414
Negotia hominum 538
Negotia expedita 438
Neronis vox, vellem neſcire literas 483. dementia eius 484
Neronis laus 462. 463
Nocens fieri quis vt poſſit 548
Nomentanus 497
Noſcere 606

O

Occupatorum animi 568
Occupatus quis 569
Octauia, vt filij mortem tulerit 599
Odiſſe quem laudes turpe 454
Odium generis humani trãquillitati infeſtum 538
Onera ferentes maiora 517
Opes philoſophus quomodo habeat 505
Optimum hominis eripi non

poteſt 631
Opti mi quique cur calamitatib. affciantur 385
Otioſi qui 569. 570
Otioſi qui ſapientiæ vacant 572
Otium difficulter à ſe homines impetrant 578
Otium miſcere labori optimum 525 526

P

PArentes erga liberos 475
Patricij æ cum lege ceperunt 481
Parſimonia 530
Paſtor pro filio ſupplex 429
Pater patriæ princeps 475
Pati 445
Patientia inſtrumentum ad regni tutelam 449
Patientia in certaminibus vincentes 550
Patria carere 628. quàm multi carent ibid.
Patria viro forti quæ 633
Patrimonia maxima ærumnarum materia 529. anguſtanda 530
Patrum in liberos cura 380
Paulus filij mortẽ vt tulerit 608
Pauperes diti. ſimiles 529 530
Paupertas exulis 635
in Paupertate nihil mali prodeſt. 634
Pauperum maior pars 637. pauperibus multi ſimiles ibid.
Peccantes ... corrigendi 421
Peccantium multitudo tollit iram ſapientis 414
Pecora verbere domantur 552
Pecunia ... ad animum 636
... optimus 529
Peregrinatio ... vagæ 523
Pertinacia infeſta tranquillitati 536. 537
Peſti ẽtia prom ſede inuadit 436
Phalaris 485
Philippus 410
Philoſophi non præſtent quæ loquuntur 523. 523. 524
Philoſophis quid obiectum 592
Philoſophos carpentes quod diuitias habuerint 511
Piſiſtratus 441
Plato ſeruum percuſſurus ibid.
Platoni quid obiectum 502
Platonis dictum 406
Pœna ad futurum refertur 418
Poetarum ineptiæ de Ioue 510
Pompeius 626
Pompeius homines primus belluis obiecit 571
Pompeij conditio 534
Pollio Aſinius 541
Polybius de morte fratris lugẽs 581. & deinceps ſcripta 589
Populi ſedem mutarunt 629
Præceptores pueris eligendi 421
Prexaſpes & filius eius 443
Priamus 429
Princeps talis ciuibus eſſe debet quales ſibi deos velit 468
Principem ſua potentia vti vt oportet 479
Principis maximum ornamentum 438
Principis officium 474
Prodeſſe ſapienti an aliquis poſſit 549
Prouiſa ante, languidius incurrunt 604
Publij verſus 604
Puer Romæ, ſtatura viri 620
Pueri vt educandi 420
Pueris ſimiles quàm multi 552
Puerorum facta 551. 552. regimẽ difficile 420
Punientem non decet iraſci 428
Punitio cur fiat 406
Punire principes quibus de cauſis ſoleát 479. quomodo principes ipſos punire debeat ibid
Pyrrhus vetabat iraſci 417
Pythagoras 439

R

RAtio à natura indita 403
cum ira collatio 404
Ratio quandiu potens 396
Regere qui non poſſunt 418
Reges protegendi populis quæ cura 465. & vnde ibid.
Regis

Regis animum quiſq. habet 427
Regimen puerorum difficile 420. 421
Regnum quoduis mutabile 534
Regulus 383
Regum voces 468
Regum iniuria latè patet 478
Remedia aduerſus iram 419
Remiſſio animis danda 540
Reſpublicæ duæ 513
Reipub. qui magis proſint 524
à Republica ſapiens non recedit 525
ad Rempub. ſapiens an acceſſurus 516. 517
Rhinocolura loci nomen,& vnde 447
Rixa & colluctatio vitanda 557
Romani imperij auctor 630
Romanus vbi habitat ibid.
Romuli caſa 642
Rutilia mater Cottæ 641
Rutilius 382

S

SAnguine humano gaudentes 420
Sapientem iniuriam accipere non poſſe 542. 543. an nemo tentet 545
Sapiens iraſcitur ne 412. 413
Sapiēs nihil perdere poteſt 546
Sapiens an miſereatur 488. an det veniam ibi.
Sapiens nunquam fortunę cedit 533.534. pericula quæuis prævidet 534. 535
Sapiens quis 469
Sapiens non eget 502
Sapiens nemo naſcitur 414
Sapiēs in fecūdis & aduerſis 627
Sapiens à nullo cōtemnitur 551
Sapiēs an nūquam doliturus 596
Sapiens proximus diis,non accipit iniuriam 549. ira caret 550 551
Sapiens quomodo diuitias poſſideat 504
Sapiens an viuat aliter quàm loquatur 501.502
Sapiens colaphis percuſſus quid facturus 554
ſe inſpiciat 527
Sapientis in afflicta Repub.officium 526
Sapientis animus aduerſus omnes 552. 553
Sapientis animus in morte prominet 620
an Sapiēs reperiatur aliquis 548
Sapientis in animo cicatrix 403
Sapienti nihil cōtra opinionem accidit 536
Sapienti ſæcula omnia ſeruiunt 574
Sapientię noceri non poteſt ibidem
Sapientiæ ſtudioſus differt ab adepto ſapientiam 507
Sapientiæ vires 544
Scipio Africanus 592
Scipio ad numeros mouit corpus 540
Sciplones 399
Scipionis filiæ dotem vnde acceperunt 637
Scelerata ante effectum 548
Sceleribus omnia plena 413
Scientia inutilis 571
Scythæ 417
Secundæ res 627
Seneca Stoicus 512
Senectus non vna 617
Senectus in aula 429
Senſus natura ſunt patientes 457
Septem miracula 579
Serpentium venena 404
Seruitus noxia 492
Seruis moderatè imperādū 477
Sextius animum interrogāte ſolitus 457
Sidera 629
Simplicitas 540
Simultas,niſi par nō pugnat 429
Societas quomodo ſalua 428
Socrates 383. 638
Socrates Athenas conſilio iuuat 526. ab iiſdem occiditur ibid.
Socrates colapho percuſſus 441
Socrates cum pueris luſit 540
Socrates è carcere clamans 510
Socratis patientia 557
Sol 612

Solitudo & frequentia miſcenda 540. nullum Solum alienũ homini 631
Somnus 540
Sororis matris Senecæ commẽdatio 644
Spectaculum diis dignum 380
Speculum inſpexiſſe iratis profuit 431
Stilpon philoſophus 546
inter Stoicos & cæteros ſapientes quid interſit 542
Stoicorum doctrina 512
Stoicorum præcepta qualia 543
Stoicorum ſecta 486
Stoicorũ ſentẽtia de ſapiẽte 512
Studia literarum 642
Studia literarum remedium aduerſus luctum 584 585
Studia quid iuuent 524
Studiorum modus habendus 431
Studioſo virtutis quid faciendum 525
Stultus 531
Summum bonum 514
Summum bonum hominis 493 494. 495
Supplicia multa principi turpia 482
Suſpiciones tollendæ ex animo 423
Sylla 383
L. Sylla filij mortẽ vt tulerit 608
L. Syllæ crudelitas 446
L. Sylla 473

T

TÆdium ſui vnde 523. remedium ibi.
Tela tormentis expreſſa 397
Teleſphorus Rhodius 445
Tempeſtate agitatus 565
Tempora miſera & breuia 589
Temporis multum perdimus 559
Tempus nemo æſtimat 566. celeriter viendum 567
Terrentia, trepidant 415
Timagines hiſtoriarum ſcriptor 450
Timor tẽperatus & aſſiduus 73
Theodorus philoſophus 37
Timeri malum eſt 473
Tranquillè vt viuatur quid agadum 536
Tranquilli maris tremor 521
Tranquillitas animi quomodo paranda ibid.
Triſtitia comes iracundiæ 411
Triſtitia 487
Triſtitia nihil proficimus 580
Turannius 578
Turba miſerorum, quale ſolatij genus 608
Tyrannicida quidam ab Hippia tortus 422
Tyrannus à rege quo diſtet 466 467

V

VAletudine graui explicitũ 521
Varro 631
Vatinius ſcurra 556
Vedius Pollio 477
Veneni reus quis 548
Venia quid 487. an ſapiens det veniam 488
Venter non patitur rationẽ 577
Veritatem dies aperit 422
Veſtalium virginum mos 512
Veterani faucij 626
Veterum temperantia 634. 635
Vetuſtas nihil nõ demolitur 574
Vetuſtas quæ conſumat 595
Vetuſtas omnia abducet 623
Vindicta iniuriarum 480
Vir bonus an iraſcatur 400
Vir bonus & fortis 494. 495
Viri boni cur mala patiãtur 387 388
Virtus 408
in Virtute felicitas 500. 501
Virtus nunquam latet 514. vtilitatẽ ex longinquo fundit 526
Virtus quibus illuſtretur 511
Virtus libera, inuiolabilis 540
Virtus non eſt voluptatis ancilla 499. poſſitne cum illa confundi ibid.
Virtutum tenera principia 518
Virtus quid 494
Virtus an ob voluptatem quærenda 494. 495
Virtus certiſſima 399
Virtus animata eſſe debet 411

Virtutis documentum 386
Virtus auida periculi 384. 388
Virtus non adiuuanda vitio 397 398
Virtutes quomodo ſint decori magnis vitiis 465
Virtutes aliæ in procliui, aliæ cliuum ſubeant 508
Virtutes plano adeuntur 416
Virtutibus & vitiis humanis feræ prohibitæ 391
Vita infeſta variis caſibus 610
Vita miſera & breuis 575
Vita tota flebilis 605
Vita cui longiſſima 564
Vita breuis, licet ſupra mille annos exeat ib.
Vita breuis 559. ſatis longa 560
Vita eſt aduentitia inſtar ſcenæ 605
Vita humana fallax 619
Vita omnis ſeruitium 532
Vita omnis ſupplicium 586
Vitam qui debet, perdidit 480
Vitæ actus vagi multa impedimenta 417
Vitę breuitatis cauſa 591
Vitę genus quodlibet ferendum 531
Vitæ iactura maxima 566
Vitæ iter 567
Vitæ tria genera 516
Vitæ tria tempora 567
Vitia quomodo incendantur 575
Vitia in homine 518
Vitia corporis & animi tranſiliunt in contractos 138
Vitia homines ſubinde mutant 512
Vitia vitiis nō componenda 452
Vitia vndique circunſtant 560
Vitia inſidunt, niſi opprimantur 598
Vitia nō recipiēda in vſum 400
Vitia ſerpunt 528
Vitia vulgi vt ferenda 538
Vitiis variis variæ medicinæ 403
Vitiis omnia plena 412. 413
Vitium maximum 455
Viuere diu cupiūt homines 568. 569
Viuere ſcire difficilis ſcientia 564. 565
Viuere volenti quæ conſideranda 614
Vlcera quædam, tactu gaudent 523
Vltio doloris confeſſio 408
Vltio quid præſtet 479. quomodo princeps vti debet ib.
Vniuerſi ortus à quo 631
Volēſus 411
Voluptas acceſſio virtutis 495 496
Voluptas à virtute an ſeparetur 493. quid ibid.
voluptas Epicuri 498
Voluptates corpus & animum corrumpunt 423
Voluptas cum virtute poſſitne confundi 499
Voluptatibus obſeſſi, mali 497
Voluptates ſapientum 469
Voluptates ſectantes quibus ſimiles 498
Vulgus veritatis peſſimus interpres 637. vulgus qui dicantur ibid.
Vulnerum ſanitas 595

X

Xerxes Perſarum rex lacrymans 371
Xerxis ira 445

Z

Zenonis dictum 403
Zenonis dictum 537

INDEX IN NATVR. Quæſt. lib. 7. & Mortem Claudij.

A

ACie oculorum nihil fallacius 655
Adulatores 723. & adulatio ibid.
Aegyptus fertilitatē debet Nilo 240. nūquā ne tremuerit 771
Aër 672. nuſquam diuiſus 675 ſpiſſior æthere ib. non ſui vbique ſimilis ib. mūdi pars 672. terræ continuus ib. vnde conſtituatur ib.
Aërem non eſſe ex corpuſculis diſtantibus 673
Aër mauens & fluens 652. nunquam immobilis 739. nūquam ſine igne 704
inter Aëra & ventum quid interſit 742
Aeris partes 675. ima parte mutabilis ib. tranquillitas præcedit terræ motum 762
Aethiopia feruentiſſima 730
Alexandri crimen æternum 769
Alpheus fluuius 760
Amnes ſubterranei 759. vide Flumina duo in Bœotia 713
Anaximenes de terræ motu 761
Animalia in ſpecub. innata 708
Animus diuinam originē habet 648. 649. melior pars hominis ib.
Animus contra calamitates fortis 700
Animus vt firmandus aduerſus terræ motū & alios caſus 775
Aqua validiſſimū elementū 706
Aqua fit ne cauſa terræ motus 757. 758
Aqua Nilotica fœcundas fœminas facit 714. in Lycia conceptum cuſtodit ibid.
Aquæ cur quædam caleant & ferueant 712. cur quędā mortiferæ ibid.
per Aquam videntes 662
Aquarum vnitas 674
de Aquis 701. aquarum diuiſio ibid. vnde tantum aquarum ad fluminum curſus 702
Aquarum ſub terra naſcentium cauſæ 703. 704
Aquis cur ſapor varius 710
Aquarum venæ ſub terra 709
Aquilo 749
Arcus nocte non fit 653. eius varietas vnde 654. quomodo fiat ibid. quid ſit ib.
Arcus quare nō implet orbē 661
Arcus cōtra ſolē excitatur 658
Arcus vt fit 659 nunquam maior dimidio circulo ibid.
Arcus minæ variæ pro eius ortu ibid. & 660
Arcus ſole cur maior appatet 660. color varius vnde ibid.
Arcus quo tempore fiat 662
Areas Græci quid vocēt 631. 632 vbi fiant quo cælo ib.
Argeſtes ventus 748
Arethuſa in Sicilia 715
Ariſtoteles de arcu 662
Auaritia in quærendis metallis 746. 847
Auctoritatis fulmen 688
Auſter 749

B

Babilius 729
Καικίας ventus 748

C

Calliſthenes 771
Capra ignis 649
Cataracta Nili 728
Ceron fluuius 613
Chaſmata 665
Claudius in cælum iturus 797 cum Ioue colloquens 800. Deus fieri vult ib.
Cæleſtium inquiſitio animi bonum 647
Colorum varietas in arcu 656
Colores quidam vim ſuam vt oſtendant 659
Colores in arcu ſint an videantur

tur 661
Cometæ & genera 666
Cometarum genera 780
Cometarum ortus 778. 781
Cometæ quid ſignificent 793 an ſidus 794
Cometę inter ęterna operâ. 789 an longi 792
Cometarum curſus qualis. 781
Cometæ ſenis menſibus apparuerunt 783. in qua parte cæli appareant ibid. forma ibid.
Cometæ an eiuſdem cum ſideribus naturæ 778
Cometa quidam non minor ſole 790 an ſtella 793
Conſiliarium fulmen 688
Continuatio quid 671
Continuum & commiſſum in rebus ibid.
Coronæ & arcus differunt. 66
Coronæ in aere quomodo fiant 652 vbi 651 quando ibid.
Corpora compoſita quibus conſtent 671
Corporis noſtri conſtitutio 763
Corus 748
Ctiſpus Paſſienus 724
Crocodili Nili 729. pugna cum Delphinis ibi.
Cryſtaldum vnde 714

D

DElos nunquam ne tremuerit 771
Democritus de Cometis
Deus quid 648
Deus tegat ne aues & exta. 685
Deus 647. neceſſitas ipſe ſua ib.
Dei prouidentia 687
Diluuio quomodo terra vndis obruatur 716. 717

E

ELeméta mas & fœmina 706
Elementorum omnium æterni recurſus 704
Ephorus 786
Eteſiæ venti 743 744
Euronotus 748
Eurus ibid.
Expiationes quomodo prodigiorum pericula auertant 687
Fatum quid 686
Fatú non mutatur fulmine 686
Fauonius 748
Fluctus definitio 740
Flumen apud Cicones 711
Flumina quare aliquando ſiccẽtur 704 ęſtate augentur 714 palàm decidunt 715. non augentur pluuiis 703. vnde ſint ibid. ſubterranea 746
Fulmina quædam deregi dirupto ſolo 728. 729. quomodo ib.
Fulminum quorundam vis mira 713
Fons apud Rhodios 715
Fontes quare aliquando ſiccantur 704. 708
Fontes quidam purgamenta eiectant 715. quidam ſenis horis pleni 708
Fulgor circa ſidera quomodo fiat 651. vbi ibid.
Fulgores quomodo fiunt 665
Fulguratio quid 679. 694. fiat ante ſonum 677
inter Fulgurationem & fulmen quid interſit 679
Fulgurationes vnde 650. 676
Fulmen quomodo terram petiit 680. an reuertatur 695. variæ de fulmine quæſtiones 696 metus vt excutiatur ibi.
Fulmen ignem eſſe 679. vis 680
Fulmen tribus modis vrit 688
Fulmen quo icta fulcantur 689. à quo mittatur ibid.
Fulmina 676
Fulmina vnde 650
Fulminis mira opera 684. futura portendunt ibi.
Fulminis ignis 650
Fulminum ars in tria diuiſa 685 vis ſumma in diuinationibus 686
Fulminum vis 692
Fulminum diuiſio 691. 692. nomina, tria genera 688. 689

G

GAllion frater Senecæ 724
Grando vnde fiat 732. quare rotunda 737

Grandinis ſpeculatores publicè poſiti 734
cur Grandinet hyeme 733. Grando exorata ſanguine 734. ratio 735

H

HAemus 705
Halo 652. vt fiat 652. Vbi ibid.
Hiſpaniæ ab Africa diuulſæ 774
Hominis cum formicis comparatio 648
Homo res contempta ſine Dei cognitione 647. quomodo beatus ibid.

I

IGnes cœleſtes 649. vnde exiſtant 650
Ignes feruntur aliquando 651
an Ignes aliqui in inferiora ferantur 677
an Ignis in nubibus ib. quomodo formetur ibid.
Ignis quomodo fiat in nubibus 681
Ignis quædam ereat 741
Ignis exitus mundi 706
Ignis interitus mundi 720
Ignium diuerſæ figuræ 664
Imbribus terrę ne obrui poſſint 719
nihil immobile 754
Inſula in Ægeo mari 681
Inſulæ quædam cōcipiunt flammam 678
Italiæ loca multa peſtilent. 772
Iupiter quare dictus mittere fulmina 690. differentia fulminum quæ mittit ibid. cur illā ficta ib. quem Iouem mittere fulmina dixerunt veteres. 691

L

LAcus immanes in abdito 708
Ladon flumen 771
Lapideſcunt quædam in fluminibus certis 711
Lapis in piſcinam miſſus 651. 652
Libonotus 748
Lucernæ in balneis 652
Lumen omne rotundum ibid.
Luna an Soli diſſimile lumen accipiat 792
Luna laborās vt obſeruetur 777
Lux oriens percutit aërem 743
Luxuriæ caſtigatio 709

M

MAgnum & præcipuum in humanis 699
Maiora per aquam videntibus omnia 660
Manus colliſę vt edant ſonū 683
Mare vnde eſt 706
Melas fluuius 713
Metalla iampridem quęſita 746
in Metallum à Philippo demiſſi ibid.
Metus mentes executiens 773
Miraculis excitamur ad diuina 777
Mōtes à montib. diuulſi 770. 771
Mōtium cacumina an calidiora quo ſoli propinquiora 736. 737
Mors vt contemnenda 696
Mors prouocanda 775. 776. naturæ lex eſt ibi.
Mottium ſigna diīne præmittant 650
Mortalium termini 647
Mortifera multa terras habere 772
Mullus quomodo in deli. 709
Mundus quid 670. diuiſio ſeu partes 671
Mundus non fortuna, ſed ratione regitur 648. 649

N

NAturavenit toto impetu ad ruinam 717
Nilus fluuius 726
Nili primum incrementum 728
Nili caput inueſtigatum 760
de Nilo æſtate aucto variç opiniones 711
an Nilus ęſtiuis menſibus abundet 728. 729
Nilus quas beluas alat 792
cur Ningat hyeme 733
Niuē emere, à luxuria venit 737
Nix in qua parte aeris fiat 735
Nix cur non rotunda 633
Noua magis quàm mira admiramur

ramur 777
Nubes an ex ſtillicidiis 657. nihil ſimile cum ſpeculis 658
Nubes impactæ montibus 683
Nubes quomodo ignem gignāt 681
Nubes ſubterraneæ 746
Nubes non habere ſpeculi ſimilitudinem 657
Nubes quom. coloratur 658.659

O

Oceanus 711
Olympo cohæſiſſe Oſſam 770
Omnia fiunt ex omnibus 704
Orbis totus, pila 736
Oues ſexcentæ in Pompeiana regione examinatæ 772

P

Areæ de Claudio 698
Parelia Grecis quid 663. quo modo fiant ibid.
Peneus 771
Peſtilentia ferè poſt terræ motum 772. quando deſinat 779
Philæ inſula 728
Philoſophia inter ſe differt 646
Piſcari cum dolabra 708
Piſces quibuſdam locis eruuntur 708
Piſces noxij 710. naſci in terrarum profundo ibid.
in Piſcibus luxuria 709
Pluuia quouſque terram made faciat 702
Pompeij vrbs terræ motu decidit 752
Purpura Tyria 659
Putei in ſicciſſimis locis 703
Puteolanus puluis 711
Pythiæ 665

R

Regem, aut fatuum naſci oportere 797
Remus in tenui aqua 655

S

Sapor aquis varius 710
Saturni ſtella 779
Secare ferri eſt 678
Septentrio 748
de Sideribus opinio quorūdam 778
Sidera maiora quare videntur.
Siderum in nos poteſtas 685
Soles bini terníque 662. pluuiarum indicia ibid.& 663
Solis defectionem quomodo deprehendimus ibid.
Solis boues vbi ſtabulare dicantur 716
Specula cum inuenta 668. 669 pretia ibid.
Specula quædam 658. 659
Specula quædam 657
de Speculis opiniones 657
Speculum cuiuſdam Hoſtij 667
Specus mortiferi 711
Spiritus vis in aere & aquis 674
Spiritus ſitne cauſa terræmotus 763
Spiritus peſtilens, terris incluſus 773
Stagna quædam ſine fundo 710
Stagnum in quo proiecta mergi nō poſſunt 713. & cauſa ibid.
Status fulmen 688
Stellæ velo inſidentes 651
Stellas non decidere 650
Stellarum mobilium certus numerus 784. velocitas ib.
Stillicidia imbrium 656
Sulphuris vis ſub terris 746

T

Thraciæ 748
Tigris ſiccatur 759
Timenda omnia nihil timere volenti 755
Tonitrua 676
Tonat aliquādo ſereno cœlo 651
Tonitrua vnde aliquando 682
Terra pars mūdi & materia 672
Terra ſibi ipſi cauſa motus 761
Terra multis partibus caua 745
Terræmotus ſuas cauſas habent 756.757. quę ſint 757.758 759. 760
aduerſus Terræmotum quæ ſolatia 752.753.754. 755
Terras habere multa mortif. 772
Tempeſtatis argumentum 651
Theraſia in Aegeo mari enata 768

Tonitru vnde 679. quomodo diſtinguatur 682
Tonitruum quid 694
Trabes & faces quomodo fiant 779. & vbi 780
Turbinum curſus alius à Cometarum 781. 782
Turbo cur fiat 745
Turbo 779
Tuſcorum ſcientia 684

V

Varietas in arcu vnde 656
Venti è ſpecubus 745
Venti cur duodecim 748
quorundam locorum quidam proprij 749
Ventorum cauſæ 741 abuſus in hominum perniciem 750. 751
Veti quatuor 747. duodecim ib.
Venti, ſintne cauſa terræ motus 761. 762
Ventorum genera quomodo fiant 742. 743
Ventos eſſe cauſam terræmotus 764. 765 766.
Vetus ἐγκολπίας 742. quare vere & æſtate validior 743
Ventus quid 739. quomodo fiat 740
Velica quomodo ſonū edat. 683
Vinum fulmine gelatum 693
Virtus magnifica 647
Virgæ in nubibus 662. 663
Vita cur data 647
Vitia domuiſſe, magnum 700
Vitrea Virgula 661
Vnguentarij Lacedæmone expulſi 738
Vnitas aquarum 674
Vnitas quid 671
Vnitatem eſſe in aere 672. 673
an diſcerpendus 674
de Vniuerſo diuiſio 670
Vnum quid ibi.
Vota proficere ſalua vi fatorum 687
Vulturnus 747
Vox qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur 674
Vox quid 673
Vox quid 683

A01 1453882
24 B 18

11,959

Google